

Dumitru Suci

**MISCAREA ANTIDUALISTĂ
,
A ROMÂNILOR
DIN AUSTRO-UNGARIA
ȘI ILIE MĂCELARIU
,
1867-1891**

ALBATROS

Dumitru Suciu

**MIȘCAREA ANTIDUALISTĂ A
ROMÂNILOR DIN AUSTRO-UNGARIA
ȘI ILIE MĂCELARIU
(1867-1891)**

Coperta: Mircea MUNTENESCU
Lector: Olga-Silvia TURBATU

© Editura Albatros, 2002
Piața Presei Libere, nr. 1, Sector 1
71341 – București

DUMITRU SUCIU

**MIȘCAREA ANTIDUALISTĂ A
ROMÂNILOR DIN AUSTRO-UNGARIA
ȘI ILIE MĂCELARIU
(1867-1891)**

Editura ALBATROS
București • 2002

ISBN 973-24-0827-8

Capitolul I

INTRODUCERE. DE LA PROGRAMELE NAȚIONALE DIN MONARHIA HABSBURGICĂ DIN 1848-1851, SITUATE ÎNTRE ADVERSITATE ȘI COMPLEMENTARITATE, LA INSTAURAREA REGIMULUI DUALIST OSTIL NEGERMANILOR ȘI NEMAGHIARILOR DIN 1867

Monarhia habsburgică, prin spațiul și națiunile incluse între frontierele ei, a constituit un fel de Europă nu numai din punct de vedere geografic, dar și prin diversitatea și complexitatea spectrelor și structurilor etnice, confesionale, culturale, social-economice și instituționale. Dimensiunile ei europene au influențat întotdeauna atmosfera și echilibrul Europei, și acest factor a avut repercusiuni asupra destinului popoarelor din monarhie și a climatului politic de pe întregul continent.

La mijlocul secolului trecut, totul a părut diferit – și, în bună parte, așa a și fost – între Alpi și Carpați unde au trăit de secole germani, unguri, italieni, slavi și români, fie ei catolici, protestanți, ortodocși. Viața lor publică a fost ordonată de legitimismul monarhic de stat și regimul absolutist ce disciplina și supunea popoarele, dar și acesta a fost diferit între vestul și estul monarhiei. Dinastia și ordinea de stat au fost factorul comun de care au depins într-o măsură mai mare sau mai mică toate națiunile, dar ele au ajuns în epoca modernă cu evoluții istorice și tradiții deosebite și s-au situat pe stadii social-economice diferite. Unele au parcurs

evoluții moderne în agricultură, industrie și comerț, altele au fost doar la început de drum. Structurile unora au fost complete în sensul că pe lângă nobilime-țărănime aveau burghezie mare și mică, bancheri, intelectualitate laică puternică, centre universitare și studențești active, clasă muncitoare deja formată sau în curs de formare. Altele au pătruns în epoca modernă cu structurile sociale clasice, aristocrație-nobilime și țărănime, cu clase mijlocii sau pături burgheze modeste, dar dornice de dezvoltare și de afirmare, cu intelectualități laice subțiri formate la universități de alte etnii care au fost completate la unele popoare de forțele și capacitățile păturilor ecleziastice. Unele popoare n-au mai avut nici nobilime, au fost formate din țărani, categorii sociale burgheze incipiente, intelectualitate laică și ecleziastică. Aceste structuri au avut o dublă importanță și anume au determinat o anumită consistență sau pondere programelor naționale din interior și au influențat și imaginea altora, din afară, despre ele.

Programele naționale au fost formulate, în primul rând, pornindu-se de la interesele concrete interne ale fiecărui popor. Ele au urmărit să satisfacă cerințele generale ale tuturor claselor și categoriilor sociale legate strâns și organic de solidaritatea ce s-a afirmat între membrii aceleiași națiuni de multe ori peste social, gradul de avere sau cultură și peste confesional. „Naționalul“ n-a fost însă la nici un popor singur, deoarece evoluția lui a depins și de organizarea modernă și democratică a vieții publice, de asigurarea proprietății ca bază a libertății cetățenilor. O națiune sau alta nu putea fi nici liberă și nici nu putea progresa fără a-și dovedi abilitatea, capacitatea și competența de a-și croi nu numai în program, dar și în desfășurarea și aplicarea lui în practica publică, o societate politică modernă, structurată instituțional.

Din analiza pe verticală a genezei programelor naționale care ne dezvăluie determinările și factorii ce au acționat din interior în formularea și aplicarea lor între 1848-1851 se poate constata că, în unele cazuri, trecutul a venit cu o pondere și o încărcătură mare și grea, a influențat prezentul și programul politic din acei ani într-o

măsură importantă. În multe programe se regăsesc elementele, evocarea instituțiilor și tradițiilor trecutului coroborate cu principiile și nevoile prezentului, se folosesc argumentele trecutului și ale factorilor istorici împreună cu cele moderne pentru a găsi credibilitate și pentru a netezi drumul în vederea aplicării lor în practica de stat. Multe lucruri au depins de comportamentele, obișnuințele și mentalitățile cercurilor conducătoare, de ideologia și gândirea lor politică și națională, deoarece ele au compus și elaborat programele, le-au formulat revendicările și țelurile fundamentale. Acestea au fost preluate de sus în jos prin simpatie, mimetism, solidaritate, educație sau convingere de clasele și categoriile sociale medii, dar și de forțele din adâncuri ale fiecărei națiuni, de popor. În 1848-1849 s-a realizat, cu viteza specifică revoluțiilor, contopirea sau sudura factorilor ideologie – program – acțiune națională, care a concentrat în conflicte acute și rapide forțele și capacitățile fiecărui popor în direcțiile dorite, fixate de liderii lui politici.

Cu toate acestea nu toți conducătorii sau ideologii au interpretat „naționalul“ propriu la unison cu ceilalți. Au existat orientări, proiecte de programe elaborate de elemente minoritare și anume în unele cazuri atât de minoritare încât au devenit aproape personale. Iar în focul evenimentelor, conflictelor și al vitezei amețitoare cu care s-au desfășurat lucrurile între 1848-1851 alte cercuri sau grupuri de personalități au dorit să regândească parțial sau în întregime totul, să reformuleze și să avanseze alte soluții și programe. Deci programele „se mișcă“, au mobilitatea lor specifică, a acestor ani, își schimbă bazele argumentației și își largesc spațiile revendicate până la limitele etnice.

Studierea pe verticală a genezei programelor naționale creează deci primele dificultăți pentru analistul sau istoricul ce abordează un asemenea subiect deosebit de complex și de complicat. Se impune o ordonare a lucrurilor, o detașare a ceea ce a fost cu adevărat program și acțiune națională concretă de ceea ce a fost o simplă dorință, un deziderat sau proiect de program despre care

opinia publică de atunci a aflat prea puține lucruri sau chiar le-a ignorat. Accentul analizei trebuie pus pe programele ce au fost adoptate de Diete și Parlamente, de Congresele sau Adunările a zeci de mii de oameni și au determinat prin mobilizarea forțelor populare la acțiune mersul evenimentelor. Cu toate acestea nu putem ignora nici unele mentalități sau modalități de abordare a problemelor naționale provenite de la elementele minoritare, deoarece unele dintre ele au abordat sisteme și soluții cu bătaie lungă nu în trecut, ci în modul de organizare viitoare a Europei.

Analiza spectrului orizontal al genezei și direcțiilor de acțiune și de mișcare a programelor naționale ne demonstrează că naționalul unui popor s-a corelat și s-a interferat contradictoriu sau complementar cu naționalul altor popoare vecine sau mai îndepărtate din monarhia habsburgică și cu minoritățile etnice de pe un teritoriu sau altul. Deci nici un program și nici o politică națională n-a putut fi *exclusiv* națională chiar dacă și-a dorit acest lucru, deoarece s-a interconționat sau a fost condiționat de multi sau plurinaționalul din monarhie. În multe programe și sisteme de gândire politică s-au reflectat și factorii geo-politici din afara Imperiului, teama sau angoasa în fața unor pericole potențiale din estul și vestul monarhiei, care o dată declanșate ar fi devenit virtuale și ar fi afectat grav destinul popoarelor din Europa Centrală și Răsăriteană. În unele programe politice din 1848-1851 „naționalul“ unui popor s-a corelat armonios cu „naționalul“ tuturor popoarelor din monarhie, a devenit întrucâtva și multinațional, iar prin sistemele și structurile gândite și propuse în acei ani monarhia ar fi asigurat și ar fi protejat securitatea și propășirea fiecărei națiuni în parte, dar și a tuturor la un loc, în asemenea manieră încât ar fi influențat și situația din restul Europei. De fapt, din multe puncte de vedere, programul național al unui popor a fost și multinațional, internațional sau european în același timp, iar factorii interni și externi au determinat împreună conținutul acestor programe.

Lucrurile nici nu puteau sta altfel la mijlocul secolului trecut când Europa s-a deschis de câteva decenii către ea însăși și tot ce era

europăean, în Vest, era receptat – chiar dacă cu intensități diferite – în Est. Ritmul schimbului și al relațiilor intereuropene s-a accelerat mult între 1789-1848 prin răspândirea în valuri până la Carpați și mai departe a cunoașterii unor principii și idei democratice prin care s-au concretizat și conștientizat beneficiile aduse de organizarea constituțională a societăților umane, de funcționarea lor pe baza separării puterilor în stat. Au fost percepute rapid și necesitatea acordării drepturilor și libertăților cetățeanului, avantajele și dinamismul ce caracterizează societățile și modelele occidentale unde proprietatea, libertatea persoanei, a cuvântului rostit și tipărit, a întrunirilor și a partidelor deschid câmp larg afirmării inițiativelor personale și de grup și rezolvă multe din nevoile vieții publice și economice prospere rezultată din și dinamizată de practicarea liberalismului economic și din pătrunderea capitalului în zone mari din Europa și din lume. Cunoașterea sau întrepătrunderea unor interese și mentalități europene nu s-au făcut doar prin mișcarea capitalului de la Vest spre Est, prin diplomații și mobiluri politice, ci s-au intensificat și prin relațiile interumane. Călători străini, grupuri de tineri din Răsărit, care au învățat în apusul sau centrul Europei, au întemeiat prietenii cu cercurile culturale și politice de aici, iar unele personalități au vizitat și Marea Britanie, admirându-i sistemul de guvernare. Prin universități și biblioteci private sau publice, prin presă erau de mult cunoscute și comentate sistemele filosofice europene, realitățile și frământările politice din Europa Occidentală. Intercon condiționarea ideilor, a unor evenimente chiar, ecoul, influența și mișcarea rapidă a principiilor și puterea exemplului unor sisteme politice a fost surprinsă magistral de Metternich când a spus că „ori de câte ori Franța are gura Europa strănută.“

Toți acești factori externi, modelele occidentale europene de atunci au impulsionat dorința de schimbare, de rezolvare și de satisfacere a unor interese vitale interne legate de reorganizarea societăților politice, a vieții publice și private a cetățenilor și națiunilor din monarhia habsburgică. Principiile generoase ale

organizării democratice a vieții publice și sociale și-au găsit locul convenit în programele din 1848-1851, care prin ele au devenit și europene și din această perspectivă nu au rămas exclusiv sau numai în domeniul naționalului. Toate națiunile au dorit doborârea absolutismului, regim monarhic constituțional, proprietate și libertate socială și juridică pentru cetățeni, accesul larg la cultură și cunoaștere, o viață economică mai sigură și mai prosperă și nu în ultimă instanță, uneori, s-a propus și instalarea unui climat de pace și de siguranță, de relații echitabile, normale și de colaborare între popoarele din Europa întregă.

În Europa Occidentală au funcționat deja de secole și alte modele care au convenit mai mult sau mai puțin unor clase conducătoare și forțe politice mai vechi și mai noi din monarhia habsburgică. În vest, potențialele demografice, forțele materiale și umane ale europenilor de aceeași etnie sau naționalitate au fost concentrate în state unitare puternice, dinamice. În afară de poziția geografică, probabil că și acest factor a fost important în deschiderea lor spre lume, în puterea și eficiența cu care s-au revărsat peste mări și oceane, au impulsionat dezvoltarea și schimburile economice mondiale, au creat națiuni noi și au răspândit credința în Christos în lume. Portughezii, spaniolii, olandezii, francezii, englezii, înainte de a deveni „universalii” sau deschiși spre universalism, au fost „naționali” în sensul că s-au unificat, și-au concentrat și centralizat forțele și capacitățile. În Europa Occidentală din Peninsula Iberică până în Scandinavia, naționalul a croit frontierele statelor și fiecare popor trăia, muncea și își organiza viața publică și privată în state proprii, naționale.

În centrul și răsăritul Europei totul a fost deosebit din acest punct de vedere. Aici funcționau încă state din sistemele vechi, confederații, regate și ducate dispartate, state teocratice în spații cu aceleași spectre etnice sau naționale. Unele națiuni erau divizate și împărțite între două-trei regate sau imperii multinaționale și absolutiste. Era clar că și de rezolvarea echitabilă a naționalului depindea așezarea Europei pe baze noi, deoarece ea nu se putea uni

sau democratiza decât în și prin părțile ei componente, prin națiunile ce o compuneau și o invocau în dorința de a-și croi împreună un climat de siguranță, o prosperitate generală și de a întări locul și poziția Europei pe plan universal.

Unele programe au neglijat acele elemente ale naționalului care-l legau de anumite modele europene, de pluri- sau multinaționalul din monarhie deci, într-un fel sau altul, de europenism.

În monarhia habsburgică de la mijlocul secolului al XIX-lea, factorul ce a despărțit și a învrăjbit popoarele le-a împins în adversitate, în războaie dure și sângeroase, înlăturând complementaritatea și compatibilitatea prezentată și vizibil inclusă în multe programe politice, a fost tocmai naționalul sau, mai precis, cum a fost înțeles și interpretat termenul de conducătorii și ideologii unor națiuni. În ideologia și în programele politice din 1848-1849, dar și în practicile dinainte, naționalul a fost „naționalizat“ și trecut în proprietatea politică exclusivă a unor popoare. Deși toate s-au aflat sub tron și sub regimul monarhic absolutist, s-a operat în programe și practici politice o departajare, o împărțire a popoarelor în ceea ce privește accesul la național și la dreptul de a-și făuri un stat național modern. Cele cu evoluții istorice pronunțate, care au avut state în adevăratul sens al cuvântului, au posedat nobilime, aristocrație, clase culte și culturi majore au primit sau și-au acordat calificativul de națiuni moderne îndreptățite să-și făurească state moderne. Celelalte au fost trecute la categoria de popoare de țărani, fără tradiție istorică de stat, fără aristocrație și nobilime, cu culturi modeste, incapabile de autogovernare. Acestea erau menite să fie incluse în statele moderne ale națiunilor politice, să fie democratizate de instituțiile lor, să devină libere din punct de vedere social și cetățenesc, să trăiască în regimuri constituționale. Iar dacă va veni vorba sau se va pune problema integrării într-un fel sau altul în Europa „nepoliticii“ ar fi ajuns acolo în buzunarele „politicilor“ ca cetățeni ai unor state de altă etnie sau naționalitate decât a lor.

De pildă, radicalii austrieci recunosc ca națiuni moderne pe germani, italieni, polonezi și unguri, deci doresc eliberarea Lombardo – Veneției și a Galiției, luptă pentru o republică germană unitară, federalizată cu alte republici europene la nevoie, dar vor să includă în statul german pe cehi, sloveni, italienii Tirolului. Liberalii austrieci sunt convinși că Lombardia și Veneția vor fi pierdute, Galiția o văd ca pe o posesiune viageră și nedreaptă și militează pentru răsturnarea absolutismului și instituirea unui regim monarhic constituțional în restul Imperiului, dar cu certe accente centralizatoare în jurul Vienei. De dragul centralismului, unii dintre ei vor abandona constituționalismul și vor trece în tabăra neoabsolutismului monarhic de după 1851, încercând să domine economic și politic spațiul întreg al Imperiului său, dacă se putea prin el, întreaga lume germană (cazul Felix Schwarzenberg).

Dacă în vestul Imperiului regimul absolutist monarhic a fost puternic și a dirijat administrația și justiția de la centru până la nivele inferioare ale cercurilor din provinciile ereditare și de Coroană, în Est el a fost puternic limitat de forța economică și politică a aristocrației și nobilimii maghiare care a asigurat Ungariei – cu excepția unor scurte perioade de timp – unele atribute de stat autonom asociat și component al Imperiului de care era legat prin monarhul, armata și diplomația comună, potrivit spiritului sancțiunii pragmatice. Aceasta a asigurat însă și autonomia statului care s-a condus după legi proprii, votate de Diete și sancționate de regii Ungariei și marii principii ai Transilvaniei – teritoriu autonom al Coroanei Sf. Ștefan – și deci a posedat justiție, administrație locală de stat, separate de cele de peste Leitha. Victor Tapié a avut dreptate că individualitatea și particularismul ireductibil al Ungariei în ansamblul țărilor danubiene i-au pregătit avantajele și pericolele regimului politic instaurat în secolul al XIX-lea.

Nobilimea maghiară a venit în epoca modernă cu comitate, diete, Curtea Supremă de Justiție, Tabla Regală care, din foruri exclusiv nobiliare, au devenit foruri exclusiviste ungurești. Între 1804-1847, s-a operat introducerea în aceste foruri a limbii

maghiare și procesul a fost bine reconstituit de Sekfü în cartea sa *Iratak a magyar államnyely kérdésenek történetéhez*, 1780-1848, Budapest, 1926. Legile votate de diete și sancționate de monarh au fost aplicate de comitatele Ungariei și Transilvaniei care aveau funcționari, magistrați și închisori proprii, adunau impozitele pe care le împărțeau între fisc și buzunarele lor numite „cassa domestica“, făceau recrutările în cuantumul și cifrele votate de Diete, unde-și trimiteau deputații cu instrucțiuni precise. Constituțiile clasice ale Ungariei și Transilvaniei au oferit prerogative largi Regelui și Marelui Principe în Camera Magnaților, Consilium Locumtenențial din Buda, Guberniu, Camerele Aulice, dar Camera Deputaților și comitatele s-au aflat în mâinile nobilemii liberale. Prin slăbirea absolutismului, în partea orientală a monarhiei au funcționat o administrație, justiție și stăpânire duală habsburgo-nobiliară maghiară ceea ce a asigurat un „notabil avans“ națiunii maghiare față de celelalte, potrivit expresiei realiste a lui Lászlo Katus.

Introducerea limbii maghiare în comitatele cu majorități etnice maghiare a fost democratică, deoarece a însemnat administrarea poporului în limba lui, iar în cele cu majorități etnice slave și române – reacționară, fiindcă a echivalat cu administrarea popoarelor într-o limbă străină. Națiunea maghiară și-a promovat unele interese și programe naționale sau părți componente din ele în mod operațional și instituțional prin nobilimea maghiară din diete, comitate, forurile inferioare și superioare din aparatul de justiție. Liberalii care au condus națiunea maghiară situată sub tron, dar peste români și slavi s-au orientat spre o egalitate cu națiunea austriacă, au luptat pentru regim monarhic constituțional și împreună cu radicalii au operat transformarea Ungariei într-un stat național ungar centralizat în jurul Pestei, deși, etnic, statul era multinațional și poliglot.

Naționalul a fost confiscat pentru unguri, dar libertățile sociale și cetățenești erau acordate tuturor cetățenilor, inclusiv celor de „buze“ slave și valahe ce alcătuiau unica și indivizibila națiune

civilă împreună cu cei de naștere sau de etnie maghiară. Slavilor și românilor înzestrați cu două din cele trei libertăți europene nu le rămânea altă alternativă decât supunerea și integrarea în Ungaria mare sau rezistența împotriva centralismului maghiar de stat și lupta pentru pătrunderea etnicului în mod instituțional în politic pe baza principiului naționalităților interpretat mai larg și mai democratic. Pentru a-și concentra forțele maghiare, liberalii unguri au propus, din anii 1830-1834, desființarea autonomiei Marelui Principat al Transilvaniei – deși și acesta a fost un stat nobiliar maghiar – unirea lui cu Ungaria și chiar subordonarea și includerea Croației, deși aceasta, ca țară asociată Coroanei, s-a bucurat de un statut istoric legal și distinct. Din identificarea stat istoric – stat național, operată de șefii unguri și acceptată aproape de toți maghiarii, au rezultat războaiele naționale din 1848-1849 cu slavii și românii din răsăritul monarhiei, care au avut repercusiuni adânci în perioada ce a urmat până la 1918 și după aceea.

Széchényi dorea o alianță cu Viena și prin ea urmărea să obțină capital din vestul Europei pentru întărirea, modernizarea și securitatea Ungariei. El i-a scris chiar lui Metternich „că dacă austriacul trebuia să fie vânătorul în monarhie, era necesar ca ungurul să fie gonașul, deoarece altfel vor scăpa din mână și unul și altul vânatul“, deci popoarele nemaghiare și negermane stăpânite în trecut. Deák s-a temut de slavi, în general, și de Rusia, în special. El a afirmat că dacă șefii austrieci și unguri nu vor înceta să se mai certe sau nu-și vor da mâna s-ar putea ca un viitor nu prea îndepărtat să le aducă aceeași zi fatidică care va distruge concomitent atât Ungaria, cât și Austria istorică.

În fond, liberalii unguri au dorit, înainte de 1848, și au operat, în primăvara și vara aceluși an, instituirea unui regim dualist care s-a dovedit însă parțial și de scurtă durată, dar care și-a avut continuitatea lui și s-a reinstuit destul de repede. Aceste sensuri ale politicii și programelor liberale maghiare au fost intuite de slovacul Ljudevit Stur care a văzut peste sau printre certurile dintre austrieci și unguri și a spus clar că, având interese comune și

complementare mai multe și mai serioase decât cele contradictorii, se vor împăca mai devreme sau mai târziu pe spinărea slavilor și românilor din monarhie. Tot înainte de 1848, agenții lui Czartoryski i-au bănuț pe unii șefi remarcabili unguri că nu sunt așa de antidinaști și de antiaustrieci precum par, deoarece le-au refuzat planurile de alianță federativă cu ei, cu românii și alți slavi, îndreptată împotriva Rusiei și a Imperiului habsburgic. Printre ei s-a numărat și Kossuth, aflat atunci sub influența lui Széchény și Deák, ceea ce înseamnă că nici el nu s-a născut antidinast sau antiaustriac, ci a devenit astfel doar în condițiile modificate din toamna lui 1848. Dar chiar dacă, mai târziu, dinastia și austriecii l-au grațiat, el n-a uitat și n-a iertat Viena pentru că a trădat Ungaria și, în pofida dualismului din 1867, a rămas până la moarte un antihabsburg și un antiaustriac convins, adept al independenței Ungariei, proclamată în aprilie 1849.

Liberalii lui Deák, în pofida conflictelor cu regele și cu austriecii, din 1848-1849, pe care unii nu le-au acceptat și le-au regretat, s-au situat pe sistemul constituțional din martie-aprilie și iunie 1848 și au reușit să-l reactiveze în 1867, după ce l-au completat și l-au întărit cu o mai bună reglementare a afacerilor comune cu monarhul și cu austriecii. Dintre români, profesorul Ioan Rusu de la Blaj a intuit că singurii care vor ieși la liman cu programul lor politic în răsăritul monarhiei vor fi ungurii, deoarece habsburgul va avea mereu nevoie de nobilimea lor și aceasta de el pentru ca-și administrau împreună supușii. Regele și Marele Principe din Viena își aștepta banii și recruții de la votul Dietelor nobiliare maghiare așa că aceste două forțe se vor îngriji și ajuta reciproc după rețeta *tu morbum curas illius, ille tuum*. Rusu a bănuț că doar Croația va avea șansa de a scăpa de regimul politic pregătit de nobilii unguri.

Nu dorim să întreprindem nici un fel de cruciadă morală, să judecăm sau să criticăm liderii unguri și austrieci pentru că acum 150 de ani au fost buni patrioți maghiari și germani, apărători hotărâți ai programelor lor naționale. Un asemenea procedeu ar fi

absurd și nejust. Gândurile, ideile, programele și acțiunile lor politice, concepțiile despre patriile ungară și austriacă și întinderile lor teritoriale au fost determinate de educația lor, de ideologiile pe care le-au servit sau le-au elaborat, de interesele și de mentalitățile din epoca trăită și parcursă de ei. În fond, programele naționale, ca programe politice, promovează interese mai mult sau mai puțin rostite, dar fundamentale și definitorii în mersul evenimentelor și a raporturilor dintre forțele ce se confruntă pe baza lor. Încercând să reconstituim lucrurile așa cum au fost și să explicăm de ce s-au derulat așa și nu altfel, pentru noi este clar de ce ungerii și austriecii au procedat așa cum au procedat, de ce și-au avut politica lor în Croația, Voivodina, Transilvania, Slovacia, Cehia, Slovenia, Bucovina și alte teritorii. Dorim doar să subliniem că și negermanii și nemaghiarii și-au promovat interesele lor, au avut propriile lor opțiuni și programe în aceste teritorii așa cum au dovedit evenimentele din 1848-1849 și confruntările ce s-au desfășurat de-a lungul secolului al XIX-lea până la 1918.

În 1848-1849 s-a crezut sau s-a gândit că dacă românul sau slavul au dorit să rămână români și slavi nu numai genetic, dar și politic, ei au fost nevoiți să se apere cu arma în mână, să ucidă unguri. Aceștia, dacă la comanda unor șefi credeau că în patria lor era bine sau preferabil ca „minden ember legyen ember és magyar“, iar guvernul și parlamentul din Pesta să administreze tot teritoriul dintre Carpați și Fiume – au ucis români și slavi, dar și austrieci, dacă le-au stat în cale din toamna lui 1848. În fond, ungerul și-a apărat naționalitatea și constituția și contra austriacului, dacă credea că acesta vrea să-l germanizeze. Cu alte cuvinte, ungerul nu trebuia să devină german – și era normal să nu devină – dar ar fi dorit ca românii și slavii să devină unguri, nu numai în sens politic, dar – dacă se putea – și în sens genetic, prin pierderea limbii și naționalității, deznaționalizarea și integrarea lor în națiunea maghiară. În epocă, li s-a reproșat ungerilor că au uitat proverbul: „Ce ție nu-ți place, altuia nu face“. În secolul al XIX-lea însă, deznaționalizările au devenit practic

imposibile, deoarece stomacurile ungurești și austriece – oricât de „politice“ sau „istorice“ au fost sau au fost considerate așa – erau prea mici ca să digere „naționalul“ celorlalte popoare din monarhie. Nu rareori conducătorii sau ideologii politici ai unor popoare au exagerat pericolul deznaționalizării proprii sau avantajele deznaționalizării altora pentru a mobiliza mai ușor masele la acțiune în vederea aplicării în viața de stat a programelor naționale elaborate în 1848-1849.

Este tot atât de adevărat că mediatizarea acestor „deznaționalizări“ salvatoare pentru unii, periculoase pentru alții, au creat anumite speranțe colective la unguri, la austrieci și temeri sau psihoze colective la negermanii și la nemaghiarii din monarhie, și fenomenul și-a avut, fără îndoială, rolul său în acutizarea conflictelor din acei ani.

Șefii unguri au încercat să-i convingă pe maghiari că prin încadrarea politică și apoi și genetică – dacă se va putea – a nemaghiarilor, programul național maghiar se va impune și se va menține mai ușor pe o perioadă de timp îndelungată sau chiar nelimitată, și o propagandă asemănătoare a fost făcută și de austrieci – în sens german – în partea occidentală a monarhiei. Șefii nemaghiari și negermani au acționat, dimpotrivă, subliniind că ceea ce e soarele pentru viață, apa pentru plante, asta reprezintă limba și naționalitatea pentru popoarele lor care, lăsate fiind ca atare de Dumnezeu, trebuiau păstrate veșnic, conservate împotriva oricăror atacuri sau primejdii apropiate sau îndepărtate. În fond, și acești lideri au urmărit, prin propagandă sau persuasiune, să-și mobilizeze popoarele la acțiuni generale de orice natură care să ducă la satisfacerea unor revendicări fundamentale formulate în programele lor naționale. În fapt, nici nu era atât de greu ca liderii nemaghiari să-și sperie conaționali, să-i mobilizeze la rezistență, dacă mediatizau lozinca contelui Zay, care era mai mult lozincă decât realitate: „fiecare om să fie om și ungar“.

Tot atât de ușor a fost pentru liderii cehi și sloveni, de pildă, să-și mobilizeze popoarele la rezistență împotriva spectrului germanizării, mai ales că austriecii uniți cu ceilalți germani au

urmărit să-i includă într-o unitate politică cu adevărat mare și covârșitoare în raport cu numărul lor.

Noi bănuim însă că dincolo de aceste tendințe sau programe naționale contradictorii, dincolo de angoasa mai mult sau mai puțin justificată a deznăționalizărilor, a existat și a acționat un alt factor mult mai important și anume lupta pentru teritorii între națiunile cuceritoare și cele cucerite. Ea a fost cumplită și necruțătoare, dar într-o Europă a naționalităților a fost, în mod fatal, necesară și obiectivă. Afirmând că războaiele naționale au fost obiective, nu dorim să fim cinici. Dar dacă revoluțiile de la 1848-1849 au îmbrăcat aceste forme și lucrurile s-au întâmplat astfel, ele au fost determinate de interesele principale ale părților aflate în conflict și evenimentele nu s-au putut desfășura altfel.

Atâta timp cât ungurii și conducătorii lor au acționat pentru ca patria maghiară să cuprindă toate teritoriile cucerite de strămoșii lor, românii și slavii au luptat să le elibereze, să administreze, într-un fel sau altul, teritoriile cucerite de la strămoșii lor. Popoarele considerate nepolitice sau neistorice au împins înainte etnicul, numărul și proporționalitatea și au dorit ca pe baza principiului naționalităților să-și organizeze state naționale autonome, la început în cadrele istorice existente bazate pe Staatsrecht, și mai apoi pe baze etnice la nivelul întregii monarhii. Aplicarea principiului naționalităților într-o federalizare a unităților istorice existente ar fi putut fi lărgită printr-o federalizare etnică. În fond, trebuia să se decidă dacă Croația, Voivodina, Slovacia, Transilvania vor fi simple puncte cardinale ale Ungariei Mari, situate la sud, nord sau răsărit, sau vor fi organizate ca state autonome federalizate cu Ungaria sau cu monarhia întreagă. Este clar că federalizarea și formarea statelor autonome nemaghiare și negermane n-a exclus, ci a inclus și a încorporat acel factor esențial din 1848-1849, care a fost lupta pentru stăpânirea și administrarea teritoriilor din monarhia habsburgică. Această luptă sau concurență acerbă n-a exclus însă instituțiile centrale federale care ar fi putut asigura și promovarea și apărarea unor interese comune ale popoarelor din bazinul dunărean.

În primăvara lui 1848, supranumită a popoarelor, s-au „împrimăvărat“ timpurile mai ales pentru unguri și austrieci. În monarhie s-a instaurat un regim dualist parțial care spre norocul nemaghiarilor și negermanilor a fost de scurtă durată. Atunci au intrat în funcțiune doar două guverne și parlamente, s-au oficializat doar două constituții, una exclusiv maghiară și alta exclusiv austriacă. N-a existat un al treilea guvern la Praga pentru ca structura ei să fie trialistă, nici mai multe ca să devină federalistă. Monarhul a devenit Rege constituțional al Ungariei și Împărat constituțional al Austriei, iar în parlamentele lor pătrund și elemente nenobile prin votul cenșitar.

În cadrul acestui regim în care ungurii și austriecii au exercitat puterea în statele lor istorice, programele naționale ale slavilor și românilor din monarhie nu s-au putut materializa. La croați, programul a fost formulat nu numai în Congresul național din martie, dar a fost întărit și precizat și de Dieta întrunită la Zagreb în iunie 1848, aleasă pe baza votului cenșitar. Potrivit normelor democrației electorale, deputații aleși de națiune erau îndreptățiți să organizeze în numele ei viața politică, socială, juridică și cetățenească. Programul a prevăzut o Croație autonomă, aliată cu Dalmația, Slovenia, Voivodina Sârbă, a cerut guvern responsabil și întoarcerea trupelor croate din teritoriile italiene. Croații vor și guvern și parlament federal, dar, din iunie, la Viena, care să reglementeze diplomația, finanțele, armata comună și comerțul, dar regimentele croate să fie conduse de ban și în forurile centrale să intre un ministru croat și deputații trimiși de Dieta croată. Sârbii au proclamat o Voivodină Sârbă autonomă, au preluat puterea în unitățile civile și militare locale și au propus o alianță cu Croația. Românii din Blaj au condiționat uniunea Transilvaniei cu Ungaria de o dietă democratică, de recunoașterea limbii și naționalității. Uniunea fiind sancționată, delegații lor, ca și ai sârbilor și ai slovacilor de fapt, parcurg drumul de la Ana la Caiafa și invers – pe urmele strămoșilor – prezentându-și programul și la Viena, și la Pesta unde-i trimite regele constituțional cu un bilet de mână în care

recomanda miniștrilor unguri să le recunoască naționalitatea și limba. Refuzați, românii ardeleni insurecționează, în octombrie, contra Ungariei, după ce aceasta era în conflict cu dinastia și cu Austria, și după sârbi și croați care luptau împotriva centralismului maghiar de stat. Cei din părțile vestice și-au ales deputați în Parlamentul Ungariei, care luptă zadarnic pentru drepturi naționale colective, unii se sprijină pe unguri contra sârbilor, iar alții încearcă prin revolte locale să se unească cu românii din Ardeal.

În primăvara și vara lui 1848, Regele constituțional al ungarilor a sancționat uniunea Transilvaniei cu Ungaria, în ciuda protestelor săsești și românești, a negat valabilitatea programului croat, l-a destituit pe Jellačić – dar fără efect – a invalidat hotărârile sârbe și a ordonat armatei, pusă la dispoziția ministrului de război ungar și a Palatinului, să atace Sremski Karlovci. Situația s-a schimbat în toamnă, când dualismul cade și dinastia ratifică programele naționale croate, sârbe și săsești, invalidează constituția ungară și încearcă să devină profitoarea războaielor naționale, deși nu a fost autoarea lor.

Palacky și Rieger au afirmat că dualismul a căzut în toamna lui 1848, nu numai datorită faptului că austrieii și ungurii s-au certat din motive și interese specifice legate de locul lor în monarhie sau de asigurarea sau, dimpotrivă, de diminuarea unității diplomatice și armate a acesteia, dar și grație rezistenței militare și politice antidualiste declanșată deschis de slavi și de programele lor naționale încă din primăvara anului 1848.

Se știe că liberalii austrieci deveniți miniștri și parlamentari au acționat pentru dărâmarea dualismului, iar radicalii austrieci pentru menținerea lui. Radicalii austrieci n-au dorit nici menținerea monarhiei și au intrat în conflict nu numai cu dinastia, dar și cu liberalii. În octombrie, ei au insurecționat la Viena pentru menținerea dualismului pe baza constituționalismului maghiar din primăvară și, indirect, au sprijinit și conservarea stăpânirii ungare asupra românilor, croaților, slovenilor, sârbilor și rutenilor (plus slovenii din Muraköz). În fond, atât instituirea dualismului parțial,

că și înlăturarea lui au fost influențate și de lupta pentru stăpânirea teritoriilor și popoarelor din monarhie. Dinastia a respectat în primăvară și vară dualismul, deoarece s-a temut de două Piemonturi, unul în vest, contra italienilor, și altul în est, contra Ungariei a cărei constituție o sancționează și o respectă luni de zile sacrificându-i pe neunguri și teritoriile lor etnice dominației Pestei. Era bine dacă se păstra unitatea atât în vestul, cât și în estul monarhiei. Dar acest lucru a însemnat și pierderea puterii de stat în jumătatea de est a monarhiei unde habsburgul doar domnea și nu mai guverna, iar miniștrii austrieci liberali de la Viena au fost practic înlăturați de la exercitarea ei – căzută în mâinile guvernului și parlamentului maghiar pe vastul spațiu al Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan.

Viena a fost îngrijorată de pătrunderea celor 8000 de voluntari din Serbia, conduși de Knicanin pe teritoriile coroanei. Ea s-a temut că va urma desprinderea Voivodinei – și poate și a altor provincii slave – de monarhie și unirea lor cu Beogradul, mai ales că ambasadorul austriac a raportat că, la Constantinopol, diplomația Republicii Franceze a propus sultanului această soluție. Consulul austriac de la Beograd a raportat și el că acolo acționa un comitet care manevra pentru unirea tuturor teritoriilor sud-slave din monarhie cu Serbia. Dar guvernul lui Garasanin a sprijinit, de fapt, eforturile acestora de a federaliza etnic monarhia. Deci lupta pentru teritorii în monarhie s-a dus între programele federalizatoare din monarhie și centralismele maghiar și austriac de stat pe de o parte, și între cele două metropole, Pesta și Viena, pe de alta. După victoriile contra italienilor, cehilor, insurgenților austrieci filomaghiari, raporturile de forță s-au schimbat – sau cel puțin așa s-a crezut – iar dinastia și liberalii austrieci trec la ofensiva contra Pestei. Războiul dintre unguri și austrieci a avut un caracter dublu și anume unul democratic de apărare din partea maghiară și altul de concurență între doi stăpâni sau care se doreau stăpâni în monarhie. De pildă, războaiele dintre austrieci și unguri pentru Croația, Voivodina, Transilvania, Slovacia au fost de concurență, de păstrare

a puterii asupra unor teritorii cu majorități de alte etnii decât a lor. Din octombrie 1848 până în aprilie 1849, ungurii luptă atât pentru libertate proprie, cât și pentru supunerea neungurilor pe baza legilor din martie-aprilie 1848, pe care vor să le reimpună Vienei, după care trec la detronarea dinastiei și vor să se mențină singurii stăpâni ai Ungariei independente în care ungurii ar fi rămas liberi din punct de vedere național, iar neungurii supuși și integrați lor. Războaiele naționale ale nemaghiarilor și negermanilor au avut un caracter defensiv și democratic deoarece au apărat teritoriile cu majorități de etnia lor contra ofensivelor centralizatoare ale Pestei și Vienei. În 1849, dinastia și Austria, deși victorioase în vest, sunt bătute de unguri și alungate peste Leitha, iar victoria lor a fost repurtată de armatele rusești.

Palacky, în 1848, vrea federalizarea istorică bazată pe unitatea Boemiei, Moraviei, Sileziei, deci a teritoriilor Coroanei Sf. Venceslav, înzestrate cu guvern responsabil, parlament care să-și trimită reprezentanții în guvernul și parlamentul central, iar Monarhul să devină rege constituțional la Praga, așa cum era rege constituțional la Pesta și împărat (tot constituțional) la Viena. În 1849, s-a reorientat și a propus federalizarea etnică în 8 state autonome: german, ceho-slovac, polonez, sloven, italian, sud-slav, maghiar și român, după care i-a trecut și pe sloveni la formația sud-slavă. Teritoriile Coroanei Sf. Venceslav urmau deci să fie împărțite între cehi și austrieci pe baze etnice. Liberalii și radicalii cehi au boicotat alegerile pentru Parlamentul de la Frankfurt și s-au opus încadrării lor în Germania Mare, de frica germanizării.

Marele patriot și istoric ceh a afirmat că dacă Austria n-ar fi existat ar fi trebuit creată ca să ocrotească toate națiunile din sânul ei contra Rusiei și germanismului. Fundamentul moral al puterii sale urma să fie respectul absolut al dreptului națiunilor, deoarece egalitatea lor decurgea din echitatea naturală care nu permitea nici unei națiuni să răpească personalitatea alteia. O asemenea Austrie ar fi indispensabilă pentru securitatea Europei și a umanității. Curentul austro-slavismului – cu mici excepții – domină și

Congresul slav de la Praga. Acesta a trimis un Apel către popoarele Europei, chemându-le la un congres general care să dezbată federalizarea Europei întregi, având în centru ca o placă turnantă și o legătură continuă între Est și Vest monarhia restructurată federativ și democratic. Bakunin și unii polonezi de stânga au constituit o excepție la congres. Vor și ei o Europă federală, dar fără monarhii și state mari, formată din republici mici, organizate pe baze strict etnice și legate toate în această federație fraternă și egalitară. În mai multe ocazii, croatul Ogarev-Ostrozinski, adept al federalizării etnice a monarhiei, a combătut centralismul maghiar de stat, ca și pe cel austriac, precizând următoarele: „Atâta timp cât se va vorbi de Austria, a cărei populație este a cincea parte germană, ca de un stat în care germanii dețin preponderența, atâta timp cât se va spune că Ungaria, a cărei populație este a treia parte maghiară, este un stat maghiar (Magyarország), nu va putea fi vorba nici de fericire, nici de pace și nici de salvare pentru imperiu“.

El propune deci federalizarea etnică a monarhiei ca o alternativă viabilă și valabilă în fața dualismului reacționar care a vizat doar satisfacerea intereselor politice ale celor două minorități etnice din monarhie.

Liberalii sloveni resping dreptul istoric, care și după părerea contelui polonez Valerian Krasinski era un nonsens, deoarece dorea să mențină niște entități istorico-politice ce nu erau altceva decât simple vanități depășite, bazate pe privilegiile desuete și anacronice. Conteul invită popoarele să renunțe la ele. Slovenii, un popor mic, catolic și politic, înzestrat cu spirit civic abil, doresc o Slovenie autonomă, etnică, bazată pe dreptul natural al popoarelor, încadrată într-o Austrie federalizată și se opun germanismului. Programele care au propus federalizarea etnică a monarhiei au provenit de la majoritățile etnice negermane și nemaghiare și dacă s-ar fi aplicat ar fi permis instituirea unei complementarități între toate interesele popoarelor din imperiu, ar fi înlăturat adversitățile naționale, ar fi diminuat sau chiar înlăturat din războaiele grele pentru teritorii.

Programele federative etnice țineau cont și de unitatea monarhiei, de factorul monarhic pe care-l transformau în monarh constituțional și unii au propus chiar intrarea monarhiei astfel structurate într-o Europă federală.

Francezul C. Robert promovează o Austrie federalizată etnic, o federație cosmopolită, unde să nu predomină nici o rasă, cu o politică externă comună, fără nici o centralizare administrativă în interior și care să reproducă o Elveție, dar în formă monarhică și pe un teritoriu vast. El dorește ca Austria să fie luată de exemplu, să se federalizeze toată Europa, deoarece doar astfel austriecii se puteau uni cu restul Germaniei, iar celelalte națiuni se uneau fără războaie cu popoarele de aceeași limbă din statele vecine. Robert a fost convins că pacea lumii și reabilitarea geniului uman se puteau obține numai prin extinderea sistemului federal, care va face din Europa întregă o linie mare de națiuni asociate spontan. Robert a spus că spiritul dominator maghiar reprezintă un pericol permanent contra civilizației, iar Desprez crede că Ungaria a pierdut războiul de independență, deoarece nu a acordat naționalităților supuse drepturile pe care le-au reclamat și pentru care a luptat ea însăși. Desprez a precizat că dacă monarhia nu se va federaliza prin austro-slavismul propus de majoritatea locuitorilor ei, dacă nu va deveni un bastion contra Rusiei va cădea ea însăși pradă Moscovei, dar și a slavilor frustrați.

Parlamentul de la Kremsier, lăsând afară Lombardo-Veneția și Ungaria, a propus federalizarea a 14 unități autonome, încercând să împace centralismul german cu federalismul ceh și polonez, să concilieze iritantele probleme de limbă și cele două forțe puternice, naționalitatea provincială sau istorică și cea etnică sau lingvistică. Statele de Coroană aveau Diete (Landtage), autonomie financiară, politică, culturală și erau împărțite în cercuri (Kreise) formate pe baze etnice care ar fi posedat și ele adunări cercuale (Kreistage). La centru, Camera Poporului ar fi fost aleasă de populație prin vot cenșitar, iar Camera Senatului ar fi fost formată din reprezentanții trimiși din Landtage și Kreistage. Locuitorii monarhiei ar fi devenit

astfel concomitent cetățeni ai statului propriu și ai imperiului parlamentar, deoarece guvernul imperial ar fi fost responsabil în fața forului legislativ central.

Schwarzenberg a dizolvat parlamentul și a impus constituția din 4 martie 1849, care a înlăturat dualismul istoric, a lichidat privilegiile imuabile ale Coroanei Sf. Ștefan, chiar dacă termenul de State ale Coroanei s-a păstrat formal. Sub o fațadă constituțională s-a impus o administrație centralizată cu recunoașterea unor autonomii limitate pe plan local. Parlamentele locale au avut un rol mai mult decorativ; Transilvania, Croația, Voivodina sunt autonome mai mult în principiu deoarece, ca și în restul imperiului, totul era dirijat de la centru prin guvernatori. Termenul de națiune a fost înlocuit cu „popoare etnice“, locuitorii erau doar cetățeni ai imperiului Austriei, înzestrați cu unele libertăți de conștiință și expresie, dar puși sub controlul necesar al birocrăției austriece. Prin tratativele de la Paris, Teleki, cehul Rieger, patronați de Czartoryski, au încercat zadarnic să smulgă lui Kossuth autonomii reale pentru Transilvania, Croația, Voivodina și drepturi pentru nemaghiarii din statul ungar la nivelul administrației locale. Generalul maghiar Perczel încearcă pe cont propriu să se împace cu sârbii, croatul Kuslan duce tratative cu Andrásy, la Belgrad, Bălcescu și Boliac cu Kossuth, la Debrețin și Seghedin, deoarece toți au realizat că vor cădea pradă centralismului austriac și neoabsolutismului monarhic ajutat de puternicul țar Nicolae I.

Între 1849-1851, românii luptă pentru o Românie austriacă formată din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina; dar fără rezultat.

Delegația română de la Viena s-a completat cu reprezentanți ai tuturor teritoriilor cu majorități etnice românești din monarhie, iar mandatarii națiunii au fost împuterniciți cu plenipotențe populare, care au cerut aplicarea programelor politice. Membrii Comitetului Național Român, ai Delegației au acționat prin intermediul baronilor macedo-români, Sina și Zenovie Pop, pentru a smulge miniștrilor austrieci și monarhului recunoașterea și funcționarea

României „austriece“. Gherasim Raț, episcopul ortodox al Aradului, a explicat că anumiți deputați ai românilor din părțile vestice au activat în Parlamentul de la Pesta și nu s-au opus politicii guvernului maghiar de frica terorismului unguresc. Dar, după înfrângerea acestuia, românii de aici s-au alăturat ardelenilor, au adunat bani pe seama delegației ce a luptat pentru o Românie „austriacă“, prin organizarea unor colecte de către avocați și preoți. Certat de comisarii regimului pentru propaganda și acțiunile întreprinse, episcopul respinge acuzațiile, persiflează autoritățile și le răspunde că el nu este îngrijorat, ci, dimpotrivă, se bucură deoarece aceste acțiuni dovedesc că și românii de aici s-au deșteptat, s-au ridicat la revelația adevăratei conștiințe naționale alături de toți conaționali din monarhie. Ei merită îndeplinirea speranțelor lor politice cuprinse și exprimate în programe, deoarece au dovedit în luptă putere de sacrificiu, au suferit pierderi umane și materiale grele, de care a beneficiat și dinastia, care nu putea să rămână surdă și nerecunoscătoare și era obligată moral să aplice ea însăși programul ce ar fi dus nu numai la întărirea națiunii, dar și a imperiului reformat pe baza democrației și a egalității între popoarele componente.

Teodor Șerb, fost jude suprem al Aradului și asesor comitatens i-a scris avocatului Ioan Arcoși pentru ca românii arădeni să răspundă repede și din toata inima apelului fratelui lor ardelean Ladislau Ciupe de la Viena, să-și trimită acolo reprezentanții pentru a cere și ei făurirea unei Românie autonome, deoarece dacă în această măreață acțiune nu-și coroborau eforturile cu ceilalți conaționali, arădenii vor rămâne „de rușine“ și vor fi condamnați de viitorime că nu au făcut nimic. „Grăbește-te deci – spunea Șerb – ca nu cumva, trecând vremea de pomană, să pierdem țara“.

Această „țară“ nu a fost altceva decât stătul autonom revendicat de programele din 1849-1851, deoarece, dacă la început s-a pus accentul pe autonomia politică, în scurtă vreme lucrurile au evoluat spre autonomia național-politică și teritorială, spre „Land der Rumänen“ înzestrată cu guvern, parlamente locale ce urmau

să-și trimită reprezentanții în forurile federale de la Viena, ca și în cazul celorlalte națiuni. Federalizarea etnică a monarhiei a fost democratică, deoarece ar fi distrus statele istorice, cuceritoare, i-ar fi pus pe austrieci și unguri la același nivel politic cu cei cucerțiți și 36 de milioane de cetățeni liberi ai unei asemenea monarhii ar fi rezistat cu succes celor 60 de milioane de „sclavi“ din Rusia, dacă aceasta i-ar fi invadat în viitor. Cetățenia, în Austria federalizată sau organizată după sistemul elvețian, ar fi fost dublă, adică locuitorii ei ar fi devenit atât cetățeni ai statelor naționale proprii, cât și ai imperiului întreg, care prin armata și diplomația comună le-ar fi apărut interesele comune și securitatea generală sau colectivă.

Răspunsul Vienei a fost negativ. Pretenția românilor de a avea un stat al tuturor românilor din monarhie nu se putea admite, deoarece afecta deopotrivă interesele imperiului întreg și ale celorlalte „națiuni“ din spațiul revendicat. În duelul politic angajat cu Bach și funcționarii lui de la centru și din teritoriu, românii subliniază din nou că imperiul va fi mai puternic dacă va fi format din popoare liber asociate și egale, minoritățile etnice vor avea acces proporțional în forurile locale, fapt ce va afecta pozitiv relațiile dintre majorități și minorități în viitor, când sistemul democrației și al federalizării va avea ca rezultat diminuarea conflictelor naționale dintre popoare. În 1849-1850-1851 s-a văzut deja clar că habsburgul nu va deveni mare duce al românilor la Blaj, rege constituțional al cehilor la Praga, al croaților la Zagreb etc.

Radicalii cehi și croați i-au declarat trădători până și pe ai lor, pe Palacky și pe Jellačić, deoarece au promovat austro-slavismul și federalizarea monarhiei și au început să acționeze pentru destrămarea ei. Radicalii croați nu l-au acceptat pe împărat, lor le-ar fi convenit un rege constituțional croat, deoarece pentru ei împăratul austriac era un simplu uzurpator. Delegații românilor se întâlnesc cu sârbii, slovacii, cehii la Viena, se încearcă o apropiere reciprocă între ei, Ioan Maiorescu discută, la Praga, cu Palacky, Rieger, Gabler despre federalizarea etnică a monarhiei și despre posibilitatea ca italienii, românii, slavii să-și apere interesele

speciale în statele autonome și pe cele comune în parlamentul și guvernul federal. A.T. Laurian vrea ca toți frunțașii români să cunoască programele slave, să citească scrierile lui Palacky, presa slavă tipărită în germană, să ia exemplul de la sârbi și croați în spiritul decis și activ cu care-și promovează și își formulează interesele la Viena, unde înaintează acte politice redactate și în limbile lor, nu numai în latină și germană ca românii. În 1850, Vasile Erdelyi, episcop unit de Oradea, leagă autonomia politică în mod clar de cea teritorială, vrea guvern și parlament autonom românesc la Blaj, recunoaște competențele federale, dar din motive tactice lasă afară Bucovina. Românii au încercat și ei în van să-și transforme monarhul în mare duce constituțional încă din februarie 1849, iar Șaguna, alături de liderii croați și slovaci, reiterează, în aprilie, cerința federalizării etnice a monarhiei, precizând că de aceasta depinde salvarea sau dispariția ei. Totul a fost însă în zadar, deoarece constituționalismul de paradă, din martie 1849, cade în decembrie 1851, iar românii și slavii, scăpați de focul centralismului ungar, cad sub acela al germanizării, dirijat de la Viena. Până și Jellačić, fidel monarhiei, a afirmat că Austria, în fond slabă și mică etnic, nu va trăi mai mult de 25 de ani cu o asemenea politică. Profesorul de istorie universală de la Viena, Anton Springer promovează și el federalismul etnic și declară că fără el monarhia va dispărea, deoarece nici austriecii lui, dar nici ungurii, fiind minoritari în stat, n-au drept la comandament.

În fond, și între 1849-1851 a fost vorba tot de o luptă pentru teritorii, câștigată pentru moment de centraliștii austrieci și de monarhul neoabsolutist. Imperiul are o structură socială burgheză, iar puterea politică este deținută de burghezo-nobilimea austriacă, de birocrație și de biserica catolică și de aristocrațiile „Habsburgtreu“ ale unor popoare care au o oarecare influență la curte.

Lupta pentru teritorii funcționează și în exilul frunțașilor unguri, slavi sau români. Kossuth dorește o confederație dunăreană, o alianță cu românii din Principate, cu Serbia, contra Austriei și Rusiei, și recunoaște independența Croației. În anii 1850, Kossuth

a fost șocat când Ghica și Golescu l-au întrebat de ce țara sa se numește Ungaria, dacă ungurii sunt minoritari, și i-au cerut, în calitate sa de democrat, să cedeze Transilvania unui stat român deoarece un democrat nu putea pretinde românilor să rămână sub dominația limbii maghiare și a ungarilor. Kossuth, care dorea respectarea Ungariei istorice în cadrul confederației, a fost revoltat că, în schimb, boierii români i-au cerut ca ungurii, secuii și sașii din Transilvania să fie supuși dominației limbii române și României. Mai târziu, când s-a răzgândit și a acceptat ca Transilvania, intrată separat în confederație, să decidă prin vot general dacă vrea să se unească cu Principatele Unite sau cu Ungaria, a fost viu criticat de ungurii de acasă, de orientarea dualistă și a renunțat la asemenea proiecte. Teleki și Klapka n-au sprijinit prea convinși uniunea Transilvaniei cu Ungaria, lucru pentru care au fost viu criticați de conaționali lor.

În gândirea și programele politice ale liderilor nemaghiari și negermani din exil, în apelurile insistente și dramatice ale polonezilor, s-a insistat foarte mult pe necesitatea de a depăși, de a opera în conștiințele și programele naționale ale unor popoare desprinderea radicală și totală de dreptul și de statul istoric care reînvia din vremuri apuse cucerirea și sabia și dorea să le perpetueze în forme noi, așa-zis constituționale, în timpurile moderne și într-o Europă care se dorea a națiunilor și a statelor naționale libere nu numai în vestul, dar și în centrul și răsăritul ei. Într-o astfel de Europă, națiunile urmau să se asocieze spontan, să-și instituie, într-un sistem federal, legături de fraternitate și egalitate, să răstoarne sistemele absolutiste, să instituie prin regimuri democratice și prin democratizarea vieții intereuropene un climat pașnic, de într-ajutorare, de înlăturare a angoaselor, a invaziilor și a cuceririlor de tot felul și toate la un loc scăpate de animozitățile și neliniștile proprii, urmau ca prin eforturi comune să asigure Europei un loc de frunte, binemeritat în lume.

S-a precizat că a fost găunoasă și periculoasă împărțirea popoarelor în istorice și politice și în neistorice sau apolitice, s-a

specificat că fiecare națiune și-a avut propria-i istorie, și-a dezvoltat și și-a afirmat propria politică și cultură națională, chiar dacă era considerată mai mult sau mai puțin majoră sau mai mult sau mai puțin modestă. Dar, toate la un loc au dorit să-și asigure accesul la state naționale, la instituțiile politice și culturale, la instrumentele moderne care le-ar fi completat cunoașterea, cultura, civilizația materială și spirituală, le-ar fi asigurat autoperfecționarea, progresul național, inclusiv pe seama acelor popoare considerate mai puțin „istorice” sau „politice”, mai puțin culte, dar progresul urma să fie înfăptuit în interesul tuturor. În programele național-politice din monarhie, din 1848-1849 sau din anii următori, s-au cerut academii și universități, din fonduri publice sau proprii, accesul la învățatura de toate gradele tocmai pentru ca popoarele lipsite de forurile înalte de învățământ să și le formeze și prin ele să-și făurească elita din care-și vor alege deputații, miniștrii din guvernele și parlamentele proprii și din cele federale. Dacă popoarele și-ar fi făurit state autonome, o parte a impozitelor rămânea pe loc și din ele se puteau înființa forurile academice și de învățământ superior, se formau elitele politice, culturale majore ale acestor popoare, iar națiunile politice sau „istorice” sau care se considerau ca atare n-ar mai fi avut contraargumentele legate de lipsa lor, nu le-ar mai fi putut invoca tocmai pentru a se opune constituirii acestor state și pentru a-și menține dominația asupra popoarelor majoritare din monarhie.

D. Brătianu a reclamat pentru românii din Transilvania dreptul de a decide ei înșiși la care țară vor să adere și a invitat pe ungurii din exil să renunțe la supremație și la statul istoric: „Nu vă mai flagelați multă vreme cu democrația regatului vostru istoric și cu dreptul vostru de cucărire și străngeți cu franchețe, cu dragoste, mâna frățescă pe care v-o întindem. Fiți atenți, emigranți! Sentimentul dreptății a crescut în sufletul popoarelor, el vă va deborda. Unguri, și voi slavi de sud, vecini ai noștri, a venit vremea, și voi ați auzit-o, confederația dunăreană va fi opera epocii noastre. Să ne dăm mâna, fraților, deasupra mormintelor martirilor noștri și fie ca această mare operă să ne aducă tuturor

gloria". În unele programe federaliste s-a preconizat împărțirea Ungariei istorice în trei state etnice: ungar, român, slav; aceste trei state intrau în confederație alături de Serbia, Croația, Principatele Unite. În cadrul confederației statele român și slav, rezultate din împărțirea etnică a Ungariei Coroanei, se puteau uni prin vot cu Serbia și cu Principatele Unite. Asemenea programe au provocat însă temeri și proteste vehemente din partea majorității exilaților unguri cu excepția lui Teleki și Klapka. În confederație se stabilea o descentralizare comunală și departamentală solidă care ar asigura libertățile majore ale locuitorilor. Afacerile comune vor fi reglementate de un guvern și parlament federal, armată, diplomatie, comerț, căi de comunicație, vămi și unități de măsură și de greutate comune. Capitala se va muta succesiv la Pesta, București, Zagreb, Belgrad. Constituțiile locale vor fi tot atât de liberale ca și cea federală, care-i va proteja pe cei 31 de milioane de cetățeni liberi de toate primejdiile din jur sau de departe. Majoritatea maghiarilor de acasă n-au dorit să piardă nici Slovacia, părțile rutene sau cele slovene dintre Mura și Rab, nici Transilvania sau Banatul în favoarea românilor și nici Voivodina în favoarea Serbiei, n-au dorit să renunțe întru totul nici la Croația și tot din interesul de a păstra aceste teritorii au șters cu buretele certurile cu Viena, le-au rezolvat în comun, s-au împăcat cu austriei care, în 1867, au acționat pentru a-și conserva și ei teritoriile și popoarele negermane.

În 1848-1851, a devenit evident că programele naționale ale nemaghiarilor și negermanilor, care au format majoritatea din cele aproximativ 36 de milioane de locuitori ai monarhiei, au fost respinse. Ele n-au avut nici o șansă să fie aplicate în organizarea politică și de stat din acest spațiu european. Era clar că în măsura în care democrația națională – ca și alte forme ale democrației – s-a bazat și se va baza gradual în timp pe număr, pe imperativul de a organiza politic și instituțional în state proprii viața a zeci de milioane de oameni, potrivit intereselor și dorințelor exprimate public și programatic, Europa mai avea încă multe de făcut.

Practic vorbind, revoluțiile din 1848-1849 au avut un conținut național, s-au manifestat ca războaie naționale pentru administrarea și stăpânirea unor teritorii. Dualismul din 1867 a demonstrat că atunci partida a fost câștigată de cele două națiuni politice sau „istorice“ puternice, de maghiari și austrieci. Dar și celelalte națiuni, devenite și ele încă din 1848-1849 politice și conștiente, cu tradiția și încărcătura lor istorică proprie, de părți cucerite, au luptat pentru eliberarea teritoriilor în care erau majoritare, deci pentru propria lor emancipare. Aceasta nu s-a putut opera decât prin distrugerea statelor istorice, ale părților cuceritoare și prin constituirea statelor naționale unitare și independente din 1918.

În fond, pierderea unor teritorii din vestul monarhiei, după 1859, i-a speriat nu numai pe centraliștii austrieci, dar și pe șefii unguri care s-au temut ca fenomenul să nu se extindă și în estul ei. S-a afirmat clar că dacă ungurii și austriecii repetă greșeala din 1848-1849 și se bat din nou, Transilvania și Banatul vor scăpa din mâinile Pestei și Vienei, se vor uni cu Principatele și vor forma un regat „daco-român“, iar procesul se putea extinde ușor și la teritoriile slave care se vor uni cu Serbia. Practic vorbind, liberalii unguri și austrieci au realizat repede că sângele lor nu mai trebuia risipit pe câmpurile de luptă reciprocă, ci, dimpotrivă, era necesară unirea eforturilor Pestei și Vienei, pentru păstrarea integrității celor două state istorice împotriva tendințelor descentralizatoare și federalizatoare ale nemaghiarilor și negermanilor. Încă din 1850, unii politicieni unguri, ușurați de plecarea în exil a kossuthiștilor independenți, au pledat chiar la Viena pentru împăcarea cu dinastia, pe baza legilor din martie-aprilie-iunie 1848, deci a regimului dualist parțial și de scurtă durată instituit atunci, ce urma să fie perfectat ulterior prin reglementarea afacerilor comune, dezvoltându-se și ținându-se seama și de constituționalismul și dualismul istoric din vechile Sancțiuni Pragmatice. Ele au conciliat coroana cu „națiunea“ ungară și cu Austria, au asigurat unitatea diplomatică și militară, respectul mutual și respectarea reciprocă a drepturilor istorice ale celuilalt. Asemenea programe și principii politice au

fost reformulate și propuse de Somssich Pál în cartea sa *Das legitime Recht Ungarns und seines Königs*.

Încă din 1861, liberalii unguri, combinând jogfolytanasság-ul (continuitatea de drept) istoric din 1722 cu cel din primăvara și vara lui 1848, au încercat să impună din nou centralismul maghiar de stat pe întreg teritoriul coroanei și au intrat în conflict nu numai cu regimul Schmerling, dar și cu nemaghiarii autonomiști. Astfel, Eötvös l-a combătut pe Hurban și programul său național care în 1861 a vizat o Slovacie autonomă și i-a spus că dacă slovacii nu renunțau la asemenea pretenții, ungurii vor fi siliți să dea mâna cu Austria. Hurban care a intuit demult sensurile programelor naționale ale liberalilor unguri, i-a replicat că era bine ca apropierea ungaro-austriacă să se facă pentru că lumea să se convingă o dată și să vadă adevărata față a politicii maghiare, astfel că și în acest caz „în tot răul exista un bine“, deci devenea clară demascarea politicii liberale maghiare care față de nemaghiari nu era deloc liberală în sens național și se îndrepta spre alianța cu cei puternici de la Viena. Ioan Maniu a afirmat și el că Austria, care de când e a conlucrat cu elementul aristocratic și nobiliar îi va ierta pe șefii unguri, îi va primi la sânul ei, precum părintele din Biblie pe fiul său risipitor întors acasă și le va asigura rolul de conducători și stăpâni politici în estul monarhiei. Liberalii austrieci au început și ei să-și facă o obișnuință din a-i amenința pe celi – care-i exasperau cu programele lor de autonomie – că dacă nu renunțau la ele, vor fi nevoiți să se alieze cu ungurii și să-i pună la punct. Cu timpul, mai ales după ce au văzut că imperiul pierdea prin războaie teritoriile din vest, liberalii austrieci au ajuns la concluzia că în locul imposibilului stat unitar, era preferabilă o posibilă unitate de stat ce urma să fie realizată împreună cu ungurii prin recunoașterea constituției și legilor maghiare din 1848 și reglementarea afacerilor comune prin ministere și comisii parlamentare comune în domeniul diplomației, armatei, comerțului exterior.

Împăcarea austro-maghiară prin regimul din 1867 i-a făcut pe nemaghiari și negermani să constate cu tristețe că „stăpânii se

ceartă, stăpânii se împacă“ pe pielea lor, și pentru șefii lor politici a devenit clar că dualismul perfectat din 1867 s-a instituit pe bazele constituționale ale celui parțial și de scurtă durată din 1848. Vincențiu Babeș a afirmat clar că dualismul din 1867 a fost fătul celui din 1848. Axente Sever vede și el asemănarea dintre martie-aprilie 1848 și 1867, în sensul că de fiecare dată românii au fost abandonați de dinastie și sacrificați dominației maghiare, iar Ioan Antonelli precizează că, prin legile și prin constituția din aprilie 1848, românii au fost lăsați la discreția statului ungar și, în 1867, au devenit iloți politici ai aceluiași, după rețeta din 1848. Szekfű a avut dreptate când a afirmat că anul 1867 – în sensul regimului politic instaurat atunci – a fost un 1848 realist și conform intereselor majorității societății politice maghiare care trăia în Ungaria Coroanei și urmărea să țină teritoriile acesteia sub controlul guvernului și parlamentului din Pesta. În fond, în 1867 s-a aplicat programul politic și regimul de stat care a permis conservarea Ungariei istorice, stăpânirea ungară asupra teritoriilor cucerite de strămoșii maghiarilor, topite și unificate toate – dacă exceptăm jumătate din Croația – în așa-zisul stat național maghiar unitar și păstrarea dominației austriece peste teritoriile negermane rămase în partea occidentală a monarhiei care au format Austria istorică.

Este important să reconstituim raportul dintre programele naționale moderne și factorul dinastic în 1848 și la 1867. În toate programele național politice, din primăvara și vara lui 1848, a apărut acest aspect în sensul că toate au fost formulate pe baze legale, au recunoscut legitimitatea istorică a principiului monarhic și și-au declarat loialitatea față de Dinastia de Habsburg ce stăpânea monarhia de secole. Dar în secolul al XIX-lea programele naționale moderne, care urmăreau satisfacerea unor interese politice majore și bine fixate, au operat o schimbare fundamentală a conținutului factorului monarhic în sensul că el a devenit mai mult un simbol, un monarh care doar domnea potrivit unor constituții, iar puterea politică reală a trecut în mâinile guvernelor și parlamentelor

naționale. După cum am văzut, singurele națiuni care au reușit să-și „naționalizeze“ sau să-și facă monarhul „prizonier“ al propriilor constituții au fost, atât în 1848, cât și în 1867, austriecii și ungurii; ei și-au transformat monarhul în împărat constituțional la Viena și în rege constituțional la Pesta.

Cehii n-au reușit să-și transforme monarhul în rege constituțional la Praga, nici în 1848, nici în 1869-1871 sau după aceea, lucru perfect valabil și pentru alte națiuni nemaghiare și negermane care au elaborat programe politice ce urmăreau aplicarea principiului naționalităților, fie pe baza federalizării istorice a statelor de coroană „Staatsrecht“, fie pe baza federalizării etnice a întregii monarhii. Deși aceste națiuni au fost, din punct de vedere programatic, tot loiale dinastiei, ele nu și-au putut impune programele lor politice, n-au reușit să și le transforme în constituții ale unor state autonome proprii, deoarece au întâmpinat rezistența constantă a celor două națiuni puternice, austriecii și ungurii care s-au temut să nu le piardă de sub control atât pe ele, cât și teritoriile lor etnice. În fond, Radetzky a spus clar că federalizarea monarhiei era periculoasă, iar Austria se va lăsa mai ușor despărțită de Confederația Germană decât de ea însăși. Această formulă concentrată demonstrează clar că federalizarea includea – în forme specifice ei – concurența acerbă pentru stăpânirea și administrarea teritoriilor din spațiul vast al imperiului. Acesta n-a cedat nici un teritoriu fără război, așa cum s-a întâmplat în 1859 și în 1866, în favoarea Italiei și nici n-a părăsit Confederația Germană decât după ce a fost bătută măr de Prusia, după care dinastia a avut tot interesul să se lase luată „prizonieră“ de șefii politici ai celor două state istorice, Ungaria și Austria, pentru a-și conserva stăpânirea – acum constituțională în sens maghiar și austriac – asupra teritoriilor rămase în monarhie. Dualismul a tranșat deci problema teritorială în favoarea Vienei și a Pestei, puterea politică reală fiind deținută de liberalii austrieci și de liberalii unguri, de guvernele și parlamentele lor, de ministerele și comisiile parlamentare comune, iar competențele monarhului constituțional au fost fixate de legile

și de reglementările elaborate de forurile legislative ungare și austriece.

Dar chiar dacă în 1867 nodul gordian în disputa teritorială declanșată în 1848-1849 a fost tăiat de unguri și austrieci în favoarea lor, problema a rămas deschisă în continuare și a constituit acum „nodul gordian“ al raporturilor de forțe între ei, pe de o parte, și între nemaghiari și negermani, pe de alta. Aceștia, fiind majoritari, au continuat să încerce revitalizarea programelor din 1848-1849, au cerut federalizarea istorică, dar mai ales etnică a Austro-Ungariei, militând practic pentru dărâmarea dualismului și pentru administrarea guvernamentală și legislativă a teritoriilor pe care erau majoritari din punct de vedere etnic, de către ei înșiși, în statele lor autonome corelate toate la forurile executive și legislative federale sau comune. Abia după respingerea repetată a programelor federaliste, nemaghiarii și negermanii au aruncat peste bord propriile lor programe din 1848-1849 și au urmărit eliberarea lor prin destrămarea Austro-Ungariei și formarea pe ruinele ei a unor state independente și unitare și, deci, numai în urma acestei evoluții a lucrurilor, adjectivul „autonom“ de la statele ce ar fi trebuit să rezulte din federalizare a dispărut și a fost înlocuit de cel independent și unitar. Practic vorbind, în acest spațiu european a fost vorba de aplicarea modelului occidental de croire a frontierelor de stat, de „național“ în sensul că, dacă europenii vestici din Iberia până în Scandinavia și-au avut de sute de ani state naționale unitare și independente, era timpul ca asemenea state să fie instituite și pentru europenii din centrul și răsăritul continentului, mai ales că soluțiile intermediare federaliste nu s-au dovedit a fi posibile, valabile sau viabile în aceste zone. În 1918, democrația națională bazată pe număr, pe etnicul pătruns în politic prin intermediul principiului naționalităților interpretat în sens larg și democratic, fără discriminări și prin autodeterminarea națională reală aplicată la și de majorități, a realizat armonizarea sistemului politico-statal european pe baza naționalului instituționalizat în state independente și unitare, în care și minoritățile etnice și-au avut însă asigurate

drepturile lor cetățenești și de reprezentare în forurile legislative și executive în mod proporțional cu numărul lor.

În secolul al XIX-lea, liberalii unguri și austrieci au susținut mereu că programele lor naționale, constituțiile și sistemele de stat promovate de ei ar fi singurele în măsură să apere spațiul vast al Europei Centrale și Răsăritene de pericolul rusesc. Aceste programe, tendințe și interese politice ce vizau o strategie mai largă s-au încadrat în anumite scheme și structuri propuse și de unii gânditori din lumea germană care au urmărit instituirea unei alianțe germano-austro-maghiară încă înainte de 1848, în 1848 și după aceea. Aceste programe s-au referit nu numai la spații teritoriale mai mari în sens geografic, dar s-au repercutat și în perspectiva timpului și au avut bătaie lungă în viitorul politic al acestor teritorii și popoare. Astfel, Friedrich List și adepții lui s-au temut de Rusia, care nu s-a bazat pe civilizație, ci pe aglomerarea ei de hoarde barbare așezate pe spații teritoriale vaste, pe puterea armată și pe absolutism. Războiul, care pentru toate națiunile civilizate era un flagel, pentru Rusia, armata și dinastia ei, era un element vital ce constituia însă o amenințare permanentă pentru Europa. Dinastia, oricât de cultă sau cultivată ar fi și indiferent de intențiile ei civilizatoare, servea în mod fatal forțele devastatoare din imensitatea Rusiei, gata oricând să atace și să prade popoarele civilizate din Europa. List a propus un mare stat federativ în care elementul germanic ar fi fost preponderent și unde să intre viitoarea Germanie națională, Danemarca, Olanda, Belgia, Elveția, monarhia habsburgică cu toate națiunile ei, prin care marea federație ar fi atins și ar fi traversat Mediterana și Dunărea până la Marea Neagră. În această federație, Marea Neagră și Dunărea ar fi constituit pentru germani un hinterland economic asemănător cu cel deținut de americani în Far West, Ungaria trebuia inclusă economic în Zollverein și legată de Germania și federație trup și suflet, deoarece fără germani Ungaria n-avea viitor, iar, fără Ungaria, Germania nu va crea nimic durabil la Dunăre și în Balcani. Federația urma să protejeze industria, comerțul, agricultura tuturor națiunilor mari și

mici de pe cuprinsul ei împotriva invaziei liberului schimb al puterii economice covârșitoare a Angliei. Deci programul lui List a fost îndreptat politic contra Rusiei și economic contra Angliei. Oricum, un asemenea plan ar fi constituit, mai degrabă, un fel de protectorat germano-austro-maghiar economic și politic asupra unui vast spațiu european decât o federație democratică în sensul adevărat al noțiunii. În preajma lui 1848, List și-a schimbat ideile, a dorit să atragă și Anglia în „Mitteleuropa“ și în federație, pe motiv că Marea Britanie numai aliată cu elementul german ar fi putut rezista contra Franței, Rusiei și mai ales împotriva spectrului dominației mondiale viitoare a S.U.A. de care s-au temut, încă de pe atunci, mulți vizionari germani. Pe seama națiunilor negermane și nemaghiare din Mitteleuropa s-a prevăzut un fel de protecție economică și politică împotriva oricăror pericole sau concurențe externe, ajutor și asistență pentru crearea unor economii prospere prin protecționism, a unor piețe proprii și a unor culturi înfloritoare.

Liberalii unguri și austrieci au înfierat în 1848 și 1867 pe nemaghiari și pe negermani – și mai ales pe slavii din monarhie – că opunându-se politiciii lor, fac jocul Rusiei sau sunt chiar agenți ai panslavismului, calificându-i ca reacționari. Asemenea epitete au fost însă false sau gratuite, deoarece profesori, juriști sau conducători naționali culți și democrați ca cehii Palacky, Rieger, croați ca Ogarev-Ostrojinski, sloveni ca și Krajnc-Krajnc și Kaučič, majoritatea slavi catolici s-au temut de Rusia autocratică, ortodoxă și invadatoare, ca de foc și tocmai din acest motiv au militat pentru federalizarea etnică a monarhiei care urma să devină astfel o Elveție monarhică vastă, protectoare a tuturor națiunilor mici sau mijlocii din Europa Centrală și Răsăriteană. De asemenea, chiar dacă prințul catolic polonez Adam Czartoryski a sperat în Rusia lui Speranski sau în liberalismul țarului Alexandru I, în posibilitățile de a democratiza Rusia și de a o determina să fie o protectoare reală – și nu o primejdie – pentru națiunile din jurul ei, inclusiv pentru Polonia, el a realizat că lucrul era imposibil și că noțiunea de țar liberal era un nonsens. De aceea, prințul polonez propune o federalizare largă și cu adevărat

democratică în cadrul căreia să renască și Polonia și crede că națiunile din Europa Centrală sau Răsăriteană vor avea nevoie, mai degrabă, de ajutorul Franței și al Angliei, decât de cel al Rusiei. Programele național-politice poloneze s-au evidențiat prin radicalismul lor în privința restructurării statale a Europei Centrale și Răsăritene, prin dispariția imperiilor absolutiste centralizatoare și apariția unor state naționale federalizate pe baza democrației și egalității între popoare. Czartoryski a înfierat Rusia autocratică a lui Nicolae I, care a pus la grele încercări națiunea sa, dar, în pofida înfrângerilor și insatisfacțiilor de tot genul, el a recurs la frumoasa formulă: „Polonia n-a murit, Polonia doar doarme“ pentru a întreține flacăra speranței în refacerea statului.

Marele istoric și patriot ceh Palacky a respins cu indignare acuzațiile de „reacționarism“ aruncate de liberalii austrieci și unguri asupra slavilor. Atunci când Pesta și Viena i-au „pictat“ ca reacționari pe slavi, deși îi asupreau fără rușine, se opera o adevărată întoarcere a lumii pe dos. Palacky a pus semnul egalității între dualism și dublu centralism și l-a calificat ca un dublu rău care, chiar pentru cel mai modest intelect, era mai rău decât unul singur. El și-a exprimat regretul că monarhia n-a putut să devină o asociație de națiuni eliberate, în care să domnească justiția, deoarece germanii și maghiarii „și-au permis să câștige dominația și să-și stabilească prin ea un exclusiv despotism național, care, într-un stat multilingv și constituțional este un nonsens politic și nu poate dura mult“. După ce Germania s-a aliat cu Austro-Ungaria, Berlinul, Viena și Budapesta au devenit deosebit de puternice și, în fața coaliției provocatoare și ofensive a celor două state, care tindea să tulbure mereu pacea și echilibrul continentului european, a fost necesară o alianță între statele neolatine și slave pentru eliberarea conaționalilor din monarhie. Această alianță generală antigermano-austro-ungară a fost destinată să salveze existența și interesele statelor și națiunilor neolatine și slave și o dată cu ele civilizația și democrația europeană. La această alianță s-a ajuns și datorită respingerii repetate de către Viena și Budapesta a federalizării

monarhiei, care ar fi permis eliberarea teritoriilor și formarea unor state naționale, fără războaie. Într-o monarhie și o Europă federalizată, românii din Transilvania și Bucovina s-ar fi putut uni cu Regatul României, Polonia ar fi renăscut ca și Cehoslovacia, slavii de sud s-ar fi putut uni cu Regatul Serbiei, fără războaie. Dar evenimentele au demonstrat clar că în lupta pentru teritorii, desfășurată între națiunile cuceritoare și cele cucerite, războaiele au rămas singura soluție de rezolvare a acestei probleme importante și esențiale. Dualismul a blocat „elvetizarea“ monarhiei și prin ea realizarea primului pas spre o eventuală federalizare a Europei întregi, la care au reflectat unii democrați din secolul trecut.

Cu toate acestea, în secolul al XIX-lea, s-a propus federalizarea Europei Centrale și Răsăritene ca un fel de pliant sau de placă turnantă pentru făurirea întregii Europe Unite, înzestrată cu organisme politice și economice comune și formată din toate statele ei. Dar nucleul Europei Unite s-a format în alte condiții, în secolul al XX-lea, prin organismele economice și instituțiile politice bine cunoscute, care s-au făurit cu ajutorul S.U.A. și nu împotriva ei, în lupta împotriva comunismului și a tiraniei roșii ce a amenințat continentul și a aruncat în frecvente convulsii și suferințe materiale și umane de proporții multe națiuni căzute pradă regimurilor despotice croite după sistemul Moscovei. Făurită în vestul continentului, acolo unde democrația a subzistat și s-a dezvoltat, unde problemele teritoriale au dispărut și au funcționat în viața publică drepturile și libertățile fundamentale ale omului, Europa Unită tinde să cuprindă în structurile economice, politice și militare întreaga Europă Centrală și Răsăriteană. Reușita viitoare a extinderii ei spre Est va depinde și de asigurarea unei bunăstări și prosperități a economiilor naționale din aceste părți asistate de pătrunderea capitalurilor și tehnologiilor occidentale, de consolidarea permanentă a regimurilor democratice și, nu în ultimă instanță, de înlăturarea conflictelor sângeroase pentru teritorii.

Ne cerem scuze dacă în această lungă introducere am revenit și am repetat multe idei – dar într-un context mai larg european – din prima carte, *Antecedentele dualismului și mișcarea națională a*

românilor din Transilvania între 1848-1867. Procedura a fost necesară pentru a explica legătura dintre 1848 și 1867, stabilită în sensuri diametral opuse de națiunile dominatoare și cuceritoare și cele dominate și cucerite, în ceea ce privește raporturile dintre ele, care rămân ostile și într-un an și în celălalt.

Subliniem că în această a doua carte, *Mișcarea antidualistă a românilor din Austro-Ungaria și Ilie Măcelariu (1867-1891)*, ne vom abține de la orice teoretizări și generalizări – până la ultimul capitol – și vom reconstitui evenimentele de unde le-am lăsat în prima carte și anume de la intrarea lui Ilie Măcelariu și a celorlalți deputați români ardeleni în Dieta de Încoronare de la Pesta, în februarie 1867, cu toate consecințele ce au decurs din ea pentru situația internă a mișcării naționale românești și pentru rezistența ei politică împotriva regimului dualist.

Vom încerca să reconstituim în amănunțime situațiile complexe și contradictorii, grele, în care au fost puși și cu care s-au confruntat acești deputați, loviți și de guvernanții unguri, dar, concomitent, atacați și neînțeleși și din interiorul mișcării naționale românești de adversarii de tactică. Ne vom strădui, de asemenea, să prezentăm fidel gândirea și mentalitatea politică, chiar limbajul și noțiunile specifice epocii, cu care au operat liderii politici români de diferite orientări în acțiunile lor naționale adeseori convergente, uneori contradictorii.

Am încercat să prezentăm, în trăsăturile ei specifice, psihologia generală a națiunii române lovite de dualism, disperarea și deznădejdea provocată de pierderea drepturilor politice legale câștigate recent, în anul 1863-1864, dezorientarea imediată sau cu durată mai mare ivită în sânul mișcării românești ce se confruntă nu numai cu regimul, dar și cu ea însăși, în căutarea soluțiilor programatice și în găsirea alternativelor tactice celor mai eficiente, mai moderne și mai cuprinzătoare pentru salvarea ființei naționale și promovarea intereselor ei.

Reconstituind firul general al desfășurării evenimentelor, ne-am străduit să evidențiem impactul luptelor politice susținute de liderii

naționali, care se confruntau și între ei, asupra ziarelor și asupra unor cercuri mai largi românești, dintre care unele se alăturau pasiviștilor și altele activiștilor, multiplicând adeseori și amplificând diferențele interne. Or, acest fenomen a provocat, în compensație, și tendința mereu crescândă de a depăși această situație prin unirea forțelor pe baze cu totul noi, care să împingă înapoi soluțiile parțiale și fracționiste, metodele neconforme cu progresul, care nu mai țineau pasul cu transformările rapide ale situației politice generale din Austro-Ungaria și din Europa întreagă.

Probabil pentru cititorii de astăzi – și ne referim aici doar la amatorii de istorie – este destul de dificil să urmărească atât de amănunțit situația generală cu care s-au confruntat generațiile trecute, să înțeleagă toate meandrele din limbajul lor politic și din mentalitățile de epocă sau chiar să fie mai mult sau mai puțin șocați de duritatea expresiilor și a confruntărilor dintre șefii politici de atunci. Oricum, efortul merită făcut, deoarece liderii naționali români – și ca oameni și ca șefi politici – n-au fost, și nici n-au putut fi perfecți, ci perfectibili, dar au reușit în perspectiva timpului și în logica desfășurării lucrurilor să-și depășească limitele și slăbiciunile inerente, să fortifice și să modernizeze mișcarea generală antidualistă și, în ultimă instanță, să-și facă datoria de conducători remarcabili și utili față de contemporanii și urmașii lor.

Instaurarea efectivă a guvernului dualist a fost grăbită personal de Beust, liberal și protestant, animat de anumite sentimente antislave și numit ministru de externe de Francisc Iosif I. În 20 decembrie 1866, Beust sosește la Pesta și discută concret problema cu deakiiștii. Revenit la Viena, el îl îndeamnă pe Francisc Iosif I să acționeze prompt și cu hotărâre în acest sens. Beust, care fusese și ministru de externe al Saxoniei, a pledat, deseori, pentru stabilirea unui front comun al germanilor și al ungurilor contra panslavismului. Era clar că Beust nu mai dorea să se piardă timp cu tratativele dintre Viena și Pesta, care, în concepția lui, puteau continua și după instalarea guvernului responsabil al Ungariei.

Deák a fost solicitat să ia conducerea cabinetului, dar a refuzat

oferta și l-a propus pe contele Andrásy. El era foarte apreciat și de împărăteasa Elisabeta, care personal l-ar fi preferat la Viena în funcția de ministru de externe. Oricum, și contele își admira suverana, cunoscută ca prietenă veche a aristocrației și nobilimii maghiare și susținătoare ferventă a politicii ei. Încă în februarie 1866, Elisabeta a fost bine primită și puternic ovaționată de unguri, la Buda și la Pesta, unde a avut un „succès fou“ și a fost numită de Andrásy, „providența noastră iubitoare“. Ea a creat în jurul soțului ei și a cercurilor apropiate dinastiei o atmosferă caldă și binevoitoare Ungariei. Dar monarhul era presat în sens contrar de nemaghiari, și mai ales de croați, care îl doreau instalat rege al regatului tripartit al Croației, Sloveniei și Dalmației, fără ca ungurii să fie întrebați sau consultați în această privință.

Pe de altă parte, unii deputați austrieci pretindeau că Reichsratul din Viena să cunoască condițiile în care se negocia cu Ungaria și nu erau dispuși să „se predea“ sau să satisfacă toate pretențiile maghiare. În 2 ianuarie 1867, Belcredi obține o patentă care dizolva Parlamentul vechi și convoacă un nou Reichsrat. Aici, adversarii și partizanii dualismului s-au confruntat destul de dur. Kaiserfeld concentrează în jurul lui mulți liberali austrieci care sprijină împăcarea cu Ungaria și susțin un guvern austriac favorabil Pestei. Mulți deputați proveniți din Boemia, Moravia, Carniola și Tyrol au fost contra dualismului și au format o puternică fracțiune federalistă, sprijinită din culise și de Belcredi. Dar împăratul a înlăturat orice obstacol, fiind sprijinit în continuare de Beust. Belcredi a fost nevoit să demisioneze la 7 februarie 1867, și Beust a devenit cancelar al Austriei.

El a convocat un nou Parlament pentru luna mai. Noul cancelar s-a bazat nu numai pe liberalii austrieci, dar și pe unii centraliști germani, moderați, care au realizat că dualismul dorit de monarh nu mai putea fi evitat. Deputații polonezi l-au sprijinit pe Beust, în privința instalării unui cabinet ungar în schimbul acordării unei autonomii mai mari pentru Galiția. Nemulțumit de cehi și de sloveni, Beust a dizolvat parlamentele locale din Boemia, Moravia,

Carniola și a efectuat aici noi alegeri pentru Parlamentul central din Viena, convocat pentru luna mai. Aici, Beust și-a asigurat o majoritate confortabilă și docilă regimului dualist, care, la Viena, avea prieteni cu mult mai numeroși decât adversari.

La 18 februarie 1867, Andrassy a format guvernul responsabil alcătuit din: el, Eötvös, Lónyay, Horvath, Wenkheim, Gorove, Mikó, Festetics, care a depus jurământul la 13 martie. Un subcomitet format din 15 persoane s-a ocupat de continuarea negocierilor și, la 29 mai 1867, Dieta Ungariei a votat rezultatele acestor tratative, concentrate în celebra lege nr. 12, cu o majoritate confortabilă de 257 contra 110, după care la 8 iunie, Francisc Iosif I a fost încoronat la Buda ca rege constituțional al Ungariei*.

* Ideile din această introducere au fost prezentate la Conferința Internațională „Revoluția de la 1848-1849 în Europa Centrală. Perspectivă istorică și istoriografică”, Cluj-Napoca, 28-30 mai 1998. „Tribuna”, XI, 37-52, octombrie-decembrie 1999, p. 13-16; XII, 1-4 ianuarie 2000, p. 13-16.

BIBLIOGRAFIE

- V.L. Tapié, *Les revolutions de 1848 dans l'empire d'Autriche*, Paris.
- Kossuth Lajos, *Irataim az emigrászióból*, II-IX, Budapest, 1881-1902.
- Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, vol. I, București, 1889.
- Louis Eisenmann, *Le compromis austro-hongrois. Etude sur le dualisme de 1867*, Paris, 1904.
- Szekfü Gyula, *Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhey, 1790-1848*, Budapest, 1926.
- Hainal István, *A Kossuth emigráció Törökországában*, I köt, Budapest, 1927.
- O. Odlozilik, *A czech plan for a Danube federation en 1848*, „Journal of Central European Affairs“, I, 1941.
- Lengyel Tamas, *Idées et plans sur la confédération danubienne en Hongrie au XIX-ème siècle* (La Hongrie et la Confédération Danubienne), Budapest, 1943.
- R. Endres, *Revolution in Österreich. 1848*, Viena, 1947.
- Idem, *The multinational Empire, Nationalism and National reform in the Habsburg Monarchy, 1848-1849*, I-II, New York, 1950.
- George Ciorănescu, *L'activité fédéraliste des exilés roumains (1850-1852)*, „Revue des Etudes Roumaines“, II, Paris, 1954.

- M. Kukiel, *Czartoryski and European Unity. 1770-1861*, Princetown, 1955.
- Spira György, *A magyar forradalom 1848-1849-ben*, Budapest, 1959.
- Jacques Droz, *L'Europe Centrale. Evolution historique de l'idée de „Mitteleuropa“*, Paris, 1960.
- F. Zwitter, J. Sidak, V. Bogdanov, *Les problèmes nationaux dans la monarchie des Habsbourgs*, Beograd, 1960.
- Kann, Robert A., *Das Nationalitäten problem der Habsburger monarchie*, Bd. I-II, Graz-Köln, H. Böhlau, 1964.
- Mérey Gyula, *Föderációstervek Délkelet-Európában es a Habsburg monarhia. 1840-1918*, Budapest, 1965.
- Victor Tapié, *Monarchies et peuples du Danube*, Paris, 1969.
- C.A. Macartney, *The Habsburg Empire, 1790-1918*, London, 1969-1971.
- J. Godechot, *Les revolutions de 1848*, Paris, 1971.
- Dumitru Suci, *Lupta naționalităților din Imperiul Habsburgic pentru înfăptuirea programelor politice la mijlocul secolului al XIX-lea*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj“, XV, 1972.
- Spira György, *A Hungarian count in the revolution of 1848*, Budapest, 1974.
- *** *Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania. Documente, I-V*, București, 1977-1992.
- G. Duveaux, *1848*, Paris, 1985.
- *** *Erdély története, III Köt 1830-1831 napjainkig szerkesztette Szász Zoltán*, Budapest, 1986.
- Spira György, *The nationality issue in the Hungary of 1848-1849*, Budapest, 1992.
- Gelu Neamțu, *Revoluția românilor din Transilvania. 1848-1849*, Cluj, 1996.
- *** *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1849-*

1918. *Documente*, vol. I, 8 august 1849-31 decembrie 1851, Cluj-Napoca, 1996.

Dan Berindei, *Revoluția română din 1848-1849*, Cluj, 1997.

*** *Istoria României. Istoria Transilvaniei*, Cluj, 1997.

Dumitru Suciu, *Monarhia și făurirea României Mari 1866-1918*, București, 1997.

Idem, *Kossuth en émigration, la Question des nationalités et les plans des Confédérationnes Danubiennes*, în *Studii istorice. Omagiu profesorului Camil Mureșan*, Presa Universitară Clujeană, 1998.

Ignac Romsics, *Plans and Projects for integration in East central Europe in the 19 th and 20 th Centuries toward a Typology* în volumul de studii *Geopolitics in the Danube Region. Hungarian Réconciliation Efforts*, Budapeșt, 1999.

György Szabad, *Lajos Kossuth's role in the Conceptualization of a Danubian Federation*, în *Geopolitics in the Danube Region. Hungarian Réconciliation Efforts*, Budapeșt, 1999.

Ambrus Miskolczy, *Dialog among Ungarian and Romanian Exiles 1850-1851*, în *Geopolitics in the Danube Region. Hungarian Réconciliation Efforts*, Budapeșt, 1999.

Peter Hanak, *Why did the danubian Federation Plans Fail?* în *Geopolitics in the Danube Region. Hungarian Réconciliation Efforts*, Budapeșt, 1999.

Dimitrie Djordjevici, *Revolutions nationales des peuples Balkaniques, 1840-1914*, Beograd, 1967.

Capitolul II

CONTROVERSE ÎN JURUL PARLAMENTARILOR ROMÂNI ARDELENI ȘI SOLIDARITATEA POPULARĂ CU PRIMELE INIȚIATIVE ANTIDUALISTE ALE LUI ILIE MĂCELARIU

1. Ecoul intern și extern al acțiunilor antidualiste întreprinse de Ilie Măcelariu în martie-aprilie 1867

Fruntașii români din dieta clujeană au acționat corect, deoarece au reușit să subordoneze procedura, tactica sau metoda de luptă, programului național și revendicărilor lui esențiale. Cu alte cuvinte, mijloacele au fost subordonate scopului, iar metoda nu a prevalat asupra principiului, ci invers. Pe aceste baze frunțașii români au apărut în dietă autonomia Transilvaniei și legislația sibiană; iar apărarea drepturilor naționale a fost făcută atât de activiști, cât și de unii frunțași care se pronunțaseră pentru pasivism, dar, din motive diferite, intraseră în dietă și acționaseră toți în cadrul ei în relativă armonie.

Pasiviștii propun ca după înaintarea protestului antiunionist deputații aleși să se retragă, dar, deși propunerea lor este respinsă, ei rămân pe loc și se consultă cu colegii activiști, rostind discursuri parlamentare remarcabile și formulând împreună merituosă adresă din decembrie 1865.

Consultarea reciprocă între adepții celor două tactici s-a

dovedit salutară și ar fi trebuit să constituie un exemplu demn de urmat și în anii următori. Într-adevăr, în ianuarie 1867, s-a acționat în același spirit la Cluj, când pasivistul Rațiu s-a înțeles cu activistul Măcelariu și alți fruntași ca toți deputații români ardeleni să plece la Pesta pentru a apăra Memorandumul din 1866, expresie a rezistenței pasive, dar care reformula cererile activiste ale liderilor români din dieta clujeană, concentrate în adresa parlamentară separată din decembrie 1865.

După ce sosește la Pesta, Măcelariu constată că deocamdată mandatele nășăudenilor nu erau validate, districtul neexistând în 1848. De aceea el trimite o telegramă și o scrisoare lui Bohățel, rugându-l ca, în pofida acestei situații, să vină la Pesta pentru a se alătura și a sprijini acțiunea celorlalți deputați ardeleni sau dacă nu venea să renunțe singur la mandat. Măcelariu avea nevoie de acordul lui Bohățel, pentru a dovedi că toți deputații erau înțeleși să acționeze pe baza hotărârilor adoptate în conferința românească de la Cluj, din ianuarie.

Bohățel nu l-a învrednicit pe Măcelariu cu nici un răspuns, acesta considerând astfel că a primit o dovadă de „sinceritate bohățeliană“. De asemenea, și celălalt căpitan suprem Ioan Pușcariu își întârzie și își amână sosirea în capitala Ungariei, invocând diferite pretexte¹. La 16 februarie 1867, acesta îi scrie lui Măcelariu că intenționase să plece la Cluj pe data de 7 februarie pentru a merge împreună cu el la Pesta, dar a fost împiedicat de împrejurări neprevăzute. Îl înștiințează pe Măcelariu că Bohățel nu va pleca la Pesta până la validarea mandatului de către dieta și de aceea îl roagă să intervină pe lângă Iosif Hossu, pentru ca acesta să grăbească dieta în vederea verificării și aprobării mandatului. Totodată, Pușcariu îl întreabă pe Măcelariu dacă s-a împăcat cu „Gura Satului“ (fostă „Umoristul“) și dacă nu l-au scos românii din Pesta din casele lor, după ordinul primit de la „Gazeta Transilvaniei“. Pușcariu credea că va veni însă timpul când tot „Gazeta Transilvaniei“ îi va condamna pe deputații români pentru că nu s-au dus la Pesta².

Este interesantă dorința lui Pușcariu ca deputații români să ia contact cu unionistul Iosif Hossu, după ce, în decembrie 1866, era de părere că nu trebuia discutat nici cu el, nici cu Ioan Boer. Considerăm că încă de acum șovăielnicul Pușcariu dorea să adopte o atitudine politică moderată, diferită de cea radicală pe care o urma Ilie Măcelariu în înțelegere cu unii pasiviști de acasă. Ilie Măcelariu, văzând că Pușcariu și Bohățel nu se grăbeau să vină în dietă sau să-și exprime în scris atitudinea politică, renunță să-i mai aștepte și se hotărăște să treacă la acțiune împreună cu colegii săi Ioan Balomiri, Ioan Moldovan și Ioan Tulbașiu. Cei patru deputați erau hotărâți să îndeplinească toate hotărârile adoptate în consfătuirea clujană din ianuarie. Ei și-au fixat ca dată de acțiune ziua de 2 martie 1867, când la ordinea de zi în dietă figura adunarea impozitelor în Transilvania. Era o ocazie bună pentru ca deputații români ardeleni să nege deschis competența Dietei Ungariei de a dezbate probleme legate de afacerile interne ale Marelui Principat Transilvania.

În acest scop, cei patru deputați au formulat un protest împotriva discutării chestiunilor Transilvaniei în Dieta Ungariei, cerând ca toate problemele legate de ea să fie dezbătute și rezolvate de o dietă democratică a acesteia, convocată în acest scop. Spre nenorocul său, Ilie Măcelariu primește o telegramă de la Ioan Pușcariu, exact în 2 martie, prin care acesta își anunța sosirea la Pesta în ziua următoare. Tot atunci, Ilie Măcelariu primise vestea că Ioan Alduleanu, vicepreședinte al Tablei regești, și Alexandru Lazăr, consilier gubernial, au fost chemați de guvern la Pesta. Cei patru deputați s-au hotărât să amâne acțiunea pentru data de 4 martie, când Dieta Ungariei discuta adunarea recruților din Transilvania, în speranța că Pușcariu li se va alătura și între timp se vor consulta și cu cei doi funcționari români de la care sperau să primească știri despre intențiile concrete și imediate ale proaspeților miniștri maghiari. De aceea în 2 martie, când Dieta Ungariei trecuse la votarea legii privind adunarea impozitelor în Transilvania, Ilie Măcelariu, Ioan Balomiri, Ioan Moldovan și Ioan Tulbașiu părăsesc ostentativ sala.

Măcelariu era nemulțumit de acest gest și îi mărturisea mai târziu lui Barițiu că simțea că pică pereții pe el de rușine; deputatul de Miercurea dorea să protesteze deschis și cu vocea ridicată împotriva Dietei Ungariei. Ioan Pușcariu sosește, în sfârșit, la Pesta în ziua de 3 martie, dar abia la orele 10 seara, astfel că el s-a sfătuit cu ceilalți colegi numai în dimineața zilei următoare. Ilie Măcelariu îi vorbește lui Pușcariu despre hotărârile anterioare adoptate de comun acord și îi cere să le îndeplinească, în acea zi de 4 martie, când Dieta Ungariei trecea la dezbaterea recrutărilor în Transilvania. Dar acesta refuză categoric ideea ca deputații să treacă imediat la acțiune, cere timp pentru a se informa mai bine și propune ca la votarea din 4 martie toți deputații să părăsească sala (deci exact cum s-a procedat în 2 martie). Propunerea lui Pușcariu a fost însă respinsă și atât el cât și Măcelariu, Tulbașiu, Balómiri și Moldovan s-au hotărât să rămână în dietă, unde au declarat în mod deschis că ei, în calitatea lor de deputați români ardeleni, nu puteau vota în Dieta Ungariei, care nu era competentă să elaboreze legi pentru Transilvania. Dar și acum se produce o fisură, deoarece în momentul votării, Tulbașiu se enervează, se ridică în picioare și strigă „nem“, votând împotriva legii referitoare la recruți³.

Gestul lui Tulbașiu a fost însă greșit, întrucât dacă deputații români ardeleni nu se considerau parte constitutivă a corpului deputaților Ungariei, atunci ei nu puteau vota în dietă nici pro, nici contra. În legătură cu atitudinea deputaților români ardeleni față de votarea de către Dieta Ungariei a unor legi ce se aplicau și în Transilvania, au apărut unele inadvertențe datorate lipsei de informații exacte.

Astfel, s-a apreciat că au procedat corect în 4 martie, când au declarat că nu pot vota în Dieta Ungariei. Corespondențele de presă românești susțineau că deputații menționați considerau pe bună dreptate că Transilvania trebuia să-și reglementeze singură impozitele și recrutările printr-o dietă proprie și prin guvernul său⁴. Aprobând neparticiparea deputaților la votarea legii pentru recrutare, aceleași corespondențe îi acuză pe nedrept că au dat dovadă de inconsecvență, fiindcă în 2 martie au participat și deci au

fost în sală când Dieta Ungariei a votat legea pentru adunarea impozitelor în Transilvania⁶.

Primul care se apără public este deputatul de Miercurea, într-o corespondență semnată, sugestiv pentru ce avea să i se întâmple, Ilie Măcelariu, „până acum încă consilier regal gubernial“, în care precizează că el nu a participat în nici un fel la votarea legilor Dietei Ungariei, iar atunci când se vota legea despre impozitele din Transilvania nu a fost de față. Măcelariu se simte obligat să facă aceste precizări spre a-și salva onoarea, a-și liniști alegătorii și pentru a combate infamiile și născocirile răutăcioase din presă⁶. Ioan Moldovan și Ioan Balomiri afirmă că, din motive bine stabilite, deputații români ardeleni în cauză nu au participat la votarea legilor Dietei Ungariei și nici la votarea legii pentru impozitele plătite de Transilvania deoarece ei nu se considerau ca făcând parte constitutivă din Dieta Ungariei (veniseră doar pentru pregătirea actului încoronării regelui Ungariei, care era și Mare principe al Transilvaniei) și nici nu recunoșteau acesteia dreptul de a lua decizii pentru Transilvania⁷.

Ioan Tulbașiu, care încălcase consemnul de a nu vota – el a votat contra – și Ioan Pușcariu nu se pronunță public în această chestiune.

Fără să se cunoască divergențele de păreri survenite între deputați, cercurile politice românești le reproșează că nu au pregătit și nu au prezentat în timp util și la momentul potrivit proiectul protestului în fața Dietei Ungariei, și anume în zilele când aceasta dezbătea legi referitoare la Transilvania. Interesant că pasiviștii ardeleni, care erau împotriva intrării în Dieta Ungariei, nu erau mulțumiți de protestul pasiv al deputaților români din Transilvania față de ingerințele Dietei Ungariei în afacerile ei, ci ar fi preferat o manifestare activă și zgomotoasă împotriva guvernului și parlamentului pestan, fiindcă *qui tacet consentire videtur*⁸.

Dar din unitatea de vederi realizată la început la Cluj și apoi la Pesta, între Măcelariu, Balomiri, Moldovan, Tulbașiu, privind comportamentul față de Dieta Ungariei și acțiunile ce trebuiau întreprinse aici, n-a mai rămas nimic, din cauza lui Pușcariu.

Acesta, cu elocința și puterea lui de convingere, a reputat primul său succes în 4 martie când, în pofida protestelor lui I. Măcelariu cei trei deputați se declară de acord cu amânarea unei noi acțiuni de condamnare a amestecului Dietei Ungariei în afacerile Transilvaniei, sub pretextul informării mai temeinice asupra situației. În aceste condiții I. Măcelariu, izolat, rămâne să ducă singur lupta pe baza hotărârilor adoptate acasă. În după-amiaza zilei de 4 martie, micul club parlamentar ține o consfătuire sub președinția lui Măcelariu, notar fiind Ioan Balomiri.

În conferință s-a anunțat – fără rost de altfel – principiul solidarității, care fusese deja alterat de temporizările lui Pușcariu, și s-au făcut trei propuneri de conduită. Pușcariu propune ca deputații să participe activ la dezbaterile tuturor chestiunilor discutate în dietă, Balomiri, Tulbașiu și Moldovan, numai a acelor referitoare la afacerile comune, iar Măcelariu continuă să susțină că toți trebuiau să se bazeze pe convingerile și înțelegerile cu care au plecat de acasă și pe conținutul Memorandului din 1866. Pușcariu însă îl combate de data aceasta direct pe I. Măcelariu, atrăgându-i atenția asupra faptului că situația politică s-a schimbat și raportul de forțe era mult modificat, ceea ce impunea adoptarea unei conduite mai diplomatice și mai maleabile. Pușcariu propune ca deputații să nu facă nici un pas până nu se vor duce *in corpore* pe la miniștri sau alți oameni politici importanți ai Ungariei pentru a duce tratative și a le înmâna alte memorii.

Măcelariu pledează împotriva acestei conduite pe care o califică „rușinoasă”, însă ceilalți îl sprijină pe Pușcariu, așa că el rămâne din nou singur. Măcelariu nu a renunțat însă la zădărnicierea plecării deputaților „pe la miniștrii și înțelepții țării” și a reușit în 5 martie să-l convingă pe Balomiri și, prin el, și pe Tulbașiu și Moldovan să nu-l însoțească pe Pușcariu la tratativă. Dar dacă cei trei deputați nu acceptă sub presiunea lui Măcelariu și pentru moment, de altfel, ideea tratativelor, totuși ei nu-l mai sprijină deloc pe acesta, care dorea o acțiune comună pe baza hotărârilor de la Cluj elaborate în prezența lui Ioan Rațiu. În concluzie, breșa era

evidentă. De fapt, beneficiarul ei era Pușcariu care îi va convinge pe ceilalți deputați să se concentreze în jurul său și să-l însoțească mai târziu și la tratative cu „înțelepții țării“.

Deocamdată, Pușcariu discută singur cu politicienii maghiari fără a-și informa colegii despre rezultatul discuțiilor; el le-a spus că ministrul Mikó a acceptat să-l întâlnească în după-amiaza zilei de 5 martie la ora 16, exact când urmau să se întâlnească deputații români și, bineînțeles, ședința aceasta a fost amânată până după terminarea tratativelor Mikó-Pușcariu. Când Măcelariu și ceilalți deputați doresc să intre în camera lui Pușcariu, pentru ținerea conferinței, acesta era închis înăuntru cu cunoscutul unionist român Iosif Hossu. Nevoit să deschidă ușa, Pușcariu s-a simțit oarecum jenat, dar îi explică lui Ilie Măcelariu că a găsit de cuviință să-l invite la consfătuire și pe Hossu. Probabil acest lucru i-a fost cerut de contele Mikó, care, prin introducerea lui Hossu, urmărea să-i modereze pe deputații români ardeleni sau chiar să slăbească și mai mult unitatea lor de acțiune, așa cum, în 1861, politicienii unguri l-au propus, fără rezultat, pe unionistul Augustin Pop, printre membrii români ai Conferinței regnicolare de la Alba Iulia.

Discuțiile cu Mikó și unionistul Hossu dovedesc clar că Pușcariu înclină spre tratative și compromis, în care scop adoptă o linie moderată, în comparație cu radicalismul lui Ilie Măcelariu. În timpul conferinței din 5 martie, Iosif Hossu se alătură propunerii lui Pușcariu privind participarea deputaților români ardeleni la toate dezbaterile Dietei Ungariei. Balomiri, Tulbașiu și Moldovan pledează doar pentru participarea la discuțiile privind afacerile comune, iar Măcelariu subliniază din nou necesitatea de a se acționa pe baza hotărârilor din Cluj.

Este interesant că Ilie Măcelariu, care respingea cu hotărâre „rătăcirea principiilor“ lui Hossu, susține totuși că acesta era un om de caracter, deoarece a declarat că, dacă deputații români doreau să păstreze intactă onoarea lor și a națiunii, trebuia să acționeze după cum îi îndemna Măcelariu. Dar dacă deputații – afirma Hossu – doreau să fie realment de folos națiunii și lor înșiși, nu exista altă

cale decât să dea mâna cu maghiarii. Rămas singur și izolat de restul grupului, Ilie Măcelariu întreprinde o ultimă încercare de a-și atrage colegii în jurul lui, la 7 martie, când îl roagă din nou pe Pușcariu să i se alăture și să-i lase și pe ceilalți să-l sprijine, fiindcă în caz contrar se făceau toți de rușine. Pușcariu însă îi răspunde, zâmbind, că mai există timp pentru înțelegere, eschivându-se astfel de la un angajament precis?

La 7 martie 1867, când se dezbătea în dietă proiectul de lege privind organizarea reprezentanțelor comitatense și municipale, Ilie Măcelariu vorbește românește în Dieta Ungariei. Din partea guvernului erau prezenți Andrassy Gyula, Eötvös Jozsef, Gorove István, Horváth Boldizsár, Mikó Imre, Wenkheim Bela, Lónyay Menyhárt. Gestul lui Ilie Măcelariu, pregătit minuțios încă de acasă, nu a fost un simplu act de bravură personală și nici contemporanii nu l-au privit ca atare. Deputatul român s-a considerat reprezentantul unei țări separate de Ungaria, Marele Principat al Transilvaniei, înzestrat cu legislație proprie, față de care trebuia să existe respect și considerație legislativă din partea oricărei alte țări sau provincii din monarhie, inclusiv Ungaria.

De aici decurge în mod firesc că Ilie Măcelariu pretindea ca pe baza legilor din 1863-1864 națiunea română să fie considerată națiune politică egal îndreptățită în stat, iar limba română să fie egală în drepturi cu cea maghiară sau cu oricare alta din Imperiu. Parlamentul Ungariei trebuia să respecte autonomia și ființa de stat a Transilvaniei și nu avea nici un drept juridic sau politic de a trata raporturile de stat cu Marele Principat, până nu se reconvoacă o dietă democratică a acestuia, cu care urma să-și coreleze discuțiile pe baza egalității și a luării în considerație a intereselor specifice ardeleni.

Înainte de a vorbi Măcelariu, doi deputați sârbi, Stratimirovici și Miletici, pledaseră deja pentru organizarea democratică și autonomă a comitatelor și municipiilor, iar când urmează la cuvânt deputatul român, mai mulți deputați maghiari care-i cunoșteau trecutul politic se ridică de la locurile lor și se apropie de Ilie Măcelariu. Fără a se lăsa intimidat și fără a da importanță acestui

gest de intimidare, Ilie Măcelariu vorbește românește. El nu a rostit numai câteva cuvinte, după cum scriu cele mai multe ziare românești, ci propoziții întregi, inserate în „Concordia“, al cărei redactor se afla în sală, în preajma lui Ilie Măcelariu, în momentul declanșării conflictului.

Conform mărturiei scrise a persoanei ce se afla lângă Măcelariu, după ce acesta rostește cuvintele „Înalt corp legislativ“, în sală s-a așternut o liniște adâncă provocată de stupoarea majorității luată prin surprindere, întrucât deputații știau că Măcelariu va vorbi împotriva lor, dar nu se așteptau să vorbească românește. Acest scurt moment de tăcere i-a permis lui Măcelariu să rostească tot în limba română „mari și nu nefondate au fost“, dar atunci izbucnesc strigătele și protestele deputaților maghiari. Măcelariu, neintimidat, continuă tot în românește „temerile și îngrijorările alegătorilor mei, ba aș putea zice ale tuturor românilor ardeleni“, însă zgomotul devine atât de puternic, încât corespondentul afirmă că așa ceva nu s-a mai auzit în dietă și vacarmul durează câteva minute, după care intervine președintele Szentiványi. Acesta îi aduce aminte că legile statului interzic folosirea altei limbi decât cea maghiară în parlament.

Măcelariu îi răspunde însă tot românește că și el se bazează pe o lege care era de asemenea sancționată de monarh, dar legea lui era mai dreaptă și mai morală decât cea ungurească. Din acest moment zgomotul devine cumplit. Deci huiduielile și fluierăturile deputaților maghiari au întrerupt de câteva ori frazele românești rostite de deputatul de Miercurea. Din rândurile zgomotoase ale majorității indignate s-au putut totuși distinge câteva voci. Unul a strigat: „Acesta-i daco-român, crede că se află la București; Obrăzniciei! Jos cu el“. Spre surprinderea lor, Măcelariu nu cedează nici acum, ci prefăcându-se că nu pricepe cauza adevărată a scandalului stârnit, îl întreabă în limba germană pe deputatul rutean Adolf Dobrjansky, care stătea lângă el: „Ce poate să însemne aceasta“? Dar deputații maghiari se înfurie și mai rău, îi strigă în față că este „hoț“ și „prefăcut“. De data aceasta, Măcelariu se

nervează și, spre regretul său, își continuă cuvântarea în limba maghiară, deși, așa cum i-a mărturisit lui Barițiu, n-a avut de gând să rostească un singur cuvânt în limba maghiară.

Enervat și jignit pentru că a fost făcut „hoț“, amărât că Pușcariu și ceilalți colegi l-au părăsit, Măcelariu rostește primele cuvinte maghiare „Tisztellt ház“ numai din *lapsus linguae*. Dar nu avea cum să se apere și să riposteze pentru a fi înțeles de atacatori dacă nu vorbea în limba maghiară. Măcelariu a repetat că și el a vorbit în limba sa maternă tot în virtutea unei legi, și anume a legii sibiene, sancționată de monarh, a cărei validitate era menținută de rescriptul din 25 decembrie 1865. Măcelariu crezuse că în acest for legislativ se respectă drepturile și de aceea n-a fost pregătit pentru asemenea comportament al majorității dietale; el sperase că dacă va vorbi românește nu va provoca indignare și enervare, dar, din păcate, acest lucru s-a întâmplat. Ca patriot ardelean și ca român, Măcelariu se bucura și felicita Ungaria și nobila națiune maghiară pentru redobândirea independenței și a constituției, fiindcă și națiunea lui lupta pentru aceleași idealuri, și anume pentru libertatea patriei sale, Transilvania, întrucât fără patrie nu există libertate. Însă atât noțiunea de patrie, cât și cea de naționalitate erau simple iluzii fără folosirea nestingherită a limbii materne în viața de stat. Măcelariu renunță la cuvânt și anunță dieta că își rezervă dreptul de a-și comunica părerea în scris în legătură cu actuala situație politică.

Francisc Deák îi răspunde lui Măcelariu că orice patriot din Ungaria, fie maghiar, sârb ori român trebuia să știe că respectarea legilor statului constituia prima regulă a libertății. Era trist că, după ce s-a restaurat constituția țării, să se calce legile existente. Dieta urma să hotărască dacă era sau nu necesar să se modifice ceva dar, până atunci, toți trebuiau să respecte legile. Existau mulți deputați ai altor naționalități care își iubeau limba, dar până la Măcelariu n-a încercat nici unul să folosească altă limbă decât cea prevăzută de lege, ceea ce demonstrează respectul lor față de lege. De fapt, – continua Deák –, însuși deputatul român a încetat să mai vorbească în altă limbă și a continuat în maghiară, desigur, din respect față de lege.

El îl asigura pe Măcelariu că gestul său n-a provocat iritare sau amărăciune în dietă și își exprimă părerea de rău că în secolul al XIX-lea aspirațiunile și fricțiunile naționale sunt la ordinea zilei, tot așa cum fuseseră în evul mediu conflictele religioase. Deák își exprimă speranța că va veni timpul când oamenii nu vor fi prețuiți după naționalitatea lor, după gramatica și dicționarul folosit, așa cum au încetat deja atunci, în acea epocă, să fie cotați după religia lor. Până va sosi acel timp, șeful liberalilor îndeamnă la conciliere și echitate, cere dietei să considere incidentul încheiat și promite că deputații și politicienii maghiari vor fi drepti și echitabili cu toți cetățenii, de orice naționalitate și religie ar fi ei. Conform mărturiei lui Măcelariu, Deák s-a supărat și pe deputații maghiari, deoarece a trebuit să audă în dietă cuvântul „hoț”¹⁰.

A urmat la cuvânt deputatul român Andrei Medan. Dar după ce acesta rostește primele cuvinte în sală se aud iar zgomote și voci care-i cereau să renunțe la cuvânt, ceea ce demonstra că în pofida asigurărilor date de Deák majoritatea era deja iritată și suporta greu să audă încă o cuvântare, care, chiar rostită cu cuvinte maghiare, era pătrunsă de spirit național românesc. Medan afirmă că din incidentul când unui deputat ardelean nu i s-a permis să vorbească în limba română rezulta în mod logic că propunerea deputaților maghiari de extremă stângă ca dieta actuală, convocată pe baza legilor din 1848, să fie dizolvată a fost corectă.

Deputatul român a spus că Dieta Ungariei trebuia să fie convocată pe baza regulamentului electoral, emanat de fostul regim al lui Schmerling, care, chiar dacă nu era lege, ci ordonanță, prevedea că în dietă se puteau alege și deputați care nu știau limba maghiară. De aceea, după părerea lui Medan, ar fi fost just și echitabil ca Dieta să-i permită lui Măcelariu să vorbească în limba română, mai ales că el se exprima greu în maghiară.

Tisza Kálmán ține să combată principiul că în Dieta Ungariei ar fi vorbit un deputat din Transilvania, fiindcă după părerea lui acolo existau doar deputați aleși ai unor simple cercuri electorale din Transilvania sau Ungaria și nu deputați ai altei țări. Totodată,

Tisza Kálmán combate liberalismul regimului austriac lăudat de Medan și dorește ca el să nu mai poată fi introdus niciodată în Ungaria, deoarece, în acest caz, românii n-ar mai putea vorbi în limba lor maternă, nu în dieta țării, dar nici măcar în comunele lor. Șeful partidei de centru-stânga căuta să acrediteze ideea că presiunea maghiarilor i-a scăpat și pe români, cărora li se impusese atâta vreme să învețe nemțește, de intoleranța austriacă. Deputatul maghiar îl părtinește pe Deák Ferenc și arată că dorința de a respecta legea nu trebuie confundată cu enervarea pentru că un deputat a vorbit românește. El respinge afirmația lui Medan că în moțiunea stângii extreme s-ar găsi proteste împotriva legilor după care s-au ales deputații Ungariei".

Ilie Măcelariu pregătise o declarație împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria, redactată în limba română, în care pleda și pentru legislația sibiană, rugându-i pe deputații români să o traducă în limba maghiară pentru ca, la cererea lor, această declarație antiunionistă să fie citită în plenul dietei. Considerăm că acțiunea era bine gândită, întrucât oferea de pe acum posibilitatea ca întregul grup parlamentar român din Dieta Ungariei, reprezentând Banatul, Crișana, Maramureșul, Partium, să-și exprime și pe această cale solidaritatea cu lupta dusă pentru autonomia Transilvaniei. După cum bănuiește Măcelariu, deputatul român Alexandru Roman a trăgănat în mod intenționat traducerea declarației sale, care nu era gata nici la data de 11 martie 1867.

Bănuiala lui este întemeiată deoarece Roman și ceilalți deputați din Banat și Ungaria (Crișana, Maramureș, Partium) considerau că frații ardeleni trebuiau să îmbrățișeze tactica pasivistă. De aceea erau puțin dispuși – cel puțin în această fază – să colaboreze cu deputații ardeleni activiști sau să le susțină acțiunile, chiar dacă ele erau menite să salvardéze autonomia Transilvaniei. Faptul constituia, evident, o greșeală deoarece tactica sau metoda trebuia subordonată principiului luptei naționale, și nu invers. Ilie Măcelariu rămâne practic izolat atât de colegii săi ardeleni, cât și de confrății din Banat și Ungaria. Nu toți deputații

„ungureni“ se comportă cu Ilie Măcelariu ca Alexandru Roman. Andrei Medan l-a sprijinit în fața dietei întregi, iar a doua zi este susținut și de Iosif Hodoș. Alții erau indignați că Pușcariu l-a părăsit pe Ilie Măcelariu și l-a lăsat singur. Dar când l-au interpellat, acesta a replicat că nu i s-a alăturat, întrucât colegul său nu i-a împărtășit nimic din planurile și intențiile sale.

Văzând că nu este sprijinit de Alexandru Roman și convins fiind că deputații ungureni nu vor cere prezentarea declarației sale în fața Dietei Ungariei, Măcelariu și-a înaintat actul românesc președintelui Dietei. Acesta îl întreabă despre conținut și fruntașul român se grăbește să i-l prezinte; președintele, care își pierduse răbdarea, îl întreabă dacă actul era sau nu petiție, însă Măcelariu îi răspunde demn că nu era petiție, întrucât el n-a venit să petiționeze în Dieta Ungariei; aceasta înseamnă că elaboratul politic românesc era o declarație de principii, o expunere deschisă a poziției națiunii române și nu un simplu memoriu sau o simplă jalbă. La această replică, președintele Dietei Ungariei îi dă imediat înapoi actul, iar un deputat maghiar se exprimă cu voce tare, pentru a fi auzit, cum că era o obrăznicie din partea lui Ilie Măcelariu să dea o petiție în limba valahă și în același timp să-i răspundă președintelui că el n-a venit la Pesta să petiționeze.

Un deputat român din părțile vestice îl îndeamnă pe Măcelariu să părăsească Dieta Ungariei unde persoana lui nu se afla în siguranță. El se întorcea oricum acasă și fără acest avertisment, deoarece a rămas credincios hotărârii de la Cluj, care stipula în mod expres ca după exprimarea protestului împotriva regimului deputații români să se întoarcă acasă în Transilvania, urmând să ia din nou drumul Pestei doar în momentul încoronării. Ilie Măcelariu îi mărturisea lui Barițiu că se simțea mai în largul lui acasă în Transilvania istorică, dincoace de Piatra Craiului, și că intrarea lui în Dieta Ungariei a fost mult mai ușoară decât ieșirea. Dacă pasiviștii – continua Măcelariu – îi vor zice „așa ți-a trebuit“, el le va da dreptate. Totuși deputatul de Miercurea nu avea multe motive să se simtă în largul lui nici dincoace de Piatra Craiului, deoarece

scrisorile lui erau desfăcute și citite de autorități, după cum îl anunța un prieten din părțile Năsăudului¹².

Revenit în Transilvania, Ilie Măcelariu nu renunță la intenția sa de a înainta Dietei Ungariei protestul său antiunionist pe care-l trimite prin poștă Președinției Parlamentului pestan. De data aceasta, documentul este adus la cunoștința opiniei publice, prefațat de o documentată Declarație de opinie separată. Aici, Măcelariu afirma că după publicarea rescriptului din 1 septembrie 1865, care dizolva Dieta sibiană și o convoca pe cea clujană feudală, alegătorii săi sași și români, ca de altfel toți românii Transilvaniei, au fost cuprinși de teamă și de îngrijorare pentru soarta autonomiei principatului lor și a legislației sibiene din 1863-1864. După amânarea Dietei clujene și ordonarea alegerilor pentru Dieta Ungariei, era evident că se lucra în interes maghiar pentru desființarea autonomiei guvernamentale și legislative a Transilvaniei. Politica oficială de împăciuire era dusă în dauna românilor, cărora le era închisă orice cale de a participa ca națiune politică la viața publică a țării, atât prin legea IX din 1791, cât și prin legea II din 1848. Iar dacă românii, în pofida temerilor lor fundamentale și îndreptățite – susținea deputatul român – din motive de tactică, au participat la alegerile din 1865 și 1866, ei au făcut-o din loialitate față de monarh și din dorința de a dovedi celorlalte națiuni că românii nu doreau să lase nefolosită nici o ocazie pentru stabilirea unei înțelegeri de conviețuire. Dacă deputații români transilvăneni au participat la Dieta Ungariei ei au înțeles să omagieze prin gestul lor încoronarea monarhului, fără să renunțe la autonomia principatului, la validitatea deplină și continuă a legislației sibiene.

Acestea au fost convingerile lui – preciza Măcelariu – când a primit mandatul alegătorilor săi. Însă românul a fost și era încă ignorat, iar vocea lui care cerea conservarea autonomiei Transilvaniei nu era ascultată; în asemenea împrejurări tăcerea ar constitui un păcat, o lașitate, și fiindcă nu dorea nici să păcătuiască și nici să fie laș, Măcelariu ținea să-și clarifice poziția și să-și

explice atitudinea politică. Când a intrat în Dieta Ungariei s-a bazat pe rescriptul din 25 decembrie 1865, care amâna și nu dizolva Dieta Transilvaniei, iar Dieta de Budapesta era convocată și îl chema doar pentru încoronarea monarhului. Măcelariu nu se considerase parte sau membru constitutiv al Dietei Ungariei; el era sincer convins că legile sibiene sunt menținute, ceea ce însemna că era necesar să fie respectate aceste legi, și nu cele care veneau în contradicție cu ele. Măcelariu a intrat în Dieta pestană bazându-se pe legile care dădeau și națiunii sale viață politică între acele națiuni care domniseră până atunci singure și între care românul fusese sclav pe pământul său strămoșesc.

De aceea, ar fi greșit ca cineva să creadă că românii vor părăsi vreodată terenul just și legal din 1863 sau că vor renunța la autonomia principatului lor, întrucât ambele erau consfințite de legi și tratate de stat.

Măcelariu face apel la dezvoltarea istorică separată a Transilvaniei față de Ungaria. Astfel, deși, după 1526, o parte a Ungariei a intrat sub stăpânirea Vienei, Transilvania a evoluat aparte și separat, sub principii proprii, aflați nominal sub suzeranitatea Porții, până la sfârșitul secolului al XVII-lea, când intră și ea sub sceptrul habsburgic. Dar Transilvania nu intră în monarhie o dată cu fostul pašalâc de la Buda, de care fusese, de asemenea, despărțită, ci separat de acesta. Deci ea nu este altfel unită cu Ungaria decât prin coroana și persoana monarhului. Diploma leopoldină din 1691 era pactul dintre Transilvania și casa domnitoare și ea consfințea autonomia executivă și legislativă a Marelui Principat, care era înzestrat cu guvernium, cancelarie și dietă, separate de Ungaria.

Aceste stipulații imperiale au fost întărite de rezoluția alvințiană și apoi, mai ales, de Sancțiunea Pragmatică din 1722, care constituie, în esența ei, o adevărată piatră unghiulară în consfințirea autonomiei Transilvaniei nu numai față de Ungaria, dar și față de celelalte țări și provincii ale Monarhiei habsburgice. Totodată, legile din 1791, care statuau independența legislativă și

executivă a Transilvaniei, stipulau că monarhul era obligat să se consulte cu guvernul și dieta principatului, în afacerile ce le priveau direct. Legile din 1863 au modificat în sens pozitiv și democratic sistemul constituțional al Marelui Principat; acestea, confirmate și sancționate de împărat, intraseră în viață și în practică.

Modificările sistemului conducerii de stat al Transilvaniei, efectuate pe baza legilor de uniune din 1848, erau ilegale și erau respinse de români conștienți că problema uniunii era folosită ca element pentru realizarea înțelegerii între două forțe hegemonice ale Imperiului, națiunea maghiară și cea austriacă, excluzându-se total națiunea română. Ilie Măcelariu scria clar că așa-zisele legi unioniste maghiare din 1848 erau, de fapt, ilegale, imorale și nedrepte, întrucât nici Legea VII de la Pojon nu a fost primită în formă legală în Cartea de legi a Transilvaniei și nici Legea I de la Cluj nu a fost cuprinsă și inclusă legal în Cartea de legi a Ungariei. Aceasta deoarece, *de iure*, dar și *de facto*, Transilvania nu putea impune legi Ungariei și nici invers.

Pe lângă acestea, Legea I de la Cluj nu avea putere de lege, deoarece ea nu trecuse prin toate fazele și formele legislative prevăzute de sistemul constituțional al țării.

Astfel, această așa-zisă lege nu a trecut prin stadiul autentificării și din acest punct de vedere nu corespunde tuturor exigențelor Legii IX din 1744 intrată și rămasă în Constituția țării. Ea decrta că pentru ca o lege să fie validă nu era suficient să fie doar votată, confirmată sau sancționată, ci era obligatoriu să fie autentificată și înzestrată cu semnătura personală și cu sigiliul propriu al monarhului. Necesitatea autentificării era prevăzută și de rescriptul de sancționare din 14 iulie 1848, în care se prevedea că legile tipărite și distribuite în exemplare suficiente trebuiau să aștepte viitoarea trimitere a semnăturii monarhului pentru a putea fi împărțite la organele administrative și judecătorești, iar până atunci dispozițiile erau luate prin Ministerul de Interne. Articolul I al legii de la Cluj din 1848 nu are calitățile cerute de autentificare, nu a fost tipărit în mai multe exemplare și nici n-a fost distribuit la organele

oficiale ale țării, deci la dicasteriile administrative și legislative din Transilvania (comitate, scaune, Tabla regească etc.). În consecință, din toate aceste considerente rezultă – după cum scria Măcelariu – că articolul 1 nu este valabil și deci nu poate fi considerat lege, dacă se are în vedere și faptul că nu s-a publicat, ceea ce după dreptul public transilvănean era absolut necesar pentru validarea legilor. Prin articolul 1 al legii Dietei clujene din 1848 s-au adus prejudicii și s-a încălcat chiar un principiu juridic maghiar, și anume: „*lex debet esse justa et honesta*”. Or, articolul a fost promulgat fără concursul și împotriva voinței românilor Transilvaniei, care constituiau 3/4 din populația acesteia. Ei au protestat în adunarea aprobată legal și prin petiții împotriva acelor care doreau să facă uniunea fără să-i consulte. În concluzie, articolul a fost adus în discuția dietei fără o cugetare matură și a fost votat în mijlocul terorismului și sub presiunea străzii.

Este cunoscut – continua Măcelariu – că prin uniune se urmărește nimicirea românilor ardeleni ca națiune politică, contopirea și înglobarea lor la Ungaria, unde existau legile cele mai asupritoare pentru naționalități în virtutea ideii de stat, proclamată prin legi că nu există altă naționalitate politică, în afară de cea maghiară. Ilie Măcelariu atrăgea atenția asupra faptului că uniunea a fost nimicită prin războiul civil și prin toată practica guvernamentală imperială ce i-a urmat. Deputatul român afirmă, pe bună dreptate, că s-ar comite o greșeală de neiertat dacă luptele din 1848-1849 ar fi puse pe seama intrigilor așa-numitei camarile, și nu pe seama fatalelor legi de uniune ce urmăreau să sugrume națiunile și să absoarbă provinciile, provocând astfel în mod direct luptele îndreptățite pentru conservarea proprie a naționalităților amenințate.

Măcelariu scria că orice s-ar putea spune despre Diploma din octombrie 1860 sau despre Patenta din februarie 1861, numai aceea nu se putea afirma că ele n-au susținut pe deplin autonomia Transilvaniei față de Ungaria. În rescriptele imperiale din 21 iulie 1861 și 5 septembrie 1863, ce purtau semnătura monarhului și erau

adresate Dietelor Ungariei și Transilvaniei, era scris clar că uniunea a fost decretată fără învoirea liberă a românilor și sașilor și ea n-a avut niciodată putere legală deplină, fiind practic anulată prin decretele de după 1849. Convocarea și activitățile dietelor Transilvaniei din 1863-1864 și 1865 dovedeau că uniunea nu exista, că ea era complet ștearsă din practica guvernării. Măcelariu sublinia și faptul că ultima dietă nu era dizolvată, ci doar amânată și punea accent pe ideea că rescriptele din 1 septembrie și 14 decembrie 1865 invitau ambele diete, atât pe cea a Transilvaniei, cât și pe cea a Ungariei, să revizuiască articolele de uniune din 1848.

Concluzia pe care o trăgea Măcelariu era că uniunea nu numai că nu era legală, dar n-a fost niciodată o realitate, un fapt împlinit. Toți românii susțineau această idee și ea constituia crezul său politic. Astfel, deputatul de Miercurea se atașa cu toată puterea de independența Transilvaniei și de legile sibiene din 1863/64, care nu puteau fi invalidate nici prin rescriptul din 25 decembrie 1865 și nici chiar prin actul din 17 februarie 1867. În consecință, din faptul că uniunea nu era legală și n-a fost niciodată un fapt împlinit, rezultă că ea putea fi obiectul de matură considerațiune al legislativelor celor două țări, Ungaria și Transilvania, și anume a fiecăreia în parte și separat. Ilie Măcelariu pleda astfel pentru reconvoacarea Dietei Transilvaniei, deziderat național fundamental formulat în adresa dietală din 1865, în Memorandul din 1866 și promulgat din nou peste doi ani în *Pronunciamentul de la Blaj*.

Deputatul român ataca constituționalitatea și validitatea legilor adoptate de Dieta Ungariei, întrucât aceasta a fost aleasă pe baza a două legi electorale una contrară celeilalte, practică neîntâlnită în alte state constituționale. Deputații Ungariei erau aleși pe baza unei legi mai democratice (Legea V din 1848, care fixa censul la 5 fl.), iar deputații Transilvaniei au fost aleși după altă lege care, nefiind sancționată de monarh, nu era validă și nici nu respecta principiul democrației (Legea II din 1848 fixa censul la 8 florini, fără capitație).

Legea electorală, fiind semnată și sancționată doar de palatin și

nu de principe, nu era validă și constituțională deoarece palatinul nu putea semna în locul monarhului, fără hotărârea specială a Dietei Transilvaniei, așa cum cerea Constituția sau Cartea de legi a țării. Și din acest punct de vedere, participarea transilvănenilor la Dieta Ungariei era ilegală. Dar Măcelariu insista mai ales asupra faptului că alcătuirea parlamentului pe baza articolelor I și II din 1848, de la Cluj, ambele ilegale, atrăgea după sine nevaliditatea constituțională și juridică a viitoarelor ei legi și elaborate.

El preciza că aceasta era poziția sa față de Ungaria și Dieta ei și cu ea erau de acord toți românii Transilvaniei, cu excepția unei mici fracțiuni neînsemnate, așa cum se putea prea bine constata din cele 1493 de semnături așternute pe Memorandumul către tron din 1866. Se consideră obligat să-și explice și să-și verifice opinia pentru a-și face datoria de onoare în fața alegătorilor săi, a tuturor românilor și față de propria-i conștiință. Măcelariu declară încheiată misiunea lui în Dietă până în ziua încoronării și repetă că uniunea nu este nici pe departe un fapt împlinit, ci continuă să fie doar o întrebare, o problemă deschisă, din care cauză el nu recunoaște competența Dietei Ungariei asupra Transilvaniei.

Măcelariu se dovedește inspirat când, în încheierea Declarației sale de principii adresată politicianilor maghiari dualiști, dă un citat din Adresa Dietei Ungariei către tron din 1861, întocmită de fapt tot de dualiștii aflați atunci în opoziție, iar acum ajunși la putere. În Adresă se afirmă că o unitate efectuată pe baza forței nu făcea Imperiul mai puternic, iar conștiința lovită a țărilor, ca și amărăciunea produsă de forță vor duce iminent la apariția unor tendințe separatiste. Din aceste motive, tocmai când Imperiul va avea nevoie de întreaga sa putere și de toate popoarele sale, va fi mai slab și mai vulnerabil. Puterea unui stat care-și menține unitatea doar prin forța armelor este îndoielnică și neșocotirea drepturilor politice ale unei țări este nedreaptă provocând sentimente de durere și nemulțumire¹³.

Publicistica maghiară guvernamentală a afirmat că scena din 7 martie a pus la mare încercare răbdarea Camerei; ea a negat dreptul

lui Ilie Măcelariu de a-și folosi limba maternă în Dieta Ungariei. În coloanele ei se afirma că gestul lui a provocat o îndreptățită indignare în rândurile deputaților, indiferent de partid, fără să specifice că era probabil vorba de deputații maghiari deakști, conservatori sau de centru-stânga și nu de deputații Ungariei, indiferent de naționalitate. Strigătele și întreruperile au reușit din fericire, se sublinia, să înăbușe vocea oratorului, care n-a mai putut vorbi în limba sa, ci a continuat în limba parlamentară legală. Legea V din 1847/8 prevede la paragraful 3 în mod expres că limba legală a Dietei Ungariei era una singură, și anume maghiara. Orice deputat ales trebuia să corespundă acestei legi.

Măcelariu este acuzat că a început în mod intenționat să vorbească în limba română, și când a fost atenționat să respecte legea, a făcut apel la așa-zisa Dietă din Sibiu din 1863-1864, considerându-se jignit în dreptul lui. Alegerile pentru Dieta Ungariei au fost efectuate pe baza legilor V-VII de la Pojon și I-II de la Cluj, ambele elaborate în 1848, și nu pe alte baze; acest lucru era cunoscut de toată lumea și era necesar să-l știe și deputatul de Miercurea, care, în calitatea lui de consilier gubernial, ar fi trebuit să se conformeze legii. Pe lângă faptul că Dieta sibiană nu era legală – afirmau partizanii dualismului –, ea nu putea să ia hotărâri privind limba folosită în Dieta Ungariei. Dieta sibiană a fost preocupată cu trimiterea unora dintre deputații ei la Reichsrathul din Viena, unde aceștia nu s-au folosit de limba română, în locul celei germane¹⁴.

Unii deputați maghiari de extrema stângă antidualistă nu erau de acord cu folosirea exclusivă a limbii maghiare în Dieta Ungariei, după cum unii dintre ei respingeau și teoria unei singure națiuni politice maghiare în stat. Astfel, Irányi Dániel credea că s-ar putea acorda fiecărui deputat dreptul de a folosi limba sa maternă în parlament, deoarece, chiar dacă acest drept ar fi folosit de mai mulți, era preferabilă consfătuirea comună în mai multe limbi decât lupta dintre ele. Radicalul maghiar, pentru a-și apăra teza, dădea exemplul liberei și fericitei Elveții, în parlamentul căreia deputații puteau să vorbească în limbile lor mateme¹⁵.

Desigur și deputații maghiari antidualiști considerau legală uniunea Transilvaniei cu Ungaria, dar unii dintre ei doreau să se recunoască faptul că în cadrele Ungariei mari existau mai multe națiuni politice; de aici era necesar să se folosească și limbile națiunilor maghiare în viața administrativă și legislativă a statului, pe care-l recunoștea astfel ca un stat poliglot și multinațional.

Acțiunea întreprinsă de Ilie Măcelariu la 7 martie 1867 în Dieta pestană, ca și declarațiile sale scrise adresate opiniei publice și președinției parlamentului au întărit credința românilor în justetea cauzei lor și au declanșat o puternică manifestare de solidaritate cu deputatul român și, în fond, cu principiile de bază ale luptei naționale din Transilvania. Chiar și unii pasiviști nutresc sentimente de admirație și recunoștință față de deputatul de Miercurea.

Unul dintre primii pasiviști care a aflat despre cele întâmplate a fost Iacob Bologa. Măcelariu îi telegrafiasse soției sale la 7 martie că în Dietă a vorbit românește și apoi ungurește, provocând o reacție violentă din partea deputaților maghiari și o roagă să-l înștiințeze imediat și pe Iacob Bologa. Acesta trimite copia telegrammei de la Pesta și lui George Barițiu, adăugând cu bucurie urări tradiționale și exclamând cu avânt un „să trăiască” atât Ilie Măcelariu, cât și Barițiu¹⁶.

Conducătorii cunoscuți ai românilor, care dețineau funcții de stat și locuiau în Cluj, îl felicită în aceeași zi de 7 martie pe Ilie Măcelariu, trimițându-i la Pesta o telegramă, prin care îl anunțau că a declanșat o bucurie generală acasă în Transilvania. Trebuie să specificăm că primii trei semnatari ai telegrammei erau înalți funcționari în aparatul de justiție și gubernial și erau pasiviști convinși: Vasile Ladislau Pop, președintele Tribunalului Suprem al Transilvaniei, Iacob Bologa, judecător la același tribunal, Pavel Vasici, consilier școlar ortodox; cel care semnează „Sandu” ar putea fi consilierul gubernial Alexandru Lazăr¹⁷. Cei trei pasiviști, felicitând un activist, dovedeau că, în pofida deosebirilor de vederi privind tactica aleasă, trebuiau apreciate *toate* actele rezistenței naționale. Tineretul studios din Oradea trimite o telegramă la Pesta

lui Ilie Măcelariu, exprimându-și și recunoștința și sentimentul de mulțumire pentru curajul dovedit de el în Dieta Ungariei¹⁸.

Iacob Bologa îl informa pe Barițiu în 19 martie 1867 că mulți funcționari și studenți români din Cluj au alergat la deputatul român și i-au mulțumit pentru cele săvârșite în Parlament. Un tânăr a ținut un discurs care i-a plăcut mult lui Bologa și i-l trimite spre a-l folosi cum credea de cuviință. El îl anunța că atât Măcelariu, cât și Iosif Hodoș, care în 8 martie pledase pentru autonomia Transilvaniei, primiseră o serie de adrese de recunoștință și de solidaritate din partea românilor de pretutindeni. Bologa afirmă în mod obiectiv, credem noi, că dacă toți deputații români ardeleni ar fi procedat ca Ilie Măcelariu și Iosif Hodoș, el, ca pasivist, și-ar fi scos pălăria înaintea lor. Informat de Măcelariu despre defectiunea provocată de Pușcariu în grupul parlamentar, Bologa dezavuează acțiunea lui, pe care o consideră neconformă cu „cavalerismul“ (aluzie la numele lui Ioan, cavaler de Pușcariu). El regretă că Ioan Balomiri, Ioan Tulbașiu și Ioan Moldovan nu l-au sprijinit pe Măcelariu, n-au venit acasă, ci au rămas pe mâna „Pușcăriciului“ care îi va purta pe la „icoane“, adică pe la miniștrii maghiari, căroră trebuia să li se închine, pentru a le smulge concesiile și a efectua o tranzacție. Bologa regretă că Ilie Măcelariu fusese înfrânt și practic rămăsese singur și izolat de restul colegilor săi. Măcelariu i-a destăinuit lui Bologa că n-a bănuț niciodată că Pușcariu era capabil să se comporte astfel. Bologa ar fi dorit ca nu numai deputații români ardeleni, ci și deputații sași să-i fi sprijinit pe Măcelariu și pe Hodoș. În acest caz, autonomia Transilvaniei ar fi fost astfel susținută încât adversarii ei cu greu o mai puteau combate. Bologa era uimit și indignat de atitudinea sașilor, considerând că aceștia au câștigat mult de pe urma autonomiei Transilvaniei, dar pe care acum refuză să o mai susțină. De aici se naște bănuțala liderului pasivist român că în spatele acestei atitudini, pe care el o numește ticăloșie sau perfidie, se ascunde un fel de alianță maghiaro-săsească, făcută pe seama și în contra românilor¹⁹.

Dar în Dieta Ungariei nu existau numai deputați sași unioniști,

ci și autonomiști grupați în jurul lui Iacob Rannicher, care vor pleda pentru menținerea unei autonomii moderate a Transilvaniei. Între șefii politici ai sașilor izbucniseră fricțiuni serioase, unii dintre ei militând pentru adaptarea la condițiile dualismului și salvarea pe această cale a vechilor privilegii. Iar alții, dimpotrivă, considerau că numai prin supraviețuirea unei structuri autonome existau garanții suficiente pentru menținerea situației de pe pământul crăiesc. Pe de altă parte, primii urmăreau ca prin concursul miniștrilor maghiari să-i înlăture din funcții pe ultimii, numiți în posturi pe vremea lui Schmerling.

În acest sens, cei din grupa produalistă trimiteau denunțuri la Pesta, pentru a-și atinge cât mai grabnic scopurile. Ilie Măcelariu, care cunoștea bine viața politică a sașilor, și-a notat în însemnările sale că Boemches a dat un memorandum lui Andrásy, la 14 decembrie 1867, în care pretindea că Conrad Schmidt, comitele suprem al sașilor, Rannicher, Gul, Teutsch, Binder și alți 7 fruntași sași s-au înțeles cu românii să-i ajute în vederea făuririi Daco-României. În consecință, politicianul sas promaghiar cere ca vechiul comite suprem să fie destituit²⁰. Guvernul Ungariei l-ar fi destituit oricum pe Conrad Schmidt și fără a primi denunțuri, deoarece politicianul sas avea o „pată“ politică gravă, și anume la conferința regnicolară de la Alba Iulia, din februarie 1861, a votat împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria.

George Barițiu, care primise vești de la Iacob Bologa și Ilie Măcelariu despre cele întâmplate în Dieta Ungariei, inserează evenimentele în coloanele presei pasiviste²¹, unde și-a găsit de altfel loc și Declarația de opinie, împreună cu protestul antiunionist al lui Ilie Măcelariu. Iată noi dovezi că nu era imposibilă orice formă de colaborare între activiști și pasiviști și că, în fond, cele două tactici erau două metode de luptă și de acțiune ale aceleiași mișcări, atunci când susținătorii lor se bazau pe pârghiile fundamentale ale programului național.

Ilie Măcelariu a fost indignat pentru faptul că Sigismund Pop, redactorul „Concordiei“ a auzit cu urechile lui când i s-a strigat că

e daco-român, că se credea la București, dar n-a inserat fapta în ziar, pentru a fi adusă la cunoștința opiniei publice. În consecință, Măcelariu îl roagă pe Barițiu să facă el completarea în coloanele „Gazetei Transilvaniei“; apoi îl îndeamnă ca după publicarea acestei omisiuni să-l liniștească pe Iacob Mureșan care, dacă îndrăznea să publice precizarea, ca redactor avea toate șansele să fie pedepsit și el și să împartă amândoi „plăcinta“ (pedeapsa) și redactorul ar putea plăti vreo amendă de 4000 florini. Nu era exclus ca deputatul să stea „la răcoare“ și astfel nici unul nu va rămâne „singur“ și nepedepsit de unguri²².

Barițiu comentează quasifavorabil gestul simbolic dar încărcat de semnificații adânci întreprins de Ilie Măcelariu în Dieta Ungariei la 7 martie 1867. El arată că Măcelariu credea că dacă deputații români ardeleni pleacă la Pesta cu legile sibiene în mână, care erau sancționate de monarh, Dieta Ungariei îi va lăsa să vorbească românește și va recunoaște și ea legile din 1863-1864. Barițiu spunea că în Reichsrathul lui Schmerling orice deputat putea vorbi în limba lui maternă și de acest drept s-au folosit unii deputați cehi, polonezi și italieni. Chiar președintele Hasner îi îndemna pe negermani să folosească limba lor națională, punându-le la dispoziție traducători. Dieta boierească de la Cluj, din 1865, a permis pentru ultima dată ca într-un for legislativ din Transilvania deputații români și sași să-și poată folosi limba lor națională. Dar în Dieta Ungariei existau legi clare care interziceau folosirea limbilor nemaghiare. Încă din 1840 – spunea Barițiu – s-a elaborat o lege care decreta că toate dezbaterile parlamentare se vor desfășura numai în limba maghiară, iar această lege a fost întărită și completată de Legea II din 1843, paragrafele 1, 2, 3 unde se excludea din Dietă în mod expres orice altă limbă. După aceea, Legea V, paragraful 3, din 1848 specifica clar că nimeni nu putea fi deputat dacă nu cunoștea perfect limba maghiară.

Barițiu știind bine că Măcelariu s-a hotărât încă de acasă să vorbească românește în Dieta Ungariei afirmă că deputatul român sau n-a știut să deosebească temperamentul german de cel maghiar,

sau dacă a știut, a vrut în mod intenționat să-i provoace pe deputații maghiari, lucru care i-a reușit atât de bine, încât nici el și nici altcineva nu l-ar fi putut bănuși dinainte. Fruntașul pasivist precizează că unii deputați maghiari de centru și de stânga, după ce au auzit că notarul citește numele lui Măcelariu, s-au sculat de la locurile lor și s-au apropiat de acesta, deoarece îl știau român zelos și hotărât. Totodată, Barițiu afirmă că injurăturile la adresa lui Măcelariu au continuat și pe coridoarele Dietei. După câteva zile deputatul român simțind că persoana lui nu este în siguranță s-a întors pe tăcute la Cluj, de unde și-a trimis protestul la Președintele Dietei Ungariei. Exprimându-și rezervele față de raționamentul deputaților români ardeleni că legile sibiene trebuiau să fie valide și respectate și în Dieta Ungariei, Barițiu afirmă totuși că în viitor va putea conta și „încercarea căzută“ a lui Măcelariu, deoarece istoria nu era statică, ci curgea ca Dunărea²³.

Iosif Hodoș îi scrie lui Măcelariu în 29 martie și 7 aprilie 1867 că nu a mai vorbit cu nici unul din deputații români ardeleni rămași la Pesta în Dietă și nici cu Pușcariu, deși Măcelariu îi ceruse să insiste pe lângă căpitanul suprem al Făgărașului și pe lângă ceilalți trei deputați să nu participe în nici un fel la votarea proiectului de lege referitor la reglementarea afacerilor comune dintre Ungaria și Austria. Măcelariu insista încă asupra respectării unor puncte din vechea înțelegere de la Cluj, deși aceasta era încălcată chiar prin rămânerea celor patru deputați ardeleni în Dieta Ungariei, după incidentul din 7 martie.

Hodoș îl anunța doar pe Măcelariu că „firfircă“ de Pușcariu (aluzie la statura lui mică) era înscris pe lista vorbitorilor despre hotărârile comisiei (formată din 65 membri), dar nu l-a auzit până la acea dată vorbind nici pro, nici contra președintelui comisiei. Hodoș îl sfătuia pe Măcelariu ca, înainte de a-i apărea Declarația de opinie și protestul antiunionist, să-și trimită întâi proiectele președinției Dietei Ungariei și doar după aceea să le dea publicității, așa cum se înțeleseseră ei doi la Pesta. Hodoș prefera ca, după ce Măcelariu executa prima parte a acțiunii, să-și tipărească memoriul

în „Gazeta Transilvaniei“ sau „Albina“ și nu în coloanele „Concordiei“, deoarece redactorul acestuia Sigismund Pop – pe care-l numea ironic „Zsiga“ – nu ținea nici cu deputații din Banat și Ungaria – numiți în limbajul epocii ungureni – și nici cu deputații români ardeleni, ci era trădător.

Hodoș scria că dezbaterile generale asupra hotărârilor comisiei afacerilor comune s-a încheiat și a doua zi urma votarea nominală. Indiferent dacă deputații români ardeleni vor vota sau nu, ei rămâneau niște mizerabili, așa cum întârzierea lor în Dietă era mizerabilă. După dezbaterile speciale, care puteau dura o săptămână, afacerile comune erau tranșate definitiv și deveneau un fapt consumat. Aceasta însemna că și „copulațiunea“ Ungariei cu Austria trecea în domeniul faptelor împlinite. Hodoș îi scria lui Măcelariu că era interesant ce va rezulta în viitor din această „copulațiune nenaturală“. El îl îndemna pe deputatul de Miercurea și prin el pe toți fruntașii români ardeleni să țină tare de legile din 1863-1864 și pe baza lor să protesteze, cu toate ocaziile și în toate locurile, împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria; viitorul nu poate fi tot al altora, el trebuie să fie și al românilor și să rezerve lucruri bune și plăcute și pentru ei.

Măcelariu îl rugase pe Hodoș să-i recupereze manuscrisul Declarației sale de opinii și al protestului, pe care-l lăsase în mâinile lui Alexandru Roman. Dar acesta îl trimisese la redacția ziarului „Concordia“ pentru a fi publicat. După ce Hodoș vede documentele tipărite în „mincinoasa“ „Concordie“ și în „Gazeta Transilvaniei“ îi răspunde că nu se va duce la redacția primului ziar, unde se afla manuscrisul; Măcelariu îl putea cere direct de acolo dacă dorea, deși, după tipărirea protestului, nu mai avea rost să recupereze exemplarul original. Hodoș regreta faptul că deputații români ardeleni n-au fost solidari cu elaborarea și înaintarea Declarației și a protestului lui Măcelariu. Dacă s-ar fi realizat solidaritatea, ar fi câștigat toți o mare putere morală și s-ar fi bucurat de respect. Fără solidaritate, micul grup parlamentar ardelean rămas la Pesta era prada unor situații fluctuante și incertitudinile urmau una după alta. El îl înștiința pe

deputatul de Miercurea că în Dieta Ungariei a sosit un nou deputat român din Transilvania, Simion Balomiri, care era cunoscut ca un om de caracter. Nimeni nu știa însă ce intenționa să facă în Dieta Ungariei, dar Hodoș spera că va proceda ca Ilie Măcelariu.

Hodoș își exprimă din nou regretul său profund că deputații români ardeleni n-au acționat împreună cu Ilie Măcelariu și îi mărturisește că atunci când se gândea la acest lucru, se necăjea întotdeauna²⁴.

Iosif Hodoș, la cererea lui Ilie Măcelariu, îl solicitase pe Alexandru Roman să-i restituie manuscrisul lui Măcelariu pentru a-l expedia autorului în Transilvania. Acesta îi promite lui Hodoș că îi va remite documentul, fără ca să-și respecte însă cuvântul. Hodoș se pregătește să meargă la Alexandru Roman după manuscris a doua oară, în ziua de 7 aprilie 1867. Dar tocmai atunci, răsfoind „mincinoasa” „Concordie” vede declarația gata tipărită și-l anunță pe Măcelariu că manuscrisul lui se afla deja la redacția acestui ziar, de unde el n-o să-l ceară niciodată²⁵.

Este interesant de remarcat deosebirea de procedură a celor doi fruntași români radicali, Iosif Hodoș și Alexandru Roman; primul refuză orice contact cu „Concordia” și orice discuție cu Sigismund Pop, pe când al doilea duce redactorului manuscrisul lui Măcelariu, mijlocind tipărirea lui în coloanele aceluiași ziar. Desigur, tipărirea protestului antigubernamental din 11 martie, redactat de Măcelariu, chiar și în coloanele unui ziar ce părăsea terenul național și îndemna la colaborare cu guvernanții nu constituia un fapt neavenit. Dar nu înțelegem de ce Alexandru Roman a preferat această variantă, propunerii lui Ilie Măcelariu care-l rugase să traducă actul în maghiară, și la cererea tuturor deputaților români din Banat și Ungaria acesta să fie citit în Parlament.

În fond, protestul din 11 martie 1867 constituia un document de luptă națională ce argumenta istoric și etnic autonomia Transilvaniei și justetea legislației sibiene inspirată de spiritul timpului străbătut de principiul naționalității și al egalității între popoare. Asemenea acte trebuiau sprijinite de toți deputații

naționali chiar dacă ele proveneau de la unii fruntași ce se foloseau de alte metode de acțiune sau de luptă, dar profesau aceleași idealuri. Dacă este condamnabilă atitudinea celorlalți deputați români ardeleni care-l părăsesc pe Măcelariu în momentul când declanșează lupta antiunionistă în Parlament, atunci este greșită și atitudinea deputaților români din Banat și Ungaria, care nu i se alătură și nici nu răspund solicitării judicioase a colegului lor. Pe Măcelariu nu-l sprijină decât Andrei Medan în 7 martie și Iosif Hodoș în 8 martie, chiar dacă alții îi reproșează lui Pușcariu că nu și-a însoțit în luptă colegul de grup.

Din corespondența politică a vremii, provenită chiar de la adversarii activismului ardelenesc rezultă că dacă s-ar fi solidarizat toți deputații români ardeleni din Parlament cu Ilie Măcelariu, atunci respectul de care s-ar fi bucurat, ca și puterea lor morală ar fi crescut foarte mult. Cu atât mai mult – considerăm noi – s-ar fi adus servicii și mai mari și mai prompte luptei antiunioniste, efectuate la nici trei săptămâni după instalarea cabinetului dualist, dacă la actul protestatar din 11 martie s-ar fi raliat toți deputații naționali din Transilvania istorică (Ardeal), Banat și Ungaria (Crișana, Maramureș, Partium), mai ales că era vorba de o revendicare programatică fundamentală a întregii mișcări naționale românești. Dar anumite acțiuni naționale au fost amânate sau au avut de suferit din cauza divergențelor de opinii privind alegerea metodelor de luptă existente între deputații români din Parlamentul Ungariei.

Aceste divergențe s-au manifestat și pe planul organizării liderilor români din Parlament, în sensul că cei din Banat și Ungaria aveau un club separat, iar cei din Transilvania își organizaseră alt club parlamentar, care nu colaborau între ele, ca microorganisme parlamentare, ci doar în mod sporadic, prin unii membri ai lor. Organizarea separată a clubului ardelenesc era însă necesară pentru a sublinia și pe această cale autonomia Transilvaniei față de Ungaria. Dar, în orice caz, nu era deloc necesară fricțiunea sau neînțelegerea dintre cele două cluburi române, ci, dimpotrivă,

interesele generale cereau colaborare și acțiune comună împotriva regimului dualist.

Era de preferat ca încă acum, în 1867, deputații ungureni să se fi autodepășit și să sprijine acțiunea antiunionistă a activistului român din Transilvania, Ilie Măcelariu, chiar dacă ei respingeau tactica activistă ardeleană. Atunci când era vorba de apărarea autonomiei Transilvaniei era mai bine ca toți să intre împreună în luptă și să nu acționeze separat Măcelariu, separat Hodoș sau separat Alexandru Roman etc. În consecință, în aceste momente trebuia să se depășească diferendele minore și să se intre fără preget în acțiune. Așa după cum am văzut, unii fruntași români pasiviști (Bologa) ar fi dorit ca nu numai deputații români, ci și deputații sași din Transilvania să-i fi sprijinit pe Hodoș și Măcelariu.

Am folosit însă termenul de amânare a unor acțiuni de luptă fiindcă, după numai un an, în 1868, acest deziderat politic fundamental va fi împlinit, întrucât deputații români din Banat și Ungaria vor păși și vor lupta împreună cu deputații români ardeleni sau chiar cu unii deputați slavi, pentru susținerea proiectului lui Ilie Măcelariu privind reconvocarea unei diete democratice și respectarea autonomiei și a ființei de stat a Marelui Principat al Transilvaniei.

Alexandru Papiu Ilarian îl admiră pe Ilie Măcelariu pentru că a încercat să vorbească românește în Dieta Ungariei, însă consideră păgubitor faptul că a continuat să vorbească în limba maghiară, deoarece, după părerea lui, deputatul român trebuia să se mărginească doar la protestul în limba română. Ceilalți deputați erau „oameni de nimic“, unionistul Hossu nu trebuia numărat printre români, iar „fleacul de cavaler de Pușcariu“ nu avea ce căuta în Dieta de la Pesta. După părerea lui Ilarian, el dorea să prindă „un os de ros“ și să obțină o funcție în vreunul din Ministerele cabinetului maghiar²⁴.

Adepții activismului transilvănean contestau dreptul deputaților maghiari de a întrerupe cuvântarea românească a lui Ilie Măcelariu. Deputatul de Miercurea nu a intrat în Dieta Ungariei pe

baza vreunei legi elaborate în Ungaria, ci în virtutea prevederilor rescriptului imperial din 25 decembrie 1865, semnat și emanat de monarh în maghiară, germană și română în care formă a fost și publicat în actele Dietei Transilvaniei. Dreptul constituțional transilvănean garanta folosirea limbii materne de către toți deputații Transilvaniei, iar legile sibiene, care garantau naționalitatea și limba română, erau menținute în rescriptul din 25 decembrie și, în consecință, trebuiau respectate și de Dieta Ungariei. Aceasta avea o mare misiune de îndeplinit, și anume împăcarea, care însă fără toleranță și înțelegere, nu putea da roade și nu avea nici un viitor.

În corespondența activistă, intitulată semnificativ *Limba română în dieta Ungariei*, se spunea că dacă Senatul Imperial din Viena a permis folosirea altor limbi decât germana, Dieta Ungariei putea să procedeze la fel cu deputatul român din Transilvania, căruia în mod logic putea să-i aprobe susținerea discursului în limba sa maternă. Pe de altă parte, activiștii considerau că motive determinate de necesități politice majore cereau ca ungurii să demonstreze că nu erau așa de exclusiviști, cum îi știa toată lumea, că nu sunt asupritorii altora. În acest scop, ar fi trebuit ca, îndată ce li s-a ivit o ocazie favorabilă, să dovedească că erau pregătiți să întindă o mână frățească românilor. Ei regretă dacă bunăvoința monarhului de a mulțumi și împăca popoarele neliniștite și învrăjbite va trebui să se frângă de păstrarea morțișă a unor legi și principii condamnate de toată lumea. În acest caz, responsabilitatea politiciii de oprimare va cădea asupra acelor care disprețuiesc cu atâta ușurință la alții ceea ce iubesc și stimează la ei înșiși, deci limba și naționalitatea.

Într-un mod inspirat și diplomatic, corespondența activistă face referiri la unele materiale din „Pesti Napló“, publicate în octombrie 1865, în care ziarul maghiar promisese că legile Dietei „octoate“ sibiene, care au dat drepturi naționale românilor transilvăneni, vor fi respectate; mai mult ziarul își exprimase atunci regretul că regimul neconstituțional al lui Schmerling i-a privat pe maghiari de ocazia de a dovedi primii românilor că nutresc o iubire frățească

față de ei. „Pesti Napló“, ai cărui redactori și politicieni sprijinitori erau în octombrie 1865 doar în drum spre putere, dar încă destul de departe de ea, promiteau că în noua și mult așteptata Dietă maghiară, convocată după legi și forme constituționale, se vor aproba grabnic și solemn toate legile ce dăduseră drepturi politice românilor. Aceasta înseamnă că ele vor primi o validitate mai serioasă și mai solidă decât în Dieta „octroată“ de la Sibiu. Activiștii îi preveneau pe maghiari să nu ajungă la concluzia că dacă românii se arătau doritori de împăcare și pace internă, ar fi niște oameni slabi. Adevărații oameni de inimă care țineau la binele comun trebuia ca în împrejurări critice să-i ajute pe cei lipsiți de ajutor; însă ungurii greșesc amarnic dacă cred că românii sunt nepăsători în fața disprețului manifestat față de drepturile politice ce li se cuvin²⁷.

Dar în afara ecoului și comentariilor favorabile sau uneori controversate stârnite între fruntașii români din interiorul sau dinafara Parlamentului Ungariei, acțiunile lui Ilie Măcelariu s-au bucurat de solidarizarea deplină, fără rezerve, și de adeziunea entuziastă a poporului în sânul căruia a fortificat spiritul de opoziție față de nedreptățile comise de guvernării dualiști. Semnatarii erau țărani fruntași, juzi și reprezentanți comunali, orășeni, târgoveți, negustori, preoți, învățători, studenți ș.a. Alegătorii săi români, în număr de 152, i-au trimis o adresă, întărită cu sigiliile mai multor comune, din Scaunul Miercurea, în care-l asigură că la 7 martie 1867 și-a făcut datoria față de ei, care l-au onorat cu încrederea lor, deoarece a apărat autonomia Transilvaniei și valoarea legilor din 1863-1864. Ei au înțeles cu durere că vocea lui nu a fost ascultată de majoritatea Dietei, dar ea a pătruns cu atât mai puternic în conștiința lor, care nu mai doreau să-și jertfească patria și nu mai acceptau să devină din nou „tolerați“ pe pământul strămoșesc. Ilie Măcelariu alătură adresa într-o scrisoare către Barițiu, rugându-l să i-o înmâneze lui Iacob Mureșan, spre a fi tipărită²⁸.

Barițiu, pasivist convins, nu pregetă totuși să-și pună primul semnătura pe adresa a peste 80 de brașoveni către activistul Ilie

Măcelariu. În ea i se aduceau mulțumiri pentru că s-a expus furiei acelor atacuri ale centraliștilor din Ungaria, apărând limba română. Acești centraliști urmăreau să mențină națiunea română aservită națiunilor obișnuite să domnească și să se ridice pe umerii altora. La aliniatul 2 al adresei se accentuează că fapta lui Ilie Măcelariu a putut convinge pe oricine că națiunea română n-avea să aștepte nici un fel de libertate națională de la Pesta. Tocmai din acest motiv s-a retras și Ilie Măcelariu din Dieta Ungariei, unde românul era „rău văzut și rău tratat”. Mijloacele puteau diferi, dar scopul luptei era același și anume libertatea legală a Transilvaniei, a națiunii române și cea individuală²⁹.

Ilie Măcelariu ține să-l liniștească pe George Barițiu, la 27 martie 1867, scriindu-i că nici el și nici alți brașoveni nu cunosc cum și de ce a intrat el în Dieta Ungariei. Măcelariu preciza că el, întocmai ca Barițiu și cosemnatarii lui, și la fel cu ceilalți români adevărați, nu a crezut niciodată că națiunea română ar avea de așteptat vreun fel de libertate de la Pesta. El spera că declarația sa de opinie și protestul său antiunionist, pe care tocmai le anexa în scrisoare, îl vor convinge și pe Barițiu despre acest adevăr³⁰. În răspunsul către brașoveni, Măcelariu a declarat că s-a folosit de cel mai sfânt și inviolabil drept, vechi ca însuși genul omenesc, pentru recunoașterea căruia românul a luptat vreme îndelungată și l-a sigilat cu sângele multor mii de martiri. El a fost fidel și față de monarh, când s-a bazat pe legile sibiene sancționate de împărat, pe care ar fi trebuit însă să le respecte toți, deci inclusiv deputații și miniștrii maghiari³¹.

Ioan Antonelli, vicar unit, Petru Popescu, protopop ortodox, Ion Codru Drăgușanu, vicecăpitan districtual, Daniel de Gremoiu, notar suprem, Ioan Roman, procuror de stat, N. Ciurcu, maestru de poștă, Grigorie Negrea, Georgiu Făgărașiu, Samuil Păsărariu, Iosif Cepeșiu, pretori și Georgiu László, președintele judecătorească, îl felicită pe Ilie Măcelariu, fiindcă s-a reîntors în patrie, după tratamentul necruțător suferit în Dieta ungurească de la Pesta, la 7 martie. El a lucrat ca un bărbat înțelept, care-și prețuiește limba

maternă și drepturile inalienabile ale națiunii sale și a dovedit că interesele acesteia precumpănau asupra intereselor lui personale. Exprimându-și recunoștința pentru deputatul român, făgărășenii speră că posteritatea va prețui fapta sa după seriozitatea și gravitatea poziției de atunci a românilor. Această adresă a fost trimisă de Măcelariu lui Barițiu, în data de 15 aprilie 1867, pentru a fi transmisă lui Iacob Mureșan, spre publicare³².

Comentând indignarea Făgărașului față de tratamentul neomenesc aplicat lui Ilie Măcelariu în Dieta Ungariei, corespondențele pasiviste susțineau că ea a indignat și rănit inimile tuturor românilor; aceștia își vor înteeți cu atât mai mult eforturile pentru apărarea egalității națiunilor și a legislației sibiene, pe care le-a susținut deputatul de Miercurea. Ele atacau constituția maghiară neliberală, „castică și exclusivă“, care interzicea folosirea în Parlament a limbilor nemaghiare, deși în statul istoric al Coroanei Sfântului Ștefan totalitatea nemaghiarilor depășea cu mult numărul maghiarilor. Transilvaniei trebuia să i se recunoască autonomia administrativă și legislativă și mai ales legile din 1863-1864, care dăduseră drepturi constituționale pozitive națiunii și limbii române.

Deak a afirmat în parlament că așa cum a dispărut fanatismul religios va dispărea și cel național. Dar pasiviștii precizează că a-ți respecta și a apăra drepturile națiunii tale încălcate abuziv nu însemna fanatism. Adevărații vinovați și fanatici erau politicienii care au decretat existența unei singure națiuni politice și a unei singure limbi oficiale, cea maghiară, după cum vinovate de fanatismul religios al popoarelor erau nu acestea, ci acele state care le-au ținut vreme îndelungată în mizerie și ignoranță³³.

Rășinărenii cu jurații lor, în frunte cu Oprea Brote, președintele reprezentanței comunale, dr. Nicolae Stoica, medic opidan, economicul Vasile Drob, exredactorul și proprietarul Visarion Roman ș.a. își exprimă și ei satisfacția față de gestul curajos al lui Măcelariu. Românii aveau nevoie de astfel de bărbați devotați care să răspundă mereu la chemările spiritului timpului. Iar dacă timpurile erau grele, românii se bucurau totuși când în mijlocul

furtunilor se ridicau conducători ca Măcelariu, care se opuneau greutăților și împilărilor.

Cuvintele românești rostite de Ilie Măcelariu n-au avut efect numai în Dieta Ungariei, ci s-au răspândit ca o transmisie electrică, nu numai în Transilvania, dar și în toate unghiurile locuite de „ginta română“, provocând bucurie și satisfacție. Unii străini au primit cu stimă și considerație gestul lui Măcelariu, dar asupra altora a provocat stupefacție. Rășinărenii erau mulțumiți că deputatul român, „om al poporului“, a apărat terenul din 1848, 1863-1864 și a propagat adevărul și dreptatea. Acei ce rămâneau de partea adevărului și a iubirii față de popor nu trebuia să-și piardă speranța sau să se teamă de amenințări și pericole, deoarece, într-un viitor ce nu era departe, vor birui. Românii să arate altor națiuni din Monarhia habsburgică și din Europa că aveau conștiința de sine și înțelegeau misiunea ce trebuia s-o îndeplinească. Măcelariu combina în mod fericit liberalismul, precauția și curajul însoțit de o dexteritate sigură. Rășinărenii îi urau viață îndelungată ca să vadă ziua victoriei pentru apropierea căreia trudea cu atâta râvnă³⁴.

Învățătorul Petru Făgărașu îi trimitea o nouă adresă a românilor din ținutul Dobra, comitatul Hunedoara, redactată la 30 martie 1867 și semnată de preoți, învățători, notari, juzi și reprezentanți comunali. Semnatarii s-au pregălit să-i trimită o adresă de mulțumire pentru că a făcut auzită limba străbună în Dieta pestană. Dar tocmai atunci au văzut Declarația și protestul său adresat Președinției acesteia. Ei apreciază în mod deosebit aceste acte, deoarece prin ele Măcelariu a documentat și a dovedit că poporul român din Transilvania nu dorea ca Parlamentul Ungariei să dea legi pentru patria lui străbună. Astfel, Măcelariu s-a manifestat ca un patriot și român adevărat. El a arătat opiniei publice că românul este constant și credincios drepturilor sale politice câștigate și sancționate în mod legal. Dobrenii îl asigură pe Măcelariu că nici ei nu aveau altceva mai scump pe lume, decât patria strămoșească și națiunea³⁵.

Românii din Silivașul de Câmpie și împrejurimi, protopopi,

pieoți, notari, tineri docenți, țărani proprietari, cantori din bisericile satelor și de la mănăstirea Silivașului, întruniți la 15 mai, îi scriau lui Măcelariu că intrarea lui în Dieta Ungariei le-a provocat atât teamă, cât și speranță. De aceea au așteptat cu nerăbdare să vadă care din două era cea îndreptățită (ei erau cunoscuți ca adepți ai pasivismului prin adresa trimisă lui Barițiu și s-au temut că activistul Măcelariu va trăda cauza). Dar au constatat cu bucurie că Măcelariu a săvârșit o faptă demnă de inserat în analele poporului. El a apărut în mod energic drepturile naționale și autonomia patriei împotriva „răutăcioșilor împilatori” și a ridicat cuvântul român în fața acelor care doreau să-l sugrume. Prin folosirea limbii sale materne, Măcelariu a ridicat prestigiul românilor în ochii lumii culte și i-a compromis pe atacatorii care aveau „libertatea pe buze și falsitatea în inimi”. Românii Silivașului îl asigurau pe Măcelariu că îl vor urma în credința față de idealul național și îi urau să ridice din nou vorba românească înaintea adversarilor, pentru a-i abate de la căile lor greșite și a-i îndruma să respecte adevărul, pacea, egalitatea și adevărata înfrățire³⁶.

Tot la 15 mai 1867, românii din comuna Teaca și împrejurimi semnează o adresă către Ilie Măcelariu exact în momentul serbării zilei de 15 mai 1848. Adresa este expediată din Teaca de către Gregoriu Viteaz³⁷.

„Românul” din București publică o adresă de felicitare și de îmbărbătare expediată lui Ilie Măcelariu de către cunoscutul filoromân Vegezzi-Ruscalla și 35 de liberali italieni din Torino. Italienii apreciau curajoasa apărare a dreptului românilor din monarhie de a se bucura de autonomia lor națională. Ei vedeau în Măcelariu un adevărat fiu al Romei și un frate al italienilor din Istria și Trento, care doreau și ei să se bucure de naționalitatea lor, fiindcă atât la poalele Carpaților, cât și la cele ale Alpilor se ducea o luptă dâră pentru cauza națională. Acțiunea lui Măcelariu primea o semnificație deosebită, deoarece ea a fost săvârșită în momentul când se constituia Germania națională (la nord de Main), iar tânăra Italie națională era pe cale de a se completa. Vegezzi-Ruscalla și

confracții săi de idei îi scriau lui Măcelariu că Italia, patrie-mamă și pentru români, tresărea de bucurie când se gândea că se apropia ziua în care naționalitatea va fi baza adevăratului drept al popoarelor și va înlocui principiul dinastic imperial și multinațional. Ei îl felicitau pe Măcelariu pentru că a apărat drepturile unei națiuni surori împotriva loviturilor primite de la altă națiune. Aceasta n-a învățat nimic din propriile-i nefericiri ce le-a îndurat vreme îndelungată și a continuat să rămână oarbă în fața dreptului etnic, deși el se dezvolta și se propaga vertiginos în Europa. Astfel, ziua triumfului său nu mai era departe. Adresa din Torino se încheia cu cuvintele: „Onoare, de o sută, de o mie de ori, onoare ție! Liberalii italieni te admiră și te salută”³⁸.

Ilie Măcelariu, într-o scrisoare către Visarion Roman, în care îi trimite și răspunsul către rășinăreni, își anunța amicul că în Cluj era așteptată sosirea contelui Emanuel Péchy, comisar regal pentru Transilvania, trimis de guvernul Andrassy, în jurul datei de 25 aprilie 1867. Întrucât acest comisar era considerat a fi un „alter Csány“, Măcelariu afirma că i se deschideau perspective „bune“, deoarece avea toate șansele ca încă în vara aceluia an contele maghiar să-l expedieze să prindă „pești în Lotrioara”³⁹ (deci să-l concedieze). Între Ilie Măcelariu și George Barițiu intervin unele neînțelegeri în legătură cu atitudinea românilor față de comisarul regal. Barițiu își expune părerea în această chestiune într-o scrisoare expediată lui Pavel Vasici la Cluj, scrisoare pe care a citit-o și Ilie Măcelariu. De fapt, Vasici îi arătase lui Măcelariu și alte scrisori venite de la Barițiu, pentru a se consulta în legătură cu oportunitatea unor măsuri de rezistență politică față de guvern. Măcelariu îi scrie clar lui Barițiu că nu este de acord cu propunerile făcute în legătură cu comportamentul românilor față de Péchy; i-o spune sincer, deoarece speră că Barițiu accepta și părerile altora mai puțin versați în politică sau în „diplomația“ mai înaltă a lui Pușcariu. În primul rând, Măcelariu combate principiul lui Barițiu că românii nu se puteau împăca cu ungurii, deoarece nu se înțelegeau unii pe alții. În al doilea rând, nu era de acord ca românii să încerce să-l câștige pe

comisar cu informări scrise sau petiții despre adevărata stare a lucrurilor. Măcelariu nu era de acord ca românii să-l întâmpine pe conte cu petiții generale, fiindcă era nedemn pentru șefii românilor să umble cu petiții, iar a petiționa însemna și echivala chiar cu un fel de „târâială“.

Măcelariu, dezamăgit de sfaturile lui Barițiu, îi răspundea că asemenea acțiuni ar fi mai potrivite pentru alții sau pentru Șaguna, și nu pentru sfătuitor. În legătură cu afirmația lui Barițiu că românii nu se puteau împăca cu ungurii fiindcă nu se înțelegeau unii pe alții, Măcelariu scria că românii nu se puteau apropia de maghiari nu din cauză că nu se înțelegeau, ci, dimpotrivă, pentru că se înțelegeau prea bine unii pe alții și erau pe deplin conștienți ce doreau și ce scopuri urmăreau fiecare. Totuși, Măcelariu era de părere că în cazul în care Péchy îi interpela pe fruntașii români, ei trebuiau să discute și să-i expună doleanțele naționale, deși erau puține lucruri noi și necunoscute de spus, deoarece românii au strigat ani de zile și strigă și acum „asta și asta ne apasă“. Dacă Péchy dorea să afle starea de spirit sau ce revendicau românii, să scoată din praful arhivei Guberniului petiția din 1866, care putea să-i slujească de minune în acest scop. Comisarul regal a convocat o ședință gubernială pe ziua de 4 mai. Cu această ocazie Ilie Măcelariu dorea să-l interpeleze pe conte în chestiunea folosirii limbii române în administrația de stat, garantată de lege. Consilierul gubernial îl va pune în fața unor acte oficiale redactate în limba română, pentru a vedea cum le va citi sau cum le va corecta contele maghiar⁴⁰.

Rezultă din nou că Ilie Măcelariu, ce începuse să adopte o atitudine opoziționistă deschisă sau uneori chiar provocatoare față de guvernanți, avea serioase rezerve în legătură cu petiționarismul, pe care îl etichetează, cam aspru, ca pe o rușinoasă „târâială“. Atitudinea era asemănătoare cu cea manifestată în fața președintelui Camerei, căruia i-a replicat că el nu petiționează și nu umblă cu petițiuni. Putem desluși aici o notă de dezacord sau chiar de dezavuare a metodelor pasiviste. Dar Ilie Măcelariu nu are întru totul dreptate. În timpul călătoriei de informare și sondaj politic

întreprinse de Péchy în Transilvania, fruntașii români i-au înaintat petiții redactate în română și maghiară sau l-au întâmpinat cu discursuri în care au pledat pentru autonomia Transilvaniei și validitatea legislației sibiene (Ioan Antonelli la Făgăraș, Ioan Hania la Sibiu, Ioan Papiriu Pop lângă Beclean, clerul și liceenii Blajului, intelectualii din Brașov). Chiar dacă fruntașii români l-au întâmpinat și i-au înmănat petiții, ei nu s-au umilit în fața comisarului guvernamental, ei și-au ridicat vocea pentru apărarea programului național al poporului român din Transilvania. Cei care au ținut discursuri a trebuit să folosească și limba maghiară pentru a putea fi înțeleși de conte, după care au vorbit și românește ca să-i audă și poporul ce venise să-l întâmpine pe comisar (cazul Antonelli).

În primul rând, conta deci nu limba de redactare a petițiilor sau de susținere a discursurilor, ci conținutul lor democratic și național. Tocmai de aceea comisarul regal se înfurie în unele orașe, unde este întâmpinat cu asemenea petiții și discursuri. El îi amenință pe fruntașii români că se va folosi de forța cu care l-a investit guvernul Ungariei pentru a înăbuși agitațiile antiunioniste. Péchy le atrage atenția că atașamentul și credința față de monarh trebuie să fie identică cu aceea față de guvernul Ungariei".

Sosirea comisarului pestan Emanuel Péchy în Cluj a provocat tulburări în sânul orașului de pe Someș. Aici, suspiciunea și neîncrederea dintre nobilime și adepții ei și funcționarii, intelectualii, studenții și țărani români s-au manifestat și pe timpul lui Schmerling. În acei ani nobilimea suporta greu funcționăria română din Guberniul numit de Viena și nu dorea să audă de Dieta sibiană și legislația ei, care a dat Ardealul pe mâna românilor. În 1866, la Cluj s-a format „Societatea tineretului studios român“, sub președinția protopopului unit din oraș, având ca vicepreședinte pe Vasile Mica, notar Grigore Moldovan, casier Iuliu Moldovan, bibliotecar Francisc Hossu Longin. Ședințele Societății se țineau în cancelaria protopopului, iar la două-trei săptămâni se organizau tot aici serate la care se cântau cântece patriotice și însuflețitoare.

Toate aceste acțiuni se făceau cu sprijinul și în prezența înalților funcționari români Ladislau Basiliu Pop, Iacob Bologa, Ilie Măcelariu, Pavel Vasici, Ladislau Vaida, Popovici Barcianu, Vasile Ranta-Buticescu și alții.

Din cauza caracterului politic pronunțat al seratelor, protopopul ortodox Roșescu s-a abținut să le frecventeze, pentru a se feri de complicații. La serbări se declamau versuri din Grigore Alexandrescu, Vasile Alecsandri, Andrei Mureșan sau se cântau marșuri patriotice ca „Deșteaptă-te, române” și „Marșul ostașilor români din Basarabia”. Activitatea desfășurată în casele parohiale „valahe” a produs îngrijorare și nemulțumire în sânul nobilimii maghiare și a adepților ei din oraș. Aceștia n-au îndrăznit să se manifeste deschis, până ce a sosit în noaptea de 17/18 februarie 1867, de la Pesta, telegrama despre numirea cabinetului Andrásy. Societatea înaltă se afla la bal și ceardașurile și banchetul au fost întrerupte în sală și continuate până dimineața pe străzi, unde publicul maghiar de la cele trei licee clujene au format o gardă „constituțională” maghiară, s-au aliniat de-a lungul străzilor, ce duceau spre clădirea Guvernului, pentru a-i întâmpina cu fluierături și huiduieli pe funcționarii români ce se îndreptau spre slujbă.

Cel mai mare scandal s-a produs când au apărut Vasile Ladislau Pop, Iacob Bologa și alți funcționari superiori. Francisc Hossu Longin, în amintirile sale târzii, îl enumeră și pe consilierul gubernial Ilie Măcelariu, printre cei huiduiți de garda constituțională maghiară. Fără îndoială că dacă Măcelariu ar fi fost în Cluj, s-ar fi împărtășit și el din „amabila” întâmpinare. Dar deputatul de Miercurea părăsise Clujul în data de 7 februarie, astfel că în 17/18 februarie era la Pesta unde se pregătea să înfrunte majoritatea parlamentară dualistă, care nu-i va rămâne nici ea datoare. Desigur, asemenea manifestații nu erau de natură să îmbunătățească atmosfera din Cluj, astfel că raporturile dintre maghiarii și românii din oraș erau destul de încordate în momentul sosirii comisarului regal. Primăria a ordonat ca fiecare casă să expună tricolorul maghiar și în timpul serii geamurile, împodobite

cu flori, să fie iluminate. Funcționarii și nobilii maghiari au mobilizat populația și elevii pentru a-l întâmpina sărbătorește pe solul lui Andrásy. Angajații statului erau obligați de protocol să se îmbrace cu costume maghiare de gală, tradiționale. Dar consilierul gubernial român Ilie Măcelariu, care locuia pe strada Mănășturului, pe unde intra în marșul său triumfal Péchy, desfășoară în calea împuternicitului guvernului Ungariei tricolorul românesc, gestul său stârnind curaj și bucurie în inimile românilor îngrijorați, amărâți și indignați, și furie printre partizanii fericiți ai proaspătului cabinet dualist. Acest gest curajos și simbolic, încărcat și el de semnificații adânci, i-a însuflețit pe români care au alergat să vadă tricolorul național expus pe balconul casei în care locuia Măcelariu. În scurt timp gestul a făcut ocolul întregii Transilvanii. Consilierul nu se mulțumește însă nici cu atâta, ci, numit în delegația oficială ce-l întâmpina pe conte cu toasturi și discursuri, se îmbracă în frac nemțesc și în toată alocuțiunea lui nu rostește nici un cuvânt de „bun venit“ în limba maghiară. Francisc Hossu Longin nu-și mai amintește exact dacă Măcelariu a vorbit în germană sau în română.

Dar de data aceasta maghiarii se supără rău și licenii și studenții de la unitarieni și piariști încearcă să se răzbune, să dea jos și să rupă bucățele tricolorul românesc. Intervin însă prompt colegii lor români, care se organizează și ei într-o gardă de apărare a drapelului, condusă de juristul Vasile Ranta-Buticescu și din care făcea parte și Francisc Hossu Longin. După ce lucrurile se limpezesc, studenții români patrulează cu schimbul o zi și o noapte în fața casei lui Măcelariu, pentru ca tricolorul să fâlfâie pe străzile Clujului, ca. un simbol al rezistenței și nemulțumirii românești împotriva nedreptății ce li se făcea majorității locuitorilor Transilvaniei. Tricolorul stă neclintit pe soclul său două zile, în 23 aprilie/5 mai și 24 aprilie/6 mai 1867. Un martor al evenimentelor s-a grăbit să trimită o corespondență urgentă la Sibiu, pentru ca ele să ajungă la cunoștința opiniei publice din Transilvania⁴¹. Știrea a însuflețit și a mai încurajat spiritele îngrijorate ale românilor.

Rezistența publică de la Cluj, asociată cu cea parlamentară de la

Pesta erau treze și comentate după luni de zile, când la Adunarea generală a Astrei, ținută la Cluj, pasivistul dr. Ioan Rațiu ține un toast în cinstea „eroului nostru politic“ Ilie Măcelariu, care a dovedit în Dieta Ungariei că românul avea dreptul inalienabil să-și întrebuinteze limba și a desfășurat în calea asupritorilor flamura română⁴³.

2. Opinia publică românească despre Ilie Măcelariu și tacticile de luptă națională

Ilie Măcelariu îl înștiința pe Visarion Roman că Péchy și Șuluțiu au discutat la Cluj timp de două ore despre situația politică din Transilvania. Contele a susținut că ortodocșii nu făceau opoziție guvernului, ci doar mitropolitul unit și enoriașii lui. Măcelariu pretinde că Șaguna și o altă persoană s-ar fi plâns împotriva lui Șuluțiu la comisarul regal. Măcelariu îi scria lui Roman că Péchy l-a convocat la el să-i spună o „vorbă“ oficială. Consilierul român arată că această întâlnire oficială putea duce la două rezultate, și anume sau își va depune mandatul, în caz că se va certa cu contele, sau acesta l-a chemat doar pentru a-l trimite la 22 mai în capitala Ungariei, unde se apropia încoronarea monarhului ca rege constituțional. La sfârșitul scrisorii, Măcelariu proferează amenințări patetice la adresa „vânzătorilor“ națiunii, care ar trebui să piară cu toții⁴⁴.

Dar afirmația că numai uniții, care în general erau pasiviști, și nu și ortodocșii, socotiți în general activiști, făceau opoziție guvernului, este inexactă. Masa compactă a românilor Transilvaniei era ostilă dualismului, diferind doar metodele de rezistență și de opoziție. Apoi Șaguna și adepții lui nu erau „vânzători“ și deci nu era nevoie să „piară“ așa cum insinua Măcelariu care era, în fond, și activist și ortodox, ceea ce nu-l împiedica să desfășoare o merituosă și populară rezistență antidualistă. Împărțirea activiștilor și pasiviștilor după confesiuni era relativă, fiindcă, de pildă, ortodocșii Ioan Hania, Iacob Bologa, Visarion Roman erau adepți convinși ai pasivismului.

Dacă guvernul Ungariei i-ar fi preferat pe ortodocși, funcționarii români de această confesiune n-ar fi căzut „ca snopii“, după cum constată greco-catolicul Ioan Rațiu, referindu-se la destituirile efectuate la începutul dualismului. În decembrie 1867 Rațiu îi scria lui Barițiu că regretă sincer faptul că funcționarii români neuniți cad din posturi „ca snopii“, începând cu Pipoș în Zarand, Moldovan la Viena, Bologa la Cluj, Olteanu și alții în diferite locuri, unii din ei fiind substituiți cu funcționari români uniți renegați și aserviți guvernului, ca Ladai, Cservedi și Bardoș. Un moț a pătruns în biroul lui avocațial și și-a exprimat indignarea față de căderea românilor din posturi. Rațiu afirma că funcționarii străini au căzut din posturi în 1854 și 1861, dar, fiind străini, s-au întors acasă la ei. El se întreba cu indignare de ce românii, fii buni ai patriei, și încă în mare parte ortodocși, nu aveau adăpost la vetrele lor⁴⁵.

Adevărul este că guvernul Ungariei lovea în acei funcționari români care i se opuneau, îi promova pe aceia care colaborau și îi tolera pe cei cu atitudine politică moderată, indiferent de confesiunea lor. Factorul politic era prioritar pentru cei de la putere și nu confesiunea era aceea care le determina atitudinea față de români. Comisarul Péchy a încercat, probabil, în cursul întrevederii cu Șuluțiu să adâncească conflictele din 1865-1866, ivite în interiorul mișcării naționale românești, deoarece învrăjbirea și slăbirea coeziunii interne românești convenea în mare măsură intereselor de consolidare și întărire a noului regim. În definitiv, ortodocșii activiști Măcelariu și Babeș vor fi pensionați sau destituiți, iar pronunțiamențiștii uniți pasiviști vor fi puși un timp sub cercetare judecătorească tocmai fiindcă desfășurau o activitate opoziționistă împotriva sistemului de stat. Dar Monarhul a suspendat cercetarea judecătorească a pronunțiamențiștilor.

Ioan Pușcariu, care în lipsa lui Ilie Măcelariu dirija acțiunile deputaților români ardeleni, este perfect conștient că numărul mic al voturilor române și slave nu vor fi niciodată capabile să asigure supraviețuirea unor drepturi politice legale. În fața acestei situații

deputatul român recurge la o stratagemă bine gândită dar care n-avea prea multe șanse reale de reușită. Pușcariu se gândește să ducă tratative cu miniștrii și cu Deák, care avea o mare influență în Dietă, să-i convingă că românii și maghiarii aveau multe interese majore comune. De aceea pentru înțelegere și colaborare era absolut necesar să se recunoască pe cale parlamentară limba și naționalitatea românească și să se conserve unele compartimente autonome ale vieții administrative și legislative din Marele Principat al Transilvaniei.

Dacă Deák și miniștrii maghiari i-ar fi acceptat propunerile atunci se putea spera că unele voturi maghiare să se exprime în favoarea unor juste revendicări naționale românești. Pentru a-i câștiga și a-i capta pe deakști și pe miniștrii maghiari, Pușcariu votează pentru proiectul de lege al reglementării afacerilor comune austro-ungare, prezentat de comisia centrală parlamentară. Gestul i-a adus critici severe din partea unor lideri români, care îi reproșează că împreună cu ceilalți deputați a votat pentru dualismul maghiarogerman și a lăsat să se înțeleagă că nutrește speranțe față de guvern⁴⁶.

Pușcariu n-a fost niciodată guvernamental, deoarece el va vota împotriva legilor naționalităților și a reglementării uniunii prezentate de guvernanți. El a fost doar un moderat, care, în schimbul unor concesi, dorea să obțină altele, și manevra în fond pentru a smulge Dietei Ungariei un statut pe seama Transilvaniei, asemănător cu cel al Croației, străduindu-se să o convingă că era necesar ca într-un fel sau altul să legalizeze legile sibiene. Pușcariu a pregătit un proiect de reglementare a uniunii Transilvaniei cu Ungaria, pe care l-a prezentat lui Deák și i-a cerut, în numele necesității de a se asigura o prietenie româno-maghiară durabilă, să-l treacă prin Parlament, pentru a fi votat și sancționat legal.

Proiectul recunoștea afaceri comune între Transilvania și Ungaria, afaceri comune Transilvaniei și Ungariei cu Imperiul întreg, dar cerea în schimb să se recunoască unele afaceri proprii ale Transilvaniei, care nu erau comune nici cu Ungaria, nici cu

Imperiul întreg. Primele două categorii de relații și raporturi de stat intrau în competența guvernului și Parlamentului Ungariei, unde Transilvania își trimitea funcționarii și o parte a deputaților din propria-i Dietă, sau sub auspiciile comisiilor parlamentare și a ministerelor comune Ungariei și Austriei, pe baza regulilor valabile și pentru Croația. Legea electorală din Ungaria urma să fie extinsă automat asupra Transilvaniei, unde censul urma să fie aplicat atât nobililor, cât și locuitorilor de la orașe (ceea ce ducea nemijlocit la scăderea numărului alegătorilor maghiari), iar împărțirea și arondarea cercurilor electorale se făcea după o normă unitară.

Transilvania trebuia să fie înzestrată cu dietă și guvernium, iar națiunea și limba română să fie garantată prin lege și să-și aibă însemnele ei în stema țării. Să se facă o nouă împărțire administrativă și să se dea o altă lege comunală și municipală cu respect față de majoritatea locuitorilor comitatelor și fără neglijarea intereselor minorității. În fruntea organelor administrative să fie numiți șefi din rândurile populației majoritare sau ei să fie aleși în mod liber de locuitori; justiția să fie independentă, procedura și codificarea dreptului civil și penal să fie simplificată și modernizată, iar cauzele urbariale să fie tranșate la fața locului prin comisii ambulante. Transilvania urma să fie înzestrată cu o bancă de credit, având o secție pentru țărani, și cu Camere industrială, comercială, agronomică și pentru crescătorii de vite. Se cerea înființarea unei universități paritetice maghiaro-române cu facultăți de filosofie, medicină, drept, științe tehnico-industriale, comerciale, minerit și creșterea vitelor⁷.

Paralel cu Ioan Pușcariu, care era notarul grupului parlamentar, Alexandru Bohățel, intrat între timp în Dietă și devenit președintele microclubului, elaborează un alt proiect de lege privind revizuirea legilor maghiare de uniune, pe care urma să jure regele, prin inserarea unor paragrafe în care să se recunoască națiunea română ca națiune politică egal-îndreptățită în Transilvania, iar limba română să fie proclamată limbă de stat, alături de germană și maghiară. Deák era rugat să treacă și acest proiect prin Dieta

Ungariei și doar pe legea astfel modificată și încadrată în Diploma Inaugurală urma să depună monarhul jurământul la ceremonia încoronării. Practic vorbind, deputații români încercau să modereze centralismul maghiar de stat și să eludeze exclusivismul național al legilor ungare din 1848 prin acceptarea principiului existenței mai multor națiuni politice și limbi oficiale, așa cum se cerea, de fapt, în cazul unui stat poliglot și multinațional. Deák și Dieta Ungariei puteau să voteze astfel legile sibiene și să valideze principiile lor de bază dacă „înțeleptul patriei” și deputații maghiari erau democrați adevărați și doreau realmente să-și împlinească promisiunile de pe vremea când erau în opoziție.

Deputații români transilvăneni se prezintă în 3 iunie 1867 la apartamentul lui Deák de la Hotelul Regina Angliei solicitându-i să sprijine ambele proiecte de legi pentru a fi votate de Dieta Ungariei. Dar de data aceasta Ilie Măcelariu, revenit pentru încoronare, este acela care face obstrucție și refuză să intre în apartamentul lui Deák. După părerea lui Pușcariu, Ilie Măcelariu care nu se înțelegea așa de bine cu colegii săi ardeleni, dar se înțelegea mai bine cu deputații români din Banat și Ungaria, aștepta afară rezultatul convorbirilor, pentru a-l aduce la cunoștința acestora din urmă. Deák a discutat două ore cu deputații români și a insistat asupra ideii că legile din 1848 au asigurat egalitatea indivizilor indiferent de naționalitate și religie și deci ele au reglementat problema egalei îndreptățiri a tuturor locuitorilor țării, fără deosebire de naționalitate. În consecință, liderul maghiar pune accent îndeosebi pe egalitatea cetățenească individuală, prin care credea că s-a rezolvat și cea națională. Deák promite vag, pentru a-i liniști pe deputați, că, după Încoronare, Dieta va rezolva multe probleme prin viitoarele sale legi, insistând asupra garantării autonomiilor bisericilor. El afirmă că unele legi vechi puteau fi modificate pe cale legală, chiar dacă jurământul stereotip și general era depus pe Diploma Inaugurală care garanta continuitatea legilor vechi. Deák arată că proiectul de lege al lui Alexandru Bohățel este tardiv și nu mai era timp pentru discutarea și votarea lui în Dietă, deoarece

peste 4-5 zile este programată Încoronarea. Dacă deputații nu erau mulțumiți puteau să facă propuneri în Dietă, dar, în acest caz, Deák, le va da acolo aceleași explicații și asigurări „odihnitoare“. Deák afirmă că proiectul lui Pușcariu este logic și bine lucrat, dar vine foarte târziu, când nu se mai putea opera cu el. Dacă operatul i-ar fi fost prezentat la începutul lui 1866 când discuțiile austro-maghiare erau doar în faza împăcărilor și chestiunea Transilvaniei nu era așa de clară, probabil că ar fi reușit să-l treacă prin Dietă și să conserve pentru Transilvania un guvern separat sub autoritatea celui din Pesta, iar în locul Dietei ar fi putut exista un fel de comitet provincial (Landesausschuss). Dar în stadiul în care se aflau lucrurile la 1867 și în fața dorinței maghiarilor din Transilvania de a vedea odată tranșată definitiv și total uniunea cu Ungaria, Deák declară că nu-i mai stătea în putere să treacă proiectul românesc prin Dieta Ungariei. Mai mult, nici nu-l putea impune ca obiect sau material de discuție, fiindcă Parlamentul l-ar fi respins și nu l-ar fi trecut pe nici o ordine de zi a dezbaterilor dietale. Dar deputații români să fie liniștiți deoarece vor primi compensații prin legea naționalităților și prin libera întrebuintare a limbii române în comune, municipii și în oficiile publice, cu excepția Dietei și a instituțiilor centrale de stat și de justiție, unde se va folosi exclusiv maghiara.

De data aceasta, intervin și deputații români replicând că dacă Croației i se pregătea și i se recunoștea un statut asemănător cu cel prezentat, nu înțeleg de ce nu i se putea acorda același lucru și Marelui Principat al Transilvaniei. Deák este atenționat asupra faptului că maghiarii și românii erau izolați din punct de vedere etnic și erau înconjurați de o mulțime slavă, ceea ce presupunea că ei ar trebui să se înțeleagă și să se apropie unii de alții pentru a se apăra mai bine. Aceste argumente au fost folosite cu scopul de a-l determina pe Deák să accepte ambele proiecte românești. Acesta le răspunde că și el recunoaște necesitatea înțelegerii dintre unguri și români. Dar maghiarii nu se temeau de panslavism, deoarece croații, polonezii sau alți slavi vestici erau catolici, care nu se vor alia niciodată cu panslavismul ortodox rus și tocmai de aceea vor fi cei

mai naturali și mai apropiați aliați ai maghiarilor. Apoi, susține că în Croația exista o națiune slavă compactă pe când în Transilvania ar exista mai multe „națiuni”; Deák nu avea dreptate, fiindcă în realitate, maghiarii și sașii, minoritari din punct de vedere etnic, constituiau din punct de vedere al dreptului natural naționalități, singura națiune fiind cea română. Ea era aceea care ar fi trebuit ascultată și consultată în primul rând când se discuta și se hotăra soarta Marelui Principat al Transilvaniei. Pușcariu însuși, ca autor principal al ideii tratativelor cu politicienii maghiari, recunoaște că deputații români au ieșit dezamăgiți și mâhniți de la Deák⁴⁹.

Practic vorbind, politicienii maghiari, care respingeau categoric programele naționale slavo-române și prigoneau pe unii din susținătorii lor, erau puțin înclinați să accepte sugestiile și propunerile moderaților. Astfel, radicalii și moderații vor fi învinși de guvernanți și ambele tabere aveau motive să fie mâhnite și dezamăgite. Deák era adeptul egalității individuale între toți cetățenii, indiferent de naționalitate și doar pe acest plan accepta acordarea unor drepturi pe plan bisericesc, școlar sau promitea folosirea limbilor naționale în compartimentele inferioare ale administrației de stat și ale aparatului de justiție. În fond, respingea și el principiul existenței mai multor națiuni politice egal îndreptățite în stat. Chiar dacă și-a exprimat formal și platonice aprobarea pentru proiectul lui Pușcariu, el recunoaște că Dieta și partizanii săi, mai ales cei din Transilvania, nici nu voiau să audă de conservarea unui statut autonom pe seama acesteia, așa că nu întreprinde nimic concret pentru promovarea lui, sub pretext că ar fi tardiv sau că situația Croației nu s-ar putea compara cu cea a Transilvaniei. În orice caz, acest lucru demonstrează că mulți dintre membrii partidei liberale dualiste se situau și mai la dreapta decât șeful lor politic. Drept urmare nici moderații nu prea aveau șanse să-și treacă cu succes proiectele lor de legi prin Dietă, primul lor eșec înregistrându-se chiar acum, în iunie 1867. Radicalii din Transilvania (Barițiu, Rațiu, Măcelariu ș.a.) și cei din Banat și Ungaria (Iosif Hodoș, Alexandru Roman etc.) negau orice drept al

Dietei Ungariei de a discuta uniunea înaintea reconvocării unei Diete cu majoritate românească a Transilvaniei. Din acest punct de vedere, considerau că moderații au încălcat programul național, deoarece se adresau sau încercau să se adreseze direct Dietei Ungariei sau oamenilor politici maghiari.

Moderații doreau să obțină pe această cale reactivarea tot a unei Diete a Transilvaniei, compusă pe baza principiului reprezentării democratice și proporționale, în care să se asigure pe plan local unele drepturi naționale românești. Ei au recunoscut, în schimb, în domeniul afacerilor comune autoritatea centrală a guvernului și parlamentului Ungariei, pe care în practică nu aveau cum s-o eludeze nici radicalii. Cu alte cuvinte, în pofida faptului că radicalii doreau să obțină înainte sau în prealabil o Dietă democratică care să salveze cât mai mult din autonomia Transilvaniei, iar moderații depuneau eforturi prioritare în Dietă pentru salvarea parțială a autonomiei prin care să se obțină tot o Dietă ardeleană, guvernul pestan a pus mâna pe Transilvania integrând-o direct Ungariei.

Ilie Măcelariu, folosindu-se de eșecul tratativelor cu Deák, respinge în ședința clubului din 4 iunie 1867, ideea apelului către Dietă, în condițiile propuse de Pușcariu și Bohățel. El afirmă că în cazul intervenției lui Bohățel pentru prezentarea rezervelor românești față de uniunea din 1848, pe care el nu o recunoștea ca legală, va lua din nou cuvântul pentru a nega competența sau dreptul Parlamentului pestan de a se pronunța asupra oricărei probleme referitoare la Transilvania⁶⁶. În fața refuzului politic al lui Deák și a obstrucției lui Măcelariu, deputații români ardeleni dirijați de Pușcariu și Bohățel nu-și prezintă proiectele de legi pe masa de dezbateri a Dietei Ungariei. Moderații nu vor renunța ulterior la tactica tratativelor, tergiversărilor și amânărilor proiectelor de lege guvernamentale, profund ostile intereselor naționale românești. Înainte de încoronare, din motivele amintite, moderații au votat pentru legea reglementării afacerilor comune austro-ungare. Dar tot ei au votat, alături de alți deputați pentru acceptarea cererii lui

Moisil de a vorbi românește în Dieta Ungariei (respinsă) și dreptul districtului Năsăudului de a-și alege deputați (acceptată)⁵⁰.

La numai câteva zile după Încoronare, românii Transilvaniei primesc lovituri mari și dureroase prin rescriptele regale din 20 iunie 1867, care privau Transilvania de dreptul de a avea dietă proprie și invalidau definitiv legislația sibiană. Se specifică textual că erau înlăturate „confuziile“ despre principiile constituționale ce stăteau la baza funcționării sistemului de stat. S-a subliniat că acestea se bazau pe constituția ungară și se sprijineau pe clauzele reglementate și precizate deja legal ale alianței dintre Austria și Ungaria. Rescriptele erau semnate de Francisc Iosif I, proaspăt încoronat rege constituțional al Ungariei, și Andrassy Gyula, ministrul-președinte⁵¹. Însuși moderatul Pușcariu scria că aceste rescripte au provocat un „dezastru cutreierător“ printre români⁵². Dar reprezentanții lor din comitate, scaune și districte nu încetează să protesteze cu dârzenie împotriva noilor lovituri primite pe cale unilaterală, octroată, și nu pe cale legală și constituțională, așa cum a fost de fapt elaborată constituția din 1863/4⁵³.

Lucrările Dietei s-au întrerupt în 2 iulie și s-au redeschis la 29 septembrie 1867. În ședința din 5 octombrie au fost prezentate mandatele deputaților Matei Pop Grideanu ales în districtul Făgărașului și Constantin Papfalvi ales în cercul Vingradului din comitatul Albei Inferioare⁵⁴. Într-o ședință a fost prezent și Ilie Măcelariu, dar despre el se scria că a venit ori ca deputat, ori ca depunător de mandat⁵⁵. Într-adevăr, Măcelariu își depune mandatul în fața prezidiului Dietei Ungariei, care ordonă noi alegeri în scaunul Miercurea. Dar alegătorii îl aleg iarăși la 10 octombrie 1867, ceea ce demonstrează că ei apreciau lupta parlamentară a deputatului lor, la care nu doreau să renunțe. Măcelariu își înaintează din nou mandatul care este verificat în 15 octombrie 1867⁵⁶. Adversarii români ai activismului ardelenesc îl atacă în articolul *Un om cuminte*, în care se afirmă că, în general, se știa că deputații români ardeleni erau oameni cu minte, însă cel mai „cuminte“ dintre toți era Ilie Măcelariu. Acesta a reușit să fie

simultan și deputat la Dietă și unul care nu se consideră a fi membru constitutiv al acesteia, ceea ce înseamnă că a fost în Dietă și totuși nu era acolo. De asemenea, tot Măcelariu a fost singurul care a primit o grămadă de adrese și concomitent și-a adunat parale frumoase din diurna de deputat. A vorbit românește în Dieta Ungariei, s-a întors acasă, a publicat protestul său în presă și a primit acele adrese, deși actul nu a fost citit în Parlament. Corespondentul scrie insinuant că a fost uimit când a citit că Măcelariu a ridicat stindardul românismului, deoarece după părerea lui acesta a ridicat doar diurnele de deputat și nu steagul românismului. Măcelariu și-a depus mandatul fără motivarea demisionării, pentru ca să nu fie blamat nici de români, nici de guvernul maghiar, această procedură fiind caracteristică oamenilor cu minte. Iar datorită faptului că, în pofida depunerii mandatului, a fost reales de alegătorii săi, Măcelariu cel cu minte va avea motiv să spună: „Vedeți voi, oameni buni, io nu doresc nicidecât să mă duc la Pesta, însă alegătorii mei doresc aceasta și io nu cutez a mă opune, pentru că vocea poporului e vocea lui Dumnezeu“. În curând, Măcelariu va fi văzut stând în Camera Reprezentanților, ceea ce n-o să-l împiedice să scrie iarăși în „Gazeta Transilvaniei“ că nu se consideră pe sine membru constitutiv al Dietei Ungariei și aceasta fiindcă el era un om cu minte⁹⁷.

Dar Ilie Măcelariu n-a intrat în Dietă nici în toamnă și nici în iarna anului 1867/8, ci va sosi la Pesta abia în primăvara târzie a lui 1868. Iar el ceruse, așa cum am văzut, ca protestul său să fie citit în Parlament. Deși nu este ascultat, trimite actul antiunionist prezidiului Dietei Ungariei. Ironizat și atacat de unii conaționali, Ilie Măcelariu nu se apără direct și nu răspunde defăimătorilor; preferă ca el, activistul defăimat, să-l apere în presă pe pasivistul Ioan Rațiu, ceea ce fără îndoială a constituit un gest cavaleresc și nobil în multitudinea de certuri și polemici publice ce se manifestau în ziaristica românească. În corespondența sa din Cluj, scrisă la 21 octombrie, Ilie Măcelariu afirmă că unul din marile păcate prezente adeseori la români, dar resimțit mai ales în acele vremuri critice

pentru cauza națională, era pomirea de a se calomnia unii pe alții, sau chiar de a critica pe cei mai de frunte și mai merituoși oameni politici. Consilierul gubernial respinge asemenea manifestări, pentru că în situația gravă în care se afla națiunea română se cerea nu polemică și dezbinare, ci armonie și bună înțelegere. Cei ce publicau prin presă critici și calomnii nu se gândeau dacă acestea vor ajuta sau, dimpotrivă, vor prejudicia interesele generale și nici nu-și făceau procese de conștiință în legătură cu rezultatele morale ale acțiunilor lor.

Măcelariu precizează că certurile publice dintre români erau de natură să-i facă de rușine și de răs înaintea străinilor; mai grav, ele puteau deveni arme în mâinile adversarilor, pe care aceștia le vor folosi când vor considera că va sosi momentul oportun. Combătând atacurile corespondentului T. din Orăștie împotriva activității juridice și politice a lui Ioan Rațiu, inserate în nr. 80 al „Telegrafului român“, Ilie Măcelariu arată că este apropiat și îl cunoaște foarte bine pe cel atacat, inclusiv activitatea lui juridică din procesele urbariale. De aceea, se simte obligat, în interesul adevărului, să respingă afirmațiile tendențioase ale corespondenței. Chiar dacă Rațiu a pierdut unele procese, nu era demn să fie atacat astfel în presa românească. Măcelariu afirmă că Rațiu era o personalitate printre români și îl asigură pe atacator că nu a reușit să-i diminueze și să-i păteze renumele prin calomniile lui. Rațiu nu și-a câștigat bunul renume de avocat, doar fiindcă era recunoscut ca un luptător național, deci ca un român bun, ci fiindcă era, într-adevăr, un jurist bun și nici prin aceea că striga împotriva națiunilor și mai ales împotriva națiunii maghiare, cum insinua cu destulă nerușinare corespondentul T. Măcelariu scrie că aceia care cunoșteau îndeaproape activitatea politică a lui Rațiu, vor fi scârbiți de aserțiunile atacatorului. El subliniază marele adevăr că dr. Rațiu nu striga împotriva nici unei națiuni, deoarece a apăra drepturile națiunii tale nu însemna că strigi împotriva altor națiuni. Concluzia firească cu care-și încheie Măcelariu corespondența este că Rațiu era un jurist și un avocat excelent, un român zelos și un patriot bun⁹⁹.

În primăvara lui 1868, Ilie Măcelariu este din nou atacat în coloanele revistei „Gura Satului“, care publica compoziția caricaturală și satira versificată intitulată *Cântecul de bucurie intonat la concertul aranjat în onoarea sosirii lui Ilie „Ochilariu“ la Pesta*. Ilie Măcelariu este înfățișat înclinându-se adânc în fața ministrului-președinte Andrásy, cu pălăria scoasă; el cântă puternic după o partitură ce i-a fost dată de șeful guvernului maghiar, deputatul de Miercurea fiind astfel pus în ipostaza de a „cânta“ după muzica lui Andrásy și deci de a fi omul celor de la putere. În planul doi al caricaturii erau așezați exact în aceeași poziție Pușcariu (al cărui corp era o pușcă) și Alexandru Bohățel, iar după el urmau ceilalți deputați români ardeleni, care stăteau sub o poartă de cetate pe frontispiciul căreia stătea scris „Pesta“. Versurile, pe care le redăm aici, dacă nu pentru obiectivitatea conținutului, măcar cu intenția de a reda savoarea versificației și mai ales pentru a arăta exact până unde urcaseră termometrul ironiilor și criticilor neprincipiale apărute în presa românească, sunt următoarele: „Cinci zloți mie, cinci zloți ție/ Iaca fratele Ilie/ Frunză verde de frăgariu/ Hop, Ilie Ochilariu/ Ah, ce zi de bucurie, fratele nostru Ilie/ Va ține vorbire iară/ Și va face sfoară-n țară/ El va striga decisiv/ Înalt corp legislativ/ Și apoi va primi adrese/ Cu epitete alese/ Iară noi sub masca lui/ În ochii publicului vom figura ca români/ Dar vom fi și fõispani“.

În scurtă vreme s-a dovedit că Ilie Măcelariu n-a venit la Pesta să facă politica guvernului și să „cânte“ după muzica lui Andrásy ci, dimpotrivă, să lupte împotriva lui, ceea ce i-a adus destituirea din funcția de consilier gubernial. Astfel, faptele vor dezvălui inexactitățile părerilor fluturate cu atâta ușurință de pripiții atacatori români din Pesta. Este interesant că în coloanele „Gurii Satului“ n-a fost atacat numai activistul Ilie Măcelariu, ci și pasivistul Ladislau Basiliu Pop. La sfârșitul anului 1867, Tribunalul Suprem al Transilvaniei a fost transformat într-o simplă secție a Curții Supreme de Justiție a Ungariei și transferat imediat din Cluj în Pesta. Cu această ocazie au fost pensionați trei judecători: românul

Iacob Bologa, sasul Friederic Kirchner și maghiarul Samuel Fekete, restul personalului în frunte cu Ladislau Basiliu Pop primind dispoziție să se mute în capitala Ungariei. Bologa a fost pus pe linie moartă din răzbunare politică deoarece s-a împotrivit politicii maghiare în 1848/9, în 1861, 1865-1867. Nobilii s-au răzbunat și pe Fekete, acest jurist cinstit care dădea întotdeauna câștig de cauză, în procesele urbariale, intereselor țăranilor și îndeosebi ale țăranilor secui împotriva marilor proprietari⁹⁹. Pop, cunoscut încă din 1865 ca pasivist și adversar al lui Șaguna și al tacticii activiste, trebuia în mod principial (dacă lucrurile se puteau privi întotdeauna din acest punct de vedere, fără să se țină seama de o mulțime de alte realități și necazuri) să renunțe în 1867/8 la intrarea în Curtea Supremă de Justiție a Ungariei, care, ca și Parlamentul ei, reprezenta tot interesele claselor dominante și apăra centralismul maghiar de staț. Dacă acceptăm modelul pasivist după care era necesar boicotul Parlamentului pestan ca replică împotriva suprimării autonomiei Transilvaniei, desființării autonomiei în materie juridică a Marelui Principat al Transilvaniei trebuia să i se răspundă tot prin boicotarea instituției juridice supreme a Ungariei. Desigur, Pop a fost adânc mâhnit de această nouă lovitură și era pregătit să se retragă, să-i „dee dracului” pe puternicii zilei și să nu se mai ducă la Pesta, deși nu numai că fusese destituit sau pensionat, ci, dimpotrivă, era numit președinte al Secției ardelene din Curtea Supremă de Justiție a Ungariei. Dar pasiviștii Iacob Bologa și Ioan Rațiu, împreună cu sasul Friederik Kirchner au insistat să nu renunțe la înalta sa funcție și să plece la Pesta, pentru a-și lua postul în primire¹⁰⁰.

Fruntașii români dețineau date că nobilimea maghiară din Transilvania a acționat pentru destituirea lui Pop și de aceea considerau rămânerea lui în slujbă ca o victorie a românilor ce trebuia consolidată. Ilie Măcelariu susținea că însuși ministrul justiției Horváth Boldizsár era împotriva destituirii lui Pop, iar Francisc Iosif a respins acele propuneri de restructurare și transferare a Tribunalului care lăsaseră afară pe președintele lui¹⁰¹ și erau, probabil, avansate de unii înalți magistrați pestani și aliații lor

din Transilvania. În corespondența săsească *Pesth. 14 Januar* este descrisă ceremonia depunerii jurământului de către personalul judecătoresc transilvănean în frunte cu Pop, urmat apoi de judecătorii Angyal, Bömches, Ösvey, referenții Biro, Plecker, Gál, secretarul Domokos și personalul manipulant. Aici se afirmă că din moment ce pasivistul Pop a depus jurământul pe legile maghiare, inclusiv pe cele ale uniunii, el s-a declarat în favoarea acesteia, din care cauză a fost felicitat de Majláth, președintele Curții Supreme⁶³. Așa vede și interpretează lucrurile și revista românească „Gura Satului“, care îl atacă vehement pe pasivistul român Ladislau Basiliu Pop, acuzându-l și ea că prin gestul lui s-a declarat pentru uniunea Transilvaniei cu Ungaria⁶⁴. În corespondența săsească intitulată *Zur Parteistimmung der Romänen*, dar pe care pasiviștii o bănuiau ca fiind inspirată mai mult de activiștii români sibieni și de cei din Dietă și compusă de ei în colaborare cu sașii care le sprijineau tactica, se fac ample referiri la modalitățile de gândire și acțiune ale majorității pasiviste și ale minorității activiste românești, începând din 1865. Într-o epocă precumpănitor materială rezultatul real era singura unitate de măsură pentru capacitatea de viață a oricărui principiu politic. Din acest punct de vedere tactica pasivistă este considerată greșită. Pasiviștii i-au atacat pe activiști și i-au declarat trădători, deoarece nu au cerut în 1865 congres general și nu au sprijinit în 1866 petiția Rațiu-Barițiu, deși ea nu a avut de fapt nici cel mai mic rezultat palpabil sau real. Corespondentul scria că după ce Pop a depus jurământul la Pesta pe respectarea legilor statului maghiar, s-a întreținut cu mai mulți fruntași politici români, dintre care unii erau deputați din Transilvania. În general, s-a afirmat că prin Pop pasiviștii au pierdut unul din pilonii lor principali, pe care se bazaseră în 1865-1867. După 3 ani și jumătate de oscilații, ei au ajuns exact acolo unde fusese minoritatea activistă încă de la început. Deosebirea era că minoritatea a adoptat spontan acest punct de vedere, pentru că nu a vrut să vâneze iluzii și utopii, pe când majoritatea s-a lăsat convinsă doar silită de împrejurările politice constrângătoare. Se afirma,

deocamdată fără temei, că pasivismul, în pofida strădaniilor lui Barițiu și Rațiu, mergea cu pași uriași spre descompunere, și că în marea sală a Curții Supreme, în care s-a depus jurământul, tactica activistă a fost justificată de unul din șefii pasiviștilor, Ladislau Basiliu Pop, tocmai în ziua Sfântului Ladislau⁶⁵.

Atacurile din „Gura Satului“ și observațiile din presa săsească i-au nemulțumit pe pasiviști și, firește, cel mai amărât era Pop care, după ce a citit toate materialele, îl acuză pe Rațiu, spunându-i că el este principalul vinovat de cele întâmplate, deoarece l-a influențat să renunțe la ideea de a nu merge la Pesta, deși personal era convins că românii nu aveau ce aștepta de la regim și, pe deasupra, Curtea Supremă era prost alcătuită. De aceea, din cauza lui Rațiu, spune Pop, unii din răutate, alții din nepricepere, îl acuză că și-a părăsit țara și a recunoscut uniunea⁶⁶. Magistratul român arată că în calitatea lui de înalt funcționar în aparatul de justiție a fost nevoit să depună jurământul. Dar aceasta nu înseamnă că el ca om politic s-a exprimat în favoarea uniunii; Rațiu însuși era de părere că trebuia să se distingă între omul politic și judecător, deoarece de la acesta din urmă se pretindea dreptatea și stricta respectare a legilor. Rațiu spunea că Pop, judecător cinstit și priceput, putea să-i ajute pe români în procesele urbariale ce ajungeau până la el. Acestea vor fi numeroase deoarece prin intrigile nobilimii, tribunalele urbariale erau astfel croite ca să sărăcească poporul. Rațiu era foarte necăjit mai ales din cauza atacurilor proferate împotriva lui Pop de către „Gura Saului“. De aceea, deși era în general moderat în expresii, scapă epitete dure, ca „secături“ sau „satirici băloși“, la adresa celor din redacție⁶⁷.

Bologa îl îndeamnă pe Barițiu să combată cu tărie corespondențele săsești și pe presupușii lor inspiratori: „dă, frate, dă cu barda și din toate puterile“ în *Zur Parteistimmung der Rumänen*. Românilor le ajungea „desăgirea bisericească“ deci împărțirea în uniți și ortodocși; lor nu le trebuia și despărțirea politică în pasiviști și activiști, pe care unii intenționau să o facă. Deși era fervent atacator al activismului, totuși Bologa simte nevoia acută a armoniei și a înțelegerii politice din sânul națiunii române,

în favoarea cărora pledează cu căldură; „Dezbracă-ne Doamne de interese private contrare celor naționale și sădește în inimile tuturor românilor coînțelegere frățească, conlucrare și năzuință spre realizarea intereselor comune naționale⁶⁸.

Desigur, Bologna situa armonia și colaborarea pe baza pasivismului. Corespondențele pasiviste sar în apărarea lui Pop specificând că acesta a cedat silei, a constatat faptele împlinite. Dar jurământul și promisiunea lui că va continua să-și facă datoria în justiție ca magistrat și în noile condiții nu pot fi interpretate ca acte de profesiune politică sau de principii; în consecință, era nejust să fie calificate manifestări ale unionismului. Pasiviștii afirmă că ei nu vor fi niciodată unioniști în sensul maghiar al acestui cuvânt. Poporul român din Transilvania dorea dreptate în procesele urbariale, lupta din greu prin tribunale împotriva încercărilor întreprinse de nobilimea maghiară de a-l deposeda sau de a-l priva de pământ.

De aceea se ținea la rămânerea lui Pop în funcția deținută în fruntea aparatului de justiție. Se spera că acest judecător remarcabil, onest și imparțial, va face dreptate în măsura în care procesele urbariale, foarte numeroase în Transilvania, vor ajunge până la el⁶⁹. Însuși Pop regretă, la un moment, dat apariția neînțelegerilor dintre fruntașii români și era conștient că intrigile celor de la putere doreau să slăbească material și spiritual poporul român, prin destituirea fiilor săi din posturi, prin comasări care urmăreau să aducă țărănimea la sapă de lemn. Pe cale politică erau urzite o serie de intrigi juridice prin răpiri de păduri, zălogituri și plățirea unor pagube exagerate. Marii proprietari socoteau un car de lemn la 20-30 florini și în pofida patentei imperiale excludeau pe unii țărani de la pășuni și păduri sau de la dreptul de crâșmărit. Pop îi scrie lui Barițiu că trebuia făcut totul pentru ca poporul să nu ajungă proletar, fără căpătâi, și să fie nevoit să se plimbe prin orașe sau să umple temnițele. Magistratul român mărturisea că îi venea și lui să zică *flere possem sed iuvare non*, însă cu alt sentiment, nu cu care „a zis-o mai anțărți un matador mare (Șaguna)“. Pop se plânge

că a ajuns obiectul caricaturilor lui Iosif Vulcan și recunoaște că era foarte supărat și necăjit⁷⁰.

Ladislau Basiliu Pop, pasivist unit, ca și Ilie Măcelariu, activist ortodox, au ajuns să fie ironizați și caricaturizați în coloanele revistei române „Gura Satului“ din Pesta. Apoi, Pop era tot atât de necăjit din cauza situației în care se afla poporul român, ca și ortodoxul Șaguna, deși pretinde absolut fără nici un temei că dintre ei doi doar el era sincer și exclama „pot să plâng, dar nu pot să ajut“, pe alte baze și altfel decât mitropolitul, asupra căruia arunca astfel bănuiala că nu ar fi fost sincer. Realitatea era că atât pasiviștii, cât și activiștii, uniți sau ortodocși, deopotrivă, erau, de fapt, mâhniți și nemulțumiți de regimul dualist austro-ungar. Considerăm că pasiviștii au procedat corect când l-au apărat pe Pop, care fusese atacat pentru că plecase la Pesta, unde a depus jurământ pe legislația maghiară. Dar conform proverbului „ce ție nu-ți place, altuia nu face“, unii din ei nu au procedat corect când au aruncat o serie de invective și învinuiri nemeritate la adresa lui Șaguna sau a altor deputați români ardeleni care au plecat și ei la Pesta, fără să depună vreun jurământ oficial, cu scopul de a încerca să salveze unele drepturi naționale sau sociale românești. În fond, atât Pop, cât și Șaguna erau persoane oficiale, care s-au dus la Pesta, în Curtea Supremă sau în Casa Magnaților, nu de plăcere, ci de nevoie, împinși de noile combinații și realități politice. Dar amândoi au apărat fiecare interesele națiunii pe plan bisericesc, al învățământului național elementar și mediu sau pe plan social și juridic, tocmai folosindu-se de funcțiile lor și acționând exact din locul unde au ajuns, adică din capitala Ungariei. Ilie Măcelariu era și el persoană oficială, fiindcă funcția de consilier gubernial era foarte importantă și tocmai folosindu-se de ea în ședințele Guberniului sau de mandatul de deputat în Camera Reprezentanților a apărat cauza națiunii sale. Iată argumente noi în favoarea tezei că nu era necesar ca în anumite cazuri să se declanșeze acuzații reciproce și polemici publice în sânul mișcării naționale. Activiștii din Transilvania blamează unele proceduri

folosite de pasiviști sau de adepții lor din părțile vestice. La începutul anului 1868 (când Măcelariu lipsea din Dietă) aceștia afirmau că pasiviștii n-au procedat corect când, dezavuând metodele lor, i-au declarat trădători ai națiunii, fiindcă au intrat în Parlamentul din Pesta. Prin asemenea procedură deputații au fost în parte paralizați și lipsiți de sprijinul moral de acasă. Deputații așteptau fără să intre în mod activ în luptă și în vâltoarea dezbaterilor, când legea naționalităților și legea privind „reglementarea“ uniunii vor ajunge la ordinea zilei în Parlament, pentru a combate politica de asuprire și pentru a apăra interesele națiunii române. Corespondentul activist afirmă că trebuie luptat pe toate fronturile, cu toate mijloacele, deoarece astfel creștea posibilitatea de a obține mai multe rezultate. În concluzie, mijloacele, tacticile de luptă trebuiau subordonate scopului național comun, și nu invers⁷¹. Asemenea apeluri n-au găsit din păcate ecoul cuvenit în publicistica românească.

Tânăra „Federațiune“ îi numește pe deputații români ardeleni – dintre care la momentul respectiv Măcelariu lipsea – deputați „feudali“, care au adus mari prejudicii cauzei naționale. Acești deputați care au figurat ca români în Dieta de la Sibiu activau acum împotriva intereselor națiunii, a cărei opinie publică îi persecuta și în somn. Ei erau întrebați cum se vor putea întoarce acasă la frații lor, de a căror încredere au abuzat și erau preveniți că n-aveau șanse ca prin influența guvernului maghiar să fie primiți cu serenade, dacă nu vor ști să apere autonomia Transilvaniei⁷². Deputaților ardeleni li se contestă calitatea de reprezentanți ai națiunii. Erau invitați ca după terminarea vacanței parlamentare, când se redeschideau dezbaterile, să dea o declarație colectivă, să-și depună mandatele și să se întoarcă acasă. Altă scăpare și mântuire nu exista pentru ei⁷³.

NOTE

1. Biblioteca Academiei Române, fond manuscrise, nr. 997, f. 40.
2. B.A.R., corespondență generală, nr. 75, 906.
3. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 41.
4. „Albina”, II, 1867, nr. 22-129 din 22 februarie/ 6 martie la capitolul *De la dieta Ungariei. Ședința Casei Reprezentanților din 4 martie*. Oferă date despre dezbateri. Proiectul guvernului prevedea adunarea a 48 000 de recruiți. Maghiarii independenți nu văd necesitatea întregirii armatei cu un număr așa de mare de soldați și declară că nu pot vota până ce guvernul nu-și va motiva pretenția în mod temeinic și în scris. Miletici combat proiectul guvernului pentru că în Monarhie s-a introdus dualismul care asuprește națiunile nemaghiare și negermane. Majoritatea aparține guvernului și propunerea este acceptată nominal la dezbaterile generale cu 256 voturi pentru, 57 contra (99 absenți). Dezbaterile speciale a proiectului pe paragrafe a continuat zilele următoare, iar la votarea finală 228 de voturi au fost pentru, 87 contra, 73 absenți, iar 5 n-au votat și anume: Măcelariu, Pușcariu, Moldovan și Balomiri. Vezi „Albina”, nr. 23-130, din 24 februarie/ 8 martie, capitolul *Ședința Casei Reprezentanților din 5 martie*.
5. *Idem*, I, 1867, nr. 23-130 din 24 februarie/ 8 martie.
6. „Gazeta Transilvaniei”, XXX, 1867, nr. 20 din 24/12 martie, p. 78.
7. *Idem*, nr. 24 din 7 aprilie/26 martie, p. 95; nr. 30 din 28/16 aprilie, p. 110.
8. *George Bariț și contemporanii săi*, vol. V, București, 1981, p. 205.
9. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 41-43. Despre Pușcariu, vezi Nicolae Josan, *Ioan Pușcariu. Viața și activitatea*, Alba Iulia, 1997.
10. *Idem*, f. 43; *Az 1865 dec. 10-dikére hirdetett országgyűlés, Nyomtatványai, Képviselőház, Napló*, III, Pest, 1867, C. Országos gyűlés, p. 262-263. Stenograful Dietei nu înregistrează acuzația de daco-român și nici cuvântul „hoț”, ci remarcă faptul că Măcelariu Illés „oláh nyelven kezd szólani. Zaj”, ca și intervențiile președintelui și cererile deputaților ca deputatul român să fie pus la punct; vezi despre consecințe și în „Concordia”, VII, 1867, nr. 17-584 din 10 martie/ 26 februarie, p. 65; „Gazeta Transilvaniei”, XXX, 1867, nr. 17 din 13/ 1 martie, p. 67; 21 din 27/15 martie, p. 81; 23 din 3 aprilie/ 22 martie, p. 90; „Albina”, II, 1867, nr. 24-131 din 26 februarie/ 10 martie la capitolul *De la dieta Ungariei. Ședința Casei Reprezentanților din 7 martie*; Păcățian, *op. cit.*, vol. IV, Sibiu, 1906, p. 140-142. Incidentul relatat în D. Suci, *Activitatea lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (1865-1867)*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj”, XIV, 1971, p. 143-155.
11. *Országos gyűlés*, p. 263-265; Păcățian, *op. cit.*, p. 142-145.
12. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 43-44.
13. *Ibidem*, f. 34-38; „Gazeta Transilvaniei”, XXX, 1867, nr. 23 din 3 aprilie/27 martie, p. 89-90; nr. 24 din 7 aprilie/26 martie, p. 93.
14. „Pesti Napló”, XVIII, 1867, nr. 56-5056 din 8 martie; 57-5057 din 9 martie.
15. „Magyar Ujság” din 9 noiembrie 1867 la capitolul *Levelek egy képviselőhöz. A nemzetségi törvényjavaslat*.
16. B.A.R., mss. rom., nr. 993, f. 252.

17. Arh. Naț. Cluj-Napoca, fond Ilie Măcelariu, f. 81.
18. *Ibidem*, f. 82.
19. B.A.R., mss. rom., nr. 993, f. 254-260.
20. *Notitia*. Caiet de însemnări personale al lui Ilie Măcelariu, care mi-a fost pus la dispoziție spre cercetare de către regretatul nostru istoric Aurel Decei. *Notitia*, p. 163.
21. „Gazeta Transilvaniei“, XXX, 1867, nr. 23 din 3 aprilie/22 martie, p. 89-90.
22. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 46-47.
23. „Gazeta Transilvaniei“, XXX, 1867, nr. 16 din 10 martie/26 februarie, p. 61-62. Barițiu. *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, vol. III, Sibiu, 1889, p. 440-441; Ediția a II-a. Îngrijită, note, comentarii și indice de academician Ștefan Pascu, prof. dr. Florin Salvan, Brașov, 1995, p. 460-461.
24. B.A.R., mss. S 20(3)/LXXXVI, S 20(4)/LXXXVII.
25. *Ibidem*, S 20(4)/LXXXVII.
26. I. Pervain, I. Chindriș. *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, vol. I, Cluj, 1972, p. 113. Simion Mihali Mihalescu, profesor la Craiova, îl înștiința pe Ioan Micu Moldovan că intelectualii din oraș i-au trimis lui Ilie Măcelariu o adresă de felicitare pentru curajul cu care a acționat în Dieta Ungarici. Simion Mihali Mihalescu era transilvănean refugiat în România, care întreținea legături strânse cu fruntașii români transilvăneni mai ales cu cei pasiviști: de aceea el și-a format o opinie părintoară în sensul pasivist în aprecierea unor realități din interiorul mișcării naționale românești din Transilvania. Astfel, el credea că Andrei Șaguna cunoștea mai de mult orientările și secretele politicii austriece care au dus la dualism și de aceea s-ar fi opus tuturor inițiativelor și „pașilor naționali“ (Vezi Arh. Naț. Cluj-Napoca, fond I.M. Moldovan, doc. nr. 4191). Dar Șaguna nu s-a opus decât inițiativelor pasiviste, având rezerve justificate față de petiționarism și recomandând lupta politică legală și activă în Parlamentul Ungarici. (Corespondența S.M. Mihalescu – Bariț, în *George Bariț și contemporanii săi*, vol. IV, București, 1978, p. 36-70.
27. „Telegraful român“, XVI, 1867, nr. 18 din 2/14 martie, p. 68.
28. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 47. Adresa originală cu 77 de semnături din Poiana și împrejurimi și 14 semnături din Bod, în *Corespondența Vincențiu Babeș*, mi-a fost pusă la dispoziție de regretatul nostru istoric Mihail Dan. Publicată prin intermediul lui Barițiu în „Gazeta Transilvaniei“, XXX, 1867, nr. 27 din 17/5 aprilie, p. 107.
29. Adresa brașoveană cu 88 de semnături în *Corespondența Vincențiu Babeș* publicată în „Gazeta Transilvaniei“, XXX, 1867, nr. 21 din 27/15 martie, p. 81.
30. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 40.
31. „Gazeta Transilvaniei“, XXX, 1867, nr. 24 din 7 aprilie/26 martie, p. 93.
32. Arh. Naț. Cluj-Napoca, fond Ilie Măcelariu, f. 91; B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 48. Adresa publicată în „Gazeta Transilvaniei“, XXX, 1867, nr. 28 din 21/9 aprilie, p. 110.
33. „Gazeta Transilvaniei“, XXX, 1867, nr. 20 din 24/12 martie, p. 77.
34. Arh. Naț. Cluj-Napoca, fond Ilie Măcelariu, f. 89. Publicată în „Albina“, II, 1867, nr. 39-146 din 5/17 aprilie, fără semnături. De fapt, în presă se publica

fidel doar conținutul adreselor, însă fără numele semnatarilor. Răspunsul lui I. Măcelariu către rășinari, în „Albina”, II, 1867, nr. 42-149 din 13/25 aprilie la capitolul *Rășinari. 17 aprilie 1867*.

35. Arh. Naț. Cluj-Napoca, fond Ilie Măcelariu, f. 78. Adresa cu 63 de semnatori în *Correspondența V. Babeș*, publicată în „Albina”, II, 1867, nr. 41-148 din 9/21 aprilie. Răspunsul lui Ilie Măcelariu în „Albina”, II, 1867, nr. 43-150 din 18/28 aprilie la capitolul *Dobra, 11 aprilie v.*, semnat de Petru Fogarașiu unde se menționează că adresa a fost semnată de 60 de români dobreni.

36. Muzeul de Istorie al Transilvaniei, Cluj-Napoca, M. 6111.

37. Arh. Naț. Cluj-Napoca, fond Ilie Măcelariu, f. 83.

38. Adresa o publică, după „Românul”, ziarul „Albina”, II, 1867, nr. 44-151 din 20 aprilie/2 mai.

39. Arh. Naț. Cluj-Napoca, fond Visarion Roman, II/29, f. 14.

40. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 49-50.

41. „Gazeta Transilvaniei”, XXX, 1867, nr. 37 din 26/14 mai, p. 145; 38 din 29/17 mai, p. 149-150; 39 din 2 iunie/21 mai, p. 154-155; 40 din 5 iunie/24 mai, p. 158; „Telegraful român”, XV, 1867, nr. 39 din 14/26 mai, p. 153-154; 40 din 18/30 mai, p. 159; 41 din 21 mai/2 iunie, p. 162; *George Bariț și contemporanii săi*, vol. III, p. 239.

42. „Telegraful român”, XV, 1867, nr. 34 din 27 aprilie/9 mai, p. 135; Dr. Elie Dăian, *Clujul de demult (Francisc Hossu Longin)*, în „Transilvania”, 57, 1926, nr. 1 din ianuarie, p. 27-30; 2 din februarie, p. 54-58, ambele la capitolul *Clujul de demult, George Bariț și contemporanii săi*, vol. III, p. 144.

43. „Albina”, II, 1867, nr. 95-202 din 27 august/8 septembrie la capitolul *De la Adunarea generală a „Asociațiunii transilvane din Cluj”*.

44. Arh. Naț. Cluj-Napoca, fond Visarion Roman, II/29, f. 17-18.

45. Hitchins-Maior, *Correspondența lui Ion Rațiu cu G. Bariț (1861-1892)*, Cluj, 1970, p. 160-161.

46. „Albina”, II, 1867, nr. 33-140 din 22 martie/3 aprilie. Deák intervine personal pentru a grăbi votarea legii afacerilor comune, arătând că nu el a scormit afacerile comune, deoarece ele existau atât în Sancțiunea Pragmatică, cât și în Dieta din 1848, când majoritatea acesteia a aprobat declarațiile miniștrilor Batthányi, Eötvös și Kossuth făcute în numele guvernului că nu trebuia pusă la îndoială obligația de apărare comună (vezi „Albina”, II, din 19/31 martie 1867, nr. 32-139). Legătura dintre 1723, 1848 și 1867 este evidentă.

47. „Observatorul”, VII, 1848, nr. 10 din 16/4 februarie, p. 37.

48. După eșecul tratativelor sale Pușcariu regretă că cei 29 de deputați români din dieta clujeană, în frunte cu mitropolii Șuluțiu și Șaguna și împreună cu pasiviștii Ladislau Basiliu Pop, George Barițiu, n-au plecat la Pesta, unde venise și monarhul pentru tratativele sale cu politicienii maghiari. În concepția lui Pușcariu, românii trebuiau să fie solidari și să trateze cu Împăratul, Deák, Andrassy încă atunci la începutul anului 1866, pentru a obține concesiile pe seama Transilvaniei și a națiunii române, așa cum au obținut și croații. El credea că solidaritatea între liderii români putea impresiona pe guvernanți și timpul era favorabil tratativelor româno-maghiare deoarece atunci, în 1866, Împăratul nu era

pe deplin hotărât să aprobe restituirea integrală a legilor din 1848 și prin breșele încă existente se puteau eventual strecura concesiile românești. În loc ca șefii politici să întreprindă această încercare și să facă acest efort unitar, ei s-au apucat să se certe. Pușcariu arată că Pop, Bologa, Moldovan, Barițiu, dacă n-au vrut să intre în dieta clujeană, trebuia să fi venit cel puțin la conferințele naționale ale deputaților și regaliștilor români, pentru a se putea efectua consultări comune și să se hotărască ce era de făcut, dacă nu se intra în dietă. Dacă pasiviștii ar fi procedat așa, probabil ar fi reușit să-i convingă și pe ceilalți, dar ei au stat inactivi și s-au tras deoparte. Pop era foarte inteligent și bun român, dar în probleme politice nu se expunea decât atunci când era sigur de reușită, pentru a nu-și primejdui situația. El nu a intrat în dieta clujeană pentru a nu acționa pe față, ci doar în ascuns contra guvernului. Barițiu, care avea o activitate literară și publicistică uriașă, nu era capabil să ia inițiative pozitive și active pe teren politic, ci îi plăcea să stea în rezervă, pentru ca apoi să-i critice pe cei ce au acționat, el excelând în domeniul criticii (Vezi. Pușcariu, *op. cit.*, p. 99-100).

49. *Ibidem*, p. 114.

50. „Albina”, II, nr. 32-139, din 19/31 martie, 1867.

51. „Gazeta Transilvaniei”, XXX, nr. 48, din 31 iulie/21 iunie, 1867, p. 185.

52. Ioan Pușcariu. *Notițe despre întâmplări contemporane*, p. 117.

53. D. Suci. *Acțiuni politice...*, p. 149-152.

54. „Gazeta Transilvaniei”, XXX, nr. 78, din 16/4 octombrie, 1867, p. 310.

55. *Ibidem*.

56. D. Suci. *Lupta parlamentară a lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (iunie 1867 – decembrie 1868)*, în „Acta Musei Napocensis”, IX, 1972, p. 217.

57. „Gura Satului”, V, nr. 38, din 30 septembrie/ 12 octombrie, 1867, p. 1.

58. „Telegraful român”, XV, nr. 84, din 19/31 octombrie 1867, p. 335.

59. Fotocopie transmisă de d-na Livia Grămadă, lector la Facultatea de Filologie Cluj-Napoca.

60. „Gazeta Transilvaniei”, XXX, nr. 96 din 22/10 decembrie 1867, p. 38. Hitchins-Maior, *op. cit.*, p. 160.

61. B.A.R., mss.rom., nr. 993, f. 271, corespondența Pop-Barițiu, în *George Barițiu și contemporanii săi*, vol. IX, București, 1993, p. 71-121.

62. B.A.R., mss.rom., 993, f. 276-277; Hitchins-Maior, *op. cit.*, p. 160, 164-165.

63. „Hermanstädter Zeitung”, nr. 16, din 18 ianuarie 1868, p. 72.

64. Hitchins-Maior, *op. cit.*, p. 170.

65. „Hermanstädter Zeitung”, nr. 21 din 24 ianuarie 1868, p. 91.

66. „Hitchins-Maior, *op. cit.*, p. 171.

67. *Ibidem, op. cit.*, p. 175.

68. B.A.R., mss.rom., nr. 993, f. 278-279.

69. „Gazeta Transilvaniei”, XXX, nr. 8 din 9 februarie/28 ianuarie 1869, p. 30-31.

70. B.A.R., mss.rom., nr. 1013, f. 19.

71. „Telegraful român”, XVII, nr. 4 din 28 ianuarie/9 februarie 1868, p. 29.

72. „Federațiunea”, I, nr. 10 din 19/31 ianuarie 1868, p. 35.

73. *Ibidem*, I, nr. 28 din 19 februarie/2 martie 1868, p. 107.

Capitolul III

ACTIVIZAREA LUPTEI PENTRU APĂRAREA AUTONOMIEI TRANSILVANIEI. ROLUL LUI ILIE MĂCELARIU

1. Colaborarea pasiviștilor Barițiu și Rațiu cu activistul Ilie Măcelariu în declanșarea conflictului parlamentar din 17 iulie 1868 și urmările lui

În vara lui 1868, în pofida neînțelegerilor privind alegerea tacticii, pasiviștii Barițiu și Rațiu, împreună cu activistul Măcelariu, au reușit să deschidă o nouă pagină de luptă pentru apărarea autonomiei Transilvaniei în Dieta de Încoronare de la Pesta. Este interesant că ideea înfăptuirii unei interpelări a deputaților români ardeleni în Dieta Ungariei în favoarea respectării autonomiei Transilvaniei și a convocării unei diete democratice a avut-o pasivistul George Barițiu. Acesta și-a împărtășit gândurile lui Ioan Rațiu, la 5 aprilie 1858, solicitându-l ca în timpul călătoriei sale în capitala Ungariei să-i îndemne la acțiune pe deputații români ardeleni. La început, Ioan Rațiu dorea să trateze problema în primul rând cu deputații români din Banat și Ungaria, deoarece nu avea încredere în ardeleni.¹

Dar dintre deputații cu care a tratat Rațiu la Pesta, singurul care i-a promis că va acționa, imediat ce se va face bine, a fost Ilie Măcelariu, care tocmai atunci era suferind. Rațiu le ceruse ardelenilor să solicite prin Dietă, ca la cererea ei, guvernul Ungariei să permită convocarea

unei diete democratice a Transilvaniei sau să interpeleze Dieta ca ea însăși să dispună convocarea ei. Rațiu insistă din nou asupra ideii ca și deputații din Banat și Ungaria să fie rugați să acționeze deoarece erau mai hotărâți și puteau astfel deveni un fel de ecou al dorinței românilor Transilvaniei. Rațiu îi destăinuie lui Barițiu că unii dintre românii cu care a discutat la Pesta le-au reproșat fraților ardeleni lipsa de solidaritate și pe el l-au întrebat de ce nu a intrat în Dieta Ungariei, pentru ca să alcătuiască acolo cel puțin un protest împotriva politicii guvernamentale, după care se putea retrage acasă. Rațiu insistă asupra necesității unei rezistențe mari în Dieta Ungariei efectuată de deputații naționali la insistențele românilor din Marele Principat al Transilvaniei.²

Iată că Barițiu și Rațiu au apelat la concursul și sprijinul activiștilor, deoarece au simțit nevoia generală a unor acțiuni concrete în favoarea autonomiei Transilvaniei, chiar și în Dieta Ungară, mai ales după ce s-au convins că Memorandumul lor n-a schimbat situația și ecoul lui în opinia publică începea să se stingă. Rațiu a fost înștiințat că blăjenii își pregăteau Pronunciamentul pe ziua de 15 mai și îl solicită pe Barițiu să trimită un îndemn scris deputaților din Banat și Ungaria, pentru ca ei să provoace o dezbatere zgomotoasă în jurul cauzei Transilvaniei.³

Rațiu nu avea acum încredere în ardeleni, pe când Barițiu a solicitat de la început ca interpelarea să fie făcută de aceștia. Evenimentele au dovedit că Barițiu a avut dreptate, deoarece interpelarea în Dietă în favoarea autonomiei Transilvaniei, a *Pronunciamentului* și autorilor lui a fost făcută de câțiva deputați ardeleni concentrați în jurul lui Ilie Măcelariu. Acesta deschide lupta directă cu centralismul maghiar de stat. Așa cum vom vedea, primul care s-a bucurat de acest fapt a fost Ioan Rațiu, care, în pofida scepticismului său de la început, va intra din nou în iulie 1868 în tratative fructuoase cu deputații ardeleni și va scrie cuvinte calde și elogioase la adresa lui Ilie Măcelariu, unul din cei mai competenți deputați ai Transilvaniei. Din cele relatate rezultă clar că în 1867-1868 pasiviștii Vasici, Bologna, Rațiu s-au înțeles în mod

direct, iar Barițiu, în 1868, indirect (prin Rațiu) cu activistul Ilie Măcelariu, să promoveze programul național care era comun și reprezenta expresia voinței generale a poporului român din Transilvania. Să nu uităm că numai cu 7 ani înainte Bologa, Rațiu și Măcelariu au apărat împreună interesele naționale în fața tronului, a miniștrilor austrieci și a cancelarilor maghiari din Viena și nu era cazul ca cei trei să se certe doar fiindcă unul intrase în Dieta pestană, iar doi nu.

Rațiu s-a folosit și de unii guvernamentali români pentru a afla știri din culisele guvernului și cu scopul de a sonda dacă se putea obține un Congres național românesc în Transilvania. La inițiativa lui Rațiu, un guvernamental român discută cu Andrassy. El îi spune că atitudinea și purtarea românilor față de guvern era pe deplin justificată de politica oficială a acestuia care nu-i respecta și le nesocotea interesele. Ministrul-președinte răspunde că o bună parte din vină aparține politicianilor maghiari din Transilvania. Ei sunt aceia care imprimă o linie mai aspră față de români, cu care nici el nu era de acord; cu alte cuvinte, răspunzători pentru faptul că nu se putea restabili pacea internă erau în primul rând șefii maghiari ardeleni. În schimb, contele își exprima nemulțumirea față de românii din România, pe care nu a reușit să și-i facă amici, în pofida unor încercări și eforturi personale repetate, efectuate în acest sens. Rațiu era de părere că românii din România vor fi mai binevoitori cu maghiarii, imediat ce guvernul pestan îi va mulțumi pe românii Transilvaniei. Omul său din Pesta îi relatează lui Rațiu că a asistat la unele ședințe ale deputaților români din Transilvania, cu părerile cărora n-a fost de acord. El a putut constata că aceștia susțin autonomia Transilvaniei și revendică dietă separată pentru ea, ceea ce înseamnă că ei nu doreau să abandoneze vechiul teren. Totodată, interlocutorul și mediatorul lui Rațiu arată că Andrassy îl va consulta pe Péchy în privința Congresului și, dacă autoritățile competente îl vor aproba, el nu-l va opri și nici nu-i va face greutăți.⁴ Însă guvernul maghiar va aproba o Adunare națională generală la Sibiu, doar în 1872, și numai după consumarea

alegerilor din acel an. Aceasta nu s-a mai ținut din cauza neînțelegerilor survenite între pasiviști și activiști, pe de o parte, și Șaguna și Vancea, succesorul lui Șuluțiu, pe de altă parte; ultimul și-a pus speranțele în tratativele de împăcare cu Lónyay, și nu în Adunări.

La 17 iulie 1868, când în Dietă erau prezenți din partea guvernului Eötvös József, Gorove István, Horváth Boldizsár, Lónyay Menyhért, Mikó Imre și Wenkheim Bela, Ilie Măcelariu rostește cuvântarea de mare ecou în opinia publică maghiară și română, stârnind antipatii sau simpatii vii, fiind pătrunsă de un adânc crez național și democratic. Ilie Măcelariu anunță Camera că va vorbi ungurește din două motive: în primul rând, pentru a nu păți ca în 7 martie 1867, când Dieta l-a împiedicat să se folosească de cel mai natural drept omenesc, dreptul întrebuițării limbii materne, în al doilea rând, pentru că recunoaște că legea pe care s-a bazat atunci nu mai exista, fiind ștearsă și abrogată, nu pe cale constituțională, ci executivă, prin rescriptul din iunie 1867. Legea sibiriană s-a șters de pe hârtie, dar ea a rămas vie în inima națiunii române. De aceea avertizează Camera că din simplul fapt că este obligat să vorbească ungurește, nimeni să nu creadă că a renunțat la autonomia patriei lui și la folosirea limbii sale materne, deoarece el era convins că nu există pe lume putere care să-l facă să creadă că națiunea română și-a pierdut pentru totdeauna drepturile. Acestea i-au fost răpite pentru moment, dar viitorul le va pune în vigoarea și valoarea lor.

Deputații maghiari vociferează și îi cer lui Măcelariu să se rezume la obiectul interpelării sale în problema *Pronunciamentului* și a autorilor lui și să nu se lanseze în comentarii suplimentare. Președintele îl atenționează că i s-a dat cuvântul numai pentru interpelare, pe care o putea expune, după care o preda Dietei, spre a fi citită. Măcelariu își exprimă regretul că este împiedicat a doua oară să vorbească și, conformându-se dorinței președintelui, trece la interpelarea guvernului în legătură cu *Pronunciamentul*. El afirmă că deține informații precise de acasă cu privire la procesul de presă

intentat lui Iacob Mureșan, a cărui locuință a fost percheziționată, și în legătură cu citarea lui și a unor profesori și canonici din Blaj la Tribunalul din Târgu Mureș. Guvernul urmărea ca prin aceste procedee să deschidă porțile închisorilor pentru o pleiadă de bărbați eminenți ai românilor, ceea ce constituie o durere și o ofensă la adresa națiunii. Deputatul de Miercurea subliniază cu tărie ideea că oricine considera că cele trei puncte ale *Pronunciamentului* (respectarea autonomiei Transilvaniei, reactivarea legislației sibiene, reconvocarea Dietei) nu sunt juste sau ar fi doar rodul unor spirite agitate și nu al întregii națiuni române, comitea o mare greșală. Este foarte trist dacă într-un stat constituțional nu se puteau exprima postulate care cu câțiva ani înainte erau recunoscute de guvern și investite cu putere de lege. Era trist și regretabil că autorii *Pronunciamentului* erau urmăriți pe cale juridică, din moment ce ei au declarat că doreau să obțină satisfacerea revendicărilor lor doar pe cale legală. Dacă negarea legii uniunii era o crimă, atunci nu numai autorii *Pronunciamentului*, ci toți românii din statul ungar, ca și o bună parte a sașilor sunt vinovați de aceeași crimă. Măcelariu sublinia din nou că scăderile esențiale ale articolului de Lege I din 1848 făceau ca așa-zisa lege să nu aibă putere legală, să nu fie justă și onestă. El declară nu în numele națiunii, deoarece nu avea dreptul să vorbească în numele ei (probabil din cauza unor atacuri din partea pasivistă română), ci ca fiu credincios al acesteia, că poporul român nu era de acord cu uniunea din 1848, nu o considera legală și pentru românii Transilvaniei ea nu constituia altceva decât un produs al silniciei și forței. De data aceasta se declanșează zgomote și dezaprobări generale, din sală se strigă că așa ceva nu se putea tolera, iar Președintele este somat să-l pună la punct pe vorbitor. Acesta îi amintește lui Măcelariu că deputații s-au adunat în Dietă sub scutul legilor și toate discursurile trebuie să se conformeze lor, dar cuvântarea lui este potrivnică legilor și stimei ce li se cuvenea. De aceea îl invită să-și aleagă cu grijă cuvintele și expresiile, fiindcă în caz contrar va cere aprobarea Camerei pentru a i se

retrage dreptul de a vorbi. Ilie Măcelariu le readuce aminte unguirilor de momentele grele și dificile din istoria lor recentă, când națiunea maghiară a răspuns dușmanilor ce doreau să o ștergă din sânul națiunilor vii și independente, că ea dorea să trăiască și va face totul ca să lovească în puterea abuzivă ce dorea să-i răpească viața națională. Deputatul român spune că a tăcea și a nu relata nimic din acest mare adevăr ar fi identic cu a te împotrivi naturii. Ilie Măcelariu interpelează și întreabă întreaga Cameră cum era posibil ca aceeași națiune care, în 1848-1849, a respins cu hotărâre puterea abuzivă ce dorea să-i răpească viața națională, acum, în 1867-1868, ea, numărând abia cinci milioane de suflete, amenința cu aceleași pericole și se adresa cu aceleași cuvinte unor națiuni ce numărau 11 milioane de oameni.

Deputații maghiari se scandalizează din nou, strigă și vociferează, unii dintre ei sar pe de scaune și se îndreaptă cu gesturi amenințătoare către vorbitor, iar alții cer Președintelui să intervină. Acesta îi pretinde iarăși să respecte legile și îl amenință că va cere aprobarea Camerei pentru a-i retrage cuvântul. Dar câțiva deputați maghiari impacientați strigă să-i retragă singur cuvântul, fără a aștepta aprobarea Dietei. Măcelariu afirmă că tot ce ce spune îi servește la motivarea și fundamentarea interpelării sale și a colegilor săi, dar deputații maghiari nu sunt de acord cu acest lucru. În pofida vociferărilor și zgomotelor, Măcelariu continuă să atace uniunea pripită de la 1848, care a fost decretată doar în principiu și susține din nou că nu există nicăieri o lege despre executarea uniunii. Deputatul Makray László îl apostrofează și îi strigă că uniunea s-a făcut cu o mie de ani în urmă, dar Măcelariu îi răspunde calm că românii nu sunt de acord cu cele spuse. Atunci deputații maghiari, arătându-l și ovaționându-l pe unionistul Iosif Hossu cu strigăte de „Eljen“, susțin că între români ar exista și alte păreri, favorabile lor, și nu numai cea preferată de Măcelariu. Deputatul de Miercurea le răspunde, spre marea lor enervare, că și el dorea ca Hossu să trăiască, pentru a se convinge de rătăcirea sa și pentru a putea bea din cupa amară a înșelăciunii concepției sale.

Măcelariu declară demn că nu a venit în Dietă pentru a-și păstra pâinea; el a venit din motive de supunere omagială față de monarh și din dorința de a dovedi națiunilor surori că românii nu doreau să scape nici o ocazie de a conviețui cu ele pașnic și în bună înțelegere, pe baza respectării integrale a autonomiei Marelui Principat al Transilvaniei. Măcelariu asigură Camera că antipatia românilor față de uniunea din 1848 nu înseamnă antipatie față de națiunea maghiară. El regretă că cele două guverne din Pesta și Viena nu doresc să mulțumească popoarele nemaghiare și negermane, deși numai pe această cale se putea asigura tăria și forța statelor. În loc să pășească pe baza înțelegerii și respectului, cele două guverne profesează o politică aristocratică de supremație națională și, de aceea, la Pesta, maghiarii, și la Viena, nemții asupresc celelalte națiuni. Măcelariu recomanda să se renunțe la o asemenea politică și să se treacă grabnic la mulțumirea și îndestularea tuturor popoarelor pe bazele democrației și egalității în drepturi.

Deputatul de Miercurea predă interpelarea semnată de el, Avram Tincu, Matei Pop Grideanu și Ioan Tulbașiu în problema *Pronunciamentului* care a fost citită în Parlament de notarul Bujánovitch Sándor. Deputații declarau că *Pronunciamentul* nu conține revendicări contrare legilor și nu periclita existența de stat a Ungariei sau a restului monarhiei. Întrunirile și libera manifestare a părerilor, ca principalele condiții ale libertății, nu erau interzise de lege.

Pronunciamentul nu era altceva decât libera manifestare a unei credințe și profesii politice, pe care națiunea română a îmbrățișat-o încă de la 1848. Deoarece autorii *Pronunciamentului* erau urmăriți pe cale juridică, spre ofensarea și durerea întregii națiuni, deputații interpelează guvernul dacă știe exact ce se întâmplă în Transilvania și dacă intenționează să sisteze imediat procedura de urmărire judecătorească a fruntașilor români incriminați.

Horváth Boldizsár, ministrul de justiție, răspunde că guvernul a primit un raport oficial despre *Pronunciament* și Adunarea

politică de la Blaj și un exemplar din *Pronunciament*, care protesta împotriva unității statului, a legilor din 1848 și mai ales a uniunii și declara drept trădători pe deputații români ardeleni din Dieta Ungariei. Guvernul nu a avut încredere deplină în raportul oficial și a trimis actele Direcției afacerilor publice transilvănene care era însărcinată să efectueze unele cercetări prealabile. Procesul-verbal al cercetării a sosit la Pesta în 17 iulie, dar era atât de voluminos, încât ministrul nu a avut timp să-l studieze în întregime și de aceea nu putea da detalii în această chestiune. El subliniază că nici un act de urmărire judecătorească n-a fost efectuat fără o cercetare prealabilă. Dacă din aceste cercetări se va constata că expresiile *Pronunciamentului* erau grave și adevărate, atunci autorii lui și participanții la Adunarea din 15 mai vor fi duși la bara justiției, deoarece guvernul trebuie să vegheze la menținerea siguranței țării. Horváth Boldizsár afirmă că nu este surprins atât de mult de formulările *Pronunciamentului*, cât mai ales de expresiile interpelantului Ilie Măcelariu, pe care le-au auzit toți în sala Camerei. Nu era permis nimănui și în special unui deputat să atace unitatea sfântă a statului. Interpelantul s-a ascuns în zadar sub scutul supunerii față de monarh, deoarece cea mai mare jignire pentru Majestatea Sa era aceea de a presupune că nu dorea să mențină legile pentru respectarea cărora a jurat în mod solemn. Ministrul maghiar îl atenționează pe Ilie Măcelariu personal că uniunea e sfântă și inviolabilă, iar legea din 1848 a lăsat în urmă doar rezolvarea amănunțelor ei. Guvernul nu nutrește antipatie față de naționalități. Cea mai bună dovadă că dorea să se împace cu naționalitățile era aceea că tolera sau cel puțin a tolerat până acum în funcții la Guberniu și la Tabla regală a Transilvaniei indivizi care făceau declarații împotriva statului (era vizat și Matei Pop Grideanu care era subordonatul lui și semnase interpelarea alături de Măcelariu, consilier gubernial).

Ministrul justiției declară că guvernul va considera ca dușman pe oricine va ataca din interior unitatea statului, ca și pe aceia care o vor ataca din afară cu puterea armată. Bineînțeles că deputații

maghiari l-au aprobat și l-au aplaudat cu tărie pentru răspunsul său categoric adresat lui Măcelariu. Măcelariu declară scurt că își rezervă dreptul de a-i replica ministrului. Alexandru Mocioni observă că menținerea unor persoane în funcții de stat nu însemna, că guvernul era tolerant față de naționalități, deoarece dorințele lor nu se rezumau doar la atâta lucru; însă dacă guvernul dorea sincer să dea dovezi de împăcare și de dreptate, singura cale ar fi ca drepturile imprescriptibile ale popoarelor nemaghiare să fie asigurate prin lege.⁵

Presă maghiară „compătimizește“ Camera silită să trăiască „scena supraetajată“ servită de „amabilul“ deputat de Miercurea, care „a uitat de respectul datorat legii și sieși“. Măcelariu a fost provocatorul unei ciocniri scandaloase și grave în Parlamentul Ungariei. El a vorbit împotriva legii pe baza căreia se bucura de libertate și de drepturi parlamentare. Din această cauză, Președintele a procedat corect când l-a chemat la ordine pe vorbitor. Ilie Măcelariu, considerat și cunoscut drept campion al libertății presei, nu a făcut nimic concret pentru a-și impune această frumoasă profesie politică în timpurile de întunecată memorie a lui Schmerling (adversar al dualismului). Măcelariu „agitator de azi“ s-a declarat atunci de acord cu toate actele puterii de stat și ale „adunării județene“ de la Sibiu, atitudine contrară cu aceea a unui adevărat erou al libertății. Întregul discurs al lui Măcelariu este combătut, recunoscându-i-se doar dreptul de interpelare în legătură cu *Pronunciamentul* valah de la Blaj și cu persecutarea autorilor lui, la care ar fi trebuit să se rezume oratorul.⁶ De asemenea, este combătută ciudata maturitate politică și activitatea parlamentară a lui Ilie Măcelariu manifestată în ședința din 17 iulie 1868 când, sub pretextul unei interpelări, deputatul român „a recitat un *Pronunciament* în numele tuturor românilor de țară maghiară“. Țipetele oratorului au fost însoțite de dezaprobările Camerei și ale Președintelui, dar el, uitându-și datoria de deputat și crezându-se un fel de tribun roman, a continuat „pe calea straniei schimonoseli“. Deputatul de Miercurea era acuzat că a dat cu tifta la legi, s-a

închinat în fața vițelului de aur daco-roman și i se reproșează gestul din anul trecut când din exces de originalitate și – după cum afirma Măcelariu că – pentru a apăra interesul națiunii române, a început să vorbească în limba sa maternă în Dieta țării. Tot așa, Ilie Măcelariu joacă rolul de campion național și în 17 iulie, când, sub scutul imunității parlamentare oferit de lege, ridică din nou în slăvi „conventiculul“ (dieta) de la Sibiu, pledează pentru independența patriei române, deci a Marelui Principat al Transilvaniei, care, după orator, trebuia din nou dezlipit de Ungaria. El vorbește iarăși despre dreptul întrebuițării limbii sale, ca și despre alte drepturi naționale eterne pe care nici o putere din lume nu le poate clinti.

Intervențiile Președintelui l-au lăsat rece și entuziastul Măcelariu, folosindu-se de afirmațiile agitatorilor români din *Gazeta Transilvaniei* sau din afara ei, a susținut că întreaga națiune română împărtășește *Pronunciamentul* și a încercat să dovedească că uniunea de la 1848 nu avea valoare, deoarece el și nebunaticii lui tovarăși nu erau prietenii ei. Măcelariu este criticat pentru faptul că a luat sub protecția sa celelalte naționalități împotriva celor cinci milioane de unguri, pe care i-a făcut exploatori.

Este laudat în schimb ministrul justiției, care a promis că autorii *Pronunciamentului* și a *Proclamației de la Blaj* vor fi deferiți justiției, dacă se va constata că au atacat unitatea statului. Horváth Boldizsár este viu apreciat pentru răspunsul dat direct lui Măcelariu, pe care l-a pus la punct în legătură cu uniunea, integritatea statului și adevăratul loialism față de monarh. Acesta consta, desigur, în respectarea legilor pe care a jurat monarhul sub cerul liber și nu invers, în atacarea și negarea lor, așa cum a procedat deputatul român. Intervenția energică a ministrului a fost salutară, deoarece sosise timpul ca visătorii de felul lui Măcelariu să fie puși la punct și să ia aminte că nu există nici o putere în stat care să nu se închine legii. Măcelariu și tovarășii săi de idei își închipuiau că umbă în niște sfere superioare Coroanei, pe când, de fapt, șchiopătau doar în groapa orgoliului și a zăpăcelii.⁷

„Magyar Polgár“ în numărul 86 din 22 iulie 1868 își deschide

coloanele capitolului Pesta, 17 iulie 1868, de la pag. 347 pentru a insera atacul politicianului Tisza László, de orientare centru-stânga, îndreptat împotriva lui Ilie Măcelariu. Conform opiniei sale ziua de 17 iulie va rămâne în istoria Parlamentului Ungariei ca ziua unui mare scandal. Atunci s-a ivit primul caz când un deputat constituțional a lăsat la o parte orice rușine și a atacat legile sancționate pe baza cărora posedă dreptul de a vorbi în reprezentanța țării; el a menajat și a apărat pe aceia care atacau direct unitatea patriei maghiare. Măcelariu și colegii săi de principii din Parlament sau din Transilvania au declarat ca inexistentă legislația pe care Regele a depus jurământul.

Adept încarnat al constituționalismului maghiar și al unității teritoriale a Coroanei Sf. Ștefan, Tisza László nu vede limitele constituției ungare, o crede perfectă și o compară indirect chiar cu faimosul templu din Ephes, iar pe atacatorul ei, Ilie Măcelariu, îl acuză că în ziua de 17 iulie și-a câștigat o „slavă de Herostrat”. Indignatul corespondent nu intră în relevarea amănunțelor discursului lui Ilie Măcelariu deoarece îi era prea de ajuns că l-a auzit o dată. Apără însă poziția președintelui Camerei care a întrerupt pe orator de mai multe ori; discursul era lipsit de „parlamentarism, simț de justiție, bună cuviință”. Din acest caz trist se puteau trage trei concluzii care priveau guvernul, stânga maghiară și naționalitățile nemaghiare din Ungaria.

În primul rând, politicienii maghiari din stânga sau din afara ei au avut dreptate când au atenționat guvernul ca imediat după instalarea lui să desființeze semnele exterioare ale autonomiei Ardealului și să pună capăt activității oficiale a personalităților „reacționare”, printre care se numărau – în concepția lor – și indivizi ca Ilie Măcelariu. Deși a primit mână liberă, guvernul n-a acționat destul de energic pentru a impune de la bun început executarea cu mână forte a legii și pentru a da vigoare promisiunii regale referitoare la integritatea Ungariei. Modalitatea de tatonare și nehotărârea guvernului au permis declanșarea scenei din 17 iulie și acțiunile ostile de la Blaj care s-au efectuat cu asistența unor profesori și prelați din clerul superior.

Dacă guvernul ar fi procedat prompt și eficace, ar fi provocat admirație și respect printre patrioții adevărați și i-ar fi redus la tăcere pe adversari, surprinzându-i neorganizați și nepregătiți. Aceștia erau etichetați ca fiii „obscurității“ care amăgeau poporul și încurajați de lipsa măsurilor de pedepsire alimentau speranțele răufăcătorilor. Situația devenise imposibilă deoarece nu era admis ca la două luni după „atentatul“ de la Blaj, lucrurile să ajungă abia în faza deschiderii anchetei. Deși greșeala era ireparabilă, totuși guvernul putea adopta măsurile inspirate de cuvântarea „patriotică“ a ministrului justiției Horváth Boldizsár care a stârnit o satisfacție generală (desigur, printre maghiari). Guvernul era obligat să răspundă cerințelor moralei politice, să se scuture de mocirla neactivității și a moliciunii de rutină, să-și onoreze prin fapte concrete prestigiul și statutul și să apere patria. El trebuia să-i neutralizeze și să-i anihileze pe adversari. Chiar dacă rolul de curățător al lui Hercule nu era prea plăcut, mâinile lui „obosite în muncă“ vor fi binecuvântate de națiune și de posteritate dacă măsurile așteptate nu vor mai întârzia.

În continuarea tiradei sale, Tisza László recurge la o stratagemă preferată a partidelor politice maghiare care constituia în sine mai mult o autoamăgire decât un fapt real. Este vorba și în acest caz de aserțiunea că șefii politici români n-ar fi urmați de poporul român. Corespondentul își îndeamnă conașionalii să nu creadă că Ilie Măcelariu și ortacii săi agitatori ar fi personalități așa de mari în fruntea națiunii sau că întreg poporul român ar fi atașat de renumitul *Pronunciament* „preaslăvit“ de deputatul de Miercurea. Era necesar să se distingă între popor și agitatori, care în multe locuri n-ar fi agreați sau chiar ar fi urâți de popor. În legislația maghiară să fie incluse acele revendicări ale naționalităților nemaghiare care erau compatibile cu integritatea teritorială a țării. În acest sens, să se facă concesii posibile atât faptic, cât și în legi. Dar după aceasta stânga să se considere și mai mult îndreptățită să pretindă guvernului severitate nemiloasă față de cei ce trec peste granițele legii, atacă integritatea Coroanei Sf. Ștefan și sunt

dușmani înveterați ai regelui și ai dezvoltării înfloritoare a Ungariei. Stânga centrală invita aripa dreaptă să învețe din această experiență amară și califica nedemne și neîntemeiate acuzațiile că ea s-a străduit cu orice preț să pună nod în papură guvernului sau să-i paralizaze procedeele „înțelepte“. Cu toate că stânga a menajat mult guvernul, nu l-a grăbit și nici nu l-a deranjat, rezultatul concret obținut cu această atitudine nu mai putea justifica o asemenea menajare; era strict necesar să se treacă la acțiuni concrete.

Tisza László invita și pe intelectualii proveniți din rândurile naționalităților nemaghiare să tragă concluzii din problematica ivită în jurul conflictului din 17 iulie. Primul îndemn era să vadă mai limpede lucrurile și să creadă în sfaturile lui care n-a dorit niciodată să fie nemărinimos cu nemaghiarii. Era însă strict necesar ca fruntașii nemaghiari să respingă ei înșiși declarațiile temerare făcute în numele națiunii de oameni ca Ilie Măcelariu și aceasta, fiindcă asemenea atacuri erau periculoase nu numai intereselor patriei, ci și celor ale naționalităților. Dacă nu făceau acest lucru ei dădeau apă la moara acelor politicieni maghiari care îi considerau inapți să savureze toate drepturile ce se puteau câștiga de pe urma constituționalismului maghiar. Pe de altă parte, desolidarizarea de agitatori i-ar fi ajutat pe acei politicieni unguri care credeau că prin respectarea legală și justificată a unor drepturi era posibilă mulțumirea mării majorități a naționalităților nemaghiare. În caz contrar, liderii de dreapta vor acuza stânga maghiară de utopism sau exista pericolul să o considere chiar trădătoare de patrie dacă va milita în continuare pentru acordarea de drepturi pe seama unor elemente recalitrante și ostile; era sigur că dacă atacurile contra legislației statului vor continua, stânga va fi frustrată de posibilitatea de a ajuta naționalitățile nemaghiare. De fapt, prin astfel de pași ca acela al lui Măcelariu, i se răpea orice chef de a mai face ceva în această direcție. Lui Tisza László îi convenea să presupună că cei mai mulți lideri politici nemaghiari preferau să-și atingă scopurile în pace și în înțelegere și nu într-o luptă puternică și îndoielnică cu elementul maghiar. La sfârșitul meditației sale

politicianul maghiar, considerând Ungaria ca un stat conceput normal, afirmă că pe cetățenii ei care posedau drepturi egale îi lega unitatea intereselor și ei nu ar fi avut țeluri diametral opuse. Din moment ce principiul drepturilor egale a fost enunțat frunțașii nemaghiari nu trebuiau să facă ei înșiși imposibilă aplicarea lui. Binecuvântarea generală putea fi numai rezultatul înțelegerii. De aceea, cei care o subminau și agitau împotriva ei vor fi loviți mai devreme sau mai târziu de mâna justiției sau de blestemul propriei națiuni.

Este clar însă că Tisza László vorbea doar despre egala îndreptățire cetățenească sau individuală și nu despre cea națională pe care sau nu o putea înțelege sau o respingea în mod premeditat pentru a impune și a prelungi interesele speciale ale dominației maghiare asupra slavilor și românilor din Ungaria. Din contextul acestui lung și indignat atac maghiar se evidențiază clar că cei incriminați sunt cei ce au acționat atât în afara parlamentului (pasiviștii), cât și în interiorul lui (activiștii concentrați în jurul lui Măcelariu). Această realitate indubitabilă constituie o dovadă în plus – dacă mai era nevoie de așa ceva – că politicienii unguri îi puneau în aceeași oală pe pasiviștii și pe activiștii ce promovau deschis programul politic românesc. Lucrurile stăteau așa indiferent că unii lideri români de o orientare se certau cu alții de altă orientare sau cei mai fanatici și mai sangvinici dintre ei se detestau reciproc.

Tot „Magyar Polgár“ în nr. 91 din 2 august 1868 la rubrica *Revista presei din Ardeal* de la pag. 370 include corespondența semnată Y (E) îndreptată împotriva ziarului „Hermanstädter Zeitung“ care în numărul 178 din 28 iulie, p. 778 a îndrăznit să-l apere cu jumătate de gură pe Ilie Măcelariu. Tăcuții și circumspecții corespondenți sași nu s-au manifestat vreme îndelungată și nu au criticat deschis nici regimurile birocratismului austriac și nici antimaghiarismul. Dar acum corespondentul din Cluj al ziarului săsesc din Sibiu rupe tăcerea. El exprimă în văzul lumii modul de gândire al colegilor săi „tăcuți“ apărându-l pe Ilie Măcelariu atacat

atât de neloial de Tisza László în coloanele lui „Magyar Polgár“. Folosind un ton ironic la adresa atitudinii moderate și circumspecte a sașilor, corespondentul Y (E) afirmă că „Magyar Polgár“ a fost lovit „tandru“ de „Hermanstädter Zeitung“. Comentatorul sas își anunța conașionalii că în Cluj circulă știrea despre întoarcerea grabnică a lui Măcelariu în orașul de pe Someș, unde îl aștepta soția, dar ea nu a fost confirmată. Comentariile clujenilor referitoare la Măcelariu s-au intensificat după ce a fost atacat și a fost etichetat „puțin strident“ de Tisza László ca un Herostrat.

După intervenția sa din 17 iulie 1868 care o succeda pe cea din 7 martie anul precedent lumea comenta deschis intențiile guvernului de a-l pune la punct pe Măcelariu și aducea argumente în sprijinul acestor intenții. Comentariile maghiare erau foarte apropiate de ideile cuprinse în discursul ministrului de justiție Horváth Boldizsár. Publicul afirma că guvernul se afla în fața alternativei sau să-l mențină în funcție pe Măcelariu în care caz se expunea admonestării că lăsa legile să fie disprețuite chiar de organele lui sau să-l destituie ceea ce i-ar fi adus învinuirea că nu respectă imunitatea deputaților. Corespondentul sas prefera ca guvernul să aleagă prima alternativă și să se expună atacurilor lui Tisza László și Berzenczey decât să atenteze la imunitatea parlamentară. De fapt, prima răbufnire a supărării ministrului de justiție s-a datorat confundării *Pronunciamentului* cu răspândirea unor epistole volante.

Politicienii sași nu erau dispuși să respingă fără comentarii strigătele de durere ale naționalităților nemaghiare cum era cel rostit la Blaj în mai 1868. Dar ei interpretează totuși actul lui Măcelariu din 17 iulie ca o exagerare și o răbufnire a spiritului național bolnăvicios agitat în Camera din Pesta. Naționalitățile nemaghiare își văd deputații ieșind pe scena luptei când dădeau expresie strigătelor de durere și nemulțumire specific naționale. Dar atunci conflictul se desfășura violent. Din acest pasaj rezultă că ziarul săsesc nutrește rezerve față de manifestările dure și deschise ale luptelor naționale. Totuși corespondentul sas se întreba dacă

asemenea fenomene nu erau datorate spiritului național exclusivist în care națiunea maghiară dominantă guverna afacerile statului și dacă doleanțele și revendicările naționale vor fi respectate de legea naționalităților pregătită de cei de la putere.

Correspondentul maghiar Y (E) constată nemulțumit că ajuns aici ziarul își închide brusc gura și lasă cititorii să-și formuleze singuri răspunsul sugerându-le totuși să zică da pentru menținerea lui Măcelariu în funcție, și nu pentru atentatul la imunitatea parlamentară ce s-ar fi efectuat prin destituirea lui din funcția de stat. Dar guvernul maghiar nu se afla în fața alternativei de care vorbea correspondentul sas din Cluj; nimeni n-a auzit și nici n-a citit despre o imunitate parlamentară care să asigure funcția unui deputat ce are alte principii decât guvernul și îi paralizează activitatea. Pe de altă parte, în Ungaria existau mulți politicieni unguri cu mintea lucidă. Dacă guvernul nu-l destitua pe Măcelariu i-ar fi nemulțumit pe toți, nu numai pe Tisza László și Berzenczey. Nimeni nu dorea un guvern neenergetic care să-și creeze singur piedici. „Reacțiunea“ – se subînțelege cea românească, reprezentată de Măcelariu – nu mai putea fi tolerată în aparatul de stat în numele unei politici de împăciuire greșit interpretată mai ales când aceasta nu este dispusă să urmeze rațiunea și să renunțe la poziția ei.

Correspondentul maghiar prefera ca guvernul să nu mai permită asemenea manifestări, să le elimine din calea lui. El dă, în sprijinul său, un citat din discursul ministrului de justiție în care membrii opoziției parlamentare românești din Transilvania ce erau funcționari în aparatul de stat sau de justiție sunt amenințați cu destituirea. La sfârșitul comentariului se exprimă indignarea pentru afirmația correspondentului sas că nemulțumirile și vaietele naționalităților sunt provocate de spiritul exclusivist al politicianilor națiunii maghiare dominante. Expresia ar fi urmarea negativă a birocrăției osificate a regimurilor trecute; correspondentul sas nu dorea să vadă că guvernul maghiar a scăpat și națiunea săsească de acea birocrăție care a strâns-o în chingi și i-a neglijat interesele; or, tocmai guvernul maghiar a scăpat-o de

asuprire și a instituit un regim favorabil care a smuls națiunea săsească din „patul lui Procust“ unde a fost ținută de multă vreme.

După ce a fost atacat și caricaturizat în coloanele românești ale revistei „Gura Satului“, Ilie Măcelariu ajunge din nou să fie combătut și criticat aspru în publicistica maghiară.

Deși în *Pronunciament* s-a afirmat în mod pregnant principiul pasivist după care ardelenii ce activau în Dieta Ungariei nu reprezentau în mod legal Marele Principat al Transilvaniei, totuși Ioan Moldovan, cunoscut ca adept al pasivismului absolut, nu pregetă să afirme la 22 iulie 1868 că toți pronunțiamențiștii se aflau în deplin acord cu Ilie Măcelariu și nutreau sentimente de mulțumire față de acțiunea întreprinsă de el în Dieta Ungariei.⁸

Acest fapt dovedește că pe baza apărării programului național se puteau înfăptui acte de opoziție românească antidualistă, care concentrau în jurul lor atât aprobările cercurilor pasiviste, cât și ale celor activiste. În aceste cazuri autonomia Transilvaniei a fost apărată din afara Dietei de către blăjeni și din interiorul ei de către activistul Ilie Măcelariu și cei ce au semnat interpelarea alături de el. Pasivistul Ioan Rațiu îi mărturisea încă în 14 iulie 1868 lui Barițiu că a mijlocit la Pesta apărarea programului *Pronunciamentului* și a persoanelor ce l-au subscris, chiar în Dieta Ungariei. Această acțiune, ce a fost urgentată după citarea de către procurorul regal a doctorului Iacob Mureșan și a canonicilor, a dus direct la interpelarea din 17 iulie. În 20 iulie Ioan Rațiu își exprimă deschis bucuria pentru că a contribuit personal ca cei mai competenți deputați români (activiști) ardeleni din Dieta pestană să sară în apărarea oamenilor *Pronunciamentului* (pasiviști), după o perioadă de 3 ani de zile, de la data când au apărut cele două orientări tactice (1865). Începutul din 17 iulie s-a făcut astfel – continua Rațiu – încât cel puțin Ilie Măcelariu nu se mai putea retrage. De asemenea, Rațiu afirma că unii interpelanți doreau încă în 20 iulie să pledeze din nou împotriva persecuțiilor din Transilvania, deoarece erau iritați de riposta furioasă a ministrului și a deputaților maghiari, dar că, din motive de oportunitate, s-au

abținut să treacă imediat la acțiune. Rațiu îi scria lui Barițiu că blăjenii nu trebuie să se teamă de închisoare, deoarece ea ar fi pentru ei o temniță de onoare. Cauza națională nu avea sorti de izbândă, dacă susținătorii ei nu ajungeau cel puțin până la ușa temniței. Eminentul lider pasivist a telegrafiat în 17 iulie la Blaj și la Brașov (Barițiu) pentru ca, pe baza celor întâmplate în Dietă, să crească curajul celor de acasă și să se intensifice acțiunile și adeziunile românilor Transilvaniei față de *Pronunciament*. Rațiu îl înștiința pe Barițiu inserându-i în scrisoare mențiunea „numai pentru d-ta“, că la numai două zile după interpelarea lui Ilie Măcelariu, ministrul-președinte Andrassy l-a chemat la el pe deputatul Alexandru Roman. În 19 iulie acesta nu-l găsește pe conte, dar discută cu primul său consilier, care l-a întrebat ce vor și ce pretind românii și dacă ei ar fi mulțumiți în cazul în care Marele Principat al Transilvaniei ar primi un statut asemănător cu cel al Croației. Alexandru Roman a răspuns că există posibilitatea înțelegerii asupra acestui punct și, în condițiile date și existente atunci, el crede că românii s-ar mulțumi și cu acel statut. După această discuție s-a fixat o nouă întâlnire între Alexandru Roman și contele Andrassy, pentru ziua de 20 sau 21 iulie. Rațiu bănuia că din comportamentul guvernului rezultau trei posibilități pentru români: miniștrii doreau să-i înșele, pregăteau ceva în culise împotriva deputaților români sau erau într-adevăr convinși că nu-i mai puteau ține pe români în starea politică creată la începutul dualismului și deci era necesar să le facă unele concesii. În orice caz, Rațiu era convins că doar printr-o politică națională curajoasă, prin readucerea *Pronunciamentului* și a uniunii pe tapetul Dietei și descărcarea tuturor tunurilor argumentelor împotriva politicii oficiale, guvernanții ar putea fi constrânși să discute cu românii ca și cu niște oameni.⁹

Așadar, intervenția antiunionistă a lui Ilie Măcelariu din 17 iulie 1868 a activizat rezistența antidualistă, a insuflat curaj, satisfacție și încredere, chiar și printre pronunțiențiștii pasiviști urmăriți de justiție. Ea a dovedit lui Rațiu că numai prin acțiuni

energice și deschise, concepute și înfăptuite fie în afara Dietei, fie în interiorul ei, dar coroborate armonios pe baza programului național comun, se putea spera în ușurarea statutului politic al națiunii române. Pe de altă parte, interpelarea și discursul lui Ilie Măcelariu din 17 iulie a produs un scurt moment de confuzie în sânul guvernului, al cărui șef și prim-consilier, înainte de a se hotărî asupra conduitei și liniei oficiale definitive, fac sondaje între deputații naționali în legătură cu pretențiile românilor privind statutul Transilvaniei. Este interesant acordul exprimat în 19 iulie 1868 de Alexandru Roman în fața primului-consilier al lui Andrásy, în legătură cu oportunitatea acordării unui statut al Transilvaniei asemănător cu acela al Croației, care se promulga tocmai în 1868 (Nagodba).

Știrea este într-adevăr surprinzătoare, mai ales din cauză că tocmai în aceeași lună, iulie 1868, același Alexandru Roman își exprimă într-o scrisoare către Barițiu dezacordul său total față de proiectele și ideile lui Pușcariu și Bohățel, care urmăreau exact același lucru, adică să realizeze o „Nagodbă“ sau un Compromis, prin care, pe lângă afacerile comune transilvano-ungare și transilvano-ungare-austriece, să se păstreze o dietă și un guvern separat pentru Transilvania, pe teritoriul căreia să fie reactivată legislația bazată pe principiul egalității în drepturi a națiunii și limbii române. Alexandru Roman îi califica foarte tăios pe Pușcariu și Bohățel ca pe „cei mai afurisiți“ dintre deputații ardeleni și afirma că „cei doi ticăloși“, pe care-i vedea în mod eronat în compania „Diplomaticului Ilie Ochilariu“ hotărau despre toate lucrurile legate de Transilvania, în grupul lor parlamentar, ceilalți deputați urmându-i la comandă. El se lăuda în fața pasivistului Barițiu că deputații români ardeleni nu-l puteau vedea, iar „*Federațiunea*“ era dracul care-i teroriza și în somn. Roman condamna proiectul de program al reglementării uniunii susținut de Pușcariu și Bohățel, care, după el, era formulat pentru a vinde autonomia Transilvaniei; el îi scria lui Barițiu că deputații ardeleni i-au invitat în două rânduri pe deputații români din părțile vestice

spre consultare și aprobare a planurilor lor. Roman afirmă că ardelenii s-au dus din nou la Deák, pentru a-i obține acordul și sprijinul, dar că nici de data aceasta n-au obținut nimic concret în favoarea postulatelor lor. Dezavuând proiectul și tratativele, Alexandru Roman bănuiește că șeful politic al deputaților români ardeleni era „hoțomanul“ de Șaguna, care trebuia compromis în fața întregii națiuni.¹⁰

Inconsecvența lui Roman este clară și evidentă; ceea ce condamnă la 9 iulie într-o scrisoare către un fruntaș român pasivist din Transilvania, acceptă la 19 iulie, în fața unui consilier prezidențial maghiar, când crede și el probabil, pentru scurt timp, că, în condițiile date și în raportul de forță ce înclina evident spre guvern, era bună și o *Nagodbă* româno-maghiară, după modelul celei croato-maghiare, dacă politicienii maghiari intenționau într-adevăr să aprobe și să pună în aplicare proiectul lui Pușcariu și Bohățel. Raționamentul lui Roman nu era greșit. Dar, în acest caz, ar fi fost mai bine să-și fi drămuț și moderat expresiile, mai ales că în numai 10 zile s-a situat exact pe poziția „ticăloșilor“. Acum ei nu mai încercau să vândă autonomia Transilvaniei, ci doreau să salveze ce se mai putea salva din vechiul statut al Marelui Principat de Transilvania. De asemenea, tot Alexandru Roman dă dovadă de pripeală când, referindu-se la prima călătorie, cea din aprilie 1868, a lui Rațiu la Pesta, afirmă că pasivistul român se ostenea în zadar să-i îndrume pe deputații români ardeleni în întreprinderea unor acțiuni concrete ale luptei antiunioniste. Invitația a fost calificată ca un fel de „cântare surzilor“. El afirma, într-o scrisoare către Barițiu, din 23 aprilie 1868, că la început se părea că deputații vor urma sfatul și îndemnul lui Rațiu, dar pe urmă zelul lor s-a răcorit; în consecință, din acțiunea preconizată nu va rezulta nimic.¹¹

Afirmația este nefondată și nedreaptă, întrucât importanța acțiunii din 17 iulie 1868 era antiunionistă prin excelență și deci intervenția lui Rațiu, departe de a fi un fel de „cântare surzilor“, s-a soldat cu succes, spre satisfacția lui Rațiu și chiar spre mulțumirea pronunțamentiştilor. În pofida acestor mici inadvertențe datorate

probabil caracterului său coleric și polemic, Alexandru Roman este o personalitate politică de prim rang a mișcării naționale, un susținător dârz al politicii antidualiste și al autonomiei Transilvaniei. Aceasta l-a dus în situația de a fi urmărit pe cale juridică pentru articolele sale din „*Federațiunea*“, nr. 25 din 14/26 februarie p. 93-94 și 28 din 19 februarie/2 martie, p. 107, sub acuzația de a fi agitat în contra integrității Coroanei Maghiare, adusă pe baza paragrafului 6 din legea de presă.¹²

Ilie Măcelariu, deși a fost refuzat și nu a fost ajutat de Alexandru Roman în martie 1867 în legătură cu traducerea și citirea protestului său antiunionist în Parlamentul Ungariei, vedea și aprecia în Roman pe luptătorul antiunionist și pe apărătorul programului național. De aceea, trecând cu demnitate peste injuriile și atacurile din „*Federațiunea*“, este singurul dintre deputații ardeleni care, după anunțarea procesului lui Roman în Dietă, îl apără în ședința clubului ținută în locuința sa din Pesta. Toți ceilalți deputați au susținut în mod eronat că procesul lui Roman trebuia interpretat ca o cauză personală a acestuia. În consecință, când problema ajungea pe ordinea de zi a dezbaterilor parlamentare, ei urmau sau să nu intre în Parlament sau, dacă se aflau totuși acolo, să nu rostescă nici un cuvânt în apărarea redactorului „*Federațiunii*“. Desigur, acești deputați îi purtau ranchiună lui Alexandru Roman, care îi atacase public de mai multe ori. Dar Ilie Măcelariu, dovedindu-și superioritatea morală și de caracter atât față de atacator, cât și față de colegii săi, susține cu tărie că procesul lui Roman nu era o cauză personală, ci constituia o cauză națională. Afirmarea corespundea adevărului, deoarece redactorul român a apărât în presă autonomia Transilvaniei. Au urmat apoi alte două conferințe ale clubului parlamentar ardelean ținute de data aceasta în locuința deputatului și marelui căpitan Alexandru Bohățel, în care majoritatea își menține poziția, dar și Ilie Măcelariu rămâne neclintit în părerea sa inițială că procesul lui Roman era cauza întregii națiuni și toți deputații trebuie să-i sară în ajutor. Deși Ioan Pușcariu îl roagă insistent să se supună majorității, Măcelariu îl

refuză. Datorită consecvenței opiniei sale reușește să-i atragă de partea sa pe alți doi deputați, Avram Tincu și Matei Pop Grideanul. În fața acestei breșe ce amenința să se lărgească, Bohățel și Pușcariu cedează și acceptă punctul de vedere al lui Măcelariu ca bază a conduitei politice a grupului parlamentar.

Ilie Măcelariu avea și un motiv personal pentru a-l sprijini pe Roman. El era convins că interpelarea sa din 17 iulie a întărit guvernul, și fără această interpelare, procesul n-ar fi ajuns pe masa Dietei, iar libertatea lui Roman n-ar fi fost primejduită.

Guvernul s-a hotărât să treacă la represiuni politice împotriva opoziției și a cerut Dietei Ungarice să voteze ridicarea imunității parlamentare a lui Roman, pentru a-l putea judeca și închide. Pentru Ilie Măcelariu acesta era un motiv în plus să-l apere cu toată convingerea pe atacatorul său Alexandru Roman, care era, în fond, pe cale de a deveni victima represiunii politice a guvernului dualist. Totodată, Măcelariu îl atenționează pe Roman că în „scărmănătura“ ce a făcut-o la adresa deputaților ardeleni, în care li se impută, printre altele, că au fost la Deák cu proiectul „cel memorabil și cavaleresc“ (deci cu cel al lui Pușcariu), a comis o eroare, fiindcă el n-a fost niciodată de acord cu aceste tratative și nici cu amintitul proiect. De aceea, n-a fost niciodată la Deák, așa cum au fost ceilalți colegi ai săi. Dimpotrivă, el i-a rugat „pe toți Dumnezeii“ să nu meargă la Deák și a cerut ca părerile lui să fie trecute în protocolul grupului parlamentar; mai mult și-a avertizat colegii că vocile și revendicările lor nu vor avea oricum nici o audiență la Deák, adevăr confirmat de fapte.¹³

Afirmația că Pușcariu și Bohățel au lucrat în colaborare cu „diplomaticul Ilie Ochilariu“ este total eronată. Până la urmă Pușcariu și Bohățel vor refuza să semneze proiectul reglementării uniunii Transilvaniei cu Ungaria prezentat de Măcelariu, în timp ce tocmai Alexandru Roman este acela care-și va depune semnătura proprie pe actul antiunionist prezentat Dietei de deputatul de Miercurea. Deci Ilie „Ochilariu“ mergea din punct de vedere programatic împreună cu Alexandru Roman și ceilalți deputați

români din Banat și Ungaria, așa cum acționa pe aceleași baze autonomiste și antidualiste comune cu Rațiu, Bologa, Vasici, Barițiu sau cu alți fruntași pasiviști sau activiști din Transilvania. Ladislau Basiliu Pop îi scria din Pesta lui Barițiu, la 21 iulie 1868, că nu se putea ști încă dacă acțiunea parlamentară din 17 ale lunii va avea urmări bune sau rele. Dar, în orice caz, ea a trebuit să se facă pentru ca deputații români ardeleni, pe care guvernarea îi socoteau reprezentanții românilor Transilvaniei, să dovedească stăpânilor de la putere cum gândeau și care erau adevăratele sentimente ale națiunii române.⁴

Pop, deși recunoaște că discursul și interpelarea din 17 iulie reprezintă adevăratele dorințe ale națiunii române, totuși nu se abține să nu insinueze cu o oarecare malițiozitate și în mod cu totul eronat că Ilie Măcelariu sau cei ce au semnat interpelarea nu erau reprezentanți ai națiunii, ci erau doar priviți ca atare de către miniștrii și parlamentarii maghiari. Cum putea însă un lider politic român care nu era reprezentantul poporului său, ci eventual al guvernului, cum lasă să se înțeleagă Pop, să dea expresie plenară tocmai voinței generale a națiunii din sânul căreia s-a ridicat și în numele căreia a acționat în vremea tinereții și a maturității sale. Existau deci și pasiviști năbădăioși care încercau să diminueze meritele altor șefi români, doar fiindcă ei au adoptat metoda luptei parlamentare. Aceasta putea și ea să apere autonomia Transilvaniei, mai ales dacă ținem cont că irlandezii apărau în aceeași perioadă autonomia Irlandei tocmai în Camera Comunelor de la Londra, lucru cunoscut de unii deputați români din Parlamentul Ungariei.

Pasiviștii, punând metoda în locul principiului sau chiar înaintea lui, aveau prostul obicei de a-i face trădători sau de a-i critica drastic pe toți aceia care nu le împărtășeau metoda sau calea de luptă. Până și certăreața redacție a „*Gurii Satului*” a publicat în 26 iulie o caricatură politică îndreptată împotriva majorității parlamentare maghiare și favorabilă oratorului român din 17 iulie 1868. Deputații maghiari, dintre care unii săriseră de pe locurile lor, sunt prezentați furioși, cu mâinile ridicate și cu pumnii strânși

amenințător, pe când Ilie Măcelariu, calm și imperturbabil, își continuă, folosindu-se și de un text scris, discursul său îndreptat împotriva centralismului de stat al Ungariei.¹⁵

Curajoasa intervenție din 17 iulie a activizat din nou spiritul de rezistență al opiniei publice românești, întărindu-i adeziunea față de programul național și susținătorii lui. Numeroasele adeziuni și telegrame primite de deputatul de Miercurea ne dovedesc că Măcelariu a fost considerat un adevărat reprezentant al națiunii române, în pofida afirmațiilor și rezervelor unor lideri pasiviști scrupuloși până la stupizenie și îngustați mai strâns decât trebuia în tiparele tacticii lor. La 21 iulie 1868, Maniu Marchișiu, în numele mai multor români sătmăreni, îl asigură pe Măcelariu că ei consimt întrutotul cu cele săvârșite la 17 iulie, în Dietă, și îl felicită din toată inima. La 31 iulie 1868, în numele altor români sătmăreni, Dunca, Pop și Frențiu îi trimit altă telegramă lui Măcelariu, rugându-l să primească felicitările și încrederea ce i-o datorau pentru că a dat expresie adevăratului glas al națiunii.¹⁶

Românii șcheieni, în frunte cu Ioan, Arseni, Mavrea și alții, îi trimit lui Ilie Măcelariu, deputat dietal la Pesta, următoarea telegramă: „Să trăiești Ilie, ton dulce și mai puternic ca tunetul Sfântului Ilie. Să trăiești Ilie, îndreptătorul rătăciților. Să trăiești, Ilie Măcelariu, apărătorul Pronunciamentului, al Împăratului, al patriei și al națiunii române, la mulți ani fericiți”.¹⁷ Amos Frâncu îi scria lui Ilie Măcelariu că se alătură răsunetelor vii ce străbăteau din toate unghiurile Transilvaniei, prin care românii îi mulțumeau atât pentru interpelarea făcută în 17, cât și pentru răspunsul dat ministrului de justiție în 21 iulie. El dorea ca ecourile acestea să-i încurajeze pe deputați și să-i îndemne a continua pe drumul început, pe care îl va urma cu siguranță întreaga națiune română.¹⁸

La 28 iulie 1868 românii din Sibiu, Rășinari, Veștea, Poplaca, Brad, Orlat, Porcești, Șialdorf, Sadu, Cacova, prin Visarion Roman, I. Hania (pasiviști), Ilarion Pușcariu (viitor activist), preoții, notarii și juzii satelor îi scriau lui Măcelariu că ei, ca parte integrantă a

românimii transilvănene, erau îngrijorați în egală măsură de soarta națiunii și de cea a Transilvaniei. De aceea, românimea Sibiului nu a rămas indiferentă față de acei fruntași politici care luptă pe cale legală, pentru cele mai firești drepturi, pentru viață împotriva morții și, netemându-se de pericole, apără cu curaj cele mai scumpe revendicări omenești. Deși românul a fost martor trist al evenimentelor petrecute în ultimii douăzeci de ani, când și-a văzut cele mai legale și mai drepte speranțe prefăcute în scrum, iar virtuțile, credințele și patriotismul lui au ajuns în situația paradoxală de a constitui crime, el nu e disperat încă, deoarece a constatat că are apostoli „în predicarea evangheliei adevărului”. Asemenea apostoli vor rămâne fii și frați adevărați ai națiunii.

Sibienii certifică faptul că de când îl cunosc pe Măcelariu, el s-a numărat printre acești apostoli. Dar s-a făcut și mai demn de acest nume la 17 iulie, în Dieta maghiară de la Pesta. În acea zi, pe care românii nu o vor uita niciodată, Măcelariu s-a arătat demn de numele patronului, deoarece de Sfântul Ilie se temeau și aceia care nu i se închinau. Memorabila zi de 17 iulie a răcorit inimile și a reînviat speranțele românilor și efectul ei se putea compara cu o ploaie mănoasă și răcoroasă, survenită după zilele arzătoare ale secetei. Românii din Mărginimea Sibiului îl asigurau pe Măcelariu că credința lui politică, mărturisită în Parlamentul Ungariei și în lumea largă, constituie evanghelia crezului lor național și îl roagă să fie convins că „*longua post te et nos est idem sequentium ordo*”.

Bucureștenii îl admiră pe Măcelariu deoarece a întâmpinat cu demnitate și curaj furia nedreptății și a tiraniei, a ridicat din nou drapelul naționalității în mijlocul adversarilor și a apărât cauza dreptății și a românismului, astfel încât vocea lui a răsunat puternic în inimile fraților de peste Carpați. Ecoul activității lui Măcelariu era cu atât mai puternic cu cât în acele timpuri spiritul național străbătea ca un foc sacru toate popoarele și pe baza lui se desfășura o revoluție universală. Acum fiecare națiune se lupta pentru onoarea și libertatea sa, dar și tirania se opintea să calce în picioare drepturile cele mai sfinte ale omului.

De aceea, se puteau vedea oameni înfierați ca trădători, fiindcă își apărau patria și onoarea pe calea legii, iar bătrânii octogenari erau târâți până la ușile temnițelor, deoarece și-au ridicat glasul tremurător înaintea forței și au afirmat că ei sunt și vor să fie până la sfârșitul zilelor lor români (aluzie la Vasile Rațiu). În consecință, tăcerea în fața unor asemenea fapte constituie o crimă și fiindcă Măcelariu a îndrăznit să-i apere pe cei prizonieri, și-a făcut o frumoasă și sfântă datorie. Bucureștenii îi mulțumeau lui Ilie Măcelariu și colegilor săi care au semnat interpelarea și afirmau că dacă toți românii vor pași pe aceeași cale, atunci în curând „fiii națiunii române vor cânta osana victoriei și măririi naționale”.²⁰

„*Federațiunea*” își schimbă pentru moment tonul față de Ilie Măcelariu, ceea ce însemna, implicit, că și redactorul ei, Alexandru Roman, a fost nevoit să recunoască adevărul evident – că nu numai el, ci și Măcelariu promova interesele majore ale poporului român. În 18 iulie ziarul scria că mulți se întrebau cum de s-a putut întâmpla ca bărbați încărunțiți în luptă pentru națiunea lor să nu se mai respecte pe ei înșiși și pentru niște motive personale înguste să renunțe la splendidul lor trecut. Cei ce-și puneau asemenea întrebări despre deputații ardeleni sperau, în mintea și în inima lor, că acest lucru nu era cu putință. Aceasta, mulțumită lui Dumnezeu, s-a și adevărit în practică. Cea mai bună dovadă a dat-o, în acest sens, Ilie Măcelariu în 17 iulie, când a ținut o cuvântare energică, bărbătească, așa cum și-a dorit-o orice inimă românească.

Deputatul de Miercurea a spus tot ce a trebuit și a putut să spună, astfel că prin el a vorbit întreaga națiune, a vorbit Transilvania, despre necazurile și îngrijorările ce-i apăsau inima. Corespondentul era în sală în timpul discursului și descrie strigătele, gesturile amenințătoare și furia ce-i surprinsese pe deputații maghiari indiferent de partid, când Măcelariu a atacat pretinsa lege a uniunii, regimul germano-maghiar și a apărat *Pronunciamentul* și revendicările lui. Aveai impresia că nu te aflai într-un Parlament, ci te simțeai pe un teren amenințat de invazia unor barbari, care puteau să se dezlănțuie într-un moment sau altul.

Trebuia multă prezență de spirit ca în fața zgomotului puternic să-ți poți continua cuvântarea. Însă, aceia care au calculat că-l pot intimida astfel pe Măcelariu s-au înșelat, deoarece acesta le-a dovedit „*ad oculos*” că nu se teme de orice „tufă”.

Vorbitorul aștepta cu demnitate și curaj ca zgomotele să-și piardă din intensitate și Președintele să-și termine intervențiile și dojenelile, pentru ca să-și continue, cu voce sonoră și puternică, pledoaria sa, pe care o susținea cu însuflețirea și siguranța ce decurgeau din dreptatea cauzei promovate. Din răspunsul lui Boldizsár se putea constata că după înțelepciunea de stat a celor de la putere, opoziția legală, posibilă în toate statele constituționale, echivala în Ungaria cu atacul armat împotriva integrității statului și a legilor și mai ales a uniunii și a celor din 1848. Dar întâiul concept de drept și dreptate nu s-a născut în cap unguresc, pentru ca, doar el, să aibă trecere în lumea largă. Era necesar ca și ceilalți deputați ardeleni să se alăture interpelanților din 17 iulie.”

Chiar și îndărătnica „*Giura Satului*” în *Efectul vorbirii lui Ilie Măcelariu* este nevoită să-i recunoască meritele politice reputate în 17 iulie în Dietă. Corespondenții săi, care s-au aflat în sală, și-au notat că imediat ce au văzut că Măcelariu vrea să ia cuvântul, unii deputați maghiari au început să strige „Să vorbească altul, nu ne trebuie”, presimțind parcă ce avea să urmeze. Când Măcelariu a vorbit de autonomia țării lui străbune, a Transilvaniei, deputații maghiari i-au strigat că ea nu este o țară aparte, că strămoșii lor, și nu ai românilor, au venit primii în Transilvania, ceea ce înseamnă că românii erau simple „venituri”. Pasajele din cuvântarea lui Ilie Măcelariu care nulificau validitatea legii uniunii din 1848 erau întrerupte cu strigăte de „rebel”, „jos” sau „afară cu el”.”

Dacă cele relatate de corespondenții acestei reviste erau reale, ne putem da seama de gravitatea conflictului și de iminența destituirii lui Măcelariu din post. Alte corespondențe românești califică ședința din 17 iulie ca fiind foarte importantă și semnificativă. Se constată că frații ardeleni au trecut la fapte deoarece evenimentele îi ardeau la degete, iar Rațiu le-a furnizat

date de acasă. Măcelariu tăia adânc în bazele politicii maghiare și a susținătorilor ei, pe care îi îngrozea cu afirmația că uniunea nu era și nici nu putea fi un fapt împlinit, și deci nu putea fi calificată ca dreaptă sau legală.

În timpul cuvântării frații maghiari „înjurau care de care mai spurcat” și corespondentul își exprimă regretul că asemenea discursuri hotărâte și bine nimerite nu s-au făcut cel puțin unul la un sfert de an, de când s-a deschis Dieta. În acest caz, stăpânitorii s-ar fi învățat să asculte adevărul și când acesta este cutremurător pentru ei. Ministrul a răspuns pe loc lui Măcelariu, pentru a șterge sau a diminua impresia și consecințele periculoase pe care le provoca vocea lui Măcelariu, ce era maghiară în sunete, dar „din cap până în creștet română în simțiri”²².

Din motive de oportunitate politică, Rațiu neagă că venirea lui la Pesta ar fi influențat, într-un fel sau altul, interpelarea din 17 iulie și susține că interpelanții n-au fost îndemnați de nimeni, în afară de propria lor voință în acțiunea întreprinsă.²³ Atacurile publicisticii maghiare se extind de la românul Babeș și ruteanul Dobrjanski înspre Măcelariu și Hodoș. Dar corespondenții români speră ca lista proscrișilor și pocișilor să-i cuprindă pe toți deputații naționali²⁴, în speranța că ei se vor confrunta cu majoritatea dictală și vor combate dârz regimul.

În răspunsul din 21 iulie, Măcelariu arată că pentru tot ce a afirmat în 17 iulie este gata să-și dea nu numai funcția, ci și viața. El și colegii săi au apărat *Pronunciamentul* și nu alte declarații mai vechi, dar pe acesta și l-au însușit întru totul, împreună cu revendicările lui drepte. *Pronunciamentul* nu ataca unitatea statului și nu cuprindea acuzația că deputații români ardeleni care au intrat în Dieta Ungariei au trădat independența națiunii. Românii n-au conspirat împotriva patriei și a tronului și, dorind să manifeste mai multă cruzare față de națiunea maghiară, decât și-au arătat-o guvernul și majoritatea parlamentară față de națiunea română, Măcelariu nu definește din punct de vedere juridic crima de trădare de patrie și de lèse majesté și nici nu spune când și cum s-a comis

această crimă (aluzie clară la aprilie 1849), deci la detronarea Dinastiei de către unguri. Opoziția pronunțamentistă nu era altceva decât ceea ce au făcut înșiși maghiarii în toate împrejurările de la 1861 până la 1866, cu scopul clar de a fi revalidate legile și constituția maghiară din 1848, fără ca regimul austriac să recurgă la măsuri de teroare împotriva lor. Cu alte cuvinte, și românii erau îndreptățiți să lupte cu aceleași procedee pentru autonomia Transilvaniei și legislația sibiană. Măcelariu afirmă că, făcând abstracție de calitatea lui de deputat, consilierul gubernial va rămâne credincios jurământului depus și va respecta legea. Dar își exprimă speranța că în curând va avea posibilitatea să dovedească cine sunt în realitate aceia care nu respectă și nu se supun legii. Până atunci se mulțumește să spună că nu invidiază pe acel guvern care ține la ideea ca printre funcționarii săi să existe numai suflete servile. El insinuează că în realitate nu românii sunt călcători de lege, ci maghiarii, care au făcut abstracție de constituția și legile Imperiului elaborate în regimul precedent.

Matei Pop Grideanu vrea ca Dieta să ceară guvernului sistarea cercetărilor juridice împotriva autorilor *Pronunțamentului*. Uniunea e o problemă deschisă și nu o chestiune tranșată, ceea ce a recunoscut și Andrassy când a spus că „uniunea e o chestiune atât de importantă, încât reclamă multă muncă și bătaie de cap”. Guvernul este vinovat deoarece nu a luat în dezbatere serioasă, pe baze democratice și egalitare, aranjarea corectă a raporturilor de stat dintre Ungaria și Transilvania, deși ciclul parlamentar se apropia de sfârșit. Pop arată că urmărirea pronunțamentistilor a provocat nemulțumire nu numai printre români, ci și în rândurile unor cugetători maghiari serioși. El se apără de acuzația că a acționat contra guvernului și arată că în calitatea lui de asesor la Tabla regească aducea servicii bune și folositoare patriei. Președintele promite că propunerea va fi tipărită și exemplarele împărțite deputaților, dar se opune Bonjs Samuel combătut de Iosif Hodoș, președintele menținându-și în final promisiunea.²⁵ În 27 iulie 1868, Ilie Măcelariu cere Dietei să treacă la analiza de fond și

detaliată a articolelor de presă publicate de „*Federațiunea*” și incriminate de guvern și să nu se mulțumească doar cu votarea extrădării lui Alexandru Roman, deoarece astfel corpul legislativ își limita competența.²⁶ Acesta ar fi constituit un prilej minunat de a apăra din nou în Dietă autonomia Transilvaniei. Dar deputații maghiari au respins propunerea și s-au grăbit să voteze extrădarea lui Roman pentru a putea fi judecat. Ilie Măcelariu se opune propunerii comisiei parlamentare privind extrădarea lui Alexandru Roman și a liderului maghiar antidualist László Böszörményi²⁷.

După procesele de presă, guvernul trece la destituirea lui Babeș și Milețici și la pensionarea forțată a lui Măcelariu și Dobrjanski. Paralel cu urmărirea judiciară a pronunțamentiştilor extraparlamentari, guvernul ia măsuri represive concrete împotriva opoziției politice parlamentare.

Era clar că nu se vor face concesii popoarelor nemaghiare, iar guvernul era hotărât să strunească și opoziția maghiară independentă. În ședința Consiliului Ministerial Maghiar regal din 3 august 1868, prezidată de Iuliu Andrásy, baronul Wenkheim Bela, ministrul de interne, raportează că Ilie Măcelariu a ținut o cuvântare, în 17 iulie, prin care îndeamnă la ură și la rezistență față de guvern și atacă legi sancționate și întărite prin jurământ regal sau părți de lege care garantează unitatea statului. Dacă acest discurs ar fi fost rostit în afara Parlamentului, atunci oratorului ar fi trebuit să i se aplice o procedură de condamnare penală gravă. Guvernul trebuie să țină cont că Măcelariu, ca funcționar al său, a atacat acea parte din legislație care constituia baza activității lui. De aceea, guvernul nu poate tolera la propriul său slujbaş o răbufnire gravă a disprețului față de lege și, totodată, nu poate sta cu mâinile în sân în fața insultei îndrăznețe pe care deputatul de Miercurea i-a adresat-o în 17 iulie 1868, fără a risca să-și piardă prestigiul, influența sau chiar existența. Baronul Wenkheim propune destituirea lui Măcelariu din postul de consilier gubernial cu obiecțiunea ca atunci când se va expedia adresa către Rege să se

facă și propunerea ca în locul celui destituit să fie promovat actualul secretar gubernial, Samuil Poruțiu.²⁸

Comisarul regal Péchy, în adresa către Guvernul regal, expediată la 29 august 1868, aduce la cunoștință că prin hotărârea preainaltă din 23 august, Regele, la propunerea ministrului său de interne, a binevoit să-l elibereze pe Ilie Măcelariu din slujbă și a permis ca fostul funcționar să-și poată valorifica eventualele doleanțe de remunerare pentru serviciile acumulate până atunci în slujba statului. Péchy, după ce a primit adresa nr. 2115 din 26 august a ministrului de interne, îi trimite o adresă lui Ilie Măcelariu și alta Înalțului Guvernium regal căruia îi recomandă să ia măsuri pentru ca la sfârșitul lunii august să sisteze remunerația de 2100 florini anual, plătită până atunci consilierului gubernial român. La rândul său, Guvernium, bazându-se pe înștiințarea nr. 923 din 29 august a lui Péchy, somează Direcția Financiară Regală, ca Oficiul Regal de vămi și impozite din Cluj să suspende salariul plătit lui Măcelariu.²⁹ Dar Măcelariu, bănuind ce-l așteaptă, ceruse deja un concediu de șase săptămâni Înalțului Prezidiu al Guvernium regal, care consideră cererea lui rezolvabilă.³⁰ Tocmai când Péchy îi expedia la 29 august adresa de destituire, Măcelariu nu era la Cluj. Dar autoritățile se grăbesc să-l anunțe telegrafic: telegrama îi este înmănată la Alba Iulia, unde se afla în drum spre Miercurea. Măcelariu își anunța rudele că în septembrie se va muta definitiv la Miercurea și va reveni în Cluj, doar pentru mutare, la jumătatea acestei luni.³¹

Correspondențele românești pasiviste comentează unele zvonuri din presa maghiară despre suspendarea lui Ilie Măcelariu, încă înainte ca ea să fie confirmată de măsurile oficiale. Dacă știrea se va confirma, scria „*Gazeta Transilvaniei*”, ea va arunca destulă umbră împotriva guvernului și tot atâta lumină asupra mișcării naționale românești; destituirea era socotită aproape incredibilă, întrucât apărarea intereselor națiunii române, care-l îmbrățișa cu toată încrederea pe consilierul gubernial Ilie Măcelariu, ca și loialitatea nutrită de români față de integritatea imperium, patrie și

tron nu puteau constitui motive de persecuție între oamenii cu mintea și inima la locul lor.³² Într-o altă corespondență pasivistă transilvăneană, scrisă după ce zvonul pensionării a fost confirmat oficial, se amintește despre impresia dureroasă pe care au simțit-o românii în fața acestei noi lovituri. Dar românii și-au exprimat sentimentele de stimă față de Măcelariu, în toate locurile pe unde acesta a trecut, pentru rezolvarea problemelor sale personale. La 31 august, în Miercurea, este întâmpinat de 54 reprezentanți români și sași, din toate comunele Scaunului. Șaguna l-a așteptat în 5 septembrie, la Mitropolie, unde a pregătit în cinstea lui un prânz. Dar Ilie Măcelariu a sosit seara în Sibiu, unde a fost găzduit de protopopul Ioan Hania. În ziua de 6 septembrie, încă de dimineață, pătrund în oraș țărani români îmbrăcați de sărbătoare, care, împreună cu intelectualii și studenții români, organizează seara la ora 9, o manifestație de impozantă adeviziune față de deputatul de Miercurea. Manifestanții, purtând torțe și cu muzica în frunte, au plecat din fața hotelului București spre locuința lui Hania din strada Cîsnădiei, unde se afla Măcelariu, care nu știa nimic de aceste pregătiri. Strada Cîsnădiei era ticsită de un public numeros, cum rar se putea vedea la asemenea ocazii. În numele românimii Sibiului, Visarion Roman îl salută din mijlocul mulțimii pe Ilie Măcelariu ca pe apărătorul neînfricat al dreptului și al adevărului, temeliile pe care românii doresc să-și construiască edificiul progresului lor și îi mulțumește pentru că în 17 iulie a exprimat sentimentele și dorințele naționale. Românii – spunea autorul – doreau pace și bună înțelegere, dar erau convinși că acestea nu puteau prospera, pentru a da rezultate decât pe baza egalei îndreptățiri politice. Visarion Roman afirmă că Măcelariu a fost întotdeauna un tâlmaci credincios al acestei credințe românești. Dacă el a devenit victimă plătind pentru acțiunile sale, acest lucru, deosebit de semnificativ pentru cei ce l-au provocat, nu l-a micșorat, ci, dimpotrivă, l-a înălțat în fața opiniei publice, a stimei generale și în inimile românilor. Visarion Roman arată că națiunea română nu-l va da uitării pe deputatul de Miercurea, fiindcă el a lucrat pentru

nulțumirea poporului și salvarea publică, păstrând din virtutea strămoșească, în toate împrejurările, un caracter cinstit, puternic și constant.

Măcelariu răspunde că el a acționat pe baza datoriei sfinte și a jurământului solemn din 15 mai 1848, depus pe Câmpul Libertății din Blaj, pe care nu putea să-l uite nici un român adevărat. El susține din nou că a dovedit credință către tron, dragoste și credință către națiune, iar acțiunile sale erau inspirate de dorința instituirii pe baze trainice a unei înțelegeri și armonii între națiunile conlocuitoare din patrie.³³ Un comentariu scurt despre manifestație și discursurile rostite cu această ocazie de către Roman și Măcelariu apare și în coloanele forului de presă al activiștilor, „*Telegraful român*”. Aici se afirmă că discursul lui Roman a corespuns situației și solemnității respective, fiindcă el a subliniat curajul și consecvența de care a dat dovadă Măcelariu în apărarea intereselor naționale, atât în toate ocaziile din trecut, cât și acum, când a intervenit pentru salvarea lor în Dieta Ungariei. Răspunsul lui Măcelariu era caracterizat ca un răspuns precis și precaut, așa cum se cerea unui om politic aflat în situația lui.³⁴

În coloanele „*Federațiunii*” se afirmă că mai multe ziare maghiare din Pesta și „*Neue freie Presse*” din Viena au comunicat știrea că Ilie Măcelariu este destituit din postul de consilier gubernial pentru că el, ca deputat ardelean în Dieta Ungariei, a îndrăznit să atace constituția maghiară. Ziarul românesc nu se îndoia de consecvența cu care guvernul maghiar înlătura pe români din puținele posturi pe care le mai dețineau. Dar aștepta autentificarea oficială a știrii pentru a-și exprima părerea în legătură cu această problemă. Până atunci dorea să liniștească iritatul ziar „*Hazánk*”, care se temea că românii vor face din Măcelariu martir politic. În privința aceasta ziarul maghiar nu trebuia să se teamă fiindcă orice faptă rea își avea răsplata sa. Fapta rea comisă de Măcelariu era intrarea lui într-o Dietă străină, intrare pentru care politicienii maghiari l-au „remunerat” cu destituirea ceea ce înseamnă că ei lucrau pe mâna românilor³⁵ (adică a adeptilor

pasivismului ardelenesc). Corespondența nu era deloc obiectivă, întrucât Măcelariu nu a fost destituit pentru că a intrat în Dieta Ungariei, ci fiindcă a atacat legea uniunii și centralismului unificator de stat promovat de cei de la putere. Tot atât de neobiectivă și neloyală este atitudinea revistei „*Gura Satului*“, care îl atacă și după destituire și îl ironizează pe Ilie Măcelariu în poezia *Viața unui român mare*, unde se scrie că, deși Măcelariu s-a dus în toate dictele în care l-au chemat regimurile de stat, a sfârșit prin a-și pierde postul și a devenit martir.³⁶

Afirmția „*Federațiunii*“ că Măcelariu nu va fi privit de români ca martir politic este infirmată de un semnatar al *Pronunciamentului*, care trimite o corespondență chiar acestui ziar, unde certifică faptul că pensionarea lui Măcelariu, dictată fiindcă și-a ridicat vocea în apărarea *Pronunciamentului* din 15 mai, a creat mari nemulțumiri și a stârnit un viu ecou printre români; aceștia erau indignați că unii publiciști maghiari îl ironizau pe Măcelariu, îndemnându-l ca după pensionare să meargă la Iancu și la Brătianu.³⁷

Unele ziare maghiare amintesc de afirmația „*Federațiunii*“, că nu va face din Măcelariu un martir politic deoarece era vinovat că a intrat într-o Dietă străină, atacând modul de a gândi al acestui organ de presă.³⁸ Apoi corespondențele maghiare atacă și ironizează manifestația din Sibiu organizată în cinstea lui Ilie Măcelariu, scriind că oratorul Visarion Roman a scos în evidență prin discursul lui „ridicolul sărbătoririi cu făclii“. În corespondență se afirmă că Măcelariu n-a fost victimă fiindcă i s-a fixat o pensie de 1000 florini anual și se exprimă nemulțumirea că românii au intonat imnul austriac în încheierea „canonirii sărbătorești a acestui nou martir“. Lui Măcelariu, care s-a împotrivit guvernului, i se dorește să-și savureze în deplină sănătate frumoasă sa pensie, menționându-se că nu a mai existat un alt martir care să aibă în față o viață atât de comodă.³⁹ Este atacată, de asemenea, și „*Gazeta Transilvaniei*“, care publică în numerele sale lucruri învechite, demne de arhivă, ca de exemplu numele celor ce au semnat

Pronunciamentul, știri despre *recviemul* ținut la Sibiu în 13 septembrie în memoria Mitropolitului Șuluțiu, primirile sărbătorești ale lui Măcelariu în Miercurea și Sibiu la 31 august și 6 septembrie. Deși aceste fapte ar constitui cel mult obiectul atenției bătrânului „*Pesti Naplő*”, totuși ziarele maghiare mai tinere își exprimă regretul pentru faptul că „*Gazeta Transilvaniei*” a amintit că Șaguna l-a invitat la masă pe funcționarul român pensionat, întrucât această cinste nu îl privea pe eroul politic al *Pronunciamentului*, deputatul Ilie Măcelariu, ci pe Măcelariu ca simplă persoană particulară.⁴⁰

Ziarele maghiare clujene, aflând că se pregătea înlăturarea lui Măcelariu din funcție, scriau că se putea prevedea încă de pe atunci, că dacă știrea se va adevăra, anumite ziare pătrunse de adierile de vânt din București vor plămădi din ea în cantități însemnate o problemă națională. În polida acestei intuiții reale ziarul prefera să se înșele. El spera să nu existe din aceia care vor considera că a refuza supunerea față de legile constituționale echivala cu un titlu de onoare.⁴¹ Referindu-se la manifestația sibiană, corespondențele maghiare remarcă cu ironie faptul că tineretul a ars o mulțime de făclii în cinstea lui Măcelariu, iar unul din participanți i-a ținut un discurs mulțumindu-i că a vorbit în „valahă” în Parlamentul maghiar și a luat apărarea hăituiților săi compatrioți. În legătură cu discursul lui Măcelariu se ridicau o serie de obiecții; când vorbitorul român îndemna tineretul să lupte în continuare pe cale legală, corespondentul remarcă faptul că această cale era aceea pe care Măcelariu nu obișnuia în realitate să umble. Deputatul de Miercurea este criticat fiindcă l-a ovaționat pe Împărat, pentru că astfel făcea abstracție totală de încoronarea Regelui maghiar despre care se prefăcea că nici nu a auzit. De aceea oratorul este învinuit că trăia încă zilele Marii Austrii.⁴²

Aceleași corespondențe clujene maghiare pretindeau că pentru integritatea Ungariei și interesele ungarilor ardeleni și ale celor din Ungaria erau tot atât de periculoase peregrinările ideologilor români din Transilvania la București, ca și peregrinările sârbilor din

teritoriul Coroanei la Belgrad. La fel de periculoase pentru interesele statului erau manifestația de la Sibiu, organizată în cinstea lui Ilie Măcelariu, ca și demonstrațiile de la Cluj și Timișoara desfășurate pentru a-i ovaționa pe Cernatoni și Miletici.⁴³

Corespondențele maghiare înregistrează cu vădită nemulțumire faptul că, la ședința Astei din Gherla, Iacob Mureșan a ținut un toast în cinstea lui Măcelariu, la sfârșitul căruia i-a dorit să trăiască mulți ani, dacă nu va mai pune piciorul în Dieta maghiară.⁴⁴ Relatarea este într-un totu veridică și ea apare consemnată și în ziarele române, ceea ce denotă că pasiviștii, apreciind programul și ideile de luptă ale lui Ilie Măcelariu, făceau, de pe acum, presiuni pentru ca să adopte și tactica pasivistă. Mureșan toasta la Gherla astfel: „Să trăiască d. Măcelariu dacă nu va mai intra în Dieta Ungarici”⁴⁵.

2. Ilie Măcelariu în dezbaterile parlamentare privind legile naționalităților și cea a reglementării uniunii Transilvaniei cu Ungaria

Deputații nu acționează unitar în toate privințele nici după 17 iulie. Deputații naționali au organizat, încă în 1867, un club parlamentar central. Dar radicalii n-au putut impune principiul solidarității, în sensul ca minoritatea să se supună necondiționat majorității, deoarece moderații și guvernamentalii s-au opus, motivând că propunerea restrânge libertatea de mișcare și de acțiune în Dietă. Astfel, în unele probleme moderații și guvernamentalii (Bohățel, Balomiri, I. Moldovan, Papfalvi, Pușcariu, Tulbașiu, Ioanovici, Maniu și Mihalyi) au votat împreună, cu „da”, de exemplu, în cazul aprobării legii plății comune austro-ungare a datoriilor de stat.⁴⁶ Dar, în urgentarea discuțiilor despre naționalitate, moderații merg împreună cu radicalii, încă din decembrie 1867, când cer Dietei să-și prezinte până în ianuarie 1868 proiectul de lege privind naționalitatea.

Problema națională era la ordinea zilei în Europa, iar pentru

Ungaria constituia o chestiune de moarte sau de viață. Nerezolvarea ei a dus la războaiele din 1848-1849. Dieta este sfătuită să reglementeze problema națională pe baza hotărârilor Dietei de la Seghedin din iunie 1849. Nu era bine ca Dieta să se ocupe doar de rezolvarea raporturilor cu austriecii, ci era necesar să-și reglementeze raporturile cu națiunile nemaghiare din Ungaria, acest fapt constituind adevărata garanție a forței statului. Pe această propunere, semnăturile lui Ioan Pușcariu, Alexandru Bohățel, Matei Pop Grideanul, Constantin Papfalvi, Simion Balomiri, Ioan Tulbașiu, Ioan Moldovan figurează alături de cea a atacatorului Alexandru Roman, Alexandru Mocioni, Iosif Hodoș, Vincențiu Babeș ș.a. sau, din nou, alături de cele guvernamentale Emanuil Gojdu, Petru Mihalyi, Aurel Maniu, Sigismund Pop.⁴⁷ (Măcelariu era absent.) Radicalii care au sperat că după 17 iulie deputații români ardeleni vor trece în opoziție pe toate planurile au fost dezamăgiți, deoarece Matei Pop Grideanul, Ioan Pușcariu și Ioan Tulbașiu votează cu „da“ proiectul de lege pentru înarmare.⁴⁸

Spre sfârșitul sesiunii parlamentare, deputații ardeleni români participau și la conferințele mixte cu deputații români din Banat și Ungaria, cu deputații sârbi, croați și ruteni, unde s-a stabilit ca în dezbaterile legii naționalităților primii să susțină că problema naționalității era rezolvată deja pentru Transilvania. Iar dacă mai erau necesare unele amendamente, acestea să fie făcute într-o viitoare Dietă a Transilvaniei, care va fi convocată în acest scop.⁴⁹ Astfel se urmărea exceptarea Transilvaniei de la aplicarea legii naționalității din Ungaria, reactivarea legislației sibiene și alegerea unei noi Diete democratice a Marelui Principat, cu scopul de a împiedica înglobarea românilor ardeleni în unica națiune politică sau civilă maghiară. Un ajutor în această privință a venit din partea deputatului sas Jakob Rannicher, care, în 27 noiembrie, cere Dietei Ungariei să lase neatinsă Transilvania în deciziile privind legea naționalităților în Ungaria, datorită faptului că în Transilvania în anii regimului Rainer-Schmerling limbile maghiară, germană și română s-au bucurat de egalitate. Dieta Ungariei putea să treacă în

legalitatea parlamentară această realizare. Administrația, justiția și forța guvernului n-au avut cu nimic de suferit din această cauză, ba mai mult s-a asigurat astfel liniștea și mulțumirea cetățenilor Transilvaniei.⁵⁰

În aceeași zi, Alexandru Bohățel atacă proiectul de lege al naționalității, care decreta existența în stat a unicei națiuni politice maghiare și merge înapoi cu o mie de ani în istorie, făcând abstracție de spiritul timpului de față. El susține proiectul de lege prezentat de deputații naționali români și sârbi, care reprezentau minoritatea parlamentară, și cere recunoașterea existenței mai multor națiuni politice egal îndreptățite în Ungaria. Bohățel combate insinuările că mișcarea națională română din Transilvania ar fi opera intervenției reacțiunii. Poporul român a luptat cu consecvență pentru limba și naționalitatea sa, eliminând limba slavă din biserică și preținzând, în 1791, să i se recunoască dreptul de națiune regnicolară.

Naționalitatea vine din sângele națiunii, indiferent că reacțiunea a folosit-o uneori (aluzie probabil la faptul că în 1849 reacțiunea monarhică s-a folosit de luptele dintre unguri și neunguri pentru a-i asupra mai ușor pe toți). Dar reacțiunea n-a rezolvat-o tocmai pentru a se putea folosi de ea în continuare. Dietei Ungariei îi revenea nobila sarcină să o rezolve, spre mulțumirea generală, pentru ca din ea și din lupta dintre națiuni să nu mai poată storce nimeni capital. Bohățel recomandă Dietei să primească pentru Ungaria proiectul de lege româno-sârb, Transilvania fiind autonomă să fie exceptată de la legea naționalităților din Ungaria și de la obligativitatea viitoarelor ei hotărâri, deoarece acolo au existat legal mai multe națiuni egal îndreptățite; iar cele trei limbi, maghiara, germana și româna, erau oficiale, dacă nu din punct de vedere legal maghiar, cel puțin de iure și de facto. Dieta Ungariei putea revota și revalida legile din 1863-1864 sau o dată cu proiectul reglementării uniunii din acea sesiune sau din sesiunea următoare respectând și dorințele românilor ardeleni în ambele cazuri. Bohățel se declară de acord cu Rannicher ca legea naționalității pentru

Transilvania să fie amânată și reglementată o dată cu discutarea proiectului de lege a reglementării uniunii. Aceasta trebuia să fie și ea rezolvată în favoarea ardelenilor. Pușcariu îl sprijină pe Bohățel și afirmă că din ideea unirii mai strânse a Transilvaniei cu Ungaria nu trebuia să rezulte pierderea drepturilor exercitate de națiunile de acolo. Dimpotrivă, era necesar ca ele să fie extinse legal și pe cale parlamentară și în Ungaria. Astfel Pușcariu pleda nu numai pentru salvarea drepturilor politice ale românilor ardeleni, ci și pentru extinderea lor asupra fraților din Banat, Crișana, Maramureș, Partium (Crasna, Chioar, Zarand, Solnocul de Mijloc). Acest lucru ar fi dus la federalizarea politică a Ungariei. După părerea lui, în Transilvania exista *de facto* și acum egala îndreptățire a naționalităților și a celor trei limbi regnicolare.⁵¹

Ilie Măcelariu s-a pregătit minuțios pentru dezbaterile parlamentare în problema naționalității. În caietul său de însemnări personale erau notate și conspectate cu grijă pasaje din operele lui Simion Bărnuțiu, Alexandru Papiu-Ilarian, Anastase Panu, din scrisorile spaniolului Castelar sau din articolele de fond ale „*Federațiunii*“, „*Gazetei Transilvaniei*“, „*Românul*“, care tratau principiile nobile ale egalității între popoarele și națiunile europene, libertatea presei și a opiniei, perfecționarea și democratizarea continuă a sistemelor guvernamentale în raport cu necesitățile popoarelor, situația Elveției, ideea înlocuirii sistemului electoral cenzitar cu cel universal etc.⁵²

El și-a notat însă și declarația amenințătoare a lui Pertz din ședința de la 30 iulie 1868 în care afirma că nu se va admite niciodată să se vorbească de mai multe națiuni politice în Ungaria, unde exista doar națiunea politică maghiară, care trebuia să poarte mereu sabia în mână pentru a respinge orice atac împotriva integrității și onoarei patriei.⁵³

El și-a notat și știrea culeasă din presă că Eötvös a remarcat în ședința din 29 decembrie 1867 existența periculoaselor teorii ce-și făceau loc în Europa, potrivit cărora frontierele statelor se vor croi nu după istorie, ci după principiul lingvistic ce cerea ca toți

cetățenii care vorbeau aceeași limbă să facă parte din același stat. În spiritul acestor teorii se pregăteau pentru viitor hărți și geografii politice noi.⁵⁴

Măcelariu a selecționat unele afirmații din scrierile politice ale lui Türr, care arătase că nu în toate cazurile națiunea unui stat trebuie înțeleasă din punct de vedere al rasei și limbii. Astfel existau națiunile belgiană și elvețiană formate din națiuni diverse. Națiunea poloneză era în schimb formată din fragmente ale aceleiași națiuni despărțite prin violența marilor puteri jefuitoare. Türr susținuse că în condițiile Ungariei nu se putea crea un stat viabil dacă se impunea ca națiunea să fie de o singură limbă sau rasă, și aceasta întrucât între naționalitățile de diverse limbi și obiceiuri trebuia să domnească spiritul de dreptate, egalitate și conștiința libertății, urmând ca ulterior comunitatea intereselor și necesitatea apărării împotriva pericolului comun să cimenteze legăturile dintre ele.⁵⁵

În discursul său din 28 noiembrie 1868, Măcelariu afirmă că se afla într-o situație neplăcută deoarece nu se simțea îndreptățit să vorbească la chestiunea de pe ordinea de zi a Dietei Ungariei, și aceasta întrucât Transilvania avea dreptul și era competentă să discute legea de egală îndreptățire a naționalităților în dieta sa proprie și nu în aceea a Ungariei. De aceea el se pronunță pentru propunerea deputatului sas Jakob Rannicher. Întrucât nu știa cum va rezolva Dieta Ungariei problema uniunii și nu dorea să rămână flămând între două mese, el își arogă dreptul de a se pronunța în principiu în această problemă. Un reprezentant al poporului avea datoria să-și prezinte exact convingerile politice fiindcă numai așa ajută efectiv la fericirea și progresul patriei.

Pentru cele declarate în Parlament, deputatul era responsabil doar în fața conștiinței sale. Măcelariu nu dorea ca din cauza noilor sale declarații să devină iarăși obiect de urmărire sau de persecuție. El speră că imunitatea parlamentară este valabilă pentru toți, chiar dacă era vorba de un deputat român. Dacă proiectul comisiei parlamentare maghiare centrale se extinde și asupra Transilvaniei,

Măcelariu se pronunță automat împotriva lui și pentru proiectul româno-sârb. Numai pe baza lui se putea realiza egala îndreptățire a națiunilor, se înlătura gelozia și neîncrederea și se instituia iubirea și încrederea generală, de care toți locuitorii patriei aveau mare nevoie.

Proiectul guvernamental dorea să introducă domnia națiunii și limbii maghiare în cele mai importante domenii ale vieții legislative și executive din stat. El se baza pe principiul ofensator că națiunile nemaghiare sunt simple părți ale națiunii politice maghiare, deși ele trebuiau chemate să formeze statul ca părți și individualități independente, și nu o altă națiune. Măcelariu precizează că în statele constituționale o singură națiune putea forma statul de același caracter național, doar dacă alte națiuni sau nu existau deloc sau existau în proporții mici și neînsemnate. Acesta nu era însă cazul Ungariei unde la 5 maghiari existau 11 nemaghiari. Fiecare națiune era îndreptățită să se considere parte și factor egal al statului și să ia parte ca atare la dezbaterile și hotărârile de stat. Luptele cu invadatorii străini au fost duse nu numai de maghiari, ci și de români și slavi.

Națiunile nemaghiare pătrunse de spiritul modern al conștiinței de sine și conștiente de jertfele seculare aduse, pretind și vor pretinde mereu ce li se cuvine de la viața guvernamentală și legislativă a statului. Limbile nemaghiare erau jignite deoarece primeau competențe minore și erau cu desăvârșire excluse din oficiile centrale unde domnea exclusiv maghiara. Se încerca astfel, în mod deliberat să se împiedice dezvoltarea limbilor nemaghiare, fapt ce nu putea fi acceptat în acea epocă. Ce era apa pentru pește, soarele pentru plante, era limba pentru naționalitate și naționalitatea pentru fiecare popor. De aceea nu putea exista libertate fără naționalitate sau naționalitate fără limbă.

Românii s-au născut români, au trăit și trăiesc în limba românească, care era mama tuturor, prin ea își înțelegeau strămoșii și tot prin limba română doreau să îi cunoască urmașii lor și posteritatea. Chiar dacă destinul nemilos va amenința vreodată

existența românilor, ei doreau să rămână până la capăt români și nu să constituie o lipitură la o altă națiune, fie ea orișicare. O putere legislativă care respecta rațiunea și dreptul public ce izvora din ea nu putea restrânge dezvoltarea limbilor materne ale popoarelor deoarece acestea le prețuiau ca pe niște comori scumpe și neprețuite, pe care doreau să le utilizeze liber în toate sferele vieții publice. Maghiara nu a fost întotdeauna limba Dietelor din Ungaria sau Transilvania sau cea a statului și a saloanelor aristocrației. Dar de aici n-a rezultat că aceste două țări au devenit mai mici decât erau. Maghiarii s-au opus politicii germanizatoare și centralizatoare dusă de Iosif al II-lea. Ei ar trebui să renunțe la o politică asemănătoare în sens maghiar deoarece patria nu va fi mare și puternică prin unitatea națiunii maghiare sau prin alianța cu străinii, ci doar prin realizarea unei egalități perfecte între toate națiunile patriei.

Măcelariu remarcă faptul că în urmă cu 4 zile în Dietă s-a vorbit în limba croată și acest lucru n-a știrbit integritatea țării. Deci proiectul guvernamental nu asigură limbii maghiare poziții dominante pentru a ușura guvernarea sau a întări integritatea țării. Întrucât nu era omul care dorea să vândă pisica în sac sau să ascundă ceva, Măcelariu declară că adevărata cauză este că națiunea maghiară nu dorea să fie sora adevărată a celorlalte națiuni ci stăpâna lor. Tendința de maghiarizare era însoțită și dublată de o neîncredere afurisită față de tot ce nu era maghiar și mai ales față de români, așa cum au dovedit-o și cuvintele lui Eötvös rostite în ședința dietală din 29 decembrie 1867, care pledează pentru luarea unor măsuri preventive împotriva pericolului dezmembrării Ungariei.

Orice doleanță politică justă a națiunilor nemaghiare era respinsă pe motivul combaterii teoriilor noi despre croirea viitoarelor frontiere europene pe baza principiului lingvistic. Dar mișcările de rezistență ale acestor popoare erau îndreptățite, deoarece erau cauzate de multele injustiții și necuviințe săvârșite împotriva lor. Măcelariu amintește că deși românii s-au înțeles cu

maghiarii la Eșculeu, ei au fost răsplătiți cu nouă secole de robie și suferință. El îi întreabă pe deputații majorității dacă cred serios că românii, abia scăpați de robie personală, vor accepta-o pe cea națională. Luându-și măsuri de precauție Măcelariu declară că românii nu vor putea crea temuta Daco-Românie, invocată mereu de guvernanți cu scopul de a lovi în drepturile naționale românești. Dar, în același timp susține contradictoriu că dacă ar veni vreodată timpul să facă Daco-România, întreaga națiune maghiară nu va putea împiedica crearea ei.⁵⁶

Acest discurs este singura intervenție parlamentară a lui Ilie Măcelariu care nu s-a soldat cu un scandal general în Dietă. Însă cu toate acestea deputatul Bonjs Samuel își pierde în asemenea măsură cumpătul încât vrea să-l palmuiască în plină Cameră a Reprezentanților.⁵⁷ Matei Pop Grideanu luptă și el proiectul guvernamental care neagă egala îndreptățire a naționalităților nemaghiare și nedreptățește limbile nemaghiare. El nu este de natură să întărească patria, ci s-o slăbească. Pop respinge legea deoarece ea se referea și la Transilvania unde fusese asigurat legal principiul egalei îndreptățiri naționale nesocotit în Ungaria și se pronunță pentru propunerea colegului său Alexandru Bohățel.⁵⁸

Deputații sași Binder Michael și Drotleff Tamas îl sprijină pe Jakob Rannicher. Însă alți deputați sași merg împreună cu guvernul în această chestiune. Alexandru Mocioni, orator desăvârșit și profund în dezvoltarea logică a argumentației, pledează pentru proiectul româno-sârb, fiind sprijinit de Miloș Dimitrovici, Paul Trifunaț, Gheorghe Stratimirovici, Adolf Dobrjanski, Svetozar Miletici, Sigismund Borlea, Iosif Hodoș, Vincențiu Babeș, Alexandru Roman, Ioan Popovici Desseanu. Dar ei nu găsesc audiența și înțelegerea cuvenită, Dieta Ungariei votează, la 28 noiembrie 1868, ca singur obiect al dezbaterilor parlamentare, legea privind egala îndreptățire a naționalităților prezentată de Deák. Aceasta, deși avea unele paragrafe mai moderate și mai maleabile decât proiectul comisiei parlamentare centrale Horváth-Kerkápolyi, se baza tot pe principiul existenței unei singure națiuni politice, cea maghiară.

Împotriva proiectului Deák au luptat deputații radicali, moderați și chiar unii guvernamentali. Altor guvernamentali care votează pentru legea Deák, li se aplică dictonul *si tacuisses romanus bonus mansisses* deoarece – Ivacicovici – de exemplu, declarase că în parlament nu există deputați naționali ci doar deputați din diferitele cercuri electorale din Ungaria. Cei ce au votat împotriva au fost: V. Babeș, I. Balomiri, Al. Bohățel, I. Măcelariu, A. Maniu, A. Medan, Mocioneștii (Anton absent), S. Borlea, S. Pop, Popovici-Desseanu, I. Pușcariu, Al. Roman, A. Tincu, I. Tulbașiu, Fl. Varga, slavii N. Dimitrievici, E. Manoilovici, Sv. Miletici, Al. Stoiacicovici, P. Trifunaț și A. Dobrjanski, dar majoritatea maghiară îl acceptă, astfel că legea Deák rămâne singura lege pe ordinea de zi a Dietei Ungariei, care trece apoi la votarea ei pe paragrafe, în cadrul discuțiilor speciale. 24 de deputați români și sârbi părăsesc indignați sala. A doua zi, 29 noiembrie 1868, Alexandru Mocioni și Svetozar Miletici declară în numele lor și al sârbilor și românilor din Ungaria că, întrucât principiul fundamental al legii lui Deák contrazice convingerile lor și ale tuturor românilor și sârbilor din Ungaria, au hotărât să nu ia parte la discuția specială pe paragrafe a legii naționalităților. Legea naționalităților a fost votată definitiv, după a treia citire, la 1 decembrie, a fost sancționată la 6 decembrie, promulgată în ambele camere ale Parlamentului la 7 decembrie și publicată în Colecția de legi a țării în 9 decembrie, devenind astfel articolul de lege XLIV.

Dar dacă moderații și radicalii s-au opus împreună regimului în problema naționalității, fără ca toți moderații să accepte integral ideile și formulările din proiectul româno-sârb, se ivesc iarăși complicații în legătură cu chestiunea uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Inițial, scopul tuturor deputaților români ardeleni a fost să intre în Dieta Ungariei, pentru a combate legalitatea uniunii din 1848, pe linia adoptată de deputații români din dieta sibiană (1863/4) și clujană (1865), exceptându-l pe Iosif Hossu care era unionist. Acest consemn a rămas în vigoare și după încoronarea din iunie 1867, până în noiembrie 1868, chiar dacă singur Măcelariu

unește gândul cu fapta și deschide personal lupta antiunionistă, atât în 1867, cât și în iulie 1868. În orice caz, cei ce au semnat împreună cu el interpelarea din 17 iulie au sprijinit autonomia Transilvaniei. Dar și ceilalți erau de acord cu ea, deoarece nici unul dintre membrii grupului parlamentar român ardelenesc nu și-a manifestat vreo rezervă față de pasajele în care combătea legalitatea legilor uniunii din 1848 în discursul său din 17 iulie 1868. Măcelariu a presupus că toți erau de acord cu el.

După cum am văzut însă, în alte probleme, s-au ivit divergențe în sensul că atât înainte, cât și după încoronare, Pușcariu și cei ce-l urmau iau parte la toate dezbaterile parlamentare, pentru a încerca să salveze ce se mai putea salva pe baza dictonului „înțeleptul trebuie să știe înota în orice apă“. Alții doreau să se intervină doar în discuțiile privind afacerile comune austro-ungare. Dar Măcelariu insistă și în 1868 ca intervențiile să se limiteze strict la problemele legate de discuțiile privind reglementarea uniunii, pentru ca legile maghiare din 1848 să fie declarate nule și neavenite iar raporturile de stat dintre Ungaria și Transilvania să fie stabilite prin acțiunea coordonată a dietelor ambelor țări pe baza principiului egalității între națiunile maghiară și română. Doar astfel, credea Măcelariu, se putea salva autonomia Transilvaniei și legislația pozitivă și democratică din 1863-1864. Această interpretare corespundea atât dorinței românilor din Transilvania istorică (Ardeal), Banat și Ungaria, cât și a românilor de peste Carpați, din Principatul autonom al României, care aveau tot interesul ca în acele condiții frații lor să-și poată conserva autonomia pământului strămoșesc, limba și naționalitatea.

Poziția lui Măcelariu era identică cu aceea a radicalilor din grupul parlamentar românesc din Banat și Ungaria, sau cu cea susținută de pasiviștii pronunțamentiști și sprijinatorii lor din afara Dietei, dar el era perfect conștient că miniștrii și parlamentarii maghiari nu vor aproba justele revendicări românești, ceea ce explică și refuzul său repetat de a trata cu Deák Ferenc. Măcelariu promovează însă neabătut linia programului național radical pentru

a protesta cu energie împotriva centralismului maghiar de stat. El era convins că acest program reflecta în cea mai mare măsură voința generală a poporului român din Transilvania. Fiind conștient că Dieta va vota proiectul de lege a reglementării uniunii Transilvaniei cu Ungaria, prezentat de comisia parlamentară centrală, care urmărea să realizeze mai mult o fuziune și contopire administrativă directă decât „reglementare“, Măcelariu propune ca imediat după votarea lui, deputații români ardeleni să părăsească în semn de protest Dieta Ungariei și să se întoarcă acasă.

Din păcate nu toți îl aprobă pe Măcelariu. Pușcariu, Pop și Bohățel susțin în noiembrie 1868 că nu mai era necesară combaterea legilor de uniune maghiare din 1848. Era preferabil să ceară Dietei și guvernului doar un statut transilvănean asemănător cu cel al Croației. Pentru a câștiga timp moderații cereau Dietei Ungariei să nu treacă la discutarea proiectului comisiei centrale, și să amâne reglementarea uniunii pentru legislatura viitoare (1869-1872). Deci într-un fel moderații care se credeau mai diplomați și mai abili decât radicalii renunță să considere Dieta Ungariei incompetentă să se pronunțe asupra Transilvaniei, înainte ca aceasta din urmă să-și aibă Dieta ei proprie. Pușcariu și Bohățel fac din nou încercări disperate dar zadarnice să-l convingă pe Deák de avantajele soluției lor pentru realizarea unei înțelegeri româno-maghiare. Pușcariu și Bohățel nu-și precizează de la bun început atitudinea și-l exasperează pe Măcelariu, din cauza nehotărârii și tergiversărilor la care se pretau.

Imediat ce comisia parlamentară centrală și-a prezentat proiectul său referitor la uniune, deputații români ardeleni împreună cu cei din Banat și Ungaria și cu unii deputați sârbi, ruteni și croați au elaborat de comun acord un contraproiect autonomist și antiunionist. Comisia care a elaborat proiectul a fost formată din Alexandru Bohățel și Ilie Măcelariu din partea ardelenilor și Alexandru Mocioni și Iosif Hodoș din partea unghurenilor. Proiectul a fost citit într-o conferință mixtă unde i s-au făcut câteva corecturi de stil și de expresii, după care a fost semnat în altă conferință

mixtă de deputații români din Transilvania, Banat și Ungaria, de un deputat sârb și un deputat rutean.

Pop, care se temea să nu rămână fără slujbă ca Măcelariu, refuză de la bun început să semneze proiectul, motivând că nu putea să-și pună semnătura pe un asemenea act hotărât antigubernamental, în momentul când se măreau salariile la Tabla regească. Lui Grideanu nu-i plăcea să participe la conferințele mixte și fugea de acasă pentru a scăpa de insistențele colegilor săi. Totodată el evită să intre în Dietă când era vorba de uniune pentru a nu se expune nici unui pericol. Măcelariu consideră că deși pasul înapoi făcut de Grideanu este condamabil, totuși era bine că a fost măcar sincer și i-a spus de la bun început că nu semnează proiectul, ceea ce n-au făcut Pușcariu și Bohățel. Aceștia, deși semnează își retrag ulterior semnăturile și abandonează proiectul. Pușcariu își șterge primul semnătura de pe proiect. El mijlocește convocarea unei conferințe separate a deputaților români ardeleni, în ziua de 19 noiembrie 1868, când se străduiește să-i convingă și pe ceilalți să-și șteargă semnăturile. Aceasta înseamnă că el urmărea ca într-o conferință de 8 deputați să se infirme hotărârea emisă de comun acord în conferințe mixte formate din 28 până la 32 de deputați români și slavi.

Pușcariu argumenta că proiectul, așa cum era redactat, era un proiect anticonstituțional, cu care deputații s-ar face de răs înaintea Europei și că, prin susținerea și înaintarea lui, s-ar primejdui atât interesele naționale, cât și cele personale ale deputaților. El susține că a consultat celebrități juridice și acestea i-au spus că proiectul conține în sine o crimă de înaltă trădare, de care fusese deja acuzat. Pușcariu n-a precizat cu cine s-a consultat, dar Măcelariu bănuiește că a vorbit cu ministrul președinte Andrassy sau cu ministrul de interne, baronul Wenkheim, deoarece știa sigur că nu l-a consultat pe românul Ladislau Basiliu Pop, șef de secție la Curtea Supremă, care se număra și el printre celebritățile juridice ale statului.

Ioan Pușcariu își prezintă un proiect propriu unde nu se mai combate legalitatea uniunii din 1848. Dar se afirma că proiectul

reglementării uniunii prezentat de regim nu a respectat drepturile tuturor naționalităților din Transilvania. În consecință, se cerea Dietei să aleagă o altă comisie parlamentară care să pregătească un nou proiect de lege mai echitabil pentru legislatura viitoare. Acest proiect se aseamăna mult cu acela al deputatului sas Iakob Rannicher. Pușcariu se străduia să-și lămurească colegii că actul lui era asemănător întru totul cu proiectul conferințelor mixte, dar era stilizat mai abil și mai diplomatic. Matei Pop Grideanu îl sprijină cu jumătate de gură și cu gândul la leșile mărite. Dar, toți ceilalți, cu excepția lui Bohățel, îl combat pe motivul că proiectul inițial nu poate constitui obiect de dezbatere doar în conferința ardelenilor, deoarece el a fost adoptat în cadrul unor conferințe mixte.

Când se votează proiectul lui Pușcariu acesta obține doar două voturi, unul al autorului și altul al lui Pop. Împotriva lui votează Măcelariu, Avram Tincu, Ioan și Simion Balomiri, Ioan Tulbașiu și Lazăr Petcu. Bohățel declară că nu poate vota nici pro, nici contra proiectului lui Pușcariu. Declarația lui Bohățel este surprinzătoare deoarece el ca și coautor al proiectului inițial trebuia să se pronunțe printre primii împotriva proiectului lui Pușcariu. Simion Balomiri îl atacă pe Bohățel. Dar acesta pledează acum pentru părerile lui Pușcariu, promițând totuși că dacă în ultimă instanță majoritatea nu va consimți să se abată de la proiectul inițial, își va respecta semnătura și promisiunea de a-l prezenta personal Dietei.

Ilie Măcelariu își pierde răbdarea și îi atacă pe moderați care sparg unitatea grupului. El le spune că nu doreau să fie reprezentanți fideli ai convingerilor și principiilor politice ale alegătorilor lor și ale întregii națiuni române. În zadar doreau să facă pe „diplomații” – cum pretindea Pușcariu – deoarece ei au primit voturile pentru a fi deputați, nu „diplomați”. Măcelariu le reamintește moderaților că ori de câte ori au discutat împreună despre atacurile jurnalistice îndreptate împotriva deputaților români ardeleni din Dieta Ungariei, au susținut toți, de comun acord, că atunci când la ordinea zilei va veni problema uniunii, vor dovedi lumii că nu erau trădători de patrie și națiune. Dar moderații au

dovedit că una obișnuiau să spună și alta să facă. Măcelariu îi acuză pe Bohățel, Pușcariu, Grideanu că retractează ce simt ei înșiși și le spune în față că adevăratul motiv pentru care nu vor să semneze proiectul radical era teama lor – nejustificată de altfel – că vor fi destituiți din posturi așa cum fusese el însuși. Cu alte cuvinte, nu vor să devină un alter Măcelariu.

El îi atenționează că pentru păstrarea slujbelor nu merită să se facă de răs și de batjocură chiar în fața maghiarilor și nici să încerce a dezminți întreaga națiune română. Aceasta, timp de 20 de ani, a combătut fără întrerupere și a negat legalitatea și valabilitatea uniunii din 1848. La sfârșit Măcelariu le spune celor trei că dacă nu îndrăzneau să meargă în continuare cu restul grupului de deputați, era recomandabil să-și depună mandatele și să se întoarcă acasă. Măcelariu este certat cu asprime de Bohățel, ce prezida ședința și pentru moment părăsește camera. În acest timp, Pușcariu se străduiește să-și convingă colegii despre superioritatea proiectului său. După ce Măcelariu revine, Bohățel acceptă totuși, ca proiectul inițial să fie înaintat din nou spre dezbateră în conferințele mixte împreună cu contrapropunerea făcută de Pușcariu.

Desigur, aici nu exista pericolul ca proiectul inițial să fie revizuit sau amendat cu puncte moderate. Într-adevăr, în cadrul conferinței mixte, Pușcariu, care nu amintește nimic despre proiectul său prezentat în conferința separată a ardelenilor, cere să se excludă din proiectul inițial punctul referitor la legea uniunii din 1848. Dar, nefiind sprijinit de nimeni, renunță și semnează iarăși proiectul original; Bohățel mulțumește conferinței mixte că l-a însărcinat cu prezentarea actului și promite în fața a 24 de deputați că-l va sprijini cu toată convingerea. A doua zi Pușcariu își șterge din nou semnătura de pe importantul document programatic, de data aceasta definitiv, iar Bohățel acționează pentru întârzierea prezentării lui.

Măcelariu nu era atât de mâhnit de purtarea ticăloasă a lui Pușcariu, pe care a mai avut ocazia să o cunoască și înainte. Dar era supărat îndeosebi de comportamentul lui Bohățel, care l-a convins

că funcționarii români erau doar sateliții și sclavii superiorilor lor. Într-adevăr, acesta se pretează la manevre necinstite și nu se prezintă în Dietă în ziua fixată prezentării proiectului spre a fi citit de notar, tipărit și distribuit deputaților, deși între aceștia circula deja proiectul de lege al reglementării uniunii elaborat de comisia parlamentară centrală. Bohățel vine în Dietă a doua zi și amână iarăși prezentarea actului, pretextând că mai mulți deputați și-au exprimat dorința să-l semneze și ei.

În următoarele 2-3 zile, Bohățel nu intră în Dietă sau intră târziu după începerea dezbaterilor, când nu se mai puteau face propuneri la ordinea de zi. Dar fiind din nou interpelat promite în 23 noiembrie că a doua zi va prezenta proiectul în fața Dietei. În 24 noiembrie 1868, deputații așteptau cu nerăbdare sosirea lui Bohățel care deținea documentul; acesta întârzie din nou și Hodoș îl găsește în holul Dietei, cerându-i să intre și să prezinte imediat proiectul. Era ultima și cea mai potrivită ocazie pentru înaintarea lui, deoarece în acea zi intrau pentru prima dată în Dietă deputații croați. Bohățel îi promite că va înainta imediat actul și Hodoș îi duce vestea „îmbucurătoare“ lui Ilie Măcelariu. Urmează noi momente de penibilă așteptare, după care Hodoș îl caută iarăși pe Bohățel, găsindu-l în compania lui Pușcariu.

De data aceasta, Bohățel este sincer și îi spune lui Hodoș că nu putea înainta proiectul deoarece baronul Wenkheim, ministrul de interne, l-a amenințat că dacă-l va prezenta cu semnătura lui, adică a marelui căpitan al Năsăudului, în 24 de ore nu va mai fi căpitan suprem. Hodoș îi cere atunci proiectul și-l duce lui Măcelariu, care desfăcând hârtia observă împreună cu toți ceilalți colegi că Bohățel și-a șters semnătura și s-a alăturat lui Pușcariu. Matei Pop Grideanu, care n-a semnat proiectul niciodată, nu intră în Dietă în ziua prezentării importantului act de rezistență dârăză antidualistă și antiunionistă, de frică să nu se ivească conflicte și complicații, de pe urma cărora să sufere consecințe negative sau chiar să-și piardă slujba.

În aceste condiții, Măcelariu preia ștafeta și prezintă personal Dietei actul protestatar românesc, al cărui coautor era. Măcelariu

era convins că Bohățel i-a înșelat atât pe deputații români ardeleni, cât și pe cei din Banat și Ungaria și i-a părținit de fapt pe Pușcariu și Pop. El este indignat că Bohățel a cedat în fața amenințărilor ministrului. Ar fi preferat ca deputatul român să-i răspundă că tocmai fiindcă este amenințat dorește să înainteze Dietei proiectul românesc. Măcelariu bănuiește că din cauza invocată de Bohățel pentru ștergerea semnăturii și neprezentarea proiectului rezulta că Pușcariu a relatat miniștrilor maghiari date despre discuțiile și intențiile deputaților români. Aceasta i-a permis lui Wenkheim o dată informat să treacă în momentul oportun la amenințări împotriva lui Bohățel sau a altor deputați, care au urmat exemplul deplorabil al timoratului căpitan suprem, ștergându-și și ei semnăturile de pe proiect.

Este drept însă că Măcelariu își putea permite să acționeze dârz și deschis în continuare, deoarece nu mai avea ce să piardă, el fiind destituit încă din august. Era puțin probabil ca guvernul să-l poată pedepsi a doua oară, în același an, în condițiile adâncirii nemulțumirii poporului român, al cărui spirit politic era tulburat și agitat de politica de anulare și nesocotire a drepturilor naționale, urmărirea judiciară a oamenilor de cultură din Blaj, destituirea deputatului Miercurii etc. Măcelariu știa că Pușcariu a furnizat în trecut știri și vicecancelarului aulic al Transilvaniei și proceda la fel cu miniștrii maghiari, ceea ce înseamnă că așa cum fusese înainte „copilul“ lui Reichenstein, acum s-a dovedit a fi „copilul“ lui Andrassy.

El afirma că Pușcariu și Bohățel au uitat de jurământul depus la Blaj și mărturisește că în 4/16 mai 1848 a auzit cu urechile lui că poporul îi striga lui Lemeni, când acesta se apropia de Câmpia Libertății: „Să nu faceți unire cu Țara Ungurească. Să nu ne vindem țara, Măria ta!“ Măcelariu era convins că tot așa simte și strigă poporul și în prezent și el susține că tot așa au simțit și au strigat – deși au lucrat altfel – ceilalți deputați români ardeleni, care ori de câte ori a fost vorba de uniune în Dieta Ungariei, au declarat-o ilegală, nevalidă și foarte primejdioasă pentru națiunea română.

În disputele ulterioare avute cu Pușcariu, Măcelariu se apără de acuzația că el sau alți deputați români ardeleni au fugit din Dietă și au dezertat de la împlinirea sarcinilor lor. Pușcariu își face un mare merit și se laudă singur, deoarece a insistat în mod deosebit ca Deák să respingă proiectul de lege al naționalității prezentat de Horváth-Kerkápolyi, ce trecuse deja prin mai toate celelalte secții și să impună cu prestigiul și autoritatea de care se bucura, în ședința a II-a a secției VI din cadrul comisiei parlamentare, ca proiectul său să fie singurul aprobat și înaintat spre votare în parlamentul țării.

Ilie Măcelariu neagă că ar fi fost vorba de o fugă în sens de dezertare de pe câmpul de luptă, deși era foarte adevărat că cei mai mulți dintre deputații ardeleni sau ungureni, după primirea și votarea de către Dietă a proiectului guvernamental al uniunii au părăsit Pesta. Dacă au rămas câțiva în Dietă, n-au mai luat parte la dezbaterile și lucrările ei. Dar acest lucru s-a întâmplat fiindcă așa s-a hotărât în prealabil în ședințele mixte; în consecință Pușcariu nu poate reproșa nimănui că a fugit din Dietă și nici să susțină că a apărut singur onoarea națională. În fond actul părăsirii Dietei a salvat onoarea națională deoarece avea o semnificație politică deosebită în sensul că deputații români înțelegeau să protesteze prin acest gest împotriva unor legi asupritoare pentru națiunea română. Ilie Măcelariu și-a așternut toate decepțiile sale în legătură cu Pușcariu, Bohățel, Grideanu în corespondențe adresate lui Barițiu și Roman, ultima intitulată *Unul din deputații fugari de la Dieta pestană*. Aici îi amintește lui Pușcariu că „*Propria laus sordet*”; întâmplările au ajuns la cunoștința publicului român din Transilvania și Ungaria prin intermediul „*Gazetei Transilvaniei*” și „*Federațiunii*”.⁵⁹

Publicul românesc va cunoaște aceste detalii abia în 1869, când Măcelariu trece în tabăra pasivistă, devenind șeful Partidului. Cu această ocazie „*Gura Satului*” se reconciliază complet cu fostul deputat al Miercurii. Astfel, cu ocazia apariției corespondenței din „*Federațiunea*” revista afirmă că acest ziar și Ilie „Ochilariu” îi scriau biografia lui „Pușcă-Stele”. Ea publică o caricatură în care

Pușcariu era întins pe o bancă, iar Alexandru Roman și Ilie Măcelariu îi aplică lovituri bine meritate.⁶⁰ Aceeași revistă îi aducea elogiul lui Ilie „Ochilariu“, care se luptă pentru dreptate și îi recunoștea toate meritele unui luptător național credincios intereselor românilor ardeleni. Revista transmitea prin vocea lui Măcelariu grave reproșuri la adresa lui Alexandru Bohățel („Patriarhul Buhă-Țiel“), Ioan Pușcariu („Pușcă-Ștele“), Pop Grideanu, care au rămas la posturile lor deoarece au fost cumiți și activi în temenelele lor față de guvern.⁶¹

Cu toate exagerările ce le conținea credem că această revistă, scrisă simplu, care folosea uneori și versificația sau caricatura, a avut un rol însemnat în întreținerea unui spirit politic sarcastic și incisiv, împotriva politicii guvernamentale maghiare mai ales în rândurile țăranilor și a altor categorii sociale de jos ale românilor din Banat și Ungaria. Spre exemplificare dăm parodierea rugăciunii Tatăl nostru, care este o savuroasă satiră îndreptată împotriva politicii regimului dualist: „Tatăl nostru carele ești în Beci (Viena, n.n.), cinstescă-se numele tău / Fie îndestuiarea ta, precum acolo sus, așa între noi / Egala îndreptărire dă-ne-o nouă astăzi / Și ne iartă nouă șteampa, potlekul, finanții / Precum și noi iertăm porțâia și altele / Și nu ne duce pe noi în uniune, ci ne scapă... Amin.“⁶²

Desigur, cei trei moderați incriminați nu au fost guvernamentali, deoarece au respins legile maghiare de naționalitate și de reglementare a uniunii. Ei au manevrat, după exemplul croat, pentru exceptarea Transilvaniei de la discutarea naționalității, pentru supraviețuirea unei diete și a unui guvernii separat, instrumente care odată salvate puteau garanta respectarea egalei îndreptățiri politice și legale a națiunii și limbii române pe plan local. Pușcariu luptă deci, în felul lui, pentru salvarea sau relansarea spiritului democratic al legislației sibiene, pe care o dorea chiar extinsă în Ungaria. Dar el, spre deosebire de Bohățel, deși votează amândoi proiectul de lege al naționalității, elaborat de deputații români și sârbi, prin care se urmărea împărțirea Ungariei în șase cantoane naționale formate din maghiari, români, slovaci,

sârbi, ruteni și sloveni nutrește anumite rezerve față de doza lui de realism politic imediat. Din el rezultă că se cerea ca preponderența ungarilor să se reștrângă la teritoriul dintre Tisa și Dunăre, unde elementul lor etnic era mai compact, iar ceilalți maghiari sau germani să rămână sub jurisdicția politică a elementelor etnice majoritare slave sau române. Pușcariu credea că guvernul nu lua în seamă proiectele radicalilor, deoarece se simțea mai puternic. Dar, pe de altă parte, acesta, iritat și înfuriat de asemenea planuri, înăsprea politica față de naționalități, ceea ce diminua șansele de reușită a planurilor moderate, care erau mai diplomatice și țineau seama, în mai mare măsură, de realitățile concrete și de datele reale ale situației politice.⁶³

Nu știm dacă acuzațiile lui Măcelariu privind delatiunile făcute de Pușcariu erau întemeiate. Probabil că în timpul tratativelor cu cei de la putere, Pușcariu a remarcat marea diferență între pozițiile radicale strict autonomiste și cele ale guvernului strict centraliste, care excludeau reconcilierea sau compromisul. El a încercat să prezinte soluția lui de mijloc ca fiind singura avantajoasă și posibilă pentru realizarea unei apropieri sau a unei înțelegeri.

În orice caz nici el nici Bohățel nu au fost trădători sau guvernamentali și au fost înfrânți împreună cu proiectele și propunerile lor cu tot, așa cum au fost respinși și radicalii, dintre care unii s-au trezit fără slujbe de stat sau chiar la închisoare. În legătură cu cele două proiecte maghiare ale legii naționalității, Horváth-Kerkápolyi și Deák, ele erau două rele, în sensul că ambele legiferau existența în stat a unicei națiuni politice maghiare; dar, este drept că al doilea rău era mai mic decât primul, deoarece el includea anumite paragrafe care prevedeau unele drepturi la nivele inferioare ale administrației. Mai târziu au fost însă abandonate aproape complet de viața administrativă de stat (ca de exemplu, paragraful 27 care menționa că numirile în funcții se vor face numai pe baza capacității personale și stipula că guvernul se va îngriji să numească comiți supremi și dintre nemaghiari, dacă aceștia cunoșteau la perfecție limba maghiară și erau capabili).

Întă limitele în care se putea interpreta meritul lui Pușcariu de a fi intervenit pe lângă Deák pentru excluderea proiectului Horváth-Kerkápolyi. Însă, în orice caz, pentru nerespectarea unor paragrafe din legea Deák (XI.IV), erau vinovați guvernânții maghiari și nu Pușcariu. Ioan Pușcariu a reușit cu ajutorul ministrului Eötvös să mențină cuvântul „națională“, pe care deputații maghiari îl doreau exclus din legea privind recunoașterea statutului Bisericii Ortodoxe Române, deci a Mitropoliei de la Sibiu, și a pledat cu succes pentru întărirea paragrafelor ce-i asigurau autonomia internă.⁶⁴

Pușcariu respinge acuzațiile lui Măcelariu și susține că n-a discutat problemele legate de uniune cu miniștrii maghiari; s-a consultat doar cu unele personalități române care nu făceau parte din corpul legislativ; el precizează că în ședința deputaților români ardeleni a spus că proiectul inițial dă dovadă de inconsecvență din punct de vedere dietal și din acest unghi conține culpa unei trădări de inconsecvență parlamentară.⁶⁵ Și noi ne îndoim de acuzațiile lui Ilie Măcelariu referitoare la delatiunile lui Pușcariu. Guvernul avea destule mijloace pentru a-și procura informații și Ministerul de Interne posedă relatări redactate în limba română în anii 1867-1868, despre deputații români ardeleni și cei din părțile vestice, ca și despre atitudinea lor politică, relatări ce au fost traduse în maghiară, spre a fi folosite la nevoie de guvernânți.⁶⁶

Este interesant faptul că până și deputații guvernamentali români nu se înțelegeau sută la sută cu guvernânții unguri. Astfel, Iosif Hossu sprijină uniunea, dar cere Dietei să extindă automat legea electorală din Ungaria (cens 5 fl.) în Transilvania. Majoritatea maghiară respinge amendamentul deoarece cu un asemenea cens din Transilvania puteau veni mai mulți deputați români, care aliați cu cei din Banat și Ungaria sau cu cei slavi și cu deputații maghiari antidualiști ar fi putut face greutăți guvernului sau i-ar fi impus revizuirea unor legi. Sigismund Pop este guvernamental și el, dar, mai târziu, va pleda alături de deputații naționali Mocioni, Babeș, Hodoș pentru anularea legii electorale din Transilvania (cens de 8 fl.; nobilimea și unele categorii de la orașe exceptate de la cens) și

promulgarea alteia mai democratice și mai echitabile cu românii ardeleni. Ministrul de Interne îl refuză în 1872 și pe el și pe deputații naționali.

Ilie Măcelariu a fost coautor al proiectului de lege a reglementării uniunii și l-a prezentat Dietei în ședința din 24 noiembrie, deși în acest proiect n-au fost acceptate unele din propunerile sale. Astfel, în cadrul consultărilor din ședințele mixte ale deputaților naționali Ilie Măcelariu a propus ca în proiect să se sublinieze că așa-zisele legi ale uniunii Transilvaniei cu Ungaria, elaborate în 1848, nu erau legi și deci nu-i obligau pe români cu nimic. Iosif Hodoș recunoaște că articolele de legi de la Pojon (VII) și Cluj (I) din 1848 erau legi, însă și el susținea că ele nu-i obligau cu nimic pe români, deoarece au fost elaborate pentru ei, dar fără ei și împotriva lor. În dezbaterile care au avut loc, Alexandru Mocioni îl sprijină pe Hodoș și propune ca uniunea să nu fie atacată formal și constituțional-legal, dar să nu fie admisă ca fapt împlinit; ca să fie considerată doar ca o întrebare la care nu putea să răspundă Dieta Ungariei singură, ci numai în colaborare cu o Dietă a Transilvaniei aleasă pe baza aceluiași norme electorale ca Dieta Ungariei.

Dieta Transilvaniei trebuia să hotărască dacă Marele Principat vrea sau nu să se unescă cu Ungaria. Propunerea Hodoș-Mocioni întrunește majoritatea voturilor. În consecință proiectul clubului naționalităților nu neagă și din punct de vedere formal legile maghiare unioniste, ci doar din punct de vedere practic. Corespondenții maghiari condamnă atât faptul că Ilie Măcelariu s-a remarcat cu mașinațiunea sa preferată în ședințele deputaților nemaghiari, cât și izul revoluționar al principiilor lui Măcelariu și ale tuturor celorlalți colegi ai săi. Maghiarii au susținut că Dieta din Cluj ar fi satisfăcut cele mai exigente cerințe ale legalității, când a votat uniunea de la 1848. Nimeni nu poate nega sau discuta procedura dietelor din Cluj și Pojon, uniunea fiind un fapt împlinit din punct de vedere legal. Când românii afirmă că uniunea a fost făcută în lipsa lor, ei puteau învinovăți doar organele executive din Transilvania care recunoscuseră numai trei națiuni: maghiarii,

secuiei și sașii. Dar românii uitau că aceeași Dietă care a legiferat desființarea iobăgiei și a abrogat constituția veche, a elaborat și uniunea. Nimeni nu declara însă nevalidă desființarea iobăgiei fiindcă s-a făcut fără români și nici uniunea nu putea fi considerată ilegală din acest punct de vedere.⁶⁷

Politicienii maghiari din 1868, care în mare parte erau aceiași și în 1848, își exprimă din nou acordul cu statuarea și menținerea libertății sociale și a împroprietăririi, dar ea n-a fost un simplu cadou al Dietelor, ci o consecință a dezvoltării economice generale, a necesității instituirii relațiilor noi de producție și un rezultat al luptei îndelungate a forțelor revoluționare maghiare, române și slave. Ei refuză cu aceeași încăpățănare, în ambele cazuri, să recunoască autonomia și libertatea națională a românilor Transilvaniei. Din acest punct de vedere situația din 1868 este aproape identică cu cea din 1848. Dar, și acum, la începutul dualismului, ca și în 1848, șefii români consecvenți cu ei înșiși susțin că poporul român are nevoie de toate libertățile, atât de cea socială, juridică sau individuală cetățenească, cât și de cea națională.

Diferența de opinii dintre Măcelariu și Hodoș, în legătură cu uniunea din 1848, este interceptată și de corespondențele românești, menționându-se că Hodoș se situează pe o linie de mijloc.⁶⁸ Dar, deosebirea era mai mult principială sau formală, deoarece, în practică, ambele propuneri nu o considerau obligatorie pentru români. În consecință, ea trebuia să rămână o problemă deschisă care să fie rediscutată pe baze noi și democratice. Măcelariu, supunându-se disciplinei de club parlamentar și acceptând că minoritatea se supune necondiționat majorității, semnează și prezintă proiectul în 24 noiembrie; cu toate acestea, în discursul din 1 decembrie 1868 susține din nou că așa-zisa lege a uniunii nu este lege, ceea ce provoacă iarăși un scandal general în Parlament, socotit a fi de mai mare amploare decât primele două (7 martie 1867, 17 iulie 1868).

În ședința din 24 noiembrie 1868, Ilie Măcelariu anunță Dieta că întrucât în ziua precedentă comisiunea centrală și-a prezentat raportul

despre proiectul de lege referitor la uniune, el are onoarea ca în numele lui și a colegilor de principii, să depună împotriva elaboratului comisiei un alt proiect de rezoluție. El cere Dietei să-l tipărească, să-l împartă tuturor deputaților și să-l treacă la ordinea de zi a dezbaterilor, când se va discuta această problemă. Proiectul a fost citit de notarul Paisz Andor; din partea guvernului erau prezenți în Dietă Andrásy Gyula, Eötvös József, Festetics György, Gorove István, Horváth Boldizsár, Lónyai Menyhért, Wenkheim Béla. Ședința a fost prezidată de Szentiványi Károly la început și apoi de Gajzágó Salamon. În proiect se susține că în virtutea Sancțiunii Pragmatice, a unor Diplome și legi mai vechi sau mai noi, atât Transilvania, cât și Ungaria au avut întotdeauna guvernământ și legislație autonomă și separată una de alta. Aceeași legătură ce exista între dinastie și Ungaria, exista și între dinastie și Transilvania, pe temeiul Sancțiunii Pragmatice din 1722, înmatriculată de Dieta Principatului în 1744. Iar dacă se cerea ca pe viitor relațiile dintre Ungaria și Transilvania să depășească uniunea personală, ele trebuiau stabilite tot în spiritul fundamental al Sancțiunii Pragmatice.

Chiar dacă legea I emisă la Cluj în 1848 n-ar fi atacabilă formal sau material, ea nu reprezintă hotărârea unui corp reprezentativ al poporului, ci a unui corp feudal. De aici rezultă în mod firesc că relațiile dintre cele două țări surori, Transilvania și Ungaria, nu se pot stabili pe baza unei hotărâri luate de un corp feudal. Ele trebuiau să aibă ca fundament o cât mai eficace dezvoltare materială și spirituală a popoarelor ambelor țări. Dar acest lucru nu se putea obține atâta timp cât numai o țară își avea corpul său reprezentativ, iar cealaltă nu-l avea. Dezlegarea fericită a rapoarturilor de stat nu putea fi efectuată exclusiv de Dieta Ungariei sau exclusiv de Dieta Transilvaniei, ci de amândouă Dietele convocate separat, fiecare urmând să adopte hotărâri proprii, după care se vor consulta împreună. Transilvania n-a avut însă Dietă care să reprezinte poporul nici în 1848 și nici în 1868.

Chemarea puterii legislative a Ungariei nu putea fi ca ea să stea cu mâinile legate în fața unor decizii și hotărâri luate în trecut și să

subordoneze astfel unor legi vechi interesul poporului. Acest lucru echivala cu a subordona viitorul unui trecut nedrept și nedemocratic: dimpotrivă, rolul și datoria Parlamentului consta în a elabora legi în favoarea poporului. Viitoarea Dietă a Transilvaniei putea fi convocată printr-o dispoziție electorală emanată de tron, pe baza legii V de la Pojon din 1848 (cens. 5 fl.). Întrucât proiectul regimului era în contradicție flagrantă cu cele spuse mai sus, Dieta este solicitată să nu dezbată proiectul comisiei centrale și să ceară guvernului ca, pe baza unei aprobări monarhice, să convoace o Dietă a Transilvaniei, compusă după principiile legii V de la Pojon, iar raporturile de stat dintre Ungaria și Transilvania urmau să fie decise doar prin cointelegerea ambelor Diete.⁶⁹

Proiectul, redactat desigur în maghiară, purta nr. 391, după ce a fost tipărit și era semnat de ardelenii Ilie Măcelariu, Avram Tincu, Lazăr Petcu, Ioan Tulbașiu, Ioan Balomiri, Simion Balomiri, de deputații părților vestice Iosif Hodoș, Sigismund Borlea, Vincențiu Babeș, Florian Varga, Anton Mocioni, George Mocioni, Alexandru Mocioni, Alexandru Roman, Andrei Medan, Sigismund Popovici, Aloisiu Vlad, Ioan Popovici Desseanu, de sârbul Svetozar Miletici și ruceanul Adolf Dobrjanski.⁷⁰

Prin aceștia din urmă, sârbii și rutenii își exprimau solidaritatea cu lupta dreaptă susținută de poporul român pentru apărarea autonomiei Transilvaniei și a ființei sale naționale. Ședința parlamentară din 24 noiembrie 1868 era festivă deoarece deputații maghiari se bucurau de intrarea deputaților croați trimiși de Dieta de la Zagreb în Dieta Ungariei, pentru aranjarea afacerilor comune croato-maghiare; dar bucuria majorității a fost serios umbrită de proiectul și cererea lui Măcelariu, ce revoltase din nou spiritele, astfel încât abia după o oră de la citirea lui, s-a făcut liniște deplină în sală, pentru a se putea continua discuțiile de pe ordinea de zi. Pușcariu era de părere că principalul viciu de formă al proiectului prezentat de Ilie Măcelariu era că acesta considera în principiu Dieta Ungariei incompetentă să hotărască asupra Transilvaniei dar era eventual competentă să convoace dieta Marelui Principat.⁷¹

Ilie Măcelariu a deținut un rol esențial în lupta parlamentară a deputaților ardeleni împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria și exceptându-i pe cei trei moderați a reușit să-i adune în jurul său pe toți ceilalți colegi de acasă sau să colaboreze cu frații din Banat și Ungaria și cu deputații slavi. Ciocnirea cea mai gravă dintre Măcelariu și Dieta Ungariei s-a produs însă la 1 decembrie 1868. El arată că autorii proiectului din 24 noiembrie s-au bazat pe Sancțiunea Pragmatică, pe iubirea față de patrie și binele ei, ca și pe precauția ce o impunea experiența trecutului recent. Rezoluția prezentată de deputații naționali era singura în măsură să repare numeroasele și fundamentalele lipsuri ale uniunii din 1848. Această problemă nu putea fi reglementată în mod salutar, decât dacă se respecta spiritul Sancțiunii Pragmatice și al Diplomei Leopoldine.

Proiectul Comisiei parlamentare centrale nu reglementa de fapt problema, ci distrugea autonomia Marelui Principat al Transilvaniei, pe care îl contopea în Ungaria, lăsând în vigoare doar așa-zisa lege electorală II din 1848. Aceasta, în fond, nu era o adevărată lege constituțională, deoarece încălcase principiile dreptului public transilvănean, din cauză că nu era sancționată personal de Principe, așa cum se cerea în mod expres prin legea V din 1744. Președintele îl întrerupe și își exprimă indignarea în fața îndrăzelii de a se îndoii de valabilitatea unor legi autentificate de legislativa Ungariei și întărite de jurământul depus de Rege, care se angajase să apere integritatea Coroanei Sf. Ștefan. Ilie Măcelariu atacă însă în continuare legalitatea și valabilitatea legii I de la Cluj, din 1848. Bazându-se pe dreptul public separat al Transilvaniei, arată că de când a intrat această țară în Monarhia habsburgică, orice articol de lege votat de dietă trebuie să treacă prin trei stadii, confirmarea, sancționarea și autentificarea, lucru explicitat de legi și mai ales de legea IX din 1744.

Autentificarea constă în aceea că exemplarele tipărite ale legii, menite să fie expuse la locurile oficiale din municipii, trebuiau în mod obligatoriu să fie prevăzute cu semnătura proprie și cu sigiliul propriu al Principelui Transilvaniei. Până la 1848, Dietele țării au

respectat cu strictețe aceste prevederi constituționale. Dar ele au fost încălcate în 1848, astfel că în toată Colecția de legi a Marelui Principat al Transilvaniei numai articolul de lege I al uniunii acestuia cu Ungaria face excepție de la regulile constituționale. Din acest moment în sală se declanșează scandalul; dar Ilie Măcelariu își continuă discursul și argumentația antiunionistă.

Din procedura parlamentară transilvăneană, rezultă clar că doar acele legi puteau primi putere de lege și erau într-adevăr în măsură să devină în mod constituțional legi care au fost rodul unor consultări serioase, duse cu calm, gândite bine și adânc. Abia după aceea urma ca sfetnicii Coroanei, cugetând cu seriozitate asupra lor, să propună sancționarea princiară. Dar aceste cerințe nu au fost respectate în 1848 deoarece uniunea n-a fost elaborată după o cugetare matură și nici într-un climat pașnic. După ce Măcelariu repetă că la 1848 n-au existat exemplare tipărite ale așa-zisei legi I de la Cluj, destinate locurilor oficiale și înzestrate cu semnătura și sigiliul propriu al monarhului și deci autentificarea, ca parte obligatorie pentru constituționalitatea legilor, a fost încălcată, în Camera Reprezentanților izbucnesc iarăși strigătele și protestele deputaților maghiari care cer să i se retragă imediat cuvântul.

Președintele, vădit enervat și indignat de vorbele lui Măcelariu, întreabă Camera dacă o asemenea atitudine este compatibilă cu stima datorată legilor și amintește din nou că o lege pe care Maiestatea sa Apostolică și Regală a depus jurământ în iunie 1867 nu poate fi pusă la îndoială de nimeni. Din sală răzbăteau cererile zgomotoase ale deputaților maghiari ca lui Ilie Măcelariu să i se retragă cuvântul, dar se auzeau și strigătele deputaților români și slavi care doreau să-l asculte în continuare. Zgomotul din sală era foarte mare. Însuși Pușcariu care era de față afirmă că Măcelariu trebuia să-și susțină cuvântarea în mijlocul „răcnetelor întrerupătoare“ ale deputaților maghiari, ceea ce era foarte dificil, mai ales că strigătele nu conțineau și Președintele îl întrerupea mereu.

Președintele nu-i retrage cuvântul, dar îi cere lui Măcelariu să respecte susceptibilitatea Camerei și să renunțe la acele constatări

care trag de păr valabilitatea sau nevalabilitatea legilor, fiindcă în caz contrar îi va retrage cuvântul pe baza paragrafului 58 din Regulamentul Parlamentului. Ilie Măcelariu îi răspunde că dacă în Parlament nu este permis să se spună ce se zice în lumea largă, adică adevăruri care nu se pot nega și ce zice nu numai el, dar și milioane de oameni, atunci nu-l va sili să folosească amintitul paragraf, pentru că va renunța singur la cuvânt. În mijlocul strigătelor deputaților maghiari, care erau enervați acum și de răspuns și nu suportau ca cineva să le spună că uniunea de la 1848 nu e lege, exact când la ordinea de zi a Dietei se discuta proiectul de lege a reglementării uniunii, elaborat pe baza legilor din 1848, Ilie Măcelariu părăsește sala de dezbateri a Camerei Reprezentanților.

Ioan Popovici Desseanu ia cuvântul și anunță Dieta că nu dorea să vorbească în problema uniunii, ci să-l întrebe pe Președinte dacă în Parlamentul Ungariei mai exista sau nu libertatea cuvântului. Dacă ea mai exista cumva, Președintele nu putea împiedica discursul unui deputat, doar fiindcă acesta avea păreri contrare lui. Președintele răspunde că dacă există undeva pe lume libertatea cuvântului acest loc este Dieta Ungariei. Dar Dieta Ungariei nu poate accepta ca legile întărite de jurământul regelui și trecute în sângele țării să fie puse sub semnul întrebării în privința valabilității lor. Măcelariu putea să spună că legea nu e bună și că în consecință vrea modificarea ei, dar nu avea dreptul să spună că nu e lege. Din sală răzbat aprobările vii ale deputaților maghiari. Desseanu se plânge că a fost întrerupt de Președinte și nu a putut să-și termine intervenția și arată că nu vede în cele spuse de Măcelariu manifestarea unei negări a respectului față de lege. Dar și de data aceasta este întrerupt de deputații maghiari care susțin contrariul. El arată că deputații maghiari puteau să-l combată pe Măcelariu, dar nu aveau dreptul să-i retragă cuvântul, deoarece acest lucru echivala cu inexistența libertății cuvântului. De aceea părăsește și el sala în aplauzele gazetarilor români din galerie.⁷

Nyári Pál se pronunță pentru ca Ilie Măcelariu să fie ascultat în conformitate cu Regulamentul Casei. El susține că deputatul român

era îndreptăţit să-şi expună motivaţia la proiectul de rezoluţiune care a fost tipărit şi împărţit printre deputaţi. Problema acceptării motivelor sau a respingerii lor de către Dietă era o problemă separată. Însă în orice caz, Dieta trebuia să admită continuarea discursului lui Măcelariu, după care, urma să decidă dacă vrea sau nu să discute proiectul românesc. Berzenczey László apără şi el dreptul lui Măcelariu de a fi ascultat mai ales că acesta n-a spus în motivarea lui lucruri deosebite de proiectul în discuţie. Dar conaţionalii lui susţin contrariul şi anume că Măcelariu a spus mai mult şi a negat legea.

Berzenczey insistă ca Măcelariu să fie ascultat, lucru cerut chiar de interesele ardelenilor. În faţa acestor argumente preşedintele afirmă că el n-a vrut să retragă cuvântul deputatului Măcelariu, care, între timp, intrase din nou în sală.

El îl invită pe Măcelariu să-şi continue discursul, dar îşi rezervă dreptul să-l întrerupă şi să-l atenţioneze din nou pe vorbitor dacă va rosti iarăşi expresii incompatibile cu onoarea Camerei. Măcelariu îşi continuă vorbirea însă cu toate intervenţiile române şi maghiare, majoritatea dietală îşi pierduse în asemenea grad răbdarea încât zgomotele nu încetează să-l întrerupă pe vorbitor. Atunci când acesta susţine din nou că articolul de lege al uniunii nu era lege, este pus practic în imposibilitatea de a mai vorbi din cauza strigătelor care nu conțineau să ceară retragerea cuvântului sau îl îndemneau pe Preşedinte să-i impună respect faţă de lege. De data aceasta Măcelariu este nevoit-să renunţe definitiv la cuvânt.

Deputatul maghiar Nyári Pál propune din nou ca Dieta să hotărască prin vot dacă discută sau nu discută proiectul românesc; Iosif Hodoş susţine însă că această votare nu mai era necesară întrucât Camera intrase deja *de facto* în discutarea lui. Proiectul românesc fiind o contrapropunere la proiectul comisiei centrale, în înţelesul legilor, trebuiau pertractate împreună, așa cum s-au dezbătut şi cele trei proiecte de legi privind egala îndreptăţire naţională. Dar baronul Simonyi Lajos susţine că problema era alta şi anume Dieta trebuia să hotărască dacă acceptă pentru dezbateră

specială proiectul comisiei centrale, pentru că în cazul acceptării lui, proiectul minorității cădea de la sine și nu mai putea constitui obiect de dezbatere parlamentară. Președintele arată că la ordinea zilei se afla în fond proiectul comisiei centrale și invita oratorii să discute în continuare pe baza acestuia. Dar, de fapt, Dieta acceptă în continuare și discutarea proiectului românesc.

Contele Bethlen János îl combate primul pe Ilie Măcelariu, acuzându-l că a negat direct obligativitatea legislației maghiare din 1848, pe când el se situează întru totul pe baza ei. Contele maghiar arată că nu poate fi vorba de o nouă lege despre uniune, ci numai despre aplicarea în practică a celeia din 1848. El a pledat pentru așa-zisa corectitudine a procedurii parlamentare maghiare, în scopul susținerii constituționalității legii I elaborate la Cluj. Bethlen afirmă că, chiar dacă unii susțin că nu e bine când un proiect de lege este elaborat în grabă, el se pronunță pentru tranșarea directă și imediată a problemei uniunii. Orice amânare a discuțiilor era periculoasă întrucât între timp unii adversari ai independenței și integrității Ungariei, care ar mai exista în Viena, ar putea găsi în Transilvania un teren prielnic pentru aplicarea planurilor antimaghiare.⁷³

Avram Tincu arată că dacă maghiarii priveau problema uniunii Transilvaniei cu Ungaria prin prisma unității naționale și românii o concepeau din punct de vedere național și de aceea roagă Camera să dea dovadă de răbdare și să-l asculte. Deoarece deputatul român își citea discursul, deputații maghiari îl întrerup, atrăgându-i atenția că Regulamentul nu permitea citirea, ci doar rostirea liberă a discursurilor, iar unii din ei contestă dreptul de a discuta asupra fondului problemei. Tincu arată că au mai existat deputați care și-au citit discursurile fără a fi întrerupți. El susține pe bună dreptate că dacă Parlamentul nu intra în dezbaterea profundă a tuturor laturilor problemei el își construia legislația pe nisip; majoritatea parlamentară îl întrerupe în continuare, fapt ce-l determină să renunțe la cuvânt și să părăsească sala.⁷⁴

Circumspectul deputat sas Rannicher Jakob arată că viteza în care trăia lumea, viteză determinată de forța aburului care se

răspândise peste tot, a pătruns și în Dieta Ungariei. Ea se grăbea în problema uniunii, dând lucrurile peste cap, deși în trecut dăduse multe exemple de cugetare serioasă și adâncă în adoptarea și votarea legilor. Făcând un scurt expozeu asupra relațiilor dintre Transilvania și Ungaria în secolul al XVIII-lea, Rannicher specifică faptul că a existat o singură încercare – și aceea nereușită – de a uni Transilvania cu Ungaria la sfârșitul domniei lui Iosif al II-lea; cele două țări au avut administrații și legislații separate, problema uniunii lor redeschizându-se în secolul al XIX-lea, în legătură cu Parțiumul. Deși deputatul sas este de acord cu afirmația lui Măcelariu că legii I clujene din 1848 îi lipsea autentificarea, exemplarele oficiale tipărite neavând sigiliul și semnătura proprie a Principelui, el nu atacă legalitatea și valabilitatea legii. El solicită doar ca problema reglementării uniunii să se facă cu mai multă grijă față de interesele Transilvaniei, respectându-se legile ei care au favorizat libertatea națională și egalitatea de drept.

Rannicher cere Dietei Ungariei să ia în considerare declarațiile deputaților sași și români adoptate în 1865 la Dieta clujeană; respectarea intereselor multiple din Transilvania era solicitată și recomandată și în rescriptul din 25 decembrie 1865. Chiar Dieta Ungariei a recunoscut, în adresa ei din 24 februarie 1865, că problema uniunii trebuia reglementată cu multă grijă și precauție pentru a se ajunge la o înțelegere dreaptă și echitabilă. Acest lucru a fost din nou subliniat în rescriptul din 3 martie 1866, care constituie a treia asigurare solemnă în privința reglementării echitabile a problemei uniunii. Întrucât proiectul comisiunii centrale nu corespunde promisiunilor făcute și nici așteptărilor nutrite, Rannicher propune Dietei să nu-l ia în considerare, ci să însărcineze guvernul cu elaborarea unui nou proiect de lege, în spiritul amintit, pe care să-l prezinte Dietei în viitorul ciclu parlamentar. În sprijinul deputatului sas Rannicher, pledează conaționalii săi Kapp Gustav și Binder Mihaly⁷⁵, pe când Trauschenfels Emil se pronunță pentru proiectul comisiunii centrale și implicit alături de majoritate.⁷⁶

Deputatul moderat Alexandru Bohățel, căpitan suprem al Năsăudului și deci funcționar în administrația de stat, adoptă o poziție de mijloc, care să nu-l pună în conflict direct cu guvernul și nici să abandoneze total unele revendicări politice din programul național. El declară contradictoriu că nu atacă legalitatea legii I, dar nici nu o sprijină. Bohățel susține că uniunea trebuia făcută nu numai în lege, ci și în inimi, ceea ce nu se putea realiza decât prin recunoașterea legală și parlamentară a naționalității românești din Marele Principat al Transilvaniei. Acest deziderat fundamental lipsea întru totul din proiectul de lege al comisiei centrale. Acesta, pe deasupra, conținea paragrafe ce încălcau nu numai egalitatea între națiuni, ci și egalitatea între indivizi, întrucât în aplicarea dreptului de vot erau favorizați indivizii de naționalitate maghiară în detrimentul românilor.

Bohățel combate pe acei deputați maghiari care susțineau că problema uniunii era coaptă și maturizată și deci trebuia tranșată de urgență și în mod definitiv. Ea era coaptă pentru maghiarii din Ungaria și Transilvania, dar nu și pentru români, care constituiau majoritatea locuitorilor Marelui Principat. Dacă majoritatea Dietei nu s-ar fi pronunțat atât de dur împotriva ideii audierii unui nou Parlament al Transilvaniei, în problema reglementării uniunii, el ar fi sprijinit-o ca fiind o cale sigură pentru atingerea scopului. Dar în aceste condiții se pronunță împotriva proiectului comisiei centrale și pentru ca guvernul să elaboreze alt proiect, pe baza dorințelor juste ale tuturor locuitorilor Transilvaniei, pe care să-l prezinte Dietei spre dezbatere⁷⁷. În consens cu Alexandru Bohățel vorbește pe scurt și Ioan Pușcariu.

Aloisiu Vlad nu neagă nici el legalitatea legii uniunii, dar sprijină acel deziderat din proiectul de rezoluție al lui Ilie Măcelariu, care cerea convocarea unei noi Diete democratice în Transilvania, ce urma să elaboreze o hotărâre privind reglementarea uniunii; hotărârea adoptată de această Dietă ar fi trebuit predată proximei Diete a Ungariei. În plus deputatul român recomandă Dietei Ungariei să dea dovadă de răbdare, înțelegere, spirit de

toleranță în problema reglementării uniunii Transilvaniei cu Ungaria, așa cum a procedat și în cazul Croației. El atrage atenția deputaților maghiari că proiectul comisiunii centrale seamăna foarte mult în spiritul lui cu istoria unirii Irlandei cu Anglia, insistând asupra faptului că, dacă puternica Marea Britanie a avut atâtea necazuri cu Irlanda atunci și Ungaria, mai mică și mai slabă decât Anglia, se poate aștepta în viitor la mari necazuri din partea Transilvaniei, ajunsă în situația Irlandei⁷⁶. O strălucită apărare a lui Ilie Măcelariu este făcută de Sigismund Borlea care, pe baza tristelor evenimente petrecute în acea zi de 1 decembrie 1868, acuză pe drept cuvânt Dieta că nutrește sentimente de antipatie față de deputații români. Ceea ce s-a întâmplat în acea zi cu Măcelariu putea fi calificat ca un caz unic petrecut în cei trei ani ai Dietei de Încoronare. Atât Președintele, cât și deputații maghiari l-au împiedicat să vorbească și, după ce au hotărât iarăși să-i dea cuvântul a fost din nou întrerupt și silit să renunțe la cuvânt fără să-și termine motivarea atitudinii sale și a proiectului național românesc. După Măcelariu a urmat Avram Tincu, despre care deputații maghiari știau că nu posedă la perfecție cunoașterea limbii maghiare, dar nu l-au lăsat să vorbească pe baza notițelor, deși în alte cazuri unor deputați li s-a permis să-și citească întregul discurs și aceasta tot în pofida Regulamentului care interzicea citirea.

De aceea deputatul român, constatând faptul real de restrângere a libertății cuvântului în cazul motivării proiectului românesc, declară că în condițiile în care deputații români și maghiari nu se puteau lămuri unii pe alții și în consecință nici nu se puteau înțelege unii cu alții, renunță la cuvânt atât la discuția generală, cât și la dezbateră specială în problema aflată la ordinea zilei. La sfârșitul intervenției sale, Sigismund Borlea arată că deputații maghiari ar fi trebuit să învețe din experiența istorică, care le-a dovedit destul de clar că modalitatea realizării uniunii în 1848-1849 a fost o greșeală, ce nu ar mai trebui repetată și în 1867-1868⁷⁷.

După intervenția lui Borlea, președintele și deputații maghiari, la propunerea lui Bonjs Samuel, acceptă ca în această perioadă

tranzitorie, să i se permită citirea discursului deputatului român Lazăr Petcu. Petcu se consideră doar oaspete al Dietei Ungariei, invitat de Monarh, și declară că se folosește de acest prilej pentru a transmite convingerile și sentimentele majorității locuitorilor din Transilvania. Vorbind despre atmosfera din Dietă, Petcu afirmă că aceasta i-a dat un imbold în plus să vorbească și el despre evenimentele legate de uniune care păreau, după felul în care erau discutate, strânse și îngrămădite într-o coajă de nucă. Deputatul ardelean îl sprijină pe Măcelariu în afirmația că legea uniunii din 1848 nu avea putere legală și obligativitate constituțională. El aduce în sprijinul păstrării administrației separate în Transilvania, o serie de legi vechi și fundamentale sau evenimente mai noi care luate împreună constituiau un fel de zid de apărare a autonomiei Marelui Principat (Diploma Leopoldină, Sancțiunea Pragmatică, legea VI din 1791, Adunarea de la Blaj din mai 1848).

Lazăr Petcu afirmă că Transilvania trebuia lăsată să se exprime singură dacă dorește uniunea și sub ce condiții. O lege era valabilă și dura mult dacă era emanația voinței poporului. Iar dacă era contrară acesteia, nu va prinde rădăcini și primul vânt o va culca la pământ. Proiectul comisiunii centrale era nul și neavenit fiindcă numai o Dietă democratică a Transilvaniei era competentă să se pronunțe asupra problemei în discuție; de aceea Petcu se declară pentru proiectul prezentat de prietenul său de principii, Ilie Măcelariu.⁶⁰ Dintre deputații români Vincențiu Babeș pledează pentru proiectul românesc – semnat și de el – iar Iosif Hossu acceptă proiectul comisiunii centrale, cu rezerva că la discutarea unor paragrafe își va prezenta în cadrul dezbaterii speciale opiniile sale contrare prevederilor acestora. Împotriva deputaților români, fie moderați, fie radicali, ca și împotriva deputaților sași autonomiști, au vorbit, în spiritul lui Bethlen, deputații Simon Gergely, Berzenczey László, Csengery Imre și „pe tonul cel mai energic“ Tisza László.⁶¹ Alți deputați maghiari au renunțat la cuvânt, pentru a grăbi trecerea la vot și a tranșa definitiv problema.

Într-adevăr, la 1 decembrie 1868, la propunerea raportorului comisiei centrale Csengery Imre, Dieta Ungariei votează proiectul guvernamental al reglementării uniunii, care rămâne astfel singurul obiect al dezbaterilor speciale pe paragrafe. Se respinge astfel atât proiectul lui Ilie Măcelariu cât și propunerea deputatului sas Iakob Rannicher. Pușcariu sprijinise și el propunerea lui Rannicher. Dar deoarece cu câteva zile înainte atât Deák, cât și clubul parlamentar al naționalităților respinseseră propriul său proiect asemănător cu al lui Rannicher, Pușcariu renunță să-l mai înainteze Dietei spre dezbatere. Oricum în acele condiții el nu avea nici o șansă de reușită. Proiectul și propunerile românești și săsești n-au fost luate în considerație de deputații maghiari care doreau să înfăptuiască acțiuni concrete îndreptate împotriva succeselor reputate de principiul naționalismului militant și progresist în Europa. Acesta putea avea efecte negative grave pentru Ungaria Coroanei Sf. Ștefan.

Păstrând proaspătă în memorie Unirea Moldovei cu Țara Românească, deputații maghiari au contracarat-o prin uniunea totală a Transilvaniei cu Ungaria. Ei s-au gândit totodată că prin fuzionarea ei directă se despăgubeau pentru faptul că Croația le-a scăpat pe jumătate din mână. La aceste elemente s-a adăugat încă un factor de îngrijorare pentru politicienii maghiari și anume împrejurarea că la Pesta, Timișoara sau chiar în clubul deputaților opoziționiști din Dietă, s-a manifestat tendința de solidaritate a elementelor nemaghiare împotriva politiciii guvernului dualist al Ungariei. Toate acestea explică – după părerea lui Pușcariu – persecuțiile guvernului și graba cu care au acționat într-o singură zi (1 decembrie 1868) deputații maghiari care au scos din discuție proiectul lui Ilie Măcelariu și propunerea lui Rannicher, păstrând pentru dezbaterea specială doar proiectul comisiunii centrale.²³ Legea a fost sancționată la 6 decembrie, a fost promulgată în ambele camere la 7 decembrie și la 9 decembrie a fost publicată în Colecția de legi a țării, devenind legea XLIII.

Într-o corespondență politică românească, din primele zile ale lui decembrie 1868, se afirma că țara autonomă a Transilvaniei a

încetat să existe în și pentru Dieta Ungariei „dar există în faptă și va exista până ce va trăi suflet românesc pe acel pământ ud de sângele străbunilor noștri”.⁸³ Mihail Kogălniceanu, care salvase mulți emigranți maghiari de la spânzurătoare, refuzând extrădarea lor, solicitată de guvernul austriac pe vremea când era ministru-președinte al Moldovei, își exprimă acum compasiunea față de frații de același sânge, românii de peste Carpați, care au fost crunt loviți de măsurile recente ale guvernului maghiar și toate simpatiile sale se îndreptau înspre ei.⁸⁴

Ioan Brătianu afirma la 15 decembrie 1868, într-o adunare din sala Slătineanu, că deși Transilvania n-a făcut parte din Principatele Unite, între acestea și Ungaria existase Principatul autonom al Transilvaniei, care avusese rațiunea lui de a fi, în sensul că constituise într-un fel și o barieră între România și Ungaria. Astăzi această barieră și garanție a fost ștearsă cu o asemenea rapiditate încât puteai crede că unda care a trecut peste Transilvania țintea mai departe. Românii însă vor lua măsuri energice impuse de situație, pentru garantarea statului și naționalității lor.⁸⁵

La București, se regretă că atât la 1848, cât și la 1868, politicienii maghiari persistau în eroarea legiferării unicei și indivizibilei națiuni civile sau politice maghiare în pofida faptului că, în acest răstimp de 20 de ani, concepția primise destule lovituri fizice și morale; maghiarii n-au învățat nimic din aceste experiențe. Nimeni nu era îndreptățit să anihileze limba, cultura sau ființa națională a unui alt popor și politicienii maghiari nu aveau oricum nici o șansă de succes pe această linie. Era o imposibilitate naturală ca o națiune și o cultură ca cea maghiară să înghită o națiune și o cultură ca cea românească. Românii din Monarhia habsburgică erau aproape tot atât de numeroși ca și maghiarii și așa cum aceștia și-au dezvoltat cultura lor proprie, tot așa au procedat și românii care cu multe jertfe și-au cultivat limba, cultura și naționalitatea. Dar dacă va exista un mănunchi de câțiva români, care influențați de promisiuni amăgitoare vor fi cuceriți de cultura maghiară, masa mare românească va renunța la ei și bucuroasă îi va ceda ungarilor.

Însă orice încercare de anihilare sau de înghițire însemna o maltratare fără sens nu numai pentru români, care oricum nu mai puteau fi maghiarizați, dar și pentru națiunea maghiară, ce era incapabilă să o facă. Guvernării din Pesta trebuie să renunțe la asemenea pretenții absurde și să pună la baza constituției libertatea între națiuni, deoarece numai așa ele puteau conviețui în pace și frățietate.⁶⁶

Bucureștiul îi avertiza pe guvernării maghiari că din moment ce românii Transilvaniei constituiau o națiune compactă, cu o existență veche și continuă, și ei obținuseră deja drepturi constituționale și deveniseră proprietari pe pământul pe care-l locuiau, nu mai avea rost să fie privați de cele câștigate și să fie aruncați sub jugul sclaviei politice. Amintirea răscoalei lui Horia și Cloșca nu era așa de îndepărtată ca lumea să nu-și mai aducă aminte de ea iar evenimentele din 1848 erau și mai proaspete în mintea tuturor. Din această cauză toți trebuia să studieze cu multă atenție trecutul fiindcă el putea spune ce ar fi bine să se facă în viitor. Cea mai bună cale pentru mântuirea ambelor popoare era ca ungurii și românii să respecte reciproc libertatea și dreptatea fiecăruia.⁶⁷

Într-o corespondență românească transilvăneană trimisă în România, se cerea ca românii din Monarhia habsburgică să nu fie lăsați la discreția stăpânilor fără inimă și conștiință. Dar se transmiteau asigurări că nici ei nu vor slăbi eforturile pentru apărarea și afirmarea naționalității și limbii. Se sublinia că în această luptă grea dar măreață erau însuflețiți de ziarele „*Federațiunea*”, „*Gazeta Transilvaniei*”, „*Albina*”. Văzând amploarea și răsunetul mișcării pronunțamentiste și interpelările lui Ilie Măcelariu în Dieta Ungariei, românii Transilvaniei au intuit că în pofida loviturilor recente primite, mergându-se pe această cale, se va ajunge în viitor la victoria cauzei și la adevărarea cuvintelor poetice despre viitorul României.⁶⁸

În opinia publică românească din Transilvania și din România s-au făcut auzite voci care au prețuit la cel mai înalt grad lupta antidualistă și antiunionistă susținută de Ilie Măcelariu în Dieta

Ungariei trecând-o alături de acțiunile săvârșite în acest sens de pasiviști în afara ei. Aceasta înseamnă implicit că a fost considerată la fel de importantă pentru exprimarea clară și deschisă a aceleiași crez național și politic ce adunase și concentrase în jurul său energiile unui popor întreg.

Personalitatea politică a lui Ilie Măcelariu primește, în anii 1867-1868, valențe și dimensiuni naționale de importanță majoră și semnificativă. El a devenit astfel unul din simbolurile rezistenței și nemulțumirii generale împotriva sistemului dualist. Mai târziu, curajul și lupta activă susținută de deputatul Miercurii în 1867-1868 a fost viu apreciată de Nicolae Iorga. Iorga afirmă că Ilie Măcelariu, stăpân peste cercul său electoral, era „un om și jumătate“, „care avea și grai și suflet“ și vorbea calm, deschis și fără frică înaintea orîșicui.⁶⁰ Iar Teodor V. Păcățian admiră și el curajul și credința în dreptatea cauzei naționale dovedite în Parlament de inimosul deputat al Miercurii.⁶¹ La 1 decembrie 1868, Ilie Măcelariu și colegii săi de principii și idei din Parlament sau din afara lui, au fost învinși. Dar în fața istoriei răspunsul definitiv l-a dat poporul român tot într-o zi de 1 Decembrie 1918, când a adus o meritată și mult așteptată corectură istorică nedreptății comise cu 50 de ani în urmă în Dieta Ungariei, nedreptate consfințită de „bunul“ Împărat.

NOTE

1. Hitchins-Maior, *op. cit.*, p. 176-177.

2. *Ibidem*, p. 177-178.

3. *Ibidem*, p. 179.

4. *Ibidem*, p. 178.

5. Az 1865 – évi dec. 10 – dikére hirdetett országgyűlés. Nyomtatványai, Képviselőház, *Naplo*, IX, Pest, 1868, CCLXV, Országgyűlés p. 137-142; Păcățian, *op. cit.*, vol. IV, p. 342-349. Românii din România au putut citi discursul – reluat după „*Telegraful român*“ – în coloanele „*Românului*“ din 19, 20, 21 iulie.

6. „*Pesti Napló*“, XIX, 1868, nr. 164-5468, din 18 iulie.

7. „*Kolozsvári Közlöny*“, XIII, 1868, nr. 85 din 21 iulie, p. 347.

8. Scrisoarea expediată de I.M. Moldovan din Blaj la 22 iulie 1868 se află inserată în T.V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politico-naționale ale*

- românilor sub coroana ungară, vol. IV, pag. 354-355, Informația folosită în D. Suci, *Acțiuni politice...*, p. 153. Despre Pronunciament, vezi S. Retegan, *Pronunciamentul de la Blaj (1868)*, în „An. Inst. de ist. Cluj”, IX, 1966, p. 127-141.
9. Hitchins-Maior, *op. cit.*, p. 183, 188.
10. B.A.R. mss. rom., nr. 1001, f. 38-39. Corespondența Alexandru Roman – George Barițiu publicată în *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, București, 1975, p. 201-271.
11. B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 36-37.
12. *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 215. Despre Alexandru Roman, vezi G. Neamțu, *Activitatea parlamentară a lui Alexandru Roman 1866-1867*, în „An. Inst. de ist. și arh. Cluj”, XII, 1969, p. 83-109. Idem, *Alexandru Roman, militant pentru unitatea națională a românilor (1848-1897)*, în „An. Inst. de ist. și arh. Cluj”, XVI, 1973, p. 137-164; Idem, *Alexandru Roman, Marele fiu al Bihorului (1826-1897)*, Oradea, 1995.
13. B.A.R., corespondență generală, nr. 110.305.
14. *Ibidem*, mss. rom., nr. 1013, f. 24.
15. „*Gura Satului*”, VI, 1868, nr. 25 din 14/26 iulie, p. 98.
16. Arh. Naț. C.N., fond. Ilie Măcelariu, f. 84, 86.
17. *Ibidem*, f. 87.
18. *Ibidem*, f. 88.
19. Adresa în *Corespondența I. Babeș (Cluj)* pusă la dispoziție de regretatul istoric Mihail Dan.
20. *Ibidem*.
21. „*Federațiunea*”, I, 1868, nr. 100 din 6/18 iulie, p. 391.
22. „*Gura Satului*”, VI, 1868, nr. 25 din 14/26 iulie, p. 98.
23. „*Albina*”, III, 1868, nr. 72 din 7/19 iulie la capitolul *Pesta, 17 iulie*.
24. Idem, III, 1868, nr. 76 din 17/19 iulie.
25. Országgyűlés, *Napló*, CCLXVIII, p. 199-201; Păcățian, *op. cit.*, vol. IV, p. 349-354.
26. Országgyűlés, *Napló*, CCLXXXI, p. 281; Păcățian, *op. cit.*, p. 377.
27. „*Federațiunea*”, I, 1868, nr. 107 din 18/30 iulie, p. 420.
28. Magyar Országos Levéltár, Budapest, Miniszterelnökség, K-27, 1868, augusztus 3. Jegyzőkönyve a magyar király minisztertanács; Kemény G. Gábor, *Irtak a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában*, vol. I, 1867-1892, Budapest, 1952, p. 98.
29. M.O.L. Az Erdély Főkormányzék, F. 263, nr. 17.266.
30. Idem, F. 263, nr. 2585.
31. B.A.R., corespondență generală, nr. 75.898.
32. „*Gazeta Transilvaniei*”, XXXI, 1868, nr. 64 din 2 septembrie / 21 august, p. 257.
33. Idem, XXXI, 1868, nr. 70 din 23/11 septembrie, p. 379-380 la capitolul *Ovațiunile pentru dl. Măcelariu*.
34. „*Telegraful român*”, XVI, 1868, nr. 69 din 29 august / 10 septembrie, p. 274.
35. „*Federațiunea*”, I, 1868, nr. 122 din 20 august / 1 septembrie, p. 483.
36. „*Gura Satului*”, VI, 1868, nr. 30 din 4/16 septembrie, p. 117.

37. „*Federațiunea*”, I, 1868, nr. 130 din 5/17 septembrie, p. 512 la *De sub cetatea lui Gelu*, 13 septembrie 1868.

38. „*Magyar Polgár*”, II, 1868, nr. 106 din 6 septembrie, p. 431-432.

39. Idem, II, 1868, nr. 107 din 9 septembrie, p. 435. Ziarul redă faptul că Visarion Roman l-a salutat pe Măcelariu ca pe un triplu patriot, care a vorbit românește în Dietă în 1867, a vorbit cu curaj bărbătesc pentru egalitatea în drepturi a națiunii române și a devenit „victimă” guvernului maghiar pentru prestigiul lui de luptător.

40. Idem, 1868, nr. 116 din 30 septembrie, p. 469-470.

41. „*Kolosvári Közlöny*”, XIII, 1868, nr. 105 din 5 septembrie, p. 441.

42. Idem, XIII, 1868, nr. 106 din 8 septembrie, p. 444-445.

43. Idem, XIII, 1868, nr. 107 din 10 septembrie, p. 447.

44. Idem, XIII, 1868, nr. 109 din 15 septembrie, p. 457.

45. „*Federațiunea*”, I, 1868, nr. 125 din 25 august / 6 septembrie, p. 493-494.

46. „*Albina*”, II, 1867, nr. 135-242 din 7/19 decembrie. Ziarul îi ataca pe modernii și guvernamentalii români care au votat cu „da” în 15 decembrie 1867 și îi saluta pe cei patru Mocioni, Babeș, Vlad, Medan, Desseanu, Simeon Pop și Roman (ultimul își prezintă cu această ocazie votul său de neîncredere față de întregul sistem dualist) care au votat împotriva legii. În total, din 399 de deputați ai Camerei, 229 au votat pentru, 110 contra (inclusiv o parte a deputaților de stânga și toată stânga extremă maghiară), 60 fiind absenți. În timpul dezbaterilor, ministrul finanțelor Lönyvi a făcut apel la principiile lui Deák, exprimate în articolul de Paști, din 1865, pentru a influența deputații să voteze cota ce revenea Ungariei în achitarea datoriilor de stat. Guvernele austriece au împrumutat în 80 de ani trei miliarde și jumătate de florini. După ce nemții și ungurii au împărțit „colaci” Imperiului și au devenit „frați de cruce” ei au căzut de acord cu Ungaria, Croația, Slavonia și Marele Principat al Transilvaniei să plătească, în 1868, 36 milioane de florini și apoi în fiecare an să achite câte 33 de milioane. Deși deakistii erau perfect conștienți că acești bani n-au fost folosiți în trecut în interesul Ungariei și nici n-au fost împrumutați în toate cazurile pe cale legală și constituțională maghiară (deci cu aprobarea dietelor), totuși ei erau pentru achitarea comună a datoriilor, deoarece trebuia ajutată Austria, întrucât dacă slăbea și „scăpăta” aceasta, atunci suferea și era primejdulă și Ungaria. Maghiarismul nu se putea menține decât cu concursul austrieceilor, de unde rezulta necesitatea absolută a ajutorării acestora.

Tisza cere ca în prealabil să se voteze bugetul intern al țării și doar după aceea, din prisosul ce rămânea, să se fixeze și să se voteze cota pentru ajutorarea Austriei. Madarasz este contra, deoarece împrumuturile au fost ilegale și au fost folosite contra Ungariei și a libertății popoarelor. De aceea nu era moral ca acestea să-și plătească cheltuielile făcute pentru subjugarea lor. Erau laudați deputații naționali care și-au îndreptat voturile împotriva dualismului de fapt și împotriva consolidării poziției dominante a națiunii maghiare în stat. Dualismul s-a făcut împotriva românilor și ei aveau tot interesul ca între unguri și austriecci să survină o criză în problema achitării datoriilor comune (speranță deșartă).

47. T.V. Păcățian, *op. cit.*, vol. IV, p. 200-202. Se amintește faptul că Dieta din 1861 a promis că va garanta prin lege pretențiile naționale ale naționalităților

nemaghiare și a ales o comisie care a făcut în acest sens anumite propuneri. Deputații naționali reproșau amănările și târăgănelile guvernului și ale comisiei parlamentare centrale, care urmăreau în fond să împingă problema spre sfârșitul sesiunii parlamentare, pentru ca în jurul ei să nu se ivească dispute grave sau prea îndelungate. Unii deputați naționali au dorit ca Dieta să rezolve democratic chestiunea națională încă înaintea încoronării din 8 iunie 1867. Astfel, la 19 decembrie 1866, într-o ședință a deputaților naționali, prezidată de Anton Mocioni și avându-l ca notar pe Iosif Hodoș, Anton Mocioni și pe Ioan Faur erau însărcinați să ceară soluționarea grabnică a problemei de la vicepreședintele comisiei parlamentare centrale, Nyári Pál. Dacă el răspundea nefavorabil, urma să fie interpelat și președintele comisiei Somsich Pál, iar dacă nici el nu promitea că lucrările vor fi accelerate și proiectul de lege privind egala îndreptățire națională va fi elaborat imediat, trebuia să se facă interpelare în Dietă. La 13 decembrie 1866 la ședințele deputaților români erau prezenți sârbii Milețici și Manoilovici pentru a-și coordona eforturile în elaborarea unui proiect comun româno-sârb în legătură cu legea naționalităților. (Vezi, Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca, Colecții Speciale, Manuscrise, serrat 342/2.). Guvernul urmărea însă să se întărească prin rezolvarea afacerilor comune și încoronarea Regelui Ungariei, cu ajutorul căruia dorea să anihileze rezistența politică a nemaghiarilor. De aceea, în mod intenționat, deputații majorității au amânat lucrările comisiilor pentru egala îndreptățire națională și reglementarea uniunii (Vezi, D. Suciu, *Lupta parlamentară...* „Acta Musei Napocensis” 1972, p. 215-216; George Cipăianu, *Vincentiu Babeș*, p. 86-88).

48. Se remarcă cu insatisfacție că toată lumea se aștepta ca după ce Matei Pop Grideanu și Ioan Tulbașiu au semnat interpelarea din 17 iulie 1868, cei doi să rămână mereu în opoziție. Dar ei au votat cu „da” proiectul de lege privitor la înarmare, împreună cu Pușcariu și cu guvernamentalii George Ioanovici, Petru Mihalyi, Gerard Vegsö, Tulbașiu și Pop erau lăsați în judecata națiunii. (Vezi, „*Federațiunea*”, I, 1868, nr. 113 din 30 iulie/11 august, p. 442. Dar Pușcariu nu renunțase la ideea tratativelor cu Deák și de aceea sprijină majoritatea liberală dualistă în anumite chestiuni de stat pentru a obține la rândul lui sprijinul sau aprobarea acesteia pentru un statut autonom al Transilvaniei după model croat. El va insista zadarnic în această direcție până în noiembrie 1868.

49. „*Federațiunea*”, II, 1869, nr. 12-197 din 26 ianuarie / 7 februarie, p. 47-48.

50. T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 639. Problema legii naționalităților trebuia să fie amânată spre a fi discutată când ajungea la ordinea zilei legea reglementării uniunii care urma să păstreze – în concepția deputatului sas – o dietă, un guvern și o administrație separată pentru Transilvania. În cadrul lor urma să se mențină și egala îndreptățire națională dintre maghiari, sași și români.

51. *Ibidem*, p. 675-681.

52. *Notiția*, p. 12-16; 25-29; 54-58; 64-66; 106-114. Printre conceptele politice notate de Iliê Măcelariu se afla principiul lui Montesquieu potrivit căruia un guvern nu se poate menține dacă nu este capabil ca prin propriile sale legi să se corecteze mereu și să țină pas cu timpul. Din acest punct de vedere cel mai înțelept guvern era cel al Angliei care avea un corp ce examina în continuu guvernul și se

examina și pe el însuși (parlamentul) din care cauză erorile sale nu durează niciodată prea mult și pot fi corectate în timp util. Suveranitatea poporului nu poate fi exprimată – după Castelar – decât prin vot universal. Voturile censitate produc o legalitate mincinoasă pe care popoarele o vor nega.

53. *Notiția*, p. 144.

54. *Ibidem*, p. 27. Aici se află mențiunea că popoarele nemaghiare „vor gravita în afură dacă nu le faceți dreptate”.

55. *Ibidem*, p. 144.

56. *Országgyűlés „Napló”* CCCXXVII, p. 156-159. Din partea guvernului au fost de față: Boldizsár, Andrassy, Eötvös, Festetics, Gorove, Wenkheim, Păcățian, *op. cit.*, p. 744-750.

57. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 58.

58. T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 761.

59. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 55-58; B.A.R., corespondență generală, nr. 110.304. „*Federatiunea*”, II, 1869, nr. 9-194 din 19-31 ianuarie, p. 35; 10-195 din 22 ianuarie/3 februarie, p. 39; 11-196 din 24 ianuarie/5 februarie, p. 43; nr. 12-197 din 26 ianuarie/7 februarie, p. 47; „*Gazeta Transilvaniei*”, XXXII, 1869, nr. 1 din 15/3 ianuarie. Cei ce s-au „lepădat” de proiectul lui Măcelariu au fost: Bohățel, Pușcariu, Maniu, Mihalyi, Sig. Pop, Grideanu, iar I. Popovici Desseanu îl semnează în ultima clipă.

60. „*Gura Satului*”, VII, 1869, nr. 4 din 30 ianuarie/11 februarie, p. 14, la capitolul *Moartea cavalerului*.

61. *Ibidem*, p. 16.

62. *Idem*, V, 1867, nr. 1 din 5/17 ianuarie, p. 4.

63. Ioan Pușcariu, *op. cit.*, p. 123-125.

64. T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 239. Pușcariu arată că în chestiunea națională Deák era legat și de cuvântul dat naționalităților, dar se afla și sub presiunea partidei sale. Astfel, în proiectul său, unele concesii făcute naționalităților erau împetritate cu cuvintele „lehetőségig”, deci „încât e cu putință”, pe baza căruia mai târziu să se poută zice că nimic nu e cu putință pentru naționalități; Vezi Ioan Pușcariu, *op. cit.*, p. 226.

65. „*Telegraful român*”, XVII, 1869, nr. 14 din 16/28 februarie, p. 53-54; 15 din 20 februarie/4 martie, p. 57-58. Ioan Pușcariu și-a scris apărarea la Buda, în 20 februarie 1869.

66. Magyar Országos Levéltár, Budapest, Belügyminiszter, K-150, R-16, -2063, f. 69-70. La f. 49 sunt date și despre fruntașii români din Cluj, unii dintre ei încă funcționari (Măcelariu, Pop, Bologa) și protopopul Pamfilie; despre Poruț se scrie că e „băiat bun” deci inofensiv.

67. „*Magyar Polgár*”, 1868, nr. 140 din 25 noiembrie; nr. 146 din 9 decembrie; 147 din 11 decembrie la *Az Útlo*. Ziarul maghiar înregistrează și poziția de început a lui Alexandru Bohățel care a fost de acord cu Ilie Măcelariu.

68. „*Albina*”, II, 1868, nr. 118 din 15/27 noiembrie; 121 din 24 noiembrie/6 decembrie. Ziarul românesc afirmă că Bohățel respinge legile uniunii din motive mai mult formale și relatează că aceste conferințe ale deputaților naționali nemaghiari s-au desfășurat în locuința deputatului sârb P. Cernovici.

69. T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 463-464.

70. Un exemplar tipărit al Dietei se află la B.A.R., Arhiva N. Hodoș, I, Varia 28b și el poartă numărul 391. Tot aici însă se află și unul din exemplarele originale ale proiectului deputaților naționali pe care se observă că numele lui Pușcariu Janos a fost șters cu o linie groasă, vezi B.A.R., Arh. N. Hodoș, I, Varia 28a. Bineînțeles că și originalul a fost conceput și scris în limba maghiară și era elaborat ca un *Hatarozáti javaslat*.

71. Ioan Pușcariu, *op. cit.*, p. 124: „*Telegraful român*”, XVII, 1869, nr. 14 din 16/28 februarie, p. 53-54 și 15 din 20 februarie/4 martie, p. 57-58.

72. Országgyűlés, *Napló*, CCCXXX, p. 235-237. Ședința începuse la 9 și un sfert. Stenograful notează „Nagy zaj, nagy zaj”, și consemnează strigătele deputaților maghiari „Rendre! El kell tőle venni a szót” dar și pe cele ale deputaților slavi și români „Halgassuk ki”. La ora 14 Dieta intră în pauză, dezbaterile încep la ora 16 și ședința se termină la ora 20. „*Kölösváry Közlöny*”, XIII, 1868, nr. 144 din 5 decembrie, p. 607 este indignat deoarece „*In momentele înălțătoare*” ale votării „reglementării” uniunii „індеосеби dl. Măcelariu a găsit plăcerea să nege legile consfințite de Rege și aceasta o consideră acești domni (deputații naționali români, n.n.) libertatea cuvântului; dar oare unde au fost acești binefăcători ai poporului atunci când d-nii Bach, Schmerling prin atotputernicia lor nivelare au acaparal orice mișcare liberală”. Prin aceste cuvinte ziarul își exprima nemulțumirea față de opoziția parlamentară română antimaghiară și reproșa liderilor români că nu s-au opus la fel de dărz regimurilor austriece.

Dar împotriva regimului germanizator și centralizator al lui Bach – care după Alexandru Papiu Ilarian a tradus pe Kossuth în nemțește – românii își manifestaseră adeseori nemulțumirea. În schimb, românii Transilvaniei nu au avut motive să se opună lui Schmerling, deoarece, cu toate rezervele pe care le aveau față de unele accente centraliste ale lui totuși, autonomia Transilvaniei, naționalitatea politică și limba română au fost consfințite și recunoscute legal, ceea ce dualismul n-a mai vrut să recunoască. „*Magyar Polgár*”, II, 1868, nr. 145, din 6 decembrie, p. 604 care sprijinea uniunea, își exprimă satisfacția față de înfrângerea deputaților români și își începe comentariile cu remarcă: „În comul de luptă a suflat primul Ilie Măcelariu”. Discursul lui Măcelariu și în T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 799-805; Punctul de vedere maghiar la „*Magyar Polgár*”, II, 1868, nr. 146 din 9 decembrie, p. 607; 147 din 11 decembrie, p. 613 cu combaterea „*Federațiunii*” și a românilor.

73. T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 804-807.

74. Idem, *op. cit.*, p. 808.

75. Idem, *op. cit.*, p. 808-817; p. 826-827. Episcopul Binder Mihály spune: „Să nu se uite însă că trăim niște timpuri în cari nu se pot menține legile, cari nu corespund trebuințelor poporului și că legile cele rele pe lângă aceea că nu pot fi ținute, mai nasc și alte rele”.

76. Idem, *op. cit.*, p. 836.

77. Idem, *op. cit.*, p. 823-826. Ministrul de interne Wenkheim Bela cere ca deputații înscriși la cuvânt să fie mai scurți la vorbă pentru a grăbi votarea

proiectului guvernamental. Mulți deputați maghiari renunță la cuvânt pe rând pentru a scurta dezbaterile și timpul.

78. Idem, *op. cit.*, p. 827-831.

79. Idem, *op. cit.*, p. 819-820.

80. Idem, *op. cit.*, p. 820-823.

81. „*Magyar Polgár*”, II, 1868, nr. 145 din 6 decembrie, p. 604.

82. Ioan Pușcariu, *op. cit.*, p. 120-128.

83. „*Federațiunea*”, I, 1868, nr. 170 din 23 noiembrie/5 decembrie, p. 671 unde se afirmă din nou preferința ca deputații ardeleni, „să fi rămas acasă cu Dr. Rațiu”.

84. Idem, I, 1868, nr. 180 din 13/25 decembrie, p. 713-714.

85. Idem, I, 1868, nr. 185 din 29 decembrie/10 ianuarie, p. 733-734.

86. „*Românul*”, din 29-30 iulie 1867.

87. Idem, din 9 martie 1867.

88. „*Traian*”, din 23 mai 1869.

89. N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria (de la mișcarea lui Horea până astăzi)*, București, 1915, p. 247.

90. Teodor V. Păcățian, *Pronunțiamentul de la Blaj, în Transilvania*, a. 59, 1928, nr. 1.

Capitolul IV

ILIE MĂCELARIU ȘI CONFERINȚA DE LA MIERCUREA

1. Fostul activist Ilie Măcelariu, președinte al Partidului Național Român (pasivist)

Încheierea primului ciclu parlamentar dualist, în decembrie 1868, a marcat înrăutățirea și agravarea situației politice a românilor, vizibilă nu numai în problemele principale sau la nivel central, dar și în aparatul administrației locale de stat, unde numărul funcționarilor români era mic în comparație cu cel al funcționarilor maghiari. Astfel, în comitatele Transilvaniei existau 75 de funcționari români și 277 funcționari maghiari¹, deși locuitorii români de aici erau mai numeroși decât cei maghiari. Opinia publică română era convinsă că cei 40 000 de martiri ai poporului și-au jertfit viața în 1848-1849 pentru recunoașterea legală a limbii, naționalității și autonomiei Transilvaniei.

Legislația sibiiană care ratificase drepturile politice românești fusese interpretată atât ca recunoaștere a unor drepturi etnico-naturale firești, cât și ca o răsplată a sângelui vărsat, a pierderii unor averi și bunuri materiale considerabile ce aparținuseră celor două biserici sau țăranilor și comunelor române. De aceea invalidarea legislației sibiene a lovit în interesele politice naționale și a desconsiderat luptele și jertfele românești din 1848/9, deși experiența istorică ar fi trebuit să le inspire alte sentimente

politicienilor unguri. Legislația dualistă era ostilă intereselor politice ale celor 11 milioane de slavi și de români și asigura pe calea unui parlamentarism strâmb și îngust toate avantajele politice celor 5 milioane de unguri.

La toate acestea trebuie adăugate pentru anii 1867-1871 nedreptățile și abuzurile care au lovit și au diminuat proprietățile sătenilor sau comunelor și satelor românești și au fost comise de tribunalele urbariale prin comasarea pământurilor și a pădurilor în favoarea intereselor claselor conducătoare ale națiunii dominante. Destituirile și pensionările forțate, din motive politice, ale lui Vincențiu Babeș, Iacob Bologa, Ilie Măcelariu și a altor funcționari din aparatul administrativ sau juridic, urmărirea și tracasarea pronunțamentiştilor de către Tribunalul din Târgu Mureș, condamnările la închisoare ale lui Alexandru Roman și Ioan Poruțiu veneau și ele să amărase și să indigneze spiritele și așa destul de agitate ale românilor din statul ungar. Națiunea română era însă hotărâtă să organizeze o opoziție dărză față de regimul ungar pe măsura politicii ostile pe care acesta a aplicat-o față de interesele sale politice vitale.

Expresia plenară a credinței politice și organizarea rezistenței românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, față de dualism, trebuia formulată și realizată pe baze noi, moderne, prin înființarea unor partide naționale care să dirijeze mișcarea și să dea glas voinței lor de a lupta împotriva asupririi străine, pentru afirmarea ființei lor naționale și apărarea autonomiei pământului și teritoriului strămoșesc.

Primul succes organizatoric pe această linie a fost repurtat la 26 ianuarie/ 7 februarie 1869, în părțile vestice, unde existau antecedentele de la Arad din decembrie 1867 și de la Timișoara din aprilie 1868. În 1869, la Timișoara s-au adunat 500 de reprezentanți români care au înființat Partidul Național Român (activist), partid de sine stătător, înzestrat cu Președinte, Comitet Central, ce urma să creeze comitete comitatense, cercuale și comunale; el avea un program propriu, ce își propunea să fie solidar cu toate națiunile

asuprite, să apere atât proiectul de lege româno-sârb din 1867/8 privind egala îndreptățire națională, cât și autonomia Marelui Principat Transilvania și a Croației, să combată legal legea XII din 1867 și să militeze pentru un statut municipal bazat pe democrație și autonomism. Programul era obligatoriu pentru toți deputații naționali, aleși în alegeri sub egida Comitetului Central în colaborare cu comitetele subordonate și el interzicea parlamentarilor români să dețină funcții în aparatul de stat.

Acest succes organizatoric al luptei antidualiste a fost precedat de adunarea a 309 fruntași sârbi la Becicherecul Mare, care, la 28 ianuarie st.v./ 16 ianuarie st.n., își elaborează un program bazat pe proiectul de lege româno-sârb, apărarea autonomiilor Croației, Transilvaniei, a tuturor provinciilor slave din Cisleithania, colaborarea cu independenții maghiari antidualiști, sprijinirea luptei popoarelor asuprite din Balcani, valorificarea dreptului istoric în mișcarea sârbă și procedură solidară cu românii. Își aleg și sârbii un Comitet Central și un Partid Național bazat pe activitate politică și parlamentară, căruia i se fixează sediul la Novisad².

Se poate observa cu ușurință că aceste programe sunt străbătute de un spirit de solidaritate atât între românii din părțile vestice ale Transilvaniei, cât și cei din părțile estice, din Ardeal sau Transilvania istorică ce constituise Marele Principat autonom până la dualism, cât și între români și slavi, tendință generală care s-a manifestat în diferite forme și în perioada anilor 1843-1849, în ciuda condițiilor concrete și specifice în care își susținea fiecare lupta proprie. Cu toate acestea, existau pe lângă prevederile programatice comune și unele deosebiri în formularea unor tactici sau alianțe (cu maghiarii antidualiști). În cazul românilor din Ungaria, deși aceștia susțineau o luptă generală antidualistă comună, totuși, n-au urmărit încă realizarea unei singure structuri organizatorice, a unui singur partid tocmai datorită condițiilor concrete în care și-au desfășurat activitatea națională.

Astfel, dacă Marele Principat al Transilvaniei, deși considerat țară a Coroanei Sf. Ștefan, avusese și posedase legal autonomie

recunoscută și parafată în acte fundamentale de stat, iar națiunea și limba română fuseseră aici declarate pe cale parlamentară națiune politică și limbă de stat, Banatul, Crișana, Maramureșul și după 1836 și Parțiumul n-au obținut niciodată o autonomie, sau au posedat-o un scurt timp. Ele au fost încadrate în Ungaria, iar românii de aici nu s-au bucurat vreodată de o lege pozitivă referitoare la naționalitatea și limba lor. Dualismul austro-ungar a egalizat în sens negativ diferența deoarece Marele Principat al Transilvaniei a fost și el încadrat în Ungaria. Românii de pe cuprinsul lui, pierzându-și libertățile constituționale câștigate în epoca schmerlinghiană, s-au aflat exact pe aceeași poziție cu frații lor din Banat, Crișana, Maramureș, Parțium.

Deși acum toți românii au același statut politic și formează o unitate națională asuprită și prigonită, ei nu reacționează la fel împotriva dualismului; în virtutea tradiției adoptă tactici de luptă diferite, ceea ce duce și la întemeierea a două partide, Partidul Național Român din Transilvania și Partidul Național Român din Banat, care adoptă și promovează metodele de luptă activistă sau pasivistă. La început șefii politici din Ardeal adoptă, în scopul recâștigării drepturilor politice desființate abuziv, tactica pasivistă și boicotul parlamentar, din păcate fără a fi posibil de a-l dubla cu cel financiar al neachitării impozitelor sau cu manifestații de stradă periodice și repetate, metodă uzitată și de partida deakistă până la 1865 sau de burghezia cehă în prima perioadă dualistă. Cei din părțile vestice îmbrățișează în continuare lupta parlamentară pentru a obține drepturi naționale constituționale. Dar, cu timpul, după trecerea anilor, situația generală comună a impus apropierea și contopirea celor două partide într-unul singur și în ultimă instanță s-a realizat la începutul secolului al XX-lea și unitatea de tactică bazată pe concepția modernă activistă.

Drumul parcurs până la atingerea acestor realizări necesare și cu totul conforme imperativelor luptei de eliberare națională a fost însă destul de sinuos și de dificil. Deși, după cum vom vedea în continuare, anii 1869-1870 au marcat ponderea covârșitoare a

pasivismului în mișcarea națională din Marele Principat al Transilvaniei, totuși, polemicile sunt continuate imediat. Activiștii au cerut perfectarea din interior a luptei politice românești, participarea la alegeri și susținerea unui contact mai strâns cu masele în focul bătăliilor electorale, alianța cu deputații români și slavi din Parlament și folosirea lui ca tribună de luptă în vederea realizării unui contact mai larg cu democrația europeană; de asemenea s-au făcut simțite unele puncte de vedere critice, care nu erau de acord cu aplicarea unor metode de luptă împrumutate sau influențate de mișcările opoziționiste străine de până la 1865 (deakistii) sau după această dată (cehii care combină însă pasivismul politic și parlamentar cu grevele impozitelor și cu mari demonstrații de stradă). Motivul era că cercurile sociale și politice care promovau pasivismul românesc nu aveau forța economică a claselor conducătoare maghiare și cele. De aici decurgea direct faptul că și intensitatea mișcării românești era mai slabă decât a celorlalte și avea, în consecință, mai puține șanse reale de a obține pe această cale re acordarea drepturilor politice pierdute.

Unii au ajuns la concluzia că era preferabil și necesar să se realizeze perfecționarea mijloacelor interne ale luptei politice active. În cel de al șaptelea deceniu al secolului trecut, s-au ridicat voci care au afirmat cu tărie că diferențele de tactică nu trebuiau să împiedice în nici un caz colaborarea tuturor șefilor politici din vestul activist sau estul pasivist al Transilvaniei etnice în acțiunile comune de rezistență antidualistă sau de făurire a unui partid unic. Tocmai de aceea liderii care n-au fost receptivi sau au boicotat de-a dreptul întâlnirile și consfăturile generale au fost combătuți și criticați cu vehemență.

Dar, în 1869, indignarea față de opera legislativă reacționară a Dietei de încoronare de la Pesta era generală în rândurile românilor din Transilvania istorică. Interesele politice, ca și apărarea onoarei naționale, au impus adoptarea boicotului total față de Dieta Ungariei; acest boicot constituia, în acel moment, expresia cea mai concentrată a nemulțumirii populare românești, capabilă să

răspundă în termenii cei mai viguroși și hotărâți loviturilor primite din partea regimului dualist. Într-un cuvânt, climatul politic general era foarte favorabil pasivismului. Chiar activiștii din părțile vestice pledau pentru ca frații lor din fostul Mare Principat să adopte această tactică de luptă. Faptul nu i-a împiedicat pe unii dintre ei să părăsească această conduită și să aducă după numai câțiva ani critici vii la adresa metodelor de luptă din Ardeal, pe care le vor găsi rău aplicate și insuficiente în raport cu necesitățile generale ale mișcării politice.

Desigur, în 1869, formarea Partidului Național Român (activist), condus de Alexandru Mocioni, a constituit din punct de vedere organizatoric un precedent valoros, un exemplu demn de urmat pentru românii ardeleni. Dar întemeierea Partidului Național Român (pasivist) de la Miercurea, prezidat de Ilie Măcelariu, a fost în primul rând produsul dezvoltării firești a mișcării politice concrete din Marele Principat al Transilvaniei. Aici s-a simțit nevoia generală de a organiza mișcarea pasivistă la nivel de partid propriu, care să dea expresie pleneră indignării și dorințelor exprimate de toți românii din orașele și satele Transilvaniei istorice prin conferințe regionale sau locale sau prin reprezentanții lor din adunările administrației locale de stat ale comitatelor, districtelor, scaunelor.

Acțiunea politică de ansamblu din 1869 constituie continuarea directă a rezistenței naționale antidualiste începută încă în 1865 și manifestată în anii următori 1866-1868, într-o gamă largă de mișcări protestatare. Ele porneau de la comune, personalități marcante ale vieții românești, reprezentanțe românești din adunările comitatense, scăunale și districtuale, cercurile clericale sau profesionale. Acestea, în numele și cu asentimentul întregului popor, au elaborat memorii, proteste, interpelări scrise și orale sau s-au pronunțat solemn și public împotriva agravării presiunii dominației străine și a invalidării neconstituționale, pe cale exclusiv executivă, a drepturilor legale de naționalitate și limbă, câștigate cu atâta trudă, după un lung și îndelungat efort politic și după unele pierderi de vieți omenești sau de bunuri materiale.

Continuând direct această vastă și meritorie mișcare politică, un puternic val de proteste românești se redeclanșează în 1869, în adunările administrative, în presă sau în conferințele proprii ale intelectualilor din diferite localități ale Transilvaniei istorice. Desigur, în primele cazuri propunerile și rezervele românești în legătură cu alegerile parlamentare, ce trebuiau efectuate pentru viitoarea Dietă, convocată pe 20 aprilie 1869, erau combătute sau moderate de majoritățile maghiare sau săsești. Dar, cele mai multe au fost trecute în protocoalele dezbaterilor. În adunarea de la Sibiu, notarul Ilariu Muțiu declară că românii nu vor lua parte la alegeri. Oratorul român critică rămânerea în Dieta Ungariei a deputaților români după consumarea actului încoronării; chiar dacă uniunea exista *de facto* grație legii sancționate el nu o recunoaște *de iure* deoarece legislativa Ungariei nu și-a coroborat activitatea cu cea a Transilvaniei¹.

În adunarea Scaunului de la Miercurea deputații români și sași cad de acord să critice legislația maghiară, dar au păreri diferite în legătură cu atitudinea față de viitoarele alegeri. Astfel, adunarea constată că Scaunul și-a ales deputații în Dieta trecută, doar pentru actul încoronării și pentru reglementarea uniunii. Dar, Dieta Ungariei, încălcând unele prevederi, și-a depășit atribuțiile legale și a elaborat legi asupra adresa Marcului Principat al Transilvaniei și a românilor și sașilor. Legile elaborate și sancționate de rege, care loveau în dreptul de stat al Transilvaniei vor fi respectate doar din motive de credință și omagiu către tron. Spiritul antidualist care a fost impregnat mai ales de români și a străbătut dezbaterile adunării se reflectă și prin votarea unei declarații de azeziune exprimată față de lupta parlamentară desfășurată de Ilie Măcelariu în Dieta trecută, ca și prin propunerea făcută de deputatul din Poiana, Nicolae Ciugudeanu, ca fostul lor deputat să fie despăgubit, pentru că regimul l-a destituit din post, de către unele comune românești, care să-i completeze pensia până la suma salariului. De asemenea, pe cuprinsul Scaunului s-au auzit unele voci, profund nemulțumite de regim, care pledau pentru ca la

viitoarea adunare scăunală, Ion Brătianu, să fie ales cetățean de onoare al Miercurii și apoi românii să-l aleagă deputat în Parlamentul Ungariei dacă acesta avea nevoie de deputați.

Aceste declarații românești profund antidualiste, consemnate de documentele și presa vremii, exprimau plastic spiritul combatant al românilor miercureni, atașamentul față de conducătorul lor politic Ilie Măcelariu, dar și față de marele patriot și om de stat din România, socotit ca un fel de protector, Ion Brătianu. Înspre acesta românii își îndreptau instinctiv speranțele viitoare legate de libertatea și unitatea națională. Deși inițial adunarea scaunului Miercurii hotărăște să nu aleagă comitetul electoral pentru efectuarea preliminarilor necesare în vederea alegerilor, totuși, sub presiunea judeului regal Wendell și la insistențele sașilor se adoptă altă decizie prin care adunarea „se demite” la alegerea amintitului comitet în vederea pregătirii alegerilor, fără să se ia hotărâri concrete referitoare la atitudinea față de ele; această problemă era omisă și lăsată practic la discreția alegătorilor.⁴

În adunările comitatelor Hunedoara, Solnocul Interior, districtul Făgărașului, D. Densușianu, Gavril Manu și Ioan Antonelli critică legislația dualistă și prezintă moțiuni pentru neparticipare la alegeri. Dar ele sunt respinse de majoritățile maghiare dualiste sau de unii funcționari și deputați români făgărășeni. Aceștia, în pofida rezervelor și criticilor deschise făcute împotriva regimului, doresc să aplice instrucțiunile centrale privind organizarea alegerilor. Oratorii români, indiferent de soluțiile propuse în legătură cu alegerile, critică atitudinea Parlamentului și guvernului Ungariei față de români.

Principiul egalității electorale a cetățenilor comitatelor devenea o simplă satiră prin menținerea legii electorale nedrepte pentru Transilvania. Localități mici cu 3-4 000 de locuitori își alegeau doi deputați întocmai ca și comitatele cu peste 100 000 sau peste 200 000 de locuitori. Uniunea făcută împotriva voinței românilor era menită să-i mențină în situația de purtători ai sarcinilor publice și să-i excludă de la beneficiile vieții politice. Era

demascată legislația dualistă și se afirma că ea a dezvăluit adevărata mască sau față a liberalismului partidelor maghiare. În cuvântări sau adrese scrise se cerea elaborarea unei noi legi electorale democratice și abrogarea legislației electorale maghiare din 1848 menținută și atunci, care-i defavorizează pe români³.

Ar fi greșit însă, să considerăm că românii făgărășeni, care au adoptat hotărârea de a alege comitetul central electoral și apoi au participat la alegeri (însă în 1869, deputatul lor Ioan Antonelli nu și-a onorat mandatul, refuzând să participe la dezbaterile Dietei pestane), ar fi fost mai moderați sau mai puțin curajoși în lupta națională. Și aceasta fiindcă adunarea districtuală, ca și funcționăria română a Făgărașului, a intrat într-un lung conflict politic și constituțional cu Ministerul de Interne din Pesta, între anii 1867-1873, până când au fost arestați preventiv unii din funcționari și alții au fugit peste Carpați, în România. În fruntea districtului a fost numit un maghiar, animat de sentimente loiale față de sistemul constituțional dualist⁴. Acest fel de rezistență românească, pornită de la administrația locală de stat împotriva guvernului central, a fost viu apreciat de cercurile politice românești. Mai târziu, când au apărut anumite critici împotriva pasivismului, cazul Făgărașului, care a înfruntat activ ani de-a rândul guvernul pestan, era mereu invocat, spre a fi urmat și de pasiviștii din alte adunări ale administrației comitatense, districtuale sau scăunale.

În condițiile în care hotărârile românești de a nu participa la alegeri, exprimate în adunările administrației locale, erau fie respinse de majoritățile maghiare din adunările comitatelor, sau de cele săsești din adunările scăunale, fie temperate de unele propuneri ale funcționarilor români din districte, intelectualii români s-au hotărât să-și exprime dorința de a boicota alegerile și Dieta Ungariei în conferințe proprii. Asemenea conferințe s-au ținut la Dej (15 februarie), Cluj (4 martie), Gherla (4 martie), Abrud, Târnăveni, Făgăraș, unde s-au emis hotărâri bine motivate din punct de vedere politic de a nu participa la alegeri. Rezoluțiile acestor microconferințe românești constituiau noi atacuri împotriva

legilor dualiste. În cadrul lor clujenii au afirmat deschis adevărul că Dieta Ungariei s-a străduit și a reușit să se împace cu Austria, dar n-a făcut nimic pentru a se înțelege pe baze trainice și democratice cu națiunile alături de care trăia de secole națiunea maghiară⁷.

Dorințele de a îmbrățișa metoda pasivității absolute erau întreținute și însuflețite de șefi politici cu prestigiu ai mișcării naționale românești din Ungaria istorică. În acest sens, I. Rațiu publică, la 17/29 ianuarie 1869, un adevărat apel, care chema pe români la boicotul alegerilor și era lansat „din Câmpia Transilvaniei”⁸. La 26 ianuarie/7 februarie 1869, Alexandru Mocioni publică articolul *Pasivitatea legală a românilor din Transilvania*, în care eminentul conducător și lider politic motiva, cu competența și autoritatea ce-l caracterizau, tactica adoptată de frații ardeleni⁹.

Dar în 1869, unii conducători români preferă formula pasivității relative și încearcă să-i explice avantajele față de metoda boicotului total. Astfel, la 4/16 februarie 1869, Ioan Meșianu arăta că, în acele cercuri electorale unde alegătorii români erau numeroși, aceștia trebuiau să se împartă în două categorii. Prima categorie era însărcinată să intre în sediul comisiei electorale și să declare că nu alege pentru Dieta Ungariei, cerând ca declarația să fie trecută în protocol. Dacă în cercul respectiv erau maghiari, sași, evrei sau chiar români dornici să aleagă pentru Dieta pestană aceștia trebuiau lăsați să se înscrie totdeauna primii pe liste, pentru a li se cunoaște exact numărul. Categoria a doua de alegători români, ținută în rezervă și credincioasă principiului boicotării Dietei, ar fi intrat în focul bătăliei electorale pentru a vota împotriva deputatului regimului și cu scopul de a alege un deputat român, despre care era sigură că va refuza locul de pe băncile Parlamentului Ungariei.

Spre exemplificare, Ioan Meșianu preciza că, dacă în cercul electoral Șercaia existau 50 de votanți care-l alegeau pe Benedek, 60 de români urmau să-l aleagă pe Barițiu sau pe oricare alt conducător român care își lua angajamentul că nu va intra în Dieta pestană. În timp ce acești alegători români ar fi zădărnicit alegerea

lui Benedek, ceilalți trebuia să declare solemn că ei nu alegeau pentru Dieta Ungariei. Protopopul ortodox român insista asupra necesității ca alegătorii unguri, sași, evrei sau toți câți s-ar fi declarat contra pasivității, să fie lăsați să se înscrie primii pe listele electorale, fiindcă numai așa se putea stabili cu precizie câte voturi trebuiau organizate și mobilizate pentru a-i înfrânge. Apoi, cei ce rămâneau disponibili adoptau declarația de boicotare a alegerilor. Ioan Meșianu știa că formula propusă de el cerea multă trudă și osteneală din partea intelectualilor și organizatorilor români. Dar, credea că, tocmai prin această muncă susținută și meticuloasă, treburile ar reuși foarte bine¹⁰.

Metoda lui ar fi permis combinarea pasivismului total cu cel parțial. Adică în unele locuri electorii români nu alegeau, iar în altele alegeau deputați care boicotau parlamentul unguresc. Se stingherea astfel alegerea unor deputați maghiari dualiști deoarece pe locurile vacante se organizau alegeri parțiale în cursul cărora românii se manifestau la fel. Prin acest procedeu se asigura mai ritmic și mai organizat contactul dintre liderul politic principal și alegătorii români.

Și în publicistica românească s-a simțit nevoia, încă înainte de întemeierea Partidului, de a se exprima organizat o atitudine față de alegerile din 1869, dar și față de rezultatele ciclului parlamentar al Dietei de Încoronare de la Pesta (1865-1868). Comitetul Central al partidei deakiste, manifestându-și satisfacția față de legislația adoptată în Dieta trecută, își propunea să acționeze în continuare în sensul respectării și întăririi ei, pe baza învoielii din 1867. În acest sens s-au declarat Anton Szapáry, Francisk Pulski și redactorii de la „Pesti Napló“ (Király) și „Századunk“ (Urházy). Partida stângii extreme maghiare, arătând că Dieta de Încoronare n-a corespuns așteptărilor și intereselor poporului, își propunea în rapoartele ei să militeze pentru ca Ungaria să devină un Regat cu adevărat liber, ministerele comune austro-ungare să fie desființate, armata maghiară să nu depindă de Viena etc.

Corespondenții români, constatând că comitatul Heveș și stânga extremă maghiară au întocmit rapoarte în care își exprimă

nemulțumirea față de Dieta trecută, scriau cu vădit reproș că „asemenea rapoarte române încă nu citirăm“¹¹. De aceea, a fost lansată o „rugare constituțională“ prin care foștii deputați români erau invitați să-și convoace alegătorii. Deputații să le prezinte rapoarte pentru ca opinia publică să realizeze în ce măsură acțiunile lor au servit interesele națiunii și ce rezultate au fost obținute în acest sens¹². Dar în fața valului de proteste declanșat în 1869, nu se punea problema convocării restrânse doar a foștilor deputați, chiar dacă ideea întrunirii alegătorilor români era foarte prețioasă. Îndeosebi, se simțea nevoia consultării unui grup cât mai mare și cât mai numeros de lideri naționali și a organizării disciplinate a mișcării pe bază de partid și de program.

În privința rapoartelor de conduită și de luptă solicitate de opinia publică românească, Ilie Măcelariu este acela care prin scrisorile sale către George Barițiu și Alexandru Roman, transformate la cererea sa în corespondențe de presă publicate în coloanele „Gazetei Transilvaniei“ și „Federațiunea“, și-a făcut și de această dată datoria; el a evidențiat eforturile deputaților radicali, care au militat deschis pentru apărarea programului național, axat pe apărarea autonomiei pământului strămoșesc și a ființei național-politice a poporului român. Măcelariu a criticat și a respins atitudinea moderaților, înclinați spre compromis și renunțări parțiale de la programul de luptă, spre a ajunge la o înțelegere precară cu guvernantii¹³. Dieta maghiară i-a prigonit pe radicali și pasivistul Barițiu a recunoscut că cei mai mulți deputați români din Dieta trecută au venit acasă dezgustați și amărâți sufletește din cauza celor văzute și pătimite acolo¹⁴.

Această stare de lucruri a creat un climat favorabil pentru reușita generală a concepției și ampretei pasiviste în susținerea luptei naționale. Atât pentru Ilie Măcelariu, Avram Țincu, ca și pentru Axente Sever sau alți conducători era clar în 1869 că era necesar ca deputații români să adopte în principiu pasivismul și să boicoteze Dieta Ungariei. Pentru ei rămânea deschisă doar dilema participării sau neparticipării la alegeri în cercurile electorale unde

românii aveau majoritatea: cu alte cuvinte, în concepția lor, viitoarea conferință urma să stabilească dacă se va adopta metoda boicotului total, pasivitatea absolută, care presupunea neparticiparea la alegeri sau cea relativă care includea participarea la alegeri, dar excludea intrarea în Dietă și participarea celor aleși la dezbaterile parlamentare maghiare. Visarion Roman, Ioan Rațiu, George Barițiu, Ioan Micu Moldovan și alți conducători pledau pentru formula pasivității absolute, încă înainte de conferință; ei doreau ca ea să adopte această soluție și să o enunțe obligatorie pentru întreaga națiune română din Transilvania. Tot pe baza ei urma să se întemeieze și partidul cu organele sale centrale sau locale, menite să coordoneze mișcarea în ansamblul ei și să vegheze la păstrarea pasivității totale.

Visarion Roman și G. Barițiu s-au înțeles, la Brașov, să atragă în acțiunea de pregătire a conferinței pe I. Măcelariu, care se bucura de o mare popularitate între români. Trecerea lui I. Măcelariu – activistul de odinioară – la pasivism ar fi însemnat influențarea în același sens a unor intelectuali români care au adoptat sau au simpatizat până atunci cu activismul politic. Dexteritatea juridică a fostului consilier era necesară în tratativele și eventual în slăbirea vigilenței autorităților. În vederea unor mai strânse și directe colaborări, V. Roman mijlocește mutarea lui Ilie Măcelariu de la Miercurea la Sibiu, unde urma să se angajeze la Societatea româno-săsească de asigurări „Transilvania”¹⁵.

La 20 februarie 1869, I. Măcelariu se afla la Sibiu unde discuta angajarea cu consilierii „Transilvaniei”. În aceeași zi, în casa lui Iacob Bologa a avut loc o consfătuire politică între acesta, Visarion Roman și Ilie Măcelariu. Ea poate fi considerată pe drept cuvânt începutul acțiunii pentru crearea Partidului Național Român și adoptarea pe linie de partid a pasivismului. Discuția a fost începută de Visarion Roman care face apel la unele afirmații valoroase enunțate de Iacob Mureșan; acesta scrie în „Gazeta Transilvaniei” că pe viitor nu va mai primi polemici politice personale, până când intelectualitatea română nu va fi disciplinată și condusă de un

Comitet Central cu mai multe comitate ținutale și comunale. În fond, Iacob Mureșan a lansat un merituos apel la întemeierea Partidului și indirect la micșorarea numărului prea mare de polemici și certuri neprincipiale. Iacob Bologa găsește justă pretenția lui Mureșan, mai ales că românii din Ungaria i-au întrecut pe cei din Ardeal din punct de vedere organizatoric, întemeindu-și un Partid Național la Timișoara.

V. Roman pretinde că pentru rămânerea în urmă a ardelenilor ar fi vinovat Șaguna (probabil fiindcă el nu a dorit o conferință fiind pentru activism și nu, ca majoritatea liderilor, pentru pasivism) și încearcă să-l convingă pe I. Măcelariu că trebuia acționat și fără mitropolitul ortodox. Măcelariu era de părere că, în acest caz, nu rămânea o personalitate românească cu poziția și prestigiul mitropolitului care să poată convoaca o conferință națională. I. Bologa intervine prompt și susține că însuși I. Măcelariu ar putea să convoace conferința, considerând, desigur, că autoritatea și probitatea politică a acestuia erau cunoscute și apreciate pozitiv de opinia publică românească, care i-ar fi dat astfel ascultare. După ce Măcelariu a afirmat că nici el nu se mai putea înțelege cu Șaguna, a propus ca I. Bologa să convoace conferința. Visarion Roman era de părere că aceasta o putea face fie Ilie Măcelariu, fie I. Bologa, dar trebuia întrebat în trei locuri: Brașov (G. Barițiu), Turda (I. Rațiu), Dej (G. Manu).

Atunci, I. Măcelariu și-a dat imediat acordul să pornească el acțiunea publică și a cerut lui V. Roman să scrie telegramele de întrebare în numele lui. Acestea au fost concepute de toți trei: Măcelariu, Roman și Bologa și au fost expediate în aceeași zi în cele trei orașe. Tot atunci s-a hotărât ca Șaguna să nu afle nimic din ce se plănuia până în preajma conferinței. După sosirea răspunsurilor la telegramă să fie chemat și I. Hania, formându-se astfel un consiliu de patru care trebuia să decidă în unanimitate asupra tuturor acțiunilor viitoare. Nu se putea adopta și aplica nici o hotărâre sau acțiune dacă ea nu întrunea consimțământul tuturor membrilor micului consiliu de conducere sau coordonare a treburilor naționale¹⁶.

Telegrama către Barițiu, predată poștei la 20 februarie, avea următorul conținut: „Ești de acord să convoc eu o conferință a inteligenței noastre transilvane la Miercurea. Răspunde. Ilie”¹⁷. Ilie Măcelariu era îndreptățit să afirme în fața lui Roman și Bologa că nu se mai putea înțelege cu Șaguna, întrucât în ianuarie 1869 el l-a convins pe mitropolit să contribuie la convocarea unei conferințe naționale. La 10 ianuarie 1869, Ilie Măcelariu se grăbise să-i telegrafieze lui Barițiu că „Barbă Mare“ este inclinat să țină conferință. În acest scop dorește să meargă la Făgăraș și să discute cu Barițiu detaliile acțiunii¹⁸. Dar din această inițiativă a lui Măcelariu nu a rezultat nimic concret. Astfel, fostul deputat al Miercurii văzând că totuși mitropolitul nu se angajează personal și deschis în acțiune își dă acordul să colaboreze cu Roman, Bologa, Barițiu, Rațiu și alți conducători politici.

Telegrame cu conținut asemănător au fost expediate și lui Ioan Rațiu și Gavril Manu. În aceeași zi, 20 februarie (sâmbăta), au sosit telegrafic două răspunsuri afirmative (dintre care unul din Brașov, de la Barițiu), iar al treilea a sosit a doua zi (duminică), în 21 februarie. Măcelariu a ținut ca imediat ce a sosit telegrama din Brașov (deci sâmbătă) să se treacă la stilizarea apelului pentru jurnale. Dar V. Roman a cerut să se aștepte și scrisoarea din Brașov, promisă în telegramă, unde spera să găsească multe idei și sfaturi bune pentru reușita acțiunii. Când a sosit telegrafic și cel de al treilea răspuns (duminică, 21 februarie), I. Măcelariu, I. Bologa și V. Roman nu erau în Sibiu, fiind plecați la Rășinari, la nunta unei rudeni a lui V. Roman. Aici l-au întâlnit pe I. Pinciu de la Târnăveni, pe care l-au pus în temă și i-au cerut să sprijine inițiativa organizării conferinței naționale. Luni dimineața (22 februarie) cei trei s-au întors la Sibiu, unde au găsit scrisoarea lui Barițiu și a treia telegramă-răspuns sosită duminică.

I. Hania a fost invitat grabnic la consfătuire și cei patru lideri – singurii din Sibiu care erau în temă cu cele ce se pregăteau – au analizat scrisoarea lui Barițiu, după care micul consiliu l-a însărcinat pe V. Roman să alcătuiască pentru jurnale textul apelului

către intelectualitatea românească. Acesta trebuia să fie semnat de Ilie Măcelariu, convocatorul conferinței. Visarion Roman formulează textul apelului încă în acea zi. La 23 februarie micul consiliu al celor 4 lideri îl discută și îl aprobă în unanimitate. Apoi Ilie Măcelariu și Visarion Roman au formulat împreună apeluri ce urmau a fi adresate direct unor personalități politice românești. Acestea au fost aprobate și semnate tot de Ilie Măcelariu. În timp ce se desfășura această susținută activitate politică, Ilie Măcelariu se angajase deja la Societatea de asigurări „Transilvania“.

Visarion Roman îi scrie satisfăcut lui Barițiu, că scopul ce și l-au stabilit amândoi la Brașov era deja aproape realizat prin intermediul „Transilvaniei“ care s-a dovedit a avea o mare importanță pentru români, fiindcă prin mutarea lui Ilie Măcelariu la Sibiu se câștiga un factor însemnat pentru cauza națională. Ilie Măcelariu s-a angajat cu un salariu de 1200 florini pe an, care, împreună cu pensia de stat, i-au asigurat un venit solid, egal sau chiar mai mare decât salariul său de înalt funcționar de stat. Visarion Roman spera că prin conferința de la Miercurea conducerea națională va fi smulșă definitiv din mâna cercurilor ecleziastice. De aceea îl roagă pe Barițiu să participe personal la conferință sau să trimită scrisori în diferite locuri, pentru a încuraja oamenii să vină. Visarion Roman îl înștiințează pe Barițiu că Ilie Măcelariu îi va expedia curând o scrisoare în legătură cu marea acțiune ce era în curs de desfășurare¹⁹.

Într-adevăr, la 23 februarie 1869, I. Măcelariu expedia răspunsul la scrisoarea trimisă de Barițiu, la Sibiu. I. Măcelariu îl asigură că toți participanții la discuție și-au exprimat acordul cu cuprinsul scrisorii și așteaptă aceleași rezultate de la conferința proiectată, ca și cele preconizate sau dorite de Barițiu. Aceste afirmații sunt tot atâtea indicii asupra acordului survenit între Măcelariu și șefii pasiviști în privința adoptării, în principiu, a pasivismului, conferința urmând să fixeze formula de aplicare a metodei pasiviste. Mai mult decât atât, Ilie Măcelariu căuta să-l convingă pe Barițiu, sceptic în privința posibilității de a obține o

solidaritate de opinii în cadrul viitoarei conferințe, că aceasta va fi obținută, pe bazele dorite și exprimate, fiindcă toți simțeau nevoia colaborării și solidarizării împotriva regimului, indiferent de confuziile și polemicile survenite în interiorul mișcării după 1865.

Măcelariu era convins că hotărârile și concluziile conferinței de la Miercurea vor fi adoptate aproape de întreaga intelectualitate română. El l-a înștiințat pe Barițiu că Rațiu și Manu și-au dat acordul pentru convocarea conferinței, dar ultimul ar fi dorit ca ea să se întrunească la Turda nu la Miercurea. Barițiu este de asemenea informat că apelul general a fost expediat în acea zi de Măcelariu tuturor redacțiilor românești. Barițiu este rugat să sprijine apelul din „Gazeta Transilvaniei” printr-o solicitare semnată și de el, ca șef vechi și cunoscut al pasiviștilor. Ilie Măcelariu era de părere că trebuia făcut un al doilea apel către colegii lui din Dieta pestană prin care să-i cheme pe toți la Miercurea, întrucât numai conferința putea constitui unicul for competent care să judece comportamentul și acțiunile desfășurate la Pesta de foștii deputați români. Șaguna nu știa nimic încă de conferință. Dar Măcelariu intenționa să-l invite atât pe el, cât și pe mitropolitul din Blaj, Ioan Vancea.

Totodată îl informa pe Barițiu că-i va expedia o scrisoare și comisarului regal, contele Emanuel Péchy, pentru a obține aprobarea ținerii conferinței. Dar scrisoarea nu va fi expediată decât după tipărirea și publicarea apelului general în jurnalistica română. Ilie Măcelariu a insistat foarte mult ca Barițiu să vină la conferință și să-i îndemne și pe alții să vină, întrucât prezența lui ar fi fost o garanție pentru obținerea solidarității și rezultatelor scontate de toți inițiatorii pe bazele dorite (deci pasiviste). De altfel Măcelariu a mărturisit că s-a simțit foarte jenat ca tocmai el să ia inițiativa (probabil fiindcă fusese activist). El a făcut primul pas cu destulă sfială, însă a fost mult încurajat de sprijinul și acordul primit de la Barițiu și Rațiu, fără de care n-ar fi deschis acțiunea²⁰.

Tot în 23 februarie 1869, Ilie Măcelariu îl solicită pe Barițiu să semneze apelul ce urma să fie lansat către foștii deputați spre a veni la conferință, întrucât nu era potrivit să-l semneze el, ca participant

și coleg al lor în Dieta de Încoronare de la Pesta. Apelul trebuia tipărit în „Gazeta Transilvaniei“ și era preferabil să vină din partea lui Barițiu. Dacă el nu dorea acest lucru, atunci să-l facă – la intervenția sa – redacția „Gazetei“, care urma să-l publice o dată cu apelul general²¹.

În apelul general, semnat de Ilie Măcelariu, se remarcă faptul că până la acea dată s-au ținut multe mitinguri și adunări de partide din Ungaria, Banat și Transilvania. Dar românii din Marele Principat nu s-au folosit încă de frumosul drept constituțional de a se consfătui în privința conduitei și atitudinii proprii sau a mijloacelor legale de apărare a intereselor lor fundamentale. Amânarea constituia un rău ce trebuia grabnic înlăturat, mai ales că atât în presă, cât și în declarațiile frunțașilor s-a subliniat necesitatea convocării unei conferințe naționale. Din aceste considerente, la care se mai adăugau alegerile ce se apropiau, Ilie Măcelariu s-a hotărât, pe baza provocărilor primite din mai multe părți, să invite intelectualii români la o conferință frățească, în Miercuria, pe ziua de 23 februarie v./7 martie n. Primul scop al conferinței va fi constituirea partidei naționale române, după modelul altor partide și cluburi deja constituite. Al doilea țel urmărea să stabilească o procedură solidară față de alegerile parlamentare pentru Dieta Ungariei, ca și în privința altor chestiuni naționale. Se spera că intelectualii vor fi pătrunși de importanța lucrului și vor veni în număr cât mai mare la conferința proiectată²².

După apelul general, semnat în 22 februarie și trimis redacțiilor române în 23 februarie, Ilie Măcelariu a expediat și apelurile speciale către liderii mai importanți ai luptei politice românești. În aceste apeluri speciale Ilie Măcelariu a deplâns confuziile și certurile survenite după 1865, care au îndurerat inimile românilor adevărați. De aici decurgea și situația deplorabilă în care se aflau românii Transilvaniei, cu sau fără vina lor. În mod drastic I. Măcelariu, de comun acord cu I. Hania, V. Roman și I. Bologa, a scris în acest apel că trebuia să le fie rușine tuturor conducătorilor pentru confuziile și destrămările ivite în sânul mișcării. Principala

cauză era că nu s-au folosit de posibilitatea oferită de viața constituțională de a convoca o conferință națională, în care să se consulte frățește. Ei au preferat să lucreze, sau mai bine zis au „orbecăit“, fiecare după capul și capriciul său, sau, ceea ce era și mai trist, au acționat mânați de ură sau invidie personală.

Era necesar să se sisteze imediat asemenea proceduri, care afectau cele mai vitale interese naționale, să se adopte o altă direcțiune în conducerea treburilor naționale, pentru ca, prin adunarea forțelor, să se salveze onoarea națională. Conducătorul de asemenea intenții, Ilie Măcelariu convoca, pentru 7 martie 1869, intelectualitatea română din Transilvania, la conferința din Miercurea. El îi ruga pe corespondenți să-i onoreze chemarea și să mobilizeze și pe alții să vină, pentru ca să se întrunească în cadrul conferinței cât mai mulți bărbați de încredere ai națiunii²³.

În textul apelului, elaborat de Ilie Măcelariu împreună cu Visarion Roman și cu asentimentul lui Bologa și Hania, se simte dorința mai veche a fostului deputat de Miercurea, ca certurile și polemicile dintre șefii români să dispară, deoarece periclitau interesele generale, și în locul lor să se instituie colaborarea și înțelegerea frățească. La 26 februarie 1869, Ilie Măcelariu îi scrie contelui Emanuel Péchy, că partidele lui Deák, a stângii maghiare, românii și sârbii din Ungaria, au ținut conferințe care au adoptat hotărâri în legătură cu rezolvarea problemelor politice curente. Acestea serveau atât regimului cât și respectivelor partide, întrucât guvernul și opinia publică se puteau orienta mai ușor asupra dorințelor și scopurilor politice urmărite de fiecare. Măcelariu îi aducea aminte comisarului regal că în 8 mai 1867 a dat asigurări publice că va primi lămuriri despre dorințele drepte și legale ale cetățenilor de orice limbă.

Tocmai fiindcă intelectualitatea română nu și-a ținut o conferință, în sânul românilor s-au făcut auzite, prin adunările municipalităților, enunțări de păreri și proceduri diferite. De exemplu, în scaunul Sibiului și în comitatul Solnocului Interior s-a pledat pentru altă procedură, diferită de cea din scaunul Miercurii,

existând apoi deosebiri și între districtele Făgărașului și Năsăudului. Era greu pentru români, dar și pentru guvern și opinia publică generală, să vadă direcțiunea reală a mișcărilor, în mijlocul atâtor opinii divergente. Pentru a îndrepta lucrurile, intelectualii români au convocat pe 7 martie o conferință la Miercurea în vederea constituirii unei partide naționale, după exemplul altor partide și cluburi existente deja în țară. Ea va acționa pentru stabilirea unei proceduri solidare în fața alegerilor ce se apropiau și pentru a decide asupra intereselor naționale și patriotice generale. I. Măcelariu care publicase apelul îi scria contelui că ar fi păcat dacă ziaristica maghiară ar critica această acțiune, mai ales că n-a combătut conferința extremei stângi maghiare. Era de asemenea regretabil dacă inițiativa românească ar fi combătută și din alte părți. Convocatorul își asigura fostul șef ierarhic că adunarea va fi publică, se va desfășura între marginile legii și nu va deveni focar de fapte periculoase țării²⁴.

Măcelariu – așa cum îi scrisese lui Barițiu – se adresează comisarului la 25 februarie, deci, după publicarea apelului convocator general. Gestul era justificat. O eventuală oprire a conferinței, după ce intenția ținerii ei devenise cunoscută opiniei publice, ar fi fost mai greu de realizat. Prin ea s-ar fi accentuat nemulțumirea populară românească față de regim, ce se manifestase destul de pregnant și până atunci pe diverse planuri. Autoritățile nu puteau ignora acest factor. Pe de altă parte, nu putem trece neobservat faptul că Ilie Măcelariu, foarte priceput în interpretarea legilor, în verificarea constituționalității lor și în respingerea legilor de uniune maghiare, era tot atât de versat în afacerile politice. El a ales cu multă dexteritate și în mod intenționat luările de poziție românești din adunările administrației locale, pentru a-l înșela pe contele maghiar și pentru a motiva necesitatea unei conferințe care să le aducă la un numitor comun. Dar așa cum am arătat, datorită influenței membrilor sași și maghiari sau a unor funcționari români din adunările ținutale, nu întotdeauna se putea merge până la capăt în adoptarea unor soluții pasiviste.

În scaunul Sibiului propunerea românilor pentru pasivitate este respinsă de adunare. Apoi, sub presiunea sașilor și a judeului regal, românii din scaunul Miercurii „se demit” la alegerea comitetului central electoral, necesar pregătirii alegerilor. De asemenea la Făgăraș propunerea lui Antonelli de a se adopta pasivismul cade în favoarea propunerii vicecăpitanului Ioan Codru Drăgușianu ca adunarea să constituie comitetul electoral, deși în silă și cu toate protestele deja amintite; Năsăudul se hotărăște și el să aleagă comitetul și să organizeze alegerile, doar că adunarea trimite o petiție tronului în care cere ca legea electorală din Ungaria cu censul ei de 5 fl. să fie aplicată și în Transilvania, unde censul era de 8 fl.

În fond, în multe adunări ținute, tendința românilor spre pasivitate și protest era îndeajuns exprimată, ca fiind respinsă sau doar temperată fie de membrii sași, fie de înalți funcționari care doreau totuși să respecte – uneori în ciuda vederilor lor – instrucțiunile centrale privind organizarea alegerilor. Toate aceste elemente contradictorii – mai ales că adunările amintite aleseseră comitetele electorale – au fost bine alese și folosite, deoarece l-au făcut să creadă pe E. Péchy că Ilie Măcelariu putea fi în continuare – așa cum a fost între 1865-1868 – adept al tacticii activiste în viitoarea conferință. Ea ar accepta activismul și ar realiza numitorul comun al atitudinilor în sensul adoptării acestei tactici.

Politicienii maghiari gândeau că, deocamdată, vor putea suporta mai ușor opoziția parlamentară, mai ales că ei avuseseră grijă să întocmească asemenea legi electorale care să permită alegerea unui număr cât mai mic de lideri nemaghiari în Parlamentul Ungariei. Este important totuși să amintim că mai târziu, după ce politicienii maghiari își vor consolida pozițiile, vor suporta din ce în ce mai greu opoziția parlamentară și vor întreprinde acțiuni abuzive în perioada campaniilor electorale, tocmai cu scopul de a împiedica alegerea în Parlament a reprezentanților națiunilor asuprite (ca de pildă în 1887). Dar în 1869 guvernarea se temeau de semnificația politică a boicotului și

a pasivității care ar fi însemnat pe plan teoretic nerecunoașterea competenței și autorității Parlamentului Ungariei asupra Marelui Principat al Transilvaniei și ar fi creat dificultăți în aplicarea și recunoașterea proaspetelor legi ale regimului dualist.

Pasiviștii declarau că se supun legilor, dar numai de forță și din silă și că vor acționa legal pentru modificarea lor (ca și activiștii de altfel); deci, în principiu, boicotul și pasivitatea erau acum răspunsurile cele mai concentrate ale nemulțumirii populare românești și adepții dualismului le priveau cu mai mare îngrijorare văzând în ele un atentat moral la integritatea de stat, chiar dacă erau exprimate pasiv și în tăcere, prin brațele încrucișate ale alegătorilor români, care refuzau să aleagă și să-și trimită aleșii la Pesta. Împotriva tendințelor pasiviste ale românilor Transilvaniei pledează personalități politice maghiare guvernamentale sau din opoziție ca de pildă Deák și Irányi. Deák promite că dacă mai era necesar să se facă ceva pentru români se va face „sinc ira et studio“, pe cale legală, în Parlamentul Ungariei și împreună cu deputații lor. Irányi invită pe deputații români ardeleni să intre în Parlament unde împreună cu deputații români din părțile vestice să se alieze cu deputații sârbi și cu cei ai stângii extreme maghiare antidualiste pentru a acționa alături în vederea modificării legii naționalităților²⁵.

În 1869, înșelarea și derutarea contelui Péchy, prin abilitatea și dexteritatea lui Ilie Măcelariu, a fost de un real folos pentru mișcarea națională din Marele Principat al Transilvaniei, prin faptul că a prevenit orice risc al interzicerii conferinței de la Miercurea, atât de necesară pentru organizarea modernă, pe bază de partid, a rezistenței politice antidualiste. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât era cunoscut faptul că măsurile preventive, legile adoptate de autorități, erau mai aspre în Transilvania istorică decât în restul țării. Numai aici a fost trimis un comisar regal extraordinar, însărcinat cu aplicarea și înfăptuirea uniunii, liniștirea și anihilarea opoziției, și, tot aici, s-a menținut o lege electorală mai aspră decât în Ungaria.

Probabil că datorită acestei situații, conducătorii românilor ardeleni se temeau – cu sau fără teme – că ceea ce le era permis

românilor și sârbilor din Ungaria, care și-au ținut conferințe proprii, nu li se va permite lor. De aceea Ilie Măcelariu se gândește să ia o măsură de precauție în plus, pentru a asigura reușita acțiunii. De altfel Barițiu și Rațiu s-au temut că dacă ei convoacă sau chiar numai vin la conferință, atunci ea va fi oprită. Faptul că Emanuel Péchy a căzut în cursă este sigur. Ilie Măcelariu l-a aflat de la unii funcționari sași cu care el întreținea relații personale amicale.

Visarion Roman afirmă că fostul consilier român era bun prieten cu judele regal al Miercurii, Wendel, și care la rândul lui era bun amic cu Moritz Conrad, comitele națiunii săsești. Prin intermediul lui Wendel, Măcelariu află că în 3 martie 1869, contele Péchy i-a scris comitelui săsesc că convocatorul conferinței de la Miercurea ar fi pentru activitatea politică, dar că nu știe la care partidă să se alătore în Parlament. Entuziasmat prematur, contele maghiar îi cere subordonatului său de la Sibiu să încerce să-l câștige cu orice preț pe Ilie Măcelariu pentru activitate politică, în pofida nemulțumirilor existente.

Măcelariu l-a informat cu vădită satisfacție pe Barițiu că pe „Vodă“ (Péchy) l-au înșelat și l-au determinat să facă asemenea afirmații false pasajele sale din scrisoarea expediată la 25 februarie, referitoare la declarațiile românești din adunările administrative. Măcelariu a ironizat puterea de înțelegere și pătrundere a lucrurilor, ce o poseda contele, prin cunoscutul citat biblic „fericiți cei săraci cu duhul...“²⁶.

Visarion Roman l-a informat pe G. Barițiu, încă la 25 februarie 1869, că Ilie Măcelariu i-a scris lui Péchy în problema conferinței cu intenția premeditată de a preveni o eventuală oprire oficială a acțiunii²⁷. Mai târziu același lider politic afirma și mai convins că dacă oricine altul ar fi convocat conferința ea era interzisă. Dar Măcelariu a redactat și a expediat lui Péchy o scrisoare atât de „blăstămat compusă încât putea omul să creadă că el e pentru activitate“²⁸. Dar derutarea autorităților nu era condamnabilă, deoarece ținerea conferinței trebuia neapărat asigurată, date fiind scopurile ei majore. Pe de altă parte scrisoarea lui Ilie Măcelariu nu

a fost o cerere, ci mai mult o înștiințare despre ținerea conferinței, redactată cu intenția ascunsă, e drept, de a adormi vigilența autorităților, și de a preveni eventualele riposte nedorite și neplăcute pentru mișcarea națională românească. Inițiatorii din Sibiu doreau ca prin conferința de la Miercurea să suplinească Congresul național, dorit și cerut de mai multă vreme, sau măcar să deschidă în viitor drumul spre ținerea lui. Partidul trebuia constituit nu numai pentru fixarea atitudinii față de alegeri, ci și pentru a hotărî asupra tuturor chestiunilor ce priveau națiunea română în acel moment sau în viitor. Aceasta însemna că se urmărea stabilirea unei proceduri solidare atât în privința alegerilor, cât și a problemelor generale ce se ridicau în fața poporului²⁹.

Comisarul regal Emanuel Péchy îi răspunde destul de prompt lui Ilie Măcelariu, la 28 februarie 1869, că, având în vedere asigurările date în scrisoarea din 25 februarie, îl roagă confidențial să folosească popularitatea, influența și tactul de care se bucura între români pentru ca viitoarea conferință să se desfășoare în limitele legii, ale bunei cuviințe constituționale, a moderațiunii patriotice și să se ferească de demonstrații, abateri sau agitații contrare ordinii³⁰.

Într-adevăr scrisoarea comisarului, pe care Ilie Măcelariu a folosit-o ca pe un act oficial de aprobare a viitoarei conferințe ce a fost arătat și altor conducători politici români din diferite locuri, a ușurat mobilizarea intelectualilor români. În fața aprobării oficiale, aceia care se mai temeau de eventualitatea suspendării acțiunii sau de consecințele participării la conferință erau acum siguri că se puteau duce fără prea mari riscuri la Miercurea. Când, la 3 martie 1869, canonicul Mihali trece prin Miercurea, i se arată aprobarea – condiționată de altfel – obținută de Ilie Măcelariu de la omul de stat cel mai puternic din Transilvania, după membrii guvernului pestan, de la comisarul regal. Canonicul Mihali a scris o depeșă mobilizatoare la Blaj pentru a ști colegii săi de idei că acum nu numai trebuie, dar și pot să vină la conferința din Miercurea³¹. Dar desigur nici Măcelariu sau sibienii și nici Mihali sau fruntașii

blăjeni nu au fost influențați și nu s-au lăsat moderați de sfaturile „constituționale” ale contelui maghiar. Ei au dat glas în viitoarea conferință nemulțumirii generale a poporului român față de regimul dualist.

Din înțelegerea survenită la 20 februarie și din corespondența cu Barițiu rezultă clar că Ilie Măcelariu a fost câștigat pentru platforma pasivistă și era de acord cu boicotarea Dietei Ungariei. Visarion Roman se temea însă că Ilie Măcelariu va acționa în viitoarea conferință doar pentru ca deputații români ai Transilvaniei să boicoteze Dieta dar alegătorii români să participe la alegeri; sau, cu alte cuvinte, convocatorul n-ar fi dispus să accepte declarațiile de neparticipare la alegeri. Dar tot Visarion Roman afirmă că dacă vor fi oameni care vor ști să se impună sau dacă la conferință majoritatea va decide boicotarea alegerilor (deci pasivitatea absolută) Ilie Măcelariu va merge sigur cu majoritatea. Însă dacă aceasta va hotărî participarea la alegeri și neparticiparea la Dietă (pasivitate relativă) el va respecta această decizie³².

Pe de altă parte Visarion Roman, mai ales după ce află că Barițiu nu vine la conferință, se teme mereu că pasiviștii vor fi învinși de „șaguniștii” (activiști) care se pregătesc să vină în număr mare. Dar Visarion Roman s-a înșelat atât în privința temerilor legate de atitudinea lui Ilie Măcelariu, cât și în aceea a unei opoziții activiste serioase față de pasivitate. În primul rând după ce și-a dat acordul și a preluat inițiativa, Ilie Măcelariu va merge pe linia înțelegerii stabilite verbal cu Visarion Roman, Iacob Bologa, Ioan Hania și în scris cu Barițiu, Rațiu, Manu, în toate problemele, inclusiv în cea legată de neparticiparea la alegeri, emisă în cursul viitoarei conferințe.

Poziția și influența lui Ilie Măcelariu în mișcarea politică s-a întărit și a crescut mult după ce acesta semnează apelul general, apelurile speciale adresate diferitelor personalități și obține aprobarea acțiunii. Convocatorul conferinței a atras din nou asupra sa atenția opiniei publice românești, dar și pe aceea a guvernanților maghiari. Visarion Roman îi scrie lui Barițiu, la 2 martie 1869, că

rezultatul conferinței de la Miercurea depindea în primul rând de Ilie Măcelariu; de aceea el a plecat la Miercurea încă în 2 martie pentru a sta tot timpul cu convocatorul și pentru ca deciziile să fie luate spre folosul cauzei sfinte ce și-au propus să o realizeze inițiatorii. El regretă mult că Barițiu nu va veni la conferință. Dar îi acceptă motivele, și afirmă că – în lipsa lui – inițiatorii vor trebui să facă eforturi și mai mari pentru asigurarea succesului lor. Visarion Roman a afirmat că nu era nevoie de convocarea alegătorilor și nici de apelul special pentru convocarea foștilor deputați la Miercurea, spre a-și prezenta dărilor de seamă. El cere ca negustorii brașoveni, ca, de pildă, Diamandi Manole, George Ioan, să nu lipsească de la conferință și este nemulțumit de faptul că Iacob Mureșan a publicat apelul, fără a-l însoți de un material ajutător, care să-l sprijine și să întărească chemarea de a veni cât mai mulți la Miercurea³³. În 2 martie Ilie Măcelariu l-a invitat la conferință și pe Andrei Șaguna, cu care nu s-a mai întâlnit deloc din momentul publicării apelului general în presă. În 3 martie a expediat o invitație și mitropolitului unit de Blaj, Ioan Vancea³⁴.

Ambii mitropoliți au fost invitați doar cu câteva zile înaintea conferinței, așa cum s-a stabilit în 20 februarie. Dar desigur, șefii bisericilor române, care erau persoane oficiale, nu au venit la Miercurea. De fapt inițiatorii acțiunii nici nu considerau necesară participarea lor la conferință. În condițiile ofensivei guvernamentale și a ascuțirii contradicțiilor naționale, mitropoliții nu se mai puteau angaja personal și deschis ci doar indirect și cu multă discreție în disputele politice vehemente. Era necesar să nu se pună în primejdie statutele celor două Mitropolii și autonomia confesional-școlară românească, singurele drepturi recent câștigate în 1850 și 1864 care s-au mai putut păstra în condițiile dualismului, prin înmatriculările parlamentare din 1868. Lupta deschisă a fost preluată de conducătorii laici ai românilor, îndeosebi liber profesioniști.

Conferința de la Miercurea a jucat un rol esențial în radicalizarea și laicizarea conducerii politice superioare românești.

fără să se ajungă însă la înlăturarea elementelor provenite din ierarhiile ecleziastice.

Acestea își vor aduce în continuare o contribuție valoroasă la lupta de eliberare și unitate națională. De altfel, dacă la Miercurea au lipsit mitropoliții, aici vor fi prezenți clerici uniți și ortodocși, canonici și profesori blăjeni. Aceasta înseamnă că frânele mișcării politice au fost luate din mâinile celor doi șefi bisericești și trecute în mâinile unui Comitet, condus de un laic, dar format atât din membri laici cât și din membri ai merituosei pleiade ecleziastice unite și ortodoxe, care își continua astfel neabătută lupta grea și îndelungată pentru cauza națională românească.

Conducătorii români au aflat că cercurile guvernamentale se interesau îndeaproape de intențiile politice ale românilor Transilvaniei. În perioada premergătoare conferinței de la Miercurea autoritățile din Sibiu și Cluj întrețineau o corespondență susținută cu Pesta. Ele încercau să intre în contact cu Ilie Măcelariu, pentru a-i tempera și modera atitudinea prin promisiuni deșarte, urmărind totodată să influențeze în același sens și conferința sau deciziile ei. Cu toate acestea Visarion Roman era convins că lucrurile stăteau bine și își dorea cu ardoare o majoritate pasivistă la viitoarea adunare de la Miercurea.

El îl informa pe Barițiu că l-a însoțit pe Ilie Măcelariu la Sibiu, întrucât convocatorul a avut unele discuții cu autoritățile de aici; în timp ce împreună cu Iacob Bologa, Ioan Hania și Ioan Bodilă se afla în camera lui Ilie Măcelariu, de la „Împăratul romanilor“, a sosit și Ioan Pușcariu, înalt funcționar de stat în Pesta, care le-a spus că va merge și el la Miercurea. Roman bănuia că pe Pușcariu l-a trimis guvernul, care depunea eforturi pentru ca viitoarea conferință să se desfășoare sub influența și după voința sa; liderul pasivist era încă îngrijorat că partizanii pasivismului nu vor veni în număr mare, fiind în același timp convins că dacă ar veni, victoria lor va fi sigură, chiar în cazul că la Miercurea ar sosi „toată Pesta“³⁸.

Trimisul sașilor Moritz Conrad a primit instrucțiuni de la Cluj, cu 5 zile înainte de conferință, prin care i se atrăgea atenția că Ilie

Măcelariu trebuie câștigat cu orice preț. Atât Ilie Măcelariu, cât și Visarion Roman se aflau atunci în Miercurea și nu știau încă nimic de instrucțiunile Clujului. Comisul i-a scris judeului regal Wendel despre dorințele superiorilor din Cluj și îl însărcinează să afle dacă Măcelariu vine la Sibiu înainte de conferință și când, fiindcă, în caz contrar, își va face un drum spre Sebeș, pentru ca să se oprească la Miercurea, unde dorea să stea de vorbă cu Ilie Măcelariu. Wendel îi relatează totul lui Ilie Măcelariu, care îl anunță că s-a hotărât să meargă el la Sibiu, pentru a discuta cu comisul națiunii săsești. Măcelariu îl informează imediat pe Visarion Roman despre tatonările venite din partea guvernanților. Acesta își manifesta satisfacția pentru gest, întrucât avea o dovadă în plus despre cugetul bun al convocatorului, care era hotărât să lupte alături de noii săi colegi de tactică pasivistă, pe baza înțelegerii survenite în 20 februarie.

Însuși Roman elogia sinceritatea lui Ilie Măcelariu și era convins că dacă acesta ar fi fost pentru activitate și s-ar fi lăsat sedus de încercările fine și secrete ale celor de la putere, nu l-ar fi informat despre starea lucrurilor. Guvernanții i-au promis lui Ilie Măcelariu că românii Transilvaniei vor primi o serie de libertăți și drepturi constituționale, dacă se vor arăta maleabili și vor accepta noua ordine legală. Visarion Roman scria că Ilie Măcelariu nu dorea nici mai mult, nici mai puțin, decât să obțină materiale politice scrise de la guvernanți, pentru ca să le folosească în timpul conferinței.

Când Ilie Măcelariu vine la Sibiu, comisul Moritz Conrad îl vizitează și îi promite „cerul și pământul“ din partea guvernului. Numai că, liderul român, versat în politică, nu se lasă amăgit de vorbe, ci, pretinde să se garanteze în scris drepturile și libertățile promise. Comisul însă întreabă Clujul și, bineînțeles, în primul rând, pe comisarul regal Péchy, care avea instrucțiuni de la Pesta, dacă poate să elibereze în acest sens materiale scrise. El îi promite lui Măcelariu, care, împreună cu Roman, trebuia să se întoarcă la Miercurea, că, imediat ce va primi răspunsul de sus, îi va comunica rezultatul.

În fond, era clar că guvernanții s-au pretat la niște manevre mincinoase, încercând prin promisiuni deșarte să tempereze și să modereze atitudinea politică a românilor Transilvaniei, deoarece regimul nu se gândea serios să acorde libertăți politice majore națiunii române. Comisul Moritz Conrad a venit la Miercurea, în timpul conferinței, să supravegheze îndeaproape dezbaterile și să-i controleze deciziile, pentru a putea întocmi rapoarte urgente și exacte către superiorii săi, oamenii de stat maghiari. Moritz Conrad a stat în locuința judeului regal Wendel care asista la dezbaterile conferinței și, la fiecare sfert de ceas, ieșea afară și fugea la comis pentru a-i relata, cu detalii, discuțiile și cuvântările conducătorilor români. Comisul a stat în Miercurea două zile până și-a redactat raportul către Cluj – Pesta și, apoi, s-a întors la Sibiu.

Cu alte cuvinte, superiorii din Cluj și Pesta l-au trimis pe Moritz Conrad la Miercurea cu instrucțiunea de a supraveghea conferința și nu cu acte scrise despre așa-zisele drepturi acordate de regim românilor Transilvaniei. Apoi, Visarion Roman afirmă că guvernul l-a trimis și pe Iosif Hossu la Miercurea pentru a lucra în interesul adoptării activismului politic. Guvernul Transilvaniei îi dă ordin lui Samuil Poruțiu, consilier gubernial aflat în misiune la Blaj, să se îndrepte și el în cea mai mare grabă spre conferință, unde a sosit „cu mic, cu mare” și partida lui Șaguna; tot Roman afirmă că alți funcționari români din Pesta le-au scris de două ori lui Măcelariu și Bologna să fie precauți și „să-și păzească treaba”³⁶.

Dacă George Barițiu nu vine la conferință sub pretext că, în cazul că ar fi participat, ea era interzisă – ceea ce nu era însă adevărat, fiindcă aprobarea scrisă exista și a fost deja obținută – în schimb, Ioan Rațiu, deși gândea ca și colegul său din Brașov, era nevoit să plece în grabă spre Miercurea, în noaptea de 6 martie, pentru a fi prezent a doua zi dimineața la deschiderea dezbaterilor Conferinței. Ioan Rațiu fusese asaltat acasă la el, în Turda, de reprezentanții românilor clujeni, gherleni, dejeni și năsăudeni, care îi spun că nu pleacă nicăieri fără el, deoarece se temeau că vor fi bătuți la Miercurea de către activiști³⁷.

La 7 martie 1869, Ilie Măcelariu deschide lucrările conferinței de la Miercurea cu un discurs în care afirmă că intelectualitatea română, dornică și însetată de fapte, ca și poporul de dreptate și libertate, s-a adunat în conferință pentru a realiza scopurile și țelurile sfinte pe care aceasta și le-a propus să le obțină. El combate certurile și dezbinările interne survenite între români, de-a lungul istoriei, și arată că acestea au cauzat multe nenorociri pentru patrie, care, fără de ele, ar fi putut să poarte și atunci numele falnic de Dacia Traiană sau Dacia Felix. Experiența istorică impunea sistarea procedurii nesolidare ivite în 1865 și cerea fortificarea luptei prin unirea cugetelor și a faptelor într-o acțiune comună, menită să salveze onoarea națională a românilor Transilvanici. Acestea au fost mobilurile majore care l-au determinat să convoace Conferința de necesitatea căreia erau de altfel convinși și cei prezenți care au răspuns în număr mare chemării sale.

Ilie Măcelariu a nutrit dorința fierbinte ca intelectualitatea română să stabilească în Conferință adevărul indiscutabil că „românul numai în patria lui și numai ca român poate fi fericit”. Aceasta echivala cu a declara că lupta pentru apărarea autonomiei pământului strămoșesc al Transilvaniei și afirmarea ființei politice a poporului român trebuia să constituie și pe mai departe axul fundamental al programului național. Ilie Măcelariu afirmă apoi că lucrările și hotărârile Conferinței trebuiau să evidențieze adevărul că, prin înfăptuirea unei puteri naționale unite și solidare, va fi mântuită onoarea națiunii și vor fi învinși inamicii libertății sale. Conform uzanțelor și formalităților obișnuite în asemenea ocazii, Ilie Măcelariu propune adunării să-și exprime loialitatea față de Regele Francisc Ioslf I, sentimentele de frățietate față de națiunile conlocuitoare, respectul față de legi, cu rezerva că se va acționa pe cale legală împotriva acelor care-i asupreau pe români în vederea modificării lor.

Ioan Bran de Leményi cere ca afirmarea frățietății și iubirii față de națiunile conlocuitoare să se facă pe baza egalei îndreptățiri politice iar adunarea aprobă propunerile lui Ilie Măcelariu cu

specificarea cerută de Leményi. Augustin Horșia, reprezentantul tineretului român din Pesta, își exprimă mulțumirea și satisfacția pentru apelul lansat de convocatorul și președintele Conferinței și salută pe cei prezenți, care s-au hotărât să treacă la acțiune; tinerii români speră că hotărârile luate vor fi în perfectă armonie cu drepturile și cu demnitatea națiunii. Mulțumind lui Horșia pentru salutul adresat Conferinței, președintele dorește să treacă la dezbaterile privind constituirea Partidului, punct care figura pe locul prim în apelul general.

Dar tânărul emisar îi prezintă în scris propunerea ca adunarea să adopte inițial principiul solidarității conform căruia minoritatea urma să se supună necondiționat hotărârilor majorității. Iosif Hossu respinge propunerea întrucât minoritatea ar fi anihilată total, iar Samuil Poruțiu o găsește superfluă, deoarece oricum deciziile Conferinței vor fi elaborate de majoritate. Ilie Măcelariu precizează că Horșia nu urmărea să îngreuească nimănui libertatea de vorbire, ci pretindea ca după ce lucrurile s-au lămurit și s-au hotărât, minoritatea să se supună hotărârilor majorității. Axente Sever nu este de acord cu Horșia, Simion Balint îi cere unele lămuriri iar Ioan Rațiu afirmă că discutarea propunerii ar trebui amânată până după elaborarea hotărârilor Conferinței în legătură cu punctele ce figurau în apel; el consideră, de asemenea, că ea putea fi o sabie cu două tăișuri care ar putea să-l taie și pe el.

Adunarea amână propunerea lui Horșia și la sugestia lui Visarion Roman inversează ordinea de zi trecând în primul rând la dezbaterile atitudinii față de alegeri, punct care figura pe locul II în apelul general. Dintre primii oratori, Visarion Roman și Ioachim Mureșan pledează pentru pasivitate, iar Iosif Hossu și Ioan Pușcariu pentru activitate. Visarion Roman consideră că numai prin pasivitatea absolută se putea da o ripostă adecvată legislației dualiste care urmărea ca în schimbul unor libertăți sociale și cetățenești să distrugă libertatea națională românească. El citește programul din 1848 dar consideră în mod greșit că deputații care au intrat în Dietele de la Cluj și Pesta l-au încălcat; cere formarea unui

partid nou și critică organizarea veche a mișcării naționale și rolul Comitetului Național din 1861-1863.

Hossu pretinde că nu guvenul l-a trimis la Miercurea și afirmă că românilor le-a mers rău tocmai când n-au avut bărbați activi care să le apere interesele. După 1437 nu i-a apărut nimeni și urmările au fost catastrofale vreme de 200 de ani. Românii au redevenit activi prin meritușii lor episcopi greco-catolici ale căror acțiuni au fost în primul rând politice și în al doilea rând confesionale. Pasivitatea va slăbi legăturile dintre popor și lideri, iar românii care locuiau printre străini vor fi amăgiți să voteze pentru interese străine. Deputații să intre în Parlament, să-și ceară drepturile în fața întregii Europe, fiindcă proverbul românesc zice că mama nu dă lapte copilului care nu plânge.

Ioachim Mureșan face apel la martirii din 1848/9 și afirmă că cei ce au ridicat grmele contra tronului au fost bine remunerați, iar românii au fost desconsiderați. Deputații curajoși de la Pesta n-au fost ascultați iar unii dintre ei au preferat să tacă și să nu arate ce dorea națiunea lor. Urmările pasivității erau imprevizibile, dar credea că nu vor fi mai rele decât cele ale activității parlamentare; de fapt activiștilor curajoși li s-a spus în față că sunt daco-români și nutresc tendințe periculoase statului, luându-se măsuri împotriva lor.

Pușcariu arată că treburile au mers rău în ultimii ani și consideră că parțial acest lucru s-a datorat și faptului că românii nu s-au hotărât ca într-o conferință generală să aleagă între activism și pasivism. El contestă că Adunarea de la Miercurea reprezenta toată națiunea deoarece membrii ei au fost trimiși doar de unele adunări locale și particulare dispersate, iar alții au fost convocați; dacă românii ar trăi în Croația unde nobilimea e croată, burghezia e croată, poporul numai croat, granița militară tot numai croată și unde nu există sași, unguri sau secui, el s-ar fi declarat pentru pasivitate. Dar românii ardeleni locuiau pe un teritoriu unde trăiau și neromâni și în plus ei erau acum încadrați în Ungaria, o țară poliglotă. De aceea consideră că pasivitatea nu va fi aplicabilă

pretutindeni și vor fi cazuri în care unii vor alege iar alții nu, în timp ce Transilvania va fi oricum reprezentată în Parlamentul Ungariei prin deputații neromâni.

Când este apostrofat și i se strigă că românii nu vor alege nicăieri și niciodată, Pușcariu declară că în acest caz s-ar declara pentru pasivitate, dar lucrul i se pare imposibil. El afirmă că deputații din 1865-1868 n-au avut sprijinul moral de acasă, fapt ce a contribuit într-o măsură însemnată la eșecul misiunii lor; aceștia s-au bazat pe programul național, după împrejurări și posibilități, dar rezultatele luptei n-au depins numai de ei. Deputații din 1865-1868 din Parlament n-au fost primii intrați deoarece alții, înaintea lor, au intrat în Dietele din Pesta, Sibiu, Cluj, Reichsrathul din Viena ceea ce înseamnă că activismul politic a mai fost practicat în trecut și era necesar să fie practicat și acum. Nu era adevărat că intrarea deputaților în Parlamentul Ungariei echivala cu ștergerea naționalității deoarece deznaționalizarea era imposibilă în acele timpuri³⁴.

În continuare Ioan Rațiu, Axente Sever, Aron Densușianu, Ioan Micu Moldovan îi sprijină pe Visarion Roman și pe Ioachim Mureșan, iar Samuil Poruțiu vorbește în spiritul activismului politic susținut de Hossu și Pușcariu. Rațiu pledează pentru pasivism fiind convins că numai prin el se putea apăra onoarea și demnitatea națională călcată în picioare de guvernanți. Deși românii au pierdut 40 000 de morți, ei au fost loviți mai mult decât alții de neoabsolutism și dualism și și-au pierdut legile sibiene.

Rațiu atacă poziția viciată a Parlamentului Ungariei și arată că chiar dacă deputații ardeleni nu intrau în el, acolo existau 34 de deputați români din părțile vestice care pledau pentru interese politice. Consideră și el în mod eronat că intrarea în Parlament ar echivala cu renunțarea la drepturi și dacă renunțai singur la ele nu le mai reprimeai pe când dacă ți le răpeau alții mai aveai șansa să le recâștigi.

Axente Sever afirmă că în 1848 șefii români au chemat poporul sub arme din motive naționale fără ca intrigile Camarilei sau ale

cabinetelor austriece să joace vreun rol în această chestiune. De aceea fruntașii n-au fost corupți de nimeni. Ungaria și Ardealul fiind după părerea lui două țări deosebite trebuia ca românii din Ungaria să adopte activismul și ceilalți pasivismul. Dacă Schmerling a fost galant și a convocat Dieta sibiiană să fie la fel de galant și Andrásy și să convoace și el o Dietă a Transilvaniei la care românii s-ar duce bucuroși.

Densușianu afirmă în mod eronat că deputații care au intrat în Reichsrathul vienez din 1863, în Dieta de la Cluj din 1865 și în cea de la Pesta din 1865-1868 au încălcat programul național din 1848. Maghiarii au ajuns la guvern prin pasivitate ale cărei roade le-au cules și trebuia ca românii să le urmeze exemplul pentru a culege și ei roade bune prin recâștigarea drepturilor pierdute.

Poruțiu se întreba ce se va întâmpla cu românii în timpul celor 10, 20, 30 de ani de pasivitate; vor sta ei în afara gardului și vor asculta ce se discută și se hotărăște despre ei, fără ei? Pasivitatea nu va avea urmări bune asupra românilor. El era convins că situația politică existentă era vitregă, dar viitorul putea schimba lucrurile și trebuia luptat activ pentru modificarea lor deoarece așa pretindea înțelepciunea politică. Trebuia muncit serios și continuu deoarece prin asemenea acțiuni se vor obține rezultate mai bune decât prin folosirea exagerată și fără rost a vorbelor sau principiilor frumoase. Activismul nu trebuia înlocuit cu pasivismul fiindcă prin primul nu s-au obținut rezultate politice; dacă n-ai reușit o dată trebuia să-ți înzecești eforturile și să fii mai activ ca înainte și în nici un caz să nu devii pasiv. Pasivitatea – spunea Poruțiu – era un fel de moarte politică și se asemana cu inerția; era păcat ca prin ea să se piardă modesta rutină pe care românii și-au câștigat-o pe cale parlamentară și constituțională.

Ion Micu Moldovan a fost ironic și caustic cu activiștii. Se preface că sarcina lui de a vorbi în fața iluștrilor oratori parlamentariști ce au activat la Viena, Cluj și Pesta era foarte grea. Clericul unit ironizează și constituționalismul maghiar care pretindea în mod absurd că era superior celui englez. Pasivitatea nu

coincidea cu atitudinea țiganului ipohondru care zice că moare și se întinde la pământ așteptându-și sfârșitul. El promite că pasiviștii vor fi activi în combaterea legilor existente. Activitatea parlamentară desfășurată între 1865-1868 se poate asemăna cu maxima proverbului românesc „coarne lungi, lapte puțin“ mai ales că și activiștii au recunoscut că n-au obținut nici un fel de rezultate prin acțiunile lor.

Constituția maghiară a șters națiunea română din rândul națiunilor politice recunoscute legal așa că deputații români nu mai puteau intra ca români în Dieta Ungariei. Orice locuitor al Europei între Dunăre și Guadalquivir va recunoaște că el avea dreptate și că națiunea politică maghiară le-a supus și le-a integrat pe celelalte. Înainte de 1848 nobilimea ungară și-a conservat cu grijă privilegiile și puterile pe seama ei și pe urmă a făurit din națiunea maghiară tot o națiune privilegiată, așa că lucrurile nu s-au schimbat prea mult. Românii doresc ca prin pasivitate să-și redobândească drepturile deoarece și Andrassy cu partida lui au procedat la fel pentru a-și recâștiga în 1867 statutul din 1848 sau alte drepturi sancționate. Se putea aștepta în liniște două sau trei decenii deoarece într-un secol care nu va tolera mult timp nedreptatea intervalul nu era prea mare. Referindu-se la proverbul folosit de activiști că „mama nu dă țâță, dacă copilul tace“ Moldovan se întreabă unde era mama aceea care să-i asculte și să-i ajute pe români mai ales că tocmai ei au fost tratați cu cea mai mare brutalitate. El afirmă că mama și tata poporului român era poporul însuși care-și va făuri singur viitorul și își va cere singur drepturile, iar cei ce se bazau pe străini erau vrednici de moarte”.

După ce Ilie Măcelariu citește telegrama de salut semnată de Mocioni și Crăciunescu și conferința hotărăște să răspundă tot telegrafic, ia cuvântul fostul activist Avram Tincu, care pledează acum pentru pasivitate. După o scurtă intervenție a lui Vlassa, care reflectează că adunarea ar trebui să treacă la votare, ia cuvântul Ilie Măcelariu. El precizează că faptele săvârșite în Dieta de Încoronare de la Pesta au fost întreprinse de el cu conștiința curată și au urmărit

scopuri nobile; el n-a făcut nimic în timpul activității sale parlamentare care să primejduiască interesele națiunii române.

Dacă situația s-ar fi prezentat altfel, ar fi exclamat înaintea corpului națiunii sale „pater pecavi“. Fostul deputat al Micrcurei afirmă că cei ce au vorbit pentru activitate sunt ce a fost și el odată. Dar acum nu mai este, fiindcă se declară pentru pasivitate. Când a plecat la Pesta și-a împărtășit mobilurile și convingerile sale cu Ioan Rațiu și le-a respectat cu strictețe, fiindcă s-a dus în Parlament să spună ce simte poporul din sânul căruia a ieșit; el vrea să rămână în continuare cu poporul lui. Acum se ridică cu tărie împotriva intrării într-o Dietă sau într-o tabără străină și nu mai este de acord cu convingerile sale vechi. În împrejurările grele de atunci și din acel moment nu se mai putea păși niciodată pe terenul activității.

După alocuțiunea președintelui Conferinței, Visarion Roman pledează din nou pentru pasivitate iar Hossu pentru activitate, după care se trece la votare. Ilie Măcelariu arată că din respect față de procedura parlamentară se pune la vot propunerea minorității și invită pe cei ce sunt pentru ea să se scoale și să ridice mâna. Pentru activitate votează Iosif Hossu, Nicolae Cristea, S. Poruțiu, Iuliu Bardoși (Pușcariu părăsise sala înainte de votare), după care, Ilie Măcelariu enunță acceptarea pasivității, care devine, pe calea majorității, decizie și hotărâre a Conferinței.

Se trece apoi la chestiunea executării pasivității, unde intervine primul Aron Densușianu, care afirmă că dacă erau românii pasivi ei trebuiau să precizeze pe ce teren erau activi și în ce consta activitatea lor; în acest scop el prezintă Conferinței un proiect de program care rezumă de fapt principiile proclamate la Blaj, în 1848. Ele fuseseră repetate apoi la Sibiu, în 1861. Densușianu adaugă că legile elaborate de Dieta Ungariei le declară nule și neavenite. Ilie Măcelariu este de acord cu propunerile lui Aron Densușianu. Dar arată că trebuiau rezolvate întâi punctele din programul dat publicității prin apelul general și Conferința trebuie să le rezolve cu prioritate pe acestea.

Ioan Pușcariu afirmă că va părăsi Conferința, întrucât propunerea lui pentru activitate a căzut. El își exprimă părerea,

susținută și de S. Poruțiu, că asupra punctelor din proiectul lui Densușianu se putea pronunța numai o Dietă și nu o conferință. Ilie Măcelariu specifică faptul că proiectul nici nu era încă pus la ordinea zilei de către conferință. Rațiu propune ca acesta să fie analizat de o comisie specială care va întocmi un referat, pe care-l va prezenta Conferinței. Ioan Hania și Ilie Măcelariu consideră că asupra lui ar fi mai bine să se pronunțe viitorul Comitet Central. Acesta ar fi fost în măsură să convoace, în acest scop, o altă conferință națională. Vicarul Pop insistă să se dezbată întâi executarea pasivității și să se epuizeze ordinea de zi din apelul general, astfel că discutarea propunerii lui Densușianu se amână⁴⁰.

Ilie Măcelariu și Axente Sever afirmă în fața Conferinței că, după ce aceasta s-a pronunțat pentru pasivitate, ea putea fi înțeleasă în mai multe feluri. Alegătorii puteau alege, dar deputații nu intrau în Dietă, sau unde alegătorii români erau majoritari să-și aleagă reprezentanți ce urmau să boicoteze Parlamentul și unde erau minoritari să nu aleagă. Tot Conferinței îi revenea sarcina să decidă modalitatea aplicării pasivității, pentru a nu mai exista îndoieli. După mai multe discuții, Conferința hotărăște să se adopte pasivitatea absolută care include ca în nici un caz și în nici un loc românii să nu participe la alegeri.⁴¹

La cererea lui Ioan Rațiu, Ilie Măcelariu pune în discuție instituirea Partidului prin alegerea Comitetului Central. Rațiu propune ca acesta să fie compus din 12 membri și să-și aibă sediul acolo unde trăiau cei mai mulți intelectuali români, adică la Sibiu, Brașov, Blaj sau Alba Iulia. Ioan Hania cere ca, mai întâi, să se aleagă locul și pe urmă membrii Comitetului, pentru ca, după posibilități, aceștia din urmă să fie cât de apropiați unii de alții, deoarece era mai greu să-i aduni pe cei mai îndepărtați.

La sugestia lui Ilie Măcelariu, Conferința decide ca sediul Comitetului Central să fie la Sibiu. Dar propunerea lui Rațiu ca viitorul Comitet să aibă 12 membri cade și se hotărăște să fie compus din 24 de membri și un președinte. Ilie Măcelariu anunță Conferința că i s-a dat o listă de nume pe care o citește; conform

listei sunt propuși membri ai Comitetului Central următorii: Măcelariu, Hania, Bologna, Popea, Nemeș, Stoia, Roman, Antonelli, Leményi, Balint, Țusu, Axente, Vlăsa, Moldovan, Barițiu, Ioan G., Iuga, Mureșan, Tincu, Gaetan, Densușianu, Maier, Rațiu, Manu, Muntean. Ei sunt aleși în unanimitate, prin aclamații, de Conferință. Mai mulți participanți îl propun ca președinte al Comitetului Central pe Ilie Măcelariu iar Ioachim Mureșan îl propune pe George Barițiu. Conferința respinge propunerea lui Mureșan și-l alege președinte pe Ilie Măcelariu.

Ioan Bran de Leményi și Ioan Rațiu propun și Conferința acceptă ca 1/3 din membrii Comitetului Central să fie suficientă și competentă în elaborarea hotărârilor referitoare la mișcarea națională, prezența președintelui fiind desigur necesară și obligatorie. Ilie Măcelariu, Președintele Conferinței și acum și al Comitetului Central al Partidului Național Român, anunță că a primit din partea mai multor colegi un proiect de rezoluție de 12 pagini, unde era descrisă situația românilor, până în anii din urmă. Președintele afirmă că actul era cam lung și nu conținea ceva nou, fiindcă punctele atinse au fost comentate pe larg atât în presă, cât și pe alte căi. El propune să se alcăgă o comisie de trei persoane care să-l analizeze și să întocmească un referat. Aron Densușianu își retrace propunerea de a se discuta proiectul său, întrucât pe masa Conferinței a fost prezentat alt proiect, care includea și revendicările sale (era vorba de actul redactat parțial de Barițiu).

La cererea lui Hania și Rațiu, Ilie Măcelariu citește totuși câteva pagini din actul politic românesc. Însă, până la urmă, Conferința, constatând lungimea lui, hotărăște să-l încredințeze unei comisii de trei, soluție propusă de Avram Tincu și acceptată și de Ioan Rațiu, care renunțase între timp la propunerea inițială. Eminentul lider pasivist cere ca actul românesc, care constată că hotărârile regimului dualist s-au elaborat împotriva drepturilor Transilvaniei și a drepturilor naturale ale românilor, să constituie un memorandum al principiilor enunțate la Miercurea și să nu fie transformat niciodată în petiție, întrucât, în acest caz, românii

deveneau inconsecvenți, recunoscând forul către care s-ar fi îndreptat petiția. Ilie Măcelariu era de părere ca actul să fie interpretat ca o declarație și nu ca un memorandum. Conferința acceptă propunerea lui Hossu ca din comisia însărcinată cu analiza proiectului să facă parte Leményi, Hania, Tincu și Rațiu.

Conferința aclamă, la propunerea lui Ioan Micu Moldovan și Ilie Măcelariu, pe Barițiu și Rațiu care au elaborat și prezentat în 1866 petiția prevăzută cu 1492 de semnături. Conferința declară actul ca fiind al ei, primind și incluzând astfel petiția și revendicările sale în cadrul programelor naționale ale poporului român. Ioan Hania afirmă că dezbaterile și mai ales hotărârile elaborate de Conferința din Miercurea dovedesc neadevărurile rostite de străini și de răuvoitori și anume că românii nu sunt solidari sau ar fi divizați în mai multe partide. A fost destul ca românilor să li se dea ocazia de a se aduna pentru a dovedi lumii că ei erau animați de același suflet și crez politic; dar până când s-au creat condiții favorabile pentru întrunirea și consfătuirea publică au trebuit să fie înlăturate multe greutăți. De aceea Ioan Hania ține să-și exprime în mod deosebit mulțumirea pentru Ilie Măcelariu, care a acționat pentru reușita întâlnirii frățești și a promovat elaborarea hotărârilor Conferinței.

A doua zi Tincu, ca referent al comisiei de 4, arată că elaboratul analizat e atât de mare încât trebuie încredințat Comitetului Central, fapt acceptat de plenul Conferinței. Ilie Măcelariu propune și Conferința acceptă să adreseze saluturi frățești și mulțumiri românilor și sârbilor din Ungaria, care în Conferințele lor de la Timișoara, Becicherecul mare și Novisad și-au exprimat simpatia și sprijinul pentru cauza românilor Transilvaniei. Ilie Măcelariu propune apoi ca în vederea acoperirii viitoarelor cheltuieli ale Comitetului Central să se facă o colectă în Conferință.

Balint și Axente sunt de acord cu Președintele, dar adaugă că asemenea sume trebuiesc adunate și de comitetele cercuale, ce se vor alege în viitor, banii urmând a fi trimiși Comitetului Central. Augustin Horșia adună pe loc suma de 289 fl. 50 cr. Pe urmă

Conferința autentică Protocolul și profesorul Ioan Micu Moldovan ține să mulțumească din nou Președintelui și conducătorului ales al națiunii pentru convocarea și reușita adunării, deși o făcuse înaintea lui și Hania. El îi era îndatorat lui Ilie Măcelariu, mai ales pentru faptul că rezultatul Conferinței era exact așa cum și l-ar fi dorit orice suflare românească. Profesorul declară că intelectualii români au adoptat la Miercurea cel mai salutar principiu, care corespundea în cel mai înalt grad împrejurărilor și condițiilor date; loviturile primite de români au fost comparate de cunoscători în domeniul politicii cu un torent ce s-a abătut cu furie împotriva națiunii. Dar aceasta s-a retras din calea lui, l-a lăsat să treacă, pentru că pietrele vor rămâne până la urmă curate și spălate.

Ilie Măcelariu își exprimă satisfacția pentru că a ajuns momentul fericit în care a văzut că intelectualitatea românească era mai solidară în problemele naționale, decât intelectualitățile altor popoare. Președintele, declarând închisă Conferința, arată că în fond între intelectualii români existau foarte mici deosebiri de păreri. Măcelariu a surprins un lucru important ce corespundea adevărului, când a precizat că și acei puțini activiști care au fost la Miercurea urmăreau același scop și aveau aceeași țintă ca și majoritatea. Doar metodele lor difereau de cele ale majorității⁴².

Din păcate remarca lui Ilie Măcelariu privind identitatea principiului și a scopului, în pofida deosebirii tacticilor sau metodelor, va fi în curând uitată de unii conducători. Din această cauză, în mișcarea națională s-a prelungit existența unor fenomene negative, care vor provoca și în continuare anumite neajunsuri și greutăți acțiunii desfășurate de pătura diriguitoare a luptei politice românești.

Visarion Roman se simte obligat să-i explice lui Barițiu cauzele succesului complet al pasiviștilor, succes repurtat în fața unei serioase prezențe activiste. După cum știm, marele șef pasivist Barițiu a fost atât de pasiv, în 1869, încât nici măcar nu a participat la Conferința dirijată și stăpânită de colegii săi de tactică, deși am văzut că motivele invocate de el nu corespundeau realității. Cu

toate acestea, Barițiu a acționat din afara Conferinței, pentru interesele ei și pentru acceptarea și promovarea boicotului parlamentar³³.

După părerea lui Roman victoria s-a datorat faptului că inițiatorii Conferinței „n-au lăsat nici o piesă nemișcată” pentru câștigarea luptei; apoi „șaguniștii cei mulți” au votat cu majoritatea fiindcă au fost cuprinși de însuflețirea Conferinței față de cauza pentru care s-au adunat. Ei s-au aflat sub influența discursurilor simțite și convingătoare ale celor ce au pledat pentru pasivitate. Însuși Hossu a fost impresionat de solidaritatea Conferinței și a mărturisit că a prezis guvernului maghiar deciziile românești de la Miercurea, fără a găsi audiență și crezare³⁴. Probabil că înaltul funcționar român, deși unionist și guvernamental, a încercat să obțină unele concesii pe seama românilor (în chestiunea electorală, financiară sau altele), și văzând că nu este ascultat, a atras atenția guvernului asupra faptului că românii nemulțumiți vor trece la boicotarea Parlamentului Ungariei. Dar însuși mitropolitul ortodox Andrei Șaguna a dat consemn partizanilor săi să nu se opună, ci să meargă împreună cu pasiviștii. Lui îi conveneau hotărârile lor, deoarece avea un mijloc de presiune asupra guvernului, care nu-i rezolva favorabil unele din cererile sale pe tărâm politic, bisericesc sau școlar³⁵.

Nici mitropolitul și nici activiștii n-aveau motive să fie mulțumiți ci dimpotrivă erau și ei indignați de politica regimului. În fond Andrei Șaguna l-a întâmpinat cu multă căldură pe Ilie Măcelariu atunci când acesta l-a vizitat după terminarea conferinței de la Miercurea. Mitropolitul l-a îmbrățișat și l-a sărutat pe președintele Comitetului Central al Partidului Național Român (pasivist) și l-a comparat cu „clavirul” cel bun care întotdeauna știe să dea ton adevăratelor sentimente ale națiunii. Chiar dacă Andrei Șaguna nu a fost la conferință – așa cum n-a fost nici Barițiu – el s-a interesat îndeaproape despre mersul dezbaterilor și luarea deciziilor. Stenograful Conferinței a fost un teolog greco-răsăritean; Șaguna i-a cerut să-i transcrie tot ce a fost stenografiat și să-i aducă întregul material pentru a-l citi și a-l studia. Deși Ilie Măcelariu a

prevăzut că la Miercurea se va realiza solidaritatea intelectualității naționale, totuși a fost mai puțin avizat asupra atitudinii mitropolitului ortodox.

Măcelariu i-a mărturisit lui Barițiu că după ce a auzit spusele lui Șaguna, care-l felicitase ca pe un „clavir“ al națiunii pentru că la Miercurea a găsit calea cea adevărată, l-a cuprins brusc o uimire profundă. De asemenea și lui Visarion Roman îi scapă un „Auzi, drace!“ după ce Ilie Măcelariu îl înștiințează despre modul în care l-a primit Șaguna. Malițiozitatea liderilor pasiviști nu dispare însă nici în fața evidențelor. După ce Ilie Măcelariu îl asigură pe Barițiu că cuvintele lui Șaguna „sunt ipssima verba“ ține să specifice că el așa crede că sunt numai „verba“, adică Președintele Partidului insinuează că Mitropolitul n-a fost sincer. Apoi Visarion Roman este indignat deoarece Șaguna ceruse și citise textul descifrat al stenogramelor înaintea inițiatorilor Conferinței și face haz fiindcă, în timpul ei, Ilie Măcelariu i-a scuzat împreună pe marii absenți Barițiu și Șaguna, ca pe doi „prieteni buni“⁴⁶.

Solidaritatea și unitatea de acțiune, de care a dat dovadă Conferința de la Miercurea s-a datorat și nemulțumirii generale împotriva legislației dietale recente. Reprezentanții români, fie activiști, fie pasiviști, au ținut ca *de data aceasta și imediat* după legile naționalităților, cea electorală și a uniunii, să-și exprime protestul cel mai vehement posibil în condițiile date, împotriva despuierii națiunii române de drepturile ei politice recunoscute și validate constituțional în 1863-1864 și invalidate neconstituțional și unilateral în 1867 și de autonomia pământului strămoșesc. Pasivitatea absolută era forma de luptă cea mai compatibilă cu onoarea națională și exprima în acel moment expresia cea mai concentrată a nemulțumirii populare românești.

Din acest punct de vedere, nici mitropolitul și nici alți activiști nu aveau nimic de pierdut, ci doar de câștigat. Andrei Șaguna putea să se folosească tocmai de boicotul pronunțat la Miercurea, pentru ca în eventualele discuții cu guvernării să afirme că politica lui rigidă a dus la această situație și să le ceară să-și schimbe atitudinea

față de națiunea română și revendicările ei; în fond și activiștii și pasiviștii urmăreau să obțină ușurarea situației națiunii române, împlinirea programului său politic. Chiar atunci când, în anii următori, au reapărut disputele dintre ei, s-a văzut că activiștii și mitropolitul Șaguna și-au manifestat adevărată deziderate fundamentale legate de autonomia Transilvaniei și de recunoașterea legală a națiunii române ca națiune politică (de pildă în 1872 Mitropolitul ortodox este din nou de acord cu Memorandumul Barițiu, Rațiu, Măcelariu, iar Pușcariu pledează pentru drepturile naționale românești în materialele sale politice)⁷.

2. Consecințele Conferinței de la Miercurea și încercările eșuate ale lui Ilie Măcelariu de a salva Comitetul Central al Partidului

Corespondențele politice maghiare își îndreaptă prompt atacurile împotriva lui Ilie Măcelariu și a Conferinței de la Miercurea. După ce se recunoaște că intelectualilor români nu li se poate reproșa că s-au întrunit într-o conferință politică, pentru a stabili procedura față de alegeri, se relevă că li s-a părut suspect, mai ales după „sărbătoreasca cădere de acord“ și după cele enunțate în privința reglementărilor politice, faptul că adunarea a fost condusă și dirijată de o personalitate, care nu poate fi trecută decât în rândurile „exageratorilor“; de aceea ar fi fost preferabil ca atunci când s-a hotărât și s-a votat procedura față de alegeri, tonul general să-l fi dat o altă personalitate, cunoscută ca un „apostol al moderațiunii“⁴⁸.

După unele informații maghiare, Ilie Măcelariu ar fi acționat pentru neparticiparea la alegeri și boicotarea Dietei Ungariei, înainte de conferința de la Miercurea. Se afirmă că el a acționat în acest sens la Dej și Turda așa că tot ce s-a întâmplat mai târziu la Miercurea n-a constituit decât copia manevrelor și uneltirilor anterioare; Măcelariu este etichetat în corespondențele guvernamentale cu epitetul de „agent de stânga“⁴⁹.

Corespondențele maghiare neguvernamentale contribuie și ele la înmulțirea atacurilor împotriva lucrărilor Conferinței de la Miercurea. Acestea afirmău că membrii adunării de la Miercurea nu s-au gândit la revoluție, dar hotărârile lor dezvăluie încrederea pe care au avut-o în faptele de cucerire ale lui Brătianu. După părerea corespondentului maghiar viitorul nu accepta asemenea fapte. Ungaria nu avea de ce să se teamă de pericole externe. Ea își căuta garanția în interior, prin activitatea politică proprie menită să-i asigure existența de stat și independența.

Prin pasivitate românii contribuie la propria lor epuizare politică și îngreunează afirmarea a ceea ce era legal în dorințele lor; se aprecia just că activitatea minorităților parlamentare nu ducea la rezultate concrete, dar ea nu se irosea niciodată fiind o formă de gimnastică politică care-și călea membrii. Statul era interesat ca „tâmpenia“ unei mici părți din cetățenii lui să nu aducă prejudicii dezvoltării generale; concluzia corespondentului era că Conferința de la Miercurea avea consecințe negative și pentru români și pentru maghiari⁵⁰.

Un atac puternic și deschis la adresa lui Ilie Măcelariu și a Partidului Național Român apare în comentariul politic „Măcelariu et comp“; aici se afirmă că numele convocatorului Conferinței și al președintelui Partidului a fost folosit adeseori în publicistica din anii anteriori. Atunci s-au văzut materiale românești în care a fost făcut renegat, groparul autonomiei Ardealului și i s-au făcut asemenea caricaturi, cum numai românii le știau face. Măcelariu a fost făcut omul momentului și împrejurărilor, din cauză că a fost ales de trei ori în diferite împrejurări și timpuri (probabil fiindcă a fost deputat la Sibiu, Cluj, Pesta).

Dar acum, în 1869, românii au făcut din Măcelariu cel caricaturizat președinte de Partid; adică exact acei oameni care l-au combătut și criticat l-au primit conducătorul lor. Jignitul Măcelariu stătea, fără nici o recompensă, în frac și cu principii, în fruntea acelor care cu câteva săptămâni în urmă îl împroșcaseră cu noroi. În aceste condiții – afirma ironic corespondentul maghiar – nu știai ce să spui despre Măcelariu ca șef de Partid și nici despre Partidul

care ieri l-a renegat și azi îl alege președinte. În orice caz adevărul era că partidul și conducătorul se asemănau și se potriveau foarte bine. Pe de altă parte despre politica lor nu puteai spune nimic fiindcă nu aveau politică, ci făceau târâboi și cădeau dintr-o inconsecvență în alta, clădindu-și castele de nisip și nutrind vise irealizabile.

Procedura lui Măcelariu era condamnată fiindcă prin ea se încerca să fie lămurit poporul român că maghiarii vor să-i fure naționalitatea și limba, ceea ce echivala cu a semăna repulsie între națiune și națiune. În continuare corespondentul maghiar afirmă, cu prea mult optimism și fără temeii, că poporul nu-și va urma conducătorii. Hotărârile de la Miercurea au rămas doar pe hârtie servind ca diplomă de pauperitate gândirii strâmbе ale celor ce le-au emis: el scria, destul de inexact de altfel, că națiunea română își alegea și în prezent deputații, astfel că ea va fi reprezentată în Parlamentul din 1869 (poate o parte a ei și anume românii din vestul Transilvaniei). Apoi se preciza că în pasivitate nu era logică, pentru că unirea Ardealului cu Ungaria era un fapt împlinit iar Ungaria își avea un rege încoronat legal.

Legile și hotărârile aduse în Casa țării și întărite de regele maghiar legitim nu vor fi declarate fără valoare de dragul unei minorități care n-a dorit să contribuie la elaborarea lor. Hotărârile adunării de la Sibiu au fost aduse în alte timpuri și în alte împrejurări. „Măcelariu et comp“ au preluat greșit și fără nici o adaptare politica de atunci a ungarilor. La sfârșit corespondența maghiară greșește din nou când pretinde că națiunea română nu se gândește la pasivitate și a ales „de bine, de rău“. Deci românii Transilvaniei vor fi reprezentați în Dietă, în timp ce Măcelariu va rămâne directorul băncii de asigurări a Transilvaniei iar tovarășii lor vor rătăci, ici și colo, ca avocați, redactori, dascăli și preoți⁵¹. Alți corespondenți maghiari s-au grăbit de asemenea să scrie că „adunarea a vreo câțiva Măcelari la Miercurea n-a exercitat nici o influență asupra națiunii române“⁵².

În legătură cu atacurile îndreptate împotriva lui Măcelariu și a Partidului Național Român trebuie să remarcăm faptul că în

corespondențele maghiare au fost alese în mod intenționat numai materialele românești redactate în anii 1866-1868 care l-au atacat pe deputatul Miercurii și au fost excluse acelea care i-au recunoscut curajul și devotamentul în apărarea programului național. Pe de altă parte, chiar și în acești ani, detractorii săi, de la „Gura Satului” și „Federațiunea” i-au recunoscut totuși unele merite, care nu mai puteau fi contestate. În 1869, împăcarea este totală și ambele redacții recunosc în Măcelariu un reprezentant adevărat și veridic al românilor Transilvaniei.

În 1869 dezbinările au fost deci total depășite. Totuși ele au constituit un trist exemplu și au dovedit concret cum certurile polemice dintre activiști și pasiviști, tipărite și devenite publice și împinse până la exacerbare și condamnări reciproce inutile, au putut și au fost folosite cu dibăcie de propaganda străină. Aceasta avea tot interesul să combată și să ironizeze tânărul Partid Național Român și pe conducătorul lui. De aceea noi considerăm meritorii eforturile necurmte efectuate de Ilie Măcelariu în anii 1867-1869, în scopul frânării și nimicirii certurilor publice, pentru ca ele să nu fie folosite de străini în detrimentul românilor. El a acționat astfel nu fiindcă era vorba de persoana lui, ci pentru că a făcut din unitatea și armonia națională un principiu salutar și o bază a mișcării politice românești și a conduitei sale proprii. Nu trebuie să uităm că el a pus mâna pe condei în 1867 luând atitudine împotriva dezbinărilor și certurilor interne ce-și găseau prea mult spațiu în presă, când a apărat o personalitate pasivistă, și nu pe sine sau altă personalitate activistă.

Desigur, se poate ușor constata din corespondența lui Ilie Măcelariu că nici el nu era de acord cu unii lideri sau oameni politici influenți din sânul națiunii române. Dar el s-a ferit, cel puțin până în 1869, când devine pasivist, să intervină sau să polemizeze pe calea publicității. Partidul Național Român și președintele său au fost atacați nu numai în coloanele ziarelor maghiare ci și în Parlamentul Ungariei. Astfel deputatul maghiar Császár Balint, înaintează ministrului de interne, la 13 mai 1869, o interpelare în

legătură cu desfășurarea alegerilor în districtul Făgărașului. Cu această ocazie deputatul maghiar afirmă că partidul lui Măcelariu, care se numește pe sine național, avea năzuințe daco-române, era un partid reacționar ardelean, cu sentimente adânc antipatriotice.

Deși deputatul maghiar susține că n-ar avea influență asupra poporului, totuși se contrazice singur și recunoaște că acțiunile daco-românești din districtul Făgărașului erau inspirate de cunoscuta adunare a lui Ilie Măcelariu, convocată la Miercurea⁵⁹.

Guvernanții nu se mărginesc însă la combaterea publicistică a Conferinței de la Miercurea și a Partidului Național Român. Ei trec la aplicarea imediată a unor lovituri menite să zădărnicească în fașă modernizarea și perfecționarea luptei naționale a românilor Transilvaniei. Prima reacție a plecat de la comisarul regal al Transilvaniei, contele Emanuel Péchy care primise o adresă de la Ilie Măcelariu însoțită de protocolul Conferinței. El își manifestase furia și indignarea față de cele discutate și hotărâte acolo. În opinia contelui maghiar înființarea Comitetului Central al Partidului Național Român echivala cu reînființarea Comitetului Permanent din 1848-1849, ambele cu sediul la Sibiu; chiar și unionistul și guvernamentalul Iosif Hossu s-a străduit să-l lămurească pe comisar că lucrurile nu stăteau așa; el intenționa să domolească reacțiile guvernanților și să prevină măsurile drastice.

Hossu îi scria lui Măcelariu că, dacă ar fi cunoscut dinainte părerile lui Péchy, ar fi pledat cu și mai mare convingere și cu mai multe argumente pentru activitate în cadrul Conferinței de la Miercurea. Înaltul consilier ministerial bănuia, încă de pe acum, că guvernul intenționa să treacă la adoptarea unor represiuni politice. Deși situația nu se anunța roză și reacția guvernamentală putea fi prevăzută, totuși, după mărturiile lui Visarion Roman, Ilie Măcelariu își menținea curajul. Dar alți membri ai Comitetului Central, foști funcționari și magistrați, actualmente pensionari de stat, se temeau că își pierd pensia, pentru simplul motiv că fac parte din acest for central al Partidului, așa cum se manifesta de pildă Iacob Bologa⁶⁰.

La 17 martie 1869, Ilie Măcelariu îi trimite o adresă și Protocolul Conferinței comisarului regal Emanuel Péchy. Președintele Partidului îl înștiințează despre desfășurarea lucrărilor Conferinței de la Miercurea, care înainte de a trece la epuizarea ordinii de zi, a hotărât în unanimitate să-și exprime adeziunea față de monarh, iubirea față de națiunile surori, pe baza egalității de drept, respectul față de legi și modificarea pe cale legală a acelor care vătămau pe români. Contele se putea astfel convinge de fidelitatea națiunii române față de dinastie și monarh.

Motivul principal pentru adoptarea Declarației de neparticipare la alegeri, împotriva căreia au vorbit doar Hossu, Pușcariu, S. Poruțiu, primii consilieri ministeriali de secții și ultimul consilier gubernial, a fost menținerea valabilității legii electorale „feudale” din 1848, pentru Ardeal, care era radical deosebită de legea electorală liberală din Ungaria. Măcelariu scria că era dificil să găsești un patriot obiectiv și imparțial, iubitor de dreptate, care să aprobe anomalia ca un singur corp legiuitor să fie compus pe baza a două legi electorale total deosebite. Menținerea anomaliai a fost recomandată guvernului unguresc de acei oameni politici ce-și găseau o „fatală plăcere” în a face totul pentru a împiedica, reduce și a știrbi egalitatea de drept politic a românilor; argumentul era puternic, deoarece a fost recunoscut și de aceia care s-au pronunțat pentru activitate.

Pe de altă parte, funcționarii de stat români, aleși deputați, ar fi fost cei mai în măsură, fiind în contact direct cu guvernul, să-l țină la curent cu dorințele drepte și juste ale națiunii române; totodată erau capabili să le apere și în Parlamentul țării. Dar în împrejurările de atunci – continua Măcelariu – realizarea acestui lucru devenise imposibilă. Vocea acestor fii ai națiunii sunase ca glasul în pustiu; lor nu le mai rămăneau decât două soluții și anume sau să pledeze pentru guvern împotriva propriei lor națiuni și să-și piardă influența asupra poporului sau să apere națiunea împotriva guvernului, în care caz ar fi dizgrățiați și destituiți. În consecință, dacă deputații erau puși în fața dilemei de a-și pierde sau popularitatea sau posturile, nu mai avea nici un rost să fie aleși în Dieta Ungariei. Ilie Măcelariu îl asigură pe conte

că și în momentele în care românii s-au pronunțat pentru deciziile amintite, ei nu au fost conduși de patimă, ci de răbdare. Conferința de la Miercurea nu a părăsit terenul legal, Comitetul Central va acționa pentru orientarea opiniei publice și va informa guvernul despre revendicările și postulatele echitabile ale națiunii române. Orice român, fiecare membru al Comitetului Central, erau convinși că fericirea națiunilor și a patriei se putea realiza numai prin înțelegerea și iubirea frățească, prin stabilirea unei poziții politice egale pentru toate națiunile și pe baza respectului față de legi⁵⁵.

Contele Emanuel Péchy nu primise numai actele expediate de Măcelariu; ministrul de interne al Ungariei, Wenkheim Bela, îi trimite ordinul său de interdicere a activității Comitetului ales la Miercurea. Măsura guvernamentală lovea direct în axul principal al Partidului pentru a-l paraliza și pentru a-i desființa posibilitatea practică de a realiza orice activitate opoziționistă organizată. Comitetul Central fusese însărcinat de Conferință să hotărască asupra proiectului de program, să aleagă viitoarele comitete locale sau filiale, să dirijeze întreaga mișcare sau să convoace alte conferințe naționale; și, tot el, era chemat să coordoneze boicotarea alegerilor pe tot cuprinsul Transilvaniei. Prin inactivarea Comitetului, guvernul urmărea să slăbească și să dezorganizeze opoziția națională a românilor Transilvaniei, tocmai în momentul perfectării organizatorice a luptei lor politice.

La 22 martie 1869, Emanuel Péchy îl înștiința pe Ilie Măcelariu că ministrul de interne a interzis activitatea comitetului permanent, înființat la Sibiu, de Conferința română din Miercurea, precum și activitatea comitetelor filiale, purcese din cel central. Motivul era că adunarea privată de la Miercurea nu era îndreptățită să elaboreze o hotărâre prin care se paraliza aplicarea unei legi sancționate. În concluzie, comisarul îi cere lui Ilie Măcelariu să suspende imediat activitatea Comitetului Central și a celor filiale⁵⁶.

Ilie Măcelariu îi scrie lui Barițiu, după ce primise ordinul, că prima problemă care trebuia lămurită era dacă Comitetul ales la Miercurea există sau nu, din punct de vedere legal; el era de părere

că există, deoarece ucizul interzicea numai activitatea, nu și existența lui. În al doilea rând, nu se putea trece cu vederea că Comitetul nu era permanent (*állandó*), așa cum a fost etichetat în ordinul ministerial. După primirea ordinului, Ilie Măcelariu a convocat într-o ședință extraordinară membrii Comitetului Central, ce locuiau la Sibiu, pentru a se consulta în vederea luării unor măsuri de salvare a situației. Ca președinte al Partidului, intenționa să trimită un protest către comisarul regal al Transilvaniei, apoi să-l întâlnească și să discute personal cu el, pentru susținerea cauzei. Dacă nu va reuși, atunci va protesta solemn, în presă, împotriva ordinului guvernamental. Ilie Măcelariu îl anunță pe Barițiu că va întreprinde o călătorie la Cluj, Gherla, Dej, Năsăud, în cursul căreia va purta tratative cu Péchy; apoi va veni la Brașov, „dacă nu ca președinte, cel puțin ca general-inspector”. Rezultă că Măcelariu era destul de sceptic în legătură cu posibilitatea de a obține suspendarea interdicției activității Comitetului Central, când îi scria lui Barițiu că-l va întâlni, probabil, nu ca președinte, ci doar ca inspector general al băncii de asigurări „Transilvania”.

Judele regal al Miercurii, Wendel, l-a informat că a primit instrucțiuni din Cluj pentru interzicerea activității Comitetului și supravegherea atentă a lui, ca președinte; Ilie Măcelariu menționa cu ironie că „patronii” lui dragi aveau grijă să nu i se întâmple vreun necaz sau vreo „pacoste”. Barițiu era de asemenea informat că, în urma consultării șefilor sibieni din 28 martie 1869, s-a hotărât amânarea ședinței Comitetului Central al Partidului Național Român, convocată pentru ziua de 8 aprilie”.

În aceeași zi, 28 martie 1869, Ilie Măcelariu, cu consimțământul membrilor sibieni ai Comitetului Central, care depășeau 1/3 din totalitate și împreună cu președintele puteau în mod statutar să ia hotărâri privind organizarea luptei politice, expediază o nouă adresă către Emanuel Péchy. Ilie Măcelariu precizează că Comitetul ales la Miercurea n-a fost denumit niciodată ca un comitet permanent ci Comitet Român Național Central. Acesta avea menirea să fie convocat și să lucreze din când

în când, la anumite dați, și nu permanent. Sistarea activității comitetelor filiale a fost făcută înainte ca acestea să existe. Menirea Comitetului Central era de a orienta atât opinia publică românească, cât și guvernul unguresc, asupra părerilor reale ale românilor și a dorințelor lor legale. Comitetul ar fi împiedicat amăgirile, ideile false, ar fi domolit pasiunile și ar fi oprit răspândirea unor doctrine perverse, asemănătoare cu cele susținute de stânga extremă maghiară sau de adepții lui Tisza László în timpul campaniilor electorale.

Conferința de la Miercurea a crezut, pe bună dreptate, că dacă cluburilor deakiste, celor ale stângii centrale sau extreme, sau comitetelor de honvezi, nu li s-au făcut dificultăți, îi era permis și ei să realizeze o politică uniformă și solidară românească pentru a obține drepturi politice egale, prin intermediul unui Comitet Central, care să acționeze pe cale legală. Rigurosul ordin ministerial – scria Măcelariu – se referea la paralizarea legilor sancționate. Dar, românii nu puteau vota, întrucât legea electorală din Transilvania rănea demnitatea națiunii române și egalitatea de drept a românilor; oricum, Comitetul Central nu putea să oprească pe nimeni să se folosească de dreptul său electoral, dacă îi plăcea și prefera să aleagă. Iar pasivitatea nu putea fi interpretată ca paralizare a efectului legii, deoarece constituția și legea electorală acorda cetățenilor un drept, fără să le impună obligația de a alege.

În fond, mulți maghiari cu drept de vot din zona tereziană a Pestei, nu s-au prezentat la urnă ceea ce a dus la căderea ministrului Gorove în fața lui Jokai. Cu toate că activitatea Comitetului Central a fost interzisă în urma ordinului ministrului, totuși, ea nu a fost publicată, deoarece Măcelariu era convins că guvernul nu a cunoscut scopul Comitetului, din cauză că nu a primit raportul său din 17 martie 1869. Pe de altă parte, publicarea interzicerii activității Comitetului ar provoca neliniște și nemulțumire printre români, care vedeau că alții puteau avea comitete și ei nu; românii ar interpreta, pe bună dreptate, această măsură ca o formă de manifestare a sentimentelor nutrite împotriva lor. Dar guvernul nu

avea nici un interes să îndemne poporul la nemulțumire. Măcelariu îl roagă pe Péchy să trimită guvernului adresele și materialele sale din 17 și 28 martie, să-i recomande că existența Comitetului Central era necesară și să-i propună invalidarea ordinului ministerial din 18 martie. Dacă guvernul ar permite reluarea activității Comitetului Central, atunci el, ca președinte, își lua responsabilitatea că ea va fi desfășurată respectându-se legalitatea; în caz contrar, Măcelariu nu-și lua nici o responsabilitate pentru consecințele negative provocate de menținerea ordinului⁵⁸.

George Barițiu a acționat din afară pentru interesele Conferinței de la Miercurea. El trimisese copia protocolului ei, primită de la Visarion Roman, la București, pentru a fi tipărită în „Românul”⁵⁹ și cunoscută de toți frații de dincolo de Carpați. Barițiu a prevăzut de data aceasta cu claritate că guvernul nu va permite întrunirea și activitatea Comitetului Central ales la Miercurea. Ilie Măcelariu l-a invitat pe George Barițiu la Sibiu, pe ziua de 8 aprilie, pentru a participa la ședința Comitetului Central, al cărui membru era. În plus a mai fost chemat acolo și de către Visarion Roman. Acesta din urmă recunoaște că Barițiu a fost „proroc”, fiindcă Comitetul Central era dizolvat printr-o adresă trimisă de Péchy, pe baza unui ordin primit de la superiorii săi din Pesta. Visarion Roman a fost martor direct al eforturilor întreprinse de președinte pentru salvarea Comitetului Central, i-a văzut protestul adresat guvernanților, pe care-l aprecia ca bun. El îl informa pe Barițiu că „peste tot Măcelariu e credincios și sincer în cauza noastră”⁶⁰.

Totodată, Visarion Roman aprecia că ziua de 20 februarie, în care el, Măcelariu și Bologa au promovat ideea convocării Conferinței naționale, a fost o zi norocoasă, ce le-a asigurat triumful⁶¹. Dar, așa cum am văzut, n-a întârziat să apară nici reacția promptă a publicisticii maghiare și a guvernului pestan, care acționează prin ministrul de interne și prin comisarul său regal pentru Transilvania. La măsurile venite de sus s-au adăugat și unele ordine secrete trimise de comitele suprem al sașilor, Moritz Conrad,

ca tre jurisdicțiile săsești. Acestea erau însărcinate să supravegheze acțiunile intelectualilor români: Roman îl înștiința pe Barițiu că dacă autoritățile locale îi surprindeau că fac propagandă pentru boicotarea alegerilor între alegătorii de drept, trebuiau să-i prindă și să-i pună sub cercetare judecătorească⁶².

George Barițiu, deși înfruntat de un grup de tineri activiști condus de Străvoiu, jucase un rol important în determinarea votului brașovenilor pentru pasivitate, încă înainte de Miercurea. Sub influența lui delegații brașoveni au venit cu mandat în acest sens. Lui Barițiu nu i-a plăcut nici ideea ca foștii deputați să-și convoace alegătorii și să adopte în cadrul acelei numeroase adunări pasivitatea⁶³. Dar, desigur, după triumful de la Miercurea, era pe deplin mulțumit și nutrea o vie recunoștință pentru Ilie Măcelariu și acei bărbați care l-au ajutat ziua și noaptea, pentru a asigura reușita acțiunii⁶⁴.

Opinia publică românească, liderii politici mai bătrâni sau mai tineri și-au unit glasurile și și-au exprimat solidaritatea cu Conferința de la Miercurea și cu importanța ei operă națională. Ei au combătut totodată cu îndrăzneală atacurile presei maghiare și măsurile reacționare ale guvernului îndreptate împotriva tânărului partid românesc. Astfel I.C. Drăgescu își exprimă bucuria pentru hotărârile de la Miercurea, în scrisorile sale adresate lui Ilie Măcelariu și Visarion Roman, al căror conținut era desigur asemănător sau aproape identic. Drăgescu, militant național tânăr și curajos, aflat atunci la Torino, i se adresează lui Roman ca unei rude, pe baza afinității sângelui și a crezului politic; el era convins că ținuta și conduita adoptate la Miercurea erau demne de un popor ce aspiră la libertate și independență națională; singura deviză pe această cale era „înainte, pururea înainte“, fără ezitare sau teamă în fața pericolelor. I.C. Drăgescu este convins că în final va flutura drapelul „unității române“. Pentru că exista încă „un calvar teribil“ de trecut până la atingerea țintei, forțele trebuiau oțelite și dublate.

El era de părere că românii trebuie să fie activi în pasivitatea lor, să se pregătească, fiindcă acel fier care a frânt oasele

strămoșilor se pregătea să le zdrobească și pe ale românilor din acele zile. Între „calea înjosirii și calea morții“ pregătite de dușmani, românii trebuie să-și aleagă „calea sacrificiului“ pentru a se salva și a deveni liberi pe destinele lor. Forța românilor stă în dreptatea cauzei lor. Dar cauza nu era cunoscută, fiindcă în ochii Europei victimele erau prezentate ca asasini și asasinii ca victime; puțini europeni cunoșteau suferințele, drepturile și aspirațiile românilor și în aceasta consta nefericirea lor. Trebuia, în primul rând, făcut totul ca Europa să cunoască sfințenia și justetea cauzei românești. Apoi trebuia cultivat poporul și paralizată influența regimului asupra educării și instrucțiunii lui și era necesar ca mișcarea națională să fie bine organizată⁶⁶.

Profesorii români din Sighetul Marmației constatau cu satisfacție că geniul națiunii era treaz, atunci când în pofida politicii blestamate existau lideri îndrăzneți care îndrumau poporul pe drumul bun; românii din Marmația salutau efectul splendid al Conferinței de la Miercurea pe care îl comparau cu un „compas salvator“ al națiunii române din Transilvania istorică; dovedindu-se prea pasionați și căzuți pradă polemicilor, românii din Sighet îi compară pe cei cinci care au votat pentru activitate la Miercurea cu Iuda. Dar afirmă că nu disperă, întrucât 5 „trădători“ în mijlocul milioanei, nu contau; situația era oricum mai avantajoasă decât în cazul apostolilor, unde din numai 12 unul a fost Iuda⁶⁷.

În publicistica națională se afirmă răspicat că politica lui Măcelariu era politica întregului popor român. Era un lucru constatat că doar prin ea se putea feri națiunea română de pericolele ce o înconjurau și care proveneau de la aceia ce o amenințau de secole; până când o națiune dorește să trăiască și aspiră la un viitor fericit, ea nu va pieri niciodată, mai ales că timpul tiranismului și al supremației naționale a trecut și a venit ora reînvierii dreptății. Angajându-se în dispută cu materialele de presă maghiare, care insinuasera că Măcelariu și colegii lui de idei nu vor fi urmași de popor, corespondențele românești dădeau asigurări că națiunea română nu va alergera la străini și nu-și va părăsi niciodată

intelectualitatea. De ce să aibă încredere poporul român în groparii dreptății și în dușmanii egalei îndreptățiri naționale? Poporul era cu mult mai înțelept decât bănuiau străinii, el nu mai credea în intrigile și înșelăciunile lor și nutrea o încredere totală în preoții și intelectualitatea sa națională⁶⁷.

De asemenea redacția „Gurii Satului“, ferventa atacatoare a lui Ilie Măcelariu în anii 1867-1868, își exprimă acum, în 1869, totala adeziune cu Președintele Partidului Național Român. Însă prin mijloacele și versurile ei satirico-politice nu încetează să atace pe aceia care au rămas activiști. Ziarul scria încă înainte de Miercurea că Măcelariu se lupta pentru dreptate și acesta era pus în ipostaza de a-i condamna pe Matei Pop Grideanu, Alexandru Bohățel, Ioan Pușcariu, spunându-le: „Toți trei prea activi ați fost/ pentru aceea sunteți în post“⁶⁸. Redacția saluta cu bucurie acțiunea lui Măcelariu prin care românii „cu mic, cu mare, vor ține o consultare/ că toți frații de un sânge, la Miercurea se vor strânge“⁶⁹.

Însă neiertătoarea „gură“ a satului lovește din nou în plin pe activiștii de la Miercurea într-o savuroasă parafrază a lui Bolintineanu: „Pe o stâncă neagră într-un vechi castel/ Unde curge-n vale Dunărea la țel/ Plânge și suspină bravul Pușcă-tele/ Ochii lui îmbracă negricioasa jele/ Căci la Conferință-n Miercurea a pornit/ Și bătut de acolo el a revenit/ Căci astăzi și românii ochii și-au deschis/ Și nu cred în vorbe vrednice de răs/ Însă Hoszu Jozsi lângă el veghează/ Și cu dulci cuvinte îl îmbărbătează“. La Pesta vine și bate un alt înfrânt (de data aceasta un guvernamental sută la sută) care-i cere lui Andrassy să-i deschidă poarta, pentru a-i aduce veștile rele de la Miercurea: „Un orologiu răsună noaptea jumătate/ Sus la Buda-n poartă oare cine bate/ Bardoși sum, dragă, fiul tău dorit/ Și-ți aduc din țară telegram cumplit“⁷⁰.

După cum era de așteptat, redacția „Gurii Satului“ împărtășește întru totul opinia – exagerată de altfel – că toți înalții funcționari de stat din Pesta erau simpli spioni și adepți ai regimului maghiar. În coloanele „Federațiunii“, se afirmă că abținerea de la alegerile de deputați pentru Dieta Ungariei, hotărâtă la Miercurea în 7 martie a

fost o datorie morală și un principiu de onoare națională și patriotică pentru fiecare român al Transilvaniei. Dieta Ungariei s-a purtat foarte rău cu românii transilvăneni, după cum s-a văzut în momentul în care Ilie Măcelariu, luându-și inima în dinți, a avut curajul să vorbească românește. Atunci deputații maghiari mândriși la culme, l-au trimis pe Măcelariu la București. Dar când li se cerea românilor punga și sângele erau trași la Pesta⁷¹. Același ziar românesc inserează cu satisfacție omagierea lui Ilie Măcelariu, la Sibiu, în ziua de 3/15 mai 1869, când i se aduc mulțumiri fiindcă prin strădania lui s-a creat pentru intelectualitatea românească posibilitatea de a-și manifesta liber voința în fața regimului⁷². El face publice eforturile laudabile întreprinse de Ilie Măcelariu pentru salvarea Comitetului Central și prin el, al Partidului Național Român⁷³.

Suspendarea activității Comitetului Central i-a determinat pe Ilie Măcelariu și Visarion Roman să se folosească de rezolvarea afacerilor curente ale băncii „Transilvania“ în zonele orașelor Cluj, Gherla, Dej, Năsăud, pentru a face propagandă în vederea boicotării alegerilor. Calitatea lor de funcționari ai băncii de asigurări putea servi de paravan. Însă oricum Visarion Roman era convins că ungurii nu vor privi cu ochi buni această călătorie de „Geschäft“; pe de altă parte, Ilie Măcelariu dorea să-l întâlnească pe comisar pentru a obține suspendarea interdicției guvernamentale. Desigur în timpul călătoriei cei doi fruntași au intrat în contact direct cu diferitele cercuri și pături sociale ale națiunii române. În urma consfăturilor și a acțiunilor întreprinse Visarion Roman era încântat de faptul că poporul român avea un comportament exemplar și oferea exemple de hotărâre și sacrificiu.

El era convins, prea devreme însă, că nu existau partide politice în sânul națiunii române (deci nu existau activiști ci numai pasiviști). Dar avea dreptate când afirma că poporul împreună cu intelectualii lui puteau să îndeplinească lucruri și fapte mari⁷⁴. Ilie Măcelariu l-a înștiințat pe Barițiu că discuția cu Emanuel Péchy a fost interesantă și în cursul ei au ajuns pe tapet problema orientală,

sărăduințele Rusiei de a întări absolutismul în Europa, unele probleme de diplomatie înaltă; el i-a promis lui Barițiu că-i va prezenta pe larg dialogul cu comisarul regal când se vor întâlni în curând la Brașov⁷⁵. Și după părerea lui Pavel Vasici, care l-a întâlnit pe Ilie Măcelariu la Cluj, discursul dintre președintele Partidului și comisarul regal a fost interesant; el a durat o oră și jumătate⁷⁶.

Din păcate nu cunoaștem detaliile tratativilor. Dar știm cum interpretau în acești ani problema orientală guvernării maghiari și cum o vedeau liderii români. Primii fluturau deviza pericolului rusesc și al absolutismului pentru a obține supunerea și colaborarea românilor cu guvernul „constituțional” maghiar. Liderii români erau de acord cu existența pericolului panslavismului rusesc și cu combaterea lui. Dar cereau să se decreteze națiunea română ca națiune politică egal îndreptățită cu cea maghiară, să se șteargă legile „constituționale” maghiare care contraveneau spiritului democrației și egalității naționale, fiindcă doar așa existau șanse reale ca națiunile maghiară și română să colaboreze și să-și apere împreună interesele în fața acestei serioase amenințări externe. Probabil că acestea erau coordonatele principale ale dialogului politic dintre contele Emanuel Péchy și Ilie Măcelariu. În orice caz absolutismul rusesc fusese activ în deceniul al VII-lea al secolului trecut; în 1863, înăbușise în sânge legitima revoltă poloneză și încercase să invadeze împreună cu Turcia și Austria Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești⁷⁷. În 1866 concentra trupe pe Prut și țesea intrigi externe în Europa și interne la Iași, pentru a distruge Unirea din 1859⁷⁸. Rusia se pregătea să șteargă stipulațiile Congresului de Pace de la Paris din 1856, prin remilitarizarea Mării Negre (1871) și recăștigarea accesului la gurile Dunării prin reanexarea Basarabiei de Sud (1878).

Nu credem în sinceritatea intenției oamenilor de stat maghiari de a se împăca cu națiunea română sau cu alte națiuni asuprite pentru a rezista mai bine presiunilor Rusiei, fiindcă era clar că fără acordarea unor drepturi și libertăți naționale legale și constituționale orice împăcare sau colaborare internă rămânea

exclusă. Politicienii austro-ungari își vor căuta sprijinitori în acest sens nu în interiorul Monarhiei bicefale dualiste, ci în afara ei. Dimpotrivă putem afirma cu certitudine că în pofida contradicțiilor existente între Viena și Petersburg, atunci când exista posibilitatea păstrării echilibrului prin jefuirea unor teritorii și popoare mai mici și mai slabe, cele două metropole cădeau de acord, așa cum au făcut în 1876, când s-a decis ca Austro-Ungaria să ia Bosnia și Herțegovina (e drept însă că Budapesta s-a opus de teama măririi numărului slavilor), iar Rusia, Basarabia de Sud.

Doar nerespectarea înțelegerii din partea Rusiei, la San Stefano (1878) a dus la ascuțirea contradicțiilor între Rusia (care profitase) și Austro-Ungaria frustrată. După aceea s-a ajuns la Congresul de la Berlin, unde atât Austro-Ungaria, cât și Anglia și-au luat partea lor, consimțind, desigur, și cu pretențiile și interesele Rusiei. Marile puteri se înțelegeau încă pe spinarea și cu sacrificarea intereselor statelor și națiunilor mici sau mijlocii. În 1869, discuțiile purtate de Ilie Măcelariu cu Emanuel Péchy, adresele trimise prin acesta la Pesta, pe biroul de lucru al baronului Wenkheim Bela, ministrul de interne al Ungariei, n-au dus la nici o împăcare între regim și românii Transilvaniei, ci, dimpotrivă, au contribuit la creșterea indignării și nemulțumirii acestora din urmă față de opresiunea dualistă. În fond proaspătul șef pasivist Măcelariu eșuează în tratativele directe sau scrise cu Péchy și Wenkheim, întocmai cum pățise în 1867-1868 activistul Pușcariu cu Deák și Mikó. Faptul constituie încă o dovadă că loviturile le sufereau atât unii, cât și ceilalți.

În acest caz rațiunea și înțelepciunea politică sănătoasă cereau să se diminueze fricțiunile interne și să se accentueze rezistența împotriva supremației maghiare sau și mai clar spus era necesar ca românii să se întrecă nu în polemici interne ci în combaterea și lupta împotriva dublei asupriri străine.

La 14 aprilie 1869 comisarul regal al Transilvaniei îi expediază lui Măcelariu știrea că ministrul Wenkheim i-a trimis îndărăt adresa sa din 28 martie cu precizarea că menținea în deplină valoare interzicerea

activității Comitetului Central emisă la 18 martie. Scrisoarea îi survine în 22 aprilie. După două zile Ilie Măcelariu îi scria pe un ton resemnat lui Barițiu că „cinstitul Wenkheim rămâne pe lângă dispozițiunea făcută. Să le fie de bine! Și ei, și noi, avem cu una mai mult”⁷⁹.

În apelul său-intitulat *Spre știința națiunii*, Ilie Măcelariu preciza că a cerut revocarea ordinului guvernamental pentru că a presupus că era de neconceput ca un regim constituțional să nu dorească să cunoască opinia publică din țară, dorințele și aspirațiile națiunii române pe care le reprezentau Partidul și Comitetul său Central. Însă ceea ce credeai că nici nu puteai presupune s-a adevărit în scurt timp prin ordinul guvernului ungar. Măcelariu constată cu tristețe că românii erau puși în situația de a ceda în fața forței, fiind oamenii păcii. Dar afirmă că nici o putere nu-i putea împiedica să apeleze la tron și la opinia publică a Europei, la care au apelat și vor apela mereu națiunile oprimate și domnice de libertate. În numele românilor, Ilie Măcelariu îi atenționa pe „domnii de la putere” că un publicist englez subliniase ideea că nici măcar răscoala armată nu era așa de periculoasă pentru stat, ca nemulțumirea oprimată și tăcută, care se răspândea sub baza statului, pentru a-i pregăti sfârșitul prin zguduiri și subminări hotărâtoare⁸⁰.

NOTE

1. „Gazeta Transilvaniei”, XXX, 1867, nr. 94 din 15/3 decembrie, p. 373-374 pe comitate: Alba de Jos din 47 erau români 7, Hunedoara 18 din 44, Alba de Sus 2 din 26, Cuculiului 8 din 23, Turda 7 din 47, Cluj 16 din 52, Dobâca 6 din 33, Solnoc 7 din 33.

2. Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub Coroana Ungară*, vol. V, 1909, p. 43-54; G. Cipăianu, *Vincentiu Babeș*, Timișoara, 1980, p. 37-43.

3. T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 7; despre conferințele locale din ianuarie-februarie 1869 și cea de la Miercurea vezi, Bujor Surdu, *Conferința Națională de la Miercurea (1869)*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, VIII, 1965, p. 180-198; Dumitru Suci, *Din lupta politică românească: activitatea lui Ilie Măcelariu în primul an după instaurarea dualismului (1868-1869)*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Series Historia, 1972, fasc. 2, p. 75-88.

4. *Notiția. Caiet de Însemnări al lui Ilie Măcelariu*, p. 2; „Federațiunea”, II, 1869, nr. 4-189 din 8/20 ianuarie, p. 15; Păcățian, *op. cit.*, p. 7-8.
5. T.V. Păcățian, *op.cit.*, p. 8-11.
6. Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș, Dumitru Suciu, Mircea Popa și Gelu Neamțu, *George Bariț și contemporanii săi*, vol. III, București, 1976, p. 255-257; T.V. Păcățian, *op. cit.*, vol. VI, Sibiu, 1910, p. 236-239.
7. T.V. Păcățian, *op. cit.*, vol. V, p. 18-22.
8. „Federațiunea”, II, 1869, nr. 8-193 din 17/29 ianuarie, p. 31 la *Din Câmpia Transilvaniei. În ziua Sf. Ioan Botezătorul*, semnat Onu.
9. „Albina”, V, 1869, nr. 9 din 26 ianuarie/7 februarie.
10. Arhiva istorică a Bibliotecii Academiei Române, filiala Cluj, fond Blaj, arhiva I. Antonelli, nr. 89.
11. „Gazeta Transilvaniei”, XXXI, 1868, nr. 98 din 31/19 decembrie, p. 391.
12. Idem, XXXI, nr. 99 din 4 ianuarie 1869, p. 396.
13. „Federațiunea”, III, 1869, nr. 9-194 din 19-31 ianuarie, p. 35; 10-195 din 22 ianuarie/3 februarie, p. 39; 11-196 din 24 ianuarie/5 februarie, p. 43; 12-197 din 26 ianuarie/7 februarie, p. 47; nr. 13-198 din 20 ianuarie/10 februarie, p. 52-53.
14. George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, vol. III, Sibiu, 1891, p. 485.
15. Biblioteca Academiei Române. Manuserise române (B.A.R., mss. rom.), nr. 1001, f. 155; Corespondența Visarion Roman – George Barițiu publicată de Vasile Netea, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Visarion Roman. Corespondența sa cu Gheorghe Barițiu și Iosif Hodoș*, Sibiu, 1942 și republicată cu studiu introductiv și note pertinente în *George Bariț și contemporanii săi*, vol. IX, București, 1993, p. 179-262.
16. B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 156-157.
17. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 60; Corespondența Ilie Măcelariu – George Barițiu publicată și comentată în Ștefan Pascu, Ioan Chindriș, Gelu Neamțu, Dumitru Suciu și George Cipăianu, *George Bariț și contemporanii săi*, vol. V, București, 1981, p. 178-258.
18. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 59.
19. B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 158-159.
20. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 61-62.
21. Idem, f. 63.
22. T.V. Păcățian, *op. cit.*, vol. V, p. 61-62.
23. Arh. ist. a B.A.R., filiala Cluj, Arhiva personală a lui I.M. Moldovan, nr. 4039.
24. T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 74-75.
25. Idem, *op. cit.*, p. 59-60.
26. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 66.
27. B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 160.
28. Idem, loc. cit., f. 169.
29. Idem, loc. cit., f. 162-163.
30. T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 75-76.
31. B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 164.

32. Idem, loc. cit., f. 160.
33. Idem, loc. cit., f. 162-163.
34. Idem, loc. cit., f. 163-164.
35. Idem, loc. cit., f. 167-168.
36. Idem, loc. cit., f. 169-170.
37. Keith Hitchins – Liviu Maior, *Corespondența lui I. Rațiu cu G. Barițiu, 1861-1892*, Cluj, 1970, p. 201.
38. T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 76-92.
39. Idem, *op. cit.*, p. 93-103.
40. Idem, *op. cit.*, p. 69; 109-110.
41. Idem, *op. cit.*, p. 65; 112-114.
42. Idem, *op. cit.*, p. 115-122.
43. Bujor Surdu, *op. cit.*, p. 191.
44. B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 169-170.
45. Bujor Surdu, *op. cit.*, p. 198.
46. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 65; nr. 1001, f. 166.
47. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 88; T.V. Păcățian, *op. cit.*, vol. VI, Sibiu, 1910, p. 25-56 despre *Cauza română la 1872*.
48. „Kolozsvári Közlöny”, XIV, 1869, nr. 31 din 13 martie, p. 131 la *A szerdahely roman értekeletéről*.
49. „Pesti Napló”, XX, 1869, nr. 49 din 2 martie la suplimentul din „Estikiadás”, capitolul d. *Kolozsvárról írják* în care se specifică faptul că „Macellarius is elkezdte az agitációt”.
50. „Magyar Polgár”, III, 1869, nr. 34 din 18 martie, p. 146 la *Szabad e a kissebbségnek a törvényes politikai szereplés teréről visszavanulni?*
51. Idem, III, 1869, nr. 42 din 9 aprilie, p. 181.
52. Apud „Gazeta Transilvaniei”, XXXII, 1869, nr. 26 din 16/8 aprilie, la capitolul *Adevărul rămâne adevăr de se și neagă*.
53. T.V. Păcățian, *op. cit.*, vol. V, p. 147-149.
54. B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 172; Unele date despre lupta politică desfășurată de Ilie Măcelariu acum și în anii următori, vezi la Dumitru: Suciu, *Date noi privind contribuția lui Ilie Măcelariu la lupta românilor împotriva dualismului*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj”, XVI, 1973, p. 223-229; Idem, *Activitatea politică a lui Ilie Măcelariu după Conferința de la Miercurea*, în „S.U.B.B.”, Historia, 2, 1977, p. 43-58.
55. T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 123-125.
56. Idem, *op. cit.*, p. 125; Măcelariu a primit exemplarul adresei lui Péchy, pe care l-a transcris în maghiară și l-a inserat într-o scrisoare către George Barițiu, vezi B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 65.
57. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 65-66.
58. T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 125-128.
59. Bujor Surdu, *Corespondența dintre George Bariț și Visarion Roman (1867-1879)*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, IX, 1966, p. 324; Visarion Roman rămâne cu Ilie Măcelariu la Miercurea pentru a pune actele Conferinței la punct și apoi expediază lui Barițiu protocolul spre a fi trimis la

București, vezi B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 169-170; Protocolul și comentariul publicate în „Românul”, din 13 și 14 martie 1869.

60. B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 174.

61. Idem, f. 169.

62. Idem, f. 166.

63. Surdu, *op. cit.*, p. 320.

64. Idem, *op. cit.*, p. 325.

65. Arh. Naț. Cluj-Napoca, fond Visarlon Roman, II/29, f. 22.

66. Idem, loc. cit., f. 43-44.

67. „Gazeta Transilvaniei”, XXXII, 1869, nr. 26 din 16/8 aprilie, la capitolul *Adevărul rămâne adevăr de se și neagă*, localizat și datat Cluj, 10 aprilie 1869, în care este combătut „Magyar Polgár”, III, 1869, din 9 aprilie, p. 181.

68. „Gura Satului”, VII, 1869, nr. 4 din 30 ianuarie/ 11 februarie, p. 14, 16.

69. Idem, VII, 1869, nr. 8 din 4/16 martie 1869, p. 29 la Capitolul *Cei cinci*.

Redăm și versurile: „Frunză verde de secară/ A sunat o veste-n țară/ Că românii mic cu mare/ Vor ține o consultare/ Că toți frații de un sânge/ La Miercurca se vor strânge/ Să facă lucru cu cap/ Să dircagă ce e stricat/ Veste merge și sosește/ Până sus la Buda-Peșta/ Și-o aude Hoszu-n Buda/ Cu amicul său cu Iuda/ Și-o aude-n Pesta jos/ Bardoși cel păcătos/ Doi activi cu foc cu zel/ Și un tânăraș surcel/ Fraților, Pușcariu le zice/ Eu sum omul cel ferice/ Căci în vis mi s-a ivit/ Îngerașul strălucit/ Și mi-a zis: Na, bani, parale/ Apoi peste munte vale/ La Miercurca să te duci/ Cu vreo doi-trei prieteni dulci/ Duce-m-oi și-oi arăta/ Cum că eu voi triumfa/ Și mă jur p-un Dumnezeu/ Va-nvinge programul meu/ O să mergem și noi dară/ Amândoi pe loc strigară/ Bardoși cel păcătos/ Și cu Hoszu cel faimos/ Vestea merge-n sbor etern/ Chiar la Cluj pe la guvern/ Și acolo ce-ntâlnește/ Și pe cine nimerește/ P-un român cu simțăminte/ Poruțiu face complimente și lui Peci zice așa/ Duce-m-oi, Măria Ta/ Dar de colo din Sibii/ Spune-mi dragă cine vii/ Ca Cristos pe un măgar/ Pe un telegar murdar/ Bietul animal nu mișcă/ Dar călariul tot îl pișcă/ Nu e Christos acel călariu/ Numai Christea pe-un măgariu/ Merg cu grabă, trec cu iute/ Fug, alcargă pe-ntrecute/ Ca s-ajungă mai degrabă/ Ca și ei să-și facă treaba/ Merg toți cinci înspăimântați/ Cinci români de cei stricați/ Patru beamtărași cu os/ Și un telegar flocos/ Și la Miercurea sosesc/ Și acolo se-nfrățesc/ Și apoi unul cel cu minte/ Zice aceste cuvinte/ Numai cinci suntem la număr/ Deci să punem umăr la umăr/ Căci dacă vom triumfa/ Recompensa va urma/ Intră toți la adunare/ Și acolo-n graba mare/ Hoszu-ndată se apucă/ Vrea să-i bage într-o nucă/ Și-apoi nuca bărbătește/ S-o trimită sus la Pesta/ Însă toți răspund în pace/ Cum că nuca nu le place/ Vede aceasta acel Pușcariu/ Sare cătră Măcelariu/ Și-apoi cântă și descântă/ Dar pe nime nu încântă/ Poruțiu zice una, două/ Îi răspund îndată, nouă/ Bardoși cel păcătos/ Tace pitulit frumos/ Dar tu ce stai ca un cuc/ Și te-nholbi ca un butuc/ Zic toți cătră telegariu/ El răspunde cu amar/ Ce folos că m-au trâmîs/ Când nu mi-au spus, ce-i de zis/ Ce folos că și vinii/ Când lăsal mintea-n Sibii/ Să votăm strigară-n urmă/ Și votară. Însă-n urmă/ Dintre patru sute cinci/ Au rămas ei numai cinci/ Cinci activi înspăimântați/ Cinci români nerenegați/ Patru beamtărași cu os/ Și un telegar faimos”.

70. Idem, VII, 1869, nr. 10 din 19/31 martie, p. 37 la capitolul *Pe o stâncă neagră* (liber după Bolintineanu).

71. „Federațiunea“, II, 1869, nr. 36-221 din 7 aprilie/26 martie, p. 144-145, la capitolul *Bate-voi păstorul și se va risipi turma*.

72. Idem, II, 1869, nr. 56-241 din 2 iunie/21 mai, p. 225, la capitolul *3/15 Mai. Săbiniu, în 20 mai 1869*. Pentru Măcelariu a toastat N. Tronca, iar pentru România liberă și marele bărbat și democrat Ioan Brătianu, D. Sorescu.

73. Idem, III, 1869, nr. 111-296 din 19 octombrie/28 septembrie, p. 441-442, la capitolul *Este oare amuțită opusesțiunea națională în Ungaria? Din Transilvania*.

74. B.A.R., mss. rom. nr. 1001, f. 174. Când l-a văzut pe Măcelariu, Péchy a spus: „multe ai făcut d-le consilier de când nu ne-am văzut“. Comisarul a afirmat că ungurii și românii nu sunt născuți pentru diplomație dar sașii se folosesc cu dibăcie de toate împrejurările politice pentru a obține avantaje în folosul lor. Măcelariu îi răspunde însă că până și diplomații nemți au afirmat că pe sași nu te puteai baza pe termen lung, deoarece trăiesc din și pe moment. Péchy îi spune fruntașului român că nici dacă i-ar fi murit 10 copii deodată n-ar fi fost așa de necăjit cum este după ce a aflat despre hotărârile de la Miercurea. Ele ar fi fost îndreptățite și s-ar fi explicat doar dacă ar exista condiții pentru rezolvarea problemei orientale sau dacă Italia și Franța ar fi fost în situația de a-i sprijini substanțial pe români. În condițiile de atunci asemenea speranțe nu erau însă îndreptățite. Măcelariu i-a răspuns că românii nu așteaptă rezolvarea doleanțelor lor naționale de la reglementarea problemei orientale sau de la sprijinul Franței și Italiei și de aceea nici Conferința de la Miercurea nu s-a bazat pe acești factori: cf. B.A.R., mss. rom., nr. 1106, f. 21-22. Péchy, în corespondențele cu șefii din Pesta, nu s-a temut că o insurecție a românilor din Transilvania, combinată cu un atac din Principatul României ar fi fost capabilă să ducă la dezmembrarea Ungariei Mari. Singurul lucru care l-a îngrijorat a fost ca România să nu profite de un război cauzat de complicarea problemei orientale și de ajutorul oferit de alte mari puteri împotriva Austro-Ungariei. De aceea Péchy i-a sugerat lui Măcelariu că fără Italia și Franța, România și românii din Transilvania n-avea rost să viseze la făurirea Daco-României. Despre teama lui Péchy, legată de izbucnirea unui război de amploare, în care România și Serbia vor fi aliate cu unele mari puteri care să lupte contra Austro-Ungariei, vezi Magyar Országos Levéltár, Budapest, K-150-1867-R-16-2023, f. 96-97.

75. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 67.

76. Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș, Gelu Neamțu, Grigore Ploceșteanu, Mircea Popa, *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, București, 1975, p. 164.

77. Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, 1970, p. 205.

78. Paul Henry, *L'abdication du prince Cuza et l'avènement de la dinastie de Hohenzollern au trône de Roumanie*, Paris, 1930, p. 51-52, p. 228, 266-267, 360-361.

79. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 67.

80. T.V. Păcășian, *op. cit.*, p. 128-130.

Capitolul V

SOLUȚII ȘI ORIENTĂRI TACTICE ȘI ORGANIZATORICE ALE MIȘCĂRII NAȚIONALE ÎNTRE 1869-1871

1. Paralizarea activității Partidului Național Român. Ilie Măcelariu în organizarea rezistenței antidualiste după Conferința de la Miercurea

Interzicerea activității Comitetului Central însemna, de fapt, desființarea lui și echivala cu paralizarea Partidului Național Român, mai ales dacă ținem cont că măsura a fost luată repede și anume, la 10 zile de la terminarea lucrărilor Conferinței de la Miercurea și înainte ca forul central să se fi întrunit măcar într-o singură ședință, deci în aceea proiectată pe ziua de 8 aprilie. Dar, tocmai în acea zi, baronul maghiar, respingând cererile lui Ilie Măcelariu, reînnoia ordinul său din 18 martie. Doar în condițiile în care Comitetul Central s-ar fi putut întruni pentru a adopta și a lua hotărâri despre proiectul de program, sarcină transmisă de Conferință, sau dacă ar fi fost în situația de a numi și a da instrucțiuni comitetelor filiale și a dirija alte acțiuni de seamă, ar fi putut să se contureze structura organizatorică a unui partid modern, înzestrat cu program, for central, organizații locale, capabil să se întrunească periodic, în ședințe.

Dar, după cum am văzut, activitatea Comitetelor filiale a fost interzisă înainte de a fi alese, ceea ce echivala, ca și în cazul celui

central, cu paralizarea și inactivarea intenției de a se trece la completarea structurii partidului. În privința programului Partidului, s-a văzut că Vișarion Roman a declarat în Conferința de la Miercurea că, existând cel de la Blaj, din 1848, reafirmat în scris de conferința sibiană din 1861, nu mai era nevoie de altul, membrii salutând prin aclamații punctele și revendicările pașoptiste citite de oratorul sibian.

Dar, o conferință convocată pentru formarea Partidului Național Român trebuia să adopte programul de luptă a Partidului nu numai prin ovații și aclamații, ci și în mod protocolar și organizat, declarându-se *în scris* asupra acestei probleme importante. Ar fi fost necesar ca în cadrul conferinței să se dezbată acțiunile specifice care trebuiau întreprinse pentru a se încerca fixarea modalităților concrete de a duce luptele politice din 1869 și anii următori, pe bazele din 1848. Tocmai de aceea, credem noi, Aron Densușianu prezintă Conferinței proiectul său de program, care-l rezumă pe cel de la Blaj, din 1848. Dar, Conferința amână discuția lui ca și dezbaterea proiectului de program ulterior, ce-i fusese prezentat de Ilie Măcelariu și în favoarea căruia însuși Aron Densușianu, puțin inspirat după părerea noastră, își retrage din discuție operatul propriu.

După cum am văzut, Conferința a hotărât ca asupra proiectului de program al Partidului, să se pronunțe Comitetul Central. Acesta, ajungând însă între timp în situația tristă de a fi practic dizolvat, lasă și în continuare deschisă problema din punct de vedere organizatoric. În schimb, Conferința a adoptat memorandumul lui Barițiu și Rațiu, din 1866, axat în fond tot pe dezideratele fundamentale ale apărării autonomiei pământului strămoșesc al Transilvaniei și afirmării națiunii române ca națiune politică egal îndreptățită în stat, deziderate exprimate de revoluția din 1848-1849. După cum s-a văzut, la Miercurea, s-a inversat ordinea de zi și s-a dat prioritate tacticii în defavoarea formării Partidului Național, întrucât, se urmărea formarea lui pe baze pasiviste.

Liderii din 1869 au acționat mai mult în virtutea unor necesități

de moment, decât de perspectivă, în sensul că erau hotărâți să-și exprime în cel mai înalt grad, prin boicot și pasivitate, nemulțumirea în fața regimului și nerecunoașterea competenței Parlamentului Ungariei asupra Transilvaniei. Partidul Național Român, cu organele lui locale și cu cel central, ar fi fost chemat să dirijeze și să înfăptuiască în mod organizat boicotarea alegerilor de deputați.

În fond, românii din vestul Transilvaniei își formaseră un Partid activist propriu și cei din estul Transilvaniei un partid pasivist, ceea ce înseamnă că în ambele cazuri tactica de luptă a determinat formarea Partidelor și nu invers, chiar dacă la Timișoara în ordinea de zi formarea Partidului premerge tactica. Desigur aceste acțiuni au corespuns unor necesități și condiții de moment sau locale. Dar ele și-au pierdut viabilitatea în fața unor cerințe obiective izvorâte din dezvoltarea generală și de perspectivă a mișcării naționale ce trebuia dusă de toți românii din Ungaria Coroanei Sf. Ștefan.

Românii din Transilvania istorică, deci ardelenii împreună cu frații lor din Banat, părțile Aradului, Crișana, Maramureș formau una și aceeași națiune română, unul și același corp politic, respectau același ideal și acționau în virtutea acelorași programe din 1848-1849, și în scurt timp s-a văzut că ei aveau nevoie de un singur Partid Național Român și nu de două; pe de altă parte, s-a adeverit că nu tacticele trebuiau să stea deasupra Partidului, ci invers, trebuia constituit Partidul, care pe urmă era în drept să hotărască metodele de luptă ale aceleiași națiuni, întrucât metodele erau acelea care puteau fi într-adevăr diferite, însă nu și Partidul care concentra și dirija eforturile întregului popor înspre devenirea și împlinirea lui națională.

Fără îndoială că așa cum am văzut și după cum o vom dovedi în continuare Conferința Națională de la Miercurea a deschis o pagină luminoasă în lupta politică românească din Transilvania împotriva guvernului Ungariei. Dar ea a provocat și anumite neajunsuri, răsrănțe îndeosebi în interiorul mișcării și provenite mai ales din faptul că metoda sau tactica de luptă au fost trecute

înaintea principiului însuși al emancipării național politice. Principiile luptei pentru eliberare și unitate națională puteau fi promovate și afirmate în Parlamentul Ungariei, în afara lui, în interiorul granițelor Austro-Ungariei sau în Europa și în lumea largă, de aceia care le îmbrățișau cu tărie și cu credință și erau gata la orice sacrificiu pentru impunerea lor în practică, indiferent de mijloacele pe care le foloseau.

Dar, la scurt timp după Miercurea, în mișcarea politică românească au apărut unii sectariști, care au vorbit atât de mult despre pasivism și pasivitate, încât au ajuns în situația ridicolă de a declara că cine nu este pasivist nu este român, ci trădător; desigur aceste limite se datorează și unor greutăți inerente oricărui început sau autoconvingerii celor mai pasionați sau mai sanguinici că numai prin metodele lor se putea atinge scopul final al luptei. Însă acești sectariști devin periculoși pentru mișcarea generală atunci când vor să-i excludă nu numai pe activiști din Transilvania istorică (Ardeal), ce erau mai numeroși decât s-a crezut la Miercurea, ci îi atacă și pe cei din vestul Transilvaniei, cu care nu vor să se întâlnească și nu vor, la un moment dat, să colaboreze. Desigur, liderii ardeleni pasiviști se bazau pe dreptul de stat al Transilvaniei, pe Diploma leopoldină din 1691, Sancțiunea Pragmatică din 1722, de care Barițiu afirma că se agață „cu mâinile, cu picioarele“, Diploma din octombrie 1860 și Patenta din februarie 1861, legislația sibiană din 1863/4 pentru a recâștiga autonomia și drepturile politice legale, nimicite de dualism. Dar dacă românii din Banat, Crișana, Maramureș n-au avut niciodată autonomie teritorială de stat sau legi pozitive care să le recunoască constituțional limba și naționalitatea, puteau fi oare abandonați și lăsați în afara fluxului general al mișcării?

În fond, drepturile unei națiuni nu trebuiau căutate numai în istorie și în colbul prăfuit al Staatsrechturilor din Imperiu, ci, în primul rând, în realitatea etnică vie, în dreptul natural, care pretindea și cerea cu necesitate organizarea de partid în vederea eliberării totului și nu numai a unora din părțile lui componente. Era

greșit să afirmi că programul de la Blaj îl înțelegeau numai ardelenii fiindcă doar ei l-au elaborat, întrucât și ceilalți români îl iubeau la fel de mult și doreau să-i lărgească conținutul, principiile și revendicările, pentru a se răsfrațe și asupra lor, care luptau la fel de bine ca frații din Transilvania istorică și urmăreau ca împreună cu ei să fie liberi și independenți.

Tocmai din cauza activității pernicioase a unor lideri prea exaltați s-a ajuns ca frumoasa solidaritate proclamată la Miercurea să fie diminuată în Transilvania, deși fusese mult dorită și aclamată cu atâta satisfacție de către Ilie Măcelariu sau de alți lideri importanți ai mișcării naționale. Dar unii pasiviști au uitat prea repede că în 1869 tocmai activiștii lui Șaguna le-au întins mâna și s-au solidarizat cu ei. Faptul nu ar fi trebuit scăpat din vedere. Dimpotrivă, ar fi fost necesar să fie amplificat și dezvoltat în vederea fortificării colaborării și armoniei generale.

Se poate pune în mod firesc problema: cine dirijează mișcarea națională a românilor transilvăneni în 1869 dacă nu exista în mod practic Comitetul Central și Partidul? Noi considerăm că, în pofida loviturilor primite din partea guvernului, mișcarea națională era înzestrată cu o conducere politică superioară și era însuflețită și dotată cu același program național autonomist și descentralizator, pe care românii l-au elaborat și pentru care au luptat prin diverse mijloace, fără întreruperi, din 1848-1849, până în perioada Conferinței de la Miercurea. Și aceasta fiindcă, dacă nu mai exista *de facto* Partidul, exista în schimb o puternică partidă națională a românilor Transilvaniei, formată din sutele de participanți la Conferință, din preoții, învățătorii, avocații și liber profesioniștii din orașe și sate și sprijinită solid de voința de luptă pentru drepturi și dreptate a maselor populare românești.

Toată mișcarea era dirijată și condusă de această partidă națională, ce număra în rândurile ei conducători și lideri politici marcanti și prestigioși, pe care poporul îi asculta și îi urma cu încredere. Chiar dacă președintele și membrii Comitetului Central și-au pierdut aceste calități prin măsurile abuzive ale guvernului, ei,

ca persoane particulare, ca militanți hotărâți ai luptei naționale, pentru reușita căreia unii au luptat nu numai cu condeii sau cu cuvântul, ci și cu armele în 1848-1849, preiau și acum, în 1869, în mâinile lor mobilizarea românilor în vederea boicotării alegerilor și a Dietei Ungariei. Așa au procedat Ilie Măcelariu și Visarion Roman într-o zonă largă a Transilvaniei (Năsăud, Cluj, Gherla, Dej), dar tot așa au acționat în alte părți preoții, învățătorii, avocații și alți lideri ai partidei naționale.

Prin eforturile lor comune, poporul român a boicotat alegerile în cele mai multe locuri ale patriei strămoșești, ceea ce înseamnă că el și-a urmat conducătorii și a respectat marele consemn de la Miercurea. Tocmai reușita generală a acestei mărețe acțiuni constituie o dovadă certă și concludentă că națiunea română avea o partidă politică puternică și își respecta cu strictețe programele și deciziile luate în vederea efectuării concrete a opoziției față de regim, chiar dacă în unele părți existaseră mici deosebiri în formele de manifestare ale acestei opoziții. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că mulți participanți la Conferința de la Miercurea sau membrii ai fostului Comitet Central făceau parte și din cluburile reprezentanților români ai adunărilor comitatense, scăunale, districtuale, care și ele, la rândul lor, constituiau unități organizate ale mișcării naționale și puteau acționa în sensul imperativelor și pentru satisfacerea dezideratelor acesteia.

Nu este întâmplător că la Năsăud, unde au acționat Măcelariu și Roman, românii au aplicat întocmai instrucțiunile de la Miercurea, și, punând în practică tactica pasivității absolute sau respingând orice presiune, ei refuză să participe la alegeri. Conte Bethlen Sándor, maiorul Szöcs, împreună cu administratorul minelor din Rodna, i-au amenințat pe românii din Năsăud, spunându-le că dacă nu participă la alegeri vor trimite un comisar regesc care le va dizolva districtul. În plus vor pierde total și definitiv munții revendicați.

Oamenii din popor au replicat că dacă ungurii au distrus autonomia Transilvaniei cu atât mai ușor puteau nimici autonomia unui district.

Însă ei mai bine pierd tot decât să se despartă de națiunea lor și să-și jertfească drepturile naționale. Atunci când contele Bethlen s-a lăudat că în comitatul Dejului l-au ales mulți români, un țăran năsăudean i-a răspuns: „nu românii te-au ales, d-le conte, ci buțile de vin și miile de fiorini“. Iar alt țăran din părțile Dejului nu s-a sfiit să respingă și să combată mijloacele necinstite folosite de Bethlen care oferă butoaie cu vin și țuică în timpul alegerilor: „Am pâine și slănină acasă, am și câțiva cruceri să-mi pot procura băutura dacă vreau și nu-mi trebuie de la d-ta nimica, căci știu că-mi dai ca să-mi cumperi națiunea“.

Când liderii politici ai națiunii dominante încearcă să-i înșele pe țăranii români, spunându-le că guvernul le vrea binele, intelectualii răspund direct și prompt, așa cum a făcut asesorul Lica, care i-a replicat lui Bethlen că ungurii i-au înșelat cu promisiuni și amăgiri pe români, de atâtea ori, încât chiar dacă Christos s-ar coborî din cer să le spună că acum ar fi altfel și maghiarii le doresc binele ei tot nu l-ar crede. Și maiorul Szöcs încearcă să-i înșele pe țărani, sfătuindu-i să aleagă pentru că ei trebuie să fie credincioși împăratului. Dar unul dintre ei i-a răspuns: „nu ne vorbi, d-le maior, de credință către împărat pentru că d-ta știi bine că de la noi ai învățat credința către Împărat“. Însuși contele a admirat solidaritatea românilor din Năsăud și a recunoscut că dacă ar fi întâlnit o opoziție atât de îndârjită între maghiari și-ar fi riscat viața. Dar românii l-au ascultat cu răbdare, după care l-au combătut cu hotărâre. Boicotarea alegerilor a reușit pe deplin în Năsăud, dar și în alte locuri, ca de pildă la Jucuri, deși aici preoții români au fost închiși la Cluj, iar vicejuzii și jurații comunali au fost puși în lanțuri, cu scopul de a-i intimida pe țărani și a-i determina să plece la Gilău și să aleagă'.

Românii din Brașov se dovedesc a fi și ei solidari în abținerea de la alegeri, respingând chemările și ademenirile lui Traunschenfels și Ostroban, cu excepția a 3 alegători, dintre care doi beți, iar unul votează din neștiință. În multe părți delegațiile alese de români ce aveau drept de vot se prezintă în fața comisiilor electorale pe masa cărora depun în scris motivarea neparticipării la alegeri așa cum s-a întâmplat la Miercurea, Sighișoara, în cercul Năsăudului, în

zilele de 20 și 24 martie. Aceste motivări erau semnate și aprobate de toți alegătorii români din respectiva circumscripție electorală și constituiau tot atâtea microproteste împotriva politicii abuzive a guvernului dualist. Ilie Măcelariu nu semnează motivarea și protestul de la Miercuria, din două motive credem noi și anume în primul rând fiindcă Conferința din 7-8 martie a hotărât ca românii să stea acasă, să nu se manifeste în nici un fel în timpul alegerilor, ceea ce presupune că nici nu trebuia să se prezinte în fața comisiilor electorale pentru a le înmâna actele de neparticipare la alegeri. În al doilea rând, pentru că la punctul final al motivării era vorba chiar de el, românii miercureni afirmând că deputatul lor a fost rău tratat și a fost destituit de regim, ceea ce însemna indirect că nu aveau de ce să-l realegă sau să alegă alt deputat român, care ar fi pățit la fel.

În motivarea românească, de la Miercuria se afirmă că legea electorală din 1848 împiedica națiunea română să fie reprezentată proporțional în Parlament, deși ea contribuia cu mai mulți bani și soldați la susținerea nevoilor statului, de aici decurgând faptul că legile aduse fără concursul de drept și legal al românilor le răneau și le invalidau cele mai importante drepturi; așa se va proceda și în viitor cu românii care vor fi în continuare împiedicați să-și facă auzită vocea și dorința în Parlamentul țării. Acesta era adevăratul scop al menținerii legii electorale II pentru Transilvania, lege care favoriza privilegiile și desconsidera echitatea și dreptatea.

Pe aceleași poziții principale s-au situat și alegătorii români sibișoreni și năsăudeni. Aceștia declară că politicienii unguri aveau obiceiul ca ceea ce dădeau cu dreapta să ia cu stânga. În 1848 s-a desființat diferența dintre nobili și nenobili, dar tot atunci prin legea electorală II primii aveau drept de vot universal, iar ultimilor li se fixa un cens ridicat pentru a putea vota. Manevre dușmănoase au distrus legislația sibișoreană și ele au fost făcute de „mult promițătoarea și nimic dătătoare nobilime maghiară”. Românii din aceste locuri se declarau de acord cu constituționalismul european, dar se întrebau ce fel de parlamentarism sau constituționalism era

cel unguresc care dintr-o minoritate de 5 milioane a făcut o națiune dornitoare peste o majoritate de 11 milioane. Procedura și legislația maghiară erau incompatibile cu spiritul secolului și prin ele s-a forțat o împingere înapoi a situației politice legale a popoarelor. Să se abroge legislația actuală – cereau șefii români – să se reactiveze cea din 1863/4 și să fie convocată o Dietă a Transilvaniei pe baza dorințelor exprimate de deputații din Dieta clujeană la 1865¹.

Și în alte cercuri electorale românii s-au prezentat în fața comisiilor electorale însă doar pentru a declara că, deoarece nu se afla nici un candidat român și ei nu puteau alege candidați de altă naționalitate, nu votau deloc, pentru nimeni. În unele locuri au declarat că votează cu Dumnezeu și împăratul. Doar în câteva cazuri unii alegători români corupți s-au prezentat la alegeri. Alții aleg fiindcă nu au aflat la timp de consemnul transmis din Miercurea, iar cei din Alba Superioară participă la alegeri dar unii corespondenți pasiviști afirmă că ei nu reprezentau națiunea română din Transilvania¹.

După cum am văzut, la Miercurea, pasiviștii prea scrupuloși ca Visarion Roman, vicarul Pop, au hotărât ca alegătorii români să fie atât de pasivi, încât să nu facă nimic în ziua alegerilor, să stea acasă și să nu se ducă în fața comisiilor electorale. Dar după cum reiese din documente, în mai multe părți alegătorii români și-au ales delegații care s-au dus cu declarații la sediile electorale pentru a explica în scris comisiilor de ce nu alegeau și pentru a se folosi de acest prilej în vederea combaterii legislației emanate de guvernul unguresc dualist. Noi considerăm că ultima modalitate era mai bună ca cea hotărâtă la Miercurea; odată fiindcă îi mobiliza pe preoții, învățătorii, notarii, juzii și jurații români să scrie și să compună declarațiile de neparticipare, care erau tot atâtea proteste împotriva legilor dualiste nedrepte, și fapt important, alegătorii români erau și ei chemați și îndemnați să-și exprime prin semnături adeziunea față de aceste acte de protest românesc. Înaintarea motivărilor implica și un moment de confruntare directă, față în față, între organizatorii

alegerilor și sprijinatorii dualismului, pe de o parte, și delegații și alegătorii români, pe de altă parte.

Cu toată solidaritatea impresionantă a românilor care au boicotat în diferite feluri alegerile, totuși în unele locuri alegătorii români refuză să respecte consemnul de neparticipare la alegeri, dar acceptă ca deputații lor să nu intre în Dieta Ungariei. Cu alte cuvinte în 1869 au existat și câțiva români transilvăneni care au preferat formula pasivității relative și au respins-o pe cea a pasivității absolute, proclamată la Miercurea, întrucât prima le permitea totuși să intre hotărâți și activi în focul bătăliei electorale împotriva candidaților maghiari.

Și le-a fost dat tocmai liderilor pasiviști George Barițiu și Ioan Antonelli, aleși membri ai Comitetului Central al Partidului Național Român, să fie pe jumătate învinși la conferința electorală din Făgăraș, ținută la 9 martie 1869. Barițiu și Antonelli pledează pentru pasivitatea absolută și arată oamenilor telegrama sosită de la Miercurea, dar ei nu se lasă convinși și hotărăsc activitate prin participare la alegeri și pasivitate prin neparticiparea deputaților la dezbaterile Dietei Ungariei. Alegătorii români îi aleg candidați chiar pe cei doi șefi politici români de care erau siguri că nu vor intra în Dieta Ungariei, cu toate că candidatura lui Barițiu a fost propusă fără consimțământul lui. Foștii grăniceri români s-au prezentat în Centrul electoral Viștea, hotărâți să apere demnitatea națională românească; au respins cu demnitate tentativele de corupere venite din partea susținătorilor candidatului străin și au venit la urna de vot, bine organizați și complet treji, reușind să-l aleagă deputat pe vicarul Ioan Antonelli și să respingă astfel candidatura deputatului maghiar Teleki Domokos. În schimb, în Cercul electoral Șercaia, unde jandarmeria acționa în favoarea ungarilor, iar boiernașii români din Mândra, Toderița și Gridu, corupți și îmbătați, au votat pentru candidatul Benedek, Barițiu cade, deși fusese sprijinit de foștii grăniceri⁴.

Românii alegători din Hațeg nu înțeleg nici ei să se supună pasivității și îl aleg deputat, fără știrea și consimțământul lui,

tocmai pe Ilie Măcelariu, devenit președintele pasiviștilor. Dar desigur nici Ilie Măcelariu și nici Ioan Antonelli nu intră în Dieta Ungariei. Precizăm din nou că fĂgĂrĂșenii nu erau cu nimic mai pușin merituoși sau mai pușin valoroși pentru mișcarea nașionalĂ decĂt adeptii pasivitĂții absolute. Deputatul maghiar CsĂszĂr BĂlint a constatat cĂ în FĂgĂraș influenșA partidului „reacșionar“ al lui MĂcelariu, de tendinșĂ daco-romĂnĂ, era foarte mare, iar tonul în care se discuta în adunarea municipalĂ de acolo te fĂcea sĂ crezi cĂ la putere se afla un minister al lui BrĂtianu și nu al lui AndrĂssy. Vasile TĂmaș, cĂpitanul suprem, nu-și fĂcea datoria, nu era pĂtruns de sentimente constitușionale maghiare, era indulgent și tolera cu vinovĂție asemenea manifestĂri daco-romĂne. FiindcĂ de la cap se Împute peștele, se impunea atĂt Înlocuirea cĂpitanului, cĂt și destituirea altor funcșionari romĂni recalcitranși⁵.

IatĂ o dovadĂ clarĂ cĂ nu numai cei ce nu participau la alegeri erau buni romĂni sau fĂceau opoziție dualismului, ci și cei ce participau la alegeri erau tot atĂt de buni luptĂtori nașionali și efectuau o opoziție guvernului, poate de mai bunĂ calitate decĂt ceilalșii. Visarion Roman s-a lĂudat, în timpul Conferinșei de la Miercurea, cĂ în Transilvania nu va exista nici un loc în care romĂnii sĂ participe la alegeri. Pușcariu a afirmat cĂ dacĂ lucrurile ar sta așA, atunci el ar vota pentru pasivitate. ÎnsĂ Pușcariu a fost mai realist în aceastĂ privinșĂ decĂt Visarion Roman, fiindcĂ în unele locuri romĂnii au ales deputașii, iar în altele s-au dus în fașA comisiilor electorale, pentru a explica de ce nu aleg. Aceasta demonstreazĂ cĂ formula pasivitĂții totale și absolute avea totuși unele deficienșe, nu era practicabilĂ pretutindeni; iar statul acasĂ, cu brașele încrucișate, protestul tĂcut în fașA regimului, deși s-a exprimat în cele mai multe pĂrșii ale Transilvaniei, totuși primește în unele locuri forme de manifestare mai directe și mai active.

În orice caz, principiul pasivist al boicotĂrii Dietei Ungariei rĂmĂnea neatins și în aceste ÎmprejurĂri prin aceea cĂ deputașii aleși Ilie MĂcelariu și Ioan Antonelli refuzau sĂ-și onoreze mandatele și sĂ intre în Dieta Ungariei, așA cum le cereau de altfel și alegĂtorii

lor. În fond, ceea ce a impresionat opinia publică și a neliniștit guvernul a fost solidaritatea poporului cu șefii săi naționali, cu programul lor politic. Acest lucru a contat, în primul rând, nu faptul că exprimarea acestei solidarități a îmbrăcat forme diferite în câteva locuri din Marele Principat al Transilvaniei.

George Barițiu insistă foarte mult ca proiectul de memorandum, ce l-a înaintat Conferinței de la Miercurea și a rămas în sarcina Comitetului Central, să fie înaintat tronului imperio-regal ca petiție națională a românilor Transilvaniei. Activitatea Comitetului Central fiind interzisă, George Barițiu este de părere că sarcina înaintării petiției îi revenea lui Ilie Măcelariu, președintele Comitetului dizolvat. Trebuie să spunem însă că în interiorul mișcării politice românești s-au auzit glasuri și păreri rostite atât de unii șefi politici remarcabili, cât și în corespondențele de presă, care s-au ridicat, în sfârșit, împotriva umilitoarei tactici a petiționarismului politic. Ilie Măcelariu l-a reîntâlnit pe Rațiu, în cursul călătoriei sale prin Transilvania. Acesta i-a spus că nu este de acord cu transformarea memorandumului într-o petiție către monarh, ceea ce înseamnă că eminentul lider pasivist, care a fost la Viena în 1866 pentru a salva interesele românilor Transilvaniei, fără să obțină nimic, era cuprins și el de îndoieli în privința oportunității unei noi acțiuni petiționare.

Într-o corespondență transilvăneană trimisă în România erau deplânse popoarele care se gândeau încă să-și câștige drepturile politice prin cerșetorie și petiții, fiindcă acestea trebuiau luate și nu primite prin milă⁶. Chiar și Visarion Roman, care l-a sprijinit la început fără rezerve pe Barițiu, este cuprins în scurt timp de îndoieli și, până la urmă, este de părere că cel mai potrivit lucru, în condițiile politice de atunci, era un memorandum despre cauza Transilvaniei turnat într-o broșură politică destinată exclusiv opiniei publice europene. Dar actul tocmai din această cauză trebuia conceput și redactat foarte bine, în condiții optime. Era necesar ca el să fie tradus în franceză și italiană, așa cum s-a stabilit și în cauza memorandumului inițial⁷, prezentat în prima formă mai modestă și mai primitivă, pe masa de discuție a Conferinței de la Miercurea.

Mulți dintre participanții la Conferința de la Miercurea, pe care Ilie Măcelariu i-a întâlnit ulterior în timpul călătoriei, erau de acord cu Rațiu. Ei doreau ca memorandumul să nu fie prezentat ca petiție, ci trebuia dat publicității o dată cu celelalte acte în ziarele române din Austro-Ungaria și din afară, din România. Unii însă au rămas credincioși tacticii petiționării. Dar, în general, se dorea ca dezbaterile Conferinței și memorandumul să devină publice prin tipărirea lor în foile interne și externe, și să nu se întreprindă nimic mai mult, iar actul să nu fie trimis ca petiție la tron⁹.

Însuși George Barițiu, care declarase lui Visarion Roman că memorandumul nu era produsul ideii lui, ci i-a fost trimis spre revizuire „de la un loc foarte competent românesc”, el reformulând doar partea a II-a a actului, precizase că proiectul de memorandum își menținea valabilitatea doar în cazul că Conferința de la Miercurea s-ar fi declarat că dorește să se adreseze din nou la tron. În caz contrar, Barițiu îi cerea lui Roman să-i restituie elaboratul prin deputații brașoveni de la Miercurea⁹.

Conferința de la Miercurea, care prefera să se adreseze în primul rând opiniei publice, a fost în general împotriva petiționării și, mai târziu, foștii participanți înclinau doar spre tipărirea actului, dar nu și înspre înaintarea lui la Viena; Conferința îl lăsase în sarcina Comitetului Central. După ce acesta este dizolvat, Visarion Roman și mai ales George Barițiu îl trec în sarcina lui Ilie Măcelariu. George Barițiu, în pofida faptului că Conferința de la Miercurea nu a fost de acord și nici nu a adoptat protocolar necesitatea trimiterii unei petiții către tron, insistă asupra acestei idei. În cursul unei întrevederi la Brașov cu Ilie Măcelariu, cei doi lideri români hotărăsc că actul trebuie trimis la Viena, ca petiție. Petiționarul urma să fie Ilie Măcelariu care, odată ajuns la Viena, intra în contact cu Grigore Silași pus la curent cu toată acțiunea¹⁰. Barițiu a fost nedisciplinat, deoarece a recurs la petiționare fără mandatul Conferinței. El rezolva problemele într-o manieră personală, iar Măcelariu s-a dovedit și el slab și influențabil, deoarece n-avea voie să cedeze în fața unei singure personalități, ci să susțină Conferința și decizia ei de a nu petiționa la tron.

Noi nu cunoaștem locul și nici cine a fost cel ce a trimis proiectul lui Barițiu. Acesta, după ce l-a remaiat și l-a corectat, l-a trimis Conferinței de la Miercurea. Dar, în orice caz, actul nu s-a dovedit a fi chiar atât de competent. El nu era corespunzător, nu exprima multitudinea aspectelor ce-i nemulțumea pe românii din Ungaria. Petiția conținea doar date generale despre statutul istoric al Transilvaniei, cunoscute de opinia publică și vânturate deseori în coloanele ziarelor românești sau străine.

Ilie Măcelariu, ocupat cu redactarea actelor către Péchy, cu călătoria în Transilvania, pentru mobilizarea poporului la boicotarea alegerilor sau cu rezolvarea afacerilor curente ale băncii româno-săsești de asigurări „Transilvania“, nu a avut timpul necesar pentru efectuarea unei analize atente a memorandumului românesc. El ajunge la Viena, în 12 august 1869, unde se întâlnește cu Grigore Silași, eminent profesor și luptător național hotărât, în care Măcelariu avea deplină încredere. Memorandumul a trebuit să fie retranscris deoarece conținea multe corecturi și în unele părți era greu de citit.

Măcelariu nu se sfiește să-i scrie lui Barițiu că a pățit-o ca soldatul care iese la bătaie fără pușcă și fără muniții. După ce l-a citit și l-a analizat integral, a ajuns la concluzia că memorandumul era o simplă petiție. Dar, după cum bine știa Barițiu, nimeni nu mai dorea să știe de petițiuni, și pe bună dreptate; actul nu putea constitui un adevărat memorandum, o „prememoria“, ci doar un material incipient și embrionar pentru compunerea lui. Șefii politici urmăreau să dea expresie nemulțumirii românilor din Transilvania, dezvăluind cauzele care au provocat-o. Dar Ilie Măcelariu îl întreabă pe Barițiu dacă îndreptățile nemulțumiri ale românilor se datorează numai și numai nesocotirii relațiilor de stat ale Transilvaniei; el crede că, pe lângă acest motiv, existau și alte cauze, care, arătate opiniei publice din Europa, vor avea un efect și mai salutar, vor dezvălui și mai direct și mai concret asupririle și prigonirile suferite de români. Existau nedreptățile făcute de către domnii de la putere, în aparatul administrativ și judecătoresc.

Măcelariu punea accent mai mare pe acestea decât pe cele dintâi care, în plus, erau mai cunoscute de public.

După părerea lui Ilie Măcelariu trebuia conceput și redactat un memorandum mult mai cuprinzător care să conțină date concrete și autentice despre oprimarea românilor transilvăneni. Materialul trebuia să cuprindă o introducere în care să se explice starea românilor, motivele care i-au determinat să facă cunoscută situația lor pe calea publicității. Românii să respingă acuzațiile aduse asupra lor prin care guvernarea justificau măsurile represive; abia la punctul doi urmau să fie descrise relațiile de stat ale Marelui Principat Transilvania cu Coroana Sfântului Ștefan și cu dinastia, adică tocmai ce conținea memorandumul de la Miercurea. În concepția lui Ilie Măcelariu, cel mai important era punctul trei care ar fi descris nelegiuirile comise de dregătoriale politice și judecătorești, ilustrate cu fapte și date reale și concrete. Al patrulea punct, încheierea, trebuia redactat ca un rezumat al cauzelor ce au provocat asuprirea națională a românilor, cu scopul de a-l determina pe Monarh să-și schimbe atitudinea față de supușii săi cei mai loiali și a provoca un răsunet și un ecou favorabil cauzei în inimile popoarelor libere.

Ilie Măcelariu ia asupra lui sarcina de a redacta memorandumul general. Dar îi cere lui Barițiu să scrie introducerea (1) și încheierea (4) și să i le trimită în 8-10 zile la Viena pe adresa hotelului „Schipler“; dacă Barițiu nu putea nicidecum să le redacteze era rugat să-l înștiințeze telegrafic. Punctul 3 era considerat de Ilie Măcelariu ca cel mai important pentru obținerea adeziunii față de cauza românească a opiniei publice europene. Însuși memorandumul general era în această perspectivă destinat făuririi solidarității națiunilor libere cu cele apăsate. Punctul 3 urma să-l facă el, deoarece de mai mulți ani a cercetat și și-a notat sentințe și decizii draconice pronunțate împotriva românilor Transilvaniei.

Considerându-le importante, Măcelariu a invitat în mai 1869 pe Ioan Rațiu și Petru Nemeș să facă investigații și să adune date asemănătoare. Dar din păcate nu a primit nici un răspuns din partea

lor. Grigore Silași și-a luat angajamentul că va traduce memorandumul general în franceză și italiană; trimiterea la București a materialului ar întârzia prea mult tipărirea și răspândirea lui. În cazul neprevăzut că el nu se putea definitiva la Viena, Ilie Măcelariu îi spune lui Barițiu că, pe baza înțelegerii lor mai vechi, va pleca la București, rugându-l să-i indice personalitățile politice cu care trebuia să intre în contact și să se înțeleagă pentru promovarea cauzei naționale românești din Monarhia habsburgică.

Ilie Măcelariu și-a exprimat nemulțumirea în legătură cu memorandumul trimis de Barițiu la Miercurea și față de Visarion Roman. După ce l-a citit cu atenție, Ilie Măcelariu afirmă că dacă îl citea mai demult îl lăsa să rămână memorandum sau îl lăsa să-l memoreze oricine altul, numai el nu. Din tot materialul se putea folosi foarte puțin. De fapt, el nu era un memorandum, ci o petiție. Conferința de la Miercurea nici nu a vrut să audă de petiții și petiționări și atât cei care au fost la Miercurea, cât și alți bărbați distinși au rămas credincioși acestei păreri. Tocmai de aceea, Visarion Roman încearcă să-l abată pe Barițiu de pe terenul inutil în sine (ci, eventual, util prin consecințele legate de propaganda internă și externă iscată în jurul problemei naționale) al petiționării către tron. El preferă să se redacteze o broșură politică destinată exclusiv Europei. Pentru compunerea unui act politic serios și bine fundamentat, care să rezume toate aspectele politice, sociale, administrative și fiscale ale asupririi românilor din statul maghiar, era nevoie de timp, de o documentare largă și o redactare minuțioasă și competentă.

Acesta este motivul principal pentru care Ilie Măcelariu se întoarce acasă, implicându-se personal în acțiune și mobilizând și pe alți lideri în elaborarea memorandumului general românesc. Însuși Ioan Rațiu s-a dus la Brașov, la George Barițiu, pentru a-l convinge – așa cum a făcut Ilie Măcelariu – despre necesitatea redactării unui memoriu mai larg, conceput ca un „pamflet politic”, în care să fie combătut regimul și să fie apărută cauza Transilvaniei și a românilor transilvăneni. Materialul urma să fie tradus în germană, italiană și

franceză. Rezultă că și alți conducători împărtășesc concepțiile lui Ilie Măcelariu. Acesta avea dreptate când afirma că a face în politică pași greșiți sau cel puțin înjumătățiți însemna să dai apă la moara adversarilor de care românii aveau destul de mulți.

În timpul șederii la Viena, Ilie Măcelariu a purtat discuții și s-a sfătuit cu adversarii sistemului dualist de stat. Astfel, s-a întâlnit de două ori cu Franz Schuselka, fondator al ziarului „Die Reform“ și adept al unui regim federal, bazat însă pe dreptul istoric și pe respectarea provinciilor istorice autonome. Acesta putea fi uzitat de românii Marelui Principat Transilvania și de croați, în eforturile lor de a-și reprimi sau a-și întări autonomiile de stat ale teritoriilor strămoșești. Cu prilejul primei întâlniri dintre Franz Schuselka și Ilie Măcelariu, s-au purtat și discuții între acesta din urmă și trei lideri croați a căror cauză – după părerea lui Măcelariu – semăna mult cu aceea a românilor Transilvaniei.

Tot la Viena, Ilie Măcelariu l-a întâlnit pe sârbul Svetozar Miletić, care în 1868, l-a susținut în lupta lui pentru apărarea autonomiei Transilvaniei, semnând proiectul său de lege prezentat Dietei de Încoronare în 24 noiembrie, unde se cerea reconvocarea unei diete democratice, cu majoritate românească, în Marele Principat. Liderul sârb era prezent la Viena pentru a acționa în interesul cauzei națiunii sale. Ilie Măcelariu a conspectat cu grijă situația politică europeană pentru ca națiunea română să se poată orienta mai bine în contextul complicat al relațiilor internaționale.

După discuții și în urma observațiilor efectuate, Ilie Măcelariu crede că se acționa și pentru dizolvarea Austriei. Deja în 1869, unirea germanilor de sud din Bavaria, Baden Württemberg și Hessa-Darmstadt, cu statul german de la nord de Main era privită ca fapt împlinit. După aceștia era posibil ca și austriecii să se unească cu Germania. Ilie Măcelariu și alți români întâlniți de el la Viena considerau că, dacă se vor desfășura asemenea evenimente, era strict necesar ca întreaga națiune română să dea semne de viață și să se pregătească cât de curând de acțiune". Nu este exclus ca Măcelariu și alți fruntași să fi sperat în ivirea unor condiții favorabile pentru ca statul și națiunea să încerce

unirea Transilvaniei și Bucovinei cu România. Unirea austriecilor cu Germania Mare ar fi zdruncinat, într-adevăr, dualismul și Austro-Ungaria, dar numai în cazul în care n-ar fi fost atrași într-o formă sau alta și ungurii spre o oarecare asociere sau alianță cu viitorul Reich. Ungurii, părăsiți de austrieci, n-ar fi reușit, probabil, să-și mențină supremația contra majorității slavilor și românilor din Coroana Sf. Ștefan. Dar dacă viitoarea Germanie Imperială sprijinea Ungaria Mare, planurile iredentiste slave și române puteau fi blocate.

Cu timpul, după ce Germania s-a aliat cu Austro-Ungaria – în pofida unei perioade tranzitorii în care România și Italia s-au aliat cu ele din varii interese de moment – s-a impus ca statele neolatine și slave să se alieze, totuși, contra Puterilor Centrale.

Este interesant principiul lui Ilie Măcelariu, potrivit căruia asuprirea națională nu trebuia numai enunțată și constatată teoretic, ci, în primul rând, era necesar să fie dovedită concret prin date și fapte autentice, fiindcă astfel se putea câștiga mai ușor solidarizarea Europei cu cauza românilor ce suferiseră grele lovituri politice și sociale din partea regimului dualist. Ilie Măcelariu deținuse trei ani funcția importantă de consilier guvernial, care i-a permis accesul la cercetarea sau controlarea arhivelor Guvernului, a Tablei regale și a deciziilor judecătorești.

Cu ajutorul acestor date, inserate în caietul său de însemnări *Notiția*, el a compus și a trimis lui Barițiu un material intitulat *Memorial care cuprinde o serie de nelegiuri și fapte criminale comise asupra românilor în anii din urmă în Transilvania*, datat 4 iunie 1870. Atât în *Notiția*, cât și în *Memorial* sunt dezvăluite, pe baza actelor și a hotărârilor judecătorești, asupririle și prigonirile suferite de românii Transilvaniei. Efectuând investigații de arhivă și juridice în cunoscuta cauză a nășăudenilor, Ilie Măcelariu a dovedit, pe bază de lege, abuzurile săvârșite împotriva lor.

Pe de altă parte, în rezolvarea cauzelor controversate referitoare la dreptul de crășmărit s-a luat întotdeauna în considerare articolul de lege V, elaborat de Dieta din anul 1847, articol confirmat, sancționat și autentificat de regele încoronat

legal. Dar după ce cinstitul minister – scria Măcelariu – a observat că mai toate comunele românești arendează dreptul crășmăritului pe cele trei luni în folosul școlilor naționale, confesionale, el nu mai dorește să respecte legea V din 1847 și hotărăște că și stăpânii de moșii au drept de crășmărit, fără nici o restrângere și în tot cursul anului, măsura fiind evident luată pentru a se aduce prin concurență prejudicii materiale învățământului sătesc românesc.

Guvernul a pretins că articolului V din 1847 îi lipsea valoarea de lege, întrucât nu a fost publicat. Dar, în acest caz, Ilie Măcelariu consemnează că nici legea I din 1848, legea unirii Transilvaniei cu Ungaria, nu a fost publicată și deci și ei îi lipsea valoarea de lege, lucru pe care guvernanții nu doreau însă să-l recunoască fiindcă prejudicia un interes de al lor.

Deși Consiliul de Miniștri al Ungariei a hotărât în 1867 că în organizarea jurisdicțiilor se mențin comitetele din 1861, totuși, Ministerul de Interne a restructurat comitetele care aveau prea mulți membri români și a ales altele compuse după confesiuni și nu după naționalitate, așa cum a procedat în cazul opidului Hațeg. Deși se știa că șefii jurisdicțiunilor aveau obligația să asigure participarea a 3 candidați pentru ocuparea posturilor din administrația locală de stat, în mai multe locuri s-au ales funcționari care nici măcar nu au figurat printre candidați. Dar și în cazul candidațiunilor pentru ocuparea posturilor, nicăieri nu s-a luat în considerare principiul proporțional al naționalităților, acesta fiind respectat parțial numai în comitatul Clujului.

În procesele de comasări purtate de proprietarii maghiari contra comunelor Maroscsucs (Stâna de Mureș), Burjános Oláh Buda (Vechea) și Nagy Csán (Ceanul Mare), foștii iobagi români, acum proprietari, au fost scoși din pământurile lor roditoare și bune și li s-au dat altele sterpe, așezate la locuri umbroase, pe dealuri și în dosul soarelui, și la mare depărtare de locuințele oamenilor. Acestor români oropsiți li s-au închis și drumurile spre locurile cele rele la care ajungeau cu foarte mare greutate, iar pentru a-și adăpa vitele aveau nevoie de 3-4 ore de drum.

În Vechea, lângă Cluj, au fost declarate prin abuz 10 loturi de pământ ca fiind comasabile, deși legea spunea clar că pământurile situate mai departe de 40 de stânjeni de sat nu erau comasabile; însă proprietarii unguri și instanțele maghiare de judecată au scos astfel 24 de proprietari români din casele lor. Aceste case, care aveau pivnițe de piatră, au fost evaluate, în batjocură, cu câte 5-6 florini; românilor indignați li s-a spus că dacă erau nemulțumiți să intenteze proces.

Ilie Măcelariu arată că aceste comasări erau cu atât mai nedrepte, cu cât proprietarii luaseră deja despăgubiri grase pentru locurile cele bune ale țăranilor împrumătăriți, dar care acum ajung iar în mâinile lor. Țăranii români au primit în schimb pământuri slabe, nefertile și așezate la mari depărtări, care le solicitau multă muncă, eforturi mari și timp îndelungat. În general, toate comunele române au avut de suferit de pe urma comasărilor, nu numai în privința pământurilor arabile aflate în proprietatea privată a sătenilor, ci și în privința pășunilor ce se găseau înainte în proprietatea comunală, care acum însă erau împărțite între comune și proprietarii mari maghiari. De obicei, proprietarii primeau pășunea de lângă sat, aflată pe malurile râurilor, iar comunelor române le reveneau părțile aflate la o distanță de 3 mile de sate.

Ilie Măcelariu constată indignat că în timp ce aparatul de justiție maghiar lovea în interesele satelor și comunelor românești, ea era partinică cu comunele maghiare cărora le dădeau câștig de cauză chiar în pofida legilor. Cu alte cuvinte, justiția maghiară încălca legile pentru a-i asupri pe români și a-i proteja de proprietarii mari maghiari sau, în unele cazuri, chiar și pe sătenii maghiari din comunele Transilvaniei. Astfel, în procesul comunei Bogartelke (Băgara) împotriva domeniului Kolosmonostu (Cluj-Mănăștur), i s-a dat câștig de cauză comunei maghiare respective. Ea a primit munți și o pădure întinsă deși domeniul a adus în fața instanței documente incontestabile că, segregându-se pădurile înainte de 1848, au rămas acei munți în proprietatea exclusivă a domeniului. În timp ce comunele maghiare își rezolvau ușor

problemele, unele comune române erau nevoite să cheltuiască mulți bani până li se recunoștea dreptul asupra pădurilor. Românilor toplițeni li s-au acordat în primele două instanțe doar 5 000 iugăre de pădure, pentru ca la instanța a III-a nobilul să le dea însă 20 000 de iugăre, cu care era să-i înșele pe săteni. Procesul comunei Kézdi Vásárhely (Chezdi Oșorhei) cu proprietarul Gál Lajos, în cauza unor păduri foarte întinse, a fost pierdut de comună în toate cele trei instanțe ardelen. Doar după ce s-a recurs la Curtea Regală Supremă de Justiție a Ungariei, comuna, ajutată de înaltul magistrat Ladisla Basiliu Pop, șef de secție, a reușit să obțină sentința nr. 2 136 din 1868, în favoarea ei. În schimb, comunele Miklosvár (Micloșoara) și Mikloslaka (Micloșlaca), în procesele de comasări cu proprietarii Kalnoki Dénes și groful Mikes Károly, își pierd drepturile, tot în 1868, din vina judecătorilor parțiali de la Tabla regală din Târgu Mureș.

Când era vorba să pretindă despăgubiri nobilii maghiari cereau sume mari, disproporționate față de ceea ce realmente li se cuvenea. Astfel, groful Banffy Albert a cerut statului ca, pentru comuna Mezöörmenyes (Armeniș), despăgubirea decimei să fie de 40 000 de florini. Dar după ce s-a dovedit, prin suprarevizia făcută de consilierul gubernial Alexandru Lazăr, că i se cuveneau doar 11 000 florini, s-a declarat perfect mulțumit. Ulterior, groful s-a plâns la Pesta că n-a primit despăgubiri așa de mari cum au primit bisericile și clericii sașilor.

În cursul unei vizite la Cluj, Ilie Măcelariu s-a convins că Alexandru Lazăr posedă un tezaur prețios pentru români, deoarece deținea date incontestabile despre abuzurile săvârșite în afacerile de dezdăunare, de proprietarii sași și maghiari, atât în timpul lui Schmerling, cât și în timpul lui Andrassy. El putea dovedi matematic că sașii au înșelat țara cu 7 milioane și jumătate de florini, iar ungurii cu de două ori pe atâta. Alexandru Lazăr a promis să furnizeze probele lui Măcelariu, iar acesta le transmitea mai departe lui Barițiu. În legătură cu acest lucru, Ilie Măcelariu menționează faptul că deși marii proprietari maghiari au protestat

împotriva sumelor mari plătite sașilor în vremea regimului Schmerling, care-i proteja totuși, în 1867, după ce vine la putere guvernul lor, ei fac un memoriu în care cer să fie despăgubiți la fel, deși recunoscuseră hoția sașilor și a dregătoriilor absolutiste. Desigur, din însemnările lui Măcelariu nu lipsește nici cazul de trist răsunet al tofălenilor, unde baronul Apor, șeful Tablei Regale, a expropriat 26 de familii, cu peste 300 de suflete, le-a luat clădirile, vitele, bucatele, le-a alungat, astfel că oropsitele familii s-au așezat în cimitir, care, împreună cu biserica, nu se aflau pe pământul baronului.

Ilie Măcelariu și-a însemnat atitudinea tiranică a baronului Apor care făcuse repetate presiuni asupra asesoriilor din Senat, pentru ca să se pronunțe sentințe care-i conveneau lui. Dacă cumva se dădeau sentințe ce nu-i conveneau, nu le aplica ani întregi. Chiar când veneau sentințe și decizii de la Curtea Supremă Regală de Justiție, care nu-i erau pe plac, baronul le ținea în sertar timp de un an de zile și abia, după 2-3 somații venite de la Pesta, consimțea să le publice. „Imparțialul“ magistrat nu s-a sfiit în 1865, când avocații clujeni au venit să-l viziteze, să le ceară public să nu primească de la foștii iobagi nici o pâră sau proces împotriva nobililor, fiindcă aceștia au pierdut destul în timpul revoluției.

În schimb, dacă la Apor venea un magnat, nu numai că îl învăța ce să facă, dar îl chema pe președintele tribunalului sau pe judele singular, și le dădea instrucțiuni cum să pertracteze și cum să hotărască procesul în favoarea magnatului. Atunci când președinții tribunalelor erau oameni cinstiți și corecți și dădeau sentințe în defavoarea magnaților, baronul Apor îi tracasa și îi prigonea cu insistență. Astfel, președintele tribunalului din Târgu Mureș, Adeodat Iszekutz, care a pronunțat în 1867 într-un proces foarte însemnat o sentință împotriva grofului Tholdalaghi Victor, a fost atât de tare terorizat de Apor să-și schimbe decizia încât s-a îmbolnăvit de nervi.

Ilie Măcelariu deținea scrisori ale unor consilieri de secțiune de la Ministerul de Justiție din care rezulta clar că, în cariera lor anterioară, au fost corupți cu bani și că sunt elemente necinstite.

Acesta era cazul consilierului de secție Topler Károly. Despre el Măcelariu a scris că era un hoț pe care nu-l întrecea nimeni cu excepția baronului Apor. În vreme ce era asesor la Tribunalul urbarial Topler i-a scris avocatului Pavay din Aiud că-i va rezolva un proces cât de curând. În schimb, îl roagă să nu uite de „promisiunea făcută” întrucât, fiind bolnav cu ochii, a avut multe cheltuieli și avea mare nevoie de bani. Asemenea magistrați nu numai că au fost promovați la Minister, dar au ajuns să fie cei mai influenți în Ministerul respectiv. Ilie Măcelariu și-a notat unele nedreptăți comise cu ocazia pensionărilor, în cadrul cărora erau categoric favorizați partizanii regimului. Astfel, baronul Konradsheim, cunoscut partizan sas al dualismului, care și la Alba Iulia, în 1861, a votat pentru uniunea Transilvaniei cu Ungaria, a fost pensionat după un serviciu de stat însumând 13 ani cu salariul întreg, iar Gabriel Dorgo după 17 ani la stat și 24 ani la varmeghie (comitat) a fost pensionat cu o treime din salar¹².

Toate aceste date, dar și altele legate de necondamnarea, condamnarea derizorie sau de amnistierea ilegală a unor unguri și sași care au ucis români, culese în decursul primilor ani ai dualismului, au fost prelucrate de Ilie Măcelariu, care le-a trimis în mai multe rânduri lui George Barițiu, cu comentarii și motivări, începând din noiembrie 1869, până în prima jumătate a anului 1870. Ilie Măcelariu își exprima speranța că asemenea informații i-au parvenit lui Barițiu și din Cluj, Turda, Abrud sau alte localități din Transilvania¹³.

Barițiu a recunoscut în ultimă instanță că un memorandum alcătuit după conceptul lui Ilie Măcelariu era în mai mare măsură capabil să servească interesele cauzei naționale, fără să renunțe însă la ideea că materialul trebuia totuși înaintat Monarhului. La început, Barițiu a fost nemulțumit pentru că Ilie Măcelariu nu a înaintat și nu a depus materialul de la Miercurea, ca o petiție adresată tronului, încă atunci când se afla la Viena. El a bănuț că Măcelariu nu a înaintat petiția fiindu-i frică și i-a scris lui Roman că asemenea materiale nu aveau căutare în miezul verii la Viena. Tot Barițiu acceptă însă

propunerile lui Măcelariu și Roman privind îmbunătățirea memorandumului și se lasă convins că erau necesare date, fapte și acte oficiale, probe numeroase, din cele care i-a promis să-i furnizeze și Iacob Bologa, ce fusese judecător la fostul Tribunal Suprem al Transilvaniei.

Barițiu afirmase, într-o scrisoare către Roman, că nici el sau alți colegi, ca persoane ce se apropiau de 60 de ani și aveau neveste și copii, nu mai puteau să-și ia responsabilități, dacă Ilie Măcelariu nu și-o luase la Viena. Responsabilitățile trebuiau să și le asume și alții întrucât castanele nu puteau fi luate din foc mereu cu mâinile lor și le venise altora rândul să facă asemenea lucruri și „să închidă ușa după ei”. Cu toate acestea, Barițiu a recunoscut adevăratul motiv ce l-a determinat pe Ilie Măcelariu, despre care el însuși scrisese că era unul din cei mai curajoși luptători politici, să nu înainteze petiția. Cauza era insuficienta consistență și documentare a memorandumului, ce trebuia lărgit. De aceea Barițiu repetă într-o scrisoare către Visarion Roman că, dacă nu va primi date numeroase și exacte, nu mai redacta nimic, deoarece lumea nu prețuia frazele goale, oricât de elegante ar fi fost, ci faptele, datele autentice și bune despre aspirarea națională¹⁴.

Într-adevăr, Ilie Măcelariu își dovedise îndeajuns curajul în lupta națională când, în 1848-1849, fiind conducător teritorial al războiului național, a condus pe românii miercureni la lupta armată împotriva opresorilor, ajungând să fie condamnat la moarte prin ștreang de un tribunal maghiar din Sibiu. Dar a reușit să scape prin generalul Bem și medicul său personal. Măcelariu a fost curajos atunci când, în 1867-1868, a înfruntat în față pe miniștrii și parlamentarii dualiști, care l-au scos la pensie înainte de vreme. În orice caz, Viena – unde se aflase Măcelariu în august 1869 – era un teren mai puțin periculos pentru conducătorul român, decât era Pesta, deoarece, oricum, autoritățile austriece nu puteau întreprinde represiuni împotriva supușilor Ungariei, acest drept revenindu-i acum guvernului din Pesta. Dar noi considerăm că însăși maniera și concepția pe baza căreia a selectat datele concrete din memorialul

său, legate de nelegiuirile și faptele criminale comise asupra românilor Transilvaniei, constituie o dovadă în plus despre curajul cu care Ilie Măcelariu înțelegea să combată abuzurile miniștrilor, consilierilor de secție, președinților instanțelor superioare judecătorești, ale comisarului regal sau ale altor magnați maghiari. Abuzurile trebuiau dezvăluite amănunțit și minuțios în fața opiniei publice europene, pentru ca aceasta să cunoască fața reală a stâlpilor regimului dualist.

Într-adevăr, în acțiunea de condamnare a abuzurilor guvernului comise împotriva românilor au fost atrași în afară de George Barițiu și alți conducători politici de prestigiu. S-a angajat Ioan Rațiu, care intenționa să adune și el date de felul celor selecționate de Ilie Măcelariu. Conducătorul turdean l-a angajat în acțiune și pe Iosif Hodoș, însărcinându-l să redacteze partea istorică și politică de la 1848 încoace, deși acesta nu se arată încântat de idee, pretextând că nu cunoaște limba germană sau că de ce nu i-a fost dată lui Barițiu această perioadă. Pe Barițiu îl angajase în acțiune Ilie Măcelariu încă din august 1869, iar Rațiu îi cere lui Măcelariu să-și repete propunerea către Barițiu, însă să nu-i spună nimic de Hodoș, fiindcă nu strica să redacteze amândoi acele părți din memorandum, fără să știe unul de altul.

Bineînțeles că în memorandumul proiectat urma să fie folosit textul cel mai bun sau, eventual, să fie realizată o sinteză a celor două texte. În aceeași acțiune erau angajați Petru Manu și Nicolae Gaetan. Ioan Rațiu, fără să fie informat că Ilie Măcelariu lucrase efectiv și trimisese material lui Barițiu, îl roagă ca, nefiind ocupat cu pregătirea memorandumului, să-și concentreze atenția și eforturile spre rezolvarea altor treburi curente ale mișcării naționale. Ioan Rațiu îl informa pe Ilie Măcelariu că, pentru a paraliza rezistența lui Iosif Hodoș, i-a transmis că așa a hotărât intelectualitatea română, să-l pună pe el să lucreze, cerându-i lui Ilie Măcelariu să-i sprijine la nevoie invenția ca fiind reală¹⁵.

Într-o scrisoare expedită lui Petru Mureșan, în 7 decembrie 1869, George Barițiu îi împărtășește că, în aprilie și august 1869, a

avut mai multe consfătuiri în legătură cu memorandumul, unde s-a hotărât că era nevoie de un material bogat și solid, alcătuit pe baza unor date autentice culese din actele oficiale, pentru a compune un memoriu demn de a fi prezentat Europei și care să insuflă respect. Barițiu se plângea lui Nemeș că în pofida faptului că i s-au promis din mai multe părți date concrete, până la acea dată, doar Ilie Măcelariu, funcționarul de frunte pensionat, s-a ținut de promisiune și i-a trimis materialul. Barițiu susținea acum că lamentația nu era demnă de bărbații adevărați; el îi împărtășea date lui Mureșan privind Dicționarul său româno-maghiar, menit să-i ajute pe români în învățarea limbii maghiare, de care aveau nevoie în viața publică de stat. Deși – mărturisise Barițiu – „cred tare că va veni timpul în care ungurimea încă va trebui să învețe limba românească”¹⁶.

Mai târziu, Barițiu se plângea că compatrioții maghiari se fereau să învețe limba română și de aceea Dicționarul său maghiaro-român se vindea foarte rău, mai ales după 1871. Barițiu credea că planul maghiarilor de a nu învăța românește va fi nimicit „prin omnipotența evenimentelor și rezistența constantă și perseverentă a românismului; atunci vor cere chiar dâștii vocabulare, gramatici, produse literare românești. Dacă totuși nu vor să învețe românește, între români, precum învățăm noi ungurește între unguri, atunci vor învăța nemțește ca până aicea, sau rusește. Mai au încă timp să-și aleagă, dar din această dilemă nu vor scăpa”¹⁷. Barițiu prevede că neînțelegerea dintre popoare va facilita instituirea unei supremații germane sau rusești în viitor.

Ilie Măcelariu, care încă în 1861 a întreținut împreună cu Rațiu și Bologa contracte strânse cu conducătorii românilor din vestul Transilvaniei, a rămas fidel acestei colaborări și după Conferința de la Miercurea. De fapt și în 1867-1868, când a apărat autonomia pământului strămoșesc în Dieta Ungariei, s-a sprijinit nu numai pe colegii săi ardeleni, ci și pe cei din Banat, Crișana, Maramureș sau chiar pe unii deputați slavi. La sfârșitul anului 1869, Ilie Măcelariu întreprinde o călătorie în timpul căreia s-a consultat în privința acțiunilor ce trebuiau întreprinse pentru apărarea intereselor

românilor cu Ioan Popazu, episcop în Caransebeș, Iosif Hodoș și alți lideri importanți din Banat și Ungaria. El a fost însoțit de Visarion Roman. Amândoi au constatat că cei mai mulți solicitau intensificarea mișcării antidualiste prin înfăptuirea unor acțiuni politice de mare răsunset intern și extern. De altfel, pe această linie a colaborării cu conducătorii din părțile vestice intenționa să acționeze și Ioan Rațiu, care i-a scris și el lui Ilie Măcelariu despre necesitatea intensificării rezistenței politice¹⁸.

La Arad, Ilie Măcelariu, Visarion Roman și Iosif Hodoș, s-au hotărât să aplice ideea „Federațiunii” care preconiza înfăptuirea unei acțiuni conjugate a românilor pasiviști din estul Transilvaniei, cu cei activiști din vestul Transilvaniei. Primii trebuiau să meargă cu o deputațiune grandioasă și cu memorandumul la Viena, iar ceilalți să acționeze la Pesta, în Parlament. Iosif Hodoș urma să se consulte cu conducătorii din Ungaria, iar Ilie Măcelariu și Visarion Roman cu cei din Marele Principat al Transilvaniei în privința perfectării acțiunii¹⁹.

Ilie Măcelariu i-a scris lui Barițiu că ar fi de preferat ca la Sebeș să se întâlnească 10 conducători din vest și 10 conducători din estul Transilvaniei²⁰. Printre ei trebuiau să fie prezenți, în mod obligatoriu, George Barițiu, Axente Sever, Simion Balint, Ioan Micu Moldovan și el din Transilvania istorică (Ardeal). Printre cei din Ungaria era necesar să fie, de față, Iosif Hodoș, Alexandru Roman, Alexandru Mocioni și Vincențiu Babeș²¹. Ilie Măcelariu îi ceruse lui Barițiu să-și exprime părerea în legătură cu propunerea lui. Visarion Roman îl invita și el pe Barițiu să-i scrie lui Măcelariu, reîntors la Sibiu, despre întrunirea comună dintre ardeleni și cei din părțile vestice²².

Din păcate, nu s-a putut întruni o ședință comună a liderilor ardeleni și ungureni. Dar s-a realizat o importantă conferință politică la Turda, în ianuarie 1870, unde s-au întâlnit mai mulți conducători din Marele Principat al Transilvaniei, pentru a emite un program politic amănunțit și a remedia neajunsurile provocate de inactivarea Comitetului Central de către ministrul de interne al

Ungariei. Bănuim că, încă de pe acum, Barițiu, Densușianu și alți câțiva lideri ardeleni au socotit că nu era necesară consfătuirea comună cu cei din Banat și Ungaria (Arad, Crișana, Maramureș). După părerea lor se impunea concentrarea acțiunilor românești din Transilvania istorică, această linie și conduită politică fiind urmată de George Barițiu încă din 1861. Probabil sub influența lui Barițiu, Ilie Măcelariu renunță la propunerea lui inițială și se mulțumește și el cu consfătuirea parțială de la Turda, unde – în înțelegere cu Ioan Rațiu și sub paravanul zilei sale onomastice – convoacă în scris sau verbal mai mulți șefi politici români din Transilvania.

Conferința politică de la Turda s-a desfășurat în 13 ianuarie 1870. Aici au fost prezenți Măcelariu, Rațiu, Manu, Gaetan, Tincu, Densușianu, Molnar, Mureșan din Gherla, Mureșan, profesorul din Blaj, Lugoșianu, protopop în Turda, preotul Boeriu din Ludoșul Câmpiei, canonicul Pamfilie împreună cu alți opt participanți. Au mai fost invitați Bologa și Hania din Sibiu, Balint, Nicola și Andreica din Munții Apuseni, Axente, Mureșan din Năsăud, Obonașiu din Reghin, Bran și Antonelli. Aceștia, deși nu au fost prezenți la Turda, și-au exprimat în scris dorințele privind adoptarea programului și orientarea mișcării naționale a românilor din Transilvania.

În primul rând, s-a hotărât să se acționeze pentru menținerea programului național de la Blaj, din 1848 și de la Miercurea, din 1869, unde s-a adoptat tactica boicotului parlamentar total. Partida națională să fie organizată într-o Deputațiune centrală formată din Ilie Măcelariu, Ioan Rațiu, Gabriel Manu și Iosif Hodoș, având ca supleanți pe Ioan Hania, Nicolae Gaetan, Avram Tincu și din mai multe subdeputațiuni ce urmau să fie constituite în toate municipiile Transilvaniei. Deputațiunea centrală trebuia să înainteze o petiție către monarh în care să ceară amnistierea lui Alexandru Roman și înlăturarea președintelui Tablei regale, baronul Apor. Tot forul central era însărcinat să înainteze Tronului și alte „gravamine“ (revendicări, cerințe), pe care era obligat să le tipărească și el să le facă cunoscute opiniei publice.

Îndeosebi, era vorba de înaintarea și tipărirea Memorandului știut, a cărui compunere cădea în sarcina lui Barițiu. Deputațiunea centrală urma să colaboreze – în numele națiunii române – cu toate națiunile asuprite din Imperiu pentru a proceda uniform cu ele în combaterea regimului dualist.

În vederea asigurării mijloacelor materiale necesare luptei naționale, tot Deputațiunii centrale îi incumba sarcina de a crea un fond național, constituit prin contribuții benevole, fond ce urma să fie administrat de Iacob Bologa, ales casier al Partidei naționale. În sarcina subdeputațiunilor cădea combaterea abuzurilor organelor de stat dualiste în adunările comitatense și ale reprezentanțelor municipale, inclusiv prin proteste adresate tronului; aceste subdeputațiuni erau obligate să întrețină un contact strâns cu Deputațiunea centrală, s-o țină la curent cu toate acțiunile întreprinse și să adune bani pentru fondul național. Se pare că Ilie Măcelariu trebuia să se intereseze de constituirea subdeputațiunilor din comitate și municipii, deoarece el îl ruga pe Barițiu să-i recomande persoane către care se putea adresa în vederea formării subdeputațiunii pentru Brașov și ținut²³.

Conducătorii întruniți la Turda îi trimit o telegramă de solidaritate curajosului luptător național Alexandru Roman²⁴, care își petrecea la Vaț, anul de temniță. În 1869, Alexandru Roman făcuse recurs la Curtea Regală Supremă de Justiție, pentru a scăpa de pedeapsă, recurs care s-a discutat în ședința publică din 10 martie, când raportorul Ráth a rezumat desfășurarea procesului de condamnare. Septemvirii s-au retras, au discutat timp de o oră, după care președintele Majláth a anunțat că Tabla Septemvirală, ca for de casație, nu găsea îndreptățite motivările recursului și de aceea nu casa sentința pronunțată de tribunalul de presă. În scurt timp, Tabla Septemvirală reinmânează dosarele celor două părți cu precizarea că cel condamnat trebuia să depună într-un termen scurt (3 zile) 500 de florini, plus cheltuielile procesului. Augustin Horșia, care fusese probabil de față la judecarea recursului, solicita grabnic ca Visarion Roman și alți conducători ardeleni să adune banii necesari²⁵.

Considerăm deosebit de importantă numirea lui Iosif Hodoș în

Deputațiunea centrală, care conducea mișcarea politică românească din Marele Principat al Transilvaniei. Numirea demonstrează că, în pofida nerealizării consfătuirii comune propuse de Ilie Măcelariu, cei întruniți la Turda rămâneau credincioși ideii de colaborare cu românii din Banat, Crișana, Maramureș și părțile Aradului. Iosif Hodoș era omul ideal pentru asigurarea acestei colaborări, el fiind originar din Ardeal și numărându-se de mai mulți ani printre cei mai hotărâți și radicali deputați români din Parlamentul de la Pesta²⁶.

Tot Hodoș a fost acela care la Arad, înțelegându-se cu Ilie Măcelariu și Visarion Roman, și-a dat acordul pentru coordonarea acțiunilor conjugate ale tuturor românilor din Coroana ungară; numirea lui în deputațiunea centrală era un indiciu asupra respectării acestor hotărâri. Visarion Roman îi scria la 28 februarie 1870, lui George Barițiu, că sămânța aruncată la Arad, în 1869, a încolțit la Turda. Dar, în același timp, își exprimă insatisfacția pentru faptul că Iacob Bologa nu dorea să fie casierul Partidei naționale și Iosif Hodoș stătea pe gânduri dacă să accepte sau nu numirea în sânul Deputațiunii centrale. Visarion Roman remarcă amarnic că asemenea atitudini dovedeau – în sens negativ, desigur – „solidaritatea românească”²⁷.

În cazul lui Iacob Bologa, putem bănuși motivele care l-au determinat să aibă rezerve; el, care fusese deja pensionat forțat din motive de răzbunare politică de către regimul dualist, avea copii – unul, Eugen, îi murise la 17 ani – se temea că-i va fi luată și pensia de stat, încă în 1869, când fusese ales membru al Comitetului central al Partidului Național Român, înființat la Miercurea. Probabil că aceleași temeri îl chinuiau pe Iacob Bologa și în ianuarie – februarie 1870. El a dat o declarație publică în „Hermanstädter Zeitung” prin care refuza acceptarea funcției de casier. Ilie Măcelariu știa că Bologa a făcut acest gen pentru ca, în cazul că va fi luat la rost de autorități, să aibă un document cu care să dovedească că el nu a fost de acord cu numirea, dar că a fost nevoit să se conformeze. Măcelariu însă considera exclusă această

posibilitate. De altfel, el a dat instrucțiuni ca banii adunați pentru fondul național să-i fie trimiși tot lui Bologa, fiindcă acesta nu a refuzat numirea și în jurnalele române. Președintele Deputațiunii era convins că Bologa nu va îndrăzni să facă o declarație de refuzare în ziarele române, fiindcă, în acest caz, o să aibă de-a face cu el. Până la urmă, Ilie Măcelariu a luat asupra lui sarcina de a aduna fonduri bănești pentru cauza națională, refuzată de judecătorul pensionat și fostul consilier aulic, Iacob Bologa²⁸.

În cazul lui Iosif Hodoș, frica era exclusă deoarece el era unul din cei mai radicali și mai curajoși deputați din Parlamentul Ungariei. Îndoielile sale în legătură cu acceptarea rolului de membru al Deputațiunii centrale s-au datorat probabil sau unor motive de ordin personal sau faptului că nu considera încă necesar realizarea unui început de unitate organizatorică. Aceasta era totuși solicitată de procesul de modernizare și lărgire a sferei de acțiune națională comună a tuturor românilor Ungariei. Prin numirea unui deputat (activist) din Parlamentul Ungariei în Deputațiunea centrală (pasivistă) se realiza un început îmbucurător spre unitatea organizatorică de partid a mișcării naționale. În orice caz, Iosif Hodoș a colaborat cu Ilie Măcelariu în anii 1860-1861, 1866-1868 și va continua această colaborare strânsă cu mișcarea politică din Transilvania și după anii 1870.

Conferința politică de la Turda a realizat un succes de natură organizatorică. Ea a refăcut forul conducător central, inactivat de autorități în 1869, a trecut la constituirea unor comitete locale sub forma acelor subdeputațiuni și la adunarea fondului național. Pe de altă parte, Conferința a înzestrat mișcarea cu un program politic solid, bazat pe cel din 1848 de la Blaj și axat pe tactica boicotului parlamentar total pronunțat la Miercurea în 1869. De asemenea, s-a stabilit colaborarea strânsă cu națiunile slave din Imperiul austro-ungar și combaterea abuzurilor săvârșite de autoritățile dualiste împotriva românilor Transilvaniei. Întrucâtva, Conferința de la Turda suplinise acea, „reuniune politică națională pe baze de statute“ despre care îi scria, în ianuarie 1870, Iacob Mureșan lui Ilie

Măcelariu, cu specificarea că ea era necesară pentru a nu pluti „în dauna cauzei”²⁹.

Unii lideri români din Sibiu, adepți ai activismului politic, nu au fost însă prea încântați nici de Conferința de la Turda și nici de metodele de luptă ale pasiviștilor practicate în ultimii cinci ani. Ei puneau accentul în primul rând pe constituirea unei forțe interne a mișcării politice românești, pe disciplinarea interioară, prin care să se manifeste puterea vitalității naționale. În acest caz, românii nu vor fi siliți să bată la ușa altora. Activiștii sibieni stabileau preponderența și prioritatea factorului intern al luptei naționale față de alianța cu slavii; ei preferau ca românii Transilvaniei să pună accent pe faptul că sunt o parte din milioanele românilor din Europa Orientală și din marea rasă latină occidentală. Materialele politice activiste trădau o teamă mai mare față de Rusia și panslavism. Dacă cineva dorea să fie de folos națiunii sale, trebuia să lucreze în sânul ei și, în pofida vitregiei constituției ungare, reprezentanții ei ar face mult mai bine dacă ar lupta din interiorul forurilor legislative pentru ușurarea statului politic al românilor din Ungaria³⁰.

Ilie Măcelariu se simte atacat indirect de corespondențele activiștilor sibieni. Într-o scrisoare către Barițiu, arată că a te înțelege și a colabora cu aceia care aveau principii și suferințe asemănătoare nu însemna că bați la ușa altora sau că cerșești. În orice caz prin formula activistă din 1865 „pot să plâng, dar nu pot să ajut” nu se putea apăra mai bine demnitatea națională. El îi semnală lui Barițiu că în „Vaterland” a apărut o corespondență asemănătoare cu cea română activistă *O părere individuală*, tipărită în „Telegraful român” nr. 7 din 22 ianuarie/ 13 februarie, p. 22; articolul săsesc a fost trimis de dr. Sentz, profesor de franceză și secretar intim al mitropolitului Andrei Șaguna³¹.

Conducătorii pasiviști George Barițiu, Visarion Roman, Ilie Măcelariu, Aron Densușianu și alții nu au neglijat niciodată colaborarea cu românii și autoritățile guvernamentale și parlamentare din România, așa că ei au pus accentul și pe acest factor important al interacțiunilor românești în lupta națională. Ioan

Rațiu era scandalizat de atacurile din „Telegraful român“ fiindcă ele dezvăluiau că în sânul mișcării naționale din Transilvania exista o minoritate care profesa alte idei și metode decât majoritatea. Ioan Rațiu îi scria lui Măcelariu că trebuia făcut ceva cu „Telegraful român“ pentru a-l determina să renunțe la opoziție, chiar dacă nu era de acord cu procedura pasivistă. În acest scop urma să fie găsit un om de legătură cu redacția sibiană. Dacă aceasta nu renunța la critici, atunci era necesar să i se răspundă³².

Conferința de la Turda a fost urmărită îndeaproape de autorități. Conferința îl însărcinase pe Avram Tincu cu tipărirea împuternicirilor primite de participanți și a programului. După tipărire, Avram Tincu urma să-i trimită actele lui Ilie Măcelariu. Dar în loc de acestea Tincu îi trimite știrea că poliția din Orăștie le-a confiscat și le-a trimis la Cluj, comisarului Emanuel Péchy. Ilie Măcelariu i-a scris lui Rațiu să se publice programul pentru ca cel puțin pe această cale să fie cunoscut de publicul român. Aceasta însemna că gazda Conferinței sau Tincu posedau originalul sau copii ale programului și actelor confiscate³³.

Ioan Rațiu era de părere că publicarea să se facă în „Albina“ sau „Federațiunea“, deoarece legea presei din Ungaria permitea acest lucru. El l-a solicitat pe Tincu să trimită materialul la Pesta; Măcelariu să dea și el dispoziții lui Tincu în acest sens. După terminarea Conferinței din Turda, Ioan Rațiu primise două scrisori de la Botezan și Roman. Primul îl înștiința că Poruțiu a fost condamnat la 6 luni închisoare și o amendă de 240 florini. Al doilea îi scrie din închisoare că „Federațiunea“ avea un deficit de 900 florini, la care trebuiau adăugați și cei 240 florini ai lui Poruțiu, în total 1 140 florini. Alexandru Roman adăuga că existau și cheltuieli lunare, iar câștigul era mic. Deoarece Alexandru Roman suferea pentru cauza autonomiei Transilvaniei și a românilor ardeleni, Ioan Rațiu era de părere că aceștia trebuiau să-l ajute întrucât 1 200 de florini constituiau pentru o națiune doar 10-12 picături de apă. În părțile Dejului, Aiudului, Reghinului, adunarea banilor cădea în sarcina lui Rațiu, iar în părțile Brașovului, Devei, Miercurii și Sebeșului în a lui Măcelariu³⁴.

Alexandru Roman încercase în zadar în 1869 să evite executarea sentinței de condamnare; după respingerea recursului de către Curtea Regală Supremă de Justiție, autoritățile doreau să treacă la executarea sentinței. Dar Alexandru Roman s-a ascuns o vreme pentru a aștepta redeschiderea Dietei și a obține o grațiere din partea monarhului. Alexandru Roman s-a bazat probabil și pe faptul că fusese ales, în 1869, deputat în Bihor. Dar Dieta Ungariei, în ciuda protestelor deputaților români Iosif Hodoș, Sigismund Borlea, Vincențiu Babeș, Vasile Butean, Alexandru Mocioni, îl extrădează în decembrie 1869, așa că anul următor și-l petrece la închisoarea de la Vaț³⁵.

O altă chestiune importantă de care se ocupau Ioan Rațiu și Ilie Măcelariu era adunarea declarațiilor de adeziune față de lucrările Conferinței de la Turda și față de programul național elaborat acolo. Prin asemenea declarații se obținea girul poporului român față de acțiunile naționale întreprinse de șefii lui politici. Ioan Rațiu a luat legătura cu Iosif Hodoș („fratele Giuseppe” numit așa fiindcă a studiat câțiva ani la Padova) care, după condamnarea lui Poruțiu, locțiitorul lui Roman, a luat asupra sa conducerea redacțională a „Federațiunii”, pentru a asigura tipărirea programului. Adeziunile din părțile Făgărașului, Sibiului, Miercurii, Sebeșului, Brașovului le aduna Ilie Măcelariu, iar cele de la Alba Iulia înspre nord, Ioan Rațiu. Fiecare adeziune trebuia acoperită cu vreo 100 de semnături pentru ca să aibă pe cine închide autoritățile, remarca Ioan Rațiu. Ilie Măcelariu alcătua un fel de formular model pentru toate declarațiile de adeziune în care se specifică faptul că programul de la Turda corespunde întru totul voinței și dorinței românilor, care îl adoptă ca fiind al lor și cer ca adeziunile și semnăturile lor să fie cunoscute de toți³⁶.

Într-o scrisoare către Aron Densușianu, Ilie Măcelariu evidențiază rolul de frunte al ținutului Miercurii în realizările făcute pe linia adunării declarațiilor de adeziune la programul politic și a banilor necesari fondului național.

„Până acum numai scaunul Miercurii a împlinit toate”, remarca Ilie Măcelariu în scrisoarea sa. La Miercurea s-au adunat în termen

scurt 150 florini, la Ioan Rațiu se aflau depuși 200 florini și erau așteptați bani și din alte părți ale Transilvaniei. Măcelariu era însă convins că „mai cu seamă în România vom secera”³⁷. Deci românii din România au ajutat material pe cei din Transilvania în lupta antidualistă. La 3 februarie 1870, Ilie Măcelariu a lansat la Sibiu un *Apel către inteligența română*, apel apărut atât în ziarele românești din Austro-Ungaria, cât și în cele din România. În *Apel* intelectualitatea națională de pretutindeni era rugată să adune și să trimită bani pentru susținerea materială a mișcării naționale din Transilvania. Apelul constituia totodată un rechizitoriu aspru la adresa regimului dualist. În introducere, Ilie Măcelariu protestează împotriva arestării lui Ioan Poruțiu, care era apărătorul victimelor de la Tofăleni, și deci adept al drepturilor celor apăsați, al egalității și umanității și adversar al barbariei și inumanității. Vina lui a fost aceea că a reclamat dreptate pentru cei loviți și a acționat conform conștiinței sale; de aceea a ajuns să fie condamnat la 6 luni închisoare și 240 fl. 80 cr. v.a., amendă. Dacă constituționalismul maghiar, al cărui jug de fier apăsa greu pe români, ar fi un constituționalism adevărat, dacă presa care se zice că este liberă ar fi într-adevăr liberă (așa cum o dorea omul politic român Anastasie Panu), ar fi fost posibilă o motivare serioasă a cazului și s-ar fi putut dovedi, cu legea în mână, că nu Ioan Poruțiu, redactorul interimar al „Federațiunii”, trebuia închis, ci, dimpotrivă, trebuia condamnat pentru faptele sale barbare și înfiorătoare baronul Apor, președintele Tablei Regești.

Ilie Măcelariu speră că în viitor fiii națiunilor desconsiderate și batjocorite se vor întâlni pe câmpul luptei legale. Puterea lor va fi mare fiindcă izvora din puterea popoarelor însetate de dreptate. De această putere se va frânge mândria nemaipomenită a acelor care, din nefericire și din nenorocire comună, credeau și în acea vreme că prin dispreț, insultă, violență și persecuții, o să-i poată îngenunchea pe români sau o să le poată răpi drepturile lor eterne, averea și onoarea. Românul însă nu va îngenunchea niciodată. Ilie Măcelariu apela pe calea presei la monarh spunându-i cu deplină încredere că

împărăția nu va fi puternică înăuntru și în afară, dacă nu se respecta dreptatea și egalitatea pentru toți.

Conducătorul român apela la confracții de suferință din statul austro-ungar, dar și la națiunile culte și civilizate din Europa întreagă. Prin lămurirea opiniei publice trebuia spus domnilor de la putere că politica lor era periculoasă și dăunătoare. Prin ea nu numai Ungaria și Transilvania, dar și Imperiul întreg va ajunge în scurt timp în situația în care se găsea sângerânda Polonie. Garanția adevărată a independenței și libertății patriei comune nu trebuia căutată în alianțele și tratatele încheiate cu puterile străine, ci în egala îndreptățire a națiunilor din interiorul statului. Ilie Măcelariu le spunea guvernanților că, dacă românii și unгурii ar fi fost egali și ar forma două națiuni libere aliante, ele ar fi mai puternice. Lucrul nu era posibil deoarece una asupra pe cealaltă. El le atrăgea atenția guvernanților că distanța dintre răbdarea și disperarea popoarelor s-a micșorat foarte mult, iar puterea unui popor disperat era mare și înfricoșătoare pentru asupritori.

Măcelariu le răspundea politicienilor maghiari, exact așa cum au dat ei replica din 1861 guvernanților austrieci. El afirmă că unitatea făurită prin silă nu făcea Imperiul mai puternic, deoarece conștiința lovită a unui popor și amărăciunea provocată de abuz va naște tendințe separatiste ce vor săpa forța statului exact în acele momente în care acesta va avea nevoie de întreaga putere și însuflețire a tuturor popoarelor sale. Datoria sacră a tuturor era să contribuie cu bani la susținerea cauzei pentru care au luptat Ioan Poruțiu și alți bărbați consacrați sau ce se vor consacra luptei naționale. Banii să fie adunați cu ocazia diverselor festivități și trimiși împreună cu numele contribuitorilor consilierului aulic pensionat Iacob Bologa. Ilie Măcelariu își încheia apelul cu cuvintele „Dumnezeu cu noi și cu cauza noastră cea dreaptă”³⁸.

Ioan Rațiu a citit apelul în coloanele ziarului bucureștean „Traian” și a ziarului brașovean „Gazeta Transilvaniei”. El i-a scris lui Măcelariu că era bine lucrat și îl onora atât pe el cât și cauza românilor asupriți și prigoșiți. Unele pasaje erau aspre, dar acesta

era un lucru bun, fiindcă se impunea pe viitor publicarea unor pasaje și mai aspre. Ioan Rațiu regretă însă că Apelul – atât de important pentru adunarea fondului național – nu a fost încă tipărit și de „Românul“, fiindcă fără acest ziar se vor obține puține lucruri în România. Rațiu mai aștepta câteva zile și dacă nu va apărea Apelul, se va adresa personal redactorului „Românului“ pentru tipărirea lui și în coloanele acestui prestigios ziar, care trebuia să cunoască îndeaproape și pe deplin intențiile românilor din Transilvania. Rațiu era de părere că, dacă Bologa nu era hotărât să primească rolul de casier, atunci acesta putea fi preluat de Hania. Dar, în orice caz, era necesar ca administrația fondului național să fie girată în scurt timp de un comitet format din 3 persoane⁹. După două săptămâni de la compunerea apelului, ziarul „Federațiunea“ îl tipărește și el cu mențiunea că tipărirea materialului zelosului român Ilie Măcelariu a fost amânată din cauza unei greve a culegătorilor din Pesta și fiindcă în el era vorba de Ioan Poruțiu. Până atunci însă Apelul a ajuns să fie tipărit în ziarele „Traian“ și „Românul“ din București, „Gazeta Transilvaniei“ din Brașov și chiar în gazeta „Die Reform“, redactată la Viena de Franz Schusselka¹⁰.

Iată deci că Apelul din 3/15 februarie 1870 a avut o arie largă de răspândire și de apariție, inclusiv în coloanele „Românului“, așa cum o dorise Rațiu. Se pare că Ilie Măcelariu l-a informat îndeaproape, în cursul celor două întâlniri din august 1869, pe Franz Schusselka despre abuzurile săvârșite de statul ungar împotriva românilor transilvăneni și i-a trimis direct Apelul său din februarie 1870. Astfel, dovedind că este bine informată, gazeta „Die Reform“, din 7 aprilie 1870, cerea ca politica despotică din Transilvania să înceteze, fiindcă aici mizeria și amărăciunea au ajuns la culme. Dacă lucrurile vor continua tot așa nu era exclus să se ajungă la un conflict politic și social. Ziarul constata cu satisfacție că programul național contestatar de la Turda a fost primit cu bucurie în toate părțile Transilvaniei. În sprijinul lui au fost elaborate numeroase declarații scrise de azeziune și de

adoptare. „Die Reform“ menționa faptul că poporul din Transilvania era asuprit și maltratările juridice erau la ordinea zilei. Economia, justiția, administrația din Transilvania erau deficitare, străzile nu erau bune pentru comunicație. Toate acestea constituiau rezultatul a trei ani de guvernare a lui Andrassy asupra Transilvaniei. Nu numai românii, ci și sașii erau nemulțumiți de guvernarea maghiară dualistă. Concluzia gazetei vieneze era că se impunea restituirea autonomiei Marelui Principat al Transilvaniei, care devenise o necesitate urgentă. Se mai menționa faptul că românii transilvăneni militau și pentru a poseda o Academie Juridică și un teatru național, iar Bucovina își revendica, la rândul ei, dreptul de autonomie“.

Deși programul și actele Conferinței de la Turda au fost la început confiscate și trimise spre lectură comisarului regal din Cluj, până la urmă programul a apărut atât în ziarele române, cât și în cele maghiare din Ungaria. Ioan Rațiu, într-o scrisoare către Ilie Măcelariu, remarcă faptul că „Pesti Napló“ îl comenta pe un ton moderat, iar „Ellenör“, după ce publică programul, afirmă că l-a citit cu bucurie și adaugă că față de românii Ungariei ar trebui aplicat principiul „trăiește și lasă și pe alții să trăiască“. Rațiu remarcă faptul că, dacă românii se vor moleși și vor adormi, atunci guvernării îi vor chema să dea mâna cu ei, promițându-le să-și transforme și să-i modereze atitudinea prin „schimbarea sistemului“. Dar desigur schimbarea s-ar fi efectuat în înțelesul scopurilor lor și nu în acela al românilor.

Ceea ce era nou – constata Rațiu – era faptul că inamicii nu mai combăteau programul românesc după firea și obiceiul vechi. Acest lucru constituia un câștig, deoarece ei simțeau că au fost nedreptți cu românii. Pe de altă parte, ungurii au putut vedea că cei nedreptățiți au susținut lupta pe față și cu mult curaj. Trebuia ca Măcelariu, Rațiu, Manu, Hania să se înțeleagă cu frații români din Banat, Crișana, Maramureș în privința programului național. Doar după aceea șefii români urmau să se înțeleagă cu conducătorii celorlalte națiuni apăsate din Austro-Ungaria; se impunea deci ca primul

contact să fie stabilit cu deputații români din Dieta Ungariei. Rațiu ar fi dorit ca între 10-20 martie 1870 să plece împreună cu Ilie Măcelariu la Pesta; de asemenea, el îl înștiința pe Măcelariu că intelectualii români au primit cu multă însuflețire programul de la Turda, unde sosiseră deja peste 100 de azeziuni⁴².

Pentru a pregăti acțiunea, Ilie Măcelariu îl cheamă telegrafic pe Ioan Rațiu la o întâlnire în Alba Iulia. El însă era foarte ocupat cu chestiunile avocațești, pe care le-a neglijat din cauza bolii copilei sale și nu a putut răspunde la apel. Dar se învoia să sprijine hotărârile luate de Ilie Măcelariu și de conducătorii cu care se întâlnea la Alba. Rațiu cerea ca să se amâne plecarea lui la Pesta până în 15-22 iunie, pentru ca până atunci să-și pună la punct lucrurile. Însă ori pleca el, ori Măcelariu, era necesar ca la Pesta să se afle Iosif Hodoș, omul de bază pentru continuarea tratativelor cu clubul parlamentar român; trebuia să se știe de asemenea dacă Hodoș și-a terminat partea din memorandum care, în acest caz, trebuia tradusă de Gall în germană. La Viena, urma să se ceară audiență la împărat. În acest timp era necesar ca deputații români să înceapă în Parlamentul Ungariei o campanie pentru restituirea autonomiei Marelui Principat al Transilvaniei. După părerea lui Rațiu împrejurările din Transilvania și de dincolo de Carpați erau favorabile, el sperând – fără temeii însă – că la București frânele guvernării vor fi luate de liberali.

Era preferabil ca la Viena să plece întreaga Deputațiune centrală, la care să se adauge câte un canonic din Blaj și Gherla. Unii cereau ca delegația ce va înainta memorandumul să fie formată din cel puțin 12 membri. La întoarcerea din Viena, delegații români urmau să se consfătuiască cu slovacul Hurban și sârbul Miletici în privința susținerii luptei antidualiste. Până în martie 1870 existau peste 700 de declarații de azeziune la programul național de la Turda⁴³.

În afară de azeziunile la program au sosit însă și împuterniciri prin care șefii politici, ce au participat și au elaborat hotărârile de la Turda, erau investiți să conducă treburile naționale. Ilie Măcelariu,

Gavril Manu, Ioan Rațiu și dacă unul sau altul dintre ei era împiedicat, Ioan Hania, Avram Tincu și Nicolae Gaetan erau împuterniciți să apere pe cale legală interesele naționale ale românilor din Transilvania. În acest sens, ei erau însărcinați și îndreptățiți să se înțeleagă cu românii bucovineni și cu alte națiuni apăsate și să aștearnă la forurile înalte de stat revendicările și plângerile românilor Transilvaniei, privind toate aspectele nemulțumirii lor, începând cu cererea de înlăturare a lui Apor și cea de grațiere a lui Alexandru Roman, redactorul „Federațiunii”.⁴⁴

Ilie Măcelariu, foarte ocupat nu numai cu acțiunile mișcării naționale, ci și cu ajutorul prețios pe care îl oferea lui Visarion Roman pentru întemeierea unei bănci naționale românești, nu a putut să plece în martie 1870, la Pesta. Această sarcină a căzut în lunile următoare asupra lui Rațiu⁴⁵. În cadrul Societății româno-săsești de asigurări „Transilvania” au izbucnit conflicte deoarece sașii urmăreau să-i excludă din funcții pe funcționarii și inspectorii generali români. Visarion Roman împreună cu alți fruntași români din Ungaria, Alexandru Mocioni, David Ursu, Ilie Măcelariu, încep acțiunea de înființare a băncii românești *Albina*. Ilie Măcelariu a întreprins multe călătorii la Năsăud, Blaj și în alte părți pentru a obține sprijinul material și a adus acțiuni pentru bancă, atât în 1870, cât și în 1871 și în anii următori, lămurind acționarii despre avantajele băncii românești față de băncile străine sau mixte⁴⁶.

Înainte de declanșarea conflictului între funcționarii sași și români, Consiliul de administrație al băncii „Transilvania” intenționa să ceară aprobarea guvernului român pentru înființarea unei Direcțiuni generale pentru o viitoare filială la București. Aceasta urma să fie condusă de Ilie Măcelariu și trebuia să activeze pe întreg teritoriul Principatului României. Visarion Roman credea că, dacă s-ar fi îndeplinit asemenea proiecte, Ilie Măcelariu ar fi avut un salariu anual de 5-6 000 florini⁴⁷.

După conflictul româno-săsec, inspectorii români se gândesc tot mai mult sau la o societate de asigurări sau la o bancă pur românească. Ei reflectau la înființarea unui Institut general

românesc de asigurări cu centrul la București, protejat de statul român și menit să sprijine comerțul, industria și agricultura română de pretutindeni. Visarion Roman nu era însă mulțumit că, la Casa de Păstrare din România, un Hertz și un A. Dinelli proiectau o Societate pentru navigație pe Dunăre și pe râurile navigabile din România. În acest scop, Dinelli a călătorit în Banat pentru a aduna acțiuni de la maghiari și germani. Mihail Kogălniceanu și Donici sprijineau proiectul unei Societăți românești de asigurare, formată numai din capital național⁴⁸.

Dar până la urmă s-a dovedit realizabilă doar ideea unei bănci românești în Transilvania. În martie 1870, un Comitet format din Visarion Roman, Ioan Hania, David Ursu, Iacob Bologa, Paul Dunca și Ilie Măcelariu, dezbătea deja proiectul de statut al viitoarei bănci *Albina*⁴⁹. De altfel, Visarion Roman a fost împotriva înființării unei filiale a „Transilvaniei“, bancă mixtă româno-săsească, la București. El a acționat împotriva acestei idei printr-un nepot al lui I.C. Brătianu, în timp ce se afla într-o călătorie de documentare la Viena, în interesul băncii *Albina*. Visarion Roman a fost și la Pesta, deoarece dorea să cunoască sistemele de funcționare ale băncilor austriece și maghiare, pentru a perfectă activitatea *Albinei*. El i-a spus și lui Ilie Măcelariu părerea sa⁵⁰. Însă acest lucru nu i-a împiedicat pe cei doi frunțași români să colaboreze fructuos în vederea înființării băncii „Albina“ cu capital românesc, care urma să acționeze în Ungaria și Transilvania.

În fond, era preferabil să conduci și să administrezi o bancă românească ce trebuia să se bazeze pe un capital național de 600 000 de florini constituit pe baza a 6 000 acțiuni și care era dirijată numai de funcționari și inspectori români. Visarion Roman scria că în timpul absenței lui Ilie Măcelariu, plecat la București, funcționarii superiori sași, folosindu-se de faptul că inspectorul general român nu-și putea apăra conaționalii, i-au destituit pe directorii români din Arad, Lugoj și Brașov, și mai târziu au propus micșorarea salariului lui Ilie Măcelariu. În aceste condiții, Iacob Bologa și Ioan Hania așteptau întoarcerea lui Ilie Măcelariu pentru

ca să demisioneze împreună de la Societatea româno-săsească de asigurări *Transilvania*⁵¹.

Ilie Măcelariu și-a exprimat dorința să plece la București împreună cu George Barițiu, încă din 5 februarie 1870. Ambii conducători români doreau să întrețină contacte strânse cu Bucureștiul nu numai pentru a se consulta în privința acțiunilor economice sau culturale, ci și pentru a adopta hotărâri comune referitoare la susținerea mișcării de rezistență antidualistă și la folosirea memorandumului general proiectat în 1869. La acesta s-a lucrat atât în 1869, cât și în anul următor. În anii grei de la începutul guvernării dualiste, s-au întezit contactele între românii Transilvaniei și România. În 1867, ofițerii români Candiano Popescu și Costescu se întâlnesc cu conducătorii români din Transilvania, cu studenții și intelectualii români din Pesta, fiind însă până la urmă arestați și expulzați.

Ioan Micu Moldovan și Timotei Cipariu sunt urmăriți deoarece trec în România. Tot atunci începe o colaborare fructuoasă a șefilor transilvăneni cu Societatea literară Academică din București; Ministerul Cultelor din București sprijină școlile române din Brașov, iar Gheorghe Sion trimite materiale politice prețioase despre folosirea limbilor naționale în Elveția, pentru a fi folosite de Barițiu în lupta curentă din Transilvania. La Iași se tipăreau operele lui Bărmuțiu, iar acțiunile politice sau culturale, ziarele și revistele române, indiferent de locul unde erau inițiate și tipărite, circulau și găseau ecou atât în România autonomă, cât și în România etnică apuseană, ce era acum integrată forțat în Ungaria sau în cea de la nord-est, Bucovina, încadrată Austriei, încă din secolul al XVIII-lea⁵².

Simion Mihali Mihalescu, transilvănean fugit în România, nutrea, în 1867, speranța că guvernul din București ar fi putut interveni cu armata în Transilvania, pentru a scăpa acest pământ strămoșesc de la unirea forțată cu Ungaria. El regretă că nu a fost adoptat un buget pe măsura unor asemenea planuri. Dacă armata română ar fi trecut Carpații, în Transilvania s-ar fi cântat alte marșuri decât cele ungurești. Totuși, Mihali nu-și pierde încrederea afirmând

„non est desperandum“ pentru că „*accidit in puncto, quod non speratur in anno*“⁵³. Visarion Roman a fost recomandat de George Barițiu lui C.A. Rosetti pentru a colabora la „Românul“ din București, în schimbul unei remunerații de 10 galbeni pe lună. Roman colabora la rubricile *Ungaria și Transilvania*; se preconiza combaterea marilor ziare inamice elementului românesc, ținerea la curent cu tot ce trebuie să știe și să afle publicul român și cu tot ce amenința viitorul statului și a națiunii. Rosetti să lase pe seama lui Visarion Roman ziarele germane și maghiare din Austria și Ungaria. La redacție să nu se mai ocupe nimeni cu acest sector pentru ca să nu lucreze doi în aceeași problemă. Visarion Roman îi trimitea lui Rosetti și exemplare din ziarul „Amicul poporului“ din 1869⁵⁴.

În toamna lui 1870, atât Ilie Măcelariu cât și George Barițiu se aflau la București, pentru a stabili contacte economice și politice cu cercurile guvernamentale sau cu alți politicieni români. Însă ambii au fost nemulțumiți de atmosfera tulbure din țară provocată de mișcările republicane ale lui Candiano Popescu și adepții lui. Barițiu era indignat atât de spionajul și represiunea „tribunalului sau cabinetului negru“, cât și de „mișeliile lui Candiano Popescu și a deșucheșilor săi tovarăși“⁵⁵. Dacă la această atmosferă adăugăm și corupția unor cercuri de afaceri și a unor funcționari de stat constatată de Ilie Măcelariu, înțelegem de ce nici el (care în această privință compară România cu o Asie Mică a Orientului), deși a auzit multe aprecieri vii la adresa luptei antidualiste din Transilvania, nu avea motive să fie încântat de cele petrecute în București⁵⁶.

Se știe, în general, că șefii transilvăneni preferau ca la București să domnească înțelegerea, calmul și armonia internă, pentru ca astfel românii asuprași să se simtă mai siguri, mai optimiști și mai încrezători în cel mai important sprijin real al lor în lupta pentru scuturarea jugului străin. De aceea ei au nutrit mari rezerve față de tulburările interne din 1870-1871, survenite în București sau în alte centre ale țării. Ei nu erau prea încântați de luptele politicianiste dintre diferitele partide și fracțiuni susținute de diverse personalități române, de altfel destul de merituoase. Astfel, la un moment dat, Ioan Micu Moldovan

era înclinat să pledeze pentru desființarea partidelor politice și a politicianismului în România. Dar alții nu merg așa departe, nu sunt de acord cu desființarea partidelor (chiar dacă erau „prea pasionate“), fiindcă în acest caz „n-ar mai fi viață în națiune“. În general, se recunoaște că deși nu toți politicienii erau de bună credință, totuși cei preferați erau liberalii, fiindcă ei doreau „unirea tuturor românilor“⁵⁷.

Se pare că Ilie Măcelariu s-a întâlnit confidențial cu Brătianu, care atunci nu era la putere. Omul politic român i-a vorbit despre necesitatea obiectivă ca puterea executivă să se situeze solid pe drumul voinței naționale generale, întrucât o națiune întreagă posedă mai mult instinct de conservare, decât un singur individ. Brătianu a precizat că acest lucru se putea realiza pe calea întrunirilor publice, deschise și sincere în care problemele trebuiau dezbătute înaintea națiunii, orice altă cale fiind primejdioasă, atât pentru puterea executivă, cât și pentru națiune⁵⁸.

George Barițiu s-a întreținut și el cu cercurile liberale din jurul redacției „Românului“, acasă la redactorul interimar Costache, unde nu se putea discuta însă în liniște și pace întrucât unii redactori erau arestați sau suspectați. De altfel, liberalii erau persecutați „până la cuțit“, exagerează Barițiu, din care cauză au pierdut 500 de abonați⁵⁹. Comitetul Central al Astei, folosindu-se de prezența la București a membrului său, Ilie Măcelariu, îi scrie să ia legătura cu agentul comercial de la București, Gustav Riecz, și cu reprezentanții Ministrului Cultelor și instrucțiunii pentru a urgenta acordarea din fondul Ministerului a unei sume de 1 400 lei noi. Spre documentare, lui Ilie Măcelariu i se trimite scrisoarea primită de la Riecz și o copie a răspunsului ministrului în legătură cu aprobarea sumei⁶⁰.

Memorandul general și atotcuprinzător al românilor Transilvaniei, la care lucrau mai mulți frunțași naționali încă din 1869, a fost definitivat doar la sfârșitul anului 1870. Între timp, Ilie Măcelariu stabilește noi contacte la Arad cu conducătorii români din vestul Transilvaniei. El i-a trimis lui Visarion Roman o telegramă din hotelul Vas, prin care-l anunța că unii erau de acord cu plecarea la Pesta, dacă se asigurau banii necesari și se obțineau

acordul și concursul la acțiunea generală opoziționistă a lui Ioan Popovici Desseanu⁶¹. Visarion Roman l-a întâlnit la Pesta pe Iosif Hodoș, la sfârșitul anului 1870, și acesta i-a spus că memorandumul este gata urmând să-i facă doar încheierea sau concluzia. Întârzierea era compensată – după părerea lui Roman – de calitatea excelentă a conținutului. Visarion Roman îi cerea lui Barițiu să completeze memoriul lui Hodoș și să-l tipărească cât mai curând; el își exprima insatisfacția pentru faptul că „Pester Lloyd“ din 3 decembrie 1870 publicase o corespondență din București în care se constată că atacurile publice de presă împotriva Austro-Ungariei, atât de numeroase în anii anteriori, au încetat să mai apară în capitala României⁶².

George Barițiu era indignat de faptul că Vasile Boerescu – cu care a avut anumite înțelegeri în legătură cu politica românilor transilvăneni, probabil și referitor la memorandumul din 1869-1870 – s-a dat cu boierii (conservatori) și de aceea nu mai vrea să colaboreze cu el⁶³. Șefii românilor Transilvaniei erau amărăți pentru faptul că, după căderea din 1868 a cabinetului radical al generalului N. Golescu, care i-a sprijinit foarte mult, evoluția politicii din București a evoluat spre instituirea unor cabinete conservatoare. Astfel, de la guvernul de coaliție conservator și liberal moderat D. Ghica – M. Kogălniceanu⁶⁴ s-a ajuns în 1870 la cabinetul conservator al lui Epureanu. Apoi după un scurt guvern I. Ghica, s-a ajuns în 1871 la guvernarea tot conservatoare a lui Lascăr Catargiu. Dar această „evoluție“ sau mai precis involuție a fost determinată și de presiunile marilor puteri garante și în special a Austro-Ungariei, alarmată de planurile liberale radicale ce tindeau să realizeze unitatea politică a românilor.

Alexandru Roman scria și el, în 3 decembrie 1870, „dintre turcii botezați și din sfânta mănăstire de la (Snago) Vaț“, cum numește el cu ironie închisoarea unde-și încheia termenul de pedeapsă și pe politicienii maghiari, că memorandumul va fi tipărit în mai multe limbi și înaintat Dietei Ungariei și împăratului, la care urma să meargă o deputație numeroasă din Transilvania. Trebuia elaborată o petiție și

în părțile Ungariei și ale Banatului. Era necesar să se facă larmă și scandal pentru ca lumea să vadă și să audă că românii erau nemulțumiți. Politicienii maghiari să știe că ei nu vor renunța nici la drepturi și nici la lupta pentru ele pe care o vor susține până la sfârșit. Alexandru Roman credea că era bun și terorismul ca mijloc de luptă. Nu era suficient ca numai unul sau doi să intre în temnițele maghiarilor, ci o sută sau mai mulți, fiindcă libertatea va ieși din temniță, așa cum ieșea lumina din întuneric.

Slovenii din Carniola și Carintia cereau unirea cu slovenii din Coroana Sf. Ștefan, într-un stat sloven autonom, cehii erau perseverenți, polonezii stăruitori în lupta națională; 30-40 de deputați sârbi insistau pe lângă Împărat să facă o propunere regală cabinetului maghiar sau parlamentului privind reglementarea revendicărilor naționale pe baza drepturilor și privilegiilor istorice și pretindeau un juriu sârbesc la Novisad. Alexandru Roman, nemulțumit de cele făcute de trei milioane de români, dorea activarea mișcării politice, deoarece, dacă prusacii îi băteau pe francezi, în Europa se vor întări regimurile de dreapta. El prefera, acum, ca pasivitatea să fie „acuși activă, acuși neactivă“ pentru a împiedica funcționarea roților mașinii guvernului care dorea să-i stâlcească pe români. Nu este mulțumit de Ilie Măcelariu, fiindcă nu a reconstituit Comitetul Central de la Miercurea, în secret sau sub altă formă, chiar dacă guvernanții ar fi trecut la arestări. De aceea preferă ca, așa cum s-a scăpat de popi, să fie excluși „beamterii cei mai grași“ din conducerea politică⁶⁵.

Ilie Măcelariu contribuise însă la formarea Deputațiunii centrale, pentru a remedia prejudiciile rezultate din inactivarea Comitetului de la Miercurea, pe care a încercat zadarnic să-l salveze. El a protestat public împotriva ordinelor Ministerului de Interne al Ungariei sau împotriva arestării lui Poruțiu, a militat pentru combaterea abuzurilor administrative și judecătorești, săvârșite de regimul dualist. Măcelariu a dirijat și a condus corect mișcarea națională din Transilvania acestor ani, și nu era vinovat nici el, nici așa zisa-i fire de „beamter“, la care face aluzie

Alexandru Roman în scrisoarea către Barițiu, pentru unele eșecuri suferite în lupta politică. Eșecurile s-au datorat anumitor greutăți inerente oricărui început în organizarea și coordonarea acțiunilor. Dar mai ales ele au fost cauzate de loviturile represive prompte venite din partea statului ungar. Alexandru Roman, care înainte să ajungă la concluzia că din închisoare răsare libertatea, făcuse mult pentru a scăpa de închisoare în 1869, nu era îndreptățit să afirme că Măcelariu avea „fire de beamter“. Dacă acest lucru ar fi fost adevărat și Măcelariu s-ar fi arătat măcar moderat față de regim, ca de pildă Pușcariu sau alții, ar fi rămas în continuare înalt funcționar de stat.

Realitatea era că atât amploarea mișcării politice românești din 1869-1870, axată pe acțiunile preconizate în legătură cu memorandumul românesc transilvănean și cu coordonarea și conjugarea eforturilor ardelenilor, cu cele ale fraților din Banat, Crișana, Maramureș, cât și intensitatea luptelor antidualiste ale celorlalte națiuni asupra din Monarhie au slăbit în 1871 când regimul intern și situația externă a Austro-Ungariei se consolidează simțitor. Germania victorioasă devine cel mai puternic sprijin extern al Austro-Ungariei. Guvernul Hohenwart de la Viena, care promisese largi drepturi naționale cehilor ce ar fi dus la instaurarea unui trialism austro-ungaro-boem, este înlocuit cu un guvern de tendință centralistă (Auersperg-Laser). Astfel, eforturile cehilor care boicotaseră atât Parlamentul din Praga, cât și Parlamentul din Viena, organizaseră manifestații de stradă timp de trei ani, la care au participat peste un milion de oameni, sau susținuseră unele greve ale impozitelor, sunt zădărnicate și stopate de guvernării dualiști. De asemenea, tot acum sunt trecute în reful și mișcările slovenilor și sârbilor, iar victoria în alegerile pentru dieta croată a naționaliștilor și revolta croată a lui Kvaternic vor fi și ele anihilate și înăbușite“.

Ioan Rațiu sperase în zadar că acțiunea memorandistă și parlamentară românească preconizată va fi favorizată din exterior de venirea liberalilor la putere în București. În orice caz se impune precizarea că nici conservatorii moderați nu negau realizarea unității române depline, ci o plasau într-o perspectivă mai îndepărtată.

Deocamdată, spre deosebire de liberalii radicali care doreau să realizeze Daco-România, conservatorii, apropiindu-se de Austro-Ungaria și Germania, sprijineau programele autonomiste și de federalizare multinațională a Austro-Ungariei sau acordau un sprijin material bogat culturii și învățământului românesc din Monarhia habsburgică⁶⁷.

Întreaga conjunctură internă și externă din 1871 a avut o influență negativă și ponderatoare asupra românilor Transilvaniei, care sunt nevoiți să-și amâne în acest context ostil unele acțiuni. Însă generoasele idei din 1869-1870 vor influența favorabil pregătirea și răspândirea memorandumului din 1882⁶⁸ sau acțiunea memorandistă din 1892. Aceasta mai ales prin consecințele ei legate de procesul și condamnările de la Cluj, din 1894, va întări și va intensifica agitația internă și externă în jurul problemei naționale românești din Monarhia habsburgică⁶⁹. De asemenea în deceniile următoare se va accentua colaborarea româno-slavă în lupta antidualistă promovată și propusă doar teoretic la Turda, până când slavii și românii vor protesta împreună prin Memorande comune sau la Congresul naționalităților din Budapesta⁷⁰, împotriva politicii dualiste.

2. Sondajul politic din 1871 și Ilie Măcelariu

Dar nici în condițiile înrăutățite ale anului 1871 nu poate fi vorba de o stagnare a mișcării naționale românești. Dimpotrivă, șefii ei politici caută soluții și mijloace noi pentru a se consulta și a adopta măsuri potrivite în vederea susținerii pe mai departe a unei dârze lupte politice antidualiste. În 4 septembrie 1871, mai mulți fruntași din Transilvania, întruniți la Sibiu, au stabilit că trebuia întreținută o comunicare mai strânsă de idei și păreri întrucât interesele naționale ale poporului român cereau ca intelectualitatea lui să dea mai multe semne de viață. Consfătuirea sibiană din 1871 nu s-a socotit îndreptățită să iasă din sfera discuțiilor private sau să elaboreze procedee de luptă politică. Dar ea dorea să contribuie la

realizarea unei înțelegeri generale în vederea dezvoltării și desfășurării acțiunilor naționale. În acest scop, consfătuirea a ales un comitet format din I. Măcelariu, I. Hania, I. Rusu, I. Nemeș, I. Borcea, D. Răcuciu, V. Roman, însărcinat să consulte pe frunțașii competenți ai națiunii române în privința conduitei sale politice în prezentul și viitorul apropiat și în raport cu condițiile date. După concentrarea părerilor se va găsi modul cel mai adecvat pentru a dezvolta o acțiune pe măsura nevoilor națiunii române.

Comitetul a adresat, în 20 septembrie, scrisori către 120 de frunțași români consultându-i în legătură cu modalitatea convocării unei adunări naționale în împrejurările de atunci și cerându-le să precizeze dacă era necesară o simplă adunare sau un congres național, unde, când și de cine să fie convocat și cine anume să ia parte la conferința sau congresul respectiv; dacă ținerea lui ar fi fost oprită se solicita ca fiecare să răspundă ce soluție rămânea totuși pentru atingerea scopului. Răspunsurile urmau să sosească până la 15 noiembrie st. n. pe adresa lui Ilie Măcelariu la Sibiu. Cele 120 de chestionare erau semnate din partea comitetului ad-hoc de către Ilie Măcelariu și Dumitru Răcuciu. Unele date indică faptul că lui Ilie Măcelariu nu i-au sosit decât 21 de răspunsuri, ceea ce ar demonstra că mulți frunțași români sau nu doreau să răspundă sau erau descurajați și preferau să stea, deocamdată, deoparte și liniștiți în viața publică, așteptând, probabil, momente mai favorabile. Potrivit altor informații numărul răspunsurilor sosite a fost mult mai mare. Alexandru Roman afirmă că I. Borcea – membru al comitetului ad-hoc – i-a arătat la Pesta între 60-80 de răspunsuri (vezi Arh. Naț. Cluj-Napoca, f. Visarion Roman V/84, f. 11). Noi nu am găsit decât răspunsurile rămase în actele lui Măcelariu și nu știm unde sunt cele păstrate de Ioan Borcea (dacă acesta le va fi avut realmente). Totuși, cele 21 de răspunsuri, unele particulare, altele colective, elaborate câteodată de consfătuiri locale, oferă un material interesant și constituie un microsondaj politic relevant despre dorința de ripostă și de rezistență românească față de dualism.

Avram Tincu răspundea la 10 octombrie 1871 din Orăștie,

cerând Comitetului ad-hoc să convoace un Congres al intelectualilor români la care să vină câți vor dori. Însă să fie chemați îndeosebi mitropoliții, episcopii, vicarii, ziaristii, profesorii, protopopii, preoții, proprietarii de pământ, negustorii și meseriașii. Ar fi bine ca proiectatul Congres să se întrunească în noiembrie. Avram Tincu nu pricepea punctul șase din chestionar („în cazul când ținerea adunării nu s-ar putea realiza, ce e de făcut totuși pentru atingerea țelului“), deoarece dacă nu va dori nimeni să participe la Congres, s-a sfârșit cu cauza națională, și românii vor trebui să plece capul înaintea tuturor acelor care doreau să-i subjuge. Iar dacă guvernul l-ar împiedica, românii se vor aduna și fără aprobarea lui și se vor retrage numai sub presiunea armelor. Avocatul consideră că s-ar fi creat astfel condiții favorabile pentru începutul unei revoluții și „atunci știe firește care ce face“. Avram Tincu dorea ca românii să se adune pe Câmpul Libertății de la Blaj. El ținea mult ca acolo să se țină tot un Congres național deoarece era convins că intelectualii români nu erau atât de indolenți încât să nu participe. În cazul când intervenea regimul, românii puteau rezista cel puțin până durau consultările⁷¹.

Vicecăpitanul Făgărașului Ion Codru-Drăgușianu scria la 10 octombrie că înțelegerea generală dintre românii Transilvaniei, ca și realizarea unor acțiuni hotărâte în cauza națională erau absolut necesare. O adunare națională română s-ar putea ține numai cu aprobarea guvernului. Fiindcă românii nu aveau organe naționale recunoscute în stat, cu excepția Mitropoliilor (unită și ortodoxă), era de preferat ca ordinariatele arhiepiscopale, conform tradiției și practicii de până la 1863, să ceară aprobarea pentru Adunare. Altfel – spunea Drăgușianu – „nu-mi pot închipui lucrul cu prospect de izbutire“.

La Adunarea națională era de preferat să participe personalitățile cele mai reprezentative, locul să fie Sibiu și termenul între 1 și 15 decembrie 1871. Mitropoliții Șaguna și Vancea, solicitați de Comitetul ad-hoc, trebuiau să convoace Adunarea la care să fie chemați câte 3-4 fruntași din fiecare

protopopiat, aleși în cadrul unor conferințe locale. Dacă mitropoliții ar refuza Comitetul ad-hoc și nu vor conlucra la lansarea convocării, însuși Comitetul putea lansa apelul pentru ținerea unei conferințe asemănătoare celei de la Miercurea. Dacă regimul s-ar opune și acestei acțiuni, Comitetul ad-hoc din Sibiu trebuia să se consulte cu toate cluburile naționale filiale din regiunile țării, care, dacă nu existau peste tot, trebuiau create de forul central din Sibiu⁷².

Ioan. Patiția răspundea la 10 octombrie din Câmpeni că procedura uniformă a întregului popor român era absolut necesară în constelația politică de atunci. Pentru realizarea acestui deziderat trebuia ținut un Congres la Sebeș, pe 1 noiembrie, la care să participe toată intelectualitatea, cu excepția funcționarilor de stat. Congresul să fie convocat de Comitetul ad-hoc din Sibiu. Tot „sufletul de român“ să stăruiască în ziare sau prin viu grai ca deputații români din Transilvania să nu intre în Dieta Ungariei, până când acest lucru nu va fi hotărât de o Dietă ardeleană aleasă pe baze noi și drepte⁷³.

Avocatul Harșianu din Abrud scria în 18 octombrie că intelectualitatea română trebuia convocată de Comitetul ad-hoc în înțelegere cu Șaguna și Vancea, iar regimul urma să fie doar înștiințat despre convocare; el prefera congresului, conferința întrucât ea se putea ține mai ușor în împrejurările de atunci. Ea putea fi convocată de Comitetul ad-hoc. El să trimită un apel viitorilor participanți sau, dacă nu, să adreseze un apel general în presă. La conferință să fie convocați toți intelectualii români competenți în lupta națională, minus funcționarii de stat, a căror participare la asemenea consfătuiri era interzisă de paragraful 11 al legii IV din 1869. Răspunsul lui Harșianu la punctul 6 din chestionar era deosebit de interesant: dacă din diferite motive nu se putea ține conferința, era necesar să se statornicească programul și conduita națională, intelectualii să fie solicitați să răspundă și să-și manifeste dorințele în legătură cu acțiunile ce urmau să fie executate și respectate. Comitetul ad-hoc din Sibiu, care ar fi expedit întrebările și ar fi primit răspunsurile, trebuia să hotărască

pe baza majorității voturilor sau opiniunilor venite din toate părțile țării modalitatea desfășurării mișcării naționale⁷⁴.

Lui Ioan Mețianu, pe atunci protopop în Zărnești, i s-au părut atât de importante întrebările din chestionar, încât i-a convocat la consultare pe toți intelectualii din ținutul Branului. De comun acord cu ei, Ioan Mețianu scria Comitetului ad-hoc, că, de un timp încoace, starea cauzei naționale românești era foarte critică, fiind părăsită. Lupta națională nu putea fi condusă decât de un organ național, care nu putea fi altul decât Comitetul permanent, ales de Congresele naționale din 1861-1863 și format din cei mai distinși bărbați ai națiunii române. Acest Comitet a și condus – în condițiile de atunci – afacerile naționale, spre mulțumirea națiunii.

Pe de altă parte, brănenii, în frunte cu Ioan Mețianu, subliniază faptul că acel Comitet permanent din 1861-1863 nu era desființat de nici o lege sau dispoziție (așa cum era Comitetul Central ales la Miercurea). El era doar descurajat „din unele privințe“ (de către pasiviști, desigur). De aceea ei cer deschis să se efectueze trecerea conducerii cauzei naționale în mâinile forului central din perioada schmerlinghiană. Comitetul ad-hoc de la Sibiu să provoace pe Șaguna și Vancea – care, urmându-l pe Șuluțiu la scaunul mitropolitan, putea să-l urmeze și ca președinte al Comitetului – ca ei să dispună întrunirea Comitetului permanent național ce urma să continue firul acțiunilor de unde s-a întrerupt și să acționeze pentru convocarea grabnică a unui Congres Național⁷⁵.

Iosif Hossu pledează pentru activitate și susține că pasivitatea era drumul cel mai sigur spre mormântul politic. Pasivitatea aducea prejudicii legăturilor dintre fruntași și alegătorii români și îi împiedica pe unii lideri cu spirit combativ să lupte în Parlament. Să fie convocată de mitropoliți o conferință la care să participe foștii deputați aleși sau regaliști din Dietele de la Sibiu și Cluj, care fuseseră aleși de popor și numiți de șeful statului și membrii Comitetului ad-hoc; o asemenea conferință nu putea fi oprită de guvern. Ea să se desfășoare la Alba Iulia sau Sibiu⁷⁶.

Timotei Cipariu, Constantin Papfalvi, Ioan Fekete Negruțiu,

Ilie Vlăsa, Ioan Pamfilie, Ioan Micu Moldovan și Victor Mihaly preferau să se țină mai degrabă o conferință decât un congres, fiind acest lucru mai oportun și mai ușor de realizat. Conferința să se țină la 15 noiembrie în Alba Iulia, loc neutral și la îndemână. Ea să fie convocată de Comitetul Ad-hoc, în frunte cu Ilie Măcelariu, printr-un apel tipărit din vreme în ziarele naționale românești. La Conferință să fie chemați toți intelectualii cu tragere de inimă spre cauza națională. Înalții prelați blăjeni erau convinși că sub scutul legilor și respectând formalitățile prescrise se putea asigura libertatea adunărilor. Astfel, întrunirea într-o conferință nu va putea fi împiedicată. Dacă însă conferința, odată întrunită, ar fi fost pusă în imposibilitatea de a-și ține consultările, intelectualii adunați vor hotărî pe loc ce aveau de făcut⁷⁷.

Ioan Antonelli, Iosif Roman și Aron Densușianu preferă un Congres. Dar dacă el nu se putea întruni, mitropoliții sau Comitetul ad-hoc să convoace o conferință. Dacă regimul ar zădărnici și această acțiune, să se țină în preajma alegerilor din 1872 mai multe conferințe electorale românești. Comitetul sibian să formeze subcomitete în toate unitățile administrative, care ar convoca conferințe electorale, să concentreze opiniile și răspunsurile lor și să elaboreze pe baza majorității hotărâri obligatorii pentru toți românii Transilvaniei⁷⁸.

Grigore Silași pledează pentru repunerea mitropoliților în fruntea mișcării și folosirea consecventă a celorlalți clerici în lupta politică. Națiunea să se trezească din amețea provocată de loviturile primite după 1865. Între șefii laici și ecleziastici să existe o colaborare strânsă și acțiunile să fie făcute pe calea înțelegerii și armoniei. Fără acești doi factori esențiali toate acțiunile viitoare vor aduce prejudicii cauzei și onoarei naționale. Clericul unit scria că ar fi ideal dacă românii s-ar putea lipsi de patrafire în lupta politică. Dar realitatea nu permitea acest lucru și realitatea nu putea fi negată. Națiuni mai puternice ca cea română au folosit clerul, inclusiv vârful lui, în susținerea unor acțiuni politice în momente de restriște. Clerul român se bucura de mare influență în popor și

diminuarea rolului său în mișcarea națională ar favoriza scopurile dinastiei și ale guvernului. La un Congres convocat de mitropoliți, să se proclame pasivitatea până la restituirea drepturilor naționale pierdute, să ia ființă un fond național, un ziar român redactat în germană. La Pesta și la Viena să existe în permanență câte 2-3 personalități care să pledeze pentru interesele românești⁷⁹.

Brașovenii pledează însă pentru activitate, reactivarea Comitetului din 1861/3, care n-a fost dizolvat niciodată de regim. Odată reactivat, acesta să elaboreze hotărâri obligatorii referitoare la cele 6 probleme puse în chestionarul sibian. Liderii brașoveni și-au precizat poziția într-o adunare generală în care problemele au fost discutate serios și hotărârile s-au elaborat după o matură chibzuință. Loviturile guvernului au provocat o criză în sânul mișcării naționale căreia trebuia să i se pună capăt. Toți românii doreau să-și recâștige drepturile și doar modalitățile concrete de acțiune stârneau unele dispute sau divergențe. Neînțelegerile s-au ivit într-o perioadă în care națiunea nu avea un organ politic central solid care să fundamenteze și să precizeze direcțiile de acțiune. Deviza „Deșteptați-vă și lucrați“ trebuia să devină un imbold pentru toți românii Transilvaniei⁸⁰.

Anton Mocioni scrie că la Miercurea, după dezbateri mature și serioase s-a croit aproape în unanimitate politica de pasivitate față de Parlamentul unguresc intolerant cu autonomia Transilvaniei și cu dreptul de națiune politică al românilor. De la Miercurea și până atunci împrejurările nu s-au schimbat deloc. De aceea nu exista nici o rațiune pentru a schimba politica de pasivitate. În consecință Anton Mocioni consideră inoportună o adunare a intelectualilor români care ar rediscuta vechile hotărâri. În legătură cu punctul 6, Mocioni recomanda românilor Transilvaniei să respecte sfaturile redacției „Albinei“ unde erau precizate sferile în care ei puteau să-și dezvolte cât mai mult viața și activitatea politică⁸¹ (era vorba în special de adunările comitatense, districtuale și scăunale).

Dumitru Iuga cerea să se proclame, ca for central, Comitetul ad-hoc sibian, ce-l avea în frunte pe Măcelariu, personalitate aleasă

de națiune conducătorul ei. Comitetul să ceară guvernului un Congres la care să vină participanții din toate comunele țării, iar cererea pentru ținerea acestuia să fie semnată de militanți numeroși. Dacă guvernul refuza, să se elaboreze o petiție către Coroană, semnată de toți românii care știau scrie, dar și de ceilalți, prin legalizare de semnături. Petiția să fie dusă la Viena de o delegație numeroasă⁸². Clujenii erau pentru o conferință care să rediscute problemele de la Miercurea, unde s-au emis hotărâri valabile doar pentru sesiunea parlamentară 1869-1872. Conferința să se țină cel puțin cu 6 săptămâni înaintea alegerilor din 1872.

De un Congres nu putea fi vorba decât în cazul că regimul ar fi dorit să se împace cu națiunea română și ar fi dorit ca prin el să aple condițiile reconcilierii. Românii să dovedească lumii că sunt activi, că viețuiesc din punct de vedere politic și să-și fixeze atitudinea față de viitorul ciclu parlamentar⁸³.

Matei Nicola, Simion Balint și Ioan Gall, se atașează de necesitatea continuării pasivității, dar, recunosc că ea a degenerat. O viitoare adunare națională, adânc ancorată în trecut și bazată pe hotărârile de la Miercurea, ar avea ca singură menire să relanseze și să regenereze pasivitatea. Adunarea o putea convoca, la Alba Iulia, Comitetul ad-hoc sau chiar și Comitetul permanent din 1861 „căruia națiunea română în congres formal i-a încredințat a conduce nava cauzei politice la limanul dorit“. În cadrul ei, românii să fie activi în pasivitate, să-și ceară reacordarea drepturilor deoarece cehii și croații își revendicau și ei drepturile exact atunci. Deputații ardeleni să nu intre în Dieta Ungariei deoarece chiar dacă se aliau cu frații lor din părțile vestice ei ar fi rămas tot minoritari față de „colosul deputaților maghiari“. Pasiviștii munteni consideră și ei în mod greșit că intrarea în Parlamentul Ungariei echivala cu recunoașterea uniunii și unității națiunii politice maghiare. Absența românilor ardeleni din Dieta Ungariei să rămână nealterată⁸⁴. Acest punct de vedere era exagerat deoarece deputații români din părțile vestice n-au intrat în Parlament pentru a recunoaște unitatea națiunii politice sau civile ungare, ci pentru a o combate.

Căpitanul suprem al Făgăraşului, Ladislau Tămaş, după ce recunoaşte necesitatea consultărilor, scrie că, pentru a se economisi timpul, care, altfel, s-ar fi irosit cu eforturile de a obține aprobarea unui Congres, acțiune foarte improbabilă în condițiile de atunci, el recomandă ținerea unei Conferințe a intelectualilor, de felul celei de la Miercurea. Aceasta va fi mai ușor aprobată de regim, respectiv de comisarul regal, contele Péchy. Locul conferinței să fie Alba Iulia și ea să se țină în ziua Sf. Nicolae, în 18/6 decembrie 1871 sau, în ianuarie 1872, după sărbători. Convocarea să o facă Comitetul ad-hoc pe calea apelului în presă sau a chemărilor personale, ca la Miercurea⁸⁵.

Ioan Balomiri, Ioan Tipei, Ioan Deac și Ioan Paraschiv, primind fiecare separat chestionarul din 20 septembrie, s-au întrunit într-o consfătuire și au căzut de acord să dea următoarele răspunsuri: pentru a obține aprobarea unei adunări să se folosească calea privată, nu cea petiționară. Să se convoace o conferință a intelectualității, fiindcă Congresul era doar un „pium desiderium“, la Sibiu, sau Alba Iulia, în a doua jumătate a lui noiembrie; ea să fie convocată de către Comitetul ad-hoc, care să lanseze un apel în presă. La conferință să participe intelectualii dar și alți oameni din popor, ca la Miercurea; dacă regimul oprea conferința, cei patru doreau să declare Comitetul ad-hoc din Sibiu, Comitet național permanent, și să-l împuternicească să lucreze în numele națiunii și al intereselor ei. Fruntașii români, dintre care unul fusese deputat în Parlamentul Ungariei, doreau din toată inima ca acel Comitet permanent „să fie mai tare de înger și să nu apună ca cel din Miercurea ales, abia de brumă atins, ci cu bărbăție și curaj românesc să reziste la orice amenințare sau interdict“. Numai așa se puteau obține rezultate concrete adunările și primeau un sens și un înțeles pentru oameni. Aceștia așteptau și o dreaptă recompensă pentru cheltuielile ce le aveau cu conferințele politice⁸⁶.

Ioan Pipoș scria la 25 octombrie 1871, din Deva, că întrucât conduita politică a românilor din Ardeal era destul de clară, nu vedea necesară o nouă adunare care să se pronunțe asupra ei.

Aceasta ar fi motivată doar dacă urmărirea să dea o expresie și mai vie despre dorințele națiunii române. Acest lucru se putea realiza printr-un Congres național, convocat de ambii mitropoliți, conform procedurilor vechi din 1861-1863. Comitetul ad-hoc era rugat să ia legătura cu mitropoliții pentru a le cere să intre în acțiune. Dacă nu se putea realiza un Congres, să se convoace o conferință, la Alba Iulia, în noiembrie 1871, tot de către mitropoliți. Participanți să fie aceia care au fost prezenți și la Miercurea. În cazul în care mitropoliții nu ar acționa, convocarea să o facă Comitetul ad-hoc, după modalitatea din 1861; sau, dacă guvernul ar interzice o conferință generală pe toată Transilvania, intelectualii din comitate, scaune, districte, organizați în cluburi, să țină conferințe locale, în care să dezbată acțiunile naționale, ce vor fi, de altfel, discutate și în presă⁸⁷.

Gavril Manu răspundea că era ideal să se țină un Congres național, care ar fi singur competent să se declare în numele poporului. La Congres să participe membrii din municipii, aleși de intelectuali, locuitorii din orașe și din comune, între 2-6 deputați de fiecare unitate administrativă, astfel ca un deputat să revină la 30 000 de suflete. Deoarece era puțin probabil să se obțină aprobarea Congresului, să fie convocată o conferință, dar membrii ei să fie aleși după modalitatea recomandată de el în cazul Congresului. Locul conferinței să fie Alba Iulia și ea să fie convocată de ambii mitropoliți, înaintea alegerilor din 1872, pentru care Manu spera să se elaboreze o nouă lege electorală. Dacă s-ar fi oprit conferința, să fie numit un Comitet de 7-12, care să conducă treburile naționale⁸⁸.

Asesorul consistorial Petru Bădilă nu se consideră versat și competent în politică pentru a putea da răspunsuri importante la chestionarul din 20 septembrie. Dar el dorea ca toți bărbații pricepuți în lupta națională să obțină aprobarea pentru reactivarea Comitetului Central ales de Conferința din Miercurea. Acesta să dispună ca românii din fiecare comitat, district și scaun, precum și din urbile de sine stătătoare, să ceară prin conferințe locale

aprobarea pentru ținerea unui Congres Național, la Sibiu, în ziua de 3/15 ianuarie 1872. Congresul urma să fie convocat de Comitetul Central de la Miercurea. Dacă nu se va aproba Congresul, românii să procedeze în lupta politică după normele respectate în ultimii ani⁸⁹.

Grigore Elecheșiu, protopop unit al Albei Iulii, dorea o Mare Adunare Națională, ca la 1848. Iar dacă ea era interzisă – ceea ce era mai mult decât probabil – Comitetul ad-hoc să convoace la Blaj o adunare printr-un apel în presă. Românii să fie mai activi în lupta politică chiar dacă se hotărau să mențină pasivitatea ca metodă de luptă. Clericul afirma că desconsiderarea drepturilor politice era cu atât mai dureros resimțită de popor cu cât în acele timpuri acesta posedea o conștiință națională pe deplin formată. Românii au fost asupriți secole de-a rândul, deși au luptat și ei împotriva dușmanilor umanității și creștinătății. El înfierează „diavoleasca uniune“ din 1437, care i-a expatriat politic pe români și le-a proscris religia. Prelatul constată cu profund regret că și în secolul al XIX-lea românii ardeleni s-au trezit din punct de vedere politic fără patrie, fără limbă și drepturi naționale. Nu trebuia însă să stea nemișcați pe patul agoniei așternut de stăpânii lor politici, să pribegească sau să se risipească ca oile alungate de lup și nici nu trebuia să se lase proletarizați pe pământul străbun al Daciei lui Traian. Dimpotrivă, era necesar să-și revendice mereu patria și drepturile politice răpite, să se disciplineze, să-și adune toate forțele și capacitățile pentru a înălța românismul și a fortifica politica națională. Acesta era drumul pe care trebuia să-l parcurgă generația lor pentru ca fruntașii de atunci să le poată spună urmașilor „luptă bună am luptat“. Iar aceștia la rândul lor să fie bine pregătiți deoarece inexorabilul geniu al timpului va aduce cu sine momentul căderii celor trufași și nedrepti și al înălțării celor asupriți și obidiți⁹⁰.

Nicolae Petrovici considera că problemele politice nu trebuiau să constituie obiectul unor discuții confidențiale, ci să fie discutate public în toate jurnalele naționale românești și într-un ziar scris în limba germană. Dacă onoratul Comitet ad-hoc a crezut de cuviință

să ceară doar păreri individuale, să se fi adresat către mai mulți fruntași cu merite în lupta națională sau să fi dat mână liberă celor chestionați să convoace conferințe mai numeroase în care să discute cauza politică potrivit importanței ce o avea în viața poporului. Nicolae Petrovici era pentru o adunare națională care să se țină la Sibiu, unde asemenea acțiuni se țineau de 20 de ani. El considera că cel mai greșit pas efectuat în mișcarea națională a fost excluderea mitropoliților români de la conducere. Dacă românii ar fi avut și ei o aristocrație puternică cu averi mari și cu o intelectualitate numeroasă ca cea a cehilor sau cel puțin ca cele ale altor slavi din Monarhie, ar fi de acord și el ca patrafirele să fie lăsate la o parte, iar preoțimea încărcată de merite și de lupte pentru cauza națională a poporului român să fie și ea abandonată. Dar fiindcă faptele nu stăteau așa, Nicolae Petrovici nu va ignora niciodată elementul bisericesc ca factor al mișcării politice românești din Transilvania. El lăsa să vorbească în sprijinul lui istoria. Pentru ca românii să aibă o adunare importantă cel puțin ca și Congresul din 1861, era absolut necesar ca ea să fie convocată de ambii mitropoliți. Nicolae Petrovici preciza că dorea *sau o adunare care să le aducă românilor onoare, sau nimic*. La adunare să ia parte națiunea prin reprezentanții săi. Dacă participanții, oricât de numeroși, vor fi convocați de Comitetul ad-hoc, ei și adunarea lor nu vor putea vorbi niciodată în numele națiunii la „locurile competente“. Dacă nu se va putea ține o adunare până la alte împrejurări favorabile, care nu vor întârzia să apară, problemele să fie discutate pe terenul jurnalistic⁹¹.

Desigur răspunsurile trimise lui Ilie Măcelariu oferă imaginea unui sondaj parțial al dorințelor fruntașilor români de a-și organiza lupta antidualistă prin intensificarea acțiunilor și perfectarea metodelor. Totuși, valoarea lor crește dacă ținem cont că unele proveneau de la persoane cu experiență în mișcarea națională, care au fost membri ai Comitetului Național de Pacificațiune din 1848-1849, prefecți și viceprefecți ai războiului național revoluționar, sau membri ai Comitetului Național din 1861-1863 și ai celui Central,

ales la Miercurea în 1869. Altele erau rezultatul unor dezbateri publice în cadrul unor conferințe locale ale intelectualilor români. Acest lucru demonstrează faptul că Comitetul ad-hoc din Sibiu nu a avut nimic împotriva unor asemenea acțiuni, așa cum insinua Nicolae Petrovici în răspunsul său.

Unele din răspunsuri sunt radicale, proferează principii frumoase, mergând până la posibilitatea conflictului militar. Dar acestea erau cu atât mai greu de realizat sau erau chiar inoportune, în condițiile interne și externe de la începutul celui de al VIII-lea deceniu al secolului trecut. Din altele se desprinde necesitatea organizării unor comitete locale și a întreținerii unor contacte permanente cu masele de la orașe și sate. Acestea trebuiau să-și aleagă și să-și sprijine reprezentanții naționali. Se constată că românii doreau și acum Congres național, așa cum le-au avut pe cele de la Blaj, din 1848, sau pe cele de la Sibiu din 1861, 1863. Dar acestea din urmă au fost mai degrabă simple Conferințe sau adunări politice decât adevărate Congrese. Se poate ușor observa că mulți conducători români încep să prefere Alba Iulia ca loc de întrunire și de dezbateră a acțiunilor de luptă națională românească din Transilvania.

Este însă interesant că aceste răspunsuri au nemulțumit majoritatea Comitetului ad-hoc de la Sibiu, deși tocmai el a început investigația politică din septembrie 1871. Explicația fenomenului constă în faptul că membrii pasiviști ai Comitetului au fost șocați că multe răspunsuri înclinau spre soluții activiste, spre preluarea conducerii afacerilor naționale de Comitetul național din 1861-1863, în frunte cu cei doi mitropoliți. Altele constituiau o critică la adresa conducerii din anii 1869-1871, acuzate că a dus mișcarea națională în impas, motiv pentru care ea parcurgea un moment de criză. Probabil pasiviștii au crezut după răsunătorul succes din 1869, că activiștii nu vor mai ridica obiecții și vor renunța la metoda lor de luptă.

Mulți pasiviști nu au fost de acord cu acțiunea Comitetului ad-hoc din 1871, considerând că prin ea se oferea o șansă organizată pentru

ca activiștii să ceară înlocuirea metodei de la Miercurea cu mijloacele lor de luptă. Tocmai datorită acestui lucru, aceștia nu au răspuns chestionarului elaborat de amintitul Comitet, fapt ce explică numărul mic al scrisorilor primite de forul consultativ sibian. Alții nu au răspuns probabil din cauza împrejurărilor dificile în care s-a inițiat acțiunea, fiind descurajați de insuccesele și loviturile primite de cehi sau croați exact în aceeași perioadă. Reproșurile privind așa-numita excludere a elementului bisericesc nu sunt întemeiate. Așa cum am mai spus, clerul unit și ortodox își continua merituosă luptă alături de elementele laice. Doar mitropoliții nu mai fac parte efectivă și directă din conducerea supremă a mișcării naționale. Acest lucru nici nu mai era posibil în condițiile aspre ale dualismului, când șefilor bisericilor române le revenea ca sarcină prioritară apărarea autonomiei acestor instituții și a învățământului confesional elementar și liceal românesc.

Aceasta nu înseamnă însă că mitropoliții nu vor fi consultați asupra unor acțiuni naționale de mare valoare și importanță. Ilie Măcelariu i-a explicat lui Ioan Micu Moldovan motivele care au determinat ca majoritatea pasivistă a Comitetului ad-hoc să nu publice răspunsurile primite. Procedura n-a fost prea cinstită nici din partea lui Măcelariu, nici din partea colegilor săi pasiviști; sondajul, dacă era sondaj, trebuia să fie cunoscut de opinia publică largă, dezbătut în presă, ceea ce ar fi mobilizat și alți fruntași să-și trimită răspunsurile solicitate. Ilie Măcelariu însă s-a manifestat în cadrul polemicii redeclanșate între pasiviști și activiști ca un militant hotărât al pasivismului. El considera că în acel moment istoric această tactică oferea cel mai puternic și mai concentrat mijloc de afirmare a nemulțumirii populare românești și îngrijora în cel mai înalt grad pe guvernanții maghiari.

Pe de altă parte, Ilie Măcelariu fusese și organizatorul, găzduitorul și conducătorul național ales al Conferinței de la Miercurea, ale cărei hotărâri, după părerea sa, erau niște cuțite înfipte în coastele guvernanților maghiari⁹². Toate acestea constituiau pentru el un motiv în plus să le apere nu numai față de

regim, ci și față de unele atacuri activiste pornite din interiorul mișcării naționale românești. El crede însă în mod eronat că aceste inițiative activiste ar fi rodul direct al amestecului guvernului maghiar. Acesta, în „colaborare“ cu activiștii, dorea să-i lovească pe pasiviști. Ca și în ceilalți ani, pasivismul și activismul rămân doar două forme tactice sau metode de manifestare a nemulțumirii populare românești împotriva dualismului.

Mai târziu, însuși Eminescu a avut cuvinte de laudă la adresa activismului și a politicii modeste dar sigure a nemuritorului Mitropolit Andrei Șaguna. El a considerat „Telegraful român“, ca unul din cele mai moderne și mai practice ziare din Monarhia habsburgică⁹³. În general, în anii de început ai dualismului, marele poet părea că înclină spre soluția pasivistă a apelului suprem la tron, care era în principiu obligat să mulțumească toate popoarele statului, nu numai pe maghiari. Eminescu a ținut mult și la Conferința de la Miercurea și a precizat că, în statele constituționale, adunările și comitetele nu se fac cu învoirea, ci doar cu știrea guvernelor, întrucât libertatea întrunirilor și a comitetelor politice alese stătea la baza funcționării sistemelor parlamentare. Nerespectarea lor dovedea că aceste drepturi fundamentale erau simple iluzii. După părerea lui Eminescu, guvernul nu a avut motive cu adevărat legale să interzică activitatea Comitetului Central ales la Miercurea. Acesta din punct de vedere al adevăratului constituționalism ar fi putut activa nestingherit și în continuare⁹⁴.

Eminescu a combătut legislația maghiară, definind-o astfel: „Drepturi și legi într-o eternă contradicție. E compilațiune răutăcioasă și nerumegată a principiilor celor mai contradictorii, principii care se exclud unul pe altul. Alături cu o constituție nedreaptă și parțial liberală, însă pentru unguri, găsești legi din evul mediu, mai barbare decât barbaria⁹⁵. Marele poet, care în fața dualismului s-a declarat adept al realizării unei Confederații de popoare libere în Orientul Europei, regretă că trufia și dorința de supremație maghiară i-a determinat pe unguri să se alieze cu austriei, pentru a-i asupra pe români, deși atât maghiarii cât și

românii aveau nevoie unii de alții. El înfierează faptul că în Transilvania se aplica o altă lege electorală, că aceasta era lăsată la discreția „înțelepciunii ministeriale din Pesta; dar poporul românesc în parte, în mod cazuistic, e vexat de guvernării săi. Procese urbariale îndreptate contra averii lor private... voturi virile în municipii pentru a îneca voturile locuitorilor, într-un cuvânt un păienjenis întreg de măsuri arbitrare...”⁹⁶.

Ilie Măcelariu îi explică profesorului Moldovan că majoritatea Comitetului ad-hoc (care era pasivistă) a preferat convingerile sale celor activiste, venite și intrate din afară. Aceasta a însemnat că ultimele hotărâri ale Comitetului s-au bazat pe vechile concepții și nu pe răspunsurile primite. Astfel, comitetul nu a publicat răspunsurile, pentru ca să nu apară părerile activiste. Ilie Măcelariu și alți pasiviști îi acuzau pe activiști sau bănuiau că aceștia se bazuau și pe unele manevre ale guvernului, cu scopul de a „frânge concluzele de la Miercurea”. „Așa am crezut – scria Măcelariu la 8 noiembrie 1871 – ca cel puțin să nu le dăm noi, care am conlucrat și ne-am declarat pentru concluzele de la Miercurea, ocaziune pentru realizarea planului celui infernal al lor”⁹⁷.

În fond, aici este vădită tendința lui Ilie Măcelariu și a altor pasiviști de a stopa în fașă progresele activiste. El și-a notat cu îngrijorare atacurile și criticile pe care le-au adus în 1871 activiștii sibieni promotorilor pasivismului și lui însuși. Astfel, la Sibiu, în adunarea din 4 septembrie 1871, membrii Conferinței de la Miercurea au fost „stigmatizați”, după cum constată Măcelariu, cu epitetul de „bărbați nematuri”, pentru că au decis adoptarea pasivității. Iar cu ocazia unor alegeri ale deputaților din Săliște pentru organele locale, s-a făcut un apel între alegătorii români ca să nu-i mai asculte pe el, Iacob Bologa și Ioan Hania, cei trei fiind desemnați cu epitetul deloc măgulitor de „bărbați mucezi și putrezi”⁹⁸.

Activiștii se grăbeau deja să considere depășit pasivismul și să-l treacă în domeniul trecutului. În carnetul de însemnări a lui Ilie Măcelariu figura și un alt atac împotriva pasivismului intitulat *La*

politica noastră. Aici se afirma că, în fața pericolului german de la vest și a celui rusesc de la est, se impunea ca poporul român să se fortifice în primul rând pe el însuși și să nu se bazeze numai pe „constelațiuni europene“ sau pe sprijin străin. Românii să nu facă ce au făcut maghiarii sau ce fac acum în dualism cehii și croații. Ei să-și perfecteze lupta politică activă și deschisă. Poate va veni timpul – se afirma în corespondența activistă – când românii și maghiarii vor regreta că nu s-au înțeles. Dacă maghiarii vor renunța la politica lor și se vor împăca cu românii, se va evita momentul când, odată pericolul și criza finală declanșată, se va auzi îngrozitorul strigăt „sauve qui peut“. Prin pasivitate, românii Transilvaniei au ajuns să nu mai aibă nici un vot nicăieri și au redevenit parcă tolerați în patria lor⁹⁹.

Văzându-se ironizați și criticați în presă, pasiviștii se străduiesc să înăbușe în fașă ofensiva activistă. Pasiviștii Ilie Măcelariu, Visarion Roman, Ioan Hania hotărăsc dizolvarea imediată a Comitetului ad-hoc consultativ. Ei reancorează mișcarea pe bazele din 1869, considerând Comitetul Central de la Miercurea, singurul for legal îndreptățit să conducă națiunea. Trebuia făcută o petiție pentru ridicarea interdicției activității acestuia. De aceea ei nu văd necesară o nouă Conferință națională, nu publică răspunsurile și nici măcar nu le depun pe masa de lectură a Astei, pentru a putea fi citite de alți fruntași. Aceste hotărâri provoacă nemulțumirea activiștilor Borcia (aceasta se pare că va reuși totuși să obțină unele răspunsuri) și Nemeș, care doresc convocată o nouă Conferință și privesc Comitetul din 1861 ca forul coordonator central al mișcării naționale. Reapare iarăși din păcate un violent conflict de presă între pasiviști și activiști. Ei se incriminează reciproc, acuzându-se de incorectitudine și nesinceritate. Borcia afirmă că răspunsurile cer convocarea unei Conferințe și repunerea Comitetului din 1861 în fruntea acțiunii și îl acuză pe Măcelariu că nu vrea să țină cont de aceste afirmații scrise. De asemenea, îl acuză pe președinte de nesinceritate, deoarece a susținut că unul din membrii Comitetului ad-hoc, Dumitru Răcuciu, plecat la Pesta cu treburi, i-a scris că se

pronunță pentru pasivitate; or acesta a declarat public, în presă, că el nu i-a scris nici o scrisoare lui Măcelariu în acest sens. Președintele a mințit, pur și simplu, pentru ca în ședințele Comitetului ad-hoc, ai cărui membrii erau toți, să aibă un vot în plus, pronunțat în favoarea tacticii adoptate de el. I.V. Rusu, mai înțelept, se situează pe o linie de mijloc. El se pronunță formal pentru continuitatea de principii a luptei politice românești. Dar nu se împotrivește ca o nouă conferință politică să fie convocată pentru a discuta sau a rediscuta problemele organizatorice concrete ale mișcării. Aceasta înseamnă că nu socotea că la Miercurea să se fi rostit ultimul cuvânt în materie. I.V. Rusu face un apel, pe cât de cald, pe atât de zadarnic, la diminuarea frecuşurilor, la armonie și înțelegere internă între fruntași¹⁰⁰.

Pasiviștii, dintre care mulți n-au răspuns chestionarului din 20 septembrie, fiindcă erau nemulțumiți că prin el se acorda o șansă de exprimare organizată a doleanțelor activiste, au fost foarte mulțumiți și satisfăcuți de autodizolvarea Comitetului ad-hoc și de hotărârea lui de a proclama din nou Comitetul Central de la Miercurea ca unicul for central legitimat să conducă mișcarea națională din Transilvania. Astfel, Nicolae Găitanu la 7 decembrie 1871, într-o scrisoare adresată lui Ilie Măcelariu își exprima acordul deplin cu dizolvarea Comitetului ad-hoc, pe care o califică „înțeleaptă“. Găitanu era însă și descurajat, întrucât consideră că nu erau multe de făcut exact atunci când căzuse „cauza boemă“. Dar își exprimă speranța că la timpul potrivit și cauza politică română își va găsi rezolvarea sa. Deocamdată regretă că solidaritatea este din nou amenințată și consideră că intelectualii români trebuiau să vegheze asupra averii poporului român, care era și averea națiunii. Să nu se permită ca românul să-și vândă pământul și să se proletarizeze. Dimpotrivă să se acționeze pentru ca românul să devină un „proprietar mărișor“, fiindcă națiunea română, în totalitatea ei, nu putea progresa fără pământ sau cu pământ puțin, așa cum nu putea progresa nici fără școală. În scrisoarea lui Găitanu își găsește ecou o oarecare nemulțumire pentru faptul că în ultimul

timp au slăbit legăturile dintre poporul român și conducătorii săi în chestiunile legate de apărarea proprietății asupra pământului¹⁰¹.

Deși adept convins al pasivismului, Nicolae Găitanu acceptă cu simpatie și încredere participarea românilor la alegerile comitatense și la adunările comitețelor comitatense. Găitanu, realist și conștient că lupta politică trebuia să se desfășoare permanent și la toate nivelele, nu numai în cele de sus ale intelectualității, ci și în cele de jos ale poporului, combătea afirmația lui I.M. Moldovan că pasiviștii s-ar face de răs cu publicarea și popularizarea programelor prin jurnale. Dacă pasiviștii nu ar efectua nici măcar această acțiune (care în lipsa petițiilor inutile către tron constituiau al doilea filon de acțiune ale lor), atunci – scria Găitanu – „din parte-mi nu știu în ce ar sta activitatea noastră și apoi unde ne-ar duce pe noi atâtea incerte, când n-am face nici atâtea pentru cauza națională și îndreptarea opiniei publice, ba chiar și pentru a ținea poporul român în convingerile sale naționale și în speranța de a le realiza. Când ne vom lepăda și de acest remediu, după părerea mea, nu ne-ar rămânea alta de făcut decât de a vinde vitele spre a cumpăra arme și a ne pune în șir de bătaie, ceea ce cred că nici domnia ta nu afli de oportun“. Era necesar ca frunțașii politici să se înțeleagă între ei și să elaboreze de comun acord un proiect de acțiune în comitetul comitatens (vezi Arh. Naț. Cluj-Napoca, Fond Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 3.171).

Iată că până și cei mai marcanți lideri ai pasivismului au intuit anume capcane și pericole ce izvorau din tactica pasivismului absolut. Ei recomandă soluții pentru îndreptarea lucrurilor prin acțiuni curente și la ordinea zilei care să influențeze opinia publică și să educe din punct de vedere politic poporul. Găitanu considera că pentru a zdruncina influența și monopolul local al baronilor și conților, care n-au acceptat nici un candidat român pentru funcții, ar fi fost recomandabilă și alianța cu nobilii mai mici sau cu cetățenii unguri simpli care au oferit în comitatul Albei de Jos anumite posturi pentru candidații români (1 post de referent, 1 post de protonotar și 6 de pretori). Astfel, în aparatul local de stat, puteau pătrunde și funcționari români.

Constant cu el însuși și fidel convingerilor sale, pasivistul Găitanu scria textual: „o pasivitate totală însemnează o sinucidere și distrugere, căci ce însemnează alta când noi îi lăsăm (pe unguri, *n.n.*) să aibă mână liberă în administrațiunea publică, în organizațiunea comunelor, în administrarea averii orfanilor, în introducerea școlilor comunale și, în fine, în executarea contribuțiunei și asupra poporului nostru, dezbrăcându-l sub pretexte *multifari per fas et nefas* de averea lui: după a mea părere nimic alta decât o distrugere voluntară a tuturor intereselor noastre. Se vorbește mult că românii ar trebui să fim solidari; cum se poate susține cea solidaritate când inteligența nu se coadună, nu se sfătuiește“.

Încercând să insufle sânge și viață în pasivismul moleșitor ce se răspânda în unele zone ale Transilvaniei, Găitanu îndeamnă la luptă și la curaj pe frunțașii care vedeau cu ochii lor daunele și loviturile suferite de români. El îi sfătuia să nu se mai mărginească doar la rezolvarea chestiunilor personale sau să nu se mai autofelicite dacă au căpătat „un os de ros“. Era preferabil să intre toți în lupta activă curentă și să obțină un rezultat oricât de modest. În pofida faptului că nu se obțineau rezultate mari, lupta activă și protestul dovedeau că în mișcarea politică românească existau semne de viață și de nemulțumire. Găitanu îl invita călduros pe I.M. Moldovan să vină la consultările politice ale frunțașilor români din zonă în vederea stabilirii procedurii de luptă și de acțiune în cadrul comitetului comitatens de la Aiud. (Arh. Naț. Cluj-Napoca, Fond I.M. Moldovan, doc. nr. 3 173). În pofida observațiilor judicioase ale lui Găitanu, I.M. Moldovan a rămas partizan convins al pasivismului absolut elaborat la Miercurea deși era clar că această tactică n-a avut o influență benefică asupra luptelor politice din administrația locală de stat. Unii lideri pasiviști nu și-au onorat promisiunea că dacă vor sta cu brațele încrucișate la alegerile parlamentare vor fi în schimb deosebit de activi în alegerile și activitățile municipale.

Un alt pasivist de frunte, Gavril Manu din Dej îi scria la 21

noiembrie lui Ilie Măcelariu că „împărtășirea“ pe care i-a făcut-o acesta, în 9 noiembrie, despre dizolvarea Comitetului, a constituit pentru el o adevărată consolare și o dovadă vie despre sentimentele sincere și amicale ale Președintelui (față de partida pasivistă desigur). Procedura adoptată în Comitetul ad-hoc a fost înțeleaptă fiindcă a tras o dungă și a zădărnicit planurile „seducătoare și infernale“ ale „neamicilor naționali“, prin care Manu înțelegea în mod eronat și exagerat pe exegeții activismului. Recunoaște însă și el că trebuia făcut ceva, că nu mai este timp să se stea cu mâinile în sân și era necesară ținerea unei adunări naționale. Dar Manu se referea și la cheltuielile materiale ce se iveau la asemenea ocazii, sau la unele discuții survenite pe această temă. El afirmă că „voința nu stă în proporțiune cu putința et vice versa“. Totuși, Gavril Manu acordă importanță alegerilor locale pentru adunările sau congregațiile comitatense, care erau formate jumătate din viriliști (persoane bogate care plăteau impozitele cele mai mari, aici fiind în cele mai multe cazuri majoritari, în mod aproape absolut, maghiarii), iar cealaltă jumătate era împărțită între categoriile sociale cu drept de vot ale maghiarilor, românilor, sașilor, șvabilor, evreilor, armenilor etc. Se asigura și în asemenea adunări locale de stat o majoritate maghiară. Ea se impune prin comitetele comitatense de aceeași majoritate și în alegerea funcționarilor locali. Deci modalitatea de compoziție a adunărilor comitatense era viciată pentru a se impune majorității maghiare ostile intereselor românești. Dacă ne-am lua după percepțele ideale ale pasivismului, urma ca nu numai Parlamentul Ungariei, ci și adunările comitatense, ambele ostile românilor, să fie boicotate. Dar, în acest caz, pasiviștilor le rămâneau într-adevăr puține sfere de acțiune și de activitate. De aceea cel puțin unii dintre ei militau pentru activarea rezistenței românești în administrația locală de stat. Ei aveau dreptate, mai ales dacă ținem cont că nu se puteau efectua călătoriile și nici nu avea rost să mergi sau să bați drumul Vienei în fiecare an, pentru a înainta petiții plângărețe Împăratului.

Gavril Manu îl informează pe Ilie Măcelariu că alegătorii

maghiari din comitatul Solnocului Interior i-au anunțat pe alegătorii români că nu doreau să încheie cu ei nici un fel de pact electoral. Dar, întrucât românii nu aveau decât 6 viriliști (deci deputați de drept), îi lăsau de bună voie ca în vreo câteva cercuri să-și aleagă din 260 de membri 55 de deputați. Aceasta însemna că din totalul de membri, 61 urmau să fie români (deși, în acest comitat, din 119 208 locuitori, 92 052 erau români, deci majoritatea netă era românească). Dar în adunare, majoritatea română era condamnată să fie reprezentată de o minoritate, fapt care demonstrează că adunările locale erau niște microparlamente ale Ungariei, alcătuite și croite după modelul celui central (unde majoritatea slavo-română era reprezentată de un corp parlamentar minoritar, iar minoritatea etnică maghiară de un corp majoritar).

Întrucât în primul cerc de alegere al comitatului au fost candidați doar 11 maghiari și printre ei nu s-a aflat nici un român, românii, indignați, s-au hotărât ca sub conducerea lui I. Moroianu și I. Berciu, să intre în focul alegerilor din cercul respectiv, să-i trântescă pe toți cei 11 deputați maghiari și să aleagă în locul lor 11 deputați români. Gavril Manu era însă convins că maghiarii își vor lua revanșa în alte cercuri. El își exprimă față de Ilie Măcelariu regretul că nu existau peste tot mijloace și bărbați capabili să organizeze lucrurile. Se plânge că starea materială precară a românilor împuțina șansele de reușită a planurilor (censul de alegere era 8 florini, fără capitație). În același timp, liderul pasivist dorea mărirea capitalului băncii „Albina“, deoarece, după părerea lui, 300 000 de florini nu ajungeau pentru a satisface așteptările și lipsurile poporului român din Transilvania¹⁰².

În 6 decembrie 1871, Ioan Rațiu își exprima și el acordul față de hotărârile Comitetului ad-hoc de la Sibiu, subliniind că și alți intelectuali din ținutul Turdei aprobau procedura lui Ilie Măcelariu și a celorlalți membri pasiviști¹⁰³. În schimb, activiștii își manifestă nemulțumirea față de majoritatea pasivistă a Comitetului și față de hotărârile ei. Brașovenii trimit un articol intitulat *Tare și fără rezerve* unde îi blamează public pe acei pasiviști, care îi condamnau

pe cei ce nu erau de acord cu ei, ca pe niște „vânzători“ sau „șarlatani“. De asemenea, ei își exprimă dezacordul cu liderii care susțineau că se mai putea aștepta cu ținerea adunărilor naționale, fiindcă deocamdată ele nu erau necesare. Activiștii recunoșteau că era greu să faci politică românească în condițiile dualismului. Dar să nu faci nimic, însemna trădare națională. Fiindcă regimul dualist s-a arătat dur cu națiunea română, câțiva conducători români de frunte, împreună cu alți indivizi de mână a doua, s-au declarat pasiviști. Ei au crezut de cuviință să nu intre activi în luptă, ci dimpotrivă, să se opună „dormind“ dualismul. Politica lor numită „pasivitate“ era înfierată cu epitetul puțin măgulitor de „trândavă politică de moarte“. Pasiviștii erau întrebați ce au făcut după ce li s-a suspendat Comitetul Central și cum au deșteptat spiritul politic al poporului în perioada de după Miercurea. Activiștii îi acuzau pe pasiviști că în unele locuri au abandonat poporul care a fost înșelat de străini, astfel că, alegătorii români au votat pentru deputați de altă naționalitate, în cursul unor alegeri parțiale. Ei susțineau că poporul vrea activitate și făceau un apel patetic ca românii să părăsească și să se trezească din „somnul de la Miercurea“, care era un fel de „abis al iadului“. În loc ca pasiviștii să fie obiectivi și să treacă la acțiuni și la luptă activă, ei îi acuzau, în schimb, pe activiști că au luat bani de la maghiari¹⁰⁴.

În alte materiale activiste este dezvăluită minciuna rostită de Ilie Măcelariu în dezbaterile Comitetului ad-hoc, cu scopul de a impune soluțiile pasiviste¹⁰⁵. Se sublinia faptul că acest for putea doar să constate părerile despre ținuta politică românească și nu să o impună prin câțiva membri pasiviști din sânul său. Pe de altă parte, nu majoritatea Comitetului era chemată să hotărască în această problemă, ci majoritatea răspunsurilor scrise¹⁰⁶. Dar cu toate eforturile activiste, totuși, în 1872, se va vedea clar că frunzașii români pasiviști erau încă cei mai ascultați conducători politici ai românilor în cele mai multe orașe și comune ale Transilvaniei.

Cu toate acestea, trebuie să spunem că formula pasivității absolute nu era prea fericită. Pe de o parte, ea contribuia la adâncirea

distanței dintre fruntași și mase. Liderii pasiviști lansau în presă, sau prin preoții și intelectualii satului, apelul ca alegătorii să stea acasă. Dar dacă ar fi fost organizați și conduși direct în alegeri, contactul dintre lideri și popor ar fi fost mai direct și mai strâns, chiar în cazul în care deputații aleși ar fi boicostat Parlamentul Ungariei. Cu alte cuvinte, pasivitatea relativă era mai potrivită în aceste cazuri decât pasivitatea absolută. Dacă într-adevăr Ilie Măcelariu înclinase, în 1869, în perioada pregătirii Conferinței de la Miercurea pentru prima formulă – după cum afirmase Visarion Roman – atunci, ar fi procedat mult mai bine ca, folosindu-se de prestigiul și popularitatea sa, ca și de faptul că era convocatorul și găzduitorul Conferinței, să fi militat cu hotărâre pentru impunerea participării românilor în alegeri și a neparticipării celor aleși la lucrările Dietei Ungariei.

Ilie Măcelariu s-a lăsat prea ușor influențat de adepții pasivității absolute și anume în asemenea grad că, până la urmă, a devenit unul din cei mai hotărâți și temuți apărători și promotori ai acestei tactici. Aceasta, deși în principiu era destul de radicală, conținea în sine o undă de „intelectualism“, de rezistență „de sus“, greu aplicabilă întotdeauna și în toate locurile Transilvaniei. Oricum, în legea electorală existau multe prevederi restrictive și nedemocratice. *Albina*, VI, 1872, nr. 16, din 20 februarie/ 3 martie, la Capitolul Discursul D-Lui Dr. Alexandru Mocioni, face publice unele date. Existau în 8 comitate, în scaunele secuiești și în Făgăraș 70 770 alegători pe bază de naștere și doar 10 531 de alegători pe baza censului și 3 759 conform altor prevederi electorale. Ca să poți alege în Transilvania, trebuia să ai un venit de 7 ori mai mare decât în Ungaria. Censul și arondările cercurilor electorale favorizau elementul ungar. Dacă în Prusia la 1 000 de locuitori existau 208 alegători, în Ungaria erau 73, iar în Transilvania doar 50, din care 34 pe bază de cens și restul pe bază de naștere.

Totuși în diferite locuri din Transilvania se iveau anumite cazuri speciale pe care unii români le doreau rezolvate într-un anume fel, pe calea alegerilor. Astfel, la 10 noiembrie 1871, Paul

Mezei îi scria, din Alba-Iulia lui Ilie Măcelariu, că alegătorii români, conduși de Mânzat și Nicolae Barbu și îndemnați de unii sași, doreau să-l aleagă deputat pentru Parlamentul Ungariei pe redactorul ziarului „Magyar Polgár“, Papp Miklós, deoarece acesta era un om de stânga. Mezei nu este de acord cu această idee și face apel la hotărârile Conferinței de la Miercurea și la faptul că Papp i-a atacat de mai multe ori și pe români. Însă, pe de altă parte, este conștient că dacă alegătorii români nu iau parte la alegeri ca să-l voteze pe Papp, va fi ales un deputat guvernamental și mai ostil, dintre candidații deakșiților și anume sau Iacob Halóck sau Szilágyi Dezső. Tocmai acest argument era invocat de Mânzat și Barbu pentru a-i determina pe români să voteze. Paul Mezei și preceptorul Popa Iordășeanu cer instrucțiuni scrise de la Ilie Măcelariu pentru a i le arăta lui Nicolae Barbu probabil în intenția de a-l face să renunțe la planurile lui privind mobilizarea românilor la alegeri¹⁰⁷.

Dar dacă unii intelectuali români înțelegeau că disciplina de partid solicita aprobarea șefilor politici aleși ai națiunii, atunci când era vorba de a întreprinde pe plan local anumite acțiuni politice (așa cum au făcut Paul Mezei sau Popa Iordășeanu), alții nu respectau acest consens și lua inițiative proprii ca, de pildă, Mânzatu și Barbu. Nicolae Petrovici din Hațeg este profund nemulțumit de șefii pasiviști și nu numai că nu intenționează să-i asculte, dar îi critică sever, așa cum se vede din răspunsul adresat Comitetului ad-hoc. Ilie Măcelariu îl muștră în scris pe Nicolae Petrovici pentru tonul său îndrăzneț. Dar acesta respinge toate acuzațiile lui Ilie Măcelariu, îi scrie clar că nu-i acceptă „dăscăleala“, fiindcă și el este român și are dreptul să se adreseze altui român cu franchețe și sinceritate; ziarele naționale le citea și el, nu numai președintele Comitetului, și avea dreptul incontestabil să-și formeze o părere proprie în politică¹⁰⁸.

Întrucât la Conferința de la Turda, din ianuarie 1870, s-a accentuat asupra colaborării cu națiunile slave din Monarhie, Ilie Măcelariu a insistat, în 1871, ca șefii politici români din Transilvania și Ungaria să întreprindă o călătorie la Praga, unde să

se înțelegea cu fruntașii cehilor în privința susținerii cauzelor naționale ale celor două popoare. În acest sens, el a adresat o propunere scrisă lui Ioan Rațiu, căruia îi reproșează însă că nu i-a răspuns aproape un an de zile. Rațiu însă îi scrie că mai are timp pentru plecarea la Praga, care nu trebuia precipitată. În orice caz, el a împărtășit propunerea lui Ilie Măcelariu și lui Iosif Hodoș, îndemnându-l ca împreună cu Alexandru Mocioni să întreprindă o călătorie de la Pesta la Praga, pentru a stabili primele contacte. Ioan Rațiu îi promite lui Ilie Măcelariu că va pleca în iarna aceea la Pesta, unde se va sfătui cu deputații români din Parlament. Dacă se va ajunge la concluzia că era necesară stabilirea contactului, el va face o excursie până la Praga.

Este interesant însă că Rațiu, care știa că unii lideri cehi au militat pentru evoluția dualismului austro-ungar într-un trilateralism austro-ungar-ceh, se exprimă astfel despre căderea speranțelor cehilor în 1871: „boemilor bine li s-a întâmplat căci ei în urmă recunoșteau dualismul și noi rămâneam cu buzele fripte“. Desigur, cehii rămânând o națiune asuprită în Monarhia habsburgică, posibilitatea colaborării româno-cehe rămânea deschisă. Rațiu dorea să plece la Pesta, împreună cu Ilie Măcelariu, dar dacă acesta nu putea veni era necesar că ei doi să se înțeleagă în prealabil și prin corespondență, asupra tuturor chestiunilor politice care urmau să fie efectuate în viitorul apropiat. Rațiu n-ar fi avut nimic împotrivă ca cehul Rieger, sârbul Miletici, slovacul Hurban, Iosif Hodoș și Măcelariu să vină la Turda sub paravanul botezului copilei lui, botez ce urma să fie oficiat de părintele Hania și unde putea fi invitat ca oaspete – scrie cu ironie Rațiu – „Péchy Vodă“. El îl consultă pe Ilie Măcelariu despre această idee prin care se urmărea de fapt reeditarea Conferinței de la Turda, cu participarea fruntașilor slavi¹⁰⁹.

Corespondența dintre Rațiu și Măcelariu a fost întreruptă și unele acțiuni plănuită nu au putut fi îndeplinite, deoarece Rațiu ca și alți fruntași români greco-catolici au fost nevoiți în 1871 să lase deoparte multe planuri și să-și concentreze eforturile spre

salvgardarea autonomiei interne a Mitropoliei unite românești față de ingerințele și presiunile exercitate de Arhiepiscopia romano-catolică a Ungariei, ce-și avea sediul la Esztergom (Strigoniu). În fond, și aici era vorba de o problemă politică importantă chiar dacă ea îmbrăcase o haină religioasă: Arhiepiscopia de Esztergom reprezenta interesele claselor dominante ale Ungariei și orice amestec al ei în afacerile interne ale Mitropoliei Unite din Blaj era dăunător intereselor naționale române. Biserica greco-catolică a constituit unul din bastioanele românismului militant și progresist, Blajul a fost un fel de mică Romă a românilor de pretutindeni, care prin opera nepieritoare a Școlii Ardelene a dat semnalul reînvierii conștiinței naționale moderne. Blajul a furnizat și în secolul al XIX-lea cadre temerare și bine pregătite pentru lupta de emancipare politică românească din Transilvania și din Principatele Române.

Acest bastion trebuia salvat cu orice preț de influențele dăunătoare ale străinilor opresori pentru ca să poată purta nestingherit și în viitor steagul luptei naționale. Canonical Papfalvi nu se sfia să declare, în public, că era necesară convocarea unui Congres al românilor uniți, care să respingă pretențiile Arhiepiscopiei maghiare. Dacă cuiva nu-i plăcea ideea și va folosi baionetele pentru a împrăștia congresul, românii își vor găsi cu atât mai repede calea cea adevărată a izbăvirii lor¹¹⁰. Aron Densușianu spunea clar, la Făgăraș și încă înainte de întrunirea de la Alba Iulia, că dacă cineva va impune statutar sau prin lege supremația Bisericii Catolice Maghiare asupra Bisericii Unite Române, toți românii greco-catolici se vor întoarce în semn de protest la străvechea religie ortodoxă¹¹¹.

În această luptă s-au implicat atât fruntașii pasiviști uniți ardeleni, cât și deputații activiști uniți din Parlamentul Ungariei, care au convocat o mare adunare protestatară la Alba Iulia. Ioan Rațiu a participat activ la aceste acțiuni, a fost deputat al delegației conduse de Ladislau Basiliu Pop, către guvernul Ungariei. Acestuia i-a fost adresată o petiție în care se cerea respectarea integrală a autonomiei Mitropoliei Greco-Catolice românești care era egală și

nu subordonată oricărei alte biserici romano-catolice din stat. Unii pasiviști exagerați și scrupuloși până la stupiditate n-au fost de acord cu plecarea lui Rațiu la Pesta. Ei au susținut că el care a fost împotriva uniunii, a Dietei Ungariei și s-a declarat pentru principiile de la Miercurea, n-avea ce căuta la minister. Rațiu respinge asemenea elucubrații, fiindcă după această judecată atât el cât și alți fruntași laici sau ecleziastici, care s-au declarat pentru Miercurea, n-ar fi trebuit să meargă nici la Alba Iulia și nici să intre în luptă, ci să stea cu brațele încrucișate, în fața pericolului străin iminent. De aceea pasivistul Rațiu înfierează asemenea „argumente“ pasiviste cu epitetul drastic de „cârpe folosite sau uzate“ pe care trebuia să le arunci la o parte¹². Lupta românilor uniți dirijată și condusă de Ioan Vancea, canonicii blăjeni, Ladislau Basiliu Pop, Ioan Antonelli, Axente Sever, George Barițiu, Ioan Rațiu, Alexandru Roman și alții a reușit să salveze autonomia Mitropoliei Greco-Catolice românești zisă de Alba Iulia, dar care își avea sediul la Blaj. Atât guvernul cât și Arihiepisopia Ungariei au renunțat la planurile lor¹³.

Ioan Rațiu era desigur un pasivist convins însă era maleabil și nu absurd atunci când era vorba de a alege o gamă largă de posibilități în susținerea principiilor de bază ale luptei naționale. Rațiu l-a felicitat pe Barițiu pentru anonimele lui din „Gazeta Transilvaniei“, adresate împotriva activiștilor, care după părerea lui nu aveau trecere în comitate. El își exprimă speranța că românii vor respecta în principiu hotărârile Conferinței de la Miercurea, dar se îndoiește că va fi posibilă peste tot executarea pasivității absolute. Era imposibil să acționezi pentru ca totalitatea românilor alegători să nu participe la alegerile din 1872, dar era posibil ca prin conferințe ținute în fiecare cerc electoral și printr-un contact strâns cu intelectualii și cu masele de alegători să influențezi inajoritatea și s-o mobilizezi la boicotarea alegerilor¹⁴.

Însă Rațiu era obiectiv și a văzut părțile rele ale pasivității absolute; deși personal era pregătit să aștepte și 100 de ani pentru a apăra programul și metodele lui și ale pasivismului, era conștient că

problema se punea altfel când treceai la realizarea lor. Lui Rațiu i se părea nerealizabilă pasivitatea absolută deoarece solgăbirăii îi puteau duce și cu forța pe români la alegeri sau puteau interveni în acest sens și juzii sau notarii comunali. Pe de altă parte, poporul înțelegea greu de ce șefii lor erau activi sau se străduia să fie activi în dezbaterile adunărilor administrației locale de stat și erau pasivi în alegeri. Aceasta îi determina pe unii să meargă cu conștiința curată că apără interesele naționale prin participare la alegeri.

Cel mai mare rău ce rezulta însă din neparticiparea la alegeri – sublinia clar Rațiu – era că intelectualii pasiviști își pierdeau influențe asupra poporului, care, părăsit, devenea indiferent față de cauza națională sau era lăsat pradă propagandei deakiste și a celei maghiare de stânga sau de extrema stângă, în goană după voturi. Pasivitatea relativă avea un singur rău și anume nu puteai fi sigur dacă toți deputații români aleși vor rămâne acasă și vor da o declarație colectivă că nu vor intra în Dieta de la Pesta, așa cum au făcut deputații cehi, care, deși aleși, au declarat că nu intră în Dieta de la Viena și nici în cea de la Praga. Rațiu însă credea că riscul nu era prea mare. Se puteau totuși găsi 10 până la 20 de deputați care să nu intre în Dieta Ungariei. Chiar dacă s-ar găsi unul care s-o facă, acesta n-ar îndrăzni să se manifeste de frica celorlalți.

Dacă totuși ar intra, s-ar reîntoarce acasă așa cum au făcut deputații români din Transilvania în 1865-1868. Rațiu era sigur că alegătorii români vor vota cu candidații lor naționali, chiar dacă ar trebui să-și riște viața. Pentru a hotărî participarea românilor la alegeri dar neparticiparea deputaților români la lucrările Dietei Ungariei, Rațiu, ca și alți fruntași care i-au scris lui Barițiu, considera că era necesară o nouă conferință națională, deoarece concluziile Conferinței de la Miercurea erau valabile doar pentru ciclul parlamentar 1869-1872. Conferința să se țină la Alba Iulia și să fie convocată de o personalitate pasivistă și nu de una șagunistă (sau activistă). Era mai bine – încheia Rațiu – dacă pasiviștii convocau o Conferință în care îi înfrângeau pe activiști, decât dacă pasiviștii s-ar fi opus ideii unei Conferințe naționale și aceasta ar fi convocată de activiști¹⁴.

Părerile critice ale lui Ioan Rațiu referitoare la pasivitatea absolută nu au avut imediat o influență pozitivă asupra lui George Barițiu și Ilie Măcelariu. Ei au fost convinși, cu multă greutate și din păcate prea târziu, să renunțe la aplicarea acesteia și să consimtă până la urmă să se pronunțe pentru acceptarea pasivității relative. La început, amândoi s-au opus participării la alegeri. Acest lucru a influențat negativ mobilizarea din timp a românilor, pentru aceste acțiuni dorite chiar de unii lideri pasiviști. Dar, în ultimă instanță de bine de rău, atât Barițiu cât și Măcelariu au cedat și au acceptat ideea. Ea însă a fost până la urmă respinsă de alți pasiviști ce țineau în mod fanatic la soluția absolută, soluție mai mult idealistă decât realistă.

De asemenea, spre deosebire de alți colegi de tactică, Ioan Rațiu a pus un accent deosebit pe lupta și activitatea românilor în cadrul adunărilor comitatense, districtuale și scăunale. El s-a străduit să organizeze și să disciplineze partida națională română din comitatul Turzii și să folosească orice adunare comitatensă pentru a se dezbate chestiuni de interes politic. Rațiu speră că procedura românilor turdeni va fi imitată de românii din celelalte comitate. Ei trebuiau ca la adunările comitatense să ceară ștergerea uniunii, respectarea limbii naționale și altele, pentru ca aceste revendicări să intre în sângele românilor Transilvaniei. Numai în ianuarie-februarie 1872, românii din Turda au ținut 20 de conferințe naționale¹⁶.

În timp ce în interiorul pasivismului românesc ardelenesc reîncep discuțiile dintre adepții pasivității absolute și cei ai pasivității relative, activiștii își încearcă șansele. Ei iau inițiative publice pentru ca tactica lor să fie adoptată și acceptată de națiune. Mobilizați de protopopul Ioan Mețianu, intelectualii români din ținutul Branului țin o conferință, în 13/25 decembrie 1871, unde constată starea critică a mișcării naționale care, fiind scoasă de pe terenul legal, a devenit *doar obiect de dezbatere pentru jurnalele române*; de asemenea, în coloanele ei au apărut multe dispute dăunătoare în loc să se ajungă la o înțelegere privind un program

apărat în mod solidar. Brănenii doresc ca mișcarea națională să fie readusă pe terenul legal și dezbătută în adunările publice ale românilor. Ei declară că preferă să procedeze activ în apărarea intereselor politice ale poporului român.

În acest scop activiștii se adresează Comitetului permanent din 1861-1863, cerându-i să convoace o adunare națională care să adopte formula activismului politic. Atacat de pasiviști și acuzat că nu respectă principiul solidarității, Ioan Mețianu arată că, în ultimii ani, națiunea română a procedat activ în apărarea cauzei sale politice. În 1848-1849 a organizat Marea Adunare Națională de la Blaj, a trimis delegații numeroase la Cluj, Pesta, Innsbruck și Viena, a convocat Congresele politice din 1861 și 1863, și reprezentanții sau deputații ei au participat la Conferința regnicolară din 1861, de la Alba Iulia, la dezbaterile dietei sibiene din 1863/4 sau la cea clujeană din 1865, iar în conferința națională de la Alba Iulia, din 1866, s-a hotărât înaintarea unui memorandum național de către mitropolitul Andrei Șaguna. Toată elita românească a procedat activ și solidar pentru drepturile națiunii între 1848-1866. Din păcate, procedura solidară stabilită pe calea conferințelor, a fost întreruptă de activitatea lui Barițiu și Rațiu care adunaseră pe cale privată semnături și înaintaseră tronului petiția din 1866, din proprie inițiativă și fără a respecta hotărârile conferinței de la Alba Iulia.

După părerea lui Mețianu, calea petițiilor era greșită și, în 1866, sămânța neînțelegerii a fost aruncată între conducătorii națiunii române. Și după împăcarea maghiarilor cu Coroana, deputații români au participat la lucrările Dietei Ungariei și au luptat activ pentru drepturile națiunii lor. Dar, văzându-se desconsiderați de cei de la putere, unii s-au întors acasă cu convingerea că românii nu mai au ce căuta în Dieta pestană; alții, ocupând posturi guvernamentale, au preferat să tacă. Criticând rezultatele practice ale Conferinței de la Miercurea, Mețianu scria că Transilvania era oricum reprezentată în Dieta Ungariei de deputații ei maghiari, secui și sași. Aceștia, folosindu-se de absența românilor, au reactivat

„unio trium naționum“ și au contribuit la elaborarea unor noi legi ostile românilor.

În concluzie, românii au pierdut în loc să câștige de pe urma pasivității, care nu a reușit să determine schimbarea politicii guvernului față de ei. Într-un Congres sau într-o conferință națională, românii se puteau înțelege mai ușor decât prin jurnale în legătură cu procedura și ținuta politică ce trebuia adoptată în viitor; această conferință trebuia convocată de Comitetul permanent din 1861-1863. Conferința va hotărî dacă românii vor lupta la Pesta sau la Viena. În orice caz, dacă se va hotărî ca românii să stea acasă, ei trebuia să desfășoare aici o *activitate continuă*, nu ca până acum. Nu corespondenții pasiviști, care condamnă orice nu provine de la ei sau pe oricine care nu e de al lor, constituiau tribunalul competent să-l judece: acest rol îi revenea judecății opiniei publice și viitorului¹⁷.

NOTE

1. Arhivele Naționale Cluj-Napoca, fond Visarion Roman, II/29, f. 75; „Gazeta Transilvaniei”, XXXII, 1869, nr. 26 din 16/8 aprilie, la *Adevărul rămâne adevăr de se și neagă*: B. Surdu, *Conferința națională...*, p. 199-201.

2. T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 68-71; Surdu, *Corespondențe...*, p. 200.

3. „Gazeta Transilvaniei”, XXXII, 1869, nr. 26 din 16/8 aprilie, la *Adevărul rămâne adevăr de se și neagă*.

4. *George Bariț și contemporanii săi*, vol. III, p. 257-259; acest eșec va întări probabil și mai mult sentimentele antielectorale și pasiviste.

5. T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 149.

6. „Traian”, 1870, nr. 7 din 20 ianuarie; B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 67.

7. B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 184-185.

8. B.A.-R., mss. rom., nr. 997, f. 67.

9. B. Surdu, *Corespondența dintre George Barițiu și Visarion Roman*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, 1966, p. 323-236.

10. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 73; Despre activitatea politică a lui Silași, vezi Gh. Platon, V. Russu, *Gigore Silași, luptător pentru cauza națională a românilor*, în „Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza»”, Istorie, 1973, 19, fasc. 1, p. 35-64.

11. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 73-75; B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 184-185; 188-189.

12. B.A.R., mss. rom., nr. 976, f. 35-44; *Notița*, p. 163-169; D. Suciuc, *Date privind situația politică și confesional școlară a românilor din Transilvania în prima decadă a dualismului*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, XXX, 1990-1991, p. 89-122. Aspecte variate privind situația românilor din Transilvania în volumele colective: *Istoria României. Transilvania*, vol. I, Cluj-Napoca, 1997, și *Istoria României. Transilvania*, vol. II, 1867-1947, Cluj-Napoca, 1999.

13. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 77-79.

14. B. Surdu, *Corespondențe...*, p. 327-328.

15. B.A.R., Secția de corespondență generală, nr. 75909.

16. Arhiva „Astrei”, Sibiu, M. XI/10/1.

17. Idem, XI/10/2.

18. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 81.

19. Idem, nr. 1001, f. 195; alte date despre românii din Ungaria la Antonie Plămădeală, *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar (1867-1918). După documente, acte și corespondențe rămase de la Elie Miron Cristea*, Sibiu, 1986; Idem, *Lupta împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vremea lui Miron Romanul (1874-1898), după acte, documente și corespondențe*, Sibiu, 1986; Dr. Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar față de Biserica Românească din Transilvania în perioada dualismului 1867-1918*, Sibiu, 1986.

20. Idem, nr. 997, f. 81.

21. Idem, nr. 1001, f. 198; D. Suciuc, *Date noi...*, p. 228, G. Cipăianu, *op. cit.*, p. 44.

22. B.A.R., mss. rom., nr. 1.001, f. 198.

23. Idem, nr. 997, f. 82-83.

24. Gelu Neamțu, *Aspecte ale relațiilor politice dintre Alexandru Roman și Ioan Rațiu (1865-1896)*, în „Potaissa”, Turda, 1978, p. 193. Telegrama este semnată de Măcelariu, Rațiu, Manu, Tincu, Gaetan, Moldovan; despre Rațiu, vezi Ioan Georgescu, *Dr. Ioan Rațiu (1828-1902). 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni*, Sibiu, 1928; Nicolae Josan, *Un bărbat pentru istorie: Dr. Ioan Rațiu (1828-1902)*, București, 1992; N. Josan, Stelian Mândruț, *Ion Rațiu, student la Universitatea din Viena (1850-1854)*, în „Apulum”, 1996, 33, p. 65-74.

25. Arhivele Naționale, Cluj-Napoca, fond Visarion Roman, II/29, f. 39.

26. Ioan Chioreanu, *Iosif Hodoș. Viața și activitatea sa*. Teză de doctorat (1976); Idem, *Gândirea social-politică a lui Iosif Hodoș. Rolul și locul său în mișcarea națională a românilor transilvăneni*, în „Sub semnul lui Clío. Omagiu Acad. prof. Ștefan Pascu”, Cluj, 1974. Date despre istoria Monarhiei la Ioan Chioreanu, *Geneza și sfârșitul Imperiului Austro-Ungar*, Târgu-Mureș, 1995. Despre Iosif Hodoș vezi și Morar Marcel, *Din activitatea Dr. Iosif Hodoș în perioada 1861-1880*, în „Corviniana”, 1996, 2, p. 157-170.

27. B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 208.

28. B.A.R., mss. S. 23(2)/D XXXI: Arhivele Naționale, Cluj-Napoca, fond Ilie Măcelariu, f. 48.

29. B.A.R., Secția de corespondență generală. nr. 75.900.
30. „Telegraful român”, XVII. 1870. nr. 7 din 22 ianuarie/3 februarie. p. 22. la Capitolul *O părere individuală*, unde se afirmă că pasivitatea „nu corespunde naționalității noastre, situației noastre geografice, dezvoltării culturii”.
31. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 83.
32. B.A.R., Secția de corespondență generală, nr. 75.910.
33. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 82.
34. B.A.R., Secția de corespondență generală. nr. 75.909; G. Neamțu, *Tirajul, cititorii și situația financiară a ziarului „Federațiunea”, 1868-1876*, în „Acta Musei Napocensis”, IX. 1972. p. 635-643.
35. Păcățian, *op. cit.*, IV, p. 269-271; 364-271; 364-379; V, p. 255-262; Hitchins-Maior, *op. cit.*, p. 202; Despre proces și condamnare, vezi G. Neamțu, *Procesele de presă ale ziarului „Federațiunea” (1868-1870)*, în *Români din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar*, Cluj-Napoca, 1978, p. 180-221.
36. B.A.R., Secția corespondență generală, nr. 75.910.
37. B.A.R., mss. S/23(2)/D XXXI.
38. „Traian”, 1870, nr. 14; la Cap. Apel. 3 februarie, semnat I. Măcelariu; Despre condamnarea lui Poruțiu, vezi G. Neamțu, *Procesele de presă...* p. 208-213; Sentința pronunțată în cazul tofălenilor a fost invalidată de Curtea de Casație, dar Poruțiu va fi condamnat pentru alte motive la 10 luni închisoare, 500 florini amendă și 48 florini cheltuieli de judecată, la sfârșitul lui 1870; Neamțu, *op. cit.*, p. 214-216.
39. B.A.R., Secția de corespondență generală nr. 75.911.
40. „Federațiunea”, III. 1870, nr. 17-349 din 3 martie/25 februarie.
41. B.A.R., Arhiva N. Hodoș, I. Varia, 29. d.
42. B.A.R., Secția de corespondență generală, nr. 75.911. Unii nu au fost însă mulțumiți de urmările Conferinței de la Turda. După trei luni, I. Botezan scria din Pesta: „Nu știu ce se mai face cu programul de la Turda; nu prea vedem semnele vieții. Avem la redacțiunea «Federațiunii» câteva declarațiuni de adeziune cu subscrieri. Acestea nu sunt destule *pro salute et prosperitate rei publice*. Ar fi timpul, cred eu, să împingem și cu umărul, unde nu ne este de ajuns până și cuvântul. Dar, în fine, mă mângâi și eu, ca mulți alții, cu *dabit Deus hisquoque finem!*”. În schimb, Botezan admiră lupta parlamentară a deputaților români din Pesta. El dorea radicalizarea și intensificarea luptei naționale și ca toți să aibă „minte din urmă a românului” – pe care o consideră ca cea mai bună și mai eficace – deoarece, credea, în mod greșit, că dualismul slăbea din ce în ce mai mult; în pofida micilor sale îndoieli, el nu și-a pierdut speranța în finalizarea cu succes a luptei și scria: „dar să nu ne dăm odată cu capul (se zice tot în Maramureș), că doar numai ce va răsări odată și pentru noi *glebae adstricti* soarele dreptății și al mătuinței”; vezi Arhivele Naționale Cluj-Napoca, f. I.M. Moldovan, nr. 2226.
43. B.A.R., Secția de corespondență generală, nr. 75.912.
44. „Gazeta Transilvaniei”, XXXIII, 1870, nr. 12 din 23/11 februarie, la Capitolul *Transilvania, Brașov, 22 februarie*, unde se afirmă că oamenii de stat unguri trebuiau să gândească nu numai „pentru astăzi, ci și pentru mâine... Numai prin exercitarea libertății adevărate față de toate popoarele Orientului pot

maghiarii să-și conserve naționalitatea și una pusețiune importantă în concertul acestor popoare”.

45. B.A.R., mss. S, 23(2)/D XXXI.

46. B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 216; Arhivele Naționale, Cluj-Napoca, f. Visarion Roman, V/75, f. 4, 5, 7. Despre Banca „Albina”, vezi Nicolae Petra Petrescu, *Monografia Institutului de Credit și economii „Albina”*, Sibiu, 1987, și Mihai Drecin, *Banca „Albina” din Sibiu, instituție națională a românilor transilvăneni, (1871-1918)*, Cluj-Napoca, 1982.

47. Vasile Netea, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Visarion Roman. Corespondența sa cu George Barițiu și Iosif Hodoș*, Sibiu, 1982, p. 10.

48. Idem, *op. cit.*, p. 47.

49. Idem, *op. cit.*, p. 51.

50. Idem, *op. cit.*, p. 69-70.

51. Idem, *op. cit.*, p. 59.

52. Magyar Országos Levéltár, K-150, 1867, R-16-2023, 4-2725; B.A.R., mss. rom., nr. 975, f. 349-354; nr. 1002, f. 244; Problema colaborării dintre România și românii transilvăneni tratată la: Apostol Stan, *Grupări și curente politice în România, între Unire și independență*, București, 1979, p. 337-352, și V. Russu, *Din lupta opiniei publice românești împotriva dualismului austro-ungar, 1866-1868*, în „Analele științifice ale Universității «Al.I. Cuza» din Iași”, Istorie, t. XIV, 1968, p. 47-70 Despre circulația presii politice și literare în acești ani și anii următori, vezi Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș, Dumitru Suci, Ioan Buzăși, *George Bariț și contemporanii săi*, vol. IV, București, 1978, p. 42-44. Vezi pe larg despre ajutorul oferit de statul liber românilor asupriți la Dumitru Suci, *Monarhia și făurirea României Mari 1866-1919*, București, 1997; D. Suci et G. Cipăianu, *Contributions à l'étude des relations roumaino-austro-hongroises au début du dualisme (1867-1868)*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia, 34, XXXIV, 1989, 2, p. 25-36; George Cipăianu, Dumitru Suci, *Le mouvement national roumain transylvain (1860-1872). Conception et action politiques*, în „Bulletin of the Center for Transylvanian Studies”, Volume IV, No. 3, May, 1995, Romanian Cultural Fundation, Cluj-Napoca.

53. Arhivele Naționale, Cluj-Napoca, fond Ioan Micu Moldovan, nr. 4191; *George Bariț și contemporanii săi*, vol. IV, p. 40.

54. Arhivele Naționale, Cluj-Napoca, fond Visarion Roman, V/100, f. 1.

55. B. Surdu, *Corespondența Bariț-Roman...*, p. 331.

56. Arhivele Naționale, Cluj-Napoca, fond Visarion Roman, V/75, f. 3.

57. Idem, fond Ioan Micu Moldovan, nr. 4216; *Bariț și contemporanii săi*, vol. IV, p. 43.

58. *Notiția*, p. 18.

59. B. Surdu, *op. cit.*, p. 331.

60. „Transilvania”, III, 1870, nr. 19 din 1 octombrie p. 229-230.

61. Arh. Naț. Cluj-Napoca, f. Visarion Roman, V/75, f. 2.

62. V. Netea, *op. cit.*, p. 66.

63. B. Surdu, *op. cit.*, p. 334-335.

64. Apostol Stan, *op. cit.*, p. 319-326.

65. B.A.R., mss. rom.; nr. 1001, f. 49-50.

66. Fran Zwitter, Jaroslav Sidak et Vaso Bogdanov, *Les problèmes nationaux dans la monarchie des Habsbourg*, Beograd, 1960, p. 103-108. Dată fiind această situație complexă și reală, mișcarea națională românească nu reușește nici ea să-și îndeplinească anumite planuri sau proiecte politice. Dacă deputații români continuă să combată în văzut lumii și în plin parlament anumite aspecte ale politicii dualiste, marele plan pasivist legat de înaintarea Memorandului general nu mai poate fi pus în aplicare. Renunțarea la anumite proiecte politice a fost interpretată de elementele tinere și radicale ca un fel de slăbiciune și moleșală politică, fără ca ele să realizeze că nu era posibil să îndeplinești în condiții interne și externe nefavorabile sau chiar vitrege proiectele sau planurile politice schițate anterior. Astfel, I.C. Drăgescu critică de pe pozițiile unei mentalități de stânga extremă mișcarea națională generală a românilor din Ungaria, dar este nemulțumit în special de cea a românilor ardeleni, de orientare pasivistă pe care o găsește cu totul nesatisfăcătoare. El scrie că românii „urmau politica porumbelului fript ce așteaptă să le cadă în gură din senin”. Drăgescu era de părere că românii ardeleni nu au acționat îndeajuns pentru a asigura o rezistență și o victorie morală solidă și puternică deoarece, fiind lipsiți de curaj cetățenesc, „au două mari păcate: lipsa de credință și nelucrarea”. În schimb, medicinistul român era mulțumit că frații lui de acasă au format un Comitet de solidaritate cu Franța lovită de prusaci, dovedind „solidaritatea ce domnește între daco-roman și galo-roman”; recomandă, de asemenea, ca românii ardeleni să felicite Parlamentul italian care era pe cale de a se muta la Roma, deoarece o adresă de adeziune și de solidaritate cu lupta pentru unitatea națională italiană ar constitui: „actul cel mai românesc... nu trebuie pierdută nici una ocaziune de a arăta Italiei că o amăm (iubim, n.n.) și că merităm să se intereseze de noi”; vezi Arh. Naționale Cluj-Napoca, f. I.M. Moldovan, nr. 2816.

67. A. Stan, *op. cit.*, p. 358-361.

68. L. Maior, *Le Mémorial de 1882 et son écho en Europe*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 2/1969, p. 283-296.

69. I. Papp, *Procesul Memorandului românilor din Transilvania, Acte și date*, vol. I-II, Cluj, 1932; Ștefan Pascu, *Din răsunetul procesului memorandist în masele populare*, Sibiu, 1944; V. Netea, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, (București, 1947); S. Polverejan, N. Cordoș, *Mișcarea memorandistă în documente (1885-1897)*, Cluj, 1973; D. Braharu, *Chestiunea română în Italia în timpul Memorandului*, Sibiu, 1942; Șerban Polverejan, *Activitatea secției din Paris a Ligii culturale în perioada memorandistă, în Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar (1865-1900)*, Cluj-Napoca, 1978, p. 307-323; Liviu Maior, *Memorandul. Filosofia politico-istorică a petiționarismului românesc*, Cluj, 1992; volumul colectiv *Memorandul 1892-1894. Ideologie și acțiune românească*, București, 1992. Alte date, vezi contribuțiile lui Gelu Neamțu, Șerban Polverejan, Nicolae Cordoș, Liviu Maior la *Istoria României. Transilvania*, vol. II (1867-1947), Cluj-Napoca, 1999, p. 425-597.

70. Ștefan Pascu, *Relations roumaino-slovaque à la dernière décennie du XIX-e*

siècle, în „R. R. H.“. 1968, nr. 3, p. 385-396; N. Cordoș, *Memorandul naționalităților (1892-1899)*, în „Acta Musei Napocensis“, IX, 1972, p. 255-275, Mircea Timbuș, Andrei Caciora, *Izvoare noi despre Congresul Naționalităților asupraite din Austro-Ungaria* (Budapesta, august 1895), în „Ziridava“, IX, 1979, p. 383-388.

71. Arh. Naț., Cluj-Napoca, fond Ilie Măcelariu, f. 11-12.

72. Idem, loc. cit., f. 13-14.

73. Idem, loc. cit., f. 17-18.

74. Idem, loc. cit., f. 19-20.

75. Idem, loc. cit., f. 21-22.

76. Idem, loc. cit., f. 22-24.

77. Idem, loc. cit., f. 25-26.

78. Idem, loc. cit., f. 27-28.

79. Idem, loc. cit., f. 29-31.

80. Idem, loc. cit., f. 32-33.

81. Idem, loc. cit., f. 33-34.

82. Idem, loc. cit., f. 35-36.

83. Idem, loc. cit., f. 39-40.

84. Idem, loc. cit., f. 44.

85. Idem, loc. cit., f. 45.

86. Idem, loc. cit., f. 46.

87. Idem, loc. cit., f. 47.

88. Idem, loc. cit., f. 49.

89. Idem, loc. cit., f. 52.

90. Idem, loc. cit., f. 53.

91. Idem, loc. cit., f. 54.

92. Arh. Naț., Cluj-Napoca, fond Blaj, colecția Ioan Micu Moldovan, nr. 4043.

93. M. Eminescu, *Opera politică*, vol. I. București, 1941, p. 94.

94. Idem, *op. cit.*, p. 40.

95. Idem, *op. cit.*, p. 35.

96. Idem, *op. cit.*, p. 77, 81.

97. Arh. Naț., Cluj-Napoca, fond Blaj, colecția Ioan Micu Moldovan, nr. 4043.

98. „Notiția“, p. 117.

99. „Telegraful român“, XIX, 1871, nr. 79 din 3/15 octombrie, p. 315; 80 din 7/19 octombrie, p. 319.

100. Arh. Naț., Cluj-Napoca, fond Ilie Măcelariu, f. 9; „Telegraful român“, IXI, 1871, nr. 85 din 24 octombrie/5 noiembrie, p. 339-340; 86 din 28 octombrie/9 noiembrie, p. 342-343; 87 din 31 octombrie/12 noiembrie, p. 347; 88 din 4/16 noiembrie, p. 352-353; 89 din 7/19 noiembrie, p. 356, unde Răcuciu neagă, într-o scrisoare din Pesta în 3/15 noiembrie 1871, că i-a scris lui Măcelariu că este pentru pasivitate; 91 din 14/26 noiembrie, p. 364-365; „Albina“, VI, 1871, nr. 91 din 7/19 noiembrie, la capitolul *Proces verbal din ședința din 29 octombrie 1871 pentru primirea părerilor inteligenței române despre conduita politică a națiunii române din Transilvania*; T.V. Păcățian, *op. cit.*, vol. V, Sibiu, 1909; problema tratată

succint la D. Suciū, *Activitatea politică a lui Ilie Măcelariu după Conferința de la Miercurea*, în „S.U.B.B.“, *Historia*, 2, 1977, p. 49-50.

101. Arh. Naț., Cluj-Napoca, fond Ilie Măcelariu, f. 41-42.

102. Arh. Naț., Cluj-Napoca, fond Ilie Măcelariu, f. 42.

103. Idem, f. 15.

104. „Telegraful român“, XIX, 1871, nr. 85 din 24 octombrie/5 noiembrie, p. 339-340.

105. Idem, XIX, 1871, nr. 89 din 7/19 noiembrie, p. 356.

106. Idem, XIX, 1871, nr. 87 din 31 octombrie/12 noiembrie, p. 347.

107. Arh. Naț., Cluj-Napoca, fond Ilie Măcelariu, f. 50.

108. Idem, f. 43.

109. Idem, f. 15-16.

110. Hitchins-Maior, *op. cit.*, p. 207.

111. B.A.R., mss. rom., nr. 981, f. 130-131.

112. Hitchins-Maior, *op. cit.*, p. 207.

113. *Barii și contemporanii săi*, vol. III, p. 269-275.

114. Hitchins-Maior, *op. cit.*, p. 211.

115. Idem, *op. cit.*, p. 211-214.

116. Idem, *op. cit.*, p. 211-212.

117. T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 618-624; alte date generale și specifice relative la întreaga perioadă a istoriei moderne a Transilvaniei la *Erdély története, harmadik kötet 1830-1831 napjáinking, szerkésztette Szász Zóltán*, Budapest, 1986, recenzată de Dumitru Suciū, *Aspecte ale politicii de asigurare națională și maghiarizare forțată a românilor din Transilvania în timpul dualismului*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca“, XXVIII, 1987-1988, p. 289-311; alte aspecte ale situației românilor din Transilvania la Idem, *Date privind situația politică și confesional școlară a românilor din Transilvania în prima decadă a dualismului*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca“, XXX, 1990-1991, p. 89-123; despre nemaghiari și negermani între 1848 și 1867 la Idem, *Considérations sur les structures de l'autorité d'Etat pendant 1848-1867 dans la Monarchie des Habsbourg et la situation politique: des nations non-hongroises et non-allemandes*, în „Nouvelles Etudes d'Histoire“, 8, București, 1990, p. 173-194, în limba română în „Steaua“, XLI, 1990, p. 56-62. Alte informații și reconstituiri privind mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1849-1918, vezi contribuțiile lui Dumitru Suciū la *Istoria României. Transilvania*, vol. I, Cluj-Napoca, 1997, p. 1005-1109, și *Istoria României. Transilvania*, vol. II (1867-1947), Cluj-Napoca, 1999, p. 19-36; 37-66; 67-86; 175-189; 351-389; 390-402; 403-424.

Capitolul VI

CONFERINȚA DE LA ALBA IULIA DIN 1872 ȘI CRIZA TEMPORARĂ A MIȘCĂRII POLITICE ROMÂNEȘTI, PÂNĂ LA 1879. ULTIMA PERIOADĂ A VIETII ȘI ACTIVITĂȚII LUI ILIE MĂCELARIU

1. Dezideratul Congresului sau al Adunării Generale

Activiștii se declară la Sibiu pentru activitate pe teren politic și pentru participare la alegerile de deputați. Organizarea alegerilor era încredințată unui Comitet, iar conduita deputaților și a națiunii era lăsată pe seama unui Congres sau a unei Conferințe, pe care urma să o convoace Șaguna și Vancea. Cei câțiva pasiviști prezenți la Conferință, concentrați în jurul lui Măcelariu, se declară pentru participarea românilor la lucrările pregătitoare pentru alegeri. Ei cer în zadar ca toate celelalte chestiuni, inclusiv participarea efectivă la alegeri și ținuta politică viitoare, să fie hotărâte de o nouă conferință, mai numeroasă. Șaguna și Vancea consimt să ceară Congres. Dar primul este conștient de greutate, inclusiv de cele interne, deoarece știa că nu toți liderii naționali îl doreau repus în fruntea treburilor naționale, deși acest lucru era cerut cu insistență de Comitetul activist de la Sibiu¹. Într-un prim apel, Comitetul sibian invită alegătorii români să participe la alegeri, arătând că românii erau capabili să desfășoare o activitate parlamentară meritorie, chiar pe terenul ostil al dualismului.

Într-un alt apel din 1872, Comitetul activist sibian își trădează prea timpuriu optimismul în legătură cu asigurarea participării românilor la alegeri, mai ales că și unii pasiviști s-au trezit în ceasul al unsprezecelea și s-au pronunțat pentru participare la alegeri. De aceea, Comitetul consideră că nu era nevoie să se întrunească un Congres național înaintea alegerilor din moment ce cei mai mulți erau pentru alegerea unor deputați naționali români. Comitetul arată că el s-a pronunțat pentru un Congres care să hotărască solidaritatea în ținuta și conduita politică viitoare a celor aleși și să elaboreze un program. Comitetul s-a adresat mitropoliților, a cerut guvernului aprobarea Congresului încă înaintea alegerilor. Dar la 1/13 iunie 1872, li s-a răspuns că acesta nu se putea ține decât după terminarea alegerilor parlamentare. Activiștii considerau că acest fapt nu constituie un prejudiciu pentru participarea la alegeri. Dimpotrivă românii trebuiau să intre hotărâți în bătăliile electorale pentru a-și alege deputații naționali, credincioși și devotați. Românii și deputații vor hotărî în viitorul Congres programa și postulatele politice. Comitetul anunță că a pregătit deja un material pentru un program politic și pentru formularea justelor revendicări naționale românești și a emis propuneri pentru promovarea și apărarea lui.

Materialul intitulat *Cauza română la 1872* a ieșit de sub condeiu lui Ioan Pușcariu, pe atunci judecător la Curtea Supremă de Justiție a Ungariei. Trebuie să spunem că în pofida atitudinii sale moderate din perioada Dietei de Încoronare de la Pesta, textul politic al lui Ioan Pușcariu este foarte bine documentat și compus cu multă rațiune și logică. Înaltul magistrat și funcționar român, implicat și în mișcarea românească încă din 1848, cunoștea perfect atât legislația maghiară sau diplomele și patentele imperiale, cât și doleanțele, eforturile și succesele parțiale ale românilor de a-și asigura limba și naționalitatea obținute în 1863-1864. El a dezvăluit, cu finețe și precizie, maniera nedreaptă în care a fost suprimată autonomia Transilvaniei, legislația sibiană sau modalitățile electorale perimate și învechite, îmbrăcate în false forme constituționale, prin care românii ardeleni au fost excluși de la exercitarea drepturilor politice și cetățenești.

Ioan Pușcariu atrăgea atenția guvernanților că forța statului nu consta în nesocotirea drepturilor poporului român. De aceea, el cere revocarea tuturor legilor ostile intereselor națiunii sale, căreia trebuia să i se recunoască autonomia teritorială, limba și naționalitatea politică. Pușcariu recomanda ca deputații români aleși să lucreze pe cale parlamentară și legislativă; o deputație ad-hoc, formată din 10-15 fruntași, conduși de cei doi Mitropoliți, trebuia să ceară tronului și guvernului maghiar satisfacerea doleanțelor juste și îndreptățite ale națiunii române².

Cercetarea atentă și minuțioasă a documentelor vremii ne dezvăluie concret unele manevre guvernamentale, dar și conflicte, defecțiuni și confuzii interne din sânul mișcării naționale românești care au făcut imposibilă convocarea unei Adunări Generale sau al unui Congres național atât înainte, cât și după alegerile parlamentare din 1872. Trebuie să spunem că doar un asemenea Congres, la care ar fi participat cel puțin peste o mie de delegați, s-ar fi putut pronunța în numele națiunii române, în calitatea de reprezentant veridic al ei. Numai un număr mare de intelectuali români, fie laici fie ecleziastici, puteau să revendice că reprezintă majoritatea reală a națiunii. Doar în asemenea formație ei puteau elabora hotărâri obligatorii pentru toți românii în privința problemelor majore ce frământau mișcarea națională și anume: tacticile și metodele cele mai adecvate și mai moderne pentru a educa din punct de vedere politic poporul și a combate regimul, modalitățile de a susține lupta în vederea ușurării statutului politic al națiunii române, oportunitatea sau inoportunitatea tratativelor cu guvernanții și condițiile în care se puteau desfășura acestea etc.

După părerea noastră, un asemenea Congres sau Adunare generală națională nu puteau fi convocate în condițiile politice generale din 1872, decât de către cei doi mitropoliți români și mai ales de Șaguna. Acesta, pe lângă că posedea calitatea de unic președinte în viață al Comitetului național permanent din 1861, ce nu fusese interzis niciodată de autorități (așa cum se întâmplase cu Comitetul Central de la Miercurea), era o personalitate politică

prestigioasă. Șaguna ar fi putut impune respect până și guvernului ungar. El ar fi putut convoca Congresul și înaintea alegerilor bazându-se chiar pe legile în vigoare, dacă n-ar fi intervenit unele manevre greșite și atitudini timorate și nerealiste ale mitropolitului greco-catolic Ioan Vancea, cu care era însă necesar să acționeze împreună pentru realizarea unei solidarități politice românești demne de respect.

Fără realizarea acestei solidarități și a Congresului sau a Adunării generale, conferințele naționale de la Sibiu sau de la Alba Iulia, la care au participat de la 150 până la 213 frunțași politici, nu se puteau pronunța în numele națiunii. Asemenea reprezentanțe erau prea mici din punct de vedere al proporției numerice sau al zonelor locuite de românii Transilvaniei și aceasta indiferent cât de mari erau personalitățile sau liderii participanți. În mișcarea națională apăruse deja, alături de garda veche, și o gardă sau o generație tânără care-și cerea în cadrul ei locul cuvenit și care dorea s-o întinerească, s-o reactiveze și să o situeze pe un făgaș nou adecvat situației politice concrete și reale.

Au apărut însă în mod obiectiv unele conflicte și confuzii datorate rezistenței și contra măsurilor luate de garda veche care nu se dorea exclusă de la conducerea mișcării. Ea își apăra cu strășnicie hotărârile, soluțiile și tacticile vechi pe care le credea mai bune decât pe cele profesate de tineri. Oricum, însă, conferințele de la Sibiu și Alba Iulia, în care au precumpănit fie activiștii, fie pasiviștii, s-au desfășurat pe căile vechi fracționiste și separatiste. Deoarece lupta leală se putea duce numai în forul amintit, al Congresului sau al Adunării Generale, ele sunt interpretate ca obligatorii doar de adepții unora sau altora dintre ei. De aceea, asemenea adunări modeste lasă deschise pe seama viitorului toate problemele și frământările politice interne legate de alegerea tacticii, completările revendicărilor programatice, elaborarea unor programe noi, făurirea unității de acțiune a tuturor românilor din Ungaria etc. Sperăm ca toate afirmațiile noastre să fie confirmate de reconstituirea și de interpretarea fidelă a actelor,

documentelor, mentalităților provenite din interiorul mișcării politice românești.

Comitetul național din Sibiu aprecia că până ce s-a acționat activ pe teren politic și sub conducerea mitropoliților, în mișcarea națională a domnit solidaritatea și armonia generală și s-au obținut rezultate multumitoare în cadrul situației politice premergătoare dualismului. Dar exact când schimbarea regimului pretindea întărirea solidarității, o parte a fruntașilor a acționat altfel și a provocat dezbinare ceea ce a făcut ca nava națiunii să rămână practic fără cârmaci și să plutească în nesiguranță. De pe terenul natural al activității politice s-a trecut la pasivitate absolută care a fost una din cauzele pierderilor suferite în ultimul timp. Comitetul afirma că poporul a devenit pradă mașinațiilor străine și era reprezentat în Dieta țării prin străini, dintre care unii au fost aleși chiar de românii amăgiți ce nu mai erau obișnuiți să-și asculte conducătorii. Pe de altă parte, celelalte națiuni acționau activ, participau la alegeri în mod solidar, încercând să-și apere prin acest mijloc interesele în pofida faptului că dreptul electoral le era dat într-o măsură mică și modestă; mulți români din diferite zone ale Transilvaniei pretindeau adoptarea grabnică a activismului politic. Din aceste motive, Comitetul sibian s-a declarat pentru participare la alegeri, colaborarea cu alte comitete și cluburi naționale și solicitarea mitropoliților în vederea alegerii unui organ central viabil care să precizeze postulatele și ținuta politică a națiunii și a aleșilor ei.

El își exprima speranța că mitropoliții vor îmbrățișa activismul politic și vor stabili prin exemplul și prestigiul lor solidaritatea națională. Primul solicitat era Șaguna ca singurul președinte în viață al Comitetului din 1861, investit cu această calitate prin voturile Congreselor din 1861 și 1863. Mitropolitul era rugat să se adreseze lui Vancea pentru a se trece la acțiune. Comitetul spera că dacă se vor realiza aceste deziderate nava națiunii va pluti în cursul său natural pe marea politică. Adresa a fost elaborată la 10 mai 1872 și era semnată de președintele Comitetului, Paul Dunca, și de notarii ei, dr. Ioan Borgia și dr. Ilarion Pușcariu³.

În același timp, Comitetul a înmănat lui Șaguna și alte materiale politice importante și anume protocolul Conferinței din 5-6 mai, apelurile către cluburile naționale și conceptul apelului către întreaga intelectualitate română din Transilvania. În apelul din 7 mai către cluburi, Comitetul preciza că, dacă Mitropoliții nu luau inițiativa în sensul celor propuse, va sonda opiniile cluburilor sau eventual va convoca el intelectualitatea română la o consultare generală. Cluburile erau înștiințate că Adunarea sibiană din 5-6 mai 1872 și-a ales Comitetul ce li se adresează în persoanele sibienilor Paul Dunca, Nicolae Popeea, Ioan V. Rusu, Constantin Stejariu, Zaharia Boiu, Ioan Tulbașiu, dr. Ioan Borcia, Ioan Preda, dr. Ștefan Păcurariu și Ioan Poparadu, iar din afara Sibiului au fost aleși Bran Pop de Lemeny, Alexandru Bohățel, dr. Ioan Rațiu, Ioan Codru Drăgușianu, Petru Nemeș, dr. Lazăr Petcu, Nicolae Barbu, Nicolae Străvoiu și S. Barha. Majoritatea covârșitoare a Comitetului consideră că prin participarea la alegeri se răspundea unei necesități arzătoare simțită în mai multe părți ale Transilvaniei. Ea ar fi scos poporul român din pericolul de a nu-și practica un drept cetățenesc fundamental sau de a cădea sub influența unor propagande străine care l-ar despărți de frunțașii săi naționali. Numai prin activitatea politică ce era practică de toate națiunile statului se putea reinstitui o procedură solidară care lipsise până atunci. De asemenea, Comitetul anunță cluburile că realizarea înțelegerii și a unui organ central viabil prin intermediul mitropoliților era dorită de toți românii Transilvaniei.

Participarea la alegeri nu prejudicia înțelegerea comună deoarece toți frunțașii aveau interesul ca alegerea deputaților naționali să fie făcută solidar. Prin ea se realiza măcar profitul practic că se boicota alegerea unor deputați străini ostili. În plus, poporul învăța că are interese comune, are nevoie de solidaritate și disciplină și era capabil să dovedească că poate și știe să-și apere prin el însuși drepturile, fie ele mari sau mici. Participarea la alegeri va avea adversari puțini din moment ce deciziile de la Miercurea au fost aplicabile doar la ciclul parlamentar 1869-1872 și tocmai acei

frunțași care le-au proclamat au susținut la Sibiu în 5-6 mai că era necesară participarea la lucrările pregătitoare pentru alegeri.

Majoritatea activistă a respins, pe baza unui motiv practic, acele propuneri ale minorității pasiviste prezentă la Sibiu care cereau ca participarea efectivă la alegeri să fie lăsată pe seama unei conferințe generale noi.

Dacă frunțașii pregăteau poporul pentru alegeri, acesta, antrenat în acțiune sau nu va mai putea fi abătut de la urne sau se va crea în sânul său confuzie și neîncredere față de dispozițiile ce se contraziceau unele pe altele. Comitetul din Sibiu insistă în mod deosebit asupra necesității de a chema pe fâgașul politicii naționale pe toți frunțașii națiunii „de la cei mai mari până la cei mai mici“. Organul central conducător urma să fie conceput astfel încât să cuprindă atât generația veche de luptători, cât și generația nouă deoarece numai așa se putea înlătura dezbinarea și discordia dintre frunțași. Mitropoliții ar fi fost cei mai în măsură să realizeze acest lucru. Cluburile erau solicitate să sprijine inițiativa Comitetului, să se pregătească pentru alegerile parlamentare, să-și numească candidatul de deputat și să conducă alegătorii în mod solidar și disciplinat la urne. Cluburile erau invitate să-și exprime opiniile în legătură cu întreaga problemă a mișcării naționale prin corespondențe adresate consilierului gubernial pensionat Paul Dunca, președintele Comitetului⁴.

Din componența acestuia se poate ușor observa că generația de luptători activiști tineri, formată din juriștii Borcea, Preda, Nemeș, Barbu, Străvoiu, Barha etc. încerca să se alieze cu activiștii mai vechi proveniți fie din rândul clerului fie dintre funcționarii pensionați sau activi ca: Șaguna, Bohățel, Dunca, Popeea, Rusu, Stejariu, Codru Drăgușianu, Petcu, Tulbașiu pentru a-și face loc pe câmpul activității politice naționale. Comitetul a expediat lui Șaguna un concept de apel pe care urma să-l adopte atât el cât și mitropolitul unit Vancea și să-l adreseze întregii intelectualități române din Transilvania. Pe baza dorinței exprimate la Sibiu, în 5-6 mai, mitropoliții trebuiau să convoace în 6/18 iunie 1872 o

conferință la Alba Iulia care să întrunească un număr mare de participanți și să reprezinte toată națiunea română. Adunarea urma să dezbată chestiunea sau „întrebarea gravă” referitoare la alegerea de către românii ardeleni a deputaților dietali pentru ciclul parlamentar trienal 1872-1875.

Imediat ce a primit actele Comitetului, Andrei Șaguna i-a scris lui Vancea în 10 mai 1872, anexându-i copiile lor pentru a se informa mai bine și mai complet asupra situației. Șaguna a primit propunerile și îl roagă pe Vancea să accepte încrederea pe care Comitetul din Sibiu a investit-o în persoana lui și să-l înștiințeze dacă acceptă începerea inițiativei deoarece zilele trec repede și vremurile cer să se întreprindă acțiuni concrete în folosul mult încercatei națiuni române⁵.

Ioan Vancea acceptă idea convocării unei Adunări generale, dar își exprimă rezervele față de obligativitatea înfăptuirii tuturor inițiativelor sibiene. Astfel, el îi răspunde la 14 mai lui Șaguna că declarațiile din 5-6 mai nu pot fi considerate ca fiind ale întregii națiuni române. Recunoaște însă că ținerea unei Conferințe naționale pentru limpezirea părerilor și fixarea ținutei politice după realitățile și împrejurările prezente constituie un deziderat general al românilor transilvăneni. Din păcate, consideră că pentru convocarea ei era strict necesară înaintarea unei cereri către guvern în vederea obținerii unei aprobări prealabile⁶.

La 17 mai 1872, Andrei Șaguna îi scrie lui Vancea că nu era nevoie de obținerea unei aprobări în vederea convocării Adunării (întrucât conferințele și adunările erau garantate de legile constituționale), ci de o simplă înștiințare despre ținerea Adunării adresată comisarului regal Emanuel Péchy. Chiar și înștiințarea către comisar urma să fie făcută după tipărirea și publicarea Apelului convocator. În ceea ce privește componența Adunării, Șaguna recomandă în mod judicios ca, în fiecare unitate administrativă, protopopii și șefii politici laici locali să dispună ca toate municipiile și comunele române să-și aleagă unu sau doi delegați care, adunându-se în centrele comitatelor, districtelor sau

scaunelor sau în alte orașe și comune, să-și desemneze, la rândul lor, unu sau doi deputați pentru conferința generală națională'. Propunerea odată aplicată ar fi fost de natură să creeze o efervescentă politică deosebită în rândul românilor din orașele și satele Transilvaniei.

Mitropolitul greco-catolic Vancea se sperie însă de ideea convocării unei Conferințe, Congres sau Adunare generală fără aprobarea oficială prealabilă a guvernului ungar: el nu consideră suficientă doar înștiințarea despre ținerea unei asemenea întruniri politice numeroase și importante ale cărei urmări nu se puteau prevedea și calcula înainte. Este drept că unele materiale apărute în ziarul guvernamental român „Patria“ sau în unele ziare străine l-au influențat, timorându-l și mai mult pe prea prudentul mitropolit. Acesta îi scrie la 19 mai 1872 lui Șaguna că i-a parvenit ziarul „Patria“, ce avea strânse relații cu guvernul; acesta în numărul 49 din aprilie/mai 1872 își exprimase părerea sa – și după bănuiala mai mult sau mai puțin justificată a lui Vancea și pe aceea a guvernului – în legătură cu convocarea unui Congres al românilor ardeleni de către mitropoliții lor. Vancea a selectat anume pasaje din articolul care atacau inițiativa amintită. Dacă guvernul ar aproba ținerea unui Congres național oficial, ar accepta deciziile lui ca fiind postulatele poporului român și pe baza lor ar trata cu românii, acest lucru ar echivala cu a recunoaște o parte din cetățenii patriei ca o autoritate politică independentă de stat și a-i constitui ca stat în stat. Hotărârile unui asemenea for puteau lesne să intre în contradicție cu legile existente și să primejduiască existența statului. Pe de altă parte, același ziar scria că un Congres nu se putea convoca după placul mitropoliților și doar cei invitați de aceștia să posede dreptul de consultare și de votare.

El ar trebui convocat pe baza unei legi, reguli sau ordonanțe care să respecte principiile reprezentanței populare; deoarece nu exista o atare lege sau regulă, mitropoliții ar trebui să înainteze un atare proiect guvernului și chiar dacă se acceptă ideea puțin probabilă că guvernul ar aproba Congresul, alegerea membrilor lui

nu s-ar putea înfăptui nici la sfârșitul lunii iulie. În acest caz, românii ardeleni intrați în criză de timp n-ar putea răspunde până la deschiderea sesiunii parlamentare la dilema să trimită sau nu deputați la Pesta. În concluzie, ideea unui Congres național politic contrazicea Parlamentul și constituția și era nepractică și nefolositoare. Vancea insistă din nou asupra nefericitei sale păreri că era absolut obligatorie obținerea aprobării guvernamentale prealabile pentru ținerea Conferinței generale sau orice nume i s-ar mai acorda. Fără aprobarea guvernului nu se putea ține un Congres cât de cât important și demn de atenție⁸.

De fapt, în acest timp, circulau unele materiale scrise după care în fața convocării și ținerii unei asemenea Adunări ar exista cel puțin 12 piedici sau „dificultăți“. În primul rând, exista temerea de afirmația ziarului „Ungarische Zeitung – Correspondenz“ luată după „Reforma“, potrivit căreia mitropoliții convocatori ar fi responsabili de modalitatea în care s-ar fi desfășurat Conferința și pentru urmările ei. Apoi nimeni nu putea prevedea ținuta și direcția unei Conferințe la care puteau participa mii de spirite iritate sau excitate; de asemenea era imposibil să prevezi programul ce ar fi fost adoptat de majoritatea participanților și el putea să compromită pe ambii mitropoliți. Se considera dificilă menținerea ordinii în timpul dezbaterilor și imprevizibile scenele ce puteau interveni în acele momente și nu se știa cine le va putea înlătura dacă era cazul. Partidele activistă și pasivistă se vor strădui să-și valideze principiile și convingerile și nu puteai prevedea urmările și concluziile dezbaterilor.

Era greu să atingi în asemenea condiții scopul salvator ce se intenționa și nimeni nu putea fi sigur că rezultatul Conferinței va mulțumi întreaga intelectualitate română sau măcar majoritatea ei. Nimeni nu putea conta cu siguranță că pasiviștii vor consimți cu spiritul dezbaterilor propuse sau se va putea înfăptui capacitatea lor și prin ea solidaritatea generală. Urmările Congresului puteau fi dezastruoase pentru regim și regretabile pentru națiune, deoarece era greu de presupus că interesele celor două părți se puteau

reconcilia într-o Conferință. Nu se puteau măsura nici dimensiunile confuziilor politice, ce puteau rezulta din dezbaterile Conferinței, mai ales că circulau atâtea păreri contradictorii și „programe curioase“ în legătură cu treburile Transilvaniei. În sfârșit, adepții acestor opinii se întrebau ce scuză și ce mântuire ar avea mitropoliții dacă consecințele Conferinței ar fi defavorabile intereselor tronului, regimului sau ale națiunii?

Trebuie să admitem că dacă cineva vedea atâtea piedici în calea convocării unei Adunări numeroase este greu de presupus că s-a lăsat antrenat ușor sau a depus un zel deosebit în această acțiune. De altfel și Vancea a invocat, la un moment dat, vremurile și împrejurările fatale și pline de enigme pentru a-și justifica părerile și tărăgănelile. El afirmă că știri sosite din mai multe părți confirmau părerea că mitropoliții să nu ia inițiativa convocării Conferinței fără să amintească faptul că din alte zone soseau telegrame și scrisori care solicitau tocmai acest lucru. Vancea prefera ca intelectualii laici sau cluburile lor să ia inițiativa deoarece și fruntașii laici unguri, secui și sași își convocau concetățenii lor la adunări pentru a se sfătui în legătură cu alegerile de deputați în Dietă¹⁰.

La 24 mai 1872, Șaguna îi scria lui Vancea că și el a urmărit prin propunerile făcute până atunci să satisfacă legile constituționale care garantau dreptul la Adunări ce era de altfel practicat în toată țara. Avusese și el în vedere binele națiunii, informarea onestă a regimului despre dorințele și revendicările ei și realizarea unei solidarități naționale. Cunoștea și el foarte bine articolul din „Patria“, la care apelase Vancea pentru a-i respinge modalitatea susținerii unei Conferințe generale și nu al unui Congres. Șaguna îi atrage atenția că în același articol exista un pasaj care subliniase clar că dacă susținătorii ideii unui Congres nu doreau să dea un caracter oficios adunării românilor, ci urmăreau doar ca aceasta să poarte formal titlul de „Congres“, atunci nu era necesară nici un fel de „licență“ sau aprobare a guvernului pentru ținerea lui.

De altfel, Șaguna a interpretat întotdeauna în acest sens o Conferință generală a frunțașilor naționali. De aceea susține din nou că nu era necesară o aprobare oficială prealabilă a guvernului, ci doar o simplă înștiințare. Observând temerile lui Vancea, Șaguna consimte să modifice modalitatea convocării conferinței, propunând ca cei doi mitropoliți să convoace direct întreaga intelectualitate română din Transilvania la Conferința generală de la Alba Iulia pe ziua de 6-18 iunie 1872. Pe agenda Conferinței era înscrisă hotărârea conduitei naționale a deputaților români în Dieta țării. Șaguna i-a expediat lui Vancea conceptul de apel rugându-l să-l aprobe și să-l semneze pentru a putea fi tipărit în „Telegraful român”.

Aceasta însemna că viitoarea Conferință generală va privi ca fapt hotărât participarea românilor la alegeri și va dezbate doar conduita politică ulterioară a deputaților ce vor fi aleși. Înștiințarea guvernului după publicarea Apelului comun era ingenioasă deoarece guvernul maghiar nu mai putea opri legal Conferința generală fără a-și contrazice propriile sale legi, care garantau dreptul la adunări, sau fără a adânci și mai mult nemulțumirea generală a românilor Transilvaniei. Șaguna, foarte abil și priceput în politică, considera inutilă obținerea aprobării prelabile a Conferinței deoarece acest lucru nu era cerut de legi. În schimb, insistențele lui Vancea de a obține acordul prealabil era de natură să ofere un mijloc legal guvernului, punându-l în situația de a putea interveni prin răspunsul său nu pentru a zădărnici Conferința, ci doar în sensul amânării ei până după alegeri. Șaguna încerca să evite tocmai acest lucru.

La 29 mai 1872, Ioan Vancea, în răspunsul său către Șaguna, se dovedește a fi relativ mai liniștit după ce modalitatea convocării Adunării generale a fost modificată prin propunerile din 24 mai. Acum nu i se mai pare că ar exista dificultăți de neînving în fața acestei acțiuni. Totuși, îi atrage atenția că, dacă ei ca frunțași ai celor două Biserici române se gândeau să promoveze și interesele augustului Tron și ale înaltului guvern, era de neconceput să nu cunoască dinainte dacă cercurile guvernamentale considerau

oportună Conferința generală, ceea ce presupune că era absolut necesară obținerea aprobării. În concepția lui Vancea, nu era suficientă doar consultarea națiunii române în această chestiune, ci și a tronului și a guvernului, deoarece el se vedea pe sine însuși ca și pe celălalt mitropolit în postura de mediator între toate părțile interesate. „Concesiunea la locurile mai înalte“ – scria Vancea – era cu atât mai necesară cu cât de la mitropoliți se aștepta ca întreprinderile lor să fie corecte și executate astfel încât guvernul sau tronul să nu le poată face nici un fel de imputare întemeiată. Lucrurile stăteau cu totul altfel dacă erau îmbrățișate de fruntașii laici care puteau fi de orice convingere sau partidă politică: în această calitate erau în măsură să-i convoace pe adepții convingerilor lor pentru a se consulta despre diversele chestiuni politice ce îi interesau, după cum procedau fruntașii altor națiuni din Ungaria sau chiar și liderii naționalităților din Transilvania¹².

Este interesant că Vancea a reușit, totuși, să-și învingă temerile în fața multiplelor dificultăți ce le vedea în calea unei Adunări generale și să accepte până la urmă soluția, fără să renunțe la a reaminti preferința sa ca laicii să întreprindă o asemenea acțiune. Explicația o găsim în presiunile exercitate asupra lui din mai multe părți ale Transilvaniei, care-i cereau ca împreună cu Șaguna să convoace Adunarea generală. Aceasta însemna că, dacă este adevărat că în mișcarea națională circulau păreri contrare intrării mitropoliților pe terenul politic, nu este mai puțin adevărat că existau mult mai multe propuneri care le cereau să ia inițiativa.

După ce s-a hotărât – cam tardiv ce-i drept – să accepte inițiativa convocării Adunării generale, Vancea considera acum că mitropoliții făceau acest pas în speranța că în Adunare nu se va face nimic în paguba tronului, a regimului și a țării. Dacă cineva va acționa în direcție contrară, acela și nu mitropoliții trebuia să cadă sub asprimea legilor „criminale“. Lor nu li se putea imputa pe drept rezultatul Adunării generale, oricare ar fi el. Iar națiunea nu era în drept să se opună preluării președenției Adunării de către mitropoliți deoarece o posedau de drept în virtutea alegerilor din

1861-1863. Ca arbitri, ei nu garantau în favoarea unui efect al Adunării sau al altuia¹³. Dar nimeni și nimic nu l-au putut determina pe Vancea să renunțe la nefericita idee de a cere în scris guvernului aprobarea prealabilă a Conferinței.

Mai multe cluburi naționale zonale îl solicită pe Vancea să colaboreze cu Șaguna în vederea convocării Adunării generale. Astfel, clubul național al intelectualilor români din Munții Apuseni îi trimite la 23 mai o adresă semnată de Ioan Gall, vicepreședinte, și Iosif Crișan, notar al clubului. Mitropolitul este înștiințat că clubul a ținut la Abrud o ședință în aceeași zi și s-a declarat mulțumit de adresa Comitetului sibian din 16 mai care îl atenționează că mitropoliții s-au pus în fruntea treburilor naționale. Comitetul din Sibiu este interpretat de club doar ca un comitet inițiator și de aceea Vancea este rugat ca în cel mai scurt timp să convoace la o Conferință generală sau la un Congres pe toți fruntașii români din Transilvania după normele convocării Congresului din 1861. Clubul solicita ca participarea funcționarilor români în activitate să fie exclusă. Conferința trebuia să hotărască în mod definitiv și în calitatea ei de for suprem îndreptățit asupra tuturor afacerilor politice și în special să fixeze ținuta românilor transilvăneni față de viitoarea Dietă a Ungariei¹⁴. Într-o telegramă expedită de Gavril Manu în numele clubului național comitatens al Solnocului de Mijloc, Vancea era de asemenea solicitat și din partea acestui for local să convoace urgent Conferința generală la Alba Iulia¹⁵.

Clubul național român din comitatul Clujului îi telegrafia că el nu recunoaște hotărârile conferinței sibiene din 5-6 mai. Acest for se va supune doar deciziilor elaborate de Conferința generală convocată de mitropoliți la Alba Iulia; era însă strict necesar ca aceasta să fie ținută repede, în timp util, și anume timpuriu înaintea alegerilor parlamentare. Clubul afirmă că fără un program național clar stabilit de Conferința generală nu va participa la alegeri, ci va persevera în pasivitate¹⁶. De asemenea, clubul român al Scaunului Orăștiei îl roagă pe Vancea ca împreună cu Șaguna să convoace Congresul la Alba Iulia. Telegrama este semnată de Popovici și

Herlea, președintele și notarul clubului¹⁷. În conferința clubului român din comitatul Alba de Jos, Vancea este rugat să răspundă dacă Congerința generală de la Alba Iulia se va ține sau nu pe ziua de 18 iunie pentru a se putea orienta. Barbu, semnatarul telegramei îl anunță că răspunsul poștal este deja plătit¹⁸.

Paul Dunca, președintele Comitetului activist din Sibiu, i se adresează printr-o scrisoare din 25 mai 1872 direct lui Vancea. El îl anunță că a meditat asupra situației triste în care se aflau românii transilvăneni și speră că mitropolitul unit simte necesitatea de a păși activ pentru înlăturarea relelor din mișcarea națională. În acest scop îi trimite copia scrisorii unui fruntaș român cu conținutul căreia era de acord în privința procedurii ce trebuia urmată pe teren politic prin convocarea unei Conferințe generale și nu a unui Congres. Convocarea Conferinței generale se putea face fără nici o dificultate respectând normele folosite de românii din Ungaria, pentru ședința lor din 9 mai 1872 de la Arad, și de cei ardeleni, pentru cea de la Miercurea din 1869.

După părerea lui Dunca, nu era nevoie de nici o aprobare sau „concesiune“ a guvernului, ci Conferința trebuia convocată printr-un apel în ziarele publice românești. Chiar guvernul va privi Conferința aceasta cu ochi mai buni decât Conferințele de la Arad și Miercurea, deoarece avea încredere mai mare în loialismul mitropoliților ca șefi ai acesteia. Conferința generală nu urmărea altceva decât să lămurească ideile și să aplaneze conflictele între opiniile diferitelor facțiuni ale intelectualității române. Toți fruntașii și intelectualii români fără excepție trimiteau la promovarea binelui comun și a fericirii poporului însă pe cărări deosebite și cu mijloace diferite. Acestea sunt, în schimb, diametral opuse. Pe acest teren se ducea o luptă acerbă între activiști și pasiviști. În concepția lui Dunca, marele avantaj al Conferinței generale convocate de mitropoliți va fi că ea va tranșa definitiv dilema, va hotărî între ambele partide politice românești, stabilind odată pentru totdeauna ale cui argumente sunt mai solide și mai salutare intereselor naționale. Exact ca în natură, care nu permitea

să existe două entități absolut egale și similare, și Conferința generală va stabili victoria uneia sau alteia dintre partide. Hotărârile ei vor fi dătătoare de ton și de măsură pentru întreaga intelectualitate română din Transilvania și deci și pentru partidele care până atunci se combătuseră atât de dur¹⁹. Deci Conferința generală putea realmente să pună capăt conflictelor interne și să instituie solidaritate în sânul mișcării naționale.

Lângă această scrisoare se află atașată și copia scrisorii adresate, la 17 mai 1872, de Alexandru Bohățel lui Paul Dunca. Desigur, Dunca spera ca și principiile profesate în scrisoare să-l influențeze pe Vancea în sensul dorit de Comitetul ce-l prezida. Alexandru Bohățel se declara de acord cu participarea românilor la alegeri, cu formarea organului central pentru elaborarea programului și a ținutei politice și cu repunerea mitropoliților în fruntea națiunii. Bohățel afirma că și în timpurile cele mai nefericite românii apăsați simțeau măcar mângâierea că arhipăstorii se aflau în fruntea lor. După 1861, până ce mitropoliții au deținut conducerea politică, acțiunile naționale au insuflat respect atât amicilor, cât și adversarilor românilor.

Dar când au apărut neînțelegerile între mitropoliți, fruntașii români s-au împărțit nu numai în două partide, ci și în mai multe fracțiuni. Acest lucru i-a împiedicat pe români să manevreze în mod solidar între cele două partide politice maghiare puternice (probabil deakistă și stânga centrală a lui Tisza), să se folosească de diferendele dintre ele și să-și atingă anumite scopuri politice. Dar românii rămași fără conducători și dezbinați nu numai că nu au înaintat din punct de vedere politic, dar și-au pierdut tot prestigiul moral de care s-au bucurat în perioada celor 7 ani, când au fost conduși de mitropoliți și au acționat solidar. Bohățel știa bine că în 1866-1867 nu mitropoliții s-au retras de la conducere, ci după apariția conflictelor majoritatea națiunii sau mai precis aceia care-și buciunau principiile politice prin gazete s-au alăturat pe lângă acel șef bisericesc a cărui politică le suna mai plăcut și mai frumos la ureche (Șuluțiu), iar al doilea a rămas afară din jocul politic. Dar

apoi mitropolitul căruia i se striga din toate părțile „Osana“ și a cărui politică era urmată de mai mulți indivizi nu a mai făcut nimic.

Căpitanul suprem al Năsăudului a auzit că Șaguna era foarte bolnav și acest lucru constituia o nenorocire națională deoarece națiunea avea mare nevoie de el și de celălalt mitropolit. Conferința generală convocată de aceștia trebuia să stabilească programul general care să fie acceptat de intelectualitatea română și de toți alegătorii români. Dacă se vor face alegeri fără un asemenea program, românii ar cădea iarăși în situația de atunci. În unele cercuri se vor alege români atașați de partida liberală deakistă care recunosc legea XII din 1867, sau deputați ai stângii, federaliști, pasiviști și „mai știe Dumnezeu de ce colorit politic“; aceștia nu ar putea acționa unitar niciodată.

Bohățel sublinia că nu trebuia pierdut din vedere faptul că, în unele zone ale Transilvaniei (comitatul Solnocului de Mijloc, Hunedoara, Făgăraș și în alte părți), alegătorii români au căzut sub influența partidelor politice maghiare, iar câțiva intelectuali laici și eclesiastici și-au asumat unele obligații față de aceste partide. Numai hotărârile și programul unei Conferințe generale dirijată de cei doi mitropoliți ar fi în măsură să-i scoată pe aceștia de sub influențele străine și să-i aducă pe terenul activității naționale. Experiența lui de unsprezece ani și mai ales aceea din ultimii trei ani l-au convins pe Bohățel că pe terenul politic trebuia lucrat activ. El a reușit să salveze proprietăți românești de zeci de mii de km² în zona Năsăudului în valoare de mai multe milioane de florini, considerate pierdute sub regimurile trecute. Desigur nu era posibil nici pe această cale să obții dintr-o dată tot ce dorești. Dar există șansa ca, în legislatura viitoare a Parlamentului, românii să obțină realizarea măcar a unor dorințe naționale.

Pe de altă parte, activismul politic ar scuti poporul de demoralizare și ar putea ascunde o slăbiciune pe care străinii încă n-o cunoșteau. În parlament, ar ieși la vedere în fața lumii și s-ar face cunoscuți mai mulți fruntași români decât pe oricare altă cale. Deputații români să-și caute aliați și să nu fie izolați. Bohățel nu

dorea însă o alianță cu partida stângă extremă maghiară, deoarece adepții ei erau mai naționaliști și mai șovini („maghiari cu mult mai roșii“) decât ceilalți și partida aceasta nu era capabilă să guverneze. Dacă românii s-ar coaliza cu ea sau ar rămâne în minoritate, sau dacă ar fi obținut majoritatea în alegeri, un asemenea Parlament ar fi fost dizolvat. În cazul că Parlamentul ar fi fost ales a doua oară, existau toate șansele să se instituie un regim absolutist maghiar aristocratic de la care Bohățel nu spera nimic²⁰.

El făcea parte din grupul de orientare politică realistă care urmărea ca prin alianțe subtile și bine gândite să încerce salvarea unor drepturi naționale și în condițiile noului regim instaurat la 1867. După toate aparențele, el ar fi preferat ca, în loc să se certe, frunțașii români să se fi folosit de contradicțiile dintre adepții lui Deák și ai lui Tisza pentru a smulge câteva concesii politice. Pușcariu, care făcea parte din același grup, dorise ca frunțașii români strâns uniți să se fi folosit și de tratativele duse între Viena și partidele maghiare în 1865-1866 pentru a salva măcar câteva din vechile drepturi politice. Ei credeau încă posibilă obținerea unor drepturi cu ajutorul mitropoliților și prin intrarea pe terenul activismului politic. Trebuie să reamintim însă că, în 1867-1868 când Pușcariu, Bohățel și alți frunțași români au tratat cu Deák, nu au reușit să obțină ratificarea acestor drepturi. Cu toate acestea, noi considerăm că specialiștii sunt obligați să reconstituie și să prezinte fidel mentalitățile și manierele de acțiune ale tuturor orientărilor ivite în sânul mișcării naționale românești mai ales că cele mai multe dintre ele aveau în vedere ușurarea situației politice și protejarea poporului român din Transilvania.

La 1 iunie 1872, Andrei Șaguna îl înștiința pe Vancea că el rămâne fidel convingerilor sale vechi în privința modului convocării Conferinței generale deoarece, într-un stat constituțional cum este Ungaria, nu era nevoie de aprobarea specială a guvernului pentru a întruni o conferință politică, ci era suficientă o simplă înștiințare a jurisdicției politice competente despre ținerea ei. Totuși, fiindcă a observat că Vancea nu renunță la punctul său de

vedere și nu-l aprobă în această chestiune, Șaguna cedează și-l roagă să compună o petiție către guvern, să o semneze și să i-o trimită și lui pentru semnătură și expediere la destinație²¹. La 5 iunie, Vancea îi răspundea lui Șaguna că, din moment ce deși nu a considerat necesară aprobarea, a consimțit totuși să-l asculte, se impune ca guvernului să i se expedieze o telegramă și nu o petiție trimisă pe cale poștală. Vancea a conceput telegrama și a expedit-o lui Șaguna²².

În telegrama expedită guvernului la 8 iunie, ministrul-președinte Lónyay era informat că românii transilvăneni și-au exprimat dorința de a-și stabili atitudinea față de alegeri printr-o conferință convocată de mitropoliți. Telegrama a fost redactată de Vancea și formularea convenea pasiviștilor. Aceștia îl întrebau cu respect dacă guvernul are ceva de obiectat împotriva organizării grabnice a Conferinței generale²³. După cum era de așteptat, Lónyay răspunde la 10 iunie că în împrejurările prezente era de dorit ca Adunarea generală proiectată să se amâne după alegerile de deputați. Dacă mitropoliții vor examina problema în mod obiectiv, îi vor aproba părerea că o asemenea Conferință generală ținută în mijlocul agitațiilor electorale ar dăuna stării de spirit și ar face nesigură realizarea scopului urmărit. Șefii Bisericii române erau sfătuiți să-și folosească influența binefăcătoare în interesul binelui public și să amâne cu câteva săptămâni acțiunea. În acest caz, Lónyay nu mai avea nici o obiecție împotriva convocării Conferinței generale²⁴.

După expedierea telegramei și înainte de venirea răspunsului, Șaguna îl consultă pe Vancea în legătură cu locul (Alba Iulia) și data (6/18 iunie) Conferinței generale. În aceeași zi de 9 iunie, Șaguna încearcă să obțină consimțământul lui Vancea pentru publicarea Apelului în forma redactată de Comitetul național activist din Sibiu²⁵. Dacă Vancea și-ar fi dat imediat acordul exista șansa ca Apelul să fie publicat în presă concomitent sau cu puțin înaintea cunoașterii hotărârii guvernului, măsura fiind menită să-i creeze acestuia anumite dificultăți de ultimă oră. Dar Vancea îi cere

la 11 iunie 1872, când răspunsul din Pesta nu sosise, ca Apelul general să sufere anumite modificări în sensul dorit de pasiviști. Aceasta ne face să credem că deși nu se poate considera în general că greco-catolicii ar fi prin excelență pasiviști și ortodocșii activiști, totuși, cel puțin până în 1872, Blajul rămâne sprijinul și forul de bază al pasiviștilor, iar Sibiul continua să fie centrul activiștilor.

Dacă, în Apelul sibian, Conferința generală trebuia convocată de mitropoliți la inițiativa Adunării activiste din 5-6 mai, în apelul modificat de Vancea aceasta trebuia convocată nu numai în numele Conferinței din Sibiu, ci și în numele cluburilor române din Alba Iulia (26 mai), Dej (4 iunie) și Cluj (9 iunie). Vancea modifică și înlocuiește pasajul inițial ce se referea la alegerea deputaților care în sensul activiștilor trebuia pregătită bine și perfectată în Conferința generală pentru a asigura succesul candidaților români, cu formula care prevedea că Adunarea generală urma să hotărască ținuta sau conduita românilor față de alegerile parlamentare. Lucrul convenea pasiviștilor deoarece, în opinia lor, în agenda unui asemenea for putea fi inclusă și posibilitatea de a bloca participarea la alegeri²⁶. Dar desigur că, după amânarea Congresului general, Apelul pentru Conferința din 6/18 iunie nu a mai fost publicat. La 13 iunie 1872, Andrei Șaguna primise scrisoarea lui Lónyay și în aceeași zi l-a anunțat pe Vancea că el a luat legătura cu Comitetul activist, cerându-i să ia inițiativa convocării Conferinței generale în mâinile sale deoarece el avea informații sigure că Rațiu a convocat la Alba Iulia membrii Comitetului din 1861²⁷.

Documentele dovedesc elocvent că principalul vinovat pentru eșecul ținerii Adunării generale din 6/18 iunie era Ioan Vancea. Dar mitropolitul unit, interpelat de Măcelariu în această problemă, a reușit să-i prezinte astfel lucrurile și să se disculpe atât de abil, încât l-a făcut pe președintele decedatului Comitet Central ales la Miercurea, în 1869, să creadă exact invers decât s-a întâmplat în realitate și anume că principalul vinovat ar fi fost Șaguna. Ilie Măcelariu s-a dovedit naiv nu numai în acest caz, dar a interpretat ca adevărate – așa cum vom vedea în continuare – o serie de

zvonuri false ce au fost răspândite în unele zone ale Transilvaniei și se refereau la așa-numitele „înțelegeri“ între mitropoliți (și mai ales, Șaguna) și guvern ca Adunarea generală să se țină neapărat după alegeri sau la alte acțiuni de „trădare“ a „cauzei“.

Era clar că pe măsură ce Măcelariu se adâncea până la contopire în pasivism, devenea din ce în ce mai partinic și deci mai puțin obiectiv în chestiunea alegerii tacticii. El își pierdea din optica sau capacitatea de a privi în mod realist activitățile sau propunerile altor personalități politice. Unii pasiviști observând că Adunarea generală din 6/18 iunie nu se mai putea ține, convocă tardiv o adunare parțială spre sfârșitul lunii tot în Alba Iulia. Dar despre efectele pozitive și mai ales negative ale acestei consfătuiri ne vom referi în paginile următoare. Deși pasiviștii obțin aici deosebit de greu victoria, totuși sunt mulțumiți că le-au jucat o „festă“ activiștilor, după care principalii lor trei șefi împreună cu mitropolitul Vancea se vor închide într-o cameră la Blaj pentru a contribui în secret la edificarea unei înțelegeri româno-maghiare solicitată de șeful guvernului. Cu excepția lui Măcelariu, care în această împrejurare s-a dovedit a fi mai clarvăzător, toți ceilalți vor continua să aștepte și să sperie luni în șir că va sosi răspunsul guvernului, după care vor realiza însă că orice speranță era zadarnică.

Realitatea este că dacă pasiviștii au crezut că i-au învins sau i-au „păcălit“ în 1872 pe activiști, ei înșiși au fost duși de nas și păcăliți în 1872-1873 de către manevrele unor guvernanți unguri. Mai mult decât atât, odată prinși și închistați în tratativele cu ungurii, aceștia vor refuza orice altă inițiativă izvorâtă din interiorul mișcării naționale românești menită să realizeze, și după alegeri, Adunarea generală a intelectualilor transilvăneni. Desigur pasiviștii credeau că acționează corect și de fapt urmăreau sincer să obțină ceva concret pe plan politic pentru poporul român. Dar alții considerau că era mult mai util pentru mișcarea politică să convoci un for numeros al intelectualilor, să dezbați cu voce tare și să faci cunoscute acolo necazurile, doleanțele și revendicările națiunii

române, pentru a fi auzite și cunoscute de popor, guvern și de opinia publică, decât să le discute și să le aștearnă pe hârtie în tăcere trei-patru personalități, oricât de mari și de bine intenționate ar fi fost ele.

Noi ne atașăm acestor opinii profesate de minoritatea (relativă) activistă și de generația tânără care reprezenta și anticipa viitorul mișcării și le considerăm mai judicioase și mai folositoare, fără să negăm nici bunele intenții sau valoarea istorică clară a opiniilor sau actelor elaborate de cei câțiva mari șefi ai majorității (relative) pasiviste din 1872. Sperăm că reconstituirea precisă a tuturor evenimentelor, redarea și comentarea fidelă a actelor, comentariilor pro sau contra legat, într-un fel sau altul, de tratativele româno-maghiare din 1872, vor dovedi că afirmațiile noastre sunt juste și reprezintă realitățile și nevoile de atunci ale mișcării naționale românești. Ea se afla în continuă luptă cu asupritorii străini, dar și într-o permanentă frământare și căutare internă în vederea modernizării și perfecționării ei conform condițiilor și împrejurărilor ce se modificau la rândul lor într-un ritm susținut. Pentru elucidarea acestor aspecte importante ale luptei naționale se impune iarăși analiza atentă și critică a textului documentelor, a mentalităților și situațiilor de atunci. Chestiunile controversate încă sau numai parțial reflectate și adesea părtinitor comentate în istoriografia noastră se pot prezenta într-o manieră mai completă și mai obiectivă prin metoda reconstituirii fenomenelor și problematicilor implicate în subiectul cercetat.

La 14 iulie 1872, Șaguna îl invită din nou pe Vancea să colaboreze la convocarea Adunării generale pe ziua de 8/20 august 1872 la Sibiu. Mitropolitul solicită Sibiuul deoarece era bolnav și se temea ca o călătorie să nu-i zădărnicească datoria și misiunea lui națională²⁸. Comitetul activist i se adresează lui Vancea la 22 iulie 1872, reamintindu-i că ținerea unei Conferințe generale era dorința unei mari părți a românilor transilvăneni încă din luna mai, dar de atunci ea devenise doleanța întregii națiuni. Cluburile locale, jurnalele române dovedeau că toți românii, indiferent de culoarea

politică, doreau solidaritate și înțelegere comună într-un Congres. Deci chemarea nu venea de la Comitet, ci de la națiunea întregă. Vancea a acceptat ideea Congresului sau Adunării care a fost aprobată și de guvern după alegeri. În fața ei nu mai exista deci nici o piedică oficială.

Dar nici din interiorul mișcării naționale nu s-a ivit nici un impediment în calea acestei inițiative. Conferința din Alba Iulia s-a referit strict la problema electorală fără să atingă alte aspecte și interese ale națiunii; în schimb, hotărârile de la Alba Iulia și incidentele ce le-au produs solicitau și ele convocarea Congresului sau a Adunării generale. În așteptarea acesteia, Comitetul îi trimite Memoriul despre situația critică a românilor și postulatele lor care a fost publicat în vederea informării și pregătirii poporului român din Transilvania pentru Congres, fără ca prin acest lucru să aducă prejudicii altor opinii românești. Vancea este solicitat să contribuie la convocarea Congresului deoarece alegerile se apropiau de sfârșit. Comitetul recomandă ca, la Congres, să participe toți membrii Congreselor naționale din 1861 și 1863, câte 2-3 membri acreditați din partea cluburilor locale, deputații ce vor fi aleși. Se consideră că un asemenea for era de natură să consolideze armonia ce existase înainte între națiune și conducătorii ei, să-și exprime încrederea în frunțașii ce promovau cauza națională prin fapte și acte concrete și mai ales ar fi permis ca națiunea să fie reprezentată atât de generația veche expertă în mișcarea politică, cât și de noua ei emanație, generația tânără²⁹.

La 29 iulie 1872, Adunarea generală a românilor din Făgăraș trimite o adresă lui Vancea în care constată că în toate cercurile românești a apărut o adevărată vibrație electorală ce tindea să asigure existența națională. Românii făgărașeni pătrunși de același scop nobil s-au întrunit pentru a discuta hotărârile activiste de la Sibiu și pe cele pasiviste de la Alba Iulia. La adunarea lor au participat peste 200 de români dintre care unii erau intelectuali din district și din Făgăraș, iar alții erau împuterniciți ai comunităților districtuale. Adunarea, după ce a cântărit atât hotărârile sibiene și

de la Alba Iulia, cât și pe cele ale conferințelor locale, a hotărât ca românii să se abțină de la alegerea deputaților, dar alegătorii să înainteze comisiilor electorale proteste energice împotriva situației politice vitrege în care se afla națiunea.

Totodată, Adunarea a hotărât să-l roage pe Vancea ca împreună cu Șaguna să convoace un Congres național deoarece a considerat această acțiune ca o dorință generală a tuturor românilor transilvăneni ce s-a manifestat deja din mai multe părți. Făgărășenii cred că Vancea nu-și va abandona fiii credincioși (se pare că majoritatea covârșitoare a lor era greco-catolică) și nu va precupeți nici un efort în convocarea doritului Congres național reclamat de interesele națiunii române și ale regimului care avea posibilitatea de a obține prin el informații despre dorințele și necazurile românilor transilvăneni. Adresa era semnată de președintele Adunării Bran și de notarii Petru Pop și Isidor Bunea³⁰. Deci nu numai pârgghiile sau rețelele activiste ale mișcării politice românești, ci și unele foruri sau organisme pasiviste l-au solicitat pe Vancea să contribuie la întrunirea unui Congres sau a unei Adunări generale a intelectualilor, inclusiv după terminarea alegerilor parlamentare din acel an.

La 29 iulie 1872, secretarul mitropolitan Victor Mihaly certifica la Blaj autenticitatea copiei Apelului general ce ar fi trebuit să fie semnat a doua zi de cei doi mitropoliți în vederea convocării Adunării generale proiectate pe ziua de 8/20 august. Dar, cu două zile înainte, Vancea blocase deja acțiunea după ce tot el târăgănase și încurcase inițiativa convocării Conferinței generale din 6/18 iunie. La conceptul de Apel propus de Șaguna se avea în vedere că ținerea unei Conferințe numeroase și prestigioase convocată de capii bisericești era dorința generală a românilor transilvăneni. Acest for era îndreptățit să aplaneze opiniile divergente formulate în anumite cluburi locale și să găsească un punct de întâlnire și de conduită armonioasă în toate afacerile naționale și în special în atitudinea deputaților, în fixarea „gravaminelor și postulatelor“ naționale și a modalității de a le

ușura accesul la valoare legală și, în sfârșit, în stabilirea unei proceduri solidare față de viitoarele alegeri parlamentare din 1875. Mitropoliții, provocați și rugați din mai multe părți și îndemnați de dorința părintească de a vedea pe fiii națiunii române acționând pe un teren pe cât de solidar pe atâta de rațional și practic, convocau Conferința din 8/20 august. Membrii activi, deci cei cu drept de vot, erau fixați după normele adresei din 22 iulie a Comitetului activist sibian³¹, dar se poate presupune că la Conferință era permisă și participarea membrilor pasivi care puteau fi consultați.

Vom încerca în paginile următoare să prezentăm cadrul – real și complex în care Vancea și coriferii mari pasiviști au împiedicat înfăptuirea frumoasei și utilei acțiuni din 8/20 august, solicitată nu numai de activiști, dar și de unii dintre partizanii lor. Este adevărat că și șefii pasiviști vor cere, la 3 iulie, în Memorandumul lor către Lónyay un Congres național sau o Adunare generală. Există însă o singură, dar fundamentală deosebire între acesta și cel din 8/20 august 1872 și anume Congresul din petiția pasivistă era doar *solicitat* pe când cel din Apelul către națiune, propus de Șaguna și de activiști, era deja *gata aprobat* și se afla la îndemâna tuturor intelectualilor și fruntașilor mari și mici, bătrâni sau tineri. Gestul pasivist a determinat mișcarea națională să lase pasărea din mână pentru cea de pe gard.

La prima vedere, dorința pasiviștilor de a înzestra mișcarea națională cu un Congres sau o Adunare generală apare contradictorie în raport cu boicotarea acțiunii din 8/20 august. Se pare totuși că cel puțin câțiva dintre conducătorii pasiviști de prim rang, observând cât de greu au obținut victoria din 27 iunie, și-au luat măsuri de precauție pentru a nu fi nevoiți să riște nimic în cadrul unei Conferințe generale cu mult mai numeroasă ca a lor. Exploatând avantajul numeric destul de modest de altfel, în 1872, ei urmăreau să pună piedici activiștilor, să câștige timp pentru a-și consolida poziția proprie prin izolarea și diminuarea ponderii activiste în mișcarea națională a românilor din Transilvania a cărei conducere va rămâne decenii de-a rândul într-adevăr în mâinile

marilor personalități pasiviste. Totuși, minoritatea activistă n-a fost înlăturată complet, ea își va face cunoscute doleanțele în mișcarea națională prin vocile lucide ale membrilor ei, iar în unele zone ale Transilvaniei românii ardeleni vor continua să participe la alegeri, chiar dacă aleșii lor nu intrau de obicei în Parlamentul Ungariei.

A fost nevoie de trecerea timpului, de moartea marilor personalități pasiviste pentru ca în sfârșit a doua sau a treia gardă a generației activiste românești ardeleni împreună cu cea din Banat, Crișana, Maramureș, Partium, să reușească să ancoreze solid mișcarea și lupta națională pe calea modernă a parlamentarismului european și s-o rupă de petiționarismul prăfuit și desuet. Dar până să ajungă aici, mișcarea politică națională a urmat un drum greu, sinuos, disputele și confruntările s-au desfășurat mereu începând cu anul 1872 și până la 1905. Dar toate secțiunile și orientările ei interne au combătut cu îndârjire și în această perioadă regimul dualist austro-ungar.

Unii pasiviști nu au fost mulțumiți că, în 1872, inițiativa participării românilor transilvăneni la alegerile parlamentare a aparținut unor activiști. Avem toate motivele să credem că dacă pasiviștii ar fi avut inițiativa aceasta frumoasă și utilă – recunoscută ca atare de numeroșii partizani ai pasivității relative sau active – ei n-ar fi contracarat-o la Alba Iulia. Dar marii corifei pasiviști au intuit că, dacă scapă inițiativa din mână și o lasă pe mâna generației activiste vechi sau noi, exista pericolul real (pentru ei) să piardă și conducerea mișcării politice românești. De aceea, ei vor face totul ca să pună piedici activiștilor, să-i contracareze, renunțând până la urmă chiar și la aplicarea propunerilor lor lucide și realiste numai de teama ca pasivitatea relativă sau activă să nu evolueze rapid înspre activitate sau luptă politică parlamentară. Dar de faptul că pasiviștii îi contracarau pe activiști și aceștia îi combăteau pe pasiviști, va profita guvernul, iar poporul român suferea văzându-și învrăjbiți conducătorii laici și bisericești. Dacă, în 1872, pasiviștii bătrâni și-au salvat locul și rolul conducător, acest lucru le-a folosit mai mult lor deoarece chestiunile interne, problemele tactice și

organizatorice ale mișcării naționale, rămânând pe baze vechi și depășite, s-au împotmolit, au bătut multă vreme pasul pe loc. A fost nevoie de eforturi înzecite pentru a le reazeza pe baze noi, moderne, a le scoate din sfera abstractului și a anchilozării și a le ancora solid în domeniul realului și al necesarului.

2. Ilie Măcelariu și alți fruntași la conferințele electorale din 1872 și atitudinea lor față de alternativa tactică

Ilie Măcelariu, care locuia la Sibiu și putea afla printre primii date despre acțiunile pregătite de Comitetul activist, îl înștiințează la 17 iunie 1872 pe George Barițiu că activiștii erau foarte amărâți de situația politică a românilor și se pregăteau să publice un memorandum de 17 coli. Dar el adaugă cu malițiozitate că activiștii cel puțin așa se arătau că sunt amărâți, și insinuează astfel, pe nedrept, că nu erau sinceri și în fond nu erau atât de necăjiți precum doreau să pară³². Realitatea era că nici pasiviștii și nici activiștii n-aveau motive să nu fie amărâți și dezamăgiți de starea românilor ca națiune asuprită și desconsiderată, nerecunoscută politic, împărțită în indivizi sortiți să îngroașe rândurile cetățenilor unicei națiuni politice maghiare.

De aceea, socotim regretabil faptul că Ilie Măcelariu nu și-a păstrat balanța și cumpăna sa dreaptă din anii 1865-1868 în aprecierea oamenilor politici după principiile și ideile profesate și nu după metodele folosite pentru impunerea lor în practică; el și-a însușit de la prietenii săi pasiviști Barițiu, Densușianu sau alții anumite trăsături negative și anume intoleranța față de acei lideri care nu se supuneau întru totul părerilor lor, și își permiteau să propună soluții și metode proprii pentru susținerea luptei politice românești. Astfel, Ilie Măcelariu a uitat prea ușor că el însuși a fost activist și a combătut direct și pe față dualismul și tocmai pe baza metodei activiste și-a câștigat popularitatea politică. Aceasta presupunea că nu era absolut obligatoriu ca acei ce luptau pentru

activism să fie implicit nesinceri sau trădători ai națiunii lor. Probabil că Ilie Măcelariu n-a putut totuși să uite certurile sale cu Pușcariu, Bohățel și Grideanu, reflectate și în presa națională și de aceea nu avea încredere în activiștii de acest fel. Dar, în orice caz, el știe că se putea profesa și un activism politic curajos și radical. Însă, așa cum am arătat, Ilie Măcelariu se simțea personal angajat pe calea luptei pasiviste, elaborată la nivel de conferință la el acasă, în Miercurea, și vedea în boicotul parlamentar o cale sigură pentru susținerea rezistenței naționale.

Există dovezi că Barițiu era puțin dispus să audă păreri și opinii diferite de ale lui în chestiunile politice. Astfel, Dimitrie Moldovan, fost consilier aulic și fost pasivist, cu care Barițiu întreținea pe vremuri o strânsă corespondență și colaborare politică³³, îl invită din nou să colaboreze cu el și să se consulte împreună în legătură cu problemele grave ce stăteau în fața națiunii. Dar Barițiu supărat că acesta trecuse la activiști îl refuză în termeni categorici. Moldovan îl invitase la conferința sibiană din 5-6 mai 1872 și pe George Barițiu; acesta răspunde că nu are ce căuta în Sibiu deoarece nu prezența, ci absența lui era dorită acolo unde domnea o altă „constelație“ (deci cea activistă). Dacă s-ar duce la Sibiu, unde a jurat să nu mai meargă niciodată la conferință, i s-ar răspunde: iată „intrigantul“ și „iezuitul“ a venit să provoace dezunire sau în cel mai bun caz i s-ar spune „locul musafirului nepoftit este lângă ușă sau chiar afară“.

Cu toate acestea, Dimitrie Moldovan insista ca veteranii să reintre în lupta politică activă. Știa și Barițiu că trebuia să se lupte dar întrebarea era cu cine alături și pe ce teren. Liderul pasivist refuza să lupte alături și de oamenii generației noi pe care îi acuză pe nedrept că ar vrea să rediscute bazele programelor naționale și se îndoiau de vitalitatea națională, pe când, dimpotrivă ei credeau că prin metodele lor o vor întări.

Apoi Barițiu refuză categoric să lupte activ pe terenul oferit de guvern, fiindcă ducea la pieire, și respinge acuzațiile că ar fi ațâțat pe Șuluțiu contra lui Șaguna. El a afirmat că imprudența și intolerabilitatea lor sau intrigile străine i-au iritat și i-au ațâțat și nu

el sau prietenii lui. Barițiu a făcut cunoscut conflictul doar după ce a devenit grav pentru ca publicul, odată înștiințat, să găsească mijloace de apărare împotriva lui. Pentru a se apăra de unele acuzații, el face apel la meritele lui din 1848-1849, când a stat în prima linie fără să anuntească însă că a ajuns acolo după o scurtă fază de rătăcire unionistă și că de fapt l-a urmat în prima linie pe Bărnăuțiu care era de la bun început acolo. Barițiu face apel la anii 1860-1864, când a făcut 14 călătorii în interes național până s-a îmbolnăvit de moarte.

N-a fost la Dieta clujeană fiindcă intrarea în Dietă a considerat-o și o consideră încă eroare politică, iar protestele elaborate aici au avut numai o valoare informativă pentru a vedea ce era de făcut mai mult în situația dată. În rest, le califică simplă „maculatură”. La Miercurea nu s-a dus pentru că se simțea slăbit trupește. De fapt a fost mai bine așa pentru ca activiștii să nu poată zice că, dacă nu era Barițiu la Miercurea, reușeau planurile lor. Barițiu arăta că nu trebuie să se acționeze pe baza legii electorale maghiare din 1848. Și el dorea înțelegere, dar nu la Sibiu într-o „adunare de porunceală”, dirijată de Șaguna, ci la una compusă din mandatarii aleși ai națiunii. Guvernul să restituie libertatea personală și națională și atunci românii puteau să se consulte între ei în deplină libertate; decidă-se orice și participe oricine la o adunare întrunită pe terenul impus de guvern, ea nu va putea reprezenta niciodată expresia voinței naționale, fiindcă aceasta nu se putea manifesta „sub legi marțiale”⁵⁴.

Pasivismul românesc ardelenesc a fost criticat însă nu numai de activiști, ci și de prestigioasa redacție a „Albinei” și de conducătorul ei Vincențiu Babeș, deși acesta îl sprijinise fără rezerve în întreaga perioadă cuprinsă între 1866-1871. Dar, încă în 1871, în coloanele ziarului militant românesc se mai „scapă” câteva critici la adresa pasivismului, retractate și explicate apoi de redacție, pentru ca, în 1872, „Albina” să-și manifeste direct și deschis marile sale rezerve față de eficacitatea pasivismului, cel puțin în felul în care era el profesat de fruntașii ardeleni. În

capitolul *La cheștiunea de pasivitate*, se afirma că pasivitatea trebuia concepută ca o revoluție „morală”, o declarație de război moral adresată Parlamentului, puterii executive și sistemului de stat. Era necesar ca pasiviștii să spună puterii că nu îi recunoșteau legile și măsurile, că se supuneau lor numai de silă și de nevoie, atâta timp cât puterea ei fizică era superioară. Imediat ce puterea fizică a românilor va deveni mai mare, ei vor dărâma legile și măsurile ostile și vor surpa stăpânirea maghiară. Așa înțelegeau cehii din Boemia pasivitatea și o astfel de pasivitate ar fi dorit să se practice, în Transilvania, corespondentul „Albinei”. Dar se afirma clar că în Transilvania au rămas puțini pasiviști adevărați. Guvernul maghiar și partizanii săi încep să părătească pasivitatea slăbită și să tremure în fața unei activități raționale și eficace a românilor. Corespondentul afirmă că adevărata pasivitate, de felul celei cehe, este bună și eficace. Dar trebuia să recunoști că românii nu erau așa de puternici și nu aveau poziția cehilor, pentru a fi capabili s-o aplice. De aceea, prin pseudopasivitatea de până acum, românii nu mai impuneau nimănui și nu mai speriau pe nimeni³⁵.

Desigur, aceste critici directe i-au îndurerat pe frunțașii pasiviști, dar probabil că era erau obiective; liderii pasiviști au asigurat opinia publică că, dacă vor fi pasivi față de alegerile parlamentare și față de Parlamentul Ungariei, în schimb vor fi deosebit de activi în adunările comitatense, scăunale sau municipale. Or, se pare că această promisiune nu a fost onorată pe măsura așteptărilor și a speranțelor investite în pasivism începând din 1869. Pasivismul ardelenesc a dezamăgit nu numai cercurile politice românești concentrate în jurul redacției „Albinei”, ci și pe alți intelectuali români care trăiau în capitala Ungariei. Astfel s-a exprimat opinia că, dacă pasivismul n-ar fi împiedicat intrarea deputaților români ardeleni în Parlamentul Ungariei și aici ar fi pătruns măcar un grup de lideri politici oricât de puțin numeros ar fi fost, guvernării și autoritățile locale de stat și cele ale justiției n-ar fi putut opera desconsiderarea aproape totală a intereselor naționale cu ocazia reorganizării judecătoriaților în Transilvania.

Dacă în Parlament ar fi existat lideri curajoși și în același timp informați și realiști, ei ar fi surprins manevrele necinstite ale guvernanților, le-ar fi condamnat prin interpelări la obiect și ar fi putut cere și obține remedierea situației măcar în câteva situații. Cu alte cuvinte, dacă guvernanții erau atacați direct și li se dezvăluiau în văzul lumii abuzurile și manevrele, ei erau nevoiți să cedeze măcar în câteva cazuri pentru a domoli opinia publică informată și dirijată corect și la timp. Pasiviștii nefiind în contact direct cu Parlamentul nu îi puteau cunoaște întotdeauna intențiile și câteodată aflau despre starea lucrurilor abia după săvârșirea modificărilor efectuate în aparatul de justiție și în cel de stat pe baza dispozițiilor legale emanate de forul legislativ central. De aceea se întâmpla ca protestele pasiviștilor să survină uneori târziu și anume după terminarea operațiunilor fără a se fi putut efectua protestele în cursul lor când ar fi existat șansa ca unele din lovituri să fie parate și evitate.

Chiar și unii intelectuali români ce locuiau la Budapesta și întrețineau legături strânse cu fruntașii pasiviști cei mai convinși nu s-au abținut de la anumite observații critice. Astfel, lui Ioan Micu Moldovan i se exprimă în scris dezamăgirea pentru faptul că șefii pasiviști intervin, protestează și se trezesc „la tot ce e de interes național tot mai târziu“. Așa au pățit-o românii ardeleni atât cu ocazia organizării municipiilor cât și cu aceea a comunelor. Corespondentul român din Pesta nu se sfiește să critice constructiv pasivitatea, să-i sugereze mai multă atenție și promptitudine; dar el face referire și la promisiunea făcută de Ioan Micu Moldovan în 1869 când scrie: „Pasivitatea n-o împiedică să mai observe câte ceva din cele ce se petrec în jur de noi. Aici mi-aduc aminte de cuvintele d-voastră pronunțate la Miercurea, că adecă pasivitatea noastră nu e pasivitatea țiganului lungit în drum“ (vezi Arh. Naț. Cluj-Napoca, fond. Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 2.315).

Dar, desigur, unii dintre fruntașii pasiviști s-au străduit să desfășoare o politică activă în alegerile pentru adunările administrative locale sau în combaterea în cadrul acestora a abuzurilor săvârșite de guvernanți împotriva intereselor naționale

românești (Ioan Rațiu, Gavril Manu și alții). Ilie Măcelariu, care nu prea punea preț pe atacurile activiștilor ardeleni și era aproape sigur că ei nu vor reuși să înlocuiască pasivismul fiindcă, în pofida eforturilor lor, erau totuși încă prea puțini pentru a repurta victoria, a resimțit cu durere criticile pornite din partea activiștilor români din Ungaria, mai ales că până atunci aceștia au părținit fără rezerve pasivismul. Ilie Măcelariu i-a scris cu amărăciune lui Iosif Hodoș, la 8 iunie 1872, că lovitura cea mai mare care a fost dată până atunci pasivității românești din Transilvania a fost „săritura“ inexplicabilă a fratelui Vincențiu Babeș și a redacției ziarului „Albina“. Măcelariu, ca și alți fruntași pasiviști, nu-și puteau explica schimbarea de atitudine, care constituie pentru ei o mare enigmă³⁶.

Dar „săritura“ nu era chiar așa de inexplicabilă, pentru simplul motiv că pasivitatea, mai ales cea absolută, nu era atât de perfectă cum o vedeau Măcelariu, Barițiu sau alți pasiviști. Însă, cu toate diferențele de opinii survenite, Măcelariu a dovedit, în acest caz, tărie și fermitate, în sensul că el nu a întrerupt niciodată bunele raporturi și relații cu Vincențiu Babeș și alți fruntași români din Banat și Ungaria, fiind perfect convins că mișcarea națională trebuia să-i cuprindă într-un tot pe toți românii din Ungaria, indiferent că li se zicea ardeleni, bănățeni sau „ungureni“, pasiviști, activiști sau pasiviști-activi. Măcelariu va proceda corect, deoarece a subordonat metodele, care puteau fi diferite, principiului suprem al luptei generale comune pentru eliberarea tuturor, care solicita înființarea unui partid comun. În acest sens, poziția lui Ilie Măcelariu, contribuind în mod constant la cimentarea dialogurilor și legăturilor comune, a constituit un imbold pentru înființarea Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria din 1881. Doi fruntași români de prestigiu ai românilor din Ungaria au pus mâna pe condei pentru a milita ca frații ardeleni să acționeze în vederea înlocuirii pasivității absolute cu pasivitatea relativă, întărind, astfel, chiar curentul pasivist-activ, ce începuse să se manifeste în Transilvania. Inițiativa aparține lui Iosif Hodoș, care

este imediat sprijinit de redactorul „Federațiunii“, Alexandru Roman, deoarece acesta îi publică de fapt programul.

În programul său, Iosif Hodoș pledează pentru ca românii Transilvaniei să participe la alegeri și să aleagă deputați naționali care să ceară convocarea unei Diete democratice a Transilvaniei, pentru a acționa în vederea restituirii autonomiei și legislației țării. Deputații naționali aleși nu aveau ce căuta în Dieta Ungariei. Hodoș considera că era necesar ca românii ardeleni întruniți într-un Congres național sau într-o adunare politică să-și numească candidații ce-și vor alege ca deviză convocarea Dietei Transilvaniei; alegătorii să intre hotărâți în focul bătăliilor electorale pentru ca aceștia să-și învingă adversarii guvernamentali și să obțină mandatele de deputați. În scrisoarea sa către Barițiu, Hodoș arăta că, numai pe calea arătată de el, pasiviștii Transilvaniei puteau intra în activitate. Doar această cale este cu adevărat națională și rațională, oricare alta (deci activitatea sau pasivitatea absolută) fiind greșită.

Hodoș se pronunța categoric împotriva activismului și a intrării deputaților Transilvaniei în Dieta Ungariei. El a afirmat că decât să se întâmple așa ceva, mai bine acceptă răul celălalt, adică pasivitatea care excludea și participarea de la alegeri, soluție ce nu-i mai convenea însă și o dorea abandonată. În orice caz, ca pasivist convins, Iosif Hodoș era normal să prefere activismului, pasivismul absolut, dar numai dacă se punea cu iminență problema intrării deputaților români ardeleni în Dieta Ungariei. Acest lucru era însă exclus în 1872 deoarece pasiviștii erau cu mult mai numeroși decât activiștii, iar personalitățile pasiviste aveau merite mari în luptele politice din Transilvania și erau foarte intransigente în menținerea metodelor și soluțiilor proprii ale mișcării naționale. Fiindcă era convins de acest lucru, Iosif Hodoș scria că în fața românilor Transilvaniei se puneau de fapt doar două alternative, ori adoptau soluția lui, cea a pasivității relative, ori rămâneau cu metoda pasivității absolute adoptată la Miercurea în 1869³⁷.

Iosif Hodoș a elaborat o listă de deputați, pe care a trimis-o spre consultare fruntașilor pasiviști din Transilvania, George Barițiu, Ilie

Măcelariu, Ioan Antonelli, Axente Sever, Ioan Rațiu și Gavril Manu, lăsând însă ultimul cuvânt în numirea candidaților, pe seama Congresului sau adunării politice pe care o vor ține românii Transilvaniei. Lista de candidați de deputați conține peste 40 de personalități politice românești, care urmau să candideze în comitate, districte, scaune sau anumite orașe. După ce primește lista, unde figura la Fărăgaș, împreună cu Antonelli, Barițiu șterge pe candidații scaunului Orăștiei, Ion Coșeriu și Avram Tincu, și se trece pe sine a doua oară candidat, împreună cu Ilie Măcelariu, care urma să fie înlocuit din scaunul Miercurea, unde rămâneau Hania și Bologa. Toți aceștia erau pasiviști de încredere, care n-ar fi intrat niciodată în Dieta Ungariei. Dar ei nu sunt singurii, fiindcă, în general, Iosif Hodoș a trecut pe lista candidaților pasiviști verificați și de încredere; în comitatul Turda, Ioan Rațiu și Nicolae Vlăsa, în Alba Inferioară, Axente Sever și Matei Nicola, în orașul Abrud, Simion Balint, în Hunedoara, Augustin Horșia, în Ocna Sibiului, Visarion Roman etc.³⁸.

În 8 iunie 1872, Ilie Măcelariu răspunde la scrisoarea lui Iosif Hodoș, adresată lui în 31 mai, care conține și lista cu candidații de deputați. Ilie Măcelariu a citit programul lui Hodoș în presa germană, care l-a reprodus cuvânt cu cuvânt după ce a primit scrisoarea de la Hodoș. Măcelariu nu l-a putut citi în „Federațiunea“, deoarece nu era abonat la acest ziar, din cauză că nu avea bani, „boală“ de care – după știrea lui – mai sufereau și alții; iar Alexandru Roman nu s-a îngrijit să-i trimită ziarul gratis, ceea ce nici nu pretindea. Măcelariu îl asigură pe Hodoș că i-a studiat cu grijă programul. De aceea consideră că prima parte a lui referitoare la participarea românilor ardeleni la alegeri era neexecutabilă. Măcelariu susține că existau „un legion de motive“ în favoarea tezei sale. Dar întrucât nu avea timp suficient să i le scrie îi promite lui Hodoș că i le va împărtăși cu altă ocazie.

În schimb, Măcelariu mărturisește că ține foarte mult ca românii ardeleni să rămână așa cum au fost, deci să fie credincioși formulei pasivității absolute, adoptată la Miercurea în 1869. Apoi Ilie Măcelariu îl prevenea pe Iosif Hodoș că se înșela amarnic în

legătură cu posibilitatea victoriei în alegeri a candidaților de pe lista lui. Românii Transilvaniei strâmtorați și loviți de legea electorală „cea democratică” – cum o ironiza fruntașul pasivist – nu puteau să aleagă nici măcar o treime din deputați.

El îl informa pe Iosif Hodoș că până și în scaunul Miercurea, unde românii erau cu mult mai numeroși ca sașii sau maghiarii, alegătorii români se aflau în minoritate; de asemenea, îl anunță că va participa la ședința Comitetului permanent din 1861-1863, ce se va desfășura în 15 iunie 1872 la Alba Iulia, urmând să-i comunice hotărârile luate acolo. Intenționa să plece și la Blaj, pentru a se convinge dacă Mitropolitul Vancea („Papele nostru”) va convoca Congresul sau conferința generală, lucru de care se îndoia; în încheiere Măcelariu își exprimă dorința să-l întâlnească pe Hodoș pentru a se întreține mai pe larg despre lupta politică românească”.

Este interesant că deși nici Barițiu nu este prea încântat de programul lui Hodoș, totuși, cel puțin după cum se exprimă în *Epistola deschisă*, nu este atât de tranșant și de categoric ca Măcelariu. El acceptă până la urmă, dar numai de formă, ideea participării românilor la alegeri și a neparticipării celor aleși la Dieta Ungariei, subscriind că oricare altă cale ar fi greșită. Îi respinge, în schimb, lista de candidați deoarece pe cinci nu-i cunoștea deloc, de patru nu era sigur și nu știa dacă ceilalți care ar trece prin foc și prin apă pentru autonomia Transilvaniei și națiunea lor (deci pasiviștii „fermi în credință, constanți și perseverenți în acțiunile lor”) erau cunoscuți în cercurile electorale respective și se bucurau sau nu de simpatiile alegătorilor. Dacă Ilie Măcelariu și alți pasiviști doreau ca mitropoliții Vancea și Șaguna să obțină aprobarea și să convoace un Congres sau o Conferință generală, în care nu se temeau că vor pierde partida, George Barițiu respingea categoric ideea unei adunări politice convocate de Șaguna și Vancea, pe motiv că așa pretindeau conferința „cea improvizată” de la Sibiu sau unele telegrame ale „Gazetei Transilvaniei”.

De ce să meargă românii orbește la conferințe fără să știe clar în ce scop sunt chemați; așa să meargă primarii și jurații la

„Amtstag“ (întrunirea zilnică de lucru) și caporalii și sergenții la raport, „Ich melde geborsamst“ (raportez cu supunere). Barițiu nu mai era de acord ca membrii conferinței să fie aleși „sau numai denumiți pe sprânceană“, așa cum s-a procedat și mai demult (aluzie la Șaguna și numirea deputaților ortodocși la Conferințele din 1861 și 1863). El îl întreba pe Hodoș dacă s-ar duce la o asemenea adunare. Nu era consult să existe iarăși doi președinți „dintr-o dată, în aceeași zi, în aceeași oră“. Dacă românii ar avea patru confesiuni ca maghiarii, în adunări strict politice, naționale și electorale, ar trebui să aibe câtă patru președinți.

Apoi fruntașul pasivist lovește fără cruțare în Comitetul național activist care „venit peste noapte, răsărit ca din pământ, anonim ca și comitetele revoluționare din unele țări europene, poruncește românilor ca să aleagă deputați la Pesta, tot unul ca unul, după chipul și asemănarea sa“. Din *Epistola* lui Barițiu se poate desprinde cu ușurință că el condamna indirect pe „tiranul“ Șaguna, ale cărui manevre ar fi stat la baza reînvierii activismului; pe adepții lui Șaguna, fruntașul pasivist îi compară cu cei „treizeci de tirănuți“⁴⁰.

În articolul *Participarea românilor transilvani la alegerile de deputați*, Alexandru Roman îl sprijină fără rezerve pe Iosif Hodoș și programul său. El prefera o pasivitate activă unei pasivități inerte (absolute) și condamna activismul despre care considera, în mod greșit (ca și Barițiu), că ar constitui rezultatul exclusiv al intrigilor unor personalități române din Pesta, Sibiu, Brașov și din încă un municipiu din nordul Transilvaniei; aceștia doreau ca românii să desfășoare o activitate politică pe planul guvernului maghiar, (dar în realitate ei nu doreau altceva decât să schimbe metoda de luptă, nu și principiile sau obiectivele ei fundamentale). Alexandru Roman se opune angajării mitropoliților în luptă, deoarece ei nu mai trebuiau târâți în toate jocurile politice.

În acele condiții, mitropoliții trebuia să fie mediatori între tron și națiune și să nu fie compromiși în nici o parte, fiindcă, în ambele cazuri, s-ar produce mari necazuri pentru națiune. În confruntările politice, luptătorii mireni puteau da cu capul de piatră, chiar dacă

și-l spărgeau, fiindcă numai ei simțeau durere. Dar șefii celor două biserici nu puteau da cu capul de piatră și nici nu li se putea cere acest lucru, deoarece, dacă se proceda astfel, interesele naționale și bisericești ar fi avut de suferit. Condamnând nefericita idee ca mitropoliții să fie iarăși târâți, fie în dispute politice interne, fie în cele cu guvernul, Alexandru Roman ar fi preferat ca acțiunea de convocare a unei Conferințe generale să fi fost înfăptuită de personalitățile de prestigiu din Transilvania sau chiar de dezavuații „omunculi“ ai Comitetului activist sibian. În acest caz, n-ar mai fi trebuit ca unii să alerge pe la mitropoliți, iar aceștia pe la guvern, pentru a obține aprobarea Conferinței generale.

Întrucât mitropoliții, după ce apelaseră la guvern, s-au retras din acțiune, Conferința a fost totuși convocată. Dar Alexandru Roman observă că nu mai erau decât 5-6 zile până la întrunirea ei, la Alba Iulia, timp scurt, în care nu se puteau înfăptui lucruri multe și de durată, în mod rațional. Recomandându-le românilor Transilvaniei să participe activi la alegerile parlamentare, Alexandru Roman își exprimă dorința ca viitorii deputați români să boicoteze Dieta Ungariei, așa cum, deputații maghiari au boicotat, în 1863/64, Dieta sibiană sau Reichsrathul central din Viena, deși atunci legea electorală era cu mult mai democratică decât cea actuală, menținută anume pentru a-i defavoriza pe românii Transilvaniei. Fiind prea optimist în legătură cu adoptarea pasivității relative, Alexandru Roman este convins că viitoarea Conferință de la Alba Iulia va promulga această metodă de luptă, fiindcă nu exista altă alternativă⁴¹.

Un alt pasivist ardelean de frunte, Gavril Manu, înclină hotărât spre pasivitatea relativă și regretă amar, la 18 iunie 1872, că șefii români n-au ținut, cu 5-6 săptămâni înainte, o conferință pentru a mobiliza pe români la alegeri, fiindcă, dacă aceștia s-ar fi aliat cu maghiarii de stânga, ar fi putut alege câte un deputat în fiecare comitat. Candidații maghiari guvernamentali din ținutul Dejului au dorit să încheie un pact cu candidații maghiari de stânga. Dar aceștia au refuzat și i-au invitat pe români să se alieze cu ei în

alegeri, ceea ce ar fi asigurat, în caz de victorie, alegerea unui deputat român și a unuia din stânga maghiară. Dar Gavril Manu și alți fruntași români nu au putut primi oferta, deoarece n-a existat o conferință generală, care să permită participarea la alegeri.

Pe de altă parte, Gavril Manu observa că, în timp ce fruntașii români pasiviști stăteau pasivi, străinii făceau o propagandă electorală deosebită și încercau să-i corupă și pe români; candidații maghiari din Cercul superior al Lăpușului Unguresc țineau deschise toate cârciumile și dădeau împrumut bani, lemne, mălai. Autoritățile recurgeau la mijloace necinstite pentru a-i influența pe români să aleagă candidați maghiari guvernamentali, pretinzând că așa s-a hotărât în conferințele românești sau că însuși mitropolitul Vancea i-a îndemnat să procedeze astfel. Comitele suprem, Carol Torma, după ce s-a întors de la Cluj, unde ministrul-președinte și alți miniștri au discutat politică cu mitropolitul Vancea, tipărește la Gherla, în Tipografia Diecezană, un manifest electoral fals, pentru a obține voturi românești în favoarea lui și a colegului său de partid. Pe lângă aceasta, juzii procesuali au provocat poporul să-l aleagă pe comitele suprem, iar inspectorul școlar Carol Boer, cumnat cu Torma, i-a chemat la el pe învățători, indiferent de naționalitate, și le-a spus că dacă-l vor sprijini pe comitele suprem, vor primi fiecare 20-30 florini, iar dacă vor face propagandă împotriva lui, vor fi eliminați din posturile lor⁴².

Deținem informații documentare potrivit cărora Barițiu n-a procedat sincer și corect în legătură cu importanta propunere a acceptării pasivității relative, metodă care ar fi permis, în și mai mare măsură, stabilirea unor contacte periodice directe între fruntașii și masa alegătorilor români și ar fi asigurat, cu și mai multă eficiență, respingerea manevrelor necinstite la care recurgeau autoritățile. Sub presiunea lui Iosif Hodoș, George Barițiu acceptă public, în coloanele „Gazetei Transilvaniei“, propunerea participării românilor la alegeri. Dar, de fapt, când este solicitat de Ioan Rațiu și Ladislau Vaida, să li se alătore și să mobilizeze pe români la alegeri printr-o conferință generală, convocată de urgență, el se

opune categoric acestei idei juste și realiste. Gavril Manu, care în sinea lui era convins că dacă se luau din timp măsuri româniei ar fi făcut treabă bună cu alegerile, a cerut să se întreprindă imediat în acțiune. Însă, scrie dezamăgit că, după ce s-a convins că Barițiu s-a pronunțat împotriva acțiunii, în răspunsul său către Rațiu și Vaida atât el, cât și alți fruntași solicitați și-au amânat împlinirea intențiilor, fiindcă nu doreau să acționeze fără consimțământul lui⁴³.

Iată că unele acțiuni utile și realiste ale luptei politice au fost amânate, pentru ca să nu mai poată fi reluate niciodată, deoarece ele nu obțineau consimțământul unor personalități publicistice și politice de prestigiu. George Barițiu, întemeietorul presei naționale, are merite uriașe în formarea unei opinii publice românești combatante, în întreținerea spiritului general de luptă pentru afirmarea ființei naționale a poporului român sau în eliberarea lui socială⁴⁴, fără ca, în 1848, să-l întrecă pe Simion Bărnuțiu, cel mai mare conducător și ideolog al revoluției. Dar, pe măsură ce îmbătrânea, Barițiu înclina spre o conducere personală, autoritară, arbitrară, desfășurată în și din culise. El dădea dovadă de lipsă de maleabilitate și de o oarecare lipsă de receptivitate față de unele soluții și metode noi de luptă, mai practice și mai convenabile, care să corespundă evoluției rapide a situației politice generale și concrete.

Este drept însă că persoanele în vârstă se adaptează mai greu soluțiilor noi sau intuiesc mai greu justetea apariției unor propuneri și inițiative mobile. Cu cât are mai mult prestigiu sau mai multe merite în mișcarea națională, o asemenea personalitate cedează cu atât mai greu frâiele și inițiativele. Ele nu consimt să aplice ele însele ideile altora mai tineri și deci mai puțin merituoși sau cu prestigiu mai mic în viața publică. Așa se explică, credem noi, unele neînțelegeri ce au survenit la Brașov sau în alte părți, între George Barițiu și garda veche intransigentă, pe de o parte, și generația nouă pe de altă parte, formată din juriști tineri și activi (ca de exemplu Străvoiu), puțin dispuși să stea cu brațele încrucișate mai mult decât trebuia.

Însă tot așa se explică prelungirea pasivismului absolut în interiorul mișcării naționale, mai mult decât era probabil necesar. La acestea trebuie să adăugăm, desigur, acțiunile de forță ale guvernelor maghiare, care făceau totul la un moment dat, pentru a împiedica pătrunderea deputaților naționali români în Parlament, ceea ce a însemnat că era deranjat de activismul politic, tot așa, dacă nu mai mult decât fusese, la început, stingherit de pasivism. Trebuie să spunem că nici Ilie Măcelariu nu a procedat corect când a respins soluția pasivității relative sau active. Dar el a fost sincer cu Hodoș și i-a scris clar că nu este de acord cu el și va explica motivele. Până la urmă, tot Iosif Hodoș a fost acela care i-a convins pe George Barițiu și Ilie Măcelariu să i se alăture. Însă, din păcate, acest lucru a întârziat într-atâta, încât pasivitatea relativă nu mai era aplicabilă, deoarece, în unele locuri alegerile se terminaseră, iar în altele erau în curs de desfășurare; ea era în întârziere și depășită și până la urmă, după atâtea târăgănări, nici nu s-a mai putut impune în mișcarea națională a românilor Transilvaniei.

Observând că nu se putea ține o Conferință generală, în timp util, Gavril Manu încearcă totuși să dezvăluie intrigile autorităților și să-i ferească de capcane pe alegătorii români. În calitatea lui de președinte al Clubului național central din comitat, Manu îi îndeamnă pe alegătorii români să nu urmeze Apelul „român“, care îi chema să-și dea voturile candidaților guvernamentali Carol Torma și János Földváry, deoarece trecutul a dovedit că nu te puteai aștepta la nimic bun din partea deputaților guvernamentali, care, de altfel, n-au dat nici un fel de garanții că își vor schimba atitudinea. Așa-numitul consemn sau „aviz“ dat alegătorilor români din partea unui Comitet național din 12 iunie, la ședința căruia se pretinde că a participat mitropolitul Vancea, este apocrif, deoarece Vancea a sosit în Cluj, în seara zilei de 10 iunie, iar în 13 iunie nu s-a ținut nici o conferință românească, care să-i îndemne pe alegătorii români din ținutul Dejului să aleagă deputați guvernamentali; șeful bisericii unite nici nu știa nimic despre „aviz“.

Apelul fals a fost redactat în Dej și tipărit la Gherla prin mijlocirea unor elemente necinstite de la Tipografia Diecezană. De aceea Manu afirmă că el era o cursă în care românii nu trebuia să cadă. Ei trebuia să aleagă numai deputați naționali români pe baza hotărârilor unei Conferințe generale, care va trebui să fie convocată înainte de alegeri și va elabora o programă. Guvernul, folosindu-se de faptul că conferința cerută de mitropoliți înainte de alegeri nu a fost aprobată și românii nu aveau un program, le propune să aleagă deputații guvernamentali, deși regimul n-a garantat libertatea lor națională. Concluzia era că românii nu trebuiau să participe la vot, deoarece nu s-a aprobat Conferința generală înainte de alegeri. Iar aceia care au luat împrumuturi, pentru nevoile traiului, puteau să facă ce doreau, fiindcă legea nu-i obliga nici să meargă la votare și nici să înapoieze banii.

Deși personal prefera participarea la alegeri, Gavril Manu, om corect și disciplinat, nu putea să recomande de unul singur o asemenea soluție, fiindcă semnalul trebuia dat de o Conferință generală, convocată în timp util. Dacă acesta s-ar fi întrunit și ar fi acceptat soluția și lista de candidați propusă de Iosif Hodoș, Gavril Manu, care se găsea în fruntea listei, ar fi putut candida pentru unul din cele două mandate de deputați ai comitatului Solnocul Interior. Din același motiv, Manu era conștient că nu avea voie să încheie un pact electoral nici cu deputații maghiari din opoziție, deoarece și acest lucru trebuia stabilit de Conferință. Însă, fruntașul pasivist, înzestrat cu realism politic, a constatat, poate fără să vrea, un adevăr și anume că pasivitatea putea aduce uneori și servicii guvernului sau străinilor, întrucât, dacă alegătorii români din comitat nu participau la alegeri, era aproape sigur că vor ieși victorioși un deputat maghiar de stânga și unul deakist guvernamental; în acest caz, românii, spunea cu amărăciune Manu, vor „mai trage trei ani (1872-1875, *n.n.*) în jug, precum am mai tras”⁴⁵.

Într-adevăr, poate părea paradoxal la prima vedere că pasivitatea, forma cea mai radicală de rezistență pe plan principial sau ideologic, de care guvernul se temuse cel mai mult în primii ani

ai existenței sale, să-i devină indiferentă, sau chiar s-o prefere cu timpul activismului politic, după cum afirma redacția ziarului „Albina“, încă în 1872. În prima perioadă de existență (1867-1871), dualismul paritar nu este consolidat. Dar, pe măsură ce trecea timpul, el se consolidează atât în interior, cât și în exterior, și cu cât se simțea mai puternic, cu atât suporta mai greu opoziția activă și directă exprimată vehement chiar în inima lui și anume în Parlamentul de la Budapesta.

Tocmai de aceea, guvernul face totul ca să împiedice alegerea unor deputați naționali opoziționiști, astfel încât se ajunge în 1887 ca pătrunderea lor în Parlament să devină aproape imposibilă. În Transilvania, șefii opoziției pasiviste au impus pe o perioadă lungă de timp pasivitatea, pe baza unor principii radicale juste pe plan teoretic, ceea ce înseamnă însă pe planul realității politice concrete că în Parlamentul Ungariei au lipsit cu consecvență 14-15 deputați naționali, și mai târziu chiar mai mulți care, aliați cu ceilalți deputați români, cu deputații slavi sau maghiari antidualiști din stânga extremă, ar fi putut face guvernului poate tot atâtea necazuri sau chiar mai multe decât i-au făcut pasiviștii până în 1887.

Ani de-a rândul, din Transilvania au fost aleși exclusiv deputați maghiari, secui, armeni, evrei, sași, dintre care cei mai mulți au întărit și mai mult în Parlament poziția și majoritatea parlamentară dualistă, timp în care, rândurile opoziției parlamentare și așa destul de slabe se subțiau mereu, spre satisfacția și întărirea încrederii de sine a guvernului. Acesta a ajuns să suporte mai ușor o opoziție pasivistă mută și îndepărtată, decât una deschisă și directă deși, la început, situația se prezenta exact invers, adică se temuse mai mult de boicotul parlamentar, decât de opoziția parlamentară. De aceea, guvernul Ungariei va avea mai multe probleme în zonele vestice ale Transilvaniei, în Banat, Crișana, Maramureș, Partium, unde trebuia concentrate forțele jandarmeriei, ale poliției sau ale agenților lor, pentru a-i „ajuta“ pe candidații săi să reușească, iar pe cei ai românilor să cadă în alegeri.

În Transilvania istorică nu mai era nevoie de asemenea practici abuzive și costisitoare, care, pe deasupra, îți puteau face și reclamă proastă în țară sau peste hotare, fiindcă frunzașii pasiviști îi îndemnau ei înșiși pe alegătorii români să stea acasă liniștiți. Iată cum se întâmplă în istorie că, nu în toate momentele și în toate împrejurările, majoritatea să fie aceea care alege cea mai bună cale de luptă, mai ales dacă ea urmează fidel și acționează în virtutea instrucțiunilor primite de la una sau câteva personalități politice de prim rang, de care s-a obișnuit să asculte de mai multă vreme.

Dar acestea, deși încărcate de merite, îmbătrâniseră și nu mai erau capabile să vadă primele noul ce se impunea adoptat, tocmai fiindcă erau ancorate prea adânc în vechi. Ioan Rațiu, Gavril Manu au văzut, ca și Hodoș și Roman, că era necesară participarea românilor la alegeri și acțiunea trebuia pregătită din timp, dar n-au acționat, fiindcă nu au obținut consimțământul lui Barițiu și nu doreau să acționeze fără Ilie Măcelariu, cu care colaboraseră strâns încă din 1869.

Liderii activiști au intuit capcanele și pericolele pasivismului și au propus abandonarea lui, dar nu au găsit aprobarea convenită, fiindcă majoritatea stătea neclintită lângă idoli ei. Desigur, marile personalități pasiviste erau convinse că procedează perfect, că metoda lor este singura cale care duce la victorie, și că participarea românilor ardeleni la alegeri, sau mai ales a aleșilor lor la dezbaterile Parlamentului Ungariei, ar echivala cu abandonarea programului național axat pe autonomia Transilvaniei. Însă ultimul cuvânt în marea dispută a alegerii mijloacelor sau metodelor de luptă l-au rostit nu marile personalități, ci desfășurarea concretă a luptei politice generale, care a impus ca poporul român să fie ancorat mai direct în mișcarea națională prin abandonarea pasivismului și relansarea activismului, la începutul secolului nostru.

Așa cum am mai spus, practica istorică și politică, adevărul care nu mai putea fi disputat și răstălmăcit, a dovedit în ultimă instanță că puteai să aperi programul național nu numai în afara

Parlamentului, ci și în interiorul lui, de unde în 1918, liderii români vor lansa Declarația de autodeterminare a tuturor românilor care nega competența și dreptul autorităților maghiare de a-l reprezenta la viitoarele tratative de pace. În mișcarea națională românească, din a doua jumătate a secolului trecut, s-au auzit voci care au comparat lupta pentru autonomia Transilvaniei față de Ungaria cu lupta pentru autonomia Irlandei față de Anglia, ceea ce înseamnă că în practica politică autonomia se putea apăra atât în afară, cât și înăuntrul unui Parlament.

Dar desigur marile personalități pasiviste (ca și pasivismul în sine ca metodă de luptă) au fost viu apreciate de poporul român, perfect conștient că Barițiu, Rațiu, Măcelariu, Visarion Roman, Ioan Micu Moldovan le apărau interesele fundamentale, așa cum același popor român a cinstit atât pe activiștii vechi, Andrei Șaguna, Alexandru Mocioni, Vincențiu Babeș, Alexandru Roman, Iosif Hodoș etc. cât și pe cei din garda nouă, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voievod, Vasile Goldiș, Ioan Suciu, Gheorghe Pop de Băsești, Vasile Lucaciu, fiind de asemenea, perfect convins că sub conducerea lor înțeleaptă și sigură își va îndeplini aspirațiile legitime de eliberare și unitate națională. Atât pasiviștii, cât și activiștii, indiferent că s-au certat între ei sau chiar dacă unii la un moment dat n-au mai corespuns și au fost înlocuiți sau s-au convertit și au trecut în tabăra ultimilor, au fost conducătorii procesului istoric obiectiv și continuu al luptei pentru desăvârșirea unității de stat a poporului român.

În practică, viața și nevoia de revitalizare a mișcării naționale au fost acelea care au impus abandonarea metodei pasiviste vechi și readoptarea activismului politic, care, repetăm, nu este atât de „nou“. El este mai vechi decât pasivismul, apărut abia în 1865, pentru simplul motiv că frunțașii români l-au mai folosit și în 1848/9, 1861, 1865-1887, iar Șaguna l-a recomandat cu căldură și în mod realist, încă din 1866, și românilor ardeleni. Unii l-au și profesat în 1865-1868, dar, pe urmă, l-au abandonat complet pentru ca să-l îmbrățișeze din nou, în 1905, ceea ce înseamnă că fie că și-au

dat seama, fie că nu perspectiva desfășurării lucrurilor a dat dreptate minorității din jurul mitropolitului ortodox și nu majorității din jurul personalităților pasiviste. Aceasta nu înseamnă deloc că ar scădea meritele personalităților pasiviste sau ale pasivismului ca factori și metode de rezistență antidualistă. Dar, ținând cont că selecția naturală a impus abandonarea pasivismului și relansarea activismului, judecata istorică contemporană nu mai permite lăudarea exclusivă a marilor personalități pasiviste și condamnarea fără rezerve a șagunismului activist și a adepților lui.

În fond, ambele au fost tactici sau metode de luptă ale aceleiași mișcări naționale românești; dialectica desfășurării și dezvoltării ei a fost aceea care și-a spus ultimul cuvânt. În consecință, se impune ca istoriografia modernă română să interpreteze pasivismul și activismul în toate fazele lor, așa cum au fost, deci simple tactici sau metode de lucru ale aceluiași proces istoric și politic de devenire românească și, menținând cumpăna dreaptă, să recunoască atât meritele de necontestat ale pasiviștilor, cât și limitele lor. Interpretând evoluția istorică a lucrurilor, este necesar ca istoriografia română să constate simplu și clar că, dacă într-o anumită fază pasivismul a corespuns în cel mai înalt grad nevoilor luptei naționale, în altă fază a devenit caduc și a trebuit să fie înlocuit.

Cu alte cuvinte, noi considerăm că nu-i este permis nici unui istoric să discute sau să dispute adevărul că pasivismul a fost înlocuit în mod just de activism; sarcina lui fundamentală este de a reconstitui exact procesele istorice, așa cum s-au desfășurat ele. În cazul de față s-a văzut clar că tocmai datorită prelungirii prea îndelungate a pasivismului care provocase o anumită moleșală și ramolire a mișcării românilor ardeleni, la începutul secolului nostru, centrul dătător de ton, care dirijează și revitalizează toată mișcarea națională, deci inclusiv pe aceea a ardelenilor, pe care-i trezește din amorțeală, se mută încet dar sigur spre părțile vestice și anume mai ales în jurul Aradului. Practica istorică și politică a dovedit necesitatea ca pasivismul să fie înlocuit cu activismul și, în

consecință, acest lucru trebuie să fie pus în afara oricărui dubiu, a oricărei discuții.

Singura problemă care rămânea însă deschisă și care trebuie rezolvată în viitor este găsirea unui răspuns exact la întrebarea: când anume pasivismul sau anumite forme de manifestare a lui au încetat să mai corespundă nevoilor celor mai generale și mai stringente ale mișcării naționale. Problema o lansăm aici ca o simplă ipoteză de studiu sau de lucru, fără a avea pretenția de a găsi singuri rezolvarea sau răspunsul exact. După unele surse documentare sau de presă pasiviste provenite de la Ioan Rațiu, Gavril Manu, Iosif Hodoș, Alexandru Roman, pasivitatea absolută n-ar mai fi corespuns încă din 1872, fiindcă prin ea nu se stabilea un contract direct și nemijlocit între mase și conducători, ci doar unul indirect prin presă sau mijlocit de preoți, învățători etc. Din corespondența lui Manu răzbate interesanta idee că s-ar putea ivi neșansa ca neparticiparea românilor la alegeri să poată fi folosită în viitor chiar de către guvernul dominației străine. După sursele activiste din jurul „Albinei“, care nu pot fi bănuite de partinitate sau subiectivism, pentru simplul fapt că, între 1866-1871, au militat pentru pasivismul ardelenesc, care, atunci, personifica într-adevăr forma cea mai concentrată a rezistenței antidualiste din Transilvania, pasivismul în general fie absolut, fie relativ, n-ar mai fi corespuns, tot din 1872. S-a afirmat că nici nu existau forțe sociale și politice puternice din punct de vedere economic, care să-l poată practica în toată plenitudinea și puterea lui (ca în cazul liberalilor maghiari în epoca schmerlinghiană și al naționaliștilor cehi în dualism, care combinaseră boicotul parlamentar cu manifestații de stradă și greve ale impozitului). Tot cercurile politice din jurul „Albinei“ intuiesc că guvernul începe să prefere opoziția pasivă unei opoziții active raționale și susținute. În acest stadiu de evoluție noi credem că, pentru 1872, răspunsul corect este la mijloc, în sensul că pasivismul nu și-a epuizat încă toate resursele și deci era prematur să fie înlocuit. Dar, ar fi fost absolut logic, rațional și necesar ca încă de acum să se fi abandonat pasivitatea

absolută în favoarea celei relative și să se fi adoptat participarea activă la alegerile parlamentare. Pasivitatea relativă sau activă ar fi constituit o verigă de legătură cu punctul final al evoluției problemei tactice, deci, cu activismul propriu-zis. Ea ar fi creat premise mai ușoare și mai favorabile pentru un curs mai puțin sinuos al desfășurării lucrurilor pe linia clarificării acestui important aspect practic al mișcării naționale românești.

Nu trebuie nici un moment să considerăm că, dacă majoritatea Conferinței de la Alba Iulia s-a pronunțat pentru pasivitatea absolută, aceasta ar fi fost cea mai potrivită tactică sau metodă de luptă. Explicația constă în faptul că majoritatea, lipsită de curaj, inițiativă, realism și spirit de discernământ, dar pătrunsă în schimb de idolatria pentru „șef“ sau câțiva „șefi“, constituia, de fapt, o opinie ce nu era nici măcar dirijată de o minoritate, ci simplu de o singură personalitate sau de cel mult trei-patru personalități. Cu alte cuvinte, noi considerăm că majoritatea de la Alba Iulia vedea de fapt lucrurile cu doi, patru, șase sau zece ochi, ceea ce însemna că viziunea ei era destul de strâmtă, în timp ce tocmai minoritatea era aceea care vedea mai clar problemele, dar justele ei soluții nefiind acceptate de „șef“ sau de „șefi“ au fost respinse de majoritatea oilor fidele acestora, care nu puteau încă pricepe că „șeful“ sau cei câțiva „șefi mari“ erau capabili să greșescă, fie și pe jumătate.

Ce credit se putea acorda unei asemenea majorități, dacă până și oamenii de mare prestigiu, inteligenți, observatori fini și realiști ai evoluției situației politice ca Ioan Rațiu, Gavril Manu, care văd limpede că era necesară abandonarea pasivității absolute, nu îndrăznesc ca încă în aprilie-mai 1872 să convoace o Conferință care să-i mobilizeze pe români la alegeri, numai fiindcă „șeful“ Barițiu nu le-a dat consimțământul sau „binecuvântarea“ sau fiindcă probabil au aflat că alt „șef“, președintele fără Comitet Central al pasiviștilor, Ilie Măcelariu, și-a exprimat și el dezacordul față de programul lui Hodoș și deci și față de ei. Însă când, în sfârșit, în ceasul al doisprezecelea, cei doi și-au dat consimțământul,

nu s-a mai putut face nimic, deoarece s-au trezit toți că sunt depășiți de timp.

Or, era clar că pasivitatea relativă trebuia pregătită și lansată înaintea alegerilor pentru ca ea să se impună și să devină eficace și nu în timpul lor, când alegătorii români sau au ales deja, sau nu știau ce să facă fiindcă ei primiseră deja de la șefii lor politici trei indicații: adepții activismului îi îndemneau să aleagă deputați care să lupte în Dieta Ungariei, sprijinatorii pasivității relative să aleagă deputați care să nu intre în Dieta Ungariei, iar cei ai pasivității absolute le recomandau să stea acasă și să nu participe la alegeri. Majoritatea participanților pasiviști la tardiva și penibila Conferință de la Alba Iulia, dându-și seama că lucrurile s-au târănit și s-au întârziat, iar poporul era dezorientat, consideră că cea mai onorabilă soluție este să voteze pentru readoptarea pasivismului absolut.

Soluția era poate cea mai onorabilă, dar nu și cea mai realistă și deci și mai folositoare mișcării naționale. Ioan Rațiu sau Gavril Manu ar fi trebuit ca încă în primăvară să clarifice lucrurile și să mobilizeze masele la alegeri, chiar peste voia lui Barițiu, printr-o conferință națională. Însă ei au preferat să se abțină pentru ca apoi să nu mai reușească s-o impună în vara lui 1872. Aceasta înseamnă că a fost pierdută o bună ocazie pentru întărirea și modernizarea mișcării naționale. Prin alegeri, se asigura contactul dintre lideri și mase, iar din patru în patru ani deputații aleși puteau emite declarații de principii, memorii către tron și guvern prin care să ceară restituirea autonomiei Transilvaniei și a egalei îndreptățiri naționale; în cursul alegerilor se puteau contracara alegerile imediate și nestingherite ale unor deputați guvernamentali. O asemenea formă de acțiune politică combina și mai fericit rezistența de sus a frunzașilor și a deputaților naționali cu acțiunile de jos ale alegătorilor români, dintre care majoritatea erau țărani români.

Pasivitatea absolută constituia mai mult o rezistență de sus ce se manifesta prin boicot parlamentar, prin articole polemice de presă, prin Memoriale adresate tronului și opiniei publice europene.

Desigur și ea era simpatizată de țărani sau de masele de jos de la orașe, dar acestea puteau doar citi în gazete sau li se relata de către preoți și învățători despre respectivele materiale. Asemenea manieră de lucru îi mobiliza mai pasiv decât dacă ar fi fost implicați direct în alegeri, unde trebuiau să-și înfrunte adversarii și să-și sprijine conducătorii cu care se întâlneau și se consfătuiau direct. Țăranilor și, în general, maselor de jos li se potriveau mai bine unele metode active de luptă, fiindcă masele preferau acțiunile deschise și directe, poporul fiind pătruns de un spirit combativ pronunțat în condamnarea nedreptății sociale și naționale.

Adoptându-se, în mod greșit, pasivitatea absolută în 1872, greșeala a fost repetată în 1875, 1878 sau și mai târziu, până când, într-adevăr, guvernul a ajuns s-o prefere celeilalte. El s-a folosit de forța brutală pentru a impune pasivismul și în Banat, Crișana, Maramureș, Parțium. După 1887, va exista pasivismul benevol al românilor ardeleni și pasivismul forțat al românilor din părțile vestice ale Transilvaniei care pur și simplu nu-și mai puteau alege candidații, deoarece puțini ajungeau să voteze, din cauză că centrele de votare erau înconjurate de agenți și polițiști care-i lăsau să treacă doar pe adepții guvernului. Așa s-a trezit generalul Traian Doda, singurul deputat național ales la Caransebeș, fiindcă aici, guvernul n-a îndrăznit să se confrunte brutal cu foștii grăniceri români, pentru ca lucrurile să nu evolueze spre vărsare de sânge.

Însă pasivismul a reușit să dea o ultimă ripostă măreață și strălucită dualismului prin acțiunea memorandistă din 1892; trebuie să precizăm că puternica agitație internă și externă ivită în jurul memorandumului nu constituia consecința exclusivă a acțiunii în sine, deci a înaintării unei petiții către tron, care nu este nici măcar deschisă, ci trimisă direct la Budapesta. La acest fapt, s-a adăugat grava eroare politică a guvernului maghiar, care trece după doi ani de zile la represiuni în cadrul procesului de la Cluj, unde se pronunță sentințe numeroase. Acestea au contribuit, odată mai mult, la intensificarea agitației interne și externe în jurul problemei naționale românești din Austro-Ungaria. Represiunea a fost aceea

care a trezit indignarea maselor românești ce-și manifestă public atașamentul față de cauza națională în orașele și satele Transilvaniei, ea a provocat manifestații de stradă în România sau mitinguri și întruniri politice în marile orașe europene, unde opinia publică și cercurile diplomatice au cunoscut mai îndeaproape revendicările naționale juste și îndreptățite ale românilor din Austro-Ungaria⁴⁶.

Memorandul și mai ales consecințele lui, procesul, condamnările, mitingurile și declarațiile de solidarizare pronunțate de democrația europeană față de principiile din programul politic românesc au constituit o punte de legătură între 1848 și 1918, la care se adaugă în mod decisiv elementul ce a sudat fazele procesului luptei naționale de până atunci, revoluția și Memorandul, activismul de la începutul secolului nostru, sub a cărui conducere s-a desăvârșit unitatea națională de stat a poporului român. Cele două tactici s-au succedat una pe alta, s-au completat în timp una pe alta și aceasta fiindcă indiferent de disputele interne dintre adepții lor, ele aveau de rezolvat aceeași sarcină fundamentală: eliberarea națională și desăvârșirea unității de stat a poporului român. Chiar dacă evoluția istorică a impus fără milă înlăturarea pasivismului la scurt timp după ce acesta și-a făcut auzit mărșălul „cântec de lebedă“ din 1892-1894, nu se poate spune că el a dispărut fără urmă, deoarece ideile și principiile lui de libertate și egalitate națională au fost moștenite și dezvoltate la un grad superior de activism, ceea ce înseamnă că în mișcarea politică programul i-a cuprins unitar pe toți românii din stat și s-au schimbat numai tacticile sau metodele, nu și principiile ei vitale și fundamentale. Dar desigur până s-a ajuns la această clarificare a lucrurilor, multe dintre marile personalități pasiviste sau activiste, de primă generație sau de primă linie, dispăruseră de mult, lăsând însă posterității ca moștenire de preț, hotărârea de luptă, credința în justetea programului național, lărgit și modernizat, înțelepciunea politică și spiritul rațional și realist de abordare a problemelor curente.

În 1872, Ilie Măcelariu, spre deosebire de George Barițiu, n-a respins ideea unei Conferințe generale convocate de Andrei Șaguna și Ioan Vancea. Dimpotrivă, el a dorit-o convocată înainte de alegeri, deoarece era convins că pasiviștii își vor putea impune în cadrul ei punctul lor de vedere. Mai mult decât atât, Ilie Măcelariu bănuia că mitropoliții nu au acționat destul de hotărâți pentru aprobarea unui Congres sau al unei Conferințe generale înaintea alegerilor sau chiar că aceștia și mai ales Șaguna s-ar fi înțeles anume cu guvernării ca întrunirea Congresului să se facă după terminarea alegerilor pentru ca alegătorii români să participe la alegeri, în virtutea hotărârilor Conferinței activiste din 5-6 mai 1872. Scopul a fost de a împiedica pe pasiviști să țină între timp o Conferință proprie în care să stabilească boicotarea alegerilor.

La începutul lunii iunie, Ilie Măcelariu a făcut o călătorie la Blaj pentru a sonda lucrurile. A stat de 3-4 ori de vorbă cu mitropolitul Ioan Vancea despre care afirmă că dacă simțea după cum vorbește putea fi utilizat în problemele politice. Ioan Vancea i-a mărturisit lui Ilie Măcelariu că regimul pretinde arhierilor supunere și le cerea să le fie un fel de purtători de cuvânt. Măcelariu îl acuză că a târăgănat intenționat convocarea Conferinței generale înaintea alegerilor. Dar Vancea pentru a se scuza afirmă că la toate actele trimise de la Sibiu în problema aceasta a răspuns în 24 sau cel mult 48 de ore. El a expediat apelul de convocare la Sibiu în 11 iunie, în apel data Conferinței fiind fixată pentru 18 iunie, cu specificarea însă că data putea fi modificată de Șaguna, dacă acesta dorea să facă vreo schimbare.

Vancea i-a spus lui Măcelariu că nu se va despărți niciodată de corpul națiunii sale în care își va căuta întotdeauna forța și puterea. Referindu-se la situația delicată a Mitropoliților și la stările de lucruri din 1865, Vancea a adăugat că tocmai datorită faptului că asupra lor se făceau presiuni, el nu va pretinde ca națiunea să stea acolo unde se va afla el, ci invers. După ce s-a întors la Sibiu, Ilie Măcelariu îi întreabă pe Andrei Șaguna și dr. Ioan Borcia dacă se va ține, sau nu, Conferința din 18 iunie. Andrei Șaguna îi răspunde

că nu știa nimic despre aceasta, iar Borcia afirmă că la insistențele lui Vancea pentru aprobare, guvernul a răspuns că ea va fi dată doar după alegeri.

Ilie Măcelariu vede în această manevră un nou motiv pentru a alege în timpul campaniei electorale. El este intrigat de faptul că Șaguna nu i-a spus nimic de Conferința din 18 iunie, deși primise între timp scrisoarea din Blaj. Ioan Fekete Negruțiu îi spusese lui Ilie Măcelariu că un mare aristocrat maghiar i-a destăinuit că o Conferință generală nu se va ține niciodată, fiindcă așa s-ar fi înțeles guvernul și mitropoliții. De aceea, Măcelariu bănuise că pasiviștii au fost „trădați“ și că Vancea n-ar cunoaște intrigile țesute de Șaguna, căruia guvernul i-ar fi promis înființarea a încă două episcopii ortodoxe, una la Oradea și alta la Timișoara. Măcelariu exclama dezamăgit: „Frumos preț pentru cei 40 000 de martiri din 1848 și suferințele românilor de ani 1 000“⁴⁷. El și-a notat în caietul său de însemnări că l-a vizitat căpitanul suprem al Făgărașului, Vasile Tămaș. El i-a spus că convocarea Conferinței generale „s-a târăgănat și amânat studio și în înțelegere ca nu cumva să se decidă pasivitate și activiștii să fie siliți, după principiul solidarității, a se supune“⁴⁸.

Cât despre episcopiile de care vorbește Ilie Măcelariu că i s-au promis lui Șaguna ca preț al moderației sau chiar al „colaborării“ sale, ele n-au existat niciodată în vremea Austro-Ungariei. Este puțin probabil ca guvernării maghiari să fi promis măcar așa ceva, din moment ce însăși refacerea Mitropoliei ortodoxe pentru românii din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, nu o văzuseră cu ochi buni. Probabil guvernul, temându-se că la o Conferință convocată de ambii Mitropoliți să nu vină prea mulți participanți, care ar fi acționat pentru întărirea opoziției împotriva regimului, a amânat-o până după trecerea alegerilor, când lucrurile și atmosfera erau oricum mai liniștite și mai limpezite. Ministerul de interne a emis la 10 iunie 1872 hotărârea ca Adunarea națională generală a românilor din Transilvania să se țină nu înainte de alegeri, ci după alegeri⁴⁹. Aceasta înseamnă că nici Șaguna și nici Vancea care primise și el un act scris, în acest sens, nu puteau face altcum decât

hotărâse în această privință guvernul. Vancea a insistat neinspirat și nerealist să ceară aprobarea prealabilă a guvernului pentru Adunare. Acest lucru a convenit de minune guvernului, deoarece i s-a oferit posibilitatea legală de a amâna Conferința după alegeri. Șaguna știind că guvernul nu putea legal să oprească Adunarea înaintea alegerilor, s-a opus ideii obținerii aprobării prealabile, recomandând doar înștiințarea ei după publicarea apelului convocator. Dar n-a fost ascultat. Bâjbâielile și manevrele unor pasiviști absolut neinspirați au contribuit la stoparea momentană a modernizării și fortificării mișcării naționale care au rămas însă în seama viitorului și a generațiilor mai tinere.

Acestea simțeau nevoia unor dezbateri publice pentru rediscutarea programelor și tacticilor de acțiune politică, pentru reaşezarea lor pe baze noi, moderne și largite, care să excludă separatismele de orice fel din interiorul mișcării naționale a românilor din Ungaria.

Dar pasiviștii, folosindu-se de ținerea unei consfătuiri restrânse a Comitetului național din 1861, au reușit să convoace o Conferință relativ numeroasă, deși alegerile erau deja în curs de desfășurare în unele părți ale Transilvaniei. Ședința de la Alba Iulia, din 15 iunie 1872, a întrunit în oraș pe Ioan Rațiu, Dimitrie Moldovan, Axente Sever, Matei Nicola, Antoniu Veștemeanu și Ilie Măcelariu. Aici s-a hotărât, împotriva părerilor activiștilor Dimitrie Moldovan și Antoniu Veștemeanu, ca Ioan Rațiu, Ilie Măcelariu și Matei Nicola să convoace o conferință generală pentru data de 27 iunie 1872, tot în Alba Iulia.

Hotărârea și apelul de convocare au fost comunicate telegrafic prin poștă redacțiilor ziarelor române, în afară de „Telegraful român“, organul activiștilor. Ioan Rațiu era însărcinat să-l înștiințeze pe comisarul regal Péchy despre viitoarea Conferință și în caz că ea nu era aprobată, fruntașii din Alba Iulia au convenit să practice pasivitatea relativă, în cercurile electorale unde alegătorii români erau în majoritate, și pasivitatea absolută, unde erau în minoritate.

Ilie Măcelariu personal a fost însă de părere ca participanții de la Alba Iulia să dea o declarație publică prin care să se recomande alegătorilor români respectarea integrală a hotărârilor Conferinței de la Miercurea. Presupunem că el a acceptat atât convocarea Conferinței din 27 iunie, cât și combinarea pasivității absolute cu cea relativă (în cazul interzicerii acesteia), doar sub influența lui Ioan Rațiu, Matei Nicola și Axente Sever.

Activiștii Dimitrie Moldovan și Antoniu Veștemeanu au pretins ca mitropoliții să convoace o ședință plenară a Comitetului național din 1861-1863, la care să ia parte toți membrii lui, deoarece cei întruniți la Alba Iulia erau puțini pentru a putea emite inițiativa. Văzându-se izolați cei doi cer totuși ca și convocarea Conferinței de la Alba Iulia, din 27 iunie 1872, pe care nu o mai puteau împiedica, să fie făcută în numele Comitetului permanent din 1861-1863, for pe care-l doreau reactivat și repus în fruntea mișcării naționale românești din Transilvania. Pasiviștii Rațiu, Măcelariu și Nicola declară însă, dimpotrivă, că ei nu intră în acțiune ca membrii ai Comitetului permanent, ci numai ca simple persoane particulare, ca români. Axente îi aprobă, însă toți cad de acord ca fostul prefect să nu semneze apelul de convocare, probabil pentru ca să nu fie și mai mult iritat guvernul și să se evite tulburarea opiniei publice maghiare. Dimitrie Moldovan și Antoniu Veștemeanu declară că nu intră în acțiune ca indivizi sau persoane particulare. Ioan Pușcariu le scrisese participanților la Conferința din Alba Iulia, unde fusese invitat ca membru de drept al Comitetului din 1861, că Conferința generală se va ține numai după alegeri și că mintea sănătoasă impunea ca politica ideală să fie înlocuită cu cea reală. El a recomandat să se țină legătura cu mitropoliții. Măcelariu interpretează ironic că liderul activist credea că „numai cu archiereii în frunte ajungem la Paradis”⁵⁰.

Între timp, în iunie 1872 lucrurile se complică prin inițiativa de „împăcare” a ministrului-președinte Melchior Lónyay. Acesta dorea probabil să diminueze încordarea dintre guvern și românii Transilvaniei⁵¹ sau să sondeze dacă fruntașii români nu sunt dispuși

să-și modereze revendicările și programele politice, pentru a se constata dacă era sau nu posibilă o apropiere și un compromis. Ioan Vancea a fost convocat de ministrul-președinte să se prezinte la Cluj în ziua de 13 iunie 1872. În timpul întâlnirii, Lónyay i-a spus că dorește să înceapă tratativele de împăcare cu națiunea română și în acest scop îl roagă pe mitropolit să-i anunțe și pe George Barițiu, Ilie Măcelariu și Ioan Rațiu.

Ministrul-președinte și-a exprimat dorința expresă ca în afara celor doi mitropoliți și a celor trei fruntași laici, nimeni să nu participe la formularea condițiilor împăcării. Totuși, Vancea ar fi dorit ca la discuții să ia parte și Iacob Bologa, consilier aulic și judecător pensionat. Vancea dorea ca toți cei citați de Lónyay să se întâlnească în prealabil sau la Blaj, sau la Alba Iulia, cel târziu până la 1 iulie stil nou⁵¹. Ilie Măcelariu a primit și o scrisoare de la dr. Rațiu, care, întorcându-se de la Alba Iulia s-a întâlnit la Teiuș cu dr. Stoian și Pamfilie. Aceștia au fost trimiși de Vancea, pentru a-i invita să se prezinte la Blaj, cu scopul de a formula revendicările românilor pe care mitropolitul urma să le înainteze lui Lónyay⁵².

După ce, la 16 iunie, este deja înștiințat de Rațiu, Ilie Măcelariu primește convocarea scrisă a lui Ioan Vancea. Deși Măcelariu afirma că dorința de tratative dovedea că există „egy oláh kéréds” („o chestiune valahă”) era neîncrezător totuși față de guvernanți și manevrele lor politice. Măcelariu îi mărturisea lui Ioan Micu Moldovan convingerea sa că toată această acțiune nu constituia altceva decât o nouă cursă și o capcană ce li se punea românilor transilvăneni în față⁵³. La 20 iunie 1872, Ilie Măcelariu îi răspunde totuși lui Vancea că acceptă să participe la tratative, dar ar fi vrut ca locul consfăturilor să fie la Sibiu nu la Blaj sau Alba Iulia, sperând că în acest caz la tratative ar fi venit și Andrei Șaguna. Măcelariu îl atenționează că Bologa s-a retras de pe terenul spinos al politicii și propune ca în locul lui să vină la consfăturile prealabile Ioan Hania. Iar dacă era obligatoriu ca persoana să fie laică, să fie invitat Dimitrie Moldovan care locuia în Trestia, comitatul Zarandului. Măcelariu trimite lui Vancea și o telegramă

solicitându-l să aducă un sacrificiu cauzei și să stabilească întâlnirea consultativă la Sibiu⁵⁴.

Invocând motive de boală, Șaguna îl anunțase la 19 iunie 1872 pe Vancea că nu va lua parte la consultări, dar promite că-l va trimite pe Popeea. Nu avea nimic împotriva ca la discuții să participe Iacob Bologa⁵⁵. La 20 iunie 1872, Ioan Rațiu îl anunță pe Vancea că întrucât mitropoliții n-au putut convoca până atunci o conferință și între românii din Transilvania au apărut deosebiri de vederi în sensul că unii doreau pasivitate absolută, alții activitate electorală pentru a alege deputați români sau unii chiar candidații guvernului, el și câțiva fruntași au fost nevoiți să convoace pe 27 iunie o conferință la Alba Iulia pentru a stabili o procedură solidară față de alegeri. A discutat pe această temă și cu Péchy spunându-i că îl va invita și pe Vancea la conferință. Comisarul a avizat favorabil cererea și a trimis-o la Pesta spre aprobare. Rațiu spera să nu existe nici o piedică în calea acțiunii proiectate deoarece în caz contrar s-ar putea ca o parte a alegătorilor români să se alăture partidei maghiare de stânga. El îl anunță pe Vancea că va veni la tratativele de împăcare cu regimu! și este de acord și cu participarea lui Bologa. Dacă toți cei convocați s-ar întâlni la Alba Iulia în ziua de 26 iunie pentru consultări, acest lucru ar ușura și ar clarifica agendele conferinței convocate a doua zi⁵⁶.

Barițiu îi telegrafiază lui Vancea să-l invite și pe Bologa și îl anunță că i-a trimis o scrisoare prin poștă. Scrisoarea a fost expediată în 21 iunie 1872. Barițiu simțea deja toată greutatea sarcinii și era sigur că oricare va fi rezultatul tratativelor și al oboselilor fruntașilor chemați, el va ajunge din nou în situația fatală de a nu mulțumi nici o parte și de a fi incriminat de ambele. În pofida acestor presimțiri și pentru a nu i se imputa că a refuzat mâna întinsă de un ministru-președinte al Maiestății sale, Barițiu acceptă să meargă încă odată în viață acolo unde îl chemau interesele bine înțelese ale națiunii, patriei și tronului. El n-a fost niciodată împotriva împăcării, dar a respins cu demnitate condițiile umiltoare și chiar insultătoare puse până atunci. Bologa să fie

chemat la tratative deoarece meritele și sentimentele sale patriotice îl îndreptățeau să participe la tratative; ar fi trebuit să participe și alți fruntași, dacă ministrul-președinte n-ar fi limitat numărul celor chemați.

Barițiu consideră necesară o consultare prealabilă pentru precizarea opiniilor și convingerilor și evitarea controverselor; el se bucură că șeful guvernului i-a chemat la tratative pe cei doi mitropoliți, dar consideră că acest lucru era în primul rând o dorință națională și dacă în această privință au apărut unele neînțelegeri ele trebuie înlăturate pentru viitor. În privința datei și locului întâlnirii nu avea de făcut nici o obiecție. Era hotărât să meargă și la conferința din 27 iunie dacă nu va fi interzisă de autorități. Interzicerea conferinței ar irita însă spiritele și mai mult decât erau până atunci; în caz că nu va fi interzisă, regimul avea ocazia să cunoască opiniile intelectualității românești din Transilvania. Barițiu scria că nimeni nu putea prevedea cât vor dura tratativele dacă se presupunea că ele vor fi serioase. Dacă va fi nevoie de un sejur îndelungat în capitală el nu va putea să stea din motive „prozaice“. Nu-și putea lăsa afacerile industriale și călătoriile în interes personal deoarece trăia de pe urma lor. În ultimele opt luni a avut două căsătorii în familie însoțite de cheltuieli mari așa că nu putea suporta sejurul la Pesta din bugetul său. Asupra acestor probleme va reveni dacă va fi necesar⁵⁷.

Este interesant că Barițiu nu avea nimic împotriva participării mitropoliților la tratative și nici chiar împotriva creșterii rolului lor în viața politică, care acum i se pare o dorință națională, așa cum se vede din scrisoarea adresată lui Vancea. Dar pe de altă parte s-a opus convocării unei Adunări generale de către cei doi capi bisericești, deși există probe certe că și acest lucru era solicitat de românii Transilvaniei. După unele opinii contemporane, Lónyay, observând dezbinarea românilor care dura de mult și îi favoriza pe unguri, dorea să împiedice Congresul sau Adunarea generală, singura ce putea institui solidaritatea ce se intenționa. Fiind conștient că pe diplomatul bătrân și abil de la Sibiu nu-l putea

înșela, ministrul-președinte a căutat alte căi și mijloace împingându-i pe Vancea și pe marii lideri pasiviști pe un drum fără țintă, drumul tratativelor fără rezultat și fără șansă. Șeful guvernului a reușit să paralizeze Congresul, să prelungească realizarea solidarității și coeziunii interne românești, să-i mențină pe români în dezbinare și pasivitate, adică în a nu face nimic. Șaguna a intuit de la bun început că Lónyay dorea să-i păcălească pe șefii românilor („să-i ducă pe gheață“), dar sfaturile lui utile și realiste nu au găsit audiența cuvenită.

În urma insistențelor lui Măcelariu, Vancea îl întreabă la 23 iunie pe Șaguna dacă va participa la consfăturile legate de tratativele cu regimul în caz că acestea se vor desfășura la Sibiu. La 25 iunie, Șaguna îi răspunde că starea sănătății sale nu-i permitea să participe la consfătuiri chiar dacă se vor ține la Sibiu⁵⁸. A doua zi, Vancea îi telegrafiază lui Lónyay că din cauza bolii lui Șaguna la ședința din 28 iunie se avea în vedere participarea lui Popeea alături de ceilalți fruntași numiți⁵⁹.

La 27 iunie Lónyay îi răspundea lui Vancea tot telegrafic că dacă a înțeles bine telegrama primită se intenționa ținerea unei conferințe pregătitoare la care participă membri puțini și binevoitori. De aceea îi roagă pe el și pe Popeea să acționeze cu calmul și moderația necesară deoarece actualmente nu dorea ținerea unei conferințe numeroase care nu ar prea servi cauzei românilor⁶⁰. Vancea îi scrie lui Șaguna să-i trimită la Blaj pe Popeea și potrivit unor surse contemporane Șaguna îl numise înlocuitor pe vicarul său, înștiințându-l și pe ministrul-președinte de intenția aceasta. Popeea nu a mai participat la conferința din 29 iunie deoarece consideră că Blajul l-a înștiințat și i-a notificat data întrunirii participanților foarte târziu. Acest incident a fost comentat contradictoriu în mișcarea națională, ani de zile, după consumarea evenimentelor. Astfel, activiștii îi acuzau pe pasiviști (printre care și Măcelariu) că ar fi ascuns telegrama ministrului-președinte în care se accepta participarea lui Popeea la conferința blăjeană și au intrigat pentru înlăturarea acestui activist de la discuții. Acest lucru

presupune că Vancea i-a scris lui Șaguna să-l trimită pe Popeea fără să specifice că schimbarea era aprobată oficial de șeful guvernului. Tot activiștii vor susține mai târziu că, după ce a observat că activiștii nu erau reprezentați la Blaj, ministrul-președinte a întors spatele pasiviștilor.

Aceștia vor pretinde și în 1884 că Popeea a fost așteptat, Vancea a trimis la gară de patru ori trăsura după el și ședințele au fost suspendate două zile pentru a-l aștepta. Dar consfăturile s-au suspendat nu numai din acest motiv, ci și pentru redactarea Memoriului către Pesta. Iar Vancea ar fi făcut mai bine să trimită nu trăsura la gară, ci să expedieze la Sibiu copia telegramei lui Lónyay referitoare la acceptarea substituirii lui Șaguna cu Popeea sau să nu schimbe datele întrunirii participanților. La început, au vorbit de 1 iulie la Blaj sau Alba Iulia, pe urmă au hotărât 29 iunie la Blaj. Aceste schimbări au provocat pierdere de timp și l-au împiedicat pe Popeea să asiste la dezbateri. De asemenea, pretindeau greșit că nu Lónyay a întors „dosul“ pasiviștilor, ci, națiunea maghiară i-a întors „dosul“ lui Lónyay fără să amintească faptul că retragerea lui s-a efectuat în decembrie, deci abia la șase luni după tratative, timp în care ministrul-președinte le putea răspunde dacă dorea realmente s-o facă. Deci unii pasiviști nu erau obiectivi și nu recunoșteau nici după doisprezece ani că au fost păcăliți de șeful guvernului maghiar.

Tot ei afirmau că dacă Lónyay a telegrafiat la Sibiu, „împăciuitorii“ de la Blaj nu puteau suprima telegrama în care era acceptat Popeea în locul lui Șaguna la tratative; iar dacă a sosit o telegramă și de la Blaj, ea a fost înregistrată și citată în procesul verbal al ședințelor. Dar acest lucru nu echivalează cu notificarea telegramei la Sibiu, iar de inițiativa „împăcării“ a fost înștiințat direct de inițiator Vancea și nu Șaguna. Deci Lónyay lucra prin Vancea și Blaj și nu prin Șaguna și Sibiu. Era de așteptat ca toate modificările de persoane aprobate de șeful guvernului să fie făcute cunoscute Sibiului și din partea lui Vancea, al doilea inițiator al tratativelor de „împăcare“ româno-maghiare; probabil că acesta s-a

mulțumit doar cu solicitarea adresată lui Șaguna ca să trimită pe Popeea în locul lui la Blaj. Oricare ar fi adevărul controverselor și discuțiilor ivite în jurul telegramei, cert este că Popeea considera tardivă notificarea de către Blaj a precipitării datei conferinței. De aceea, el n-a mai beneficiat de timpul necesar pentru a putea ajunge la deschiderea discuțiilor. Era posibil ca arhimandritul ortodox să fi considerat că nu avea rost să vină la Blaj după deschiderea ședințelor⁶¹.

Nu numai Popeea a absentat de la Blaj din cauza întârzierii notificării datei întrunirii conferinței. Iacob Bologa a dorit să plece la Blaj în data de 29 iunie, dar a aflat că conferința de deschidere era chiar în acea zi. În această situație, Bologa telegrafiază lui Vancea că nu poate veni la Blaj, dar va scrie. Deși Măcelariu îl înștiințase pe Vancea că Bologa s-a retras din politică, acesta se hotărăște să răspundă totuși la invitația adresată lui de mitropolitul unit la 21 iunie. Răspunsul îl expediază abia în 29 iunie și își cere scuze pentru întârziere.

Când a primit invitația din 21 iunie se găsea în vechea dispoziție sufletească creată de situația lui socială și familiară survenită după pensionarea din 1867 pe care i-a făcut-o cunoscută lui Ilie Măcelariu când l-a informat că a părăsit terenul spinos și alunecos al politicii și s-a mulțumit cu acela al contemplării, bucurându-se sau întristându-se de acțiunile salvatoare sau nefaste ale fruntașilor politici români. În consecință, Bologa s-a gândit pentru o clipă să-l roage pe Vancea să-l dispenseze de conlucrarea onorifică la împăcarea cu regimul, dar și-a lăsat un timp de cugetare mai profundă asupra lucrurilor. El a realizat că nici un român nu se putea dispensa de a activa pe teren politic în interesul națiunii sale decât în caz de absolută imposibilitate. Bologa îl înștiințase pe Vancea că exista un singur caz care i-ar fi făcut posibilă reintrarea în ceata luptătorilor naționali și l-ar fi pus în situația să corespundă invitației din 21 iunie.

Acest caz ar surveni atunci când tot ce se făcea în cauza politică națională română întâmpina consimțământul tuturor

românilor sau cel puțin consensul unei astfel de majorități a membrilor națiunii care să însuflească respect, să facă să dispară orice considerent de partidă și să anihileze însemnătatea oricărei atitudini sau orientări parțiale. Toate aceste lucruri erau valabile și pentru tratativele de împăcare a românilor din Transilvania cu regimul. În concepția lui Bologa, la tratative era strict necesar să participe mai mulți fruntași care să reprezinte cele mai multe părți locuite de români sau cel puțin – dar în mod obligatoriu – ambele partide deja existente, deci pasivistă și activistă. Mai mult decât atât se impunea ca participanții la conferința de împăcare să fie oameni de prestigiu în care-și investeau încrederea dacă nu toți românii măcar cei mai mulți fii ai națiunii. Doar fruntașii care corespundeau acestei cerințe erau capabili să ofere propriilor lor acțiuni valoare, prețuire și sprijin din partea tuturor celor ce-i urmează. O asemenea reprezentare ar reflecta realmente și fără echivoc majoritatea românilor și ar face imposibilă manifestarea unui separatism de însemnătate oarecare.

Bologa își afirmă deschis perfecta convingere că românii nu puteau înfăptui lucruri bune și îmbucurătoare în cauza politică națională decât în cazul că acționau împreună în cea mai bună înțelegere. Românii nu mai pot nega că aveau două partide, dar pe viitor se impunea înlocuirea lor cu o singură partidă, cu națiunea întreagă. Îndemnat de convingerile sale, Bologa îl ruga pe Vancea ca în înțelegere cu Șaguna, căruia trebuia să-i dea o mână frățască, să mijlocească compunerea conferinței ce se va ocupa cu tratativele de împăcare în așa fel încât ea să cuprindă atât pe pasiviști, cât și pe activiști. Mitropoliții erau solicitați ca, pe lângă cei trei fruntași solicitați de Lónyay, să cheme încă doisprezece fruntași, din mai multe părți ale Transilvaniei, de credințe politice diferite. Dar era obligatoriu ca între ei să figureze cei mai aprigi luptători ai ambelor partide⁶².

Propunerile lui Bologa erau judicioase, dar Vancea avea instrucțiunile precise ale lui Lónyay, „oftările“ lui „prea înalte“ pentru ca la conferință să participe un grup cât mai mic de fruntași

români. Vancea, timorat și doritor să nu-i încalce dorințele, nu a făcut nimic pentru a lărgi cât de cât numărul participanților deși era de presupus că ministrul-președinte nu i-ar fi ras de tot tunsoarea lui catolică pentru acest gest. În telegrama sa, acesta îi scrisese că a înțeles că la Blaj se va ține o conferință restrânsă ceea ce înseamnă că nu putea să se manifeste prea deschis și în nici un caz foarte dur dacă se lărgea puțin numărul participanților deoarece în acest caz și-ar fi pus piedici în calea propriilor sale manevre de amăgire a românilor și de prelungire a conflictelor lor interne.

Autorul acestor rânduri trebuie să mărturisească faptul că relevanța și obiectivitatea propunerilor lui Bologa au constituit o surpriză din cele mai plăcute. Noi am studiat cu multă atenție textele corespondențelor politice adresate de Bologa lui Barițiu și am descoperit în ele un spirit pătimaș, deosebit de polemic, partinic (și implicit neobiectiv) în sens pasivist. Bologa îl îndemna deseori pe Barițiu să dea cu barda în corespondențele activiste sau în cele inspirate de activiști și făcuse el însuși de nenumărate ori acest lucru în corespondențele sale de presă. Este drept că la un moment dat, în 1869, are revelația adevărului incontestabil că polemicile și dezbinările interne prejudiciau interesele generale românești și simte cu acuratețe necesitatea instituirii armoniei interne, dar desigur înclina ca ea să se facă pe baze pasiviste. Dar după retragerea sa din politică și în urma „contemplării“ și a judecății imparțiale și detașate a frământărilor interne din sânul mișcării naționale, Bologa devine mai obiectiv. El realizează că și în politică ca și în viață adevărul poate fi nu numai la stânga sau la dreapta, ci de cele mai multe ori la mijloc, că lucrurile nu erau doar negre și albe, ci adeseori cenușii.

De aceea, înfocatul pasivist Bologa, ce dorise ani de-a rândul distrugerea activiștilor, recunoaște acum, în 1872, că ei fac parte din sânul mișcării naționale românești, că ei există. Mai mult, intuiește că pentru realizarea unor acțiuni politice utile și constructive era nevoie de conlucrarea lor. Este interesantă și utilă propunerea lui Rațiu ca Vancea, Șaguna, Barițiu, Măcelariu să se întâlnească în 26

iunie la Alba Iulia, să discute și despre tratativele cu regimul și despre frământările interne ale mișcării naționale legate de soluțiile și metodele concrete de acțiune politică. Rațiu dorise să existe o legătură între conferința din 26 iunie și cea convocată a doua zi, dar acest lucru nu s-a realizat și agendele Conferinței din 27 iunie nu au mai fost lărgite cu dezbaterile altor probleme de interes național. În aceste condiții, Rațiu se mulțumește ca aceasta să rămână o manifestare strict electorală. La Conferința de la Alba Iulia, unde mitropoliții nu au participat, nu s-a făcut nici o legătură între problema tratativelor de împăcare cu regimul și cea a conduitei față de alegeri.

Încă la 23 iunie 1872, Ioan Vancea îi scrisese lui George Barițiu că atât Rațiu, cât și Măcelariu au consfințit să ia parte la tratativele de împăcare și îl invită să vină la o conferință prealabilă, la Alba Iulia, unde urma să se sfătuiască cu ceilalți doi în problema fixării revendicărilor naționale⁶³. Bineînțeles că după aceea Barițiu, Rațiu și Măcelariu plecau la Blaj, pentru a se consulta și cu mitropolitul Vancea.

Cei trei fruntași pasiviști se întâlneau oricum la Alba Iulia, deoarece aici se desfășura, în 27 iunie 1872, Conferința națională convocată de cei doi (Rațiu și Măcelariu) și de Matei Nicola. Andrei Șaguna, deși fusese desemnat de ministrul-președinte al Ungariei și invitat de Vancea să vină la tratativele de „împăcare“, nu participă la acțiune și, deși promite, nu insistă pentru plecarea la Blaj ca locțiitor al său a lui Nicolae Popeea. Grație realismului lui politic accentuat, Șaguna nutrea un scepticism pronunțat față de rezultatele ei. I. Măcelariu i-a spus lui Șaguna că s-ar putea mijloci și obține acordul lui Vancea, pentru ca întrunirea să aibă loc la Sibiu. Dar mitropolitul ortodox a răspuns că nici în acest caz nu va lua parte la discuții.

Aprobarea tardivei și penibilei Conferințe din 27 iunie 1872 – despre care unii contemporani afirmă că a provocat rușine și derută printre români – a fost obținută cu destulă „greutate“ de către Ioan Rațiu în discuțiile pe care le-a purtat la Cluj cu comisarul

regal, contele Emanuel Péchy. Cu toate acestea, noi presupunem că în ultimă instanță autoritățile au realizat că, aprobând o conferință pasivistă care să paralizeze deciziile unei conferințe activiste elaborate, deja în urmă cu aproape două luni, vor adânci și mai mult conflictele și confuziile ivite în interiorul mișcării naționale românești, fapt ce convenea guvernului maghiar. La început comisarul s-a împotrivit categoric ținerii unei Conferințe înaintea sau în preajma alegerilor. Însă Rațiu i-a răspuns că spiritul legilor nu-i împiedica pe români să țină conferința în preajma alegerilor, iar guvernul n-avea cum să-i oprească pe cale legală; pe de altă parte, Rațiu l-a prevenit pe conte că el nu va revoca Conferința.

Péchy i-a amintit că nici măcar mitropoliții n-au primit aprobare pentru ținerea unei conferințe înaintea alegerilor. Dar Rațiu a răspuns că nu era deloc greu ca el, Măcelariu și Nicola să obțină o asemenea aprobare, deoarece mitropoliții au cerut și poate au vrut mai mult. Dar ei nu doreau altceva decât să se consulte în legătură cu alegerile și nimic mai mult. Péchy s-a lăsat convins că o asemenea conferință se putea ține fără nici un pericol pentru guvern și i-a cerut lui Rațiu să-i dea un referat scris, pe care-l va aviza favorabil și-l va trimite lui Lónyay, spre aprobare. Desigur, ministrul-președinte nu putea refuza ținerea unei conferințe legale electorale tocmai după ce a început acțiunea de tratative și discuții cu fruntașii români din Transilvania. Odată epuizat subiectul în legătură cu Conferința din 27 iunie 1872, Rațiu și Péchy trec la discutarea „împăcării“ națiunii române cu regimul.

Fruntașul român insistă pentru reactivarea autonomiei Transilvaniei. Contele maghiar răspunde că se putea eventual accepta doar o administrație separată și amintește de garantarea libertății profesionale și altele asemănătoare (probabil libertățile individuale cetățenești). Péchy afirmă că Împăratul și Deák au fost de acord să accepte pentru români autonomia Transilvaniei, dar s-au temut că românii nu vor putea „scoate nimic la cale“ cu ungurii ardeleni. Ioan Rațiu le-a scris și lui Șaguna și Vancea să vină la Alba Iulia, la Conferință, iar în cauza tratativelor cu regimul el l-a

rugat pe Vancea să fie prezent în oraș, în 26 iunie. Aici, era bine să fi sosit și Barițiu, tot în acea zi, pentru a se putea înțelege cu el, Măcelariu și cu Mitropolitul și în această problemă⁶⁴. Dar Vancea și Șaguna, care a fost și el invitat personal, nu vor participa la Conferința din Alba Iulia. Aici vor fi însă prezenți 213 fruntași și intelectuali români din Transilvania⁶⁵.

În seara zilei de 26 iunie, 30-40 de fruntași au ținut o conferință prealabilă și au stabilit un program care să stea la baza dezbaterilor Conferinței plenare. În 27 iunie, George Barițiu citește în plen proiectul de program elaborat în ziua precedentă, pe care Conferința avea să-l aprobe sau să-l respingă, deoarece ea era factorul de decizie. În proiect se propunea ca Adunarea convocată de Rațiu, Măcelariu și Nicola să constate că situația politică a națiunii române nu s-a îmbunătățit cu nimic de la 1869 încoace, ceea ce înseamnă că rațiunile și considerentele grave, care au îndemnat Conferința de la Miercurea să recomande pasivitatea absolută, se mențineau și acum întru totul. Dar membrii conferinței au constatat că puținii alegători români pe care îi accepta și îi tolera vitrega lege electorală pentru Transilvania sunt expuși prin agenții partidelor politice maghiare la „cea mai periculoasă corupțiune” care constituia o amenințare de „crimă morală” la adresa generațiilor românești. Din acest considerent, Conferinței i se propunea ca acolo unde nu era prea târziu să-i mobilizeze pe români la urnele electorale, pentru a se paraliza corupția și a alege deputați credincioși programului național. Membrii Conferinței și viitorii deputați nu puteau intra în negocieri electorale cu nici o partidă care nu recunoștea programul națiunii române din Transilvania; ei se angajau să-l apere cu curaj, în toată viața lor, și nici să nu intre în Dietă, până când acest program nu era realizat în practică. Deputații să se bazeze pe rescriptele imperiale din 21 aprilie 1863 și din 15 iunie 1863, favorabile națiunii române, și să se ferească de orice pas care ar primejdi autonomia Transilvaniei și libertatea națională a poporului român garantată în 1863, dar invalidată de regimul actual.

Conferința hotărăște ca acest proiect de program, ce avansa propunerea ca pasivitatea absolută să fie înlocuită cu cea relativă sau cu pasivitatea activă, cum a mai fost numită, să fie studiat de o Comisie, care, în aceeași zi, după-amiază, trebuia să propună concret acceptarea sau neacceptarea lui. Conferința, pe baza referatului, va trece la vot și se va pronunța pro sau contra. În Comisie au fost aleși: George Barițiu, Axente Sever, Ilie Măcelariu, Ioan Rațiu, Matei Nicola, Ioan Antonelli, Ladislau Vaida, Gavril Manu, Ilie Vlăsa, dr. Avram Tincu, dr. Dimitrie Răcuciu, dr. Iosif Hodoș, dr. Ioan Nemeș, Mihail Dobo, I. Mițu Moldovan și Augustin Horșia. În cadrul lucrărilor Comisiei, proiectul de program, citit de Barițiu în plenul ședinței, a fost luat în dezbateri, și Matei Nicola și Ilie Măcelariu îl recomandă să fie primit și propus Conferinței spre a fi votat și promulgat ca program obligatoriu pentru românii Transilvaniei.

Iată că în al doisprezecelea ceas atât Barițiu, cât și Măcelariu au acceptat pasivitatea relativă sau activă. Dar noi suntem convinși că atât membrii Comisiei de studiu, cât și membrii Conferinței generale au avut timp să afle că de multă vreme cei doi corifei pasiviști s-au împotrivit formulei și au propagat necesitatea menținerii pasivității absolute. Ioan Micu Moldovan, care, nu este exclus să se fi înțeles în ascuns cu Barițiu și Măcelariu, a propus însă respingerea pasivității active și a invitat Comisia de studiu să recomande Conferinței revotarea deciziilor elaborate la Miercurea în 1869. Propunerea lui Moldovan provoacă discuții vii, dar, pusă la vot, ea nu întrunește decât 7 voturi din 16, pronunțându-se împotriva 9 voturi.

Comisia de studiu votează propunerea lui Dimitrie Răcuciu, ca plenul Conferinței să accepte participarea românilor la alegeri. Dar adoptarea programului, ca și punctul până la care să fie practică activitatea românilor transilvăneni, să fie lăsată pe seama Conferinței din 27 iunie, care urma să se pronunțe asupra problemei în după-amiaza acelei zile. Această propunere se deosebea de referatul citit de Barițiu și susținut de Nicola și Măcelariu, în sensul

că dădea posibilitatea Conferinței să hotărască nu numai în problema participării la alegeri și a neparticipării aleșilor la Dieta Ungariei, ci putea să decidă și asupra intrării deputaților în Parlament, în vederea susținerii unei lupte active. În acest caz Conferința lăsa o porțiță de afirmarea activiștilor. În mod normal dacă Răcuciu a întrunit majoritatea, minoritatea de 7 voturi ar fi trebuit în virtutea principiului solidarității să se supună în mod necondiționat majorității și Comisia de studiu să înainteze Conferinței propunerea lui Dumitru Răcuciu sau a lui Barițiu.

După o pauză de o oră, Comisia de studiu se întrunește din nou și Răcuciu își prezintă și în scris propunerea. După părerea lui Răcuciu, Conferința trebuia să țină cont că era necesară realizarea solidarității *tuturor* românilor de sub Coroana Ungariei, ca și înfăptuirea solidarității românilor ardeleni, deoarece sciziunea primejduia interesele și aspirațiile naționale juste și legale. Propunerea era justă, deoarece privea spre viitor și urmărea să realizeze unitatea generală a mișcării. Deși regimul și legile lui erau în contradicție cu principiile egalității între națiuni, Conferința urma să hotărască ca românii să participe la alegeri și să aleagă doar pe acei deputați care vor promite că vor convoca o adunare sau congres general unde se va definitiva procedura politică viitoare a românilor Transilvaniei. De fapt, mitropoliții obținuseră aprobarea unei Adunări generale pentru luna august.

Deci, Dimitrie Răcuciu își modifica în propunerea scrisă ideea inițială, în sensul că o viitoare conferință și nu cea de la Alba Iulia își va spune ultimul cuvânt în chestiune. El sconta că la Alba Iulia se va decide participarea la alegeri a ardelenilor, alături de ungureni, care o practicau din 1861 și 1865, iar o altă Conferință, cu convocarea căreia se declara de acord chiar cea din Alba, putea eventual să decidă și participarea deputaților ardeleni la lupta parlamentară împreună cu cei din părțile vestice. Majoritatea se declară pentru Răcuciu. Dar, tocmai de aceea, credem noi, pasiviștii absoluți sau relativi, văzând primejdia, se apropie unii de alții și nu vor să se supună majorității. Ei pretind ca propunerea să nu fie

acceptată de Comisia de studiu, ci ea să fie prezentată fără nici un aviz favorabil Conferinței generale întrunită în a doua sa ședință, unde pasiviștii aveau aderenți mai numeroși și mai siguri. Aceste discuții din interiorul Comisiei de studiu au durat de la ora 14 până la 17,30, cu o pauză de o oră. Discuțiile au fost aprinse, contradictorii și îndelungate. Practic vorbind, dacă pasivitatea absolută propusă de I.M. Moldovan a căzut la votarea din sânul Comisiei, aceasta ar fi trebuit să se pronunțe sau în favoarea pasivității relative sau în favoarea propunerii lui Răcuciuciu, care obținuse majoritatea. Dar ea preferă să se abțină și pasiviștii lasă deciziile pe seama Conferinței.

Corect ar fi fost ca acesteia să i se prezinte spre votarea cu aviz favorabil sau pasivitatea relativă sau propunerea lui Răcuciuciu, care coincideau până la un punct, deoarece I.M. Moldovan fusese respins încă în Comisia de studiu. Dar totuși, acesta, cu consimțământul celorlalți pasiviști, adepți ai pasivității absolute și active, care doreau să-și ia măsuri de siguranță împotriva activiștilor, își prezintă și el în scris propunerea căzută deja pentru a fi dezbătută de Conferință. De data aceasta, discuțiile sunt foarte turbulente și ședința plenară a fost suspendată zece minute pentru ca oamenii să se mai calmeze; din păcate, în loc să se voteze pasivitatea relativă, care corespundea mai bine intereselor naționale ale tuturor românilor din Ungaria și asigura o și mai strânsă colaborare cu masele țărănești, Conferința, după o luptă strânsă, votează cu o mică majoritate pasivitatea absolută⁶⁶. Hotărârea finală a fost semnată de I. M. Moldovan, Augustin Horșia, Axente Sever, I. Măcelariu, G. Barițiu, Avram Tincu, Gavril Manu și ea suna astfel: „Considerând cum că pusețiunea politică a națiunii române în Transilvania de la 1869 nu s-a schimbat întru nimic, considerând cum că drepturile naționale ale națiunii române nu sunt recunoscute și condițiunile neapărate pentru existența națiunii române ca individualitate națională ni se sustrag: Conferința decide a recomanda alegătorilor români abținerea de la alegerea deputaților pentru dieta pestană, conform concluzului de la Miercurea⁶⁷”.

Un martor ocular prezent la Alba Iulia a trimis o corespondență interesantă „Telegrafului român“ din 25 iunie/7 iulie, p. 200-202. Printre cei care au respins pasivitatea absolută propusă de Ioan Micu Moldovan în comisia de studiu au fost și Barițiu, Axente, Nicola, Manu, Tincu, I. Moldovan, Horșia. Ei au căzut de acord cu Răcuciu în privința participării la alegeri, deși cei mai mulți erau pasiviști convinși. Presupunem că și Măcelariu și Hodoș au sprijinit în comisie pasivitatea relativă împotriva căreia nu avea nimic nici Ladislau Vaida, care ar fi preferat ca lucrurile să evolueze înspre activism. În ședința de după-amiază a Comisiei urma să se hotărască până unde merge activitatea și să se motiveze participarea la alegeri sau intrarea pasiviștilor în activitatea electorală (pe care nu doreau însă să o însoțească cu cea parlamentară). Răcuciu a susținut că pe terenul activității electorale era posibilă apropierea și colaborarea între activiști și pasiviști. Acest lucru era necesar deoarece națiunea era sfâșiată dureros în două tabere.

În legătură cu motivația participării pasiviștilor în alegeri Răcuciu propune amendarea motivului invocat de Barițiu și anume derutarea și coruperea poporului de propaganda străină cu încă un argument judicios. Răcuciu susține că și în 1869 s-a manifestat propaganda străină printre români; acum era necesar să se invoce și făurirea solidarității tuturor românilor și unirea partidelor politice pentru participarea la alegeri. Răcuciu, om nou și cu orizont larg, nu pune accent doar pe autonomia Ardealului, pe care o găsea insuficientă, ci atrage în mod judicios atenția celor din comisie asupra programelor atotcuprinzătoare din 1849, 1850, 1851, bazate pe dreptul etnic natural și care-i includeau pe toți românii nu numai pe ardeleni. El arată că egalitatea, frățietatea, libertatea și lupta pentru o lege electorală dreaptă trebuie să anime mișcările politice naționale ale timpului. Conferințele de la Sibiu și Alba Iulia erau particulare, ele nu puteau elabora un program și nu pot gira o adevărată reprezentanță națională.

Răcuciu propune ca la Alba Iulia să se hotărască participarea la alegeri, iar deputații să convoace un Congres sau Adunare generală

care să stabilească programul și conduita în viitor. Deoarece mitropoliții n-au reușit să adune Congresul înaintea alegerilor și nimeni nu putea fi sigur că intenționau să-l țină după alegeri, era cu mult mai bine să-l convoace deputații; aceștia nu puteau fi mandatații întregii națiuni române, dar vor reprezenta convingerile majorității precumpănitoare a românilor din Transilvania. La Congres, urma să fie chemați și mitropoliții. Răuciu afirmă că proiectul lui Barițiu era vicios deoarece cere ca deputații din Transilvania să rămână pe loc și să lupte de aici pentru autonomie și legile din 1863-1864, dar nu subliniază cum și pe ce cale se vor lupta sau cu ce mijloace se va acționa. De aceea propune ca deputații să convoce Congresul și acesta să hotărască ce era de făcut în continuare. Hodoș este de acord cu Răuciu, însă cere ca, dacă deputații nu vor putea convoca Congresul, să rămână totuși acasă în Transilvania (deci să nu intre în Dieta Ungariei).

Răuciu acceptă și această alternativă de dragul făuririi solidarității deoarece românii odată uniți vor putea acționa mai eficace. După aceasta a urmat o scurtă tăcere în decursul căreia unii membri ai comisiei vorbeau în barbă, alții cu vecinul ca Apostolii la Cina cea de taină, și din șușoteli se puteau distinge cuvintele: „aceasta e cursă, asta ne prinde“. Era clar că pasiviștii se temeau ca nu cumva un viitor Congres convocat de deputați să hotărască și activitatea parlamentară. Unii partizani ai lor nu excludeau însă posibilitatea ca deputații să intre în Dietă, să atace deschis politica regimului dualist austro-ungar față de români și să se retragă acasă în Transilvania.

Redacția „Telegrafului Român“ intervine și comentează corespondența atacând atitudinea țarmurită a pasiviștilor suspicioși chiar și față de mintea cea mai sănătoasă și intențiile cele mai bune, deși reprezenta alt punct de vedere. Era păcat ca asemenea mediocrități să decidă soarta unei națiuni și era mult mai bine dacă suspicioșii ar fi mers din nou la școală. Corespondentul de la Alba Iulia afirmă că după declanșarea bănuielilor pasiviste Ioan Micu Moldovan vrea să stopeze și să scoată din discuție proiectul lui

Răuciu și să impună comisiei de studiu să accepte și să avizeze favorabil proiectul lui Barițiu care dorea participarea la alegeri, dar excludea Congresul și eventualitatea intrării deputaților în parlament. Dar Răuciu a dat o replică aspră și scurtă și comisia nu acceptă nici propunerea lui I. M. Moldovan. După aceea discuțiile se axează pe problematica programului.

Barițiu și Hodoș nu acceptă propunerea lui Răuciu privind lărgirea sferei programatice pe baza actelor din 1849-1851, ci se cramponează și se ancorează doar pe autonomia Ardealului, pe legile din 1863-1864 referitoare strict la ardeleni. În concepția lor doar acesta ar constitui singurul program politic valid stabilit și de Pronunciamentul de la Blaj din 1868 și susținut de presa politică românească.

Până la urmă, în Comisie se acceptă doar ideea ca motivarea participării la alegeri să cuprindă atât necesitatea combaterii propagandei străine vicioase, cât și dorința de a făuri solidaritatea între români. Dar hotărârea efectivă privind punctele 1 și 4 din proiectul lui Barițiu (participarea la alegeri și deputații aleși să stea acasă) ca și soarta proiectului lui Răuciu au fost lăsate pe seama Conferinței. Tot în proiectul lui Barițiu se prevedea ca românii să nu trateze cu partidele care nu le acceptau programul și deputații să nu intre în Parlament până ce acesta nu va fi realizat. În acest proiect era exclusă ideea Congresului solicitată în schimb de Răuciu.

Pe drept cuvânt, corespondentul scrie că din cauza bâjbâielilor comisiei care n-a dat nici un fel de aviz favorabil, plenul Conferinței a pomit la acțiune de la un lucru neisprăvit și neclarificat. În plen s-a citit din nou proiectul lui Barițiu și la solicitarea unora s-a prezentat și propunerea lui I.M. Moldovan pentru pasivitatea absolută. Pentru Barițiu au pledat, cu excepția unor persoane mai puțin cunoscute, Hodoș, Nicola și Antonelli, iar pentru I.M. Moldovan a vorbit Vitez. Acesta era atât de încântat de Miercurea încât amintea tot de Sfânta Miercurea și de sfințele ei concluzii sprijinite și de Nicolae Găitanu. După aceea, dezbaterile au luat un curs contradictoriu încât s-au

speriat chiar și Moldovan și susținătorii lui. Moldovan intervine și susține că el și-a exprimat doar o convingere personală, dar nu ține morțiș la propunerea lui dacă Conferința nu era de acord. Canonicul blăjean propune suspendarea dezbaterilor pentru ca să se poată uni părțile și părerile. După pauză, Ladislau Vaida a pledat pentru proiectul lui Dumitru Răcuciu. Între timp, în cursul dezbaterilor plenare, Domșa propusese ca cei întruniți la Alba Iulia să se proclame for reprezentativ al națiunii pentru a asigura dinainte o pondere mai mare și obligativitate hotărârilor ei. Măcelariu este de acord cu punerea la vot a propunerii, dar după rezolvarea chestiunilor grave aflate pe ordinea de zi. Răcuciu propune ca Adunarea să voteze imediat contra propunerii deoarece orice om de bună credință și serios își dădea seama că participanții erau prea puțini pentru a se putea constitui în reprezentantă națională. Acest lucru era real și într-adevăr Adunarea renunță la propunerea lui Domșa și implicit refuză să treacă la votarea ei.

După ce în plenul Conferinței s-a pledat pentru cele trei propuneri ale lui Barițiu, Moldovan, Răcuciu, votul s-a făcut prin ridicare sau ședere, și scrutinul a dat câștig de cauză lui I.M. Moldovan. Corespondentul, care a fost și membru al comisiei de studiu, scrie că era curios să-i fi văzut pe fruntașii mari ai românilor cum se uitau nedumeriți unul la altul, încât era foarte greu de ghicit dacă agreau în realitate decizia și dacă au dorit-o sau nu. Deci pasiviștii și-au încurcat singuri socotelile și și-au paralizat intențiile prin și între manevrele de a împiedica Congresul și orice succes activist și pedalările între pasivismul absolut și cel relativ. Astfel, cel puțin unii dintre ei ancorându-se prea tare în trecut de teama viitorului au ajuns poate fără să vrea exact de unde au început și nu au mai reușit să introducă mai multă viață și activitate în pasivism.

Deschiderea și lărgirea bazei programatice a mișcării politice românești din Austro-Ungaria, reînnoirea perspectivelor și sferelor revendicative conform spiritului timpurilor noi ce veneau, propusă de Dumitru Răcuciu, reflectau o realitate și o frământare mai veche din sânul luptei naționale. De fapt, Răcuciu și garda sau generația

tânără din acești ani continuă pe susținătorii programelor maximale din 1860-1861 sau chiar și pe cei din 1849-1851, care revendicaseră autonomie politică sau național-teritorială de stat pentru toți românii din Monarhie. Barițiu rămâne însă credincios autonomiei Ardealului și legislației sibiene și își continuă și el ideile proprii din 1861. Interesant că, deși în 1861, Hodoș îmbrățișase programele maximale, acum se rezumă strict la autonomia și legislația ardeleană luptând ca și Barițiu și partizanii săi pentru reactivarea lor și în noile condiții stabilite prin legea XII din 1867.

Desigur, este greu să judeci mentalitățile oamenilor politici de atunci sau să clasifici care anume programe erau mai bune, mai potrivite sau mai utile. Este de asemenea dificil să stabilești criteriile cele mai juste și obiective după care s-ar efectua aceste operații mai ales că partizanii ambelor orientări invocau în sprijinul lor o serie de motive și argumente serioase și plauzibile. În aceste condiții considerăm util să reconstituim măcar în mare judecățile de valoare, argumentele și atitudinile ce au fost aduse și situate pe balanța politică a vremii, începând cu mijlocul secolului al XIX-lea și până în primii ani ai secolului al XX-lea.

Așa cum am mai arătat în capitolele cărții precedente, în 1849-1851, s-a încercat și s-a tatonat eventualitatea unirii tuturor românilor din Monarhie, invocându-se dreptul istoric, comunitatea intereselor, puternicul sentiment național ce-i unea și forța politică serioasă ce ar exista într-un asemenea corp politic sau chiar statal. În această manieră se lărgea sfera programului minimal de la Blaj care în condițiile din primăvara lui 1848 axase programul doar pe autonomia Transilvaniei, pe limba și naționalitatea română de aici. În urma tratatelor cu Viena și în împrejurările deja cunoscute, Constituția din martie 1849 recunoaște doar programul minimal. Cele maximale deși corespundeau în mai mare măsură intereselor generale românești sau tocmai din acest motiv n-au cea mai mică șansă de reușită nici în 1849 și nici în anii următori. Până și programul minimal sau mai precis aplicarea lui în practică este blocată, deoarece Transilvania, deși autonomă față de Ungaria

rămâne la discreția neoabsolutismului și centralismului austriac, și românii ardeleni nu-și văd îndeplinite revendicările. Însă ei au totuși în mână un precedent constituțional nou elaborat în 1849 și sunt conștienți că se pot folosi de autonomismul istoric vechi al Transilvaniei și de actele fundamentale care-l sancționaseră de-a lungul anilor (Diploma Leopoldină din 1691, Sancțiunea Programatică din 1722, legile din 1744 și 1791).

În anii 1860-1861, ambele orientări reapar și se manifestă puternic în mișcarea politică românească, având fiecare adepți și partizani proprii. Celor ce susțineau revendicările maximale li se reproșau lipsa de realism, imposibilitatea practică de a obține rezultate pe această cale, deși li se acceptă justetea și frumusețea ideilor, principiilor sau argumentelor invocate. Ceilalți însă doresc să obțină rezultate politice reale și, bazându-se pe antecedentele constituționale vechi și pe dreptul de stat (Staatsrecht), reaxează programul pe bazele minimale din mai 1848. Realismul acestei orientări fusese confirmat de prevederile Diplomei din octombrie 1860 și ale Patentei din februarie 1861, de elaborarea legilor democratice din 1863-1864, de respectarea măcar parțială a autonomiei Transilvaniei, de manifestarea legală a limbii și naționalității politice românești în viața publică a provinciei. Până aici se poate concluziona că realitatea politică concretă, rezultatele legale obținute au justificat aripa ce militase pentru îmfăptuirea programului minimal.

Cum s-au pus însă problemele după ce libertățile cuprinse în programul minimal și aplicate o clipă, în viața legislativă și administrativă de stat, au fost distruse de regimul dualist austro-ungar? Barițiu și generația veche se ancoraseră din nou în axul programatic vechi al autonomiei limitate numai la Ardeal și în legislația sibiană recentă, reflectând că era mai oportun și mai realist să lupți pentru reacordarea unor drepturi pe care le-ai avut realmente odată în mână decât să te hazardezi în ceva nou și nesigur, în revendicarea unor drepturi pe care deși le-ai cerut cândva nu ai avut niciodată acces la ele. Cramponându-se de trecut,

ei îndreaptă mișcarea politică pe un drum vechi deja verificat, dar consumat. Ei își caută argumentele în acte și realități vechi sau în unele recente, dar distruse și inexistente în realitatea politică cotidiană.

La început, pasiviștii discută doar cu tronul, boicotând parlamentul și guvernul din Pesta, dar pe urmă tratează și cu ministrul-președinte al Ungariei, ceea ce din punct de vedere formal echivala cu o inconsecvență deoarece, dacă nu recunoștea formal autoritatea autorităților pestane asupra Transilvaniei, nu era cazul să discuți tocmai cu reprezentanții lor soarta acesteia. Dar lăsând la o parte că și împăratul era de fapt rege constituțional al Ungariei, care nici măcar nu guverna, ci domnea doar (și nu le putea și nici nu avea interes să le acorde drepturi), oricum pasiviștii n-aveau de ales și trebuia să trateze și cu șeful guvernului Ungariei. Acesta, în realitatea politică concretă și indiferent că voiau sau nu voiau liderii lor, își exercita, *de facto* și din punct de vedere al abuzivei și nedreptei legislații maghiare, autoritatea asupra Transilvaniei și a românilor ardeleni.

Paralel cu pasiviștii au acționat activiștii ardeleni în Dietele din Cluj și Pesta între anii 1865-1868 sau cei din Ungaria între 1865-1872, încercând și ei prin metode mai active electorale sau parlamentare să obțină libertăți politice și naționale românești și combatând regimul exact în inima lui, în capitala Ungariei. Practica social-istorică a dovedit însă că nici pasiviștii nici activiștii nu puteau smulge libertăți politice concrete și serioase de la Monarh sau de la guvernanții și parlamentarii unguri. Din acest punct de vedere, nu li se poate reproșa nimic deoarece nici unii nici alții nu puteau obține imposibilul. În aceste condiții însă accentul sau greutatea trebuia deplasată încet, succesiv și sigur pe fortificarea internă, pe organizarea modernă, mobilă și completă a mișcării politice românești din Austro-Ungaria și pe educarea politică directă și nemijlocită a poporului român.

Se pare că generația tânără a intuit cu un ceas mai devreme aceste cerințe noi ce se impuneau cu obiectivitate și au încercat să

miște lucrurile din loc și să le îndrume spre drumuri noi. Astfel, ei considerau depășită și desuetă autonomia Transilvaniei și vor să deplaseze axul programatic al mișcării naționale de la Staatsrechul vechi înspre dreptul etnic natural, viu și prezent în tumultul vieții de zi cu zi pentru ca sfera programelor să-i cuprindă protector pe toți românii din stat. Tinerii vedeau în autonomia limitată a Transilvaniei una din cauzele prelungirii separatismului ardelenesc în sânul mișcării naționale românești din Ungaria. Aceștia au fost sprijiniți și de alți lideri vârstnici, dar înzestrați cu realism și capabili de a intui elementele noi ce apăreau în problemele și în frământările interne din sânul mișcării. Generația pasivistă veche contracarează însă și respinge modificarea programului, menținându-l în limitele prevederilor minimale chiar și în 1881, unde reapare formulată revendicarea autonomiei Transilvaniei în programul Partidului. De fapt, adepții programului minimal și ai separatismului ardelenesc au blocat colaborările comune din 1869 și 1875 și au întârziat modernizarea mișcării prin făurirea unei structuri organizatorice unitare de partid.

Chiar și atunci când au cedat și au acceptat făurirea Partidului tuturor românilor din Ungaria au făcut acest lucru doar în schimbul inserării în Program a programelor, metodelor și intereselor specifice ardelenesc (autonomia Transilvaniei, pasivism absolut) care apar și dublează astfel în Program revendicările, metodele și interesele specifice ale românilor din părțile vestice (activitate electorală și parlamentară, respectarea limbii, numirea de funcționari români). De aceea în sânul mișcării au persistat anumite neajunsuri și neînțelegeri și după 1881. Dar prin lupta permanentă dintre vechi și nou, prin selectarea factorilor și necesităților reale și utile și prin apropierea conducerii politice de poporul român, a cărei forță și vitalitate a stat la baza succesului luptei pentru eliberare și unitate națională, acestea au fost înlăturate, iar lucrurile au fost clarificate în 1905 atât din punct de vedere programatic, cât și metodologic.

Conferința de la Alba Iulia, din 1872, a constituit -- în pofida

efectelor sale pozitive sau mai ales negative – o etapă sau o fază a îndelungatului și sinuosului proces intern de clarificare a conținutului programatic sau a alternativei tacticilor mișcării politice românești din Transilvania. „Albina“, VII, 1872, nr. 59 din 27 iulie/8 august la cap. *Epistole din Ungaria în Republiche Française* publică o corespondență străină interesantă pentru raționamentele și judecățile de valoare referitoare la problemele interne ce frământau mișcarea politică din Transilvania sau la raporturile și poziția concretă în care se situa față de guvernul Ungariei. Redacția reproduce corespondența după ziarul „La Republiche Française“ și susține că a fost scrisă de un bărbat francez ilustru care i-a studiat mulți ani pe români (probabil Emil Picot). După ce scrie că la Sibiu s-a cerut repunerea mitropoliților în fruntea mișcării și Adunare generală, corespondentul francez afirmă că mitropoliții au acceptat inițiativa, dar fideli prudenței ce caracteriza clerul înalt, au cochetat cu guvernul și i-au solicitat o autorizație expresă și specială. Desigur că francezul nu a știut că acel lucru a fost solicitat de Vancea și nu de Șaguna. Mitropoliții au reclamat sfaturile lui Lónyay și ale colegilor săi. Aceștia, măguliți de o deferență atât de neașteptată au acordat aprobarea cerută dar au pus de la bun început condițiile lor. Fără să descrie exact toate amănuntele și întâmplările din sânul mișcării, corespondentul francez constată că românii nu s-au putut aduna toți la un loc, reprezentanții lor se certau și nu puteau să adopte o hotărâre comună. Consecințele dizarmonice erau vizibile și numai maghiarii puteau profita de această situație.

Când guvernul a cerut formal românilor să abandoneze pasivitatea n-a fost sincer deoarece ungerii au profitat de pasivitate pentru că au urmărit ca în toate cercurile electorale părăsite de aceștia să găsească întotdeauna câteva voturi pentru deakști. Dacă românii ardeleni ar fi ales deputații lor, aceștia nu mergeau la Pesta așa cum deputații cehilor nu intrau în Reichstathul din Viena. Dar protestul pe care acești deputați l-ar fi putut înainta Parlamentului în numele nefericiților lor

compatrioți ar fi avut o valoare legală reală și nici maghiarii înșiși n-ar fi putut contesta această valoare. Corespondentul francez constată însă că din nenorocire conducătorii românilor din Transilvania erau oameni foarte bătrâni și hotărârile lor nu corespund bunelor intenții de care erau animați. Hotărârea elaborată de reuniunea parțială de la Alba Iulia din 27 iunie, adică abținerea totală de la alegeri, se datora acestor conducători bătrâni (mai degrabă îmbătrâniți – considerăm noi). Era sigur că alte reuniuni locale vor adopta soluții și orientări contrare astfel încât între românii de același destin, de unele și aceleași suferințe, se va instaura o deplorabilă sciziune.

Iată cum o mână de maghiari – continua corespondentul francez – țineau în șah naționalități de două ori mai numeroase ca ei. Cu o artă deosebită, domnii din Pesta semănau discordie în sânul adversarilor, pe când maghiarii erau pururea uniți când era vorba de menținerea supremației lor. Unica speranță a naționalităților era să crească tineri disciplinați care să fie înzestrați cu o mai mare capacitate de penetrație și cu mai multă autoritate decât premergătorii lor din garda veche. Fraților români din Transilvania le lipseau oameni ca Rieger, Grigr și Skladovsky, iar guvernul excela în schimbarea tacticii după circumstanțe și împrejurări. Lonyay l-a plimbat pe rege printre români și sârbi pentru a-i face să creadă că Monarhul ținea cu el și cu partida lui, iar în românii din Transilvania a vârat pentru multă vreme discordia. De asemenea, el a recurs la numeroase abuzuri, amenințări și violențe pentru a câștiga alegerile. De aceea, străinii să nu creadă că, dacă sosește telegrama despre victoria deaکیștilor în alegeri, în fericitul imperiu al maghiarilor ar exista o singură partidă politică sau că toți și-au dat mâna pentru o ținută frățească identică.

Deși principiul solidarității, în virtutea căruia minoritatea se supunea necondiționat majorității, nu s-a aplicat în Comisia de studiu a fost respectat teoretic în plenul Conferinței; acest principiu asigură o oarecare disciplină de partid în sânul Partidei naționale române din Transilvania. Însă, și acum, lipseau organul central și

organele locale ale partidului, așa că nu se putea vorbi de un partid cu adevărat modern, cu o structură organizatorică solid consolidată. Conferința s-a mulțumit să discute doar atitudinea față de alegeri, ceea ce înseamnă că ea era prin excelență electorală. Ea nu s-a ocupat de numirea unui Comitet central, a unui președinte, a unor comitete comitatense, scăunale, districtuale, ca și de modalitatea concretă a realizării altor decizii politice de la nivel central la nivelele locale sau filiale. Pasiviștii considerau zadarnic că forul conducător era de drept sau *de jure* Comitetul Central numit la Miercurea. Dar acesta nu exista *de facto*, iar Conferința de la Alba Iulia n-a precizat că va face ceva concret pentru reactivarea și intrarea în acțiune a vechiului for. În fiecare comitat, scaun, district, municipiu existau cluburile naționale ale deputaților români din adunările administrației locale de stat. Acestea trebuiau recunoscute și proclamate ca organizații locale ale partidului de către Conferința națională de la Alba Iulia. Dar ea n-a făcut acest lucru, fiindcă pasiviștii se temeau că aici erau prea mulți aderenți ai pasivității relative sau chiar ai activismului.

Spre deosebire de Miercurea, când fruntașii români reușesc în general să mobilizeze poporul la boicotarea alegerilor, fără a putea evita în anumite cazuri speciale participarea românilor la alegeri, în 1872, din cauza confuziilor și târăgărilor, alegătorii români n-au putut fi orientați din timp.

În unele părți, alegerile începuseră înaintea Conferinței de la Alba Iulia și unii au votat deja pentru candidații naționali. Alții, în urma indicațiilor de la Alba, au primit consemnul să nu-i mai sprijine și să nu mai participe la votare. Astfel, s-a ajuns ca nelămuririle și confuziile dintre fruntași să se răsfrângă și între alegătorii români. Pe de altă parte, asupra lor se exercita nu numai presiunea și corupția electorală guvernamentală, ci și propaganda periculoasă a unor români colaboraționiști, cozi de topor ale guvernului, care îi chemau și îi îndemnau să participe la alegeri și să aleagă deputați deașiți.

Astfel, episcopul greco-catolic de Lugoj, Ioan Olteanu, îi

îndemna pe români la supunere față de legea XII din 1867 și să voteze pentru candidații regimului. El îi chema să se ferească de acei bărbați care sub „masca naționalității“ duc poporul la rătăcire și îi primejduiau interesele. Trebuia ca românii să se alăture majorității parlamentare care avea puterea în mână și regimul să le dea ce li se cuvenea și era al lor. Episcopul trădător face apel la sprijinirea regimului, afirmând că acesta a dat diecezei Lugojului „bani, bunătăți și daruri“, în jur de 150 000 de florini v.a. El a amintit de pompoasa reședință episcopală, Casa camerală și bisericile construite sau ce se mai construiau, pentru a-și atinge scopul⁶⁸. Dar aici liderii mobilizaseră pe români la alegeri așa că șansele colaboraționiștilor erau minime.

Ar fi fost necesar ca și în Ardeal liderii români de frunte să fie în contact nemijlocit cu masele, să fie deputații lor, să-i întâlnească și să le vorbească direct, pentru a-i feri de înșelăciuni. Aceste mijloace erau mai sigure decât îndemnurile transmise pe calea presei sau prin unii fruntași de la orașe și sate, care constituiau pârgii indirecte de comandă, ce ajungeau la destinatar prin mâna a doua sau a treia și deci nu direct de la liderul și luptătorul principal. De aceea, subliniem din nou că în 1872 era mai bine dacă se vota pasivitatea relativă sau activă în locul celei absolute. Totuși, pasiviștii de la Alba Iulia au reușit să stopeze participarea la alegeri în multe cercuri electorale. Dar, acolo unde românii au participat sporadic la alegeri, voturile lor s-au risipit în vânt, fără nici o șansă: activiștii, contracarați de pasiviști, reușesc să-l aleagă pe Petru Nemeș care intră în Dieta Ungariei pe perioada ciclului parlamentar 1872-1875. Dar, fără voia lor, sunt aleși chiar unii corifei pasiviști, ca de pildă Ilie Măcelariu, care, desigur, nu intră în Dieta Ungariei. Astfel, s-a ajuns iarăși în situația ca activiștii și pasiviștii să nu se mărginească doar la opoziția față de regim, ci să se războiască și între ei, dar mai ales s-a ajuns la situația gravă ca alegătorii români să nu se mai sprijine sau chiar să se anihileze unii pe alții.

De altfel, pasivitatea absolută n-a fost respectată *in integrum* nici în 1875 nici în 1878. În 1875, în pofida directivelor pasiviste

au fost aleși unii deputați care n-au intrat însă în Parlament. În 1878, românii din ținutul Sebeșului au votat pentru macedo-românul Lica, om foarte bogat care locuia în Pesta și au reușit să-l aleagă în Parlament, înfrângându-i pe sași și pe candidatul lor. În schimb, românii au primit de la Lica importanta sumă de 7000 florini din care jumătate au fost alocați pentru școala română din Sebeș și cealaltă jumătate pe seama școlilor din satele românești din zonă. (Arh. Naț., Cluj-Napoca, *Fond. Ioan Micu Moldovan*, doc. nr. 3.024). Procedura lor n-a fost deloc rea deoarece, refuzându-și șefii pasiviști, au reușit un succes local dublu și anume au înfrânt candidatul sașilor și au obținut un sprijin material notabil pentru învățământul în limba maternă.

O critică poate totuși prea aspră și prea dură, la adresa Conferinței de la Alba Iulia, vine din partea aceleiași redacții de la „Albina“ care a sprijinit fără rezerve pasivismul ardelenesc ani în șir. La 10/22 august 1872, ziarul aduce elogii districtului Făgărașului, care dizolvă comitetul electoral ordonat de guvern și alege altul, intrând, astfel, în conflict cu Ministerul de interne de la Budapesta. Ar fi fost de preferat ca municipalitățile de la Năsăud, Miercurea, Sebeș, Orăștie, Hațeg, Hunedoara, Abrud, Ocna Sibiului, unde multe voturi erau deținute de deputații români, să practice o pasivitate axată pe rezistența de stat a forurilor locale împotriva guvernului Ungariei, așa cum a făcut districtul Făgărașului. Dar corifeii pasiviști au preferat „pasivitatea de glumă și de șagă“. Ziarul deplânge starea haotică a românilor ardeleni datorită unor „idioti politici, cari în viața lor n-au făcut și n-au știut să facă decât critica altora mai activi ca ei“. El definește pasivitatea absolută elaborată la Alba Iulia în 27 iunie ca un fel de „dolge farniente“⁴⁶⁹.

Activiștii ardeleni arată că, din cei trei fruntași care au convocat Conferința de la Alba Iulia, unul (Ilie Măcelariu) s-a pronunțat la Sibiu în mai 1872 pentru pregătirea românilor în vederea alegerilor. Altul (Ioan Rațiu) s-a declarat la Cluj în 22-23 iunie pentru participare la alegeri, iar al treilea (Matei Nicola) a fost deja

designat deputat de Abrud. Majoritatea Comisiei de studiu s-a pronunțat pentru participarea la alegeri prin glasul lui Barițiu. Dar totuși Conferința, în care multe părți ale Transilvaniei n-au fost reprezentate, s-a pronunțat cu o neînsemnată majoritate pentru pasivitatea absolută. Rezultatul a fost că s-a creat confuzie în mijlocul alegerilor și s-a creat sciziune în mișcarea națională. Românii erau pregătiți și hotărâți să intre în alegeri așa că nu era necesară convocarea Conferinței de la Alba Iulia. Dacă scopul ei a fost de la bun început să proclame pasivitatea absolută de ce nu a fost convocată înainte de începerea alegerilor.

Era mai cinstit ca șefii pasiviști să fi spus direct ce vor încă la Sibiu, în mai 1872, decât să se declare pentru pregătirea românilor în vederea alegerilor, ca apoi să-i demobilizeze, după ce acestea începuseră deja. Iar dacă pasiviștii au vrut să se răzbune pe activiști pentru ce au făcut la Sibiu, prețul a fost totuși prea mare, fiindcă s-a creat o confuzie generală. Activiștii cer din nou lui Șaguna și Vancea să convoace o altă Conferință la care să participe toți membrii Congreselor din 1861 și 1863, 2-3 membrii acreditați din partea cluburilor române din jurisdicții și deputații naționali ce vor fi aleși în 1872. Aceasta înseamnă că nu erau dispuși să se supună hotărârilor adoptate la Alba Iulia. Ei își pun speranțele în viitoarea conferință națională⁷⁰.

3. Atitudinea lui Ilie Măcelariu față de revendicarea Congresului: tratativele româno-maghiare și consecințele lor îndepărtate asupra mișcării naționale

George Barițiu, Ioan Rațiu, Ilie Măcelariu au plecat de la Alba Iulia direct la Blaj, la mitropolitul Vancea, care, deși invitat, ca și Șaguna, nu venise la Conferința din 27 iunie. Problemele împăcării cu regimul au fost dezbătute la Blaj, unde Șaguna de asemenea nu participase. Exact în 27 iunie, când fruntașii pasiviști erau încă la Alba Iulia, ministrul președinte Lónyay, care credea că Popeea va

veni la Blaj, îi trimite lui Vancea o telegramă în care îl roagă ca împreună cu arhimandritul ortodox să dirijeze astfel consfătuirea încât ea să formuleze în liniște și cu multă moderație revendicări acceptabile și puțin numeroase, pentru ca să se atingă mai ușor scopul propus (telegrama publicată de Barițiu în presă nu corespunde sută la sută cu textul original). Într-adevăr, este clar că șeful guvernului maghiar urmărea să obțină moderarea revendicărilor naționale românești. De fapt, inițial, ministrul președinte ar fi vrut să discute cu Iosif Hossu, cunoscut unionist, problema „împăcării“. Dar acesta a recunoscut că, dacă dorea să cunoască adevăratele dorințe ale românilor Transilvaniei, nu pe el trebuia să-l consulte, ci pe șefii politici din Transilvania. Pe aceștia Lónyay i-a și numit la Cluj, în timpul discuțiilor cu mitropolitul greco-catolic⁷¹.

În fond, guvernele maghiare și membrii Partidului liberal erau mai puțin liberali chiar decât șefii lor, Deák și Fötvös, dacă ținem cont că până în 1871 suspiciunea și neîncrederea față de slavi și români s-a manifestat cu tărie în comitate, Dietă, comune. Unii fruntași români și sârbi au fost destituiți sau chiar arestați, Omladina sârbă a fost lichidată, liderii ardeleni sunt supravegheați permanent de spionii poliției, țărani români din Tofăleni sunt alungați de baronul Apor, înalt magistrat de stat, iar pensia legală a lui Hurban este suspendată deoarece omul politic slovac refuză să facă jocul guvernului maghiar. Încercarea de împăcare a lui Lónyay se înscrie de fapt în contextul general al situației politice din întreaga Monarhie. Ea nu urmărea altceva decât să încerce moderarea și tocirea programelor politice românești după sistemul de stat dualist, fapt ce ar fi contribuit la creșterea prestigiului și puterii politice a inițiatorului, tocmai în timpul desfășurării alegerilor parlamentare.

Căderea politicii trialiste a lui Hohenwart și spulberarea planurilor cehe au fost considerate de bun augur de Lónyay. El trece la manevre și discuții pentru a-i demobiliza și modera pe croați. Consiliul de Miniștri a ordonat înlăturarea nemulțumirilor cu prețul

unor mici concesi, dacă ele nu contraveneau spiritului legilor sau nu slăbeau legăturile cu Croația, fără aferență Ungariei. Clasele conducătoare croate, în condițiile schimbării și mai adânci a raportului de forțe după căderea politicii trialiste și a începutului crizei economice, cedează și își moderează programul. Faptul se reflectă în legea 34 din 1873, elaborată în vremea succesorului lui Lónyay, Szlávy, care revizuieste Compromisul din 1868 (Nagodba maghiaro-croată) fără a opera transformări esențiale²². Se acordă numai anumite garanții minime pentru reconvocarea Dietelor dislocate și asigurarea cotei parte din buget ce revenea guvernului și parlamentului local croat. Dar chiar dacă revendicările radicale croate au fost părăsite și programul național a suferit o moderare și o deplasare spre dreapta, nu trebuie să uităm că, oricum, situația și statutul croaților și Croației erau incomparabil mai bune decât ale românilor și ale Transilvaniei, care, cu o autonomie complet lichidată, devine parte integrantă a Ungariei.

Consfătuirea, din 17/29 iunie 1872, s-a desfășurat sub președinția mitropolitului Ioan Vancea. El îi anunță pe frunțașii pasiviști de față că ministrul președinte pretinde ca membrii Conferinței să respecte principiile politice stabilite de monarh de comun acord cu corpurile legislative ale Ungariei. Se cerea în primul rând respectarea articolului de lege XII, din 1867, care garanta integritatea teritorială a Coroanei Sf. Ștefan și presupunea în mod implicit și recunoașterea uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Doar în cadrul acestor limite se puneau în discuție unele postulate naționale românești. Barițiu, Rațiu, Măcelariu afirmă că situația politică era foarte grea și tot atât de grea și dificilă era problema pusă în fața lor. Ei doresc împăcarea cu regimul, dar declară în mod clar și sincer că fără un grad oarecare de autonomie, fără o administrație separată și o lege fundamentală care să substituie Diploma Leopoldină din 1691, nu se putea efectua o pacificare reală și durabilă. Consfătuirea decide ca cei trei frunțași să elaboreze un proiect de memorandum, care urma să fie discutat în cea de a doua ședință din 3 iulie 1872.

În această ședință se discută Memorandul elaborat, pe care Ioan Vancea urma să-l expedieze la Pesta. Observând că cei trei fruntași laici condiționează împăcarea de acceptarea vechilor postulate politice românești, I. Vancea le citește telegrama lui Lónyay pentru a-i atenționa că între poziția politică exprimată în memorandum și cea a guvernului existau diferențe importante care făceau ca posibilitatea reconcilierii să fie și pe mai departe exclusă. I. Rațiu și I. Măcelariu rămân neclintii în hotărârea lor de a revendica respectarea autonomiei Transilvaniei, recunoașterea și impunerea ei în cadrul noului sistem politic. I. Măcelariu a vorbit despre „alternativa în care se află statul între centralism și federalism“ accentuând în mod deosebit cazul Croației”.

În cele din urmă, I. Vancea a semnat Memorandul elaborat de ceilalți membri ai conferinței. Actul politic românesc a fost deci semnat de I. Vancea, G. Barițiu, I. Măcelariu și I. Rațiu. În introducere, autorii își exprimă satisfacția pentru faptul că regimul le-a dat misiunea de a-și exprima părerile individuale în legătură cu căile și mijloacele de a se mulțumi națiunea română. Realizarea scopului ar fi dus la restabilirea încrederii reciproce și la înlăturarea reminiscentelor dureroase ale unui trecut nefericit.

De aceea, ei salută cu bucurie inițiativa regimului și combat bănuiala că națiunea română din Transilvania n-ar dori să accepte legea XII din 1867, acel „pactum conventum“ care reglementa raporturile de stat ale Regatului Ungariei cu restul Monarhiei. În fond nimeni nu i-a consultat până atunci pe români, ca individualitate națională, în această chestiune. Înainte națiunea română a fost consultată în legătură cu legile fundamentale de stat, așa cum s-a întâmplat în Congresul național din aprilie 1863 sau în Dieta din Sibiu unde ea era reprezentată ca națiune politică.

Este drept că românii Transilvaniei s-au declarat pentru unitatea Imperiului pe baza Diplomei din 20 octombrie 1860 și a Patentei din 26 februarie 1861, dar cu condiția expresă de a se păstra individualitatea politică și autonomă a Marelui Principat al Transilvaniei și de a li se asigura prin lege condiții sigure de

existență națională. Dacă împăratul a crezut că unitatea imperiului era mai bine asigurată prin legea XII, națiunea română n-avea nimic împotriva să accepte legea, cu condiția ca în cadrul ei să i se asigure individualitatea politică. În concluzie, fruntașii români consideră că legea XII nu putea fi, în aceste condiții, o piedică insurmontabilă în calea înțelegerii. Românii nu doreau să atenteze la integritatea Ungariei, așa cum nu doriseră să atenteze nici la unitatea Imperiului în regimul trecut, când ei au primit unele drepturi și garanții și au început să se simtă mai siguri și mai mulțumiți.

Este adevărat că intelectualii și poporul au protestat împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria din 1848 până atunci. Dar ei nu au combătut în principiu uniunea bazată pe legea fundamentală a Transilvaniei, Diploma Leopoldină din 1691. Românii nu doreau „uniunea cea improvizată, forțată, necondiționată“ identică cu unificarea totală indiferentă față de interesele locale transilvane, care nu se puteau apăra și discuta în afară, ci într-o Dietă provincială a Transilvaniei, așa cum s-a făcut în mod neîntrerupt timp de aproape 700 de ani. Dar românii nu au fost întrebați niciodată despre uniune sau condițiile în care trebuia să se pună această chestiune, deoarece, în ciuda tuturor protestelor naționale, problema a fost discutată și soluția notată „de nobis sine nobis“.

În 1863, existența uniunii a fost negată chiar de regimul statal, iar în 1865 votul românesc depus pe masa Dietei clujene, de mitropoliți și de ceilalți deputați naționali, a fost desconsiderat, așa cum s-a întâmplat și cu protestele românești din 1848. Până și Dieta Ungariei din anul 1848 a stipulat, în articolul de lege VII, paragraful 5, că era necesară fixarea condițiilor uniunii, ceea ce presupunea că ea trebuie realizată printr-o convenție sau contract de stat între Ungaria și Transilvania, stabilit între limitele Sancțiunii Pragmatice. Nerespectarea acestor stipulații în 1848 a produs cele mai deplorabile efecte, care s-ar fi putut evita prin prudență și moderație. Românii din Transilvania vedeau în uniune o problemă de viață și de moarte pentru existența lor națională. Din această cauză, ei n-au încetat să pretindă fixarea condițiilor uniunii, ca și

turnarea lor într-o lege fundamentală de stat superioară Diplomei Leopoldine.

Barițiu, Măcelariu și Rațiu insistă în mod deosebit ca existența națională a poporului român să fie garantată printr-o lege fundamentală și nu prin legi efemere, elaborate azi dar înlăturate apoi de majorități tot efemere, mai ales că existau experiențele nefericite din trecut când legile sibiene n-au supraviețuit mai mult de 3-4 ani. În afară de unele condiții privind asigurarea atributelor ce decurgeau din autonomia Transilvaniei, legea fundamentală de stat trebuia să garanteze limba română ca limbă de stat, alături de maghiară, așa cum s-a hotărât în 1863/4.

Una dintre cerințe era ca funcționarii din Transilvania să cunoască ambele limbi. Limba română să fie predată și în școlile gimnaziale maghiare și săsești. Ea putea fi învățată și în contact cu poporul, sau din gramatici, dicționare și cărți. De altfel, tot așa se învățau limbile naționale și în Elveția sau în Belgia. Era inadmisibil ca, în Transilvania, milioanele de locuitori să învețe limba câtorva mii de funcționari; trebuia procedat invers, din cauză că acești funcționari își luau salariile, pensiile și alte beneficii din pungile poporului.

Se impunea de asemenea efectuarea unei reforme a administrației locale de stat din Transilvania pe baza propunerii regale V de la Sibiu, dezbătută atunci pe secțiuni, și elaborarea unei legi electorale noi și democratice, deoarece cea veche a produs „cea mai adâncă nemulțumire“. Bărbații români calificați, cu merite câștigate și verificate și care cunoșteau limbile patriei, să fie numiți în funcțiile publice ale statului. În Memorand se cerea apoi libertatea și reciprocitatea deplină a religiilor românilor transilvăneni, autonomia bisericii greco-catolice, cu congrese bisericesti provinciale și diecezeale și dotarea clerului român din tezaurul statului sau din fonduri publice. Școlile elementare și normale să fie administrate și conduse pe baza Confesionalismului, fără nici un amestec al organelor statului. Intelectualii români calificați să fie numiți la Universitatea din Cluj în număr paritetic

iar limba română să fie decretată ca limbă paritetică la aceeași Universitate. Se revendica de asemenea înființarea unor școli reale superioare și inferioare, școli agronomice, dintre care una să fie combinată cu silvicultura, un institut de științe montanistice, în locuri potrivite, unde se practica mineritul. Statul să ajute școlile sătești sărace din fondurile lui. Regimul putea fi sigur că opiniile individuale din Memorand erau și cele ale națiunii. El se putea convinge de acest lucru dacă permitea convocarea unui Congres național astfel compus încât să se poată spune că exprimă voința generală a națiunii române⁷⁴.

Din Memorand reiese clar că fruntașii români se declară de formă și condițional de acord cu regimul, cu legile XII, cu unitatea Regatului Ungariei, dacă Transilvaniei și națiunii române i se asigurau autonomia și individualitatea politică legală. Aceasta presupunea însă modificarea substanțială a dualismului, adaptarea lui la principiile moderne, bazate pe dreptul național colectiv și pe sistemul autonomiilor teritoriale de stat. Or, ministrul președinte nu era dispus la așa ceva. El nici nu putea modifica de unul singur structura de stat, mai ales că mulți deputați și membrii ai partidului deakist nici n-au vrut să audă măcar de tratative și de compromis.

Aceasta înseamnă că pe această cale Lónyay Menyhért nu avea cum să-și întărească poziția în partidul său sau în țară. El, convingându-se că nu a reușit să modereze programul românilor Transilvaniei, nu a considerat necesar să răspundă propunerilor și condițiilor stipulate în Memorandul trimis lui de către mitropolitul Ioan Vancea, George Barițiu, Ilie Măcelariu, Ioan Rațiu⁷⁵.

Aceștia cereau în fond revalidarea situației din regimul schmerlinghian, pe care forțele dualismului în mișcare l-au răsturnat practic încă din 1865. La 29 iulie 1872, Ioan Vancea l-a anunțat pe George Barițiu că la cererea expresă a contelui președinte de minister, Lónyay Menyhért. a expediat prin poștă Memorandul la Pesta, în ziua de 9 iulie, dar până atunci nu a primit nici un răspuns din capitala Ungariei. Mitropolitul unit a primit un Apel către fruntașii națiunii române semnat de mitropolitul ortodox

Andrei Șaguna, prin care aceștia erau convocați la Adunarea națională generală la Sibiu, pe data de 20/8 august 1872. Convocarea menționează că ordinul ministerial din 10 iunie aprobase ținerea unei asemenea Adunări, după alegeri, ceea ce înseamnă că viitoarea Conferință proiectată la Sibiu era legală și se putea ține fără piedici. Apelul a fost expediat la Blaj pentru a fi semnat și de Ioan Vancea.

Acesta însă trimite înapoi Apelul nesemnat deoarece cursul treburilor naționale a intrat pe alt făgaș și a luat o altă direcție, cea a tratativelor de împăcare cu regimul, determinată de expresia „oftare mai înaltă“ a șefului statului, așa cum știa și Șaguna, care fusese înștiințat de acest lucru încă în 17/5 iunie 1872. În concluzie, Vancea consideră inoportună Adunarea Națională din 20/8 august 1872⁶. Trebuie să spunem că „tractările și pertractările“ de la Blaj – cum au fost numite ironic de unii reprezentanți români tratativele din iunie-iulie 1872 – au fost ținute în secret peste doi ani de zile de către pasiviștii români. Ei vor da publicității actele, protocolul și Memorandul abia în 1875, după ce Memorandul apăruse deja în 1874 în publicistica maghiară sau în cea activistă din Ungaria. În rândul opiniei publice românești, s-au ridicat câteva voci care au protestat împotriva acestui fapt. După ce se afirmă că Adunarea de la Alba Iulia a produs rezultate *de care se putea rușina orice român adevărat* și se subliniază că Barițiu, Măcelariu, Rațiu „cari au fost și sunt conducătorii ideii de pasivitate absolută“ au elaborat la Blaj un Memorand și au intrat în tratative cu Ministrul președinte, se pretinde cu hotărâre ca publicul român să afle totul despre aceste chestiuni. Poporul avea dreptul să știe ce se tratează despre el. Era necesar să nu mai apară unele coliziuni și în această problemă. Unii fruntași sibieni l-au întrebat pe Ilie Măcelariu ca „prim conducător al pasivității“ dacă nu cumva, la Blaj, el și colegii săi s-au declarat împotriva unui Congres național. Ilie Măcelariu le-a răspuns activiștilor sibieni că, dimpotrivă, fruntașii întruniți la Blaj au cerut și ei convocarea unui congres național.

Comitetul național activist din Sibiu, care prefera ca și

condițiile în care se putea realiza împăcarea cu regimul să fie fixate deschis într-o conferință publică și nu în culise de către trei-patru personalități române, oricât de prestigioase ar fi fost ele, s-a adresat din nou, în 10/22 iulie, ambilor mitropoliți pentru convocarea Adunării naționale. Dar ideea acceptată de Șaguna a fost respinsă de Vancea, pe motiv că afacerile au luat alt curs determinat de discuțiile și tratativele cu șeful guvernului. Din această cauză și pentru faptul că nici ei, dar nici publicul român n-au fost înștiințați de cele dezbătute la Blaj, activiștii sibieni își dizolvă prin președintele Paul Dunca, vicepreședintele dr. Ioan Borcis și notarul dr. Ilarion Pușcariu, Comitetul național cu scopul de a evita noi neînțelegeri. Aceștia subliniau totodată că lasă națiunea să-i judece atât pe ei, cât și pe adversarii părerilor și principiilor lor⁷⁷.

După alte opinii exprimate în presa vremii, mitropolitul Vancea s-a lăsat prins oarecum în cursă. La început, a fost tentat să creadă că situația românilor transilvăneni se va transforma și se va îmbunătăți simțitor, tocmai datorită faptului că ministrul-președinte a dorit să discute cu personalități verificate și probate în lupta națională ca Barițiu, Rațiu, Măcelariu. Vancea a interpretat că însuși șeful statului era înclinat să respecte doleanțele juste ale națiunii. Șaguna a fost însă mai rezervat față de politica celui de la cârna statului și n-a împărtășit „speranțele sancvinice“ ale colegului său din Blaj, care a refuzat să accepte Adunarea din 20/8 august deoarece aștepta încrezător răspunsuri pozitive de la Pesta.

Aceste cercuri românești concentrate în jurul redacției ziarului „Albina“ au susținut mereu că domnul Lónyay duce o politică de „șarlatan, de păcăleală“ față de popoare. Peste doi ani, când ziarul publică Memorandumul din 1872, se constată că actul românesc nu a făcut gravele concesii pe seama programului național, care i-au fost imputate pe nedrept, deoarece el pretindea din nou autonomia Transilvaniei, naționalitate politică, paritatea limbii etc. Dar se afirmă regretul că cei mai de valoare fruntași români din Transilvania s-au lăsat, în 1872, păcăliți și au avut pentru moment mai multă încredere în vorbele goale ale unui străin decât în

experiența și argumentele unui frate de al lor devotat trup și suflet cauzei naționale (Andrei Șaguna)⁷⁸.

Imediat după terminarea consfăturilor și a Memorandului, Vancea îi telegrafiază lui Lónyay despre desăvârșirea lucrărilor conferinței și reconciliere. El îl roagă să-i comunice modalitatea prin care dorea să se documenteze asupra lor. Telegrama nu l-a găsit pe destinatar la Pesta, dar i-a fost trimisă la Viena. De aici, Lónyay îi răspundea lui Vancea la 5 iulie, solicitându-l să trimită documentația conferinței la guvern în Buda⁷⁹. Vancea i-a adresat la 4 iulie lui Lónyay și o scrisoare în care îl informa că cei numiți de el s-au întrunit la Blaj, în 29 iunie, cu excepția vicarului mitropolitului Șaguna. Cei prezenți au acționat pentru pregătirea sarcinii importante în vederea atingerii marelui scop propus. Conferința a ținut până în 3 iulie inclusiv și s-a desfășurat în calmul și moderația adecvată acestor împrejurări. Speră ca Memorandul anexat să aducă o mărturie suficientă în acest sens. Conținutul Memoriului reprezintă expresia sentimentelor general răspândite între români și nu putea fi privit ca emanație cu caracter particular. Înțelepciunea deosebită a ministrului președinte va contribui la aprecierea lor și le va acorda ponderea pe care o reprezentau. Vancea îl roagă să comunice părerile sale membrilor conferinței în discuție⁸⁰.

La 29 iulie 1892, Vancea îi comunica lui Măcelariu modalitatea trimiterii Memoriului din 3 iulie la Pesta și refuzul său adresat lui Șaguna în legătură cu convocarea Adunării generale din 8/20 august. Măcelariu îi acceptă la 3 august motivele invocate pentru împiedicarea unei conferințe urgente, precipitate și fără înțeles, atâta timp cât se aștepta un răspuns de la guvern. Dar, dacă în decursul lunii august nu va veni nici un răspuns de la Pesta, consideră convocarea de către mitropoliți a unei Adunări generale reprogramate în septembrie strict necesară. În acest fel, cel puțin după părerea lui, pe lângă faptul că românilor li s-ar da ocazia binevenită de a încerca o împăcare a partidelor și de a mijloci instituirea unei solidarități a intelectualității naționale dorită de toți,

ar exista și șansa să constrângă întrucâtva guvernul să-și declare „culoarea“, deci să răspundă într-un fel sau altul la Memorialul din 3 iulie. Potrivit răspunsului primit, românii puteau să se convingă o dată mai mult despre adevăratele intenții ale guvernului. Ilie Măcelariu îi atrăgea în mod deosebit atenția lui Vancea asupra ultimei sale păreri⁸¹.

Considerăm foarte judicios și util îndemnul lui Măcelariu pentru convocarea unei Adunări generale imediat după luna august 1872. Vrând-nevrând, el se apropia de sfaturile realiste și benefice date de Șaguna în legătură cu satisfacerea acestei necesități interne a mișcării naționale. Ea era menită să rezolve o serie de probleme și de aspecte de ordin practic sau teoretic ce o priveau și o interesau direct, deoarece chiar dacă participarea sau neparticiparea la alegeri constituia o componentă importantă a acesteia, nu era bine ca ea să le anihileze, să le excludă sau să le absoarbă pe toate celelalte. Probabil Ilie Măcelariu a realizat repede că părerile lui din luna iunie nu erau prea realiste. De aceea a reușit să-și corecteze în timp util poziția și atitudinea față de unele aspecte importante ale mișcării naționale. Reorientarea înspre filioanele și ideile juste și practice constituia un merit al vechiului activist devenit acum unul din stâlpii pasivismului.

Dorința lui Măcelariu de a scoate din anonim și din secret lucrările de la Blaj și de a le aduce prin presă sau prin dezbaterile unei Adunări generale în atenția întregii opinii publice din țară ni se pare iarăși deosebit de constructivă și realistă. Ea ar fi permis clarificarea rapidă și promptă a unor aspecte controversate legate de tratativele de împăcare și ar fi blocat prelungirea pe încă 14 ani a unor conflicte interne în sânul mișcării naționale referitoare la aceste evenimente consumate în 1872. De asemenea, dacă Adunarea generală deja aprobată de guvern ar fi cerut urgentarea răspunsului la Memoriul din 3 iulie, acesta ar fi fost desigur negativ. El i-ar fi convins pe români și atunci ca și în alte ocazii din trecut că asemenea tratative nu erau sincere și constituiau de cele mai multe ori simple manevre ale celor de la putere. Multe speranțe nutrite luni de-a rândul ar fi fost curmate încă de pe acum.

Pe de altă parte, dezbateră plenară și loială a Memoriului sau publicarea lui încă în 1872-1873 ar fi convins și pe alți fruntași nemulțumiți de condițiile misterioase și secrete în care a fost elaborat că acest act important al mișcării naționale românești nu a trădat cu nimic dorințele și speranțele poporului român din Transilvania. Dar vocea lucidă a lui Măcelariu nu a găsit audiența cuvenită. Barițiu și Vancea consideră că acțiunea lor trebuie menținută în secret și în tăcere. Mai mult, cei doi îl determină și pe Rațiu să fie de acord cu ei, deși acesta reflectase la un moment dat asupra realizării unei suduri între problema tratativelor și o conferință națională publică care să depășească cadrul limitat al unui conclave sau al unui grup minuscul ce întrunea numai 4 lideri politici. Prin această procedură incorectă s-au creat condiții favorabile alimentării criticilor și reproșurilor interne al căror ecou neplăcut va răsună încă mult timp în mișcarea națională.

Tot în 29 iulie, Vancea l-a informat și pe Barițiu despre înaintarea Memoriului din 3 iulie și refuzul de a colabora la convocarea Adunării generale. Barițiu, fiind bolnav, nu i-a răspuns decât în 10 august. După părerea lui, Șaguna a dorit să convoace Adunarea generală din 8/20 august sub presiunea unor indivizi impacientați și grăbiți din jurul lui. Termenul convocării era atât de scurt încât exista pericolul (pentru pasiviști, probabil) de a trece din surpriză în surpriză. Pe de altă parte, lumea era ocupată tocmai atunci cu lucrul câmpului. Oricum, nu era bine ca românii să se adune iarăși în lipsa unui program, deoarece nu mai știau astfel de unde să înceapă și unde să sfârșească lucrurile. Barițiu bănuia că pe unii fruntași români „îi râma“ la inimă inițiativa luată de guvern și întâmpinată cu toată loialitatea de cei provocați. Cel puțin „Telegraful român“ și „Albina“ îi adevereau bănuielile.

Era necesar ca aceste ziare să aibă răbdare până românii vor avea vreo adunare. Acolo participanții la tratativele de împăcare putem fi luați din scurt și s-ar vedea ce fel de „trădători“ au fost. Barițiu s-a hotărât să-și combată public atacatorii și criticii pentru ca ei să nu mai învenineze opinia publică și să arunce oprobriul pe numele lui și al familiei sale.

În 9 august s-a întâlnit la Braşov cu Ioan Raţiu care se îndrepta spre Vâlcele pentru a face o cură de ape minerale. El i-a comunicat unele ştiri bune atât din Pesta cât şi de la Cluj referitoare la cauza naţională românească. Comisarul regal, Emanuel Péchy, l-a primit bine, peste toate aşteptările, şi a discutat cu el cauza politică românească aproape o oră.

Între altele, contele Péchy i-a spus să nu se lase, să meargă înainte pe calea apucată, iar Congresul să-l mai amâne. Contele Lónyay se arată foarte mulţumit de purtarea serioasă şi solidă a românilor din Transilvania. Bariţiu îl înştiinţează pe Vancea că în 10 august a fost vizitat de septemvirul şi activistul Ioan Puşcariu care l-a rugat în termeni „duioşi“ să se împace cu cercurile politice româneşti din Sibiu. A răspuns că şi el înclina spre o împăcare definitivă, dar se temea că încă nu a venit timpul pentru aşa ceva. Bariţiu spera, în schimb, că timpul favorabil împăcării va sosi mai curând decât s-ar putea crede în împrejurările şi momentele de atunci. Puşcariu ar fi recunoscut că nu a sosit încă momentul ţinerii Congresului⁹² (probabil că el făcea această concesie pentru a uşura reconcilierea).

Cele mai numeroase date provenite din frământările interne ale mişcării naţionale dovedesc însă necesitatea ţinerii unui Congres sau a unei Adunări generale impunătoare a românilor din Transilvania. Scrisoarea din 10 august aduce o probă certă că Lónyay nu dorea Congres sau Adunare generală românească. Bineînţeles că subalternul său, Péchy, îi împărtăşea dorinţa şi îi dădea lui Raţiu sfaturi „utile“ în acest sens. Şi într-adevăr dorinţa ministrului-preşedinte al Ungariei a devenit fapt împlinit şi la realizarea ei au colaborat copios mitropolitul Vancea şi pasiviştii Bariţiu şi Raţiu care au fost păcăliţi şi duşi de nas de cei de la putere. Oricum însă trebuie să subliniem cu tărie faptul că marii fruntaşi pasivişti au fost bine intenţionaţi în problema tratativelor. Ei erau strâns ataşaţi de programul naţional şi erau animaţi fierbinte de dorinţa reactivării autonomiei Transilvaniei şi a legislaţiei sibiene din 1863 (ca şi „adversarii“ lor activişti, de altfel). Tocmai de aceea

pasiviștii se agățau cu disperare de orice ocazie, în speranța sinceră că vor redresa situația politică a națiunii lor.

Pe de altă parte, lui Vancea, Barițiu sau Rațiu nu li se poate reproșa personal nimic fiindcă erau mai naivi decât Șaguna în priceperea și intuirea subtilităților și manevrelor politice ale guvernanților. Realismul în politica activă și efectivă – nu în cea pasivă – se poate dobândi numai prin experiențe îndelungate și serioase. Șaguna s-a mișcat multă vreme în cercurile conducătorilor austrieci și unguri din Monarhie, îi cunoștea bine, era el însuși versat și înzestrat cu un realism politic ieșit din comun pe care nu o dată l-a pus în slujba națiunii sale. Șaguna cunoștea bine și legile, constituția și combinațiile politice din 1865-1868 și de după aceea. El a încercat cu multă abilitate să se folosească de unele prevederi ale lor pentru a realiza unele inițiative utile în mișcarea națională. Din păcate, contemporanii nu l-au înțeles, unii dintre ei au căzut victime ale manevrelor străine iar boala și moartea sa timpurie a privat mișcarea națională românească de una din marile sale personalități.

La 30 noiembrie 1872, Barițiu îi cere lui Vancea protocoalele conferințelor blăjene din iunie-iulie; își motivează cererea prin necesitatea de a studia tot ce se afla în protocoale pentru a putea răspunde atacurilor amatori de certuri și falsificatori de documente și de lucruri. Dorea să dețină protocoalele „ad usum privatum“ până când va veni timpul publicării și intrării lor în proprietatea și domeniu istoriei, așa cum s-a întâmplat cu alte sute și mii de documente. Este nemulțumit deoarece deși a încetat atacurile la solicitarea lui Pușcariu, unele ziare românești n-au respectat armistițiul. Faptul demonstrează că autoritatea și prestigiul lui Pușcariu nu mai aveau trecere. Barițiu consideră că românilor le lipsea într-un grad ridicat atât școala teoretică, cât și marea școală practică pe care el o califică drept „școala lumii celei mari“. Noi nu înțelegem precis dacă se referă la problematica ivită în jurul „împăcării“ și a tratatelor cu cei mari și puternici, dar afirmă că sosise deja timpul ca românii să treacă și prin această școală aspră⁸³.

Corespondenții activiști sau simpatizanții lor și susținătorii pasivității relative nu erau deloc încântați de hotărârile de la Alba Iulia, de tratativele cu guvernul și de blocarea Congresului sau Adunării generale. Redacția „Albinei“ deschide coloanele ziarului pentru unele corespondențe serioase și profunde care medita asupra necesităților reale și urgente ale mișcării naționale românești din Transilvania. Astfel în „Albina“, VII, 1872, nr. 63 din 10/22 august, redacția se apăra, publicând corespondența *Confuziile și haosele din Transilvania. SasSebeș în Transilvania. 10 august 1872*, de imputarea că a încetat să se mai intereseze de soarta românilor ardeleni deoarece a fost dezgustată de procedura lui Barițiu. Dar cercurile românești concentrate în jurul acestui ziar scriau că nimeni nu le poate îndepărta de problemele Transilvaniei și cu atât mai puțin Barițiu pe care l-au stimat întotdeauna ca mare literat și publicist, dar l-au considerat ca pe un foarte, foarte slab om politic. Pentru moment nu s-au mai ocupat de Transilvania deoarece a trecut timpul de a ajuta și a clarifica lucrurile, „Albina“ nefiind ascultată nici de pasiviști, nici de activiști.

Corespondentul din Sebeș scrie că românii ardeleni parcurgeau un timp nefericit. Ochii unor frunțași români erau acoperiți cu un văl prin care lumina adevărului nu putea străbate și se putea spune despre ei: „nu este duh în gura lor“. Dar existau alții și încă destul de numeroși care văd dar nu voiesc să vadă, aud dar nu vor să audă. Primii sunt de compătimit, ultimii de condamnat. De 5-6 ani, de când românii din Transilvania se ceartă, fiecare intelectual sau frunțaș se crede un centru în jurul căruia trebuie să se învârtă toată lumea și fiecare zice „noli me tangere“. Dar „multe centre, nici un centru“ este un adevăr nu numai politic și logic dar și matematic. Fiecare vrând să fie un centru a rămas de fapt un atom fără valoare, fără capacitate de a cristaliza sau de a se cristaliza. Acești „atomi“ și frunțași circulau spulberați și spulberând ca în natură. Unii frunțași au schimbat tot fără să știe să pună nimic în schimb. Aceștia erau elementele distrugătoare, unele active, altele pasive; existau mulți nihiliști și Erostrați politici și morali. Aici rezida prima cauză a

răului. După cinci ani, lumea s-a convins de impotența și incapacitatea acestor „politicaști“, („oameni ai buzilor“). Însă națiunea a trebuit să treacă până atunci printr-o școală tristă. Dar comedia nu s-a sfârșit. Aici, stă a doua cauză a răului.

După Conferința din 5-6 mai, pasiviștii, fără să cerceteze intențiile Comitetului, încep să-l dezavueze și să împiedice astfel făurirea adăpostului sigur al solidarității interne. Comitetul din Sibiu n-a dorit ca politica națională să stea la discreția unor ambiții personale sau a șezătorilor de 3-4 inși, ci să fie dezbătută într-o Adunare generală. Pasiviștii nu admit critica din principiu și, după ce văd că lucrurile iau o întorsătură devaforabilă lor, convocă fără program „sine luce, sine cruce“ conferința de la Alba Iulia. De aici se întorc acasă crezând că au reglementat situația națiunii și minunatul lor vers de triumf era că i-au trântit pe activiști și că au impus pasivitatea absolută care însemna – nimic. Redacția „Albinei“ intervine și afirmă că pasiviștii, chiar și în „Românul“ din București, promet că vor activa pe alte planuri, dar în realitate mințeau; tot redactorii scriu că augurii cei isteți au înduplecat și au păcălit turma, aceasta fiind politica modernă. Cine știe păcăli mai bine acela este politicianul mai bun, și minciuna era argumentul hotărâtor. Corespondentul din Sebeș considera Comitetul din Sibiu loial, deoarece a jucat cu cărțile pe față, era bine intenționat și a publicat Memorialul său intitulat *Cauza română la 1872*. Dar nimeni nu știa ce fac pasiviștii, iar actele lor erau contradictorii. Măcelariu era pasivist absolut, dar și deputat de Hațeg. Redacția însă îl apăra pe Măcelariu, care n-a știut că va fi ales.

Românul din Sebeș a auzit zvonuri despre „tractări și pertractări“ între Măcelariu, Barițiu, Rațiu, Vancea și Lónyay. Se trata deci pe pielea națiunii fără ca ea să știe. Dar prin aceste tratative, deși secrete, coriferii pasiviști aveau ocazia ca, prin zvonuri, să se înconjoare de un nimb mistic pentru ca lumea să-și îndrepte privirile asupra lor și să le atribuie ceva importanță, influență sau autoritate. Pasiviștii se puneau în fruntea națiunii fără ca națiunea să-i priceapă, îi dictau o ținută pe care iarăși nimeni n-o

înțelegea. Totul era misticism. Dar dacă se ridica numai un pic vălul se vedea minciuna, amăgirea. Corespondentul exclama cu amărăciune profundă: „Săracă națiune, rău ai ajuns“. Să creadă cine vrea într-un rezultat bun obținut pe calea tratativelor cu guvernării unguri. Dar el și alții cu care a vorbit se temeau că acest drum al pasiviștilor era menit și calculat să mențină discordiile și să încurce lucrurile din interiorul mișcării politice românești. După ce descrie pe scurt problematica Adunării generale, corespondentul din Sebeș susține că ea ar fi fost oportună și după alegeri. Adunarea era oportună și pentru guvern deoarece el însuși a aprobat-o. Dar pentru mișcarea națională era necesară într-un grad suprem. Ar fi trist pentru Vancea dacă se adeverește că se opunea acestei inițiative.

Redacția „Albinei“ își combate însă în această problemă corespondentul. Ea ar fi fost de acord cu un Congres înainte de alegeri, care să tranșeze disputa dintre activiști și pasiviști și să definească bine conceptele și situațiile reale existente. De la un asemenea for se aștepta sau o apropiere între cele două partide ale mișcării politice românești în problema alegerilor din acel an sau o luptă crâncenă cu guvernul. Era bun un Congres și după alegeri dacă toți românii din Transilvania ar fi participat la alegeri și ar fi ales 10-15 deputați cărora urma să le fixeze conduita față de Parlamentul Ungariei. Dar acum nu mai putea fi vorba de așa ceva, nici de o luptă parlamentară activă sau pasivă, nici de una amestecată deoarece nu mai existau ocazii, organe și mijloace adecvate. Toate au fost răpite din mâinile românilor transilvăneni de domnii de la Alba Iulia.

Corespondențele din „Albina“, VII, 1872, nr. 53 din 6/18 iulie, 56 din 16/28 iulie la „Românul“ din București. *Un apel la loialitatea lui* și, 58 din 23 iulie/4 august la cap. *Pesta, în 3 aug. nr. 1872* reflectă clar faptul că cercurile politice românești din jurul acestui ziar au fost nemulțumite de relansarea pasivității absolute și au nutrit un scepticism pronunțat față de problema împăcării româno-maghiare. Susținând pasivitatea relativă, aceste cercuri au salutat alegerea lui Măcelariu, la care ar fi participat și pasiviștii și

activiștii români din Hațeg, deoarece prin ea s-a împuținat cu unu numărul adversarilor națiunii din Parlament. Aceste corespondențe notifică alegerea de către românii năsăudeni a lui Ioachim Mureșan căruia i se cere să acționeze pentru convocarea unei Adunări generale și a deakistului ungar avocatul Cserey care a ajutat districtul să dobândească munții. Deși „Mama Gazeta“ a glorificat pasivitatea absolută de la Alba Iulia și a combătut „Albina“ pentru că propusese pasivitatea relativă, năsăudenii pălmuiau propunerea de la Alba Iulia și justificau „Albina“.

Acest ziar nu era însă deloc încântat de faptul că, grație tacticii pasiviste, năsăudenii nu au fost educați îndeajuns din punct de vedere politic și au ales un ungar în guvern. „Albina“ exclama cu ironie: „Vezi, asta e pasivitatea, logică, morală, cu un cuvânt politica națională“. Ea a publicat unele relatări din Transilvania care susțineau că în anumite cercuri electorale din comitatul Hunedoara „pasivitatea română“ juca csárdás pe lângă buțile cu vin pregătite în vederea alegerilor. Unii români părăsiți de pasiviști și lăsați pradă dușmanilor lor de moarte au alergat la urne și au ales candidații guvernului. Românii activiști și pasiviști sfâșiați între ei, trași într-o parte, împinși în alta, nu și-au pus în aceste cercuri candidați proprii (cu excepția Hațegului).

Se considera că motivul nenorocirilor era de găsit în rândurile românilor, iar corupția guvernului a dat mâna cu stupiditatea pasiviștilor pentru a încurca lucrurile. Dar tocmai de aceea era necesar ca intelectualii și fruntașii buni și lucizi să-și dea mâna și să lucreze pentru îmbunătățirea situației. Redactorii „Albinei“ combăteau afirmația că Lónyay a luat în serios chestiunea Transilvaniei, deoarece el înșela de fapt naționalitățile. Probabil că lui nu-i convenea ca românii să aleagă deputați care să i se opună. El s-a gândit să blocheze eventualele succese activiste cu ajutorul pasiviștilor la ai căror șefi le-a promis pe ungurește: „nesze semit, fogd meg jól“ (ia nimic și prinde bine).

În timp ce conducătorii ședeau acasă sau „tratau“, poporul mergea care încotro. Potrivit bănuielilor acestor redactori, guvernul

nu i-a dat voie lui Șaguna să convoce Congres înaintea alegerilor, dar a fost amabil și indulgent cu domnii pasiviști absoluți, datorită cărora nu va mai fi luptă la urne; în schimb, Lónyay o să-i cheme pe Barițiu, Rațiu și Măcelariu „la masa sa“. Se reamintesc tratativele, din 1863, cu stăpânii din Viena, când pasiviștii de acum intraseră în Reichsrathul austriac și se naște suspiciunea – fără temei însă – ca pasiviștii să intre în Dieta Ungariei. Deosebirea ar fi fost că austriecii au acordat totuși câteva concesii, pe când unгурii vor da cu mult mai puține și vor oferi în schimb mai multe fraze și străngeri de mâini.

Tot în „Albina“, VII, 1872, nr. 59 din 27 iulie/8 august la Cap. *Pesta în 7 aug. nr. 1872 și Epistole din Ungaria*; nr. 60 din 30 iulie/11 august la Cap. *Pretinsele intențiuni ale d-lui C. Lónyay față de naționalități și special de români* și nr. 61 din 3/15 august la Cap. *Programe de împăcăciune* sunt prevenite acele cercuri politice din interiorul mișcării românești din Transilvania, și anume cele de la „Telegraful român“ și „Gazeta Transilvaniei“, care au dat dovadă de un optimism timpuriu și nejustificat față de tentativa de împăcare româno-maghiară doar fiindcă inițiativa a pornit de la șeful guvernului. Aceste cercuri sunt prevenite și îndemnate să nu creadă nici o iotă din materialele ziarului guvernamental român „Patria“, care făcea apologia acestei împăcări. Cei de la „Albina“ îi cunoșteau din experiență proprie pe cei de la putere, pe Lónyay și natura inspirațiilor sale; nici măcar ziarele germane și maghiare nu scriau despre o împăcare între români și unğuri.

După politica maghiară mizerabilă de până acum față de naționalități, era aproape incredibil ca lucrurile să se mai poată schimba. Împăcarea era un cuvânt gol sau amăgitor ieșit din gura celor vicleni pentru cei simpli. Cuvintele împăcare, înfrățire, amicție reciprocă, fericire comună, înflorirea patriei erau frumoase, dar problema era dacă sunt sau nu reale. Oare *Supplexul* din 1791, programul de la Blaj din 1848, actele delegațiilor de atunci, petițiile din 1860-1861, parlamentarii români între 1863-1872 n-au cerut mereu la Pesta sau la Viena ca aceste frumoase principii să devină

reale? Nu s-au mai dus tratative cu Teleki în 1861, cu Deák în 1865-1868, între Lónyay și Mocioni mai târziu, și rezultatul a fost un eșec total. Unde erau funcționarii români și libertățile promise, unde se mai putea observa folosirea limbii române în viața legislativă și executivă a statului, de ce guvernul aloca sume de milioane pentru cultura maghiară și pentru cea română aproape nimic și de ce presa guvernamentală nu sufla nimic despre împăcare? Din toate aceste motive redactorii de la „Albina“ afirmău că au luat poziția lui Toma necredinciosul: până nu vor vedea cu ochii și nu vor pipăi cu degetele le era nu numai greu, ci imposibil să creadă în sinceritatea guvernanților.

În „Albina“, VII, 1872, nr. 90 din 16/28 decembrie la Cap. *Contele Lónyay și românii ardeleni* se redau și comentarii maghiare despre raporturile dintre guvern și românii din Transilvania publicate în ziarul „Hon“. Redactorii acestuia, acuzați de guvernamentali de faptul că stânga maghiară s-a aliat cu națiunile nemaghiare, ripostează că, dimpotrivă, Lónyay a fost acela care s-a aliat cu Barițiu, Măcelariu și Rațiu, renumiții pasiviști din Transilvania. Corespondenții maghiari scriau că „Gazeta Transilvaniei“ în nr. 85 din 13/1 noiembrie la Cap. *Rectificare la actele publicate* a încercat să-l apere pe Vancea, învinuit că ar fi blocat Adunarea generală, dar mai rău l-a încurcat.

După ce descriu toată tevatura din jurul problemei împăcării, deschisă o dată cu discuțiile Lónyay-Vancea la Cluj, și subliniază rezervele lui Șaguna, ziaristii de la „Hon“ afirmă că insistențele Comitetului național activist din Sibiu pentru Adunare generală după alegeri n-au încetat să se manifeste nici în lunile iulie-august. Dar Vancea a replicat să nu cuteze nimeni să ceară așa ceva deoarece Memoriul era în vigoare și mișcarea pentru Congres ar putea distruge cele mai frumoase speranțe. Chiar și adepții stângii maghiare considerau că Lónyay, cu Memoriul în mână, a dat mat Comitetului național din Sibiu, lui Vancea, întregii națiuni române din Transilvania, astfel că românii, așteptând dreptate, au votat cu dreapta. Deoarece Memoriul a adormit la Lónyay, doar acum se

putea vedea clar că guvernul l-a păcălit pe Vancea, acesta a păcălit Comitetul din Sibiu iar cei păcăliți se mănâncă între ei ca și copiii cei mici, reproșându-și „tu ești cauza, ba tu ești cauza“.

Corespondenții maghiari de stânga se întrebau ce va face Lónyay cu Memoriul și tot ei răspundeau ironic că i-l va retrimite lui Vancea pentru ca la viitoarele alegeri să-l expedieze iarăși la guvern îmbogățit cu noi revendicări. În scrisoarea către Vancea, Lónyay va transmite salutări lui Măcelariu și celorlalți doi și le va descoperi înalta îndestulare pentru stilul vivace al Memoriului. Iar dacă lui Măcelariu și altora le place să pacteze în ascuns cu ministrul-președinte, să nu se mai plângă de tirania guvernului maghiar. Concluzia corespondentului maghiar de stânga era că românii, datorită majorității conducătorilor lor, au ajuns cu politica acolo unde erau pe timpul lui Adam, fiindcă acum, după mai multe poticniri, nu mai au politică. Deși redacția „Albinei“ redă fidel comentariul maghiar, ea intervine cu acuratețe și respinge acele zvonuri false răspândite intenționat în opinia publică maghiară, potrivit cărora marii lideri pasiviști „împăciunitoriști“ ar fi abandonat autonomia Transilvaniei și programul național.

Cu toate acestea, redactorii „Albinei“, supărați profund pentru blocarea de către pasiviști a inițiativelor menite să modernizeze din interior mișcarea politică a românilor din Transilvania și să-i sudeze prin pasivitatea activă orientările și facțiunile pe terenul util al colaborării și solidarității, întrec uneori măsura și îi înfierează pe marii șefi ai pasivității absolute cu epitete drastice, pe care în pofida naivității și încrustării lor în tipare vechi, prăfuite și anchilozante, nu le meritau. După ce în numărul precedent felicitase căderea „coțcarului politic“ Lónyay, urmat însă tot de un om al lui, „Albina“, VII, 1872, nr. 84 din 25 octombrie/6 noiembrie la cap. *Pesta, în 5 noiembrie 1872* și nr. 85 din 29 octombrie/10 noiembrie la cap. *Cine e și unde zace ascuns mișelul?* consideră că vechiul șef al guvernului a manevrat prin slovacii deakști pentru a-i slăbi pe naționaliști și prin pasiviștii români ardeleni pentru a-i dezbină pe români și mai mult decât erau și pentru a-i sparge și paraliza

totalmente la alegeri. Toată mișcarea română din Transilvania s-a terminat cu un biet Memorand secret a cărui urmă s-a pierdut în coșul de hârtii al domnului Lónyay.

Urmările păcatelor, minciunilor și vicleniei de la Alba Iulia din 27 iunie 1872 vor fi deosebit de amare și se vor simți ani de-a rândul în sânul mișcării politice a românilor din Ungaria. Eroii pasivității au făcut din pasivitate minciună și confuzie. În Făgăraș, ca și în alte părți, ungurii deakîști îi corupeau și pe români ca să-i aleagă deputați, pentru ca numai calicii de români să nu poată fi aleși. Aceasta era pasivitatea. Dar redactorii se întrebau unde erau, ce ziceau și unde se ascundeau factorii principali, amăgitorii, deci marii șefi pasiviști din Transilvania. „Până când națiunea va suferi urmările mizerabilității unor pigmei (!) necalificați care, cu limba lungă și cu gura mare și abuzând de starea morbului politic cauzat de ei, se erijează în situația de croitori ai destinului național, deși ei nu știau croi altceva decât confuzie și ticăloșie“. „Albina“ subliniază totuși că verdictul condamnator este pronunțat din punctul de vedere al formei. Dar, pentru ca națiunea să poată enunța o judecată competentă și de fond în materie, se impunea publicarea Memorandului.

Dar cititorii vor putea lectura Memorandul abia în „Albina“, IX, 1874, nr. 59, din 1/13 august la cap. *Memorandul din Blaj și Memorandul din Blaj 31 iulie 1872*, când îl vor primi „întreg-întreguț, negru pe alb“. De la bun început se subliniază faptul că Memorandul a fost trimis cu bună credință. Dar se consideră că pe baza lui s-a distrus lupta activă și s-a inaugurat la Alba Iulia o nouă politică de pasivitate care îi împiedica pe români să aleagă deputați români. Uneori nu-i împiedica însă să aleagă deputați unguri, așa cum s-a întâmplat în ultimii doi ani. Deakîștii aleși și de români au intrat în Dietă, Măcelariu n-a intrat, Petru Nemeș a intrat și a rămas, Ioachim Mureșan a intrat dar n-a făcut nimic deoarece n-a activat prea multă vreme. În haosul bâjbâielilor din Transilvania, Memoriul lui Barițiu, Vancea, Rațiu și Măcelariu lăsase totuși o urmă de fruct dulce. Însă rezoluția de la Alba Iulia a fost blamată

pe întrecute așa cum n-a fost nici una în istoria politicii moderne românești. Redacția a dorit publicarea Memoriului din 3 iulie deoarece s-a vorbit mult de trădarea cauzei și părăsirea programului din 1848, a legilor din 1863/4, primirea uniunii etc.

Redactorii nu divulgă prin cine au obținut și unde li s-a dat Memoriul. Dar persoana de la care l-au primit era onorabilă, respectată (noi bănuim că de la Ioan Rațiu) și interesată în urzirea actului. Această persoană credea că Lónyay revine la putere și își va îndeplini promisiunea făcută lui Vancea în privința cauzei române din Transilvania. De aceea a rugat pe cei de la „Albina“ să amâne publicarea Memoriului. Redacția a amânat un an întreg publicarea, deși era convinsă că credința respectatei persoane era deșartă. După ce timpul a trecut, toată lumea s-a convins de acest adevăr și „Albina“ își exprimă regretul că până și cei mai mari și mai valoroși intelectuali au fost duși de nas. Dar Memoriul lor nu a trădat programul și cauza națională, ci conținea toate dorințele comune ale națiunii plus unele superficialități; cu toate meritele sale, prin împrejurările în care s-a elaborat și prin speranțele nejustificate pe care le-a creat, actul era în esență un document de oarbă rătăcire și amăgire de către viclenii conducători unguri a unor bărbați români iluștri care s-au dovedit a nu fi destul de pățiți și de precauți.

Considerăm că această critică blândă însoțită de recunoașterea bunelor intenții nutrite de marile personalități pasiviste din Transilvania constituie începutul reconcilierii lui Vincențiu Babeș cu șefii ardeleni promovatori ai pasivismului absolut. Cu timpul, Babeș va fi nevoit să renunțe la utila soluție a pasivității active, menite să-i apropie pe românii ardeleni între ei și de cei din Ungaria, pe terenul participării la alegeri. El a fost nevoit să accepte în favoarea marilor șefi ardeleni prelungirea pasivismului absolut din Transilvania. Probabil că aceasta a fost satisfacția acordată șefilor ardeleni pentru a consimți să iasă din separatismul în care s-au închistat și să accepte făurirea Partidului comun; după cum bine se știe chiar Vincențiu Babeș va propune pasivitate absolută

pentru ardeleni și activitate completă, electorală și parlamentară, pentru cei din Partium, Banat, Crișana, Maramureș, deși era convins în sinea lui că ultima soluție corespundea într-un grad mai înalt necesităților vremii.

Redactorii „Orientului latin“, care intrau pentru scurt timp pe terenul jurnalisticii naționale, tocmai în anul publicării Memorandului de la Blaj, nu acordă acestui act o importanță specială. „Orientul latin“, I, 1874, nr. 41 din 17 august, p. 163-164 la cap. *Memorandul de la Blaj* se mulțumește să reproducă reflexiile ziarului boieresc „Kelet“ asupra acestui produs al mișcării naționale românești din Transilvania. Ziarul maghiar combate revendicarea privitoare la autonomia Transilvaniei, care ar fi țară ungurească, civilizată numai de unguri, ce i-ar fi „protejat“ sute de ani și pe români. Egala îndreptățire politică nu era identică cu ideea fundamentală de stat; doar ungurii ar avea drept de stat și în această privință nu putea fi vorba de o egalitate între români și unguri, ci doar de o egală îndreptățire politică între români și unguri în cadrele statului maghiar.

Altfel, „Kelet“ acceptă revendicarea unei legi electorale mai democratice sau numirea unor funcționari români în administrație și justiție. Redactorii maghiari nu înțelegeau de ce liderii pasiviști ceruseră plătirea clerului din fondurile guvernului. Acest lucru convenea în primul rând ungarilor întrucât un cler plătit de stat se comporta mai docil decât unul plătit de bisericile naționale confesionale. Lipsa materială nu i-a lăsat pe autorii Memoriului să judece mai serios asupra acestui punct. „Kelet“ acceptă cererile referitoare la școlile primare și secundare românești, idee agreată și de Deák, dar nu înțelegea revendicarea limbii române ca limbă paritetică la Universitatea din Cluj pe motiv că românii nu aveau atâția învățați care să poată fi numiți la catedrele și facultățile ei.

Este interesant că unii comandatori maghiari au recunoscut încă în 1872 că naționalitățile din Ungaria erau nemulțumite, că interesele lor erau nesocotite pe toată linia. Astfel „Albina“, VII, 1872, nr. 91 din 19 noiembrie/1 decembrie la cap. *Characteristic în*

momentul crizei remarcase faptul că o asemenea privire lucidă asupra lucrurilor a apărut în „Ungarische Lloyd“. Dar ziarul român respinge afirmația unor cercuri maghiare potrivit căroră Lónyay încălcase interesele patriei maghiare în favoarea naționalităților deoarece a pactat cu croații, românii, slovacia și sașii. O asemenea afirmație absurdă și neîntemeiată se putea găsi greu în publicistica vremii. Aceste pacte s-ar fi făcut în dauna țării și pentru întărirea grupării sau facțiunii lui Lónyay din partidul liberal deakist. Din aceste pactizări au rezultat anumite foloase și garanții pentru sași și croați. Dar românii și slovacia nu au primit nimic, ci au avut mult de suferit de pe urma lor. Este taxată ca absurdă părerea că românii și slovacia l-au păcălit pe Lónyay, deoarece în realitate lucrurile s-au petrecut exact invers.

„Magyar Politika“ i-a reproșat lui Lónyay că a încurajat pe românii din Transilvania în problema Congresului. Dar tocmai Lónyay l-a blocat prin intermediul pasiviștilor înșelați. „Albina“ atrăsese atenția asupra intrigilor și afirmațiilor tendențioase ale lui „Egyházi Közlöny“. Acesta, temându-se că la un eventual Congres ultranaționalii ortodocși i-ar fi atras pe românii uniți nu numai din punct de vedere politic, ci și confesional, l-a lăudat pe Vancea pentru blocarea Adunării generale. Ziarul maghiar prefera alipirea românilor greco-catolici la Biserica Catolică maghiară pentru prevenirea pericolelor ce izvorau pentru Ungaria din mișcarea națională românească.

Dar biserica unită, alături de cea ortodoxă, a rămas în continuare unul din bastioanele de bază ale românismului militant și progresist din Austro-Ungaria. Ambele biserici – cu excepțiile regretabile ale unor prelați înalți, cozi de topor ale guvernului – au continuat să furnizeze cadre de bază și de valoare în luptele duse contra asupritorilor străini până la încheierea procesului constituirii statului național unitar (partea vestică). Realitatea istorică incontestabilă relevă cu claritate și cu pregnanță că greco-catolicii și ortodocșii, pasiviștii absoluți, relativi și activiștii, moșteniți și continuați de garda activistă din 1905, au avut aceleași obiective

fundamentale și au combătut aceiași adversari până la unirea lor cu frații din România.

În mișcarea politică românească s-au făcut auzite nu rareori voci conștiente și lucide care doreau diminuarea conflictelor interne dintre activiști și pasiviști, din moment ce ei slujeau aceeași cauză. Problema însă se punea altfel după părerea noastră. Este incontestabil faptul că atât pasivismul, cât și activismul fac parte integrantă din mișcarea de emancipare politică a românilor din Ungaria. Însă trebuia rezolvată în mod obiectiv alternativa *care anume servea mai bine și în gradul cel mai înalt această mișcare* deoarece nu era posibil ca ambele tactici să o servească în realitate și în dezvoltarea ei dialectică la fel de bine. Avea perfectă dreptate Paul Dunca când intuise că în mișcarea națională românească va învinge sau activismul sau pasivismul deoarece în viața politică ca și în natură „*duo entia absolute aequalia et similia in natura non datur*”. Motivele uneia dintre cele două partide trebuiau să fie preponderente, să fie mai puternice și să le înlăture pe celelalte. Numai după aceea în mișcarea politică se va putea institui armonia și solidaritatea internă și în privința alegerii tacticii. Ea s-a manifestat în combaterea regimului austro-ungar, în sprijinul acordat Războiului de independență al României din 1877-1878, în apărarea autonomiei național-confesionale, a ființei naționale a poporului român, asupra căruia se exercita o dublă asuprire străină. Viitorul a arătat limpede că armonia internă în alternativa activism-pasivism s-a instituit prin distrugerea pasivismului și lansarea plenară a activismului electoral și parlamentar pentru toți românii din Ungaria.

Unii corespondenți activiști regretă amarnic exacerbaria certurilor interne și pledează sincer pentru diminuarea lor și găsirea unor terenuri comune de acțiune ale celor două orientări din sânul mișcării naționale românești. Redactorii activiști afirmă că au consultat în această problemă chiar și pe unii bătrâni înțelepți din popor. Noi nu putem însă stabili cu precizie dacă era într-adevăr vorba de relatarea directă a unor bătrâni ai satelor române din

Transilvania sau dacă intelectualii activiști pun propriile lor cuvinte sau propria lor mentalitate în gura și în gândirea acestora cu scopul de a-și acorda o greutate și mai mare lor și ideilor lor în sânul mișcării.

În „Telegraful român“, XX, 1872 nr. 99 din 10/22 decembrie, p. 387-388, la cap. *Epistole de la țară*, un activist pretindea că i-a explicat „pe înțeles“ unui bătrân despre certurile interne survenite între „domnii“ sau intelectualii românilor și i-a mărturisit că era profund amărât din cauza lor. Bătrânul înțelept ce nu avea altă pregătire decât îndelungata școală a vieții i-ar fi spus: „Nu te supăra, nepoate! Lasă că va veni timpul și poate nu va fi departe când vă veți ști înțelege iarăși bine și veți da mână cu mână. Se vede că românii de azi, mai ales voi cei ce știți carte, încă tot nu sunteți apăsați prea tare, încă nu v-a ajuns cuțitul la os. Noi, bătrânii și părinții noștri care am suferit de zece ori mai mult decât voi, îl rugam pe Dumnezeu în vremea goanelor celor grele, ne mângâiam unii pe alții ca frații și știam ține laolaltă. Când necazurile și suferințele noastre își vor ajunge culmea, veți fi siliți și voi a da mână cu mână, de cumva veți mai avea poftă de a mai trăi“. La auzul acestor cuvinte, intelectualul activist mărturisea: „Tristă mângâiere, ce e drept, dar instructivă, cugetai în mine“. El afirmă că și activiștii și pasiviștii ar trebui să fie convinși că așa cum le mergea atunci nu era bine și pretinde că a primit trei scrisori de la trei prieteni dintre care unul era activist și doi erau pasiviști. Toți deplângeau dezbinarea și calea greșită pe care au apucat-o românii.

Prietenul activist îi scria că regretă confuzia babilonică la români, care au ajuns în situația de a nu se înțelege frate cu frate. El se întreba disperat dacă a intervenit aici mâna providenței sau dacă geniul cel bun ce umbrea odinioară pe strămoși i-a părăsit pe români. Ura, dușmănia și invidia își jucau ziua în amiaza mare rolul infernal în sânul națiunii, românii se suspectau unii pe alții, se ruinau, își aruncau unul altuia cele mai negre păcate. Aceasta era trista icoană a situației, dar ea era reală. „Oare nu sunt românii de compătimit“ se întreba prietenul activist..

Primul amic pasivist îi scria corespondentului că nu era suficientă dezbinarea confesională, nu era destul de mare numărul inamicilor străini, dar a trebuit ca românii să se despartă și politicește între activiști și pasiviști exact în cele mai critice timpuri. Acest lucru echivala cu un mare blestem aruncat asupra lor. Al doilea amic pasivist reflecta asupra realităților interne, scriind că au trecut alegerile cele pocite, poporul a fost lăsat pradă străinilor, crezându-se astfel că se salva un principiu. Au trecut toate, faptele s-au împlinit iar pasivistul se întreba cine va fi oracolul care să-i învețe pe români ce au de făcut în viitor. El recunoștea că Adunarea Generală ar fi fost unica speranță de îmbunătățire a situației interne din mișcarea politică întrucât aici s-ar fi putut reînnoa firele rupte și șefii românilor s-ar fi putut apropia unii de alții. În orice caz, trebuie ca fruntașii să se roage lui Dumnezeu de iertare pentru cele trecute și petrecute, dacă cumva mai meritau iertare.

Noi nu ne îndoim că judecățile de valoare cuprinse în corespondență sunt meritoase, că descriu realități interne incontestabile și constituie în sine raționamente și mentalități sănătoase menite să înlăture relele și să relanseze mișcarea politică pe baze mai solide și mai eficiente. Dar cine poate fi sută la sută sigur că cele trei scrisori și cei trei prieteni (un activist și doi pasiviști) ai corespondentului principal au existat în realitate? Poate că ei au existat, dar nu este exclus ca dr. Ioan Borgia sau alți membri ai redacției să fi conceput singuri aceste corespondențe cu scopul de a introduce în opinia publică românească o anumită „intenționalitate“ sau pentru a redresa lucrurile sau pentru a arunca vina pe umerii pasiviștilor. Aceștia realmente au situat mișcarea pe un fâgaș vechi din punct de vedere al tacticii sau al metodologiei de acțiune și al formulărilor programatice ancorate încă în tipare parțiale și separatiste.

Trebuie să recunoaștem că până și pentru cei mai meticuloși și mai răbdători experți care folosesc metoda reconstituirii este aproape imposibil să reconstituie întotdeauna și în orice împrejurări

toate mobilurile, toate manevrele liderilor politici de atunci sau să stabilească cu precizie adevărații corespondenți. De aceea, se impune mereu o analiză pertinentă a textului documentelor, a intenționalității lor, stabilirea partidei politice de care era strâns atașat corespondentul, intuirea scopurilor urmărite prin lansarea unor sfaturi sau raționamente, și mai ales în cazul polemicilor de presă este strict necesar să se sesizeze și să se reducă subiectivitatea și parti-pris-ul.

Pe de altă parte este adevărat că atât membrii activiștilor cât și ai pasiviștilor au fost conștienți de apariția anumitor neajunsuri, dar au intuit mai mult sau mai puțin că ei înșiși au contribuit la adâncirea certurilor și incriminărilor reciproce. Este drept că activiștii deplâng faptul că șefii și intelectualii români se suspectau sau că își aruncau unii altora cele mai negre păcate. Dar nu este mai puțin adevărat că înșiși activiștii au aruncat cele mai grele învinuiri pe umerii pasiviștilor, alimentând astfel conștient sau inconștient răul. Dar în modul fatal și obiectiv așa era predestinată situația, așa trebuiau să se întâmple și să se deruleze în realitate lucrurile, deoarece pasivismul și activismul, deși urmăreau un scop comun, nu puteau să rămână la infinit în unica și aceeași teacă a mișcării politice românești, ci în mod dialectic era necesar ca cel mai puțin adaptabil la cerințele viitorului și mai puțin pregătit și înarmat împotriva vicisitudinilor vremurilor să dispară pentru a face loc celuilalt.

De aceea, mai ales activiștii din Transilvania au criticat drastic Conferința de la Alba Iulia, tratativele a patru fruntași români cu guvernul, blocarea Adunării generale, deci practic toate acțiunile întreprinse de pasiviști în 1872. Astfel, „Telegraful român“ din 13/25 iulie, p. 220-221, la cap. *Să batem de retragere?* calcula probabil în mod prea optimist că dacă românii ar fi acționat uniți în alegeri, ar fi putut alege treizeci de deputați deoarece dețineau majoritatea absolută în comitatele Hunedoara, Alba Inferioară, Scaunele Orăștie, Sebeș, Miercurea, districtele Făgăraș, Năsăud, majoritatea relativă în unele jurisdicții și exclusivă în câteva opide.

Oamenii cu mintea și inima la locul lor ar fi aplaudat alegerea celor treizeci de deputați.

Dar Barițiu a vrut să mai facă o dată o bravură de care ungurii și sașii să râdă și pe care românii s-o plătească scump și încă într-un viitor îndepărtat.

„Eruditul bărbat de stat“ credincios proverbului că era mai ușor să strici, decât să construiești sau să repari ceva, a găsit trei păreri fidele care, exact când toate lucrurile erau pregătite în vederea alegerilor, au ridicat o „bombă“ sub numele de Conferință și au aruncat-o în mijlocul românilor în momentul începerii alegerilor. Dar la această Conferință îndeosebi Barițiu era și pentru participare la alegeri și contra ei. Datorită lui și a partizanilor săi rezultatul alegerilor va fi nul sau aproape nul. Activiștii malițioși scriau că era îndeobște cunoscut că unii oameni după ce îmbătrânesc dau în mintea copiilor, se joacă cu chibrituri și cu arme de foc, provocând daune de pe urma cărora aveau de suferit sute și mii de oameni. Exact așa au pățit românii din cauza gărzii pasiviste vechi și îmbătrânite.

Activiștii au intuit că Barițiu se va opune ținerii Congresului, dar își puneau speranțele în cluburile naționale locale pe care le îndemneau să fie active pentru a redresa situația din interiorul mișcării naționale din Transilvania. De fapt, imediat după elaborarea hotărârilor din 27 iunie „Telegraful român“ XX, 1872, nr. 49 din 18/30 iunie, p. 192-193, scrie că „Miercurea s-a mutat la Alba sau Alba s-a prefăcut în Miercurea“. Dacă era adevărat că Barițiu a propus pasivitatea relativă atunci trebuie compătimit „cel dintâi om politic“ al românilor deoarece a căzut cu propunerea sa cu tot. El trebuia compătimit nu pentru faptul că pasiviștii n-au intrat în activitate, ci pentru nenorocita sa șovăială care dovedește că n-a fost clar cu sine însuși măcar pe durata drumului parcurs între Brașov și Alba Iulia. Barițiu era acuzat că furniza continuu confuzii dăunătoare românilor.

După cele întâmplate la Alba Iulia nu se mai știa cine era magistrul lojei pasiviste, Barițiu sau Visarion Roman, care încă la

Sibiu, în 5-6 mai, a promis că la Alba Iulia se va hotărî pasivitatea; dar oricare ar fi răul, tot rău rămâne. Pasiviștii nu făceau nimic, ei ziceau că activiștii sunt aproape și își puteau bate capul cu rezolvarea multiplelor chestiuni generale sau speciale ale românilor. Pasiviștii se adunau unde știau că se pot îngrămădi mai mulți pasiviști de ai lor, înjurau de câteva ori pe unguri și guvernul lor, ca să afle admiratorii ce le băteau din palme și credeau despre sărmanii de ei că erau cei mai radicali liberali din lume. pe când, de fapt, aranjau astfel lucrurile pe sub mână, încât și ungurii să fie recunoscători românilor pentru pasivitatea lor, așa cum erau în mod sigur și sașii care puteau și ei să-și aleagă mai ușor deputații proprii.

După asemenea întruniri, pasiviștii recurgeau timp îndelungat la o dulce odihnă. Dacă ar fi fost serioși, trebuiau să propună și să adopte participarea la alegeri și apoi Adunarea generală sau Congresul să hotărască ținuta celor aleși când, în caz de reușită, iarăși și-ar fi putut astâmpăra setea ambiției de a da ton în politică. Dar ei nu doreau să țintească la făurirea solidarității naționale, ci țineau îndeosebi la vanitatea și la egoismul de a fi și a rămâne conducători politici. De fapt, era sigur că „distrugătorii“ se vor sili să paralizeze Congresul și să câștige pe ușa din dos favoruri de la unguri. Activiștii doreau și ei înțelegere pe bază de dreptate și se bazau pe mitropoliți, pe Comitetul național din Sibiu, și considerau că pasiviștii au cauzat mult rău națiunii, iar unii erau mânați de o ignoranță ambițioasă. Lumea îi aprecia sau îi judeca nu după renume sau autoritate, ci după faptele lor. Pasiviștii se laudau în două foi („Gazeta Transilvaniei“ și „Albina“), dar de făcut nu făceau nimic.

De aceea activiștii considerau ca un lucru pozitiv faptul că nu toată conducerea mișcării politice a românilor din Transilvania se afla în mâinile lor. Redactorii activiști pretindeau că un donjon mare maghiar din Transilvania a sfătuit guvernul să nu pună piedici pasiviștilor deoarece prin propaganda și adunările lor în mijlocul alegătorilor produceau confuzii mari între români, pe care guvernul le putea exploata ușor în folosul său.

Corespondenții activiști popularizau acele acțiuni din interiorul mișcării politice care se încadrau în conceptele și metodele lor de lucru și anume hotărârea adoptată la 3 iulie la Brașov, privind dezavuarea Conferinței de la Alba Iulia și exprimarea atașamentului față de hotărârile de la Sibiu din 5-6 mai sau participarea românilor la alegeri în anumite zone ale Transilvaniei (Hațeg, Sibiu, Brașov, Năsăud, Alba Superioară etc.). Tot ei afirmă că șefii pasiviștilor se pricep la politică precum vițeii la poarta nouă, iar la Alba Iulia au jucat rolul fătarnicilor prin coțcărie demnă de urzitorii ei, toată acțiunea fiind menită să paralizeze efectele binefăcătoare ale Conferinței din mai și să prelungească dezbinarea, separatismul și neîncrederea între fiii unei mame comune, după instrucțiunile secrete primite de la „fiul Blajului cel devotat Camarilei“ pe care activiștii îl identificau cu Barițiu.

Un nou atac împotriva pasiviștilor apare în capitolul *Epistole de la țară* publicat în „Telegraful român“, XX, 1872, nr. 91 din 12/14 noiembrie, p. 354-356 și nr. 92 din 16/18 noiembrie, p. 384. Aici se afirmă că Congresul a fost blocat pe motiv că afacerile naționale au luat alt curs trasat de tratativele duse între patru fruntași români și guvern în vederea împăcării și mulțumirii românilor cu actualul regim de stat. Poate că fruntașii din 29 iunie și-au pus mari speranțe în tratative, dar și guvernul le-a dat curs cu un scop anume. Conferința de la Alba Iulia nu numai că a fost de prisos, dar a distrus și a păgubit buna înțelegere și cauza comună. Cei de acolo au pronunțat, cu o mică majoritate, cuvântul pasivitate și s-au dus la odihnă. Activiștii se întrebau unde era folosul și considerau că ideea cea bună a participării la alegeri a căzut numai și numai datorită faptului că și-a avut izvorul la Sibiu, în mijlocul activiștilor, și nu altundeva, în sânul pasiviștilor. Ei susțineau – pe bună dreptate credem noi – că importanța unui Congres Național nu se putea compara cu aceea a unei conferințe de patru fruntași. Congresul era deja aprobat deși încă de la bun început n-ar fi fost nevoie de nici o aprobare. Acest for ar fi constituit singura corporație legală a națiunii, iar dorințele și solidaritatea se puteau

formula și făuri numai aici și nu aiurea. Cu toate acestea, conferința celor patru, ce avea un caracter privat care-i obliga numai pe ei, a blocat Congresul. Conferința de al Blaj din 29 iunie, nu putea acționa în numele națiunii, mai ales că aceasta nu știa nimic de ea și nici nu s-a publicat nimic despre lucrările ei. Iar împăciuitoriștii nu erau îndreptățiți și n-aveau împuterniciri din interiorul mișcării politice românești pentru a elabora Memorii.

Ar fi fost mult mai onorabil, dar și mai util, dacă românii ar fi ținut Congresul sau Adunarea generală, și, paralel, Blajul ar fi continuat tratativele pe cale personală. Dacă marii corifei pasiviști obțineau ceva concret de la regim ar fi fost foarte bine, românii le-ar fi rămas recunoscători, dar așa trebuia să-i blameze și să-i condamne pentru împiedicarea Congresului. Activiștii pretindeau că ținerea Conferinței de la Blaj a fost calculată astfel ca activistul Popeea să nu poată participa și ca să aibă o participare pur pasivistă. Inițial, conferința a fost anunțată pe 1 iulie la Alba Iulia și apoi mutată pe 29 iunie la Blaj. Dacă înștiințarea despre modificarea datei și locului sosește la Sibiu abia în seara zilei de 28 iunie, pasiviștii au putut să tot trimită trăsura la gară nu de două ori cum zice „Gazeta“, ci de 8 ori, că Popeea nu a mai venit.

Activiștii considerau că era mai normal ca Barițiu, Măcelariu și Rațiu să respecte mai întâi dorința națiunii și nu a guvernului, în sensul că ei ar fi trebuit să dea curs liber Congresului sau Adunării generale; acest for i-ar fi împuternicit să facă Memoriile la guvern și să trateze în numele ei. Dar pasiviștii au preferat, în mod inexplicabil, să facă cale întoarsă. Dacă cei trei pasiviști promit că odată și odată tot se va ține o Adunare generală deoarece era dorită și de regim, atunci să nu se fi temut nici de cea din vara lui 1872 care tot de guvern a fost aprobată.

Pe de altă parte, pasiviștilor li se reproșa faptul că națiunea nu știa nimic de conținutul Memoriului din 3 iulie. Procedura mistică a lui Barițiu, Rațiu și Măcelariu față de români le încurca lucrurile, era jignitoare și indescifrabilă, iar la alte națiuni nu exista o asemenea politică. Din această procedură incorectă se putea vedea

că cei trei se joacă cu destinele unei națiuni, nu s-au desprins din mrejele unei politici personale, ci continuau să abuzeze de încrederea publică. Tocmai din cauza neclarificării lucrurilor, în sânul națiunii mai existau încă cele două numiri, activiști și pasiviști, devenite odioase în ochii poporului și triste și posomorâte în viața națională. Pasiviștii erau credincioși numelui ce-l purtau pentru că ei „tac și se odihnesc“ în același timp cu activiștii. Când aceștia încep să vorbească și să lucreze, se scoală pasiviștii să le distrugă lucrările și așa *processum in infinitum*. Activiștii considerau că datorită pasivității moleșitoare vor trece zilele, vor trece anii și românii se vor pomeni iarăși în situația tristă de a fi o masă numerică fără viață. Parafrazând un verset biblic, ei își încheie filipica împotriva pasiviștilor cu cuvintele: „Poporul român geme amar, căci proroci falși s-au sculat în neamul său, iar Ieremia trebuie să deplângă soarta lui“.

Având conștiința curată că n-a părăsit terenul solid al programului național când, împreună cu Barițiu, Rațiu și Vancea a contribuit la desfășurarea dezbaterilor și la elaborarea Memorandului, Ilie Măcelariu insistă cu hotărâre ca toate actele legate de acest eveniment, corespondența, protocolul discuțiilor, programul politic fundamental, să fie date publicității, deoarece, numai pe această cale cinstită și onestă se puteau risipi criticile și suspiciunile nefondate ce se răspândiseră în unele cercuri ale opiniei publice românești. Ilie Măcelariu pleacă din nou la Blaj, la începutul lui decembrie 1872, cu un singur scop, și anume să-l înduplece pe Vancea să publice imediat documentele. Însă mitropolitul cere o amânare de 8-10 zile, sub pretext că „așteaptă nu știu ce răspuns de la Pesta“⁸⁴. Probabil, Vancea nutrea încă vagi speranțe că eforturile lui și ale celor trei fruntași laici ai pasivismului românesc vor găsi audiența cuvenită la Pesta; dar, până la urmă, ele au fost zădărnice de mersul real al evenimentelor.

Barițiu l-a atenționat în scris că „pentru acum și imediat“ rezultatul lucrărilor de la Blaj va avea trecere doar în fața istoriei,

în paginile căreia a înscris o nouă filă de luptă națională și nu în realitatea politică concretă, adevăr recunoscut cu anumite rezerve de voie, de nevoie, și de Vancea. Acesta deplânge căderea „încercării naționale“ sinceră și leală în procedura ei și susceptibilă să folosească cauzei naționale a românilor Transilvaniei. De aceea, înaltul prelat unit respinge atacurile și criticile îndreptate împotriva consfătuirilor de la Blaj, pe care acestea doreau să le discrediteze în fața opiniei publice. După părerea lui Vancea, ele, în afară de faptul că au umplut o pagină sau alta din istoria românească, au adus un serviciu însemnat cauzei atât în sus, la guvern, unde s-au făcut auzite revendicările naționale, cât și în jos, prin faptul că Pesta a recunoscut existența problemei politice românești, al cărei document peren va rămâne Memorandul adresat lui Lónyay. Mitropolitul, crezând în dreptatea cauzei și în ajutorul lui Dumnezeu, care conducea destinele omenești, spera că va sosi momentul când programul va fi recunoscut și aprobat. La cererea lui Barițiu, exprimată în 30 noiembrie 1872, Ioan Vancea a dispus să fie copiat Protocolul Conferinței din Blaj, care i-a fost apoi expedit la Brașov, în data de 4 decembrie 1872⁸⁵.

La 14 decembrie 1872, Barițiu îl anunța pe Vancea că a primit protocolul. Sufletul său era frământat când se gândea la punctul 5 din prima ședință (referitor la integritatea Coroanei, uniunea, legea XII) și punctul 2 din ședința a doua (Memorialul ca act al conferinței). Dar acum s-a liniștit deoarece ele nu conțineau nimic compromițător sau dăunător cauzei. Actele au intrat în domeniul istoriei în special datorită căderii lui Lónyay, provocatorul tratativelor de „împăcare“, Barițiu aprobă întru totul părerea lui Vancea că ele au avut importanță atât la guvern (deși se pare că și ministrul-președinte – ca și pasiviștii – a păstrat un secret în jurul tratativelor și s-a ferit să dea informații concrete opiniei publice maghiare), cât și în sânul națiunii, indiferent ce ziceau adversarii români ai tratativelor. El afirmă că a fost și este lucru mare când un guvern vine el însuși să provoace un popor la împăcare cu el și cu ai săi; un guvern care se simte tare nu face asemenea gesturi, ci

așteaptă să fie rugat. Chiar și guvernele slabe se fereau de propunerea împăcării, pentru a-și ascunde astfel slăbiciunea.

Barițiu combate corespondenții români care susțineau că Lónyay n-a fost sincer, și a acționat de la bun început cu premeditate pentru a influența alegerile. La sfârșitul lui iunie și începutul lui iulie 1872, nu mai exista timpul fizic necesar pentru realizarea aceluși plan, iar în privința alegerilor răspunsul a fost dat de Conferința de la Alba Iulia. Dar guvernul ungar nu avea nevoie să paralizeze opoziția electorală românească din Transilvania deoarece avea la dispoziție legea electorală nefastă (și adăugăm noi și lipsa de activitate bolnăvicioasă a unor adepți ai pasivismului absolut). Lui Barițiu îi venea să creadă că până durau tratativele cu croații nici măcar Lónyay n-ar fi pus pe tapet problema românilor din Transilvania, dar după terminarea lor ar fi găsit loc și ocazie pentru a o pune în discuție.

Barițiu dorea acum ca românii să se dovedească prudenți, să-și înțeleagă bine interesele care cereau ca oamenii lor politici să se obișnuiască, să fie răbdători și să aștepte în liniște rezolvarea chestiunilor politico-naționale din alte câteva provincii ale Imperiului unde mijloacele de luptă politică erau „neasemănat mai copioase“. Mai puteau trece încă doi, trei sau zece ani, așa cum au trecut secole în împrejurări mult mai grele și mai nefericite. Între timp, românii puteau acționa pe alte câmpuri înțelenite care așteptau minți, spirite sau brațe muncitoare. După această probă de mentalitate pasivistă, Barițiu își încheia scrisoarea cu o observație justă. El a luat atitudine împotriva adâncirii certurilor religioase între uniți și ortodocși, provocată de „Telegraful român“ și „Albina“ și a subliniat că ea va produce o bucurie nespusă printre inamicii seculari ai românilor⁸⁶.

Dar guvernării unghiuri se bucurau tot atât de mult și de adâncirea conflictelor dintre activiști și pasiviști. Iar noi ne îndoim că proba de mentalitate pasivistă a lui Barițiu aplicată în practică timp îndelungat ar fi fost benefică pentru mișcarea politică a românilor din Transilvania. Doar lupta politică activă, deschisă,

continuă, susținută în alegeri și în Parlament și de larg ecou în opinia publică internă sau internațională putea face ca și mijloacele de luptă folosite de români pe terenul național să fie tot așa de „copioase“ ca la alte națiuni. Însă chiar și Barițiu va intui la sfârșitul vieții sale posibilitatea și oportunitatea înlocuirii în viitor a pasivismului cu activismul.

Lónyay Menyhért a fost nevoit să renunțe la președinția guvernului în 2 decembrie 1872, fiind urmat de Szlávy care-i continua întrucâtva politica. Ilie Măcelariu, care era de părere ca, imediat „după căderea lui tata Lónyay“, să fie tipărite documentele de la Blaj din iunie-iulie 1872, era profund dezamăgit că Vancea nu și-a onorat promisiunea să le publice în 8-10 zile, ci le ținea în sertar și după ce au trecut „de 5 ori câte 10 zile; de aceea îl roagă pe Barițiu să-l întrebe pe mitropolit dacă dorește sau nu să publice actele. Acesta să-i scrie că dacă ele nu vor fi cunoscute de lumea largă, ei nu se puteau justifica „înaintea lumii și a gurilor rele“⁴⁷.

Desigur, Ilie Măcelariu nu știa la 21 ianuarie 1873, când îi scria lui Barițiu, că interlocutorul său deținea deja copiile tuturor documentelor și putea să le publice imediat dacă dorea și considera oportună această acțiune. Ilie Măcelariu își menține și acum scepticismul său pronunțat față de acțiunea din vara anului precedent pe care o numește cu ironie „scofala noastră din Blaj“⁴⁸. El consideră că nu aveai ce aștepta bun de la Pesta. Din această cauză era bine să se publice clar că șefii naționali români nu au renunțat la programul național al poporului român, iar guvernul maghiar insistă în persistența de a prigoni și a nedreptăți pe românii Transilvaniei. Nici Barițiu nu-și făcea iluzii în legătură cu venirea unui răspuns favorabil de la Pesta. Dar el nu se grăbește cu publicarea materialului și îl consultă în această problemă și pe Ioan Rațiu.

Ioan Rațiu îi răspunde târziu, la 9 aprilie 1873, după ce îi întreabă pe Ioan Vancea și Iosif Hossu. Aceștia s-au pronunțat categoric împotriva tipăririi documentelor. Pe Hossu l-a întâlnit în februarie 1873, la Pesta. El i-a promis că va duce tratative de

împăcare în continuare cu Szlávy, succesorul lui Lónyay. Rațiu se explică pentru faptul că a discutat cu unionistul Hossu și amintește că acesta i-a recomandat pe el, Barițiu și Măcelariu să trateze cu fostul ministru-președinte. Pe de altă parte, Rațiu consideră că Hossu care era guvernamental îi cunoștea mai bine pe cei de la putere, fiind mai aproape de ei. Astfel, prin intermediul lui se puteau afla multe secrete prin scurgerea de informații efectuată de înaltul funcționar de stat român. Hossu i-a spus lui Rațiu că el speră în revenirea la putere a lui Lónyay, deoarece acest politician maghiar era cel mai bine văzut și primit la Curtea din Viena. Hossu considera că prin publicarea documentelor de la Blaj opoziția maghiară împotriva lui Lónyay s-ar întehi și mai mult și, astfel, s-ar pune și mai multe piedici revenirii lui la putere. Ioan Rațiu era necăjit de atacurile la „Albina“ sau ale altor ziare. Dar, tocmai de aceea nu ceda, nu le dădea ocazia să critice și mai mult tratativele și se pronunță împotriva publicării, care n-ar folosi la nimic în situația dată⁸⁹.

Barițiu înclină spre părerea lui Rațiu și Vancea, așa că în fața celor trei frunțași români, părerea lui Măcelariu nu mai are nici o șansă de succes și actele vor fi publicate doar în 1874 și 1875. Este interesantă procedura lui Rațiu care, ca și în 1868, încerca, și în 1873, să afle secrete de stat și să facă sondaje despre adevăratele opinii ale miniștrilor maghiari prin intermediul unor funcționari de stat români. Aceștia, din punct de vedere politic, erau guvernamentali și unioniști. dar erau totuși dispuși să dea informații frunțașilor români din opoziție sau la cererea acestora mediau și încercau terenul în vederea realizării unui compromis sau al unei împăcări cu regimul, dacă guvernul era dispus să-și schimbe atitudinea față de românii Transilvaniei și să le redea vechile libertăți politice. Însă Hossu s-a înșelat singur dacă și-a pus prea multe speranțe în intențiile sincere ale lui Lónyay sau dacă credea că cercurile Curții îl vor putea repune în fruntea guvernului pestan. El trebuia să știe că acum majoritățile parlamentare erau acelea care făceau și desfăceau guvernele și nu regele.

Controversele pricinuite de tentativa de împăcare din 1872 s-au prelungit până în 1884. Barițiu începuse în acel an republicarea materialelor pentru a se apăra împotriva atacurilor pornite din interiorul mișcării, dar este rugat de un canonic din Blaj (probabil Ioan Micu Moldovan) să sisteze publicarea pentru a nu irita și mai mult spiritele. Barițiu însă îl sfătuia să nu se teamă de retipărirea documentelor. La 21 ianuarie 1884 el scria că după căderea lui Lónyay redacția „Albinei“ a pus mâna pe Memoriul din 3 iulie 1872 la Budapesta și l-a publicat în 1874, comentându-l când favorabil, când nefavorabil. Același act a fost comentat de către deputatul Partenie Cosma în Dieta Ungariei. Acesta a afirmat că Vancea, el, Măcelariu și Rațiu ar fi fost niște proști pe care ministrul-președinte i-a dus de nas. Partenie Cosma i-a spus același lucru lui Barițiu în ziua de 20 ianuarie 1884. Materialele de la Blaj au devenit publice fără voia pasiviștilor încă din 1874. Tot în acel an unii au calificat acțiunea de la Blaj ca trădare națională.

Barițiu, observând că între români existau oameni cu conștiință laxă și înclinați să falsifice acte și adevăruri, a tipărit documentele ce le deținea în „Transilvania“ nr. 4 din 15 februarie, p. 41-45 și nr. 5 din 1 martie, p. 53-55 din 1875. Dar Popeea, sau nu le-a citit sau nu s-a interesat în mod intenționat de ele, a comentat defavorabil la pag. 305-307, conferințele din 1872 în biografia lui Șaguna, publicată în 1879. Ziarul „Viitorul“ îi numea pe Măcelariu și pe Bologna „suprimători“ de telegrame sau scrisori străine și intriganți. Bologna l-a îndemnat să răspundă și să combată veninul ce se răspândea în clerul oriental prin biografia lui Șaguna sau prin alte căi. Barițiu era obișnuit să fie combătut, dar nu putea suporta să se scrie în public că sub oblăduirea mitropolitului său s-au suprimat corespondențe; de asemenea, nu putea suporta ca lui și colegilor săi să li se zică tot în public că un ministru-președinte i-a chemat el însuși la tratative pentru ca pe urmă să le întoarcă spatele. Barițiu va republica actele și va răspunde atacatorilor, deoarece își aștepta moartea fizică în fiecare zi, dar asasinatul moral îl făcea să tremure⁹⁰.

Răspunsul lui Barițiu apare în „Observatorul“, VII, 1884, nr. 3 din 11/23 ianuarie, p. 9+10, la cap. *Un răspuns provocat de Viitorul*, în care se combat corespondențele românești potrivnice pasiviștilor. Interesul românesc ar fi cerut ca Memorialul să nu se publice și să nu se afle nimic despre tratativa de împăcare. Dar unii români nedisciplinați au tipărit actul. Amânarea publicării lui a fost necesară deoarece ziarele maghiare l-au atacat pe Lónyay și pe români îndată ce au aflat, în 1874, despre conferințele și memoriul din 1872.

Redactorii de la „Reforma“ care erau oamenii lui Lónyay au fost surprinși, au recurs la minciună și au negat fapta patronului lor. Barițiu afirma că unele ziare maghiare au adulmecat ca lupii și ca vulpile, că Monarhul dorea să reconcilieze și să împăciuiască spiritele românilor, îmbunătățindu-le situația așa cum ar fi dorit și Francisc Deák. Aceste ziare s-au infuriat și mai tare când au aflat după doi ani și jumătate că și un maghiar „de sânge pur“ adoptase ideile Monarhului și sfatul bătrânului Deák. Barițiu scria că ideile ca și semințele plantelor nu răsăreau dintr-o dată. Ceea ce semeni azi, nu răsare îndată mâine și nici nu se coace poimâine. El inserează în acest număr comentariile referitoare la întâlnirea Lónyay-Vancea de la Cluj și unele corespondențe între Vancea și șefii laici solicitați să participe la tratative. Protocoalele și Memoriul din 3 iulie 1872 sunt republicate în „Observatoriul“, 1884, nr. 4 din 14-26 ianuarie, p. 13-14; nr. 5 din 18/30 ianuarie, p. 17-18.

Răspunsul lui Barițiu dovedește o dată mai mult bunele intenții care au îndemnat pe șefii mari ai pasiviștilor să participe la tratative și să aștepte în tăcere rezultatul lor. Dar totodată se evidențiază clar și lipsa de realism politic al unora din ei, naivitatea de care au dat dovadă și mai ales faptul că, deși bine intenționați, au fost înșelați de Lónyay sau de urmașii săi care le-au întors într-adevăr spatele fără să-i învrednicească cu nici un răspuns. Trecuse timpul speranțelor în bunăvoința Monarhului sau a guvernanților unguri. Era necesar ca mișcarea politică românească să se fortifice, să se disciplineze și să se perfecteze din interior pentru a menține poporul într-o

permanentă opoziție și agitație vie, activă și continuă împotriva regimului dualist austro-ungar.

Dar, indiferent de neînțelegerile survenite în legătură cu problemele adiacente ale metodelor de acțiune politică sau modalitățile și persoanele delegate pentru fixarea programului și a condițiilor reconcilierii cu regimul, deținem probe documentare certe că cele mai prestigioase personalități ale vieții politice sau culturale românești au apreciat, și în furtunosul an 1872, *conținutul* actelor naționale, chiar dacă proveneau din altă sursă.

Astfel, pasivistul Ilie Măcelariu, reîntors de la Blaj, i-a relatat lui Andrei Șaguna date despre discuții și despre Memorand. Mitropolitul ortodox, deși nu a acceptat să meargă la Blaj pentru tratative, și-a exprimat mulțumirea față de conținutul actului elaborat de Barițiu, Rațiu, Măcelariu, ceea ce înseamnă că șeful activiștilor a apreciat programul elaborat de șefii pasiviștilor; iată încă o dovadă că ei luptau pentru ușurarea statului politic al națiunii române, dar pe căi diferite, cu scopul de a obține același lucru și anume revitalizarea autonomiei Transilvaniei, a legislației sibiene, elaborarea unei legi electorale democratice, perfecta autonomie confesional-școlară etc., revendicări ce se află inserate în materialul politic blăjean. De asemenea, activistul Pușcariu i-a relatat pasivistului Măcelariu că mitropolitul Andrei Șaguna era, în fond, mulțumit de activitatea depusă la Blaj de frunțașii români pasiviști⁹¹. Aceasta înseamnă că și el împărtășea vederile mentorului său politic în legătură cu conținutul actelor elaborate acolo. De fapt, atât Șaguna, cât și Pușcariu, se pregăteau să elaboreze o platformă program în cadrul unei proiectate Conferințe generale în care se fixau aceleași postulate naționale, ce urma să constituie condiții indispensabile pentru reconcilierea cu regimul, condiții stipulate și enunțate deja în prestigiosul material elaborat de Pușcariu și intitulat *Cauza română la 1872*.

De aceea considerăm absolut necesar ca atât *Cauza română la 1872*, act politic provenit din sursă activistă, cât și *Memorandul din Blaj din iunie-iulie 1872*, elaborat de către liderii pasiviști și

contrasemnat de mitropolitul unit, să fie considerate ca manifestări ale mișcării naționale românești împotriva regimului dualist și ale guvernelor pestane. De asemenea, nu trebuie pierdut din vedere faptul că toate soluțiile și metodele de luptă, indiferent că unele sunt depășite (pasivitatea absolută), altele, din anumite motive sau din cauza unor tergiversări și confuzii regretabile, nu sunt adoptate (pasivitatea activă sau relativă), iar activismul politic este încă în minoritate, constituie mentalități sau soluții de luptă ale aceluiași proces de rezistență națională românească; numai evoluția istorică și scurgerea timpului vor fi în măsură să selecteze în ultimă instanță care este cea mai fericită și mai realistă tactică sau metodă de luptă pentru afirmarea spiritului combativ al românilor asupriți din Ungaria.

4. Ultima perioadă a vieții și activității lui Ilie Măcelariu

Ilie Măcelariu milita pentru evitarea oricăror fricțiuni între greco-catolici și ortodocși. De aceea, el respinge ideea lui T. Frâncu, G. Barițiu, Iosif Hodoș și a fraților Densușianu, de a construi o biserică unită în Brașov, centrul ortodoxismului românesc, tot așa cum condamnă orice inițiativă de a construi o biserică ortodoxă la Blaj. De fapt, Măcelariu consideră că existența a două sau a mai multor biserici de confesiune diferite în același sat sau în aceeași comună românească constituie una din cele mai mari nenorociri. Măcelariu recomandă ca tot „puiul de român“ să aparțină majorității din comuna respectivă, fie că majoritatea era ortodoxă sau era greco-catolică. Desigur, Măcelariu dorea să se întărească și pe această cale solidaritatea și coeziunea politică internă a românilor Transilvaniei. De asemenea, el este nemulțumit că unii fruntași din garda veche, ca de exemplu, pasivistul Ladislau Bosiliu Pop, recent decedat, sunt atacați în presă, dar recomandă în același timp ca nici activistul Ioan Mețianu să nu fie criticat în coloanele „Orientului Latin“.

De altfel, Măcelariu este de acord că redactarea „Orientului Latin“ este o realizare măreață și îndrăznească. Așa cum spunea bătrânul Thiers: „Nimic mare nu se face în lume fără pasiune și cutezare“. Măcelariu este nemulțumit că în coloanele „Telegrafului român“ este descrisă ceremonia de la Mitropolia Română Ortodoxă din Sibiu organizată în cinstea pensionării și a plecării definitive a locotenent-mareșalului R. Raichetzer din Transilvania. Ziarul român remarcă faptul că militarul austriac a fost prieten bun cu decedatul Șaguna și este tot atât de bun prieten cu succesorul său Procopiu Ivacicovici. Asemenea lucruri n-ar fi trebuit publicate deoarece era o rușine pentru ambii mitropoliți că l-au avut prieten pe Raichetzer, întrucât el a spoliat pe foștii grăniceri de o parte a proprietăților lor legale „în extensiune de 86 000 iugăre în preț de peste 9 milioane f.“. Măcelariu condamnă faptul că, deși grănicerii au luptat aproape o sută de ani pentru tron, urmașii lor, deposedați de o bună parte din proprietățile și averile lor, au ajuns aproape proletari⁹³.

În anii 1873-1874, I. Măcelariu apără interesele unor comune românești asupra proprietății terenurilor viticole și își notează din nou mai multe abuzuri săvârșite împotriva unor țărani români care nu vor să despăgubească proprietarii pentru dijma viilor. El a afirmat că acestea au fost iobăgești, că țărani nu datorau nimănui nimic și că proprietățile au fost deja despăgubite. Solgăbirăii dădeau ordine jandarmilor să-i ducă pe țărani recalcitranți la închisoarea din Aiud, unde erau ținuți câte zece zile, hrăniți cu pâine înflorită și cu apă și siliți să muncească la câmp⁹⁴. După cum am văzut, în 1872, Ilie Măcelariu a fost ales fără voia lui deputat de Hațeg, de către alegătorii români care nu înțelegeau să se conformeze pasivității absolute. Președinția Parlamentului Ungariei îi trimite somația ca în timp de paisprezece zile să se prezinte la Pesta sau să arate care sunt cauzele ce-l împiedică să intre în Dieta țării. La 2 martie 1873, I. Măcelariu trimite un răspuns scurt la Pesta, în care arată că a fost ales fără voia lui și că participarea lui la Dietă depindea de anumite condiții. Întrucât ele nu au fost

îndeplinite până la acea dată, nu avea ce căuta în Parlament. I. Măcelariu preciza că stima pe care o datora alegătorilor săi, ca și iubirea față de patria și națiunea sa, nu-i permitea să accepte mandatul de deputat⁹⁶.

Pentru a preveni confuziile și greșelile săvârșite în 1872, anumite cluburi fac apel ca atitudinea românilor față de alegerile parlamentare, din 1875, să fie fixată din timp de o Conferință convocată de fruntașii națiunii. În Apelul clubului român al congregației comitatului Cojocna, adresat celorlalte cluburi române și tuturor intelectualilor români din Transilvania, se propune ca în 17 februarie 1875 să se țină o Conferință Națională la Alba Iulia. Din fiecare comitat, district, scaun, să fie trimis un reprezentant la 30 000 de suflete. Reprezentanții să fie aleși de cluburile române din congregațiile comitatense, respectiv de membrii români ai comitetelor municipale. Conducătorii politici recunoscuți ai românilor erau rugați să lanseze convocarea pentru Conferința de la Alba Iulia până la data de 20 ianuarie 1875. Clubul cerea intelectualilor din ținutul Clujului să întocmească liste cu toți alegătorii români din comitat.

Simțind nevoia de a acționa unitar cu frații din Banat și Ungaria, intelectualii români clujeni îi invită să-și trimită și ei reprezentanții la viitoarea Conferință pentru a-și prezenta votul lor consultativ în legătură cu problemele luptei politice dusă de românii ardeleni. Apelul clujenilor, lansat la 21 decembrie 1874, dorea ca problema atitudinii față de alegeri să fie tranșată definitiv și în timp util, pentru a se evita incertitudinile și bâjbâielile din 1872, deoarece „în politică devine fatal a comite a doua oară aceeași greșală“. Unul din meritele deosebite ale apelului a fost grija pentru asigurarea legăturii dintre popor și conducătorii săi naționali: „Să ne punem de cu bun timp în fruntea bunului nostru popor și să nu-l lăsăm rătăcind ca oile fără păstor. Soarta și interesele lui sunt și ale noastre“. Acest interesant și util *Apel frățesc către cluburile membrilor români ai comitetelor municipale și către întreaga inteligență română, din Transilvania* este semnat

de președintele clubului Alexandru Lazăr, vicepreședintele Grigoriu Silași, casierul Gregoriu Chifa, notarul Victor Rusu, membrii Ladislau Vaida, Gabriel Pop, Vasile Roșiescu, Lazăr Baldi, Ioan Petran⁹⁶.

Invitarea frunțașilor români din Banat și Ungaria, dintre care unii s-au pronunțat deja pentru pasivitatea activă sau relativă sau chiar pentru adoptarea imediată a activismului politic ardelenesc, ar fi constituit un prejudiciu pentru adepții încarnați ai pasivismului absolut. Ei se temeau că în viitoarea Conferință se vor adopta hotărâri diferite de cele de la Miercurea din 1869 sau de la Alba Iulia din 1872. Cu toate acestea, Ilie Măcelariu, deși adept și conducător al pasivității absolute și partizan convins al declarațiilor de la Miercurea, se ridică deasupra diferendelor de tactică. El se pronunță de la bun început ca toate chestiunile politice ale românilor ardeleni să fie dezbătute în prealabil în fața și împreună cu frunțașii români din Banat și Ungaria. Însă, tot de la bun început, George Bariț și Aron Densușianu s-au opus categoric participării „ungurenilor“ la consfăturile politice ale ardelenilor. Cei doi fac presiuni serioase împotriva lui Ilie Măcelariu pentru a renunța la ideea și poziția lui inițială, trimițându-i în acest sens fiecare câte o scrisoare⁹⁷.

Între timp, în ziarul „Albina“ apăruse un atac drastic împotriva separatismului ardelenesc și a pasivismului absolut care nu a fost de natură să apropie și să concilieze pe frunțașii români din părțile estice cu cei din părțile vestice. „Albina“ afirmă că, potrivit datelor din ziare, problema electorală din Transilvania (istorică) are să se încurce din nou „ca vai de ea“ și că „iar încep să-și ridice capul imbecilitățile de la 1869 și de la 1872“, deci personalitățile care susținuseră pasivismul total. Activiștii atacă prin urmare Conferințele de la Miercurea și de la Alba Iulia. Activiștii se apără împotriva acuzațiilor pasiviste care pretindeau că toți aceia care solicitau noi consfătuiri și conferințe naționale ar urmări să pună la îndoială și să facă „obiect de discuțiune și decidere“ hotărârile și deciziile Marii Adunări Naționale din mai 1848 de la Blaj.

Dimpotrivă, activiștii afirmau că prin asemenea consfătuiri și conferințe se urmăreau stabilirea modului „cum să ne punem toți în pozițiunea cea mai bună pentru a apăra și afirma programul din Câmpul Libertății“ în noile condiții și realități politice.

Nu cei ce pretindeau consultări și conferințe publice puneau la îndoială programul național, ci cei ce făceau și alcătuiau „în mod clandestin“ (deci nu într-o conferință națională) memorande către „domnii de la putere“ (referire la acțiunile întreprinse de Bariț, Măcelariu și Rațiu în 1872 și a Memorandului acestora elaborat la Blaj). „Albina“ îi acuza pe nedrept pe cei trei conducători pasiviști că, prin memoriul din 1872, s-ar fi angajat „a primi pasul dualistic din 1867“. Activiștii se ridică împotriva fracționării luptei naționale pe provincii; diferențele locale contau doar în măsura în care una sau alta contribuia mai mult la obținerea libertății naționale. Era stupid să susții morțiș că problema română din Ardeal o pricepeau numai și numai ardelenii (aluzie directă la Barițiu și Densușianu). Criticând și respingând provincialismul liderilor pasiviști ardeleni „Albina“ milita pentru ca românii bănățeni, crișeni, maramureșeni și ardeleni să lupte împreună și nu separat pentru autonomie și drepturi politice⁹⁸.

Dar dacă ardeleni ca Barițiu, Densușianu nu doresc să colaboreze cu frații lor din părțile vestice, în schimb fruntașii clujeni țin morțiș la acest lucru; ei nu sunt singurii, deoarece Măcelariu a primit recomandări scrise despre necesitatea colaborării cu românii din Ungaria, nu numai de la Cluj, ci și din alte părți ale Transilvaniei. Ilie Măcelariu, deși amărât din cauza atacurilor apărute în „Albina“ și aflat permanent sub presiunea lui Barițiu, (deoarece Densușianu cedase pentru moment și acceptă ca „ungurenii“ să fie invitați, dar numai la o conferință confidențială prealabilă, și nu la cea națională generală), invită în scris la o proiectată conferință restrânsă la Alba Iulia, pe data de 6/18 februarie 1875, pe fruntașii români din Banat și Ungaria, dr. Alexandru Mocioni, Vincențiu Babeș, Ioan Popovici Desseanu, generalul Traian Doda, baronul colonel pensionar David Ursu din părțile vestice și pe George Bariț, Ioan Rațiu, Axente Sever, Gavril Manu,

dr. Avram Tincu, Matei Nicola, Aron Densușianu, Ioan Micu Moldovan, Nicolae Gaetanu, Simon Balint și alți fruntași din părțile estice. În total urmau să fie prezente vreo 25 de personalități politice prestigioase ale mișcării naționale românești din Ungaria. Ilie Măcelariu îi face cunoscută lui Barițiu participarea ungurenilor la conferința prealabilă și speră să nu ia în „nume de rău“ acest lucru”.

La o conferință cu o asemenea participare se puteau dezbate nu numai învechitele și banalele tactici sau metode de luptă, ci și alte probleme legate de fortificarea luptei, unirea și strângerea rândurilor în vederea făuririi unui Partid Național comun. Considerăm justă atitudinea lui Ilie Măcelariu, care se înscrie pe linia satisfacerii unor necesități generale ale susținerii rezistenței antidualiste. În schimb, nu era justă atitudinea lui Barițiu. El se încapățânează să susțină linia separatistă ardeleană. Ținem să subliniem că V. Babeș și cei de la „Albina“ își aveau și ei partea lor de vină, deoarece într-un moment istoric care cerea unirea forțelor și a eforturilor, aceștia trebuia să se abțină de la asemenea atacuri dure împotriva pasiviștilor ardeleni. Prin ele, nu se crea un climat favorabil scopului major impus de necesități.

Barițiu însă nu cedează nici după primirea scrisorii lui Ilie Măcelariu. El îi trimite în 11 februarie 1875 o epistolă redactată probabil în termeni drastici împotriva participării ungurenilor la dezbaterile chestiunilor politice românești ardeleni. Iar Măcelariu, din păcate, îl aprobă la 14 februarie, când îi răspunde telegrafic că a amânat conferința prealabilă din 6/18 februarie. După două zile a renunțat definitiv la ea, sperând că o conferință națională va fi convocată de membrii clubului din Cluj, urmând ca la aceasta să participe doar românii ardeleni¹⁰⁰. Aron Densușianu este de acord cu măsura și se exprimă categoric de această dată doar pentru o conferință ardeleană. În mod exagerat și eronat, el afirmă că fruntașii vestici ar avea un trecut dubios față de autonomia Transilvaniei și s-au rupt de programul național, pe care l-au blamat, (deși unii dintre ei au criticat doar metodele folosite și nu programul național). A-i admite pe „ungureni“, ar echivala cu a aduce prejudicii principiilor „speciale“ ale chestiunii

transilvane. „Ungurenii“ nu aveau decât să adopte programul, să-i copieze sau să se identifice cu ardelenii (viitorul a decis însă exact invers). Pasivistul Densușianu este împotriva cluburilor deoarece acolo existau mulți activiști, deci persoane care nu „corespundeau“¹⁰¹.

Observând că liderii de frunte nu convoacă nici o conferință națională, clujenii în frunte cu Alexandru Lazăr și Grigore Silași lansează un apel pentru organizarea unei conferințe naționale la Sibiu, pe data de 23 mai 1875, cu scopul de a se adopta conduita față de alegerile parlamentare din 1-15 iulie. În acest apel adresat „partidelor române din Transilvania“ se recomandă cu căldură unitate în mișcarea politică, armonie și înțelegere în cauza națională, factori ce ar fi adus un „remediu“ și un „balsam“ în relațiile dintre activiști și pasiviști. La Conferința națională de la Sibiu, din 23 mai 1875, Nicolae Densușianu protestează împotriva formulării din apel că între românii ardeleni ar „exista partide politice“ susținând în mod eronat că „activiștii nu sunt români, activiștii sunt trădători, renegați, maghiaroni“. În adunare, se prezintă trei propuneri: 1) declararea pasivității absolute (I.M. Moldovan); 2) activitatea românească electorală și parlamentară comună a ardelenilor și ungurenilor, alianța cu deputații slavi (dr. I. Borcia) care privește just problemele, prin perspectiva viitorului și a intereselor generale și 3) pasivitatea activă sau relativă (I.A. Preda susținut cu căldură de Tincu care atrage atenția – din nefericire, fără rost – asupra necesității educației politice a poporului prin alegeri pentru a nu fi atras de propagande străine). Propunerea 3 urmărește ca toți românii să participe la alegeri, fenomen ce ar fi accelerat realizarea unității de acțiune. Spre deosebire de Alba Iulia, la Conferința națională din Sibiu, pasivitatea absolută se impune fără dificultăți, în virtutea greșelii din 1872, și câștigă majoritatea netă a voturilor.

În virtutea principiului solidarității, minoritatea ce votase pentru activism sau pasivismul activ, se supune necondiționat majorității. Dar, cu toate acestea, nu toți alegătorii români înțeleg să se supună pasivității absolute și îi aleg deputați pe Iosif Hodoș, Axente Sever, Avram Tincu; însă aceștia boicotează Dieta Ungariei.

Ilie Măcelariu participă atât la Conferința națională din 1875, de la Sibiu, cât și la cea din 1878, ținută, tot la Sibiu, în iulie. Aici se impune iarăși pasivitatea absolută propusă de reporterul George Barițiu și este respinsă activitatea politică sprijinită de reporterul Nicolae Străvoiu¹⁰², deși, aceasta, ar fi permis realizarea unității de acțiune a tuturor românilor din Ungaria.

Ilie Măcelariu și-a notat evenimentele legate de sosirea împăratului la Sibiu în 10 septembrie 1876. Monarhul a fost însoțit de ministrul Wenkhein, adjutantul Mandel, consilierul Papay, iar secretarul König a sosit în 7 septembrie pentru înscrierile la audiență. Mitropoliții Miron Romanul și Ioan Vancea, cu trei episcopi români l-au întâmpinat la gară, apoi, au fost invitați la masă împreună cu consilierul aulic pensionat Bologa. În aceeași zi, au sosit de la București, prim-ministrul Brătianu, împreună cu Strătescu, Cotruțiu și un secretar de cabinet, pentru a discuta complicațiile ivite în Balcani. Împăratul a lăudat soldații români, a discutat cu Bologa probleme legate de oierii români, industria sașilor. Dar Măcelariu își notează faptul că Monarhul a făcut donații pentru toate institutele publice din oraș, numai pentru români n-a făcut nimic. Frunțașii români au vrut să se prezinte în audiență cu scopul ca, folosindu-se de prezența Împăratului și a lui Brătianu, să ceară drepturi politice pentru românii Transilvaniei. Ilie Măcelariu, Visarion Roman împreună cu alți frunțași au propus în două consfătuiri naționale din 6 și 9 septembrie să se elaboreze proiectul de discurs și de revendicări pentru a se prezenta în audiență la Monarh. Alți conducători se opun și ideea este abandonată. În 12 septembrie 1875, la Mitropolitul Miron Romanul se întrunesc numai oamenii de stat din București și frunțașii români din Transilvania, după care, solia română se reîntoarce în țară¹⁰³.

Ilie Măcelariu s-a certat, în 1877, cu cercurile politice românești concentrate în jurul redacției „Telegrafului român“. În coloanele „Telegrafului român“, nr. XXV, 1877, nr. 89 din 6/18 noiembrie, p. 352, la cap. *Municipalia. Sibiu. 2 noiembrie* și nr. 90 din 13/25

noiembrie, p. 260, la *Corespondențe. Sibiu, 9 noiembrie, Iară alegerea reprezentanților municipali în comitetul Sibiului*, activiștii erau nemulțumiți de tactica adoptată de pasiviști în alegerile pentru deputații din adunările comitatense. Erau incriminați îndeosebi Bologa și Măcelariu. Pasiviștii erau acuzați că nu au pregătit din timp și în mod serios pe alegătorii români din cercurile electorale în vederea alegerii deputaților naționali proprii sau că în unele cercuri electorale au propus românilor să aleagă deputați sași guvernamentali. Într-adevăr, în cercul Sebeșului figurau ca reprezentanți ai românilor, pe lângă 13 români, și doi sași, dr. Linder și Schreiber. Activiștii îi acuzau pe Măcelariu, Bologa, Păcurariu că promovau o politică particulară care degenerează în politică de „precupeți“ și de „șarlatanism“. Activiștii se felicitau că, în adunarea românilor din Sibiu, au fost aleși de români exclusiv deputați de naționalitate română: Z. Boiu, I. Bologa, A. Brote, P. Brote, N. Cristea, I. Hania, Al. Leb, I. Măcelariu, I. Nemeș, B. Petri, I. Popa, V. Roman. În Sebeș însă, românii, datorită influenței lui Păcurariu (activiștii scriau ironic că sebeșenii au fost transformați de Păcurariu în „capre“) acceptă să aleagă și doi deputați sași¹⁰⁴.

Probabil că pasiviștii urmăreau să adâncească conflictele dintre patriciatul săsesc de nuanță autonomistă și guvernul maghiar, la un an după desființarea autonomiei „Pământului crăiesc“ și a privilegiilor săsești. I. Măcelariu sprijină comitele suprem și minoritatea săsească guvernamentală în vederea anihilării rezistenței majorității săsești din adunare față de desființarea vechilor privilegii ce fuseseră și ele ostile intereselor românești. De fapt, privind lucrurile în perspectiva desfășurării lor, odată adâncit conflictul între sași și guvernul maghiar prin accelerarea procesului de anihilare a autonomiei săsești, existau mai multe șanse pentru înfăptuirea unei alianțe româno-săsești împotriva guvernului maghiar și a dualismului. Deci șefii pasiviști considerau că era bine ca și sașii să fie tot atât de asupriți din punct de vedere politic, să ajungă tot atât de rău ca și românii.

În acest scop era bine să sprijini autoritățile guvernamentale

locale în suprimarea ultimelor vestigii ale privilegiilor și autonomismelor săsești.

În anii 1877-1878, și Iudita Măcelariu contribuie împreună cu toți românii din Austro-Ungaria la susținerea materială și morală a armatei române angajată în războiul de independență. Înainte de angajarea României în războiul din 1877-1878, în Ungaria au existat foarte multe comitete maghiare filootomane, care erau în general guvernamentale. Ele se temeau ca, după Imperiul otoman, pe masa de operație a istoriei să nu fie pusă și Austro-Ungaria. În preajma intrării României în conflict și apoi în război, apar numeroase comitete române antiotomane ale căror acțiuni contraveneau politicii guvernamentale. În Ungaria, sentimentele filootomane erau întărite de împrejurarea că, după 1849, Imperiul otoman a constituit un refugiu binevoitor pentru exilații unguri, care n-au fost extrădați nici la presiunile exercitate de Rusia și Austria. Guvernul Ungariei interzice toate comitetele din țară, sub pretextul respectării neutralității. Dar măsura a fost luată numai după apariția comitetelor române. Societatea doamnelor române din Sibiu, prezidată de Iudita Măcelariu, se formase la 5/17 mai 1877 și avea 16 membre. Doamnele contribuitoare puteau participa cu vot consultativ la ședințele Societății, care își propusese să ajute soldații răniți sau familiile celor căzuți pe câmpul de onoare al Războiului Independenței. Societatea sau Comitetul adună oferte de orice natură și le trimitea destinatarilor. În aceeași zi, Comitetul din Sibiu lansase un călduros *Apel către națiune*, solicitând ajutoarele pentru alinarea suferințelor „fraților și surorilor noastre”¹⁰⁵.

G. Barițiu, într-o *Epistolă respectuoasă către femeile noastre*, subliniază că onoarea inițiativei ajutorării fraților din România revenea Comitetului de doamne din Sibiu. Dar el speră că asemenea comitete vor apărea în toate orașele și chiar în unele comune din Transilvania, mai ales că femeile maghiare începuseră deja să ajute cu mult zel pe soldații turci răniți în bătălii. Faptul trebuia să constituie un îndemn la ripostă pentru femeile române. Ele trebuiau să sară în ajutorul ostașilor români, „frați ai noștri mai mult decât maghiarii cu

turcii, cari, provocați și trași în luptă de către otomani, se bat și își varsă sângele nu din vreo vanitate sau trufie, ci... pentru existența patriei și a națiunii, pentru libertate contra vechii tiranii sălbatice"¹⁰⁶.

Iudita Măcelariu și Comitetul sibian fuseseră atacate drastic în coloanele ziarului maghiar „Kelet“. Acesta în nr. 116 din 24 mai, p. 461, la cap. *A román sebesültek* condamna „motivele infame“ ce au determinat Comitetul și pe președinta lui să ajute un „stat străin“ și un popor pătruns de „infidelitate și rebeliune“ față de suzeranul său legitim, Imperiul otoman. Cetățenii credincioși ai Ungariei, care își vedeau periclitate interesele statului lor prin „faptele României și a muscalului“, nu puteau încuviința „lucrurile acelor perfizi“ ale căror acțiuni erau îndreptate împotriva politicii patriei maghiare. Cei de la „Kelet“, care nu se sfiau să folosească anumite invective la adresa doamnelor din Sibiu, se temeau că dacă soldații români se vor vindeca, exista pericolul ca ei să tragă sabia împotriva existenței Ungariei istorice și a intereselor ei. Corespondenții „Telegrafului român“ apără scopurile nobile ale Comitetului din Sibiu și arată că ziarul „Kelet“ urmărea să denigreze cauza României și să denunțe pe românii din Austro-Ungaria¹⁰⁷.

Ilie Măcelariu era bun amic cu comitele suprem al Sibiului, Friederich Wächter. El i-a arătat ordinul de dizolvare a tuturor comitetelor filantropice, expediat și semnat de Koloman Tisza. Prin acest gest, funcționarul de stat sas dorea probabil să sublinieze faptul că loviturile împotriva Comitetelor nu porneau de la el, ci de la șefii lui din Pesta, cărora le era dator să se supună necondiționat. În orice caz, procedura lui Wächter nu era oficial corectă deoarece ministrul ungar prefera ca în fața publicului comitele suprem să apară ca autorul interdicției și nu el însuși. Tocmai de aceea în ordinul de interdicție al Comitetului doamnelor sibiene, adresat președintelui Iudita Măcelariu, Wächter nu face nici o referire la ordinul lui Tisza. Măcelariu trage concluzia că respectivul comite suprem a vrut „să ia tot odiul asupra sa, precum fac slugile credincioase“, pentru a-și cruța șeful din Pesta. Dar era clar că Wächter n-a lucrat de capul lui, ci din ordinul ministrului maghiar.

Wächter îi arătase lui Măcelariu două ordine semnate de Tisza. Unul, cel din 24 mai, se referea în general la toate comitetele. Celălalt, expediat la 26 mai 1877, se referea numai la interzicerea Comitetului doamnelor din Sibiu, condus de Iudita Măcelariu. Când se publică ordinul de interdicție, semnat de Wächter, în el nu se face nici o referire la ordinul guvernamental din 26 mai.

De aceea, doamnele române din Sibiu, ajutate de Ilie Măcelariu s-au hotărât să protesteze împotriva ordinului lui Wächter și să recurgă la Tisza însuși pentru ridicarea interdicției. Lovind în Wächter, protestul românesc va lovi în Tisza. Dacă el nu va obține rezultate concrete, va avea totuși meritul de a „da lucrului un eclat și mai mare, spre rușinea turcilor noștri“. Desigur și după protest Comitetul va rămâne dizolvat. Dar doamnele române își vor alege o persoană, care va acționa ca persoană particulară, ce va fi ajutată de toate doamnele din fostul Comitet. Astfel, opera începută va fi continuată, deși sub altă formă. Singura deosebire era că publicarea ajutoarelor în bani sau a ofrandelor de altă natură nu se va mai face în numele fostului comitet, ci în numele persoanei particulare, aleasă să adune și să expedieze ajutoarele. Deoarece scopul propus va fi oricum atins, Ilie Măcelariu consideră că ordinele vor avea un efect negativ îndeosebi asupra guvernului, deoarece vor constitui un blam în plus pentru regim. Doamnele române sibiene nu numai că n-au fost descurajate de ordinul ministerial, ci s-au entuziasmat și mai mult pentru cauza sprijinirii Războiului de Independență al României¹⁰⁸.

Dizolvarea Comitetului doamnelor române din Sibiu a fost adusă la cunoștința Iuditei Măcelariu, președinta comitetului, prin actul oficial cu nr. 396 din 30 mai 1877, semnat de comitele suprem al Sibiului, Friederich Wächter. În act, se afirmă că „din punct de vedere al statului“ ajutorarea răniților români, care luptau împotriva trupelor Imperiului otoman, nu putea fi făcută de comitete publice, ci doar de către persoane particulare. Modalitatea ajutorării prin comitete instituite special pentru acest scop ar leza principiul de neutralitate, adoptat de Imperiul austro-ungar în conflictul ruso-

româno-turc. Dacă persoane particulare adună asemenea ajutoare, ele erau obligate să prezinte autorităților listele cu ajutoarele adunate și abia după aceea ele puteau fi expediate destinatarilor¹⁰⁹.

Neutralitatea militară a Austro-Ungariei era dublată însă de o neutralitate politică binevoitoare față de Imperiul otoman, mai ales că independența României și a Serbiei o deranja foarte mult, deoarece accelera tendințele centrifugale ale românilor și slavilor de sud din interiorul granițelor ei. De altfel, nici Rusiei, nu-i prea convenea întărirea forței și prestigiului statului român, deoarece ea includea în granițele ei românii din Basarabia de Nord. În pofida tratatelor semnate cu Bucureștiul se pregătea, tocmai acum, să anexeze și Basarabia de Sud, pentru a da o ultimă lovitură Congresului de Pace de la Paris din 1856 și a redeveni țară riverană la Dunăre. Pe baza intereselor reacționare comune, Rusia și Austro-Ungaria încheiaseră un acord secret, încă în 1876. Acestea cădeau de acord ca prima să anexeze Basarabia de Sud, iar a doua să ia, sub administrație, Bosnia și Herțegovina. Se urmărea astfel ca Bucureștiul și Belgradul să fie ținute la respect, să nu se întărească prea mult, în momentul obținerii independenței de stat; românii și slavii de sud din cele două mari imperii să nu-și facă iluzii prea mari în legătură cu o eventuală și posibilă unire cu frații lor din micile state libere. Trebuiau învățate și ele să țină încă seama de interesele marilor puteri.

Abia în 1878, când Rusia înșeală Austro-Ungaria, în sensul că ea anexează Basarabia de Sud, dar nu-și respectă angajamentul de a-i da Bosnia și Herțegovina (prin tratatul de la San Stefano), izbucnește un conflict diplomatic virulent între cele două imperii. El va duce, după intervenția Angliei și Germaniei, la revizuirea acestuia și la Congresul de la Berlin; aici fiecărui „leu“ i se va da partea lui, adică Rusiei, Basarabia de Sud, Austro-Ungariei, Bosnia și Herzegovina, Angliei, Insula Cipru. Conflictul dintre Austro-Ungaria și Rusia a ajutat însă diplomația și statul român, care se împotriveau, acum, în 1878, fostului aliat rus; el nu numai că anexa Basarabia de Sud, dar nu mai vrea să-și retragă trupele din

România, sub motiv că avea nevoie de legătură terestră cu trupele lui din Bulgaria. În fața dârzeniei cu care Bucureștiul înțelegea să protesteze și să declare nule orice manevre de știrbire a integrității țării, Rusia amenință că va dezarma armata română și va paraliza activitatea guvernului și Parlamentului român.

Petersburgul era indignat că Bucureștiul ținea să păstreze Basarabia de Sud, susținând că Dobrogea, vatră străveche a formării limbii și poporului român, ce aparținuse lui Mircea cel Bătrân, i se cuvenea de drept. Bucureștiul declara deschis că nu face negoț cu suflete și teritorii românești refuzând să cedeze de bună voie Basarabia de Sud. Or, Rusia n-a acceptat că România să ia Dobrogea în mod direct, ci a preluat-o de la turci, pentru a o schimba cu Basarabia de Sud. Acesta a fost motivul de bază, care a determinat Petersburgul să treacă la amenințări grave la adresa României.

În faza conflictului cu Rusia, contele Iuliu Andrásy, șeful diplomației austro-ungare, a acționat pentru retragerea trupelor ruse și a sprijinit România. Astfel, se ajunge în istorie la interesantul caz ca micile națiuni și state să se sprijine uneori pe unul din opresorii mari, împotriva celuilalt. Acest caz se poate compara cu cel din 1812, când sultanul, unul din asupritorii externi, a „răzbunat” marea durere și lovitură primită de Principatul Moldovei prin Tratatul de Pace de la București, cu care el n-a fost de acord, tăind capul trădătorilor. Acesta, primind bani de la ruși, l-a semnat și a cedat Petersburgului întreaga Basarabie, tocmai când Rusia aștepta marele conflict cu Napoleon¹⁰.

La 29 mai 1877, fusese dizolvat și Comitetul bărbaților din Brașov, care lansase și el un *apel filantropic* și adunase sume de bani pentru cauza română a independenței de stat. În acea zi, I. Gött, primarul Brașovului, I. Litsken, căpitanul orașului și notarul A. Szabo îi citează la sediul primăriei pe Diamandi I. Manole și N.T. Ciurcu, pentru a-i ancheta asupra acțiunilor întreprinse până atunci și a le aduce la cunoștință că potrivit unor ordine venite de sus Comitetul este dizolvat. Din protocolul încheiat la primărie,

reiese că din sumele adunate, fuseseră deja trimiși, în 25 mai, 37 000 florini v.a. pe adresa prințului Dimitrie Grigore Ghica, președintele „Crucii Roșii din București“. Comitetul, fiind dizolvat, Diamandi I. Manole se angajează ca persoană particulară să respecte „sfânta datorie românească și creștinească, de a primi și de aici înainte ofrande mărinimoase pentru scopul numit¹¹“. La Sibiu, în cursul unei conferințe ținute la Mitropolie în 28 mai s-au adunat timp de câteva minute 2 568 franci, care au fost transpuși Iuditei Măcelariu, în 30 mai¹². Ea a adunat bani și ofrande și din alte orașe și comune ale Transilvaniei.

La 1 iunie 1877, Iudita Măcelariu îi scrie lui Wächter că a fost neplăcut surprinsă de ordinul său din 30 mai prin care interzicea activitatea Comitetului umanitar prezidat de dânsa. Chemarea femeilor nu era de a se opune ordinelor organelor statului și de aceea ea a suspendat activitatea Comitetului. Cu toate acestea consideră ordinul atât de compromițător pentru un stat cultural, încât și ca femeie se simte datoră să ceară ministrului de interne revocarea imediată a ordinului. Deși în ordin se afirmă că un stat neutru nu poate admite Comitetele care ajutau răniții părților beligerante, Iudita Măcelariu răspunde că experiența de până acum dovedea contrariul. În timpul războiului franco-prusac din 1870/1 în statele neutre s-au format asemenea Comitete, ca și în timpul războiului turco-sârb din 1876. Se țineau multe mitinguri în care cetățenii își exprimau simpatiile sau antipatiile față de părțile beligerante. Dar în nici un stat neutru asemenea manifestații n-au fost declarate incompatibile cu principiul neutralității. În Ungaria s-au ținut manifestări politice și s-au trimis adrese Parlamentului țării pentru o intervenție în favoarea Imperiului otoman. Turcofilismul era în floare în Ungaria și se manifestase și în capitală sub ochii guvernului, deși prin asemenea fapte era lezată cealaltă tabără beligerantă.

Iudita Măcelariu se întreba dacă nu cumva activitatea Comitetelor a devenit inadmisibilă, doar după ce au apărut comitetele umanitare filoromâne. Ungaria avea raporturi amicale și

cu România și cu Turcia. Aceasta înseamnă că, dacă puteai nutri simpatii pentru turci, și doamnele române puteau să-și manifeste nelimitat „compătimire și simpatie către sângele lor“. Dacă alte state neutre nu interzic Comitetele, nici Ungaria n-ar fi trebuit s-o facă doar pentru a satisface ambițiile unor jurnale pătimașe, mai ales că prin asemenea măsuri se dădeau lovituri serioase reputației statului. Un stat cu adevărat neutru, trebuia să lase libere activitățile tuturor Comitetelelor din țară. Iudita Măcelariu îl ruga pe Wächter să avizeze favorabil cererea sa și să o trimită ministrului de interne cu recomandarea ca interdicția să fie ridicată. Iudita Măcelariu publică, la 2 iulie, prima listă de contribuții bănești și anunță că va aduna în continuare ofertele pentru cauza Independenței de stat a României ca persoană particulară¹³.

La 11 iunie 1877, Wächter a anunțat că ministrul de interne prin ordinul său semnat la 7 iunie susține în deplină vigoare actul de interdicție al Comitetelelor din 24 mai 1877. Iudita Măcelariu, constatând că procesul de dizolvare este încheiat și Comitetul suspendat, repetă în fața publicului că va primi și în continuare, ca persoană particulară, „oferte pentru ostașii răniți din România“¹⁴. Alte persoane care adunau ofrande și bani pentru România erau Maria Ilieșu (Cluj), Eufrosina Cârlea, Eufemia Pipoș (Alba Iulia), Zinca Roman (Făgăraș), Ana Filip, Ana Galu (Abrud), Ana Tincu (Orăștie), Ida Mladin (Arad), Elisabeta Pop Păcurariu (Năsăud), Eugenia Munteanu d'Aldulianu (Oravița), Suzana B. Popovici (Hațeg), Elena Popovici (Comloș), Constantin Rădulescu (Lugoj), studenții în frunte cu I. Dragoș (Budapesta), studenții în frunte cu Octavian Blasianu (Viena).

Aceste persoane trimiteau banii și ofrandele în obiecte tot Iuditei Măcelariu, care, după ce le concentra și le depozita, le expedia Crucii Roșii Române din București. Listele cu sumele contribuitorilor și cu sumele donate erau publicate în „Telegraful român“, „Gazeta Transilvaniei“, „Familia“. Locul de deozitare era sediul Băncii *Albina* unde numai în noiembrie se aflau 500 fl. hârtie, 500 franci aur și lăzi cu obiecte. După ce trecuse perioada

grea, dar eroică, a luptelor de la Grivița, Iudita Măcelariu lansează un nou *Apel filantropic* în care solicită ajutor mărit pentru cauza războiului național; ea afirma cu vădită mândrie și satisfacție națională: „Grivița, acest Termopile, câștigat cu sângele a mii din frații noștri, va mărturisi în veci despre curajul și devotamentul român. Iar umbrele marilor străbuni vărsa-vor lacrimi de bucurie înțelegând de bravura domnilor lor urmași. Deja presa întreagă este plină de laude asupra eroicei armate române. Vestea despre curajul ei, astăzi, a străbătut peste toată fața pământului. Deși cu lacrimi în ochi, dar cu fală spunem aceasta în fața Europei. Rezelul încă nu s-a terminat. Sacrificii noi se recer”¹⁵“.

Ilie Măcelariu i-a împărțit lui Barițiu și prin el și lui Iacob Mureșan, planul său de a tipări 100-200 de broșuri cu toate ajutoarele expediate prin soția sa în România, după ce războiul se va termina. Iudita Măcelariu ar fi dorit însă să se tipărească o broșură care să cuprindă toate contribuțiile românilor și româncelor din Ungaria pentru armata României.

În acest scop, Ilie Măcelariu a intrat în legătură cu Diamandi Manole. Acesta acționase separat la Brașov, în timp ce doamnele colectante din alte orașe sau comune acționaseră prin Iudita Măcelariu¹⁶.

Tipografia Arhidiecezană din Sibiu tipărește doar broșura de 74 de pagini, cu o introducere de Iudita Măcelariu, intitulată *Rațiociniu public despre colectele întreprinse pe seama ostașilor români răniți în rezelul din anul 1877/8 de colectanta Iudita Măcelariu*. În broșură s-au publicat 28 de liste. Suma de bani expediată Societății Crucea Roșie București a fost de 10.003,31 lei noi. Publicarea broșurii Iuditei Măcelariu a fost menționată și de revista „Familia“, XV, 1879, nr. 7 din 28 ianuarie/9 februarie, p. 55. Mai multe exemplare din această broșură, legate în catifea, au fost trimise de Ilie Măcelariu și George Barițiu prințului Carol, principesei Elisabeta și mai multor miniștri. Broșurile au fost trimise lui Mihail Kogălniceanu, care urma să le dea Suveranilor. În acest caz, Măcelariu ar fi dorit ca pe lângă adresa expediată de

Crucea Roșie, soției sale să îi fie trimisă o hârtie prin care Principesa să-și manifeste satisfacția și plăcerea pentru ajutoarele trimise¹⁷.

Carol și Elisabeta au decorat cu „Crucea Elisabeta“ și pe doamnele române din Transilvania, care au ajutat la alinarea suferințelor soldaților români răniți pe câmpul de onoare al întregii națiuni române. Din Transilvania au fost decorate: Iudita Măcelariu, Eugenia Munteanu Aldulian, Emilia Rațiu, Zinca Roman, Elena Popovici, Cârlea Eufrosina, Iulia Rotaru, Aritti T. Stănescu, Cecilia Stănescu, Ana Moga din Sibiu, Aurelia B. Ciurea din Sărăsău, Ioana Bădilă din Sibiu, Carolina Balint din Roșia, Maria Cosma din Sibiu, Elena Țăranu din Lipova, Victoria C.I. Iuga, Maria Hania din Sibiu, Sevastia Mureșan din Brașov și d-șoara Elena Pop din Băsești¹⁸. Friederich Wächter i-a spus lui Ilie Măcelariu că va fi necesară aprobarea guvernului ungar pentru purtarea decorațiilor „Crucea Elisabeta“ de către doamnele române din Transilvania. În 12 iunie 1879, el pleca la Pesta, unde va discuta problema. La reîntoarcere îi va spune lui Măcelariu rezultatul. Ilie Măcelariu împărțea însă brevetele doamnelor române. El îl roagă pe Barițiu să trimită și decorațiile, însoțite de un exemplar din statutele ordinului „Crucea Elisabeta“. Totodată, Măcelariu arată că brevetele și decorarea doamnelor române a provocat o mare bucurie în Sibiu¹⁹.

Barițiu a fost ajutat în acțiunea de împărțire a brevetelor și „Crucilor“ de Ilie Măcelariu și Alexandru Roman. În 1879, Barițiu, știindu-se supravegheat, se temea să mai expedieze personal prin poștă „Crucile“, pentru ca acestea să nu fie confiscate și reținute de autorități. La un moment dat, el expediază prin poștă doar câteva brevete. „Crucile Elisabeta“ rămase neexpediate le depune la C. Resch din Brașov, de unde urma apoi să ajungă la destinatar²⁰. Destinatarul plăteau 7 florini lui Resch, ca taxă de depozitare²¹. De acolo brevetele și „Crucile Elisabeta“ puteau fi expediate mai ușor și cu mai puține riscuri, prin intervențiile lui Ilie Măcelariu și George Barițiu. Acesta din urmă a ținut legătura permanentă cu

depozitarul sas. În anul 1877, Ilie Măcelariu își termina unele scrisori către George Barițiu cu cuvintele semnificative: „Toate cele bune de la Dumnezeu, nouă și celor de la Plevna”¹²² și „Până atunci (întâlnirea dintre ei doi, *n.n.*) Dumnezeu cu noi și cei de la Plevna”¹²³.

În 1877, Ilie Măcelariu strânge legăturile cu frunțașii din părțile vestice. El se întâlnește la Sibiu cu Vincențiu Babeș discutând amândoi despre întemeierea unui nou jurnal politic, care să înlocuiască golul rămas în urma încetării editării „Albinei”. Inițial, Babeș și alți lideri s-au gândit să vândă o sută de acțiuni a 100 florini, cu care să scoată ziarul și să procure o tipografie.

Generalul Traian Doda s-a oferit să cumpere și acțiunile ce nu se puteau vinde. I. Măcelariu îl anunța pe Barițiu că aștepta de la Babeș programul și proiectul detaliat al proiectatului ziar despre care vor discuta la o apropiată ședință a secțiunilor Astrei ce se va ține în Sibiu, la „Împăratul romanilor”. Faptul confirmă o dată mai mult că ședințele Astrei erau folosite ca prilejuri binevenite pentru discutarea problemelor de ordin politic¹²⁴. George Barițiu era preocupat însă îndeosebi de proiectele sale privind aparițiile „Observatorului”. Din inițiativa lui Babeș, Măcelariu, Pop de Băsești, Anania Trombitaș, Doda etc. va rezulta, abia în 1880, ziarul „Luminătorul”, format nu pe bază de acțiuni, ci cu sprijinul bănesc al protopopului Meletie Drăghici¹²⁵.

În 1879, Ilie Măcelariu și-a notat date interesante despre acțiunile desfășurate de delegațiile celor două mitropolii române împotriva proiectului de lege școlară al lui Trefort, ca și despre nemulțumirea populară și conferințele de protest organizate de frunțașii români laici sau ecleziastici, cu această ocazie, la Sibiu. Au existat și anumite reproșuri legate de organizarea rezistenței. Ilie Măcelariu s-a certat cu Barițiu, deoarece cele două delegații greco-catolică și ortodoxă au acționat separat, în loc să meargă alături, umăr la umăr, pe calea protestului¹²⁶ îndreptățit împotriva introducerii obligatorii a limbii maghiare în școlile elementare confesionale, care nu erau întreținute de stat.

Deși I. Măcelariu eșuase în 1875 în încercarea de a-i întruni în conferințe politice comune pe fruntașii din est cu cei din vest, totuși greutățile vor fi depășite. Cei ce s-au opus atunci renunță la atitudinea lor și alți fruntași naționali vor convoca atât conferința restrânsă din octombrie 1880, cât și pe cea din mai 1881. Aceasta îi va concentra pe toți și va realiza dezideratul fundamental al întemeierii Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria. Ea va elabora un program politic în 9 puncte, care teoretic urma să fie respectat și aplicat de toți, indiferent că ardelenii păstrează ca metodă de luptă pasivismul, iar ceilalți activismul. Acum tacticile sau metodele, deși se aplică pe făgașele tradiționale prăfuite și fracționiste, sunt supuse programului național. Partidul este pus, în sfârșit, cel puțin pe plan principial, deasupra tacticilor, și acestea nu-și mai subordonează partidele.

Deși structura organizatorică unitară a Partidului tuturor românilor din Ungaria constituia un progres cert, totuși el este diminuat de unele diferențe și inadvertențe reflectate în program și în „stereotipa“ problemă a tacticilor de luptă. Ardelenii se bazează iarăși pe dreptul istoric, și la punctul 1 din program revendică reacordarea autonomiei Marelui Principat al Transilvaniei ceea ce ar fi însemnat autonomia național-teritorială doar pentru ei și nu pentru frații lor din părțile vestice. Alte puncte din program cereau totuși un fel de autonomie politică – nelegată însă de cea teritorială – și pentru românii din părțile vestice prin folosirea limbii române în justiție și administrație, numirea funcționarilor români sau a acelor care cunoșteau limba și nevoile românilor etc. Dar erau imposibil de conceput două feluri de autonomii – una național teritorială și alta doar național politică – pentru un singur popor încadrat în același stat.

Noi considerăm că inadvertențele se datorează faptului că unii lideri români pun accentul în continuare pe dreptul istoric, iar cei ce vor să orienteze mișcarea exclusiv pe baza celui etnico-natural nu sunt încă destul de puternici și de influenți în cadrul mișcării (să nu uităm că la Sibiu ardelenii au avut 103 de reprezentanți, iar cei din

părțile vestice doar 52). De aceea, formula programatică din 1905 care revendică o singură individualitate politică alcătuitoare de stat și dezvoltarea etnică și constituțională pentru toți românii din Ungaria este net superioară celei din 1881. Ea constituie un succes realizat în sensul fundamentării programului exclusiv pe baza dreptului etnico-natural prin prisma căruia s-a reflectat mai complet principiul naționalității. Ambele au jucat mai târziu un rol esențial în formularea și aplicarea, la 1918, a principiului autodeterminării naționale. Deși unii fruntași politici remarcabili recunosc în 1881 că ar fi natural ca toți românii din Ungaria să participe la alegeri totuși până la urmă conferința cedează argumentelor vechi ale pasiviștilor ardeleni și mențin pentru ei tactica pasivistă. Aceste argumente se concentrau iarăși în jurul vitregei legi electorale. Dar oricât de justificate par pe moment argumentele lor totuși nu era bine ca una și aceeași națiune, înzestrată acum și cu un partid unic, să aplice două tactici diferite. Și, în acest domeniu, clarificarea și modernizarea au fost aduse tot de anul 1905.

Unele fricțiuni legate de alegerea tacticii se manifestă în ședințele din 1881. I. Măcelariu, participant la aceste evenimente importante, își notează că atunci când s-a citit lista participanților la Conferința sibiană, unii pasiviști ardeleni fanatici, la citirea numelui activistului ardelean Nicolae Străvoiu, au strigat să fie scos afară de pe listă. Măcelariu apreciază ca excelent discursul lui Vincențiu Babeș, care propusese menținerea pasivismului în Transilvania și activismului în Banat și Ungaria, soluție adoptată de Conferință. Aceasta a respins astfel atât propunerea interesantă a lui Lenger ca toți românii din Ungaria să adopte activismul (sprijinită de dr. Bozocanu și Ludovic Ciato), cât și a dr. Popa, care pledează în mod just ca toată lumea să acționeze unitar și să aplice ori pasivismul, ori activismul; după ce intervențiile lui Diamandi Manole și George Barițiu, făcute în favoarea propunerii lui Babeș, sunt adoptate de o Comisie de 30, Conferința votează în unanimitate atât formula Babeș, cât și programul partidului¹²⁷.

Măcelariu și-a notat poziția oportunistă a mitropolitului Miron

Romanul, potrivit Partidului și Programului său, care îndemna spre o maximă moderațiune a revendicărilor politice și spre o colaborare și o înțelegere inechitabilă cu regimul¹²⁸. În 1884, Măcelariu a contribuit la pregătirea Comemorării a o sută de ani de la Răscoala lui Horia. Însă cu această ocazie a fost vizitat de poliție și i s-au confiscat o parte din hârtii¹²⁹. Mitropolitul Miron Romanul, pentru a nu irita guvernul, interzice prin circulară ca în biserici să se facă parastase pentru Horia. Măcelariu și-a notat o remarcă în care se afirmă că, dacă ar trăi Horia, românii i-ar zice lui Miron că nu e demn să-i lege opincile. Măcelariu și-a notat multe date despre evenimentele legate de răscoala lui Horia selecționate din Arhiva Guvernului Transilvaniei și din lecturile sale. De asemenea, el și-a notat pasaje din ziarele din România, care, indignate de atitudinea lui Miron Romanul, l-au combătut și i-au respins politica dăunătoare luptei naționale (*Unitatea Națională* din București, *Lupta din Iași*, *Adevărul* din București¹³⁰).

Tot Miron Romanul, care promite că va acționa împotriva legii Trefort din 1883, interzice în schimb adunările „tumultoase” împotriva proiectului de lege, ținute în biserici, care ar fi chipurile profanate prin discuții politice. Ele l-ar împiedica să-și atingă scopul. Mitropolitul oprește pe preoți să participe la adunări de protest ca cele de la Cluj, Brașov, Sibiu, Deva, Turda. I. Măcelariu califică acest circular ca o mare rușine pentru autorul lui. Unii fruntași au vrut să facă proces de presă mitropolitului (Popa), dar alții se opun. În orice caz, mitropolitului i s-au spart toate geamurile¹³¹. Ilie Măcelariu era mâhnit de proiectele de lege ale lui Trefort. Dar îi scria lui Alexandru Roman că nu se descurajează. Dimpotrivă, dorea ca guvernul maghiar să ia măsuri și mai drastice, deoarece cu un astfel de tratament se „va sparge buba cât mai curând”. Cei trufași și orbiți de Dumnezeu ruinau țara și pe români. Însă nu românii vor socoteala în fața lumii și a istoriei, ci cei de la putere¹³². Ilie Măcelariu a condus vasta acțiune de sărbătorire în 1887 a 40 de ani de la apariția forurilor naționale de presă „Gazeta Transilvaniei” și „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, operă

politică și culturală de mare importanță inițiată și condusă de George Barițiu¹³³.

Paralel cu activitatea politică, Ilie Măcelariu a sprijinit neabătut dezvoltarea culturii naționale a românilor Transilvaniei. Încă în perioada neoabsolutismului, Măcelariu împreună cu Rațiu, Gaetanu și Nicola, a sprijinit ideile și statutele unei proiectate Asociații culturale a Transilvaniei, gândite de Axente Sever¹³⁴. El a susținut material înființarea unui Muzeu natural, matematic și cultural la Blaj. Măcelariu dorea ca „rezultând folos din această sumuliță, să fie așa de mare, pe cât de mare a fost bucuria acelorora ce au adus această jertfă pe altarul dulcii noastre națiuni¹³⁵.

În 1860-1861 și în anii următori, el a desfășurat o activitate importantă pentru înființarea și buna funcționare a Astrei. Măcelariu a contribuit la studierea statutelor și a propus ca din ea să facă parte cărturarii români de pretutindeni. El a sprijinit dezideratul de a se recupera și a se tipări unele manuscrise ale membrilor Școlii Ardelene, s-a preocupat de împărțirea bursei Astrei pe seama tinerilor studiosi și de îmbogățirea Bibliotecii acestei prestigioase societăți culturale și literare românești. Unele pagini din caietul său de însemnări personale sunt pline de date privind fondurile, membrii și activitățile multiple ale „Astrei“. Informațiile se refereau la ședințele Comitetului Central al cărui membru a fost sau la participările unor personalități la activitățile „Astrei“, ca și la desfășurările Adunărilor generale anuale¹³⁶.

Ilie Măcelariu a acționat împreună cu alți fruntași pentru întemeierea unei Facultăți juridice românești în anii 1870-1871. El a sprijinit activitatea teatrală desfășurată de trupa lui Matei Milo în Transilvania. Totodată, s-a îngrijit îndeaproape de soarta unor tineri juriști români săraci și a făcut apel la națiune pentru sprijinirea lor materială. Era necesară asigurarea traiului pentru continuarea studiilor și evitarea abandonării facultăților din lipsă de resurse materiale. Încă din 1860, Ilie Măcelariu îl anunță pe Hodoș că unii juriști români din Sibiu nu numai că au doar zdrențe pe trupurile lor, dar stau să piară de foame; lui i se sfâșie inima văzând sărăcia și

lipsurile în care se zbat și își făcea mii de gânduri în legătură cu soarta sărmanilor tineri. Măcelariu îi ajută personal, dar apelează și la prietenul său, scriindu-i: „Deci, te rog pe tine, fă în toată luna colectă și mult puțin trimite din lună în lună încoace atâți bani adunați cât lipsă binefăcătorilor. Banii îi voi împărți la cei mai lipsiți și voi da rațiociniu în toată lumea, în „Telegraf“ și „Gazetă“. Numai te rog faceți iute...”¹³⁷.

La Sibiu se înființează un Comitet pentru ajutorarea studenților români, al cărui casier a fost Măcelariu. Națiunea română, conștientă că avea nevoie de cadre tinere pregătite în lupta ei națională și socială, a răspuns cu generozitate apelurilor Comitetului. Pe adresa lui Măcelariu banii veneau din Cluj, Alba Iulia, Brașov, sau din alte locuri și erau trimiși de cărturari, negustori, preoți, ofițeri, dar și de țărani. Țăranii, când depuneau banii în biserici, după slujbele de liturghie, spuneau: „Doamne, ajută dreptății“. Văzându-i și auzindu-i, preotul Grigore Mezei din Cricău raporta fericit: „Acela ce i-a văzut nu a putut a se îndoii despre iubirea poporului față de națiunea sa și despre aceea că poporul e bun, numai conducători să aibe buni”¹³⁸.

După ce, în 1871, devine pentru o vreme referent școlar al Mitropoliei Ortodoxe Române din Sibiu, Măcelariu acționează pentru continua îmbogățire a calității învățătorilor, manualelor și materialelor didactice, pentru întreținerea unor școli curate și încăpătoare pentru băieții și fetele învățământului sătesc confesional național. După părerea lui Ilie Măcelariu, religia și biserica au constituit multă vreme scutul românismului și al naționalității, ferind poporul de influențele străine dăunătoare și cultivându-i dragostea de limbă și de ființa proprie. El afirmă că respectul pentru suvenirile trecutului, fie ele glorioase sau dureroase, constituie pentru un popor dovezi concludente pentru propria-i vitalitate. Poporul ce-și cunoaște și iubește trecutul trăiește o viață intensă și el este lipit cu inima de țara ce o locuiește, în care găsea amintirile secolelor, ale gloriei și luptelor străbune, mormintele strămoșilor. De aceea, Măcelariu arată că istoria patriei

este un factor principal care contribuie la cultura, înaintarea și prosperarea unei națiuni¹³⁹.

Ilie Măcelariu a acționat neobosit nu numai pe plan politic, dar și cultural, ca membru al C.C. al Astei, pe plan economic, ca membru și director al Consiliului de administrare al băncii „Albina“. El a contribuit ani și decenii de-a rândul la perfecționarea și buna desfășurare a acestor activități importante ale românilor din Transilvania. S-a stins brusc din viață, în plină activitate, la 20 februarie 1891, lăsând în urma sa amintirea fericită a unui luptător curajos, sincer și devotat celor mai vitale interese ale poporului din sânul căruia s-a ridicat.

NOTE

1. Idem, *op.cit.*, vol. VI. Sibiu, 1910, p. 13-19; câteva date referitoare la frământările din 1871-1872, la Keith Hitchins, *Orthodoxy and Nationality. Andreiu Saguna and the Rumanian of Transylvania, 1846-1873*. Cambridge, Massachusetts and London, England, 1977, p. 280-283.

2. „Telegraful român“, XX, 1872, nr. 47 din 11/23 iunie, p. 184-187; nr. 48 din 15/27 iunie, p. 188-191, T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 19-57.

3. Arhivele Naționale Alba Iulia, Fond Mitropolia Română Unită, Cabinetul Mitropolitului (pe viitor, Arh. St. Alba Iulia, Fond, Mitrop. Rom. Unită, Cab. Mitrop.), 946/1782, f. 7-12.

4. Idem, loc. cit., f. 23/26.

5. Idem, loc. cit., f. 3.

6. Idem, loc. cit., f. 13.14.

7. Idem, loc. cit., f. 27-28.

8. Idem, loc. cit., f. 31-34.

9. Idem, loc. cit., f. 45-46.

10. Idem, loc. cit., f. 47.

11. Idem, loc. cit., f. 37-40.

12. Idem, loc. cit., f. 43-44.

13. Idem, loc. cit., f. 49.

14. Idem, loc. cit., f. 59-62. Clubul din Abrud a răspuns apelului din 7 mai al Comitetului din Sibiu că adoptă pasivitatea relativă și va alege deputați care să lupte pentru revalidarea legilor din 1863/64. Ei nu vor intra în Dieta Ungariei până nu vor obține acest lucru: vezi „Telegraful român“, XX, 1872, nr. 43.

15. Arh. Naț. Alba Iulia, Fond. Mitrop. Rom. Unită, Cab. Mitrop., p. 946/1872, f. 71-72.

16. Idem, loc. cit., f. 72. În schimb, cluburile din Rupea, Offenbaia, Gherla, Mociu, cele din Alba Superioară se pronunță pentru participare la alegeri și susțin Sibiuul, vezi „Telegraful român”, XX, 1872, nr. 43, 44, 47, 54.

17. Arh. Naț. Alba Iulia, Fond Mitrop. Rom. Unită, Cab. Mitrop., 946/1872, f. 95-96, Telegrama Clubului către Șaguna, vezi „Telegraful român”, XX, 1872, f. nr. 45.

18. Arh. Naț. Alba Iulia, Fond. Mitrop. Rom. Unită, Cab. Mitrop., 946/1872, f. 93-94.

19. Idem, loc. cit., f. 51-54.

20. Idem, loc. cit., f. 55-58.

21. Idem, loc. cit., f. 65-66.

22. Idem, loc. cit., f. 67.

23. Idem, loc. cit., f. 69.

24. Idem, loc. cit., f. 85-88.

25. Idem, loc. cit., f. 77-78.

26. Idem, loc. cit., f. 79-81. Apelul propus de Șaguna pentru convocarea Conferinței generale de la Alba Iulia, pe ziua de 6/18 iunie, se află la f. 41.

27. Idem, loc. cit., f. 89-92.

28. Idem, loc. cit., f. 103-106.

29. Idem, loc. cit., f. 97-102.

30. Idem, loc. cit., f. 109-112.

31. Idem, loc. cit., f. 83-84.

32. B.A.R., mem. rom., nr. 997, f. 71. Corespondenții pasiviști atacau în coloanele „Gazetei Transilvaniei”, XXXV, 1872, nr. 38 din 25/13 mai, la cap. *Activiștii în Conferința din Sibiu*, inițiativele activiste care s-au manifestat în timpul „sinodului” de înfrățire de la Brașov din 1871 și a Adunării generale a băncii „Albina”. Acești fruntași au părăsit pasivitatea deoarece au considerat că ea s-a aplicat ca un fel de „caricatură” și era impracticabilă, lăsându-se influențați în acest sens de ziarul „Albina”. Aceste interpretări au stat la baza hotărârilor luate de activiștii întruniți la Sibiu în 5-6 mai 1872. Se considera că ei au fost duși de nas de bărbații care au încărunțit nu în slujba națiunii, ci a regimurilor instaurate după 1849 și au devenit uneltele lor oarbe. Tonul partizan este clar și se subliniază ideea că Sibiuul poate hotărî activitate în alegeri pentru el, dar nu pentru alții sau că guvernul căruia nu-i plăcea pasivitatea i-ar fi pus în mișcare pe activiști. Singurul program național era sau neintrarea în Dieta din Pesta a reprezentanților români sau intrarea urmată de un protest împotriva puterii exercitate asupra Transilvaniei și a românilor transilvăneni și de părăsirea Dietei cu strălucire. A doua variantă era mult mai eficientă și mai utilă deoarece îi mobiliza pe români la alegeri și aleșii lor aveau ocazia să se înfrunte direct cu majoritatea parlamentară dualistă. Unii corespondenți pasiviști nu erau obiectivi și nu recunoșteau nici un fel de greșală sau limită pasivistă; dimpotrivă pretindeau absolut fără nici un temei că dacă pasivitatea nu s-a aplicat după cum a trebuit, vinovați ar fi tot activiștii care cloceau încet de pe atunci ouăle activității. Pasiviștii erau nevoiți să tipărească și

unele materiale care cereau reluarea unor inițiative activiste din 1865-1868. Dar desigur redacția lua atitudine față de aceste corespondențe.

Astfel „Gazeta Transilvaniei”, XXXV, 1872, nr. 39 din 29/17 mai, publică corespondența *De pe malul Oltului* trimisă de un om „de la sat”. Acesta solicită cunoașterea Proiectului lui Pușcariu din 1867-1868 privind îmbunătățirea situației Transilvaniei și a românilor și reuzitarea votului minorității române din Cluj de la 1865 în mișcarea politică a vremii. „Omul de la sat” subliniază că spiritele trebuie împăcate. De aceea nu recapitulează epitele pe care activiștii le aruncă pasiviștilor și nici invers. Corespondentul cere redacției pasiviste să i se publice adresa și să fie tipărit Proiectul lui Pușcariu și relipărită scrierea din 1865. Corespondentul se consideră adeptul lui O’Connel care afirma că fiecare trebuia să-și facă datoria ca și când soarta națiunii ar depinde numai de el. Redactorul pasivist promite că va cere publicarea Memoriului din 1872 deoarece amânarea tipării lui ar echivala cu comiterea unei infidelități față de națiune. Deși pasiviștii crezuseră că activiștii de atunci ar fi mers prea departe cu concesiile făcute pe seama națiunii, totuși Deák le-ar fi răspuns în timpul tratativelor că actele lor ar fi aplicabile într-un regim federalist. Dar, deoarece toți trăiau în dualism, cercurile și pretențiile activiste nu erau acceptabile. Iată de ce pasiviștii nu doreau să treacă Rubiconul în împrejurările de față.

33. *George Bariț și contemporanii săi*, vol. V, p. 105-166.

34. B.A.R., mss. rom., nr. 976, f. 117.

35. „Albina”, VII, 1872, nr. 32 din 16/28 aprilie. Articolul se termină cu îndemnul „Să trăiască solidaritatea națională care a fost și va fi parola noastră”.

36. B.A.R., Secția de corespondență generală, nr. 12199.

37. *George Bariț și contemporanii săi*, vol. V, p. 79-81.

38. B.A.R., mss. rom., nr. 976, f. 121-122.

39. B.A.R., Secția de corespondență generală, nr. 12199.

40. „Gazeta Transilvaniei”, XXXV, 1872, nr. 42 din 8 iunie/27 mai.

41. „Federațiunea”, 1872, nr. 61-661 din 7/19 iunie, p. 241, la capitolul *Participarea românilor transilvani la alegerile de deputați*, semnat Cat. Cens. Tot aici și *Apelul* lui Rațiu, Măcelariu, Nicolae din 15/3 iunie, emanat la Alba Iulia.

42. B.A.R., mss. rom., nr. 976, f. 125, 126-127 din 7/19 iunie, p. 241, semnat *Cat. Cens.*

43. *Idem, loc. cit.*, f. 127.

44. Radu Pantazzi, *Viața și ideile lui George Barițiu*, București, 1964; Netea Vasile, *George Barițiu. Viața și activitatea sa*, București, 1966.

45. B.A.R., mss. rom., nr. 976, f. 125; 127; despre rezolvarea chinuitoarei dileme a alegerii tacticii prin extirparea totală a pasivismului și adoptarea activismului politic, ca și despre rolul Aradului în această operație strict necesară la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru, vezi Lucian Boia, *Contribuții privind criza Partidului Național Român și trecerea de la pasivism la activism (1893-1905)*, în „Studii”, 1971, 24, nr. 5, p. 963-984; Roșu Nicolae, *Aradul și noul activism*, în „Ziridava”, 1976, 6, p. 205-219; D. Suci, *Mentalități europene în gândirea și acțiunea politică a românilor din Transilvania față de unele realități din propria mișcare națională și din România în secolul al XIX-lea*

(I), în „Acta Musei Napocensis“, 23-30. II, Istoria, 1989-1993, p. 235-262 și Ibidem. II, în „Acta Musei Napocensis“, 31, II, Istorie, 1994, p. 145-159.

46. Ștefan Pascu, *Din răsunetul procesului memorandist...: Polverejan, Activitatea secției din Paris...*

47. B.A.R., mss. rom., nr. 976, f. 643-71.

48. *Notiția*, p. 10.

49. B.A.R., mss. rom., nr. 976, f. 167.

50. Idem, nr. 997, f. 71. Pasiviștii Rațiu, Măcelariu, Nicola în Apelul către frunțașii chemați la Alba Iulia pe ziua de 27 iunie afirmă că până la lansarea chemării lor la 15/3 iunie nu s-a convocat nici o conferință națională în Transilvania ceea ce înseamnă că ei făceau abstracție de conferința sibiană din 5-6 mai. Semnatarii Apelului considerau că hotărârile de la Miercurea erau singurele luări de poziție și precizări referitoare la ținuta românilor față de alegerile parlamentare. Dar având în vedere că unii susțineau că valabilitatea lor a expirat, era convocată noua Conferință: vezi „Federațiunea“, V., 1872, nr. 6-661 din 7/19 iunie, p. R.41. În același număr redacția ziarului, deși ferventă apărătoare a pasivismului românilor din Transilvania, publică, totuși, și păreri contrare. Redacția tipărește hotărârea Comitetului român din Deva de a respecta Conferința sibiană din 5-6 mai. În virtutea hotărârilor ei dorește activitate în alegeri inclusiv în Dietă dacă este cazul. Comitetul îl propune candidat pe Ioan Pipoș. Cu toate că se confruntau dur, pasiviștii, făceau loc în forurile lor de presă opiniilor activiștilor și invers. Lucrul era corect și din partea unora și a altora.

51. *Magyarország története, 1848-1900*. Vol. 6/2. Főszerkesztő: Kovács Endre, szerkesztő Katus László, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980, p. 1380-1381; Liviu Botezan, *Încercări de colaborare politică româno-maghiară în primii ani ai dualismului*, în „Acta Musei Napocensis“, XIV, 1977, p. 466-467.

51a. B.A.R., mss. rom., nr. 976, f. 123; I. Vancea îl solicită și pe Șaguna să ia parte la acțiune. vezi Arhiva Mitropoliei Ortodoxe, Sibiu, fond. Șaguna, nr. 2479.

52. *Notiția*, p. 10.

53. Arh. Naț. Cluj Napoca, fond. Blaj, colecția Ioan Micu Moldovan, nr. 4044.

54. Arh. Naț. Alba Iulia, Fond. Mitrop. Rom. Unită. Cab. Mitrop., 945/1872, f. 9; 15-16.

55. Idem, loc. cit., f. 19-20.

56. Idem, loc. cit., f. 11-12.

57. Idem, loc. cit., f. 23; 29-32.

58. Idem, loc. cit., f. 43.

59. Idem, loc. cit., f. 35.

60. Idem, loc. cit., f. 47.

61. Idem, loc. cit., f. 153-154; Nicolae Popea, *Archiepiscopul și metropolitul Andrei baron de Șaguna*. Sibiu, 1879, p. 305-307.

62. Arh. Naț. Alba Iulia, Fond. Mitrop. Rom. Unită. Cab. Mitrop., 945/1872, f. 119-121.

63. B.A.R., mss. rom., nr. 976, f. 128.

64. Hitchiș-Maior. *op. cit.*, p. 214-216; Gavril Manu a auzit că împăcarea

- era dorită îndeosebi de Împărat și Deák; vezi B.A.R., mss. rom., nr. 976, f. 127.
65. B.A.R., mss. rom., nr. 975, f. 147-152.
65. T.V. Păcățian, *op. cit.*, vol. VI, Sibiu, 1910, p. 57-60.
67. B.A.R., mss. rom., nr. 975, f. 155.
68. Idem, nr. 976, f. 130-131.
69. „Albina”. VII, 1872. nr. 63 din 10/22 august, la cap. *Confesiunea și haosele în Transilvania*.
70. T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 74-78.
71. Hitchins-Maior, *op. cit.*, p. 216.
72. I. Tóth Zoltán, *A nemzetiségi kérdés a dualizmus első évitizedeiben (1867-1900)*, în *Magyarok és románok. Történelmi tanulmányok*, Budapest, 1966, p. 424-425.
73. Arh. Naț. Alba Iulia, Fond. Mitrop. Rom. Unită. Cab. Mitrop. 945/1872, f. 57-64; *Transilvania*, VIII, 1875, nr. 4 din 15 februarie.
74. Copia română a memoriului și două concepte ale traducerii maghiare la Arh. St. Alba Iulia, Fond. Mitrop. Rom. Unită. Cab. Mitrop., 945/1872, f. 67-113; *Transilvania*, VIII, 1875, nr. 4 din 15 februarie, p. 41-45; 5 din 1 martie, p. 53-55; „Hon”, din 18 august 1874, apud Kemény G. Gabor, *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarorazégon a dualizmus korében, 1878-1892*, p. 300-304; Păcățian, *op. cit.*, p. 84-90.
75. I. Tóth, *op. cit.*, p. 425.
76. B.A.R., mss. rom., nr. 976, f. 167.
77. T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 80-83.
78. Idem, *op. cit.*, p. 92.
79. Arh. Naț. Alba Iulia, Fond. Mitrop. Rom. Unită. Cab. Mitrop., 945/1872, f. 49 și 55.
80. Idem, *loc. cit.*, f. 51-52.
81. Idem, *loc. cit.*, f. 125-126.
82. Idem, *loc. cit.*, f. 129-131.
83. Idem, *loc. cit.*, f. 133-135.
84. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 88.
85. Idem, *loc. cit.*, nr. 976, f. 173.
86. Arh. Naț. Alba Iulia, Fond. Mitrop. Rom. Unită. Cab. Mitrop., 945/1872, f. 137-139.
87. Idem, nr. 997, f. 88.
88. *Ibidem*.
89. Hitchins-Maior, *op. cit.*, p. 216.
90. Arh. Naț. Alba Iulia, Fond. Mitrop. Rom. Unită. Cab. Mitrop. 945/1872, f. 153-154.
91. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 88.
92. B.A.R., Secția de corespondență, nr. 71, 897, 71.898, 71-899, 71.902.
93. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 91-92.
94. *Notiția*, p. 36-39.
95. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 90; T.V. Păcățian, *op. cit.*, vol. VI, Sibiu, 1910, p. 189-190.

96. „Federațiunea“, VII, 1874, nr. 89-892 din 3 ianuarie 1875/22 decembrie, p. 631-632.

97. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 96.

98. „Albina“, X, 1875, nr. 3 din 12/14 ianuarie, la cap. *Budapesta, în 11/23 ian.* Unde pasiviștii sunt făcuți „rugini spirituale“ și actele lor „intrigi iesuitice... insinuări false, proaste și malițioase“.

99. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 96. Despre atitudinea lui Pușcariu și rolul său în mișcarea națională, în general. Vezi Josan Nicolae, *Ioan Pușcariu 1824-1912. Viața și activitatea sa*, Alba Iulia, 1997.

100. Idem, f. 98-99.

101. Idem, mss. S47/DXXX.

102. „Albina“ din 27 aprilie/9 mai, la cap. *Cătră t. membrii ai partidelor române din Transilvania*; T.V. Păcățian, *op. cit.*, vol. VI, Sibiu, 1910, p. 510-515, 630-660.

103. *Notiția*, p. 84-85.

104. *George Bariț și contemporanii săi*, vol. V, București, 1981, p. 254.

105. „Familia“, XIII, 1877, nr. 20 din 15/27 mai, p. 237-238.

106. „Telegraful român“, XXV, 1877, nr. 40 din 22 mai/3 iunie, p. 162.

107. Idem, XXV, 1877, r. 38 din 15/27 mai, p. 151 la Cap. „Kelet“ în *paroxisism*.

108. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 101.

109. „Telegraful român“, XXV 1877, nr. 40 din 22 mai/3 iunie, p. 160; despre România în 1875-1878, vezi Teodor Pavel, *Între Berlin și Sankt Petersburg*, Presa Universitară Clujeană, 2000.

110. Despre politica și climatul extern din 1877-1878, vezi I.I.C. Brătianu, *România și chestiunea Orientului*, în *Războiul Neatârănării 1877-1878*, București, 1927, p. 73-112. Bineînțeles, după ce Anglia primește Cipru, iar Austro-Ungaria ia sub administrație Bosnia și Herțegovina, cele două mari puteri nu mai sprijină rezistența României și, astfel, Rusia ia nestingherită Basarabia de Sud. Ulterior însă România s-a aliat cu Austro-Ungaria și Germania pentru a se feri de pericolul rus. Despre pedepsirea trădătorului Moruzi, care a ușurat și a grăbit semnarea nefastului tratat de la București din 1812, vezi A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, București, (f.a.), vol. IX, p. 285. Dumitrache Moruzi a fost cumpărat de ruși cu o moșie în partea Moldovei, cedată Rusiei, și cu mai multe bijuterii, printre care un inel de 12 000 lei. Unii au considerat oricum nul Tratatul din 1812, deoarece Turcia nu putea ceda (ceea ce nu-i aparținea); ea administra direct doar sudul Basarabiei pentru că ea este numai suzerană a țărilor române. Poarta singură a recunoscut acest lucru, când la Karlowitz, presată de polonezi să le cedeze Principatele moldo-valahice ea a răspuns că este numai suzerană a țărilor române, și nu avea dreptul de a face vreo cesiune teritorială, deoarece capitulațiile nu-i conferă decât un drept de suzeranitate; vezi K. Marx, *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*, Publicat de acad. A. Oțetea și S. Schwann, București, 1997, p. 71-116. *Raporturile ruso-române în 1877-1878*, vezi și D. Suci, *Monarhia și fâurirea României Mari. 1866-1918*, București, 1997, p. 71-116.

111. „Telegraful român“, XXV, 1877, nr. 39 din 19/31 mai, p. 156-157; 41 din 26 mai/7 iunie, p. 165.
112. B.A.R., mss. rom., nr. 976, f. 102-103.
113. „Telegraful român“, XXV, 1877, nr. 40 din 22 mai/3 iunie, p. 160-161.
114. Idem, XXV, 1877, nr. 43 din 2/14 iunie, p. 172.
115. Idem, XXV, 1877, nr. 73 din 15/27 septembrie, p. 292; B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 107.
116. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 110.
117. Idem, *loc. cit.*, f. 118.
118. „Monitorul oficial al României“, 1878, nr. 266, p. 7441-7442; „Familia“ XIV, 1878, nr. 94 din 10/22 decembrie, p. 602; Idem, XV, 1879, nr. 3 din 11/23 ianuarie, p. 23.
119. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 116.
120. Ioan Georgescu, *Dr. Ioan Rațiu. 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni*. Sibiu, 1928, p. 152.
121. B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 119.
122. Idem, *loc. cit.*, f. 105.
123. Idem, *loc. cit.*, f. 110.
124. Idem, *loc. cit.*, f. 107-108; *George Bariț și contemporanii săi*, vol. V, p. 254.
125. Date suplimentare despre eforturile din 1877-1878 la Mihail Dan, George Cipăianu, *Coroșdența lui Vinčențiu Babeș*. Cluj-Napoca, 1976, pp. 184, 237-238.
126. *Notiția*, p. 21.
127. Idem, p. 58-59; T.V. Păcățian, *op. cit.*, vol. VII, Sibiu, 1913, p. 33-34; Liviu Maior, *Constituirea Partidului Național Român. Conferința din 12-14 mai 1881*, în „S.U.B.B.“, *Historia*, 1970, fasc. 1, p. 91-107.
128. *Notiția*, p. 125.
129. Silvestru Moldovan, *op. cit.*, p. 41.
130. *Notiția*, p. 129, 193.
131. Idem, p. 191.
132. B.A.R., secția de corespondență generală, nr. 110, 307.
133. *Notiția*, p. 33-53.
134. V. Curticăpeanu, *Întemeierea societății Astra și rolul ei în cultura poporului român (1861)*, în „Studii“, XIV, nr. 6, 1961, p. 1441.
135. *George Bariț și contemporanii săi*, vol. IV, p. 39.
136. *Notiția*, p. 4-8.
137. B.A.R., Cluj-Napoca, mss., sertiș 334/7, Măcelariu către Hodoș, scrisoarea din 13 noiembrie 1860.
138. *George Bariț și contemporanii săi*, vol. V, p. 180-181.
139. *Notiția*, p. 170-173. Alte aspecte ale mișcării naționale a românilor din Transilvania între 1867-1918 la contribuțiile lui Dumitru Suciș, la *Istoria României. Transilvania*, vol. II, Cluj-Napoca, 1999, cap. 1.2.; cap. 1.3.; cap. 1.4.; cap. 2.1.; cap. 2.8.1.; cap. 2.8.2.; cap. 2.8.3.; Keith Hitchins, *România. 1866-1947*, București, 1998, p. 207-234. Despre istoria generală a Ungariei în perioada

modernă, vezi lucrarea recentă scrisă de Csorba László, Dobszay Tamás, Főnagy Zoltán, Gergely András, Köver György, Pajkossy Gábor, Pölöskei Ferenc, Tóth Zoltán, *19 századi Magyar Történelem 1790-1918*, Korona Kiadó, Budapest, 1998, cu bibliografia aferentă. Bibliografia maghiară referitoare la dualism, vezi la Stelian Mândruț, *Istoria modernă și contemporană a României, reflectată în periodicele maghiare de specialitate (1945-1995). Bibliografie selectivă*. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, p. 39-56. Despre românii din Bucovina vezi Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774-1862). *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, 1993.

Capitolul VII

CONSIDERAȚII PRIVIND MANIERELE DE LUCRU ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE. PROBLEMELE TEORETICE ȘI PRACTICE ABORDATE, EVOLUȚIA PROGRAMATICĂ ȘI TACTICĂ A MIȘCĂRII NAȚIONALE

1. Fundamentarea teoretică a programelor mișcării naționale, structura Partidului Național Român și evoluția tactică

În capitolele acestei cărți am încercat să surprindem mecanismul intim al conducerii politice românești și modul cum s-a schimbat de-a lungul timpului, să prezentăm alternativa activism-pasivism, evoluția programatică a mișcării, așa cum s-au manifestat și să demonstrăm cum s-a asigurat în cadrul frământărilor ei interne victoria soluțiilor și orientărilor noi asupra celor vechi. Astfel s-a deschis drum liber unui proces continuu și solid de modernizare și perfecționare a mișcării de eliberare națională, care a situat-o în poziția fericită de a corespunde evoluției vremurilor și condițiilor generale aflate și ele sub impactul unor modificări permanente.

În cadrul procesului de fundamentare teoretică a programelor naționale românești din Transilvania s-a evidențiat deplasarea argumentelor, a ponderii și a importanței fenomenelor de la dreptul istoric spre cel etnic. Acesta a stat la baza formulării și aplicării în practică a principiului autodeterminării naționale care a dus la distrugerea Austro-Ungariei. Desigur, până la 1891, am prezentat

modul în care a acționat și a gândit Ilie Măcelariu pe terenul luptei politice, în raport cu problematica internă a mișcării naționale și în toate etapele conflictelor numeroase și variate cu guvernării străini. Ne-am permis să depășim totuși spațiul cronologic al cărții atunci când a fost necesar să evidențiem fazele finale și rezolvarea alternativelor de tactică sau de program ale luptei politice.

Programele politice românești s-au bazat, la început, cu prioritate pe dreptul istoric fără să-l neglijeze pe cel etnic, câteodată acestea au fost folosite concomitent, iar în alte faze ale mișcării a prevalat cel de al doilea, care nu l-a exclus însă pe primul. Menționăm că dreptul istoric românesc, care s-a bazat pe vechimea și continuitatea românilor pe teritoriul strămoșesc, nu are nimic comun cu dreptul istoric al marilor state cuceritoare. Acesta a impus prin forță și cucerire administrații cu structuri străine care au funcționat secole de-a rândul pe pământul patriei în detrimentul poporului român. În realitate, dreptul istoric și cel etnic au constituit o unitate dialectică în fundamentarea teoretică a mișcării în sensul că șefii politici s-au bazat atât pe adevărul că românii au fost primii locuitori, că au avut o continuitate neîntreruptă pe vetrele pământurilor strămoșești, cât și pe argumentul irefutabil că au fost și *au rămas* cei mai numeroși, constituind majorități etnice în toate etapele conflictelor neîntrerupte cu asupritorii străini.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea, centrul argumentării și fundamentării programatice se deplasează spre al doilea factor, deoarece s-a considerat prioritar sau atârând mai greu în balanță faptul că românii din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina și Basarabia erau *mai mulți* și mai îndreptățiți *ca atare* să se pronunțe, să fie audiați și ascultați de factorii responsabili de atunci în legătură cu organizarea vieții politice, administrative, social-juridice de pe aceste teritorii.

Într-o oarecare măsură, dreptul etnic poate fi inclus în cel natural – desigur nu ne gândim strict la definiția iluministă a drepturilor sau libertăților omului sau ale individului care le-a teoretizat și le-a considerat naturale – ci am avut în vedere că

majoritatea era oricum mai importantă ca minoritatea, ceea ce confirmă ipoteza că acesta poate fi extins la o colectivitate umană formată din indivizi de aceeași naționalitate și limbă. Când dreptul etnic evoluează spre cel de autodeterminare națională – proces în care principiul naționalităților, în plină ofensivă în secolul al XIX-lea, joacă un rol dinamic și determinant – se consideră că majoritățile etnice sunt singurele în măsură să hotărască îndeosebi soarta, destinul și apartenența de stat a provinciilor respective. Cu alte cuvinte, dreptul de autodeterminare națională izvorât din cel etnic natural aparține exclusiv majorităților etnice și nu poate fi aplicat la minorități. Și aceasta fiindcă ar fi de neconceput ca procesul să se desfășoare invers.

După cum bine se știe, condițiile interne și internaționale de la sfârșitul primului război mondial au deschis câmp liber pentru aplicarea corectă în practică și în procesul de stabilire a frontierelor de stat din Europa Centrală și Răsăriteană a principiului autodeterminării naționale afirmat de Adunări sau de foruri și parlamente naționale profund democratice, care s-au constituit și au acționat pe coordonatele esențiale trasate de principiile plebiscitar și electoral.

Întrucât dreptul istoric, etnic, autodeterminarea, plebiscitul, dreptul electoral și parlamentarismul (vezi Marele Sfat Național ales la Alba Iulia și Sfatul Țării de la Chișinău) au jucat un rol esențial la 1918, considerăm util să prezentăm fundamentarea, modernizarea și clarificarea teoretică și practică a programelor și a metodelor de luptă ale mișcărilor pentru eliberare și unitate națională din fazele anterioare făuririi statului național român unitar. Și aceasta fiindcă multe dintre aspectele noi se prefigurează încă de pe acum.

Repetăm, nu dorim să diminuăm rolul factorului sau dreptului istoric, dar suntem convinși că reprezentanții românilor din provinciile asuprite, dar și factorii responsabili din București n-ar fi avut șanse prea mari în preajma lui 1918 sau în 1918-1920, dacă și-ar fi argumentat dreptul asupra teritoriilor revendicate în mod just numai pe faptul că dacii, daco-romanii sau românii le-au locuit

primii, cu peste două mii de ani sau cu un mileniu și jumătate în urmă. Era și mai important decât această realitate că românii *au dăinuit ca majorități etnice până atunci*, că nici invaziile externe, nici cruzimea asupritorilor interni, uciderile sau robirile, fuga din calea prigonirilor și suferințele de tot felul, bejeniiile și emigrările, încercările de deznaționalizare, dar nici vicisitudinile din vremurile mai vechi legate de boli, molime etc. n-au reușit să-i împutineze și să-i transforme în minorități.

Reușita politică din 1918 cerea îndeosebi argumente statistice de atunci sau din timpurile mai apropiate cronologic și solicita aplicarea celor mai noi și mai democratice principii prin metode, acțiuni și operații politice la fel de noi și de moderne. Practic vorbind, este important să recurgi din punct de vedere teoretic la dreptul istoric, să dovedești existența daco-romanilor, continuitatea lor și a românilor, dar mai important este că aceștia din urmă au fost și au rămas în număr mare pe pământul patriei lor, din 1918 reînnoită și întregită, dăinuirea ca majorități etnice fiind asigurată în timpul și spațiul lor delimitat istoric și geografic.

Pe terenul fundamentării teoretice a programelor naționale din a doua jumătate a secolului trecut, generația politică tânără a adus orientări și concepte noi și a combătut pe cea dinainte, care căuta încă cu precădere sprijin și argumente în istoria mai îndepărtată sau mai apropiată, în autonomiile vechi consfințite în Diploma Leopoldină din 1691, Pragmatica Sancțiune din 1722, legile din 1791 etc. Tinerii au preferat argumente noi extrase din viață, din realitatea concretă și imediată ce evolua destul de rapid, la un moment dat găsind insuficiente chiar programul Adunării de la Blaj, din mai 1848, apoi cel al Conferinței de la Miercurea din 1869 sau autonomia strict ardeleană. Ei au încercat să impună – așa cum am văzut în acest volum – dreptul etnic, să realizeze și să dinamizeze reflectarea mai adâncă, mai clară a principiului naționalității în programele mișcării largite ca sferă și conținut și nu în ultimă instanță să treacă la folosirea dreptului electoral și a parlamentarismului în activitatea politică generală.

Desigur, în ambele sensuri, deci și pe teren teoretic și pe acela al alegerii tacticilor de luptă, controversalele și disputele au fost câteodată acute până la rezolvarea lor pe teme noi bine fundamentate principial și practic. Ele nu s-au manifestat însă numai la români, deoarece au fost prezente și la alte națiuni din Monarhie, când a fost vorba de federalizarea istorică sau etnică, de reorganizarea ei pe baza Staatsrecht-urilor provinciilor și țărilor de Coroană sau a limbii vorbite de toți indivizii ce aparțin unei națiuni (deci nu numai de ramuri ale lor încorsetate în unitățile vechi), de boicot sau activitate parlamentară etc. În tratarea problematicii generale, legată de mișcarea națională și de contribuția concretă adusă de Ilie Măcelariu, în diferitele ei faze și etape de desfășurare și de dezvoltare, am încercat nu atât să interpretăm fenomenele implicate în subiect, cât mai ales să le reconstituim, să le traducem, să le reproducem și să le prezentăm cât mai exact, așa cum se manifestă ele în documentația arhivistică și publicistică de epocă. Astfel, ne-am străduit să redăm fidel mentalitatea, gândirea, câteodată limbajul, în măsura în care acesta a elaborat concepte politice mobilizatoare în expresii cât mai concentrate precum și activitatea părinților și creatorilor activismului și pasivismului care au format, în fond, ilustra pleiadă a generației politice conducătoare românești din secolul al XIX-lea.

Am acordat spații largi corespondențelor politice rămase de la fruntașii naționali, manifestărilor și pledoariilor teoretice și principiale adresate opiniei publice, faptelor concrete săvârșite în acțiunile de combatere a regimului dualist și ecoului lor intern și extern și am judecat activismul sau pasivismul românesc în funcție de acești factori primordiali și nu pe baza polemicilor dintre adepții lor sau a opiniilor pro sau contra formulate ulterior în istoriografie. Concluzia firească care se impune aproape de la sine este că activismul și pasivismul n-au fost decât două tactici, două metode de acțiune ale unuia și aceluiași proces de devenire politică românească, de eliberare și unitate națională. Astfel a fost posibil

încă de la început ca Ilie Măcelariu, activist radical și deosebit de popular, să devină, după numai doi-trei ani, șeful ales al pasiviștilor.

Ivită în 1865, în Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal), alternativa activism sau pasivism s-a rezolvat, la Conferința Națională a Partidului din 1905, în favoarea primului; și aceasta fiindcă în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea participarea la alegeri, disputele electorale și luptele politice parlamentare erau oricum de mai mare ecou, mai moderne și mai adecvate situației decât petiționarismul combinat numai cu activitatea publicistică, care în condițiile boicotului parlamentar, rămâneau filioanele principale de acțiune pasivistă.

Apariția pasivismului și activismului transilvănean a constituit însă un fenomen istoric obiectiv și disputele dintre partizanii celor două tactici au avut uneori valențe pozitive în acțiunile de clarificare și de continuă modernizare și activizare a mișcării naționale românești, dar alteori s-au soldat și cu consecințe negative care au slăbit coeziunea ei internă. Pasivismul a corespuns necesităților generale ale luptei politice mai ales în primii ani ai dualismului.

Potrivit documentelor de epocă și a unor informații politice demne de încredere, unele forme de manifestare a pasivismului s-au învechit încă din deceniul al VIII-lea al secolului trecut. Pasivismul absolut a fost prelungit mai mult decât era necesar prin influența unor mari personalități îmbătrânite, care n-au intuit din timp că schimbarea rapidă a situației politice generale cerea prompt adoptarea unor noi soluții de acțiune politică.

La conferințele politice, majoritățile votau uneori în mod mecanic și din obișnuința de a asculta de liderii mari și nu analizau printr-o judecată proprie situația. În mișcarea națională din Transilvania s-a manifestat însă cu consecvență și o aripă realistă care a pledat fără întrerupere pentru adoptarea unor principii și soluții noi adecvate vremurilor. Din această confruntare permanentă dintre vechi și nou au rezultat foloase apreciabile pentru întărirea și modernizarea permanentă a luptei politice românești din timpul dualismului.

Fruntașii realiști au intuit, cu un ceas mai devreme, că nu era bine ca românii ardeleni să adopte pe o perioadă nedeterminată pasivismul și cei din părțile vestice activismul și că, în ultimă instanță, se impunea să se acționeze unitar, să se folosească o tactică unică de luptă împotriva regimului dualist. De asemenea, ei au realizat că deși românii din statul ungar și-au format pe baza tradițiilor și a condițiilor locale concrete două partide naționale, cel pasivist, din 1869 de la Miercurea, și cel activist de la Timișoara, era imperios necesar ca, într-un termen scurt, să se formeze un singur partid, să se elaboreze un program unic. Vocile lucide au criticat fracționarea pe provincii a forțelor, separatismul în desfășurarea luptei politice generale, care era în fond comună, și au contribuit la formarea, în 1881, a Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria (Banat, Crișana, Maramureș). Ilie Măcelariu a militat cu consecvență pentru unitatea forțelor și a partidului, dar a contribuit la prelungirea artificială a pasivismului absolut ardelean.

Istoriografia noastră trebuie să-i treacă la loc de cinste și pe liderii realiști care, deși minoritari, în conferințele dominate de majoritățile fidele marilor șefi și mai puțin cunoscuți, au contribuit prin raționamentele și soluțiile juste propuse la clarificarea și fortificarea ulterioară a luptei pentru eliberare națională. Printre aceștia, merită să fie menționați dr. Ioan Borcea, dr. Dumitru Răcăciu, Ioan Lenger, Nicolae Străvoiu, Ladislau Vaida, Avram Tincu, I.A. Preda, dr. Popa care au pledat pentru partid unic, pentru activitate electorală sau parlamentară comună tuturor românilor din Ungaria, pentru întărirea și cimentarea continuă a contactului direct dintre mase și conducători prin formula: participare la alegeri, dar boicotarea de către cei aleși a parlamentului din Budapesta, sau au propus ca toți românii din statul maghiar să adopte o tactică unică, indiferent că era vorba de activism sau pasivism. Ei au acționat în acest sens la conferințele politice ținute între 1872-1881. Se știe că, între 1865-1887, activismul și pasivismul, sunt practicate concomitent în estul și vestul Transilvaniei, după 1888 toți românii

au aplicat de voie sau de nevoie tactica pasivistă iar după 1905 pe cea activistă.

Faptul că autorul a folosit cu prioritate maniera descriptivă în sens de reproducere fidelă, detaliată și exhaustivă în același timp a mentalităților politice din secolul trecut, nu trebuie privit ca o rezervă a lui față de maniera interpretativă prin excelență cu care lucrează istoriografia modernă. Dimpotrivă, noi folosim doar în primul rând maniera documentară, dar o uzităm în al doilea rând și pe cea interpretativă, pe care o subordonăm însă celei dintâi. Desigur, istoriografia modernă a realizat succese științifice de mare prestigiu mai ales în cazul în care, lucrând într-o manieră interpretativă, a urmat drumul corect de la documentarea de epocă la concluzia istorică contemporană.

Oricum însă, interpretarea în sine conține și o doză mai mare sau mai mică de subiectivism care este determinată direct de gradul de purificare a filtrului interpretativ; dacă filtrul prin care se operează interpretarea este foarte limpede și curat, dar câteodată conține elemente impure care nu țin de criteriile strict științifice și strict obiective, ci provin de la coordonate de altă natură, izvorâte din obișnuința de a prezenta lucrurile în cadrele unor tipare învechite, atunci reflectarea livrescă a procesului sau fenomenului istoric corespunde sau acoperă mai mult sau mai puțin esența fenomenului obiectiv care se reflectă sau se proiectează în cartea sau studiul de specialitate.

Istoricul însuși este produsul epocii lui, își perfectează activitatea și se formează într-un climat ideologic și politic istoricește determinat, care îi este specific lui și nu sistemelor sau condițiilor vechi; dar când analizează trecutul trebuie, ca pe baza obiectivismului istoric, să plece de la realitatea, fapta și documentația istorică la concluziile teoretice sau politice formulate. Această orientare și manieră de lucru cere să se plece de la materie sau document la idee și nu invers de la idei contemporane la materia sau documentația istorică. De aceea, epoca istorică tratată, oamenii ei împreună cu ideile, gândurile, mentalitățile și faptele lor trebuie așezate în primul plan, iar istoricul și interpretarea lui pe planul doi.

Pe de altă parte, noi considerăm că în acele cazuri în care unii istorici contemporani din țară sau din străinătate nu cad de acord asupra unor fenomene din trecut (ca de pildă, raportul dintre stăpânirea duală și dualism, legăturile și interconținerea dintre regimurile de stat din primăvara și vara lui 1848 și din 1867 sau controversele și aprecierile făcute în jurul activismului și pasivismului) trebuie să se dea prioritate unor afirmații și profesii de credință emantate de liderii politici și naționali din epoca respectivă; și aceasta fiindcă istoricul reconstituie, „traduce“ sau interpretează istoria, dar nu o făurește.

Mărturiile și părerile rămase de la unii fruntași ca cehii Palacky și Rieger, croații Ogorev Ostrozinski și Strossmayer, slovacii Hurban și Gaj, românii Axente, Babeș, Măcelariu, Antonelli etc. trebuie să prevaleze asupra unor aprecieri istorice contemporane mai mult sau mai puțin teoretizante, pentru simplul motiv că personalitățile politice amintite au fost implicate adânc și direct în luptele pentru eliberare națională, au cunoscut mecanismele și direcțiile lor de desfășurare, au fost înzestrate cu spirit de analiză și sinteză, care le-a permis să se ridice deasupra momentului și să întuiască perspectiva și direcția mișcării, iar desfășurarea evenimentelor a adeverit și a dovedit corectitudinea și realismul acțiunilor necesare săvârșite sau a repudiat manifestările vechi, reacțiile și soluțiile parțiale sau subiective.

De asemenea, dacă unii fruntași politici lucizi și realiști din secolul al XIX-lea au criticat apariția sectarismului și a unor orientări locale și parțiale ale mișcării politice datorate unei anumite mari personalități (Barițiu), sau au văzut că nu era bine să stai cu brațele încrucișate mai mult decât era necesar, istoricii trebuie să le releveze opiniile, să nu facă abstracție de ele.

În sânul *partidei naționale* din Transilvania au existat conflicte și diferențe, dar tocmai ele prin lupta dintre vechi și nou au propulsat-o înainte, au perfectat-o mereu adaptând-o condițiilor și vremurilor noi în continuă mișcare.

De fapt, însuși Barițiu a renunțat până la urmă la orientarea sa

veche și a colaborat la întemeierea partidului tuturor românilor din statul ungar (1881), dar a contribuit la menținerea artificială a pasivismului absolut. Cu toate acestea, în scrierile sale târzii și-a corectat singur atitudinea sa față de mitropolitul Andrei Șaguna, explicând în mod obiectiv poziția și atitudinea lui politică și recunoscându-i meritele de necontestat în mișcarea națională, culturală și în menținerea învățământului național confesional.

Mai mult decât atât, Barițiu însuși, pasivist convins, intuiește în 1891 posibilitatea și oportunitatea adoptării activismului în viitor. El afirmase clar că, deși pasiviștii nu o spuneau deschis și pe față, ei erau conștienți că românii aveau nevoie de o pleiadă de deputați foarte instruiți, buni politicieni și oratori, juriști de fină intuiție, posesori de proprietăți mari care să le permită să fie independenți din punct de vedere material. Ei trebuiau să intre în parlament, să se ajute unii pe alții și să respingă toate atacurile îndreptate împotriva națiunii române.

După părerea lui Barițiu, românii trebuia să aibă răbdare până vor forma și vor poseda o asemenea elită politică, după care puteau schimba tactica și să treacă la luptele electorale și parlamentare. De fapt, încă de la bun început atunci, când termometrul polemicilor dintre pasiviști și activiști arăta temperaturi periculoase, liderii realiști încercau să împace lucrurile și să-i apropie unii de alții, fiind perfect convinși că ei slujesc aceeași cauză, dar prin metode și tactici diferite. Astfel, bănașenii Alexandru Mocioni și Vincențiu Babeș încearcă să calmeze conflictele ivite între cercurile ardeleni concentrate în jurul Blajului și a mitropolitului unit, Alexandru Șuluțiu, și între cele grupate în preajma Sibiului și a mitropolitului ortodox, Andrei Șaguna (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, vol. III, București, 1976, p. 191).

Alte încercări au fost efectuate în acest sens de ameliorare și de calmare a raporturilor dintre activiști și pasiviști, în 1871, de către I.V. Rusu sau, în anii 1874-1875, de către cercul intelectualilor clujeni concentrați în jurul lui Grigore Silași. Iată noi dovezi că între activiști și pasiviști nu au existat contradicții

antagonice în privința scopului final al mișcării, dar erau de neîmpăcat relativ la metodele de atingere a lui. Câteodată, fricțiunile au fost agravate artificial de cei prea exaltați care absolutizau metoda sau tactica de luptă și o puneau înaintea principiului și a programului național. În orice caz, noi credem că, dacă istoricul redă exhaustiv situația și prezintă toate orientările și componentele, există posibilitatea și șansa de a surprinde mecanismul intim al conducerii mișcării naționale și modul în care s-a schimbat acesta de-a lungul timpului.

Desigur, dacă maniera interpretativă are anumite riscuri și conține unele neajunsuri ~~cum ar fi~~ redarea directă a fenomenului istoric, care se vrea largă și atotcuprinzătoare trebuind să corecteze și să reducă mereu coeficientul de subiectivism, în materialul tratat suferă, în mod indubitabil, de anumite limite determinate de gradul de acces mai mult sau mai puțin complet la documentația de epocă internă și internațională, de posibilitatea concretă și de șansa de a găsi sau regăsi anumite informații deținute de alți specialiști din trecut și, nu în ultimă instanță, de norocul sau nenorocul păstrării, pierderii sau distrugerii unor documente de-a lungul vremurilor, până la momentul efectuării cercetării.

De aceea, noi considerăm că cele două maniere de lucru nu trebuie privite nici pe de parte ca fiind contradictorii și incompatibile una cu alta, ci, dimpotrivă, ele trebuie considerate ca două metode complementare ce se ajută una pe alta. Rezultatele obținute pe cele două direcții de acțiune pot fi coroborate, comparate, și sintezele realizate, numitoarele comune surprinse vor ajuta și mai mult istoriografia modernă în opera neîntreruptă de redare și de restabilire a adevărului istoric.

Trebuie să mărturisim însă că au fost efectuate interpretări ale unor fenomene istorice sau ale unor părți componente ale lor înainte de a le reconstitui cât mai exact și mai complet posibil. Asemenea „interpretări“ sunt menite a fi mereu completate, amendate și confruntate cu documentația riguroasă a faptelor, realităților și datelor autentice de epocă și, în general, noi

considerăm că cele mai largi, mai rezistente și mai solide interpretări sunt acelea efectuate după executarea operației de reconstituire a fenomenelor. Aceasta nu înseamnă deloc că reconstituirile ar fi întotdeauna complete sau desăvârșite, deoarece și ele, la rândul lor, rămân deschise în continuare în fața descoperirilor unor noi date și fapte istorice autentice.

Deși am pus un accent ușor pe istoria *reconstituită*, acest lucru nu trebuie să stârnească suspiciunea că noi am pus în antinomie reconstituirea cu interpretarea, deoarece ele oricum, uneori, se confruntă, iar alteori se completează reciproc. Autorul este conștient și convins că reconstituirea și interpretarea constituie sau ar trebui să constituie o *unitate dialectică* care pe plan teoretic este asigurată de ~~documentul~~ ^{scrisura} istoric.

Cu alte cuvinte, *istoriografia* constituie *unitatea dialectică* realizată la focul sudurii ce topește factorii reconstituire-interpretare într-un tot unitar. Numai că așa cum orice unitate dialectică este făurită de și prin diversitatea mai multor faze inițiale succesive și a factorilor componenți ce se intercondiționează într-un proces coerent, logic sau legic, tot așa și unitatea dialectică numită ~~istoriografia~~ ^{scrierile istorice} este realizată prin sudura, corelarea etapelor inițiale și ale entităților ei separate, dar care se derulează și se desfășoară împreună, condiționându-se reciproc și tinzând spre finalizarea cu succes a procesului.

În corelația *reconstituire – interpretare – scriere istorică* am pus accent pe reconstituire fără să excludem interpretarea nu numai pentru că este primul factor, este punct de plecare, dar cu scopul mărturisit de a asigura caracterul dialectic, științific și cât mai exact posibil, cu un coeficient de eroare inevitabil, dar redus, al interpretării și în ultimă instanță al *istoriografiei*. A fost, este și va fi nevoie să sondăm adânc, să dăm prioritate pieselor sau proceselor inițiale ale mecanismului scrisului istoric, să comparăm permanent fenomenul istoric de arhivă cu imaginea redată de reflectarea lui livrescă în cărți sau studii pentru ca mecanismul să funcționeze cât mai bine.

Noi nu știm de ce ^{scrisul} documentul istoric, sau partea lui componentă numită interpretare, n-a elucidat anumite chestiuni teoretice și practice ale mișcării naționale. Reconstituirea pusă pe primul plan, dar executată cu elemente ale interpretării, sondajul de mare adâncime în fenomenul istoric investigat sunt capabile să rezolve multe controverse, să aducă contribuții valoroase la elucidarea unor probleme de fond.

Viitorul va hotărî dacă în procesul de continuă perfecționare a scrisului istoric, considerat ca unitate dialectică a reconstituirii și interpretării, ponderea sau greutatea o să cadă pe primul factor sau pe al doilea. Personal, considerăm că istoria reconstituită va câștiga teren, coexistând cu cea interpretată, ajutându-se uneori, intrând într-o contradicție mai mult sau mai puțin aparentă alteori, dar împrumutându-și permanent elemente și metode comune de acțiune și de lucru.

Uneori însă nu poți fi sigur de calitatea sau puritatea filtrului prin care se face interpretarea și nici de prisma prin care se reflectă fenomenul istoric sau părțile lui componente în istoriografie.

Reconstituirea efectuată cu elemente ale interpretării te ajută substanțial să prezinți lucrurile și fenomenele istorice așa cum au fost și să explici *de ce* în anumite faze s-au întâmplat și s-au desfășurat așa și nu altfel, chiar dacă în anumite momente acest *altfel* însemna *mai bine și mai mult* în raport cu trecutul; dar interpretarea ce operează cu filtre impure, care, prin reflectări livrești creează imagini mai mult sau mai puțin complete și clare, te determină uneori să redai faptele așa cum li s-a părut altora că au fost sau cum apar prin prisma unor orientări generale, care au pus accent pe unele aspecte și componente și s-au ocupat prea puțin de altele.

În asemenea cazuri, se poate ușor întâmpla să crească coeficientul de eroare sau – în extremis – pot apărea fetișe ce prejudiciază grav adevărul istoric. Cu alte cuvinte, este mai util, să pui accent pe reconstituire fără să neglijezi interpretarea dar oricum s-o subordonezi ei, decât să operezi cu o interpretare care n-a folosit cât se poate de mult și de complet reconstituirea.

Scrierile istorice trebuie să reflecte mai clar și mai limpede adevărul că pasivismul absolut, născut și apoi prelungit mai mult decât era necesar, într-o Europă străbătută din plin de activitate electorală și de parlamentarism, a fost sau a devenit repede muribund. El a avut la vremea lui o motivație politică și morală, de salvare a onoarei naționale – cu accent mai mare pe ultimul factor – dar trebuia încă în 1872 nu să „cadă“ sau să „alunece“ – cum credeau autorii și părinții lui – ci să facă loc sau să evolueze spre cel relativ, care ar fi asigurat mai bine conexiunea și impactul cu realul, noul și viitorul.

Cei ce au proclamat pasivismul absolut au declarat și au mărturisit deschis că doresc să-i copieze pe unguri și cehi, care au boicotat Reichsrathul lui Schmerling; cei din tabăra cealaltă au considerat că pe români n-o să-i țină prea mult cureaua aceasta, deoarece n-aveau o clasă conducătoare atât de puternică din punct de vedere social-economic ca nobilimea maghiară sau burghezia cehă. Adepții pasivismului absolut, profund afectați de distrugerea autonomiei Transilvaniei și a legilor sibiene (1863-1864), au considerat că numai boicotul parlamentar poate răspunde onorabil politicii reacționare dualiste și prin el era posibil să străbată teoretic sau moral semnificația nerecunoașterii competenței și autorității guvernului și parlamentului pestan.

Partizanii pasivismului relativ și ai activismului au cedat la început, dar numai pentru o clipă, pentru ca nemulțumirea să răzbată cât mai unitar posibil, deoarece erau la fel de afectați de centralismul unguresc; mai puțin numeroși au dovedit totuși mai mult realism politic, au realizat că politica nu se face cu supărare sau cu morală și indiferent că românii recunoșteau sau nu – teoretic vorbind – uniunea ei tot plăteau impozite sau dădeau recruți Ungariei, erau puși sub directă administrație cotidiană a statului unguresc, care a distrus practic autonomia și legile din 1863-1864.

Pasivismul absolut îndemna pe toți românii să stea acasă în timpul alegerilor, cel relativ și activismul considerau că practic era imposibil să obții acest lucru peste tot și trebuia să alegi, dar cei

aleși să boicoteze parlamentul (așa cum au făcut la început cehii, în dualism), că era preferabil ca liderii principali să intre în sânul electoratului – oricât de modest era el – pentru ca în focul alegerilor și apoi a luptelor parlamentare să existe și să se profileze conflicte deschise, față în față, cu guvernanții, care puteau fi câteodată mai vii, mai eficiente, de mai mare ecou intern sau extern, decât cele pasivsite. Primii doreau ca Transilvania să nu fie reprezentată în parlamentul maghiar, dar realiștii intuiau că era oricum reprezentată acolo de ardeleni neromâni și reflectau dacă nu era mai bine să ia lucrurile așa cum erau – oricât de neplăcute și de dureroase ar fi fost ele – și să-și trimită deputații acolo unde se emiteau legi pentru români.

Realiștii se temeau ca pasivitatea, boicotul, izolarea, lipsa de activitate politică curentă să nu ducă la îndepărtarea conducătorilor de mase, să nu instaleze o oglindă opacă între idei, programe politice și popor. Tot ei se întrebau dacă poporul, îndemnat să nu participe la alegerile pentru parlament, va înțelege fără a fi cuprins de îndoială că trebuie să participe la alegerile pentru congregațiile comitatense. Dacă șefii vor fi prea pasivi se pune problema cine va instrui poporul să-și apere cât de cât interesele locale în numirea funcționarilor și magistraților și în cazul că nu va fi dus la alegeri, vreme de decenii, era posibil să substitui termenul exercițiului politic electoral și parlamentar periodic (ciclic din patru în patru ani) cu petiții, lecturi din presă sau cu îndemnuri ca oamenii să stea acasă? Și, nu în ultimă instanță, se pune problema sau dilema: dacă nu mergeai ciclic în parlament să combați pe față dualismul aveai mijloace sau avea rost să mergi măcar din opt în opt ani la Împărat care era și rege constituțional al Ungariei, pentru a te plânge că te asupresc ungurii?

De asemenea, s-a pus problema dacă era bine să te ancorezi prea mult pe terenul din 1863-1864, care, deși ți-a acordat patru ani de libertate politică – ceea ce pentru istorie a constituit mai puțin de o clipă – aparținea trecutului care era puțin probabil că poate fi înviat. Mai exista aspectul colaborării generale cu frații din Banat,

Crișana, Maramureș, Parțium care n-au avut autonomie și legi ca cele din Sibiu, dar participau la alegeri și la luptele parlamentare. Realistii intuiau că nu te puteai baza pe un trecut ce nu l-au avut peste un milion de frați și, în consecință, trebuia să cauți soluții noi care să cimenteze unitatea organizatorică și de program a tuturor românilor din Ungaria.

Pasiviștii absoluți au promis că vor fi deosebit de activi în alegerile și frământările politice din comitate, scaune, districte, dar nu toți s-au putut ține de cuvânt. De aceea, unii dintre ei au intuit că în politică nu se merge cu domeniul absolutului și al purității și au acceptat necesitatea adoptării pasivismului relativ. Inițiativa participării la alegeri a aparținut, în 1872, activiștilor, ideea a fost acceptată de pasiviștii relativi, dar de teamă că deputații aleși vor intra și în parlament și deci ei vor pierde conducerea mișcării în favoarea ultimilor, inițiativa absolut utilă și necesară a fost până la urmă blocată.

Pasiviștii și-au salvat conducerea, dar mișcarea națională a rămas mult timp nerezolvată în controversalele au continuat. Tot în 1872, patru mari personalități pasiviste alese de guvern s-au închis într-o cameră, la Blaj, pentru a stabili condițiile împăcării cu regimul, punându-și speranțe mai mult neîndreptățite într-un ministru-președinte care promitea mult și nu dădea nimic. Realistii au intuit că liderii români vor fi înșelați și le-au negat competența de a se pronunța în numele națiunii, motivând că destinul politic, împăcarea sau neîmpăcarea, problemele curente ale mișcării trebuiau dezbătute în conferințe generale și în public; numai că lucrurile fiind dirijate iarăși pe calea memoriilor pasiviste – de data aceasta nu către Împărat, ci către ministrul-președinte ungar, altă inconsecvență principială pasivistă – și al așteptărilor și speranțelor zadarnice că va veni un răspuns de la Pesta, a fost blocată o Adunare generală gata obținută și aprobată, care ar fi putut rezolva multe probleme interne ale mișcării.

Desigur, marile personalități credeau sincer că acționează corect, că trebuie să se agațe de orice pentru a încerca să

îmbunătățească situația politică a națiunii și chiar să răspundă inițiativei și să intre în tratative cu șeful guvernului a cărui autoritate n-au recunoscut-o până atunci pe plan teoretic. Aceasta nu însemna însă că n-au fost înșelați sau că manevrele politicianiste ale lui Lónyay nu au reușit să adâncească spre folosul guvernului unele disensiuni și nelămuriri interne din mișcarea românească. Greșeala din 1872, fiind repetată, pasivismul absolut s-a prelungit în continuare până când însuși guvernul deranjat de activism mai mult decât fusese de pasivism face totul, după 1888, pentru a împiedica pătrunderea deputaților nemaghiari în parlament. Dar și înainte, pasivismul absolut a ușurat, pe alocuri conștient sau inconștient, alegerea unor deputați deakști sau sași guvernamentali aflați în luptă electorală cu propria lor opoziție politică și parlamentară.

Problematica internă a mișcării naționale prezentată prin reconstituirea faptelor și lucrurilor poate deci completa imaginea rezultată din interpretarea lor efectuată uneori înainte de a cunoaște toate datele problemei.

Numai pe această cale putem realiza că a fi pasivist sau activist nu înseamnă numai *a nu alege* sau *a alege*, dar uneori înseamnă a privi spre trecut sau spre viitor, a înțelege mai târziu sau mai degrabă necesitatea unității organizatorice și de partid a mișcării naționale, a asigura mai puțin direct și eficient sau mai direct și cu mai mari rezultate legăturile cu masele. Realiztii le-au spus colegilor lor idealști că principiile lor erau bune, frumoase, morale, motivarea tacticii pasiviste absolute avea rațiunea ei deoarece riposta teoretic sau ideal la nesocotirea brutală a unor drepturi politice ale românilor.

Dar oricât de justă era sau părea să fie motivația politică, numai și numai aplicarea în practică a pasivismului absolut putea să-i valideze sau să-i invalideze în ultimă instanță forța, eficacitatea de-a lungul timpului. De asemenea, realiztii au reflectat mai mult asupra ideii că în politică nu era bine să lucrezi și să uzezi prea mult de termeni sau concepte ca absolut, pur, soluții totale etc.

Realiztii au observat cu stupoare că neprezentarea românilor

ardeleni în alegeri a ușurat nu rareori alegerile unor deputați unguri și sași guvernamentali, deși o alianță cu candidații ungarilor și sașilor din opoziția antidualistă ar fi putut duce, în unele cazuri, la alegerea unor deputați români, unguri sau sași, toți în opoziție sau antidualiști, indiferent că primii intrau sau nu în parlamentul Ungariei. Cu alte cuvinte, realiștii au intuit că pasivismul absolut putea produce în practică efecte contrare celor scontate și dorite pe plan teoretic și acest lucru a fost sesizat de activiști, de pasiviștii relativi, dar, din păcate, și de guvernanții unguri.

Aceștia au trimis uneori agenți care să sprijine prelungirea boicotului total sau au manevrat pentru anihilarea progreselor înregistrate de celelalte curente ale mișcării, îndrumând lucrurile spre o falsă împăcare cu șefii pasiviști cunoscuți. Și aceasta fiindcă guvernanții au intuit că, dacă românii intrau în alegeri și încheiau pacte electorale cu propria lor opoziție, pierdeau locuri în parlament și s-ar fi ivit mai multe greutăți și dificultăți directe decât le puteau face pasiviștii, care acționau de la distanță și fără prea mult zgomot, mai ales după 1870.

Oricum, guvernanții unguri au avut mult de câștigat în urma adâncirii conflictelor interne din sânul mișcării naționale românești de care nu au fost întotdeauna străini. Pasiviștii absoluți au avut dreptate când au protestat împotriva impunerii unei legi electorale aspre în Ardeal, revizuită însă, în anii 1872-1874, dar care impunea restricții mai severe decât în Ungaria, dar motivul nu putea fi invocat la infinit pentru a urma căi separate în timp ce condițiile obiective impuneau cimentarea eforturilor și unitatea tuturor românilor din Ungaria, indiferent de deosebirile locale. Cu toate acestea, prelungirea și generalizarea pasivismului după 1888 s-a efectuat nu numai datorită politicii agresive a guvernanților dualiști în alegeri, dar și ca o reacție deliberată a conducătorilor din părțile vestice față de politica de maghiarizare și de transformare forțată a Ungariei Coroanei Sf. Ștefan în stat național unguresc, idee-deziderat formulat de fapt în constituția țării.

Pasivismul, prin unitatea făurită, a fost capabil să susțină

Memorandul și mișcarea memorandistă din jurul lui, de mare ecou intern și internațional, care a constituit, într-un fel, minunatul său „cântec de lebedă“. Dar reușita s-a datorat și greșelii politice grave a guvernului care, după doi ani de la înaintarea actului, a trecut la represiuni, deoarece numai gestul în sine – deci o petiție către tron – n-a putut fi capabil de unul singur să creeze și să declanșeze acea vastă agitație în jurul problemei naționale a românilor din Austro-Ungaria.

În mod paradoxal, uneori, pasivismul absolut a facilitat creșterea numărului deputaților guvernului și așa destul de mare – cu cel puțin 20-30 de locuri în anii de după 1872/4 – dar și guvernul, prin gafa din 1894, a sporit din plin prestigiul adversarilor lui pasiviști, transformându-i în martiri, concentrând în jurul lui oprobiul forțelor democrate interne și externe, ironia cercurilor politice și diplomatice europene realiste, contribuind la solidarizarea opiniei publice cu cei condamnați la Cluj. Un contemporan a afirmat că „nu există ca românii să facă o prostie – deci să ducă o jalbă pentru a-l pârî pe Rege la Împărat – și ungerii să nu facă una și mai mare, respectiv să-i condamne pentru atâta lucru“.

Pasivismul absolut a devenit dacă nu în întregime, măcar în cea mai mare parte „fiul“ Blajului unit și al unor mari personalități legate spiritual de el, așa cum activismul a fost cu prioritate „copilul“ Sibiului ortodox. Repetăm că am evidențiat cu tărie rolul de multe ori predominant și preponderent al Blajului sau al anumitor personalități în mișcarea națională, audiența, prestigiul larg și răsunător de care s-au bucurat, pe bună dreptate, în sânul opiniei publice, obișnuite de-a lungul timpului să-i asculte și să recurgă la ei ca la factori salvatori și diriguitori.

Dar tocmai aici, datorită trecutului lor și pe planul acestei obișnuințe generale, a survenit la un moment dat un anume dramatism al situației, determinat de faptul că opinia publică s-a învățat atât de des și de atâta vreme să asculte de Blaj sau de anumite mari personalități încât aceasta – minus orientarea realistă –

n-a mai fost capabilă să realizeze ușor că modificările structurale rapide solicitau cu obiectivitate mentalități și soluții extrase nu din trecut – cum făceau Blajul și respectivele personalități – ci din prezentul viu și palpabil, care să aibă o tentă sau deschidere spre viitor, cum încerca să sugereze Sibiul.

Dar după ce Blajul și Sibiul s-au confruntat și s-au epuizat reciproc în bătălia pentru alternativa pasivism-activism, deci în rezolvarea problemei prin prisma „ori, ori“ atunci când câteodată ar fi fost mai bine să se lucreze cu soluția mai largă „și, și“, noul a învins vechiul, dar victoria și clarificarea chestiunii tactice au venit dinspre vest, îndeosebi din părțile Aradului. Însă victoria din 1905 a adevărit și a consfințit clar realismul vechiului Sibiu activist și parlamentar din 1865-1872 și de aceea considerăm că, cel puțin din punct de vedere simbolic, orașul (de obicei, sediul ședințelor partidului) a fost inspirat și fericit ales la 1905 – chiar dacă conștient sau inconștient – ca loc de lansare generală a activismului și implicit de înlăturare a pasivismului.

Noi nu știm dacă creșterea rolului Aradului în mișcarea națională a influențat sau nu ca sediul Consiliului Național Român Central din 1918 să fie tocmai acolo, dar suntem siguri că activismul și parlamentarismul i-au ajutat pe conducătorii mișcării să-și cunoască mai direct și mai bine adversarii, să realizeze mai clar care erau argumentele și metodele lor de acțiune și, în ultimă instanță, să-i înfrângă pe și în propriul lor teren, demonstrându-le pe față că politica lor a avut un caracter reacționar, anacronic, depășit și ieșit din spiritul și progresul timpului.

Nu trebuie însă să considere cineva că autorul nu recunoaște sau diminuează rolul pasivismului în mișcarea națională. Dimpotrivă, pasivismul absolut, cel relativ, activismul sunt interpretate *așa cum au fost*, deci tactici diferite ale aceluiași proces de devenire politică românească, iar noi am căutat să explicăm doar *de ce*, după ce au fost practicate succesiv sau concomitent, a fost nevoie ca unul să facă loc celuilalt.

Chiar dacă pasivismul a dispărut ca tactică, el nu a dispărut

fără urmă deoarece a lăsat moștenire acțiuni de rezistență antidualistă de mare valoare, hotărâre și credință politică în justetea cauzei, în principiul nobil al egalei îndreptățiri naționale a popoarelor.

Un anume dramatism al situației și elemente aparent contradictorii au apărut și pe terenul fundamentării teoretice a programelor mișcării naționale. Autonomia ardeleană a fost în anumite faze ale mișcării atât de vitală pentru naționalitatea și limba română, a curs atât de mult sânge pentru ea, în 1848-1849, și i s-a conferit, în 1860-1865, un sens pozitiv și practic pentru o jumătate din națiune, încât după aceea i-a fost greu opiniei publice – minus orientării realiste – să realizeze grabnic și fără dificultate că ceea ce a fost în trecut un scut sau o călăuză în acțiune poate deveni într-un prezent sau viitor apropiat o frână, un factor care te restrânge sau te limitează atunci când de fapt trebuie să lupți pentru lărgirea sferei și conținutului programelor mișcării și a câmpului practic de activitate.

De altfel, chiar gânditorii noștri din trecut – referindu-ne la mentalități atestate documentar încă în 1849 – au atras atenția asupra faptului că cei 40 000 de martiri ai războiului național nu s-au jertfit numai pentru Ardeal, ci jertfa lor a avut o sferă și o semnificație cu mult mai largă, constituind la nevoie un exemplu demn de urmat atât pentru românii din Imperiu (Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina), cât și pentru frații lor de peste Carpați. Cu alte cuvinte, ei au demonstrat cum trebuie să lupți și să mori pentru a încerca să salvezi și să conservi caracterul etnic și național românesc al tuturor provinciilor și teritoriilor strămoșești în perioadele de criză și de maximă încordare a conflictelor cu asupritorii.

Dar tot în octombrie 1848, în zona de vest, românii bănățeni, arădeni, maramureșeni au organizat revolte locale la care au participat câteodată 6 000 sau 14 000 de oameni pentru a se alia cu frații ardeleni, dar guvernul și armata maghiară au împiedicat prin fier și foc realizarea planului. De asemenea, chiar dacă în mai 1848

programul era strict ardelenesc și se baza pe dreptul istoric, în februarie 1849, el evoluează spre unul general românesc valabil pentru toți românii din Monarhie, ce impunea deja dreptul etnic și principiul naționalității conceput mai larg.

Acesta a dirijat eforturile în sens maximal și în anii 1850-1851, chiar dacă Constituția din 4 martie 1849 sancționa formal doar autonomia ardeleană. Dilema teoretică continuă în 1860-1861, dar practica a adeverit pentru scurt timp realismul variantei minimale din mai 1848, care împreună cu precedentul constituțional din martie anul următor au fost aplicate trei ani la rând, în 1863, 1864, 1865. Desigur, șefii politici ardeleni au fost fericiți că după atâtea sacrificii și suferințe și-au văzut aplicat programul politic, cei mai exaltați au crezut că, în sfârșit, limba și naționalitatea română și-au găsit un loc în Imperiu.

Bucuria lor era pe deplin explicabilă mai ales că nu aveau cum să știe că, tocmai în 1863, „bunul Împărat“ trata pe sub mână cu Appony György condițiile împăcării austro-ungare, iar unele grupuri ale liberalilor austrieci de orientare produalistă se apropiau tot atunci de liberalii unguri dualiști. Nimeni nu-i poate învinui că n-au aflat că, în 1865, fratele Împăratului l-a îndemnat pe monarh să se împace cu Deák sau că la locuința acestuia sosea în mare secret viceguvernatorul Ungariei, Auguss, trimis de Franz Iosif I să discute concret problema. Însă au putut citi tot atunci ziarele germane și maghiare unde au apărut din ce în ce mai multe materiale, care au pledat deschis și pe față pentru dualism. Dar chiar și în toamna lui 1865, când lucrurile s-au mai clarificat, unii gânditori politici sperau că împăcarea austro-ungară nu va anihila legile din 1863-1864. Împăratul nu se va nega pe sine însuși și nu se va face de rușine în fața Europei civilizate, lăsându-și loialii supuși români ardeleni la discreția și batjocura ungarilor. Astfel, bătrânul, bunul, dar naivul mitropolit Șulufiu a oferit o mostră de mentalitate politică de acest gen și a crezut că însăși uniunea nu va fi rea dacă Dieta Ungariei va recunoaște legile sibiene și acestea vor fi extinse în mod automat și la frații din părțile vestice. O națiune

de peste 3 milioane de români recunoscută legal ar fi fost o forță considerabilă de care o Ungarie federalizată politic ar fi trebuit să țină seama.

Numai că dualismul n-a ținut cont de legile din Sibiu, le-a abrogat, astfel că românii ardeleni, pierzând totul, au căzut la același nivel cu frații din părțile vestice. Fiind un adversar implacabil al uniunii necondiționate, mitropolitul ca și majoritatea contemporanilor lui, copleșiți de răul imens ce-l provoca uniunea și dualismul românilor, n-au putut intui că în marea de amar și de deziluzii a existat și un dram de bine și că, de fapt, prin centralismul lor excesiv ungerii și-au introdus calul troian în cetate. Acum românii erau administrați împreună, numărul lor era mare, forța lor politică de asemenea. Această forță organizată unitar, înzestrată cu un program adecvat, cu principii și tactici de luptă noi va fi capabilă să dea o ripostă pe măsură în viitor dualismului reacționar. Șulțiu s-a convins în 1867 că s-a înșelat când a considerat că liberalii ungeri au devenit mai înțelepți, au învățat și au tras concluzii din loviturile primite destul de recent și că vor respecta mai mult decât până atunci națiunile nemaghiare.

Profesorul Grigore Silași credea și spera că, chiar și în ianuarie 1867, deși dualismul bătea la ușă și zvonurile și comentariile despre imediata lui instalare se înmulțeau, totuși forțele ce nu-l doreau puteau interveni în ultimul moment pentru a împiedica realizarea planului. Desigur, personalitățile politice au fost și sunt oameni mai mult sau mai puțin obiectivi și realiști, cu sentimente, speranțe, iluzii, dorinți, mentalități proprii și de multe ori preferă să aleagă variantele cele mai puțin neplăcute pentru ei sau pentru națiunea lor și să speră că acestea și nu celelalte vor fi aplicate în practică.

Dar realitatea și practica sunt, ca și în cazul principiilor politice, al ideologiilor și tacticilor, singurele criterii care validează valabilitatea sau nevalabilitatea opiniilor sau variantelor exprimate sau formulate la un moment dat sau pe o anumită scară a evoluției generale. Când au văzut cât de crudă și de dură a fost realitatea, cei cu iluzii și speranțe mari au fost copleșiți de deziluzii și de disperare

și s-au supărat pe bună dreptate pe unguri și pe Ungaria. Necazul a fost că a apărut la un moment dat la unii o „supărare“ sau o rezervă nejustificată față de „ungureni“, frații lor din părțile vestice, care nu au fost vinovați nici pentru că n-au avut autonomie și legi ca cele din Sibiu și nici că s-a instaurat dualismul. Astfel, s-a creat un elitism politic ardelenesc ai cărui membri au întors o vreme spatele liderilor politici din vest cu care n-au vrut să se întâlnească și să se consulte.

Ancorându-se în dreptul istoric al Staatsrecht-ului din Imperiu, care nu a fost al lor, și în constituționalismul ardelean democratic ce a existat și le-a aparținut, *de facto*, câteva luni în 1848/9 și, *de iure* și *de facto*, numai trei ani în 1863-1865, pasiviștii privesc în urmă spre un timp care doar părea că le justifică unele speranțe, dar care era oricum apus. Scrutând cu atenție trecutul, pasiviștii au constatat că stăpânii s-au mai certat și s-au mai împăcat, iar ciclul: „tensiune, ciocnire, compromis“ s-a înfăptuit de mai multe ori de-a lungul istoriei. Cu alte cuvinte, credeau că stăpânii se vor certa iarăși și, dacă vor sta de-o parte, vor avea șansa să recâștige terenul pierdut printre breșele conflictelor redeclanșate între Viena și Budapesta.

Dar și după aceea se putea ajunge din nou la compromis și împăcare, care ar fi primejduit iarăși pierderea drepturilor recâștigate. Trecutul nu mai prezenta o garanție solidă pentru români, deoarece era al asupritorilor unguri, însă lor le aparținea viitorul dacă, ținând seama de realitățile prezentului, elaborau soluții realiste privind unitatea organizatorică de partid și de program a mișcării naționale. Deci totul trebuia reînnoit și lărgit. Dar împrejurarea că dualismul se reînnoia la 10 ani a nutrit speranțele sau iluziile pasiviștilor absoluți în revenirea trecutului fericit din 1863-1865. Pe de altă parte, atât ei cât și unii activiști n-au înțeles de ce dacă Croației i se recunoștea autonomia – fie și pe jumătate – Transilvaniei nu i se acorda același statut.

Dar realiștii au găsit răspunsuri sau rezerve la toate problemele sau scrupulele idealiştilor. În primul rând, au recunoscut adevărul

că în trecut stăpânii s-au certat și s-au mai împăcat de nenumărate ori, dar au subliniat că atunci cearta a fost posibilă deoarece nu exista riscul ca asupritorii să-și piardă supușii. În plin secol al XIX-lea și într-o Europă în care s-au operat modificări teritoriale în spiritul principiului naționalităților era puțin probabil ca ungurii și austriecii să „se sinucidă“ prin redeclanșarea conflictelor dintre ei.

În consecință, eventualitatea de a te folosi de breșele ivite între stăpâni trebuia exclusă. Realiztii au subliniat că în Croația aproape tot poporul, burghezia, intelectualitatea, nobilimea erau croate, minoritățile etnice erau neînsemnate și nu puteau fi folosite ca masă de manevră de către guvern, pe când în Transilvania proporțiile și raporturile se prezentau altfel. Națiunea croată era și mai compactă în Croația, decât cea română în Transilvania. Era o națiune militarizată și avea o nobilime și o burghezie mai puternică decât cea românească; pe de altă parte, croații din Croația nu aveau atât de mulți conaționali în afara provinciei pe câți aveau românii ardeleni în Banat, Crișana, Maramureș, Partium.

De asemenea, dacă uneori în lupta pentru realizarea unității tuturor slavilor de sud a existat dilema sau concurența făuririi ei în jurul Zagrebului sau Beogradului, în cazul românilor s-a pus numai problema unirii lor în jurul Bucureștiului, ideea de Românie Mare. O singură dată, în toamna lui 1848, s-a reflectat pe plan pur teoretic la includerea Principatelor într-un Imperiu democratic federalizat pe baze etnice, unde, alături de celelalte teritorii românești, ar fi constituit un stat autonom unitar. Această mentalitate a fost generată de teama rușilor, pentru a-i împiedica să ocupe Principatele, și cu scopul ca toate națiunile din Monarhie, mulțumite de federalizare, să poată rezista, alături și împreună, împotriva expansiunii țariste și a pericolului prusac.

Regenerarea parțială a unor asemenea tendințe – reduse doar la frontierele Monarhiei în anii următori – a dovedit imposibilitatea aplicării lor în practică, iar dualismul a evidențiat și mai clar incompatibilitatea dintre structurile înguste și reacționare ale Imperiului și orice formă de democrație și autonomie națională.

Nici Croația, deși autonomă pe jumătate și sub dualism, nu a reușit, în perioada anterioară sau după aceea, să creeze regatul tripartit al Croației, Sloveniei și Dalmației, deci o unitate parțială și autonomă a slavilor de sud în jurul Zagrebului, tot așa cum și Ardealul a eșuat în tentativa de a uni în jurul lui celelalte provincii românești, care ar fi putut crea o Românie autonomă intracarpatică. Astfel, s-a deschis faza finală a luptei pentru dărâmarea structurilor existente și făurirea unor state naționale unitare libere și independente.

Realizții au intuit că forța românilor consta în numărul lor, că toți, indiferent că erau ardeleni, bănățeni, crișeni, maramureșeni, trebuiau să pășească împreună în politică, să posede un singur partid, un program unitar, să lucreze cu aceleași procedee și tactici. În acest context, autonomia ardeleană valabilă numai pentru jumătate de națiune a devenit un impediment serios în calea făuririi unor structuri unitare, în organizarea practică și teoretică a mișcării naționale.

De aceea, garda activistă tânără a cerut marilor personalități din generația veche să renunțe la autonomia ardeleană, să-și revizuiască atitudinea față de frații din vest și să-și înnoiască metodele de acțiune. Cu alte cuvinte, tinerii au început ofensiva împotriva dreptului istoric care, în concepțiile lor, trebuia înlocuit cu cel etnic. Acesta, luat ca bază teoretică a fundamentării programatice, reflecta mai bine și mai complet principiul naționalității. Desigur, ei au intuit exact deosebirea fundamentală dintre dreptul istoric românesc și cel al marilor state împilatoare. Primul s-a referit la faptul că românii erau primii și locuitorii permanenți ai provinciilor strămoșești, iar al doilea a fost impus prin sabie, forță, invazie, cuceriri și jefuiri sistematice de teritorii străine.

Dreptul istoric a forțat, de-a lungul secolelor, o posesiune temporală prin organisme administrative și juridice străine, dar era clar că nu mai putea impune una perpetuă în fața ofensivei principiului naționalității. De aceea, trebuia ruptă orice legătură cu dreptul istoric de acest gen și mișcarea urma să-și caute drepturi și

principii teoretice noi și revoluționare, fără compromisuri sau legături cu un trecut ce trebuia distrus. Controversele din sânul mișcării, confruntările dintre generații, prezentate și reconstituite așa cum au fost, reliefează tabloul unor dispute dure, dar sincere și loiale, în dorința de a asigura mersul ascendent al mișcării.

În 1881, generația veche a ajuns și ea la concluzia că trebuia făurită unitatea organizatorică, a renunțat la vechiul „elitism“ și separatism ardelenesc și a colaborat la făurirea Partidului și la elaborarea unui Program comun. Numai că în acest program s-au inserat anumite prevederi neunitare formulate în urma compromisului survenit între orientările ce se confruntau. Generația veche nu cedează în privința autonomiei Transilvaniei care trebuia restabilită în formula veche, conform punctului I. Alte revendicări privind folosirea limbii naționale în viața publică, numirea funcționarilor etc. au revendicat o autonomie politică și pentru frații din vest, dar oricum aici lucrurile nu s-au clarificat pe deplin deoarece nu avea rost să revendici două feluri de autonomii – una națională teritorială și alta național politică – pentru una și aceeași națiune care trăia, suferea și lupta în același stat.

Dacă presupunem prin absurd că acest program s-ar fi aplicat și s-ar fi reactivat Dieta Transilvaniei, se ajungea iarăși la scindarea unității în sensul că românii ardeleni ar fi intrat într-o dietă separată, ceilalți în parlamentul din Budapesta, ceea ce ar fi constituit un impediment chiar dacă revendicarea votului universal sau măcar lărgirea și democratizarea considerabilă a sistemului electoral ar fi asigurat acestor foruri structuri noi și reprezentative. Românii trebuiau să constituie un bloc unitar, să rămână la un loc, deoarece scopul fundamental era eliberarea pe planuri egale a tuturor și acest lucru trebuia să se reflecte fără echivoc pe planul fundamentării teoretice a programului. Confuzia a apărut deoarece dreptul istoric și cel etnic coexistă încă și influențează, fiecare în felul său, punctele respective din program.

Deci, din 1881, una și aceeași națiune a avut un singur partid, dar a hotărât să lupte pentru două autonomii, ceea ce în condițiile

existenței ei în același stat a fost un non sens politic, și să folosească două tactici de luptă, împrejurare care a echivalat cu continuarea rezistenței antidualiste pe două cursuri și direcții diferite. Cu alte cuvinte, marile personalități pasiviste au acceptat formarea partidului unic în schimbul inserării în program a autonomiei Transilvaniei și a prelungirii tacticii lor, validate de noul for politic conducător ca fiind valabilă în continuare pentru părțile estice, deși s-a știut că înainte unii lideri activiști din Banat criticaseră vehement tactica de la Miercurea și Alba Iulia.

În 1881, au răsunat în pustiu vocile care au intuit anomalia și au propus adoptarea activismului de către toți românii din Ungaria; alții, în disperare de cauză, au atras atenția asupra faptului că, decât o jumătate de națiune să procedeze în continuare într-un fel și cealaltă altfel, era preferabil să se adopte ori o tactică, ori cealaltă. Dar așa cum în 1905 s-a rezolvat alternativa pasivism-activism în favoarea activismului, tot atunci s-a tranșat definitiv fundamentarea teoretică a programului pe baza dreptului etnic care a permis manifestarea și reflectarea mai completă și mai clară a principiului naționalității.

Acum s-a abandonat autonomia ardeleană îngustă și s-a reflectat și pe plan teoretic realitatea clară că toți românii din Ungaria constituie o singură individualitate politică – una și indivizibilă – care luptă în același fel pentru drepturile sale. Acum toți șefii politici au recunoscut realitatea că dualismul și Ungaria Mare există, că nu mai are rost să adopți poziția struțului; de altfel, prima premisă a distrugerii unui regim și a statelor multinaționale era să recunoști că există, întrucât nu poți dărâma ceva ce nu există.

În Programul din 1881, s-a inserat un punct care a considerat că dualismul nu era la ordinea zilei și românii se vor pronunța asupra lui la timpul său. Reflecția ne apare confuză, alambicată și nu știm precis dacă are sau nu legătură cu ciclul reînnoirii acestui regim din zece în zece ani, potrivit căruia românii urmau probabil să se pronunțe dacă dualismul exista sau nu în 1887, 1897, 1907 etc. Bănuim însă că și aici a răzbătut mentalitatea pasivistă și jocul

teoretic că legea XII și dualismul n-au existat și nu erau valabile, deși era cât se poate de clar că au existat și au asuprit crunt pe români și slavi.

De fapt, dacă n-a existat dualismul, nu înțelegem de ce pasiviștii sperau că va fi înlocuit și vor recâștiga autonomia și legile democratice, în cazul reapariției conflictelor dintre austrieci și unguri. Dar realiștii i-au atenționat că fenomenul nu mai era posibil, și i-a îndemnat să înlocuiască politica idealistă cu cea realistă. Este de remarcat faptul că numai prin excluderea pasivismului ca tactică de luptă a fost posibilă înlăturarea din program a autonomiei ardeleni devenite amândouă anacronice la începutul secolului nostru. Preceptul herderian, potrivit căruia contradicția este motorul dezvoltării, a acționat și în mișcarea națională. Un fenomen politic în sânul căruia nu există contradicții nu se poate dezvolta, matura, nu-și atinge împlinirea și nu-și realizează destinul. Acest mare adevăr este valabil și pentru mișcarea națională, care a mers ascendent pe calea modernizării și perfecționării, fiindcă în focul disputelor interne noul a învins vechiul, iar tradiționalismele, regionalismele și orientările parțiale, valabile pentru anumite timpuri, au fost înlăturate cu altele mai generale și mai unitare adecvate evoluției condițiilor și vremurilor ce sufereau transformări și modificări repetate și continue.

De aceea, autorul recomandă că dacă pe alocuri sau câteodată mai persistă în istoriografia noastră o imagine liturgică despre mișcarea națională, prin prisma căreia ea apare sau ne este înfățișată lin, curgând fără valuri și fără frământări interne, maniera să fie abandonată, lucrul să nu mai poată dăinui multă vreme deoarece așa ceva n-a existat niciodată în realitate. Mișcarea națională a fost vie iar unitatea ei a fost realizată în și prin diversitatea programelor, mijloacelor, tacticilor și tehnicilor de luptă concretă din care factorii timp și progres au selectat cele mai eficiente și mai moderne principii și metode în lupta pentru dărâmarea dualismului.

Dacă reconstituirea fenomenelor studiate prezintă, pe lângă realizările și meritele unor acțiuni politice sau ale unor

personalități, și lipsurile sau defectele lor, ar trebui ca și interpretarea și ^{scrisorii} documentul istoric să reflecte mai real și mai complet cele două componente sau aspecte ale lucrurilor.

Nu trebuie să întreținem noi înșine iluzia că Barițiu, Măcelariu, Pușcariu etc. au fost perfecți, că au avut numai merite și nici ca istoriografia să-i reflecte ca pe niște inși infailibili. Pe de altă parte, din documentația de epocă ce răzbate clar și complet până la noi, prin reconstituire, rezultă că unii dintre contemporanii lor le-au recunoscut și au omagiat meritele și calitățile mari și indiscutabile, dar concomitent au apreciat că au avut câteodată și limite sau scăderi pe care le-au combătut fără șovăire.

Autorului i s-a reproșat că îi judecă pe Barițiu, Măcelariu, Pușcariu și acțiunile lor. Nimic mai greșit; nu autorul, ci Dumitru Răuciu, Ioan Borcia, Nicolae Petrovici etc., contemporani cu personalitățile amintite, i-au judecat într-un mod obiectiv. Autorul n-a făcut altceva decât să reconstituie și pe acest teren lucrurile și să le prezinte așa cum au fost. Meritele uriașe ale lui Barițiu în formarea conștiinței naționale, lupta pentru libertate socială și națională, publicistica, istoriografia și cultura română au fost omagiate în continuare. Dar concomitent, contemporanii săi au observat, că în unele cazuri, Barițiu excela ca teoretician și nu ca practician în politică, alteori i-au reproșat elitismul ardelenesc al cărui principal mentor a fost sau tactica lui din 1872 față de împăcarea cu ungurii și față de Adunarea Generală românească etc.

Barițiu a rămas în istorie marele gânditor politic, s-a învins pe sine, a recunoscut că a greșit, a renunțat la separatismul ardelenesc și a contribuit la făurirea partidului unitar din 1881. Atât el, cât și Măcelariu s-au făcut vinovați de prelungirea pasivismului absolut și a revendicării și după 1881 a autonomiei Transilvaniei. Era însă destul de greu să se autodepășească și să renunțe la un lucru atât de sfânt pentru ei, ambii luptând pentru autonomia Transilvaniei în 1848-1849 și în deceniile următoare. În asemenea cazuri sau praguri ce par insurmontabile a intervenit însă selecția impusă de factorii timp și progres cu care mergea îndeosebi generația tânără. Practic

vorbind, numai după moartea ultimelor mari personalități din garda veche a fost posibilă înlăturarea pasivismului și a revendicării autonomiei Transilvaniei din tactica și programul mișcării naționale.

În privința tacticii, Barițiu, pasivist convins, a recunoscut, spre sfârșitul vieții, că viitorul nu era al lui, al pasivismului și al petiționarismului, ci al activiștilor și al parlamentarismului. Deși, în 1872, Barițiu și Măcelariu n-au înțeles în timp util că pasivismul absolut trebuie înlocuit cu cel relativ și au împiedicat ținerea urgentă a unei conferințe generale care să-i mobilizeze pe românii ardeleni la alegeri chiar dacă aleșii lor boicotau parlamentul, totuși, sub presiunea realităților au cedat în cel de-al doilea ceas și au pledat la Conferința de la Alba Iulia în acest sens. Dar un complex nefericit de împrejurări, anumite confuzii, bâjbâieli și întârzieri, până și lupta pentru conducere dintre activiști și pasiviști, au împiedicat frumoasa și utila inițiativă din care cauză unii gânditori politici de atunci au calificat Conferința ca o acțiune rușinoasă pentru orice român cinstit și obiectiv. Scrierile istorice trebuie să prezinte insuccesul deoarece nu credem că există mișcare formată numai din succese.

Tot ei au prevăzut că ea a prelungit confuziile și certurile în jurul chestiunii tactice pe încă treizeci de ani și au avut dreptate, deoarece pasivismul relativ implica participarea la alegeri, alături de boicot, era soluția de mijloc adeseori cea mai bună, care ar fi apropiat partidele și pe românii ardeleni de frații lor din părțile vestice mai repede și, în ultimă instanță, ar fi creat premise mai ușoare și mai favorabile, un curs mai puțin sinuos în acțiunea de trecere spre activism. Un alt merit înregistrat de Barițiu, chiar după ce a greșit într-o vreme, a fost acela că în pofida conflictelor cu Șaguna, a acuzațiilor neîntemeiate lansate împotriva lui în focul polemicii privind alegerea tacticii – preluate un timp fără discernământ, *tale-quale*, de istoriografia contemporană – și-a revenit ulterior, i-a explicat în mod obiectiv poziția și atitudinea și i-a recunoscut meritele incontestabile în mișcarea națională, viața spirituală, culturală, în învățământul românesc.

Barițiu l-a reabilitat pe Șaguna, dar interpretarea lasă încă de dorit în această problemă, deși activismul ardelenesc este reconsiderat și își regăsește și pe plan livresc rolul și locul pe care le-a avut odată. Numai că activismul nu poate fi reabilitat pe deplin fără Șaguna, deoarece așa cum Barițiu a fost șeful ideologic al pasiviștilor, mitropolitul ortodox a fost mentorul principal al activiștilor.

Autorul consideră de asemenea util să atragă atenția că pasivismul absolut a fost considerat depășit în 1872 nu de el, ci de Ioan Rațiu, Gavril Manu, Ladislau Vaida etc. și de francezul Emil Picot. Acesta i-a cunoscut bine pe românii din Ungaria și a regretat profund că generația ardeleană veche nu a reușit să promoveze pasivismul relativ. Valoarea legală a protestelor deputaților români ardeleni aleși din patru în patru ani și înaintate la același interval fie Vienei, fie Pestei, ar fi fost foarte mare și ar fi fost greu pentru guvern -- chiar dacă nu le accepta -- să nege valoarea legală a protestelor unor deputați aleși pe baza constituției ungare.

Trebuie să recunoaștem că Emil Picot cunoștea bine valoarea și rolul parlamentarismului european. După părerea lui, politica și constituția ungurească -- care nu rareori potrivit altor surse s-a comparat fără justificare cu parlamentarismul englez -- trebuia contrabalansată pe propriu-i teren unde i se putea și mai bine demonstra contradicția dintre democratismul de paradă, înscris în legi, și constituția, reacționarismul și exclusivismul evident în practică și în viață. Picot a dezvăluit manevrele necinstite ale lui Lónyay, care a adâncit conflictele interne din sânul mișcărilor naționale, promițând multe personalităților aparținând unei orientări, angajându-i pe anumite căi și drumuri fără sfârșit pentru a-i împiedica să plece urechea la propunerile constructive ale conaționalilor lor din cealaltă tabără tactică.

Tot el a observat situația dezolantă și confuză a alegătorilor români pe care șefii lor i-au îndemnat să aleagă deputați care să intre în parlament, deputați ce nu intrau în parlament sau să stea acasă și să nu aleagă deloc. Picot a intuit că în perspectiva timpului va fi nevoie de o nouă generație politică, care să abordeze într-un

spirit realist problemele, să disciplineze și să regenereze întreaga mișcare națională.

Sub impactul unor măsuri dure Partidul din 1869, al cărui Comitet Central nu s-a întrunit niciodată, n-a fost înzestrat cu Comitete locale și nu poate fi interpretat ca un partid cu structură modernă. Este drept că la început Măcelariu a considerat că ucazul unguresc a interzis numai activitatea partidului și nu însuși partidul și a susținut o luptă corectă, dar zadarnică pentru ridicarea interdicției guvernamentale. După aceea Măcelariu, președintele fără Comitet Central al pasiviștilor, și alți fruntași de această orientare au reînceput jocul lor preferat și, exact așa cum au susținut că legea XII și dualismul nu existau deși trebuiau dărâmate și anihilate – ceea ce presupunea că totuși existau – au filozofat că partidul ființa, deși realitatea dovedea tocmai contrariul.

După câteva luni însă, Măcelariu și alții au considerat că totuși Comitetul Central și, nici partidul n-au existat și au trecut în ianuarie 1870 la înființarea Delegațiunii centrale și a celor ținutale. Numai că în 1870 activiștii n-au recunoscut competența Delegației pasiviste și de fapt mișcarea antidualistă a fost susținută în acest an și în cei următori de o partidă națională pasivistă majoritară și de una activistă minoritară.

Fiecare partidă a avut un organ de presă propriu și a deținut controlul unora sau altora din cluburile române comitatense, scăunale sau districtuale, care au constituit ele însele alte foruri organizate, legale și valoroase ale mișcării care au existat realmente în practica politică; în 1875 pasivistul Aron Densușianu a nutrit rezerve mari și nejustificate față de cluburi unde, după părerea lui, acționau prea mulți activiști calificați de el, în mod stupid, „trădători“ sau „maghiaroni“. Sondajul politic din 1871 a demonstrat că atât activiștii, cât și pasiviștii absoluți sau relativi au simțit nevoia aplanării conflictelor interne, au dorit constituirea unui for central conducător care să fie real, să existe, să coordoneze mișcarea, să ființeze nu ca cel de la Miercurea, care „abia de brumă atins“ a apus – este drept fără voia lui – pentru totdeauna din practica mișcării.

Activiștii, dar și unii pasiviști, au preferat să fie reactivat Comitetul național, din 1861-1863, care n-a fost interzis pe cale legală niciodată, dar desigur au militat ca forul respectiv să le promoveze tactica preferată. Unii susținători ai pasivismului au dorit ca forul de la Miercurea să acționeze clandestin, dar lucrul n-a fost posibil și nici oportun. Alții, intuind dificultățile, au propus ca însuși Comitetul ad-hoc, care a organizat sondajul, să fie transformat în for central conducător mai ales că avea în fruntea lui pe Ilie Măcelariu, personalitate care, deși și-a pierdut prin abuz guvernamental calitatea de președinte al Comitetului Central, putea fi considerat și interpretat ca șef politic ales de națiune.

Dar cei mai mulți pasiviști, nemulțumiți că s-a cerut activizarea Comitetului din 1861-1863 și speriați chiar de inconsecvența ce s-ar fi ivit prin promovarea celui ad hoc ca for central conducător, au început iar să acționeze pe plan principial, strict teoretic, să facă pe „purii“ și să considere în mod absolut că singurul organ diriguitor de drept era tot Comitetul Central din 1869 existent în teorie *de iure*, în concepția lor, dar inexistent în practică. Pasiviștii au promis că vor înainta o petiție pentru ridicarea interdicției din 1869, dar n-au mai făcut-o, deoarece și-au dat probabil seama că n-aveau șanse de reușită.

Inexistența forului central coordonator a fost dovedită și de împrejurarea că, în 1875, marile personalități ardelene, certându-se dacă trebuiau chemați sau nu „ungurenii“, n-au mai fost capabile să convoace Conferința nici în numele Comitetului Central, care nici nu exista *de facto*, și nici ca persoane particulare. Sarcina a fost preluată de Clubul român din Cluj, dirijat de Grigore Silași care lucid a militat pentru diminuarea conflictelor interne din sânul mișcării și le-a atras atenția celor prea pasionați că atât activiștii, cât și pasiviști erau buni români, combăteau dualismul și acest lucru trebuia să prevaleze categoric asupra polemicilor legate de tactică.

Dar alte personalități care împingeau tactica sau metoda de luptă înaintea principiilor mișcării și a țelurilor ei fundamentale au susținut că ceilalți au fost trădători. Astfel, pasiviștii stupizi și

exaltați au negat, în jurul anului 1875, că activiștii ar aparține taberei naționale, că ar fi români și i-au acuzat că sunt trădători și agenți ai guvernului. Activiștii tratați astfel s-au supărat, dar au comis aceeași greșală ca adversarii lor de tactică, calificându-i pe pasiviști „idioti politici“ care vor să scindeze națiunea în două, se opun „dormind“ dualismului, provoacă o trândavă politică de moarte, de sinucidere și îi acuză fără temeii de trădare.

Mulți pasiviști însă au luptat pentru unitatea organizatorică și de Partid a tuturor românilor din Ungaria, așa că acuzația de scindare n-a fost valabilă pentru toți și impedimentul a fost oricum depășit, iar obiceiul de a face trădător pe cel care vrea să combată dualismul cu alte mijloace decât ale tale a fost nu numai pueril, ci și nociv în anumiți ani ai mișcării naționale indiferent din ce parte a venit. Solidarizarea puternică și generală a tuturor românilor din Austro-Ungaria cu Războiul de Independență a României a dovedit îndeajuns că pasiviștii absoluți, relativi, activiștii au fost oricum buni români și a contribuit pe plan psihologic la diminuarea frecvențelor interne neprincipiale și prin aceasta la făurirea partidului unitar din 1881.

Este de menționat faptul că deși, după 1872, majoritatea pasiviștilor absoluți a devenit din ce în ce mai consistentă n-a reușit să anihileze minoritățile pasiviștilor relativi sau ale activiștilor astfel că, în 1875 și 1878, în cadrul conferințelor generale ardeleni s-au făcut de obicei cele trei propuneri binecunoscute în privința tacticilor de luptă. Deși aflate în plină ofensivă, pasivismului absolut i-au scăpat anumite cercuri electorale în care românii alegeau, dar cei aleși boicotau parlamentul, iar minoritatea activistă realistă, deși n-a avut șansa de reușită, n-a renunțat să-și prezinte propunerile constructive în cadrul conferințelor politice.

Autorul a evidențiat în toată plenitudinea lor meritele mari și incontestabile ale lui Ilie Măcelariu în mișcarea națională, dar, reconstituind lucrurile așa cum au fost și procedând corect, n-a putut face abstracție de faptul că Iosif Vulcan și cei de la redacția „Gurii Satului“ l-au atacat pe nedrept, iar activiștii de la „Telegraful român“

pe drept, deoarece, în 1871, au arătat că a inventat scrisori și a manevrat pentru a impune în Comitetul ad-hoc soluții pasiviste. Barițiu, Măcelariu, Pușcariu au fost combătuți uneori și de unii români nemulțumiți de activitatea lor, deși i-au combătut și ungurii, dar lucrurile trebuie prezentate obiectiv cum s-au derulat și s-au desfășurat ele și nu după rețete subiective.

Important a fost că meritele lui Barițiu, Măcelariu, Pușcariu etc. au prevalat categoric limitele au făcut organic parte din mișcarea națională indiferent că unii au fost, la un moment dat, promotori ai unor soluții mai parțiale sau mai unitare etc. Practic vorbind, activiștii și pasiviștii au fost înfrânți împreună de guvernanți și de aceea au luptat nu rareori alături, uneori paralel, împotriva lor.

Ei n-au avut șanse politice reale de reușită în dualism, dar eficiența lor trebuie măsurată în fortificarea internă, în făurirea unității programatice, tactice a mișcării naționale și nu în ultimă instanță în educarea politică, în contactul direct dintre lideri și popor. De asemenea, am stabilit că dacă la puțin timp după 1869 s-a văzut că nu era bine ca tacticile să-și subordoneze partidele, ci trebuia creat un singur partid care să le subordoneze pe amândouă, realizarea din 1881 a constituit și din acest punct de vedere un succes remarcabil.

După această dată, fricțiunile în problema alegerii tacticii de luptă nu au mai fost atât de virulente ca înainte deoarece conducătorii după ce au susținut fără rezerve, până în 1871, pasivismul absolut și l-au atacat vehement după aceea, au realizat compromisul cu activiștii, astfel că ambele tactici și-au găsit justificarea ca metode de luptă națională. Autorul a dovedit, fără putință de tăgadă că, în fața răului personificat de dualism, pasiviștii au colaborat cu activiștii, că toți au servit aceeași cauză, dar în mod diferit.

2. Autonomia Transilvaniei și semnificațiile ei

Autorul consideră oportun să-și prezinte reflecțiile personale privind autonomia Transilvaniei, ce a reprezentat ea de-a lungul

secolelor și ce a devenit sau tinde să devină în istoriografia contemporană. Intenționăm, totodată, să definim noțiunile de autonomie a Transilvaniei, de-a lungul timpului.

Transilvania cucerită de unguri a fost încadrată ca voievodat autonom în Regatul Ungariei, devenind voievodat al Coroanei Sf. Ștefan în mai multe etape până în secolul al XIII-lea. După cum bine se știe, structurile statelor feudale europene au fost într-o vreme autonome prin excelență, dar un ducat, comitat, voievodat, din oricare parte, deși erau autonome, au făcut parte din același stat și au fost supuse aceluiași suveran. În concluzie, nu are rost să pui în antinomie noțiunea de autonomia Transilvaniei cu cea de apartenență a ei până la 1526 sau 1540, pe baza dreptului istoric medieval, impus prin cucerire și jaf, la Regatul Ungariei. Se știe că instituția voievodatului a fost la originea ei romano-slavă, dar, după cucerire, regii Ungariei i-au modificat conținutul, numind în fruntea lui mari feudali unguri catolici.

Mai mult, autonomia și structurile politice din voievodatul Transilvaniei nu au constituit un beneficiu pentru românii de aici, care mai ales după „*unio trium nationum*” au început să fie excluși de la drepturi și din viața publică de privilegiații de clasă, de naștere sau de religie, adică de șefii ungarilor, secuilor și sașilor.

Dacă la început, puterea regală a recunoscut, din interes, în anumite zone și a tolerat nobilimea ortodoxă și anumite structuri vechi românești, după aceea membrilor ei mai însemnați li s-a pus alternativa trecerii la catolicism pentru a-și păstra nobilitatea și condiția de stăpân feudal. Gânditorii politici din secolul trecut au deplâns fenomenul, deoarece românii nu numai că și-au pierdut clasa bogată, puternică și relativ cultă, dar prin integrarea ei în catolicism și a urmașilor ei în ungarism au alimentat și au întărit aristocrația și nobilimea maghiară care i-a asuprit crunt de-a lungul secolelor.

Cu toate acestea, mai târziu, cele două biserici române, recunoscute legal și de habsburgi și de nobili, vor fi capabile să contribuie la crearea păturii conducătoare culte necesare conducerii

mișcării în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Chiar dacă în prima parte a dominației Ungariei asupra Transilvaniei în acte mai apar acele *districtus olachales, jus valachicum* sau românii au avut uneori acces în congregațiile generale ardelene alături de nobili, orășeni, țărani liberi și patricieni. cu timpul ei au fost excluși din instituțiile administrative, juridice și legislative. Cei ce au supraviețuit până târziu, micii nobili români sau boiernașii, ce s-au asimilat practic cu țărani liberi sau cu nobilii de 7 pruni, n-au constituit o forță social-economică remarcabilă.

De asemenea, tot până la 1526, românii ardeleni au fost administrați de rege și nobilime, într-o entitate autonomă separată a Regatului-voievodatului ce se întindea până la Piatra Craiului – pe când cei din Banat, Crișana, Maramureș erau cuprinși în alte unități ale aceluiași stat. Indiferent unde trăiau erau la fel de asupriți de ierarhia feudalo-regală maghiară și de instituțiile ei. Dar și în această perioadă menționăm faptul că autonomia ardeleană era îndeosebi o autonomie nobiliară maghiară și era departe de a fi una românească.

Cu toate acestea, voievozii erau reprezentanții regelui, puterea centrală își avea reprezentanții ei în comitate, scaune, orașe etc.; este drept că în perioadele mai vechi ale anarhiei feudale voievozii Transilvaniei și unii nobili unguri s-au opus regelui Ungariei, care era, în fond, și suveranul Transilvaniei, dar alții asemenea acțiuni centrifugale n-au mai avut sorți de izbândă ca, de pildă, în 1467, pe vremea lui Matei Corvinul. Cu alte cuvinte, voievodul ungar Ladislau Kan a putut fi pentru scurtă vreme mai tare decât regele sau nobilii unguri. Mai târziu așa ceva n-a mai fost posibil.

După înfrângerea Regatului Ungariei și împărțirea lui între Imperiile otoman și habsburgic, între 1541-1688, Transilvania a fost principat autonom sub suzeranitatea otomană, dar și acum autonomia a fost ungurească și a aparținut principilor, nobililor și patricienilor unguri, secuilor, sașii de religie catolică, calvină, unitariană și luterană. În această perioadă, s-au cristalizat în ținutul celor 7 cetăți cele șapte mari păcate politice, deci trei „nații“

politice și 4 religii recepte care luate la un loc constituiau o minoritate etnică în mâna căreia s-a aflat puterea locală de stat, beneficiile vieții publice, deși la purtarea sarcinilor și greutăților de tot felul majoritatea etnică românească a contribuit cel mai mult, primind în schimb numai ponoasele, prigonirile politice și religioase, prejudiciile și privațiunile numeroase și grele și statutul marginal de hiloți politici excluși din barierele vieții constituționale și desconsiderați pe propriul lor pământ strămoșesc.

Ajunși aici, trebuie să distingem în mod clar între o Transilvanie locuită de o majoritate etnică românească, așa cum a fost ea atât în perioada voievodatului, cât și a principatului, și între o Transilvanie cucerită de unguri și administrată de șefii lor, de puterea silnică a unor privilegiați feudali, aparținând minorităților etnice a cuceritorilor sau a coloniștilor, stabiliți aici de puterea regală, în schimbul altor drepturi exclusive care-i prejudiciau tot pe români.

Tot atunci, în secolul al XVII-lea, art. I din *Aprobatae*, cap. I, tit. 8 a prevăzut că „noha az olah natio sem a statusok köze nem számított, sem vallása a recipiat vallások közó“ (niciodată nu socotim nația valahă printre statusuri și nici religia ei printre religiile recepte) și în aceeași perioadă a administrației principilor calvini s-au văzut mitropoliți sau clerici ortodocși batjocoriți, arestați și purtați între halebarde. Cu alte cuvinte, românii ardeleni au trăit greu și au suferit mult în cadrele și hotarele Transilvaniei autonome. Ei au fost administrați câțva timp împreună cu frații lor din Banat, Crișana, Maramureș, dar încă din 1552 o parte a Banatului a fost transformată în pašalâc turcesc – fapt ce s-a repetat pentru scurt timp și cu ținutul Crișanei și cu alte zone vestice în secolul următor – iar Partiumul a fost luat de habsburgi în secolul al XVI-lea și reluat de la ei de principii calvini în secolul următor, când s-a desfășurat Războiul de 30 de ani. Cu alte cuvinte, între Principatul Transilvaniei, aflat sub suzeranitatea otomană, și Regatul Ungariei – respectiv partea lui nordică încadrată în Imperiul habsburgic, ai cărui monarhi erau și regi ai Ungariei – a

existat o competiție pentru Partium sau comitatele nord-vestice, dar lupta privea pe stăpâni, era o hărțuială între ei și nu-i privea pe românii din respectivele zone, care erau la fel de asupriți și desconsiderați indiferent că au trăit în Partiumul habsburgic sau în cel princiar maghiar. Principii și nobilii unguri au sperat, la un moment dat, să refacă Regatul Ungariei în jurul lor, dar practica a dovedit că acesta s-a refăcut în jurul Vienei, cu concursul habsburgilor și al armatelor lor, în care s-au aflat încadrate și unitățile nobiliare maghiare din Regatul unde administrația a fost încă din 1526 habsburgo-nobiliară.

Miron Costin a afirmat că pretențiile principilor unguri ardeleni de a fi considerați „crai“ (regi) ai Ungariei au fost nejustificate, deoarece adevăratul crai a fost „Neamțul“ de la Viena. Habsburgii au fost rude cu regele căzut în 1526 și au posedat orașul încoronării (Pozsonyi) și Coroana Sf. Ștefan. Trebuie să recunoaștem că Miron Costin a avut cunoștințe temeinice privind dreptul internațional medieval european care a croit atunci ordinea și a fixat normele de funcționare a statelor europene.

După 1688, Transilvania a intrat în Imperiul habsburgic statusurile și ordinele ei feudale ungare reprezentate în diete semnând și contractând cu monarhul, devenit și principe al Ardealului, Diploma leopoldină, revoluția alvințiană, Sancțiunea Pragmatică sau elaborând legile habsburgo-nobiliare din 1744, 1791, care au reglementat raporturile juridice, politice și administrative dintre cei doi stăpâni – habsburgii și nobilii unguri asupritorii mai vechi – ai românilor ardeleni.

Și în cadrul Imperiului habsburgic, Principatul și mai târziu Marele Principat al Transilvaniei a avut o autonomie mai mult sau mai puțin pronunțată, dar ea a fost tot o autonomie nobiliară ungurească, parafată de monarhi și de constituționalismul feudal maghiar prin grija căruia s-au prelungit valabilitatea și viabilitatea Aprobatorilor, Compilatelor și proscrierea politică a românilor ardeleni, care au constituit majoritatea etnică într-o formație provincială autonomă administrată de aparatul monarhic

habsburgic și de cel nobiliar local, care a reprezentat interesele claselor privilegiate feudale provenite din minoritățile etnice maghiare, din comitate, și săsești, din pământul crăiesc.

De fapt, nu se poate spune că românii din Marele Principat habsburgo-nobiliar au fost cu mult mai fericiți ca strămoșii lor din Transilvania, stăpânită și guvernată de principii și nobilii unguri și aflată sub suzeranitatea otomană. După ce habsburgii au cucerit Ungaria centrală și sudică, Regatul Ungariei s-a refăcut sub sceptrul lor și s-a întărit nobilimea maghiară din întreg cuprinsul statului, inclusiv din unitățile autonome ale Coroanei Sf. Ștefan purtată de habsburgi.

Raporturile dintre tron și nobilime au fost fluctuante, contradictorii uneori, complementare și de colaborare, și s-au derulat în secolul al XVIII-lea, cât și în cel următor după schema: „tensiune, ciocnire, compromis“. Gânditorii politici din trecut ai românilor și ai slavilor au tradus această realitate politică și istorică incontestabilă prin proverbul pe cât de simplu pe atât de clar „stăpânii se ceartă, stăpânii se împacă“ și dacă au încercat deseori să se folosească de certurile și breșele ivite între asupritori au constatat tot de atâtea ori că împăcărilor dintre cei puternici s-au făcut pe spinarea și pe pielea lor.

Pe de altă parte, dacă a fost vreodată adevărat proverbul că până la Dumnezeu te mănâncă sfinții, acest lucru a fost verificat ca perfect valabil în cazul românilor ardeleni, care până să ajungă la Împărat au fost „mâncăți“ de multe ori de nobilii unguri. La câțiva ani după instaurarea habsburgilor în Transilvania, o bună parte din clericii și poporul român ortodox care a trăit greu și a suferit mult sub jugul local al celor trei națiuni politice și patru religii recepte au trecut la catolicism – fiindcă așa a fost situația – și s-au unit cu Biserica Romană, obținând, de-a lungul timpului, unele beneficii pentru cler, biserică, instituțiile și școlile ei, care s-au răsfrânt pozitiv asupra întregii națiuni pe plan cultural, al revirimentului conștiinței naționale moderne și al creșterii unor cadre competente și valoroase pentru conducerea politică a mișcării naționale.

Dar când a fost vorba de a intra efectiv în viața publică, în

interiorul barierelor constituționale ale țării ca a patra națiune recunoscută și înzestrată cu beneficii politice pe măsura purtării sarcinilor publice, cu locuri pe băncile dietelor, în congregațiile comitatense, adunările scăunale etc. acest lucru n-a mai fost posibil nici în secolul al XVIII-lea, nici în prima jumătate a celui următor. Habsburgii, ale căror relații cu nobilii unguri au fost destul de încordate și au degenerat repede în conflict militar, au decretat formal (dar oficial), deci au promis, în 1701, că nu numai clerul, dar și poporul mirean greco-catolic se va bucura de aceleași drepturi ca cei de aceeași stare din cele trei națiuni și patru religii recunoscute.

Cu toate acestea, statuturile și ordinele cu instrumentele puterii locale au fost destul de puternice să prefacă în praf și scrum Diploma puterii centrale, dar nu numai acum, deoarece la fiecare repetare a ciclului „tensiune, ciocnire, compromis“ de-a lungul deceniilor, ecoul memoriilor, supliciilor, memorandumurilor românești ce au pendulat între forurile monarhice și nobiliare sau cele maghiare a răsunat și el în gol la 1743/4, 1791, 1834, 1845, sau în mai-iunie 1848.

Dorim să propunem ca un simplu experiment, într-un închipuit „laborator din istorie“, o întrebare de acest gen: ce n-ar fi dat românii greco-catolici, la 1701, ca Transilvania să fi fost mai puțin autonomă, să nu poată contracara Viena și Diploma să fie aplicată, fapt ce s-ar fi răsfrânt pozitiv în viitor, după introducerea toleranței și a egalității religioase, și asupra situației fraților lor ortodocși. Iată că autonomia Transilvaniei n-a fost întotdeauna sinonimă cu un beneficiu sau cu o garanție pentru români, mai ales în acele epoci în care ea era o autonomie nobiliară ungurească cu care feudații unguri, stăpânii lor direcți și vechi, au manevrat, folosind-o uneori ca un instrument atât împotriva tronului – în fazele de conflict cu monarhul – cât și împotriva românilor.

De asemenea, nobilimea din Dieta Ungariei l-a silit pe monarh să sancționeze la 1791 o lege potrivit căreia el nu putea fi considerat în mod legal Mare Principe al Transilvaniei decât dacă depunea jurământul și se încorona în prealabil ca rege legitim al Ungariei,

fapt merit să sublinieze și pe această cale că Ardealul era Mare Principat al Coroanei Sf. Ștefan. Dar Dieta Ungariei a eșuat, în 1790-1791, în încercarea de a uni efectiv Ardealul cu Ungaria. În 1790-1791, nobilii unguri ardeleni s-au opus unirii cu Ungaria, deoarece nu doreau concurență în exploatarea românilor majoritari etnic din Transilvania. Marele Principat a continuat să fie administrat de habsburgi și de nobili separat prin dietă, guberniu și cancelarii proprii. Românii din Banat au fost integrați în Imperiu la 1718 și împreună cu alți locuitori sau cu coloniștii din zonă au fost administrați numai de Viena până la 1778-1780, când teritoriul civil a fost inclus în Ungaria, unde, la 1738, a fost încadrat Partiumul de Vest (Bereg, Ugocea etc.) cu majoritate etnică neromânească, și formal, la 1836, Partiumul de Est (Zarand, Chioar, Crasna, Solnicul de Mijloc) cu majoritatea etnică românească. Evenimentul din 1836 a fost bine interpretat de istoriografia de dinainte de 1944 ca un preludiv al uniunii întregii Transilvanii cu Ungaria.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, s-a produs o mutație fundamentală în problema autonomiei Transilvaniei. Politica liberală și chiar cea radicală maghiară rupe definitiv și aruncă peste bord autonomia istorică legală a Marelui Principat, care a fost nobiliar ungară, sute de ani, deoarece ea contravenea planului făuririi unui stat centralizat național unguresc de la Carpați până la Fiume, locuit de 15 000 000 de cetățeni maghiari. În anii 1836-1841, nobilii unguri ardeleni și cei din Ungaria au început colaborarea în vederea realizării uniunii Transilvaniei cu Ungaria, iar personalități notabile ca Wesselenyi Mikloș și Kossuth Lajos au acționat deschis în acest sens. Această politică ca și încercarea din 1842 au fost menite să contrabalanseze orice tendințe centrifugale românești, să mențină autoritatea și competența viitorului guvern și parlament ungar nu numai asupra Banatului, Crișanei, Maramureșului, dar și asupra Ardealului.

Românii ardeleni, intuind de unde venea primul pericol pentru ei, s-au prevalat cu disperare și în mod cu totul îndreptățit de autonomismul istoric ardelenesc maghiar, de actele habsburgice

nobiliare din 1691, 1722, de legile vechi care l-au promulgat și l-au consfințit, într-un cuvânt de acel Staatsrecht pe baza căruia a fost organizat Imperiul și până atunci. Șefii politici ardeleni au procedat corect, au apelat la dreptul istoric și de Staatsrecht, au dorit să opună centralismului național unguresc chiar legislația și autonomismul maghiar istoric, încercând să-i combată pe politicienii din tabăra adversă cu vechile lor arme legale și instrumente de luptă politică.

Românii ardeleni au luptat pentru a grefa pe trunchiul autonomiei istorice al Transilvaniei o constituție profund democratică, care să recunoască națiunea și limba română, să transforme Marele Principat al Transilvaniei într-o țară autonomă românească unde să fie respectate și drepturile naționalităților conlocuitoare. Acest lucru ar fi echivalat însă cu transformarea autonomiei nobiliare maghiare într-o autonomie nouă românească. Acum începe să se declanșeze pe plan teoretic și politic lupta pentru teritorii între națiunea maghiară și conducătorii ei, pe de o parte, și națiunea română și șefii ei politici, pe de alta. Românii ardeleni n-aveau cum să transforme Transilvania într-o țară românească autonomă dacă nu desființau în primul rând monopolul maghiar local asupra dietei, comitatelor, aparatului de justiție etc. După aceea, programele lor au avut în vedere și lupta împotriva celorlalți stăpâni, tronul și guvernul austriac, deoarece ele au fost autonome atât în raport cu Pesta, cât și cu Viena, urmărind să reziste centralismelor ungurești și austriece de stat, să ferească națiunea de pericolele maghiarizării sau germanizării, să slăbească lanțurile ce o legau de cele două metropole în vederea unui viitor mai bun. Multă vreme s-a sperat în federalizarea Monarhiei ca prim pas spre federalizarea întregii Europe, în care românii de peste Carpați se puteau uni cu cei din Monarhia „elvetizată“. Lucrul a fost receptat și în alte cazuri. Dar din cauza multor refuzuri repetate, emanciparea a fost posibilă doar prin Războiul de Întregire și Eliberare Națională și prin autodeterminare națională.

În condițiile generale din primăvara și vara anului 1848, când

au funcționat legile din martie, constituția din aprilie, iar guvernul și parlamentul maghiar din Pesta au constituit a doua forță legală de stat în Imperiu, s-a votat și s-a sancționat, în mai-iunie, și în pofida protestelor săsești și românești, legea uniunii Transilvaniei cu Ungaria, după care guvernul pestan și-a trimis comisarii și a început recrutările în zona ardeleană. Folosindu-se de contradicțiile survenite între stăpâni și de declanșarea războiului austro-ungar, românii ardeleni au reușit, în perioada octombrie-decembrie, să susțină cu ajutorul imperialilor o rezistență eficientă, să instituie în unele zone o administrație națională revoluționară, recunoscută de voie, de nevoie, de cea militară austriacă, să evite practic aplicarea legii uniunii.

Acum, prin recunoașterea de către autoritățile imperiale locale a comitetului de la Sibiu – adevărat guvern român provizoriu care a acționat la început în ascuns apoi pe față – a prefecturilor sau legiunilor și tribunatelor române, autonomia Transilvaniei a început să primească practic un caracter românesc, fenomen ce a creat destule griji și temeri baronului Puchner și altor autorități imperiale, deși aceste forțe au susținut în acele momente alături de români un război dur cu Pesta. Dar, între ianuarie – 15 martie 1849, armatele guvernamentale kossuthiste au înlăturat prin fier, foc și sânge administrația națională română și cea imperială din Marele Principat al Transilvaniei, a desființat cele mai multe din legiunile sau prefecturile românești și a impus prin forță legea uniunii, integrând cea mai mare parte din Ardeal în Ungaria.

Atât în primăvara anului 1848 sau la începutul verii anului 1849, tribunalele militare, echipele de vânătoare au executat, după judecăți sumare și rapide sau fără judecată, numeroși români care au însumat 30 000 de morți. Alți 10 000 de români au căzut pe câmpul de luptă al războiului național. Dar în lupte sau în masacrarea unor civili nevinovați au pierit și peste 10 000 unguri. Pentru a-și salva viețile, membrii Comitetului român din Sibiu, împreună cu unii prefecți, viceprefecți, tribuni au fugit din țară alături de unii patricieni sași antiunioniști și de cei 12 000 de soldați

imperiali derutați, care s-au retras în loc să se concentreze în jurul puternicei cetăți din Alba Iulia, în vederea unei rezistențe serioase împotriva Ungariei.

Numai moșii lui Iancu, Axente, Balint, Vlăduțiu și frații lor, fugiți la ei în Munții Apuseni, au rezistat eroic între martie-iulie 1849, transformând regiunea într-o mică, dar inexpunabilă țară românească. Prin lupta și jertfa lor s-a evitat transformarea întregii Transilvanii în parte integrantă a Ungariei. De fapt, vitejii munteni au constituit singura forță din Ardeal, care a continuat bătălia cu guvernul kossuthist, cu excepția micii garnizoane din cetatea Albei, ce ar fi pierit însă de foame fără ajutorul și concursul românilor lui Axente sau al celor din oraș.

Cele mai proaspete documente românești, redactate în anii 1849-1851, au atestat și au vorbit despre silnica și tirana asuprire maghiară, teroarea kossuthistă instituită în 1849 de tristă memorie pentru națiunea română. În aceste condiții dramatice, românii asediați în Munții Apuseni, prizoniți, uciși și jefuiți de unguri în restul Ardealului, nu numai că n-au putut beneficia de Constituția din 4 martie 1849, promulgată de Viena, dar mulți nici nu au auzit de ea până în vara anului respectiv. De fapt, această Constituție a fost comparată plastic de Barițiu cu o mireasă care n-a ajuns niciodată la altar, deoarece, după victoria austrieșilor reputeată de ruși, structurile centralizatoare și germanizatoare croite de regimul vienez au lichidat atât revenirea la autonomismul nobiliar maghiar ardelenesc, cât și aplicarea celui democratic românesc și au zădărnicit orice tendință sau dorință de a uni în jurul Ardealului celelalte teritorii române din Imperiu. Între 1849-1859, Viena a administrat cu mână militară Ardealul, la un loc cu Partiumul, Banatul cu Voivodina sârbă, Crișana și Maramureșul cu Ungaria, și Bucovina separat. Iată că românii și teritoriile lor etnice, abia scăpate de focul centralismului unguresc, au căzut sub cel austriac.

În condițiile din 1860-1861, Banatul și Voivodina sârbă, Partiumul au fost administrate împreună cu Ungaria, unde erau incluse și Crișana și Maramureșul, iar Bucovina a rămas separată de

Galiția. Între 1860-1865, ultimul bastion românesc autonom a fost Marele Principat al Transilvaniei (Ardealul), dar toate încercările noi întreprinse în 1860-1861 de a uni celelalte teritorii etnice naționale în jurul său au eșuat iarăși. Cu toate acestea, în 1861, autonomia ardelenescă a fost mai mult maghiară deoarece contele Mikó, șeful Guberniului, comitatele, scaunele secuiești și săsești, dar și baronul Kemény pus în fruntea Cancelariei aulice, au manevrat atât împotriva lui Schmerling, cât și a românilor, reușind să împiedice convocarea dietei democratice de la Alba Iulia, din noiembrie 1861, și să amâne cu doi ani pe cea din Sibiu.

A fost nevoie de destituirile lui Kemény și Mikó, de îngrădirea autonomiei comitatelor, înlocuirea fösșpanilor, care cereau revenirea la 1848-ul maghiar din primăvară și vară, instrucțiunile electorale din decembrie 1862, pentru a se convoca Dieta din Sibiu care a decretat națiunea română națiune politică egal îndreptățită cu ungurii și sașii, profesiunile ei egale cu celelalte religii recepte și recunoscute de secole, și limba română limbă de stat alături de maghiară și germană.

Dar tocmai în 1863, din străfundurile jocului complicat și ciclic al raporturilor fluctuante dintre stăpâni a început să se reactiveze regula împăcării ce a pătruns la suprafață în 1865. De fapt, majoritatea în comitetele comitatense a aparținut și în acești ani moșierilor unguri ceea ce a însemnat că baza socială a Imperiului a constituit-o tot această clasă.

Dacă în 1861, Suluțiu și Rațiu au cerut 109 deputați și regaliști români în Dieta Transilvaniei, în 1863 au existat doar 59 care, deși au fost mai mulți decât sașii și ungurii socotiți separat, erau mai puțini decât deputații și regaliștii neromâni luați la un loc. Norocul românilor ardeleni a fost că majoritatea netă a deputaților maghiari a boicotat dieta, deoarece, dacă ar fi activat în cadrul ei și s-ar fi aliat sau ar fi câștigat voturile unei părți din deputații sași, ar fi apărut riscul ca legile democrate din 1863-1864 să nu poată fi votate.

De fapt, comitatele ungrești și scaunele secuiești, Tabla Regală au creat destule dificultăți aplicării legii II privind folosirea limbii

române în viața de stat, ea fiind respectată însă de alte foruri (Cancelarie, Guberniu, districte, dietă etc.). Tratativile Francisc Iosif-György Appony, din 1863, majoritățile maghiare din comitetele comitatense croite chiar de instrucțiunile Vienei, din 1862, ca și alți factori amintiți au dovedit fragilitatea situației românilor ardeleni; iar anul 1865 a început să dovedească că toate drepturile câștigate erau pe cale de a se preface în fum și scrum dacă ținem cont de majoritatea maghiară din Dieta clujeană contrafăcută tot de Viena sau de faptul că contele Haller, cancelarul aulic al Transilvaniei, a fost subordonat contelui Majláth, cancelarul Ungariei, care a pregătit alături de partida deakistă terenul pentru instaurarea dualismului.

Încă din 1865, comitatele au fost administrate cu mână forte de fõispanii din 1861, dar reinstalați, care au activat în același sens ceea ce a însemnat practic că afacerile interne de pe întreg cuprinsul Ungariei Coroanei Sf. Ștefan au trecut pe nesimțite în mâinile liberalilor unguri dualiști și ale aliaților lor recrutați între conservatori. Deja în 1866, când Rațiu a fost la Împărat, acesta nu mai deținea practic puterea de decizie în afacerile interne ale Transilvaniei supuse deja legislativei Ungariei, ca să nu mai vorbim că după 1867 monarhul n-a mai guvernat, ci a domnit în Ungaria prin guvernul și parlamentul de la Pesta, potrivit prevederilor constituției ungare și a percepțelor regimurilor monarhice parlamentare. Una din marile slăbiciuni ale petiționarismului pasivist de după 1865 a fost tocmai faptul că el s-a adresat tronului, deci unui for care n-a decis în afacerile interne ale Ungariei, deoarece n-a mai fost competent să decidă potrivit prevederilor legale pe care le-a trecut în mâna guvernului unguresc.

Cu alte cuvinte, lupta pasivistă a fost uneori o luptă indirectă, ocolită cu guvernării și parlamentarii unguri, pe când cea activistă a fost de la bun început o luptă directă față în față cu asupritorii maghiari. Alteori, însă guvernul a contribuit ca rezistența pasivistă să devină o luptă directă, dar numai în timpul proceselor și mai ales în 1894. Protestele pasiviste s-au adresat însă nu numai tronului, ci și opiniei publice interne sau internaționale, prin materialele de

presă – pentru care unii redactori au fost aduși la bara justiției – sau prin memorii redactate în mai multe limbi, dar numai în 1867, 1882, 1891, 1892. Ritmicitatea și continuitatea acțiunilor activiste de luptă antidualistă au fost mai consistentă și mai solidă decât ale celor pasiviste, însă amploarea lor a fost sensibil egală în sensul că actele și luptele parlamentare, ecurile lor interne și externe din 1865-1888, 1905-1914, 1918 pot și trebuie să fie socotite la fel de importante cu cele pasiviste din 1866, 1882, 1892.

De asemenea, s-a putut constata că deși pasiviștii au făcut abstracție pe plan pur teoretic de realitatea politică că Împăratul a fost și rege constituțional al Ungariei, unii și-au dat seama că în practică lucrurile au stat altfel decât în teoria lor și au devenit conștienți, în 1869, de nonsensul unei noi petiții către un monarh care era și rege al Ungariei, indiferent dacă alții au crezut că nu era și petiția s-ar fi adresat numai Împăratului Austriei. Tot pasiviștii au fost constrânși în 1872 de realitatea politică, ce n-a putut fi eludată la infinit, să trateze fără succes cu ministrul-președinte maghiar al regelui Ungariei, în 1872, iar Rațiu și alți pasiviști greco-catolici au tratat cu succes, în 1871, cu ministrul cultelor și învățământului din Pesta, problema menținerii nealterate a autonomiei bisericii române unite față de ingerințele Arhiepiscopiei de Esztergom. Inconsecvențele principale și teoretice au dovedit o dată în plus că în politică nu este bine să umbli numai cu principii și teorii pure sau absolute și trebuie câteodată să ții seama și de realitățile concrete, de practica politică cotidiană.

Pasiviștii au precedat corect atât în 1871, cât și în încercarea sinceră din partea lor de a obține ceva drepturi de la guvernul din Budapesta în 1872, chiar dacă au fost înșelați atât de bine și de ușor, încât nici Lónyay nu s-a așteptat probabil ca manevrele lui să reușească deplin, fapt ce nu l-a scutit ca, din cauza certurilor interne maghiare, să piardă puterea în decembrie 1872. Unii pasiviști cu vederi înguste l-au criticat pe Rațiu, care, deși n-a recunoscut uniunea și competența guvernului ungar asupra Transilvaniei, a fost inconsecvent cu sine însuși și s-a dus în 1871 la un ministru din Pesta.

Rațiu însuși a respins asemenea elucubrații teoretice, le-a numit „cârpe murdare și uzate“ și a avut dreptate, deoarece biserica unită a fost un bastion, un instrument minunat de conștiință, de luptă politică românească: nu puteai să stai cu brațele încrucișate atunci când îi vedeai amenințată autonomia și era nevoie să faci totul, să mergi oriunde, inclusiv în iad dacă trebuia, pentru a o salva. De fapt, pasiviștii uniți au afirmat deschis că, dacă după ce au pierdut autonomia Transilvaniei o vor pierde și pe aceea a bisericii lor, se vor întoarce *in corpore* la ortodoxism. În acești ani, cercurile Vaticanului și ale Nunțului din Viena au sprijinit autonomia Blajului: Esztergomul a fost nevoit să recunoască incompetența de a se amesteca în afacerile lui, realitate acceptată de voie, de nevoie și de guvernul ungar.

De altfel, Barițiu, Rațiu și, din umbră, chiar guvernamentalul Hossu au încercat să se folosească de conflictele interne dintre partidele și forțele politice ungare, în încercările de a ușura situația națiunii române. Procedura și gândirea n-au fost greșite deoarece și alți fruntași – inclusiv activiștii – au reflectat uneori la alianța tactică cu deputații opoziției maghiare și săsești pentru a face cât mai multe și cât mai dese greutatea guvernului, iar Bohățel s-a gândit că dacă s-ar fi generalizat activismul, în anii 1872, deputații ar fi putut manevra între adepții lui Deák și ai lui Tisza, pentru a obține anumite drepturi politice, fie și minore la început. Toate aceste proceduri, gândiri și mentalități politice, ca și acțiunile concrete întreprinse în spiritul lor, trebuie considerate și interpretate ca fiind proprii și aparținând mișcării naționale, deoarece ele – în diversitatea lor – n-au urmărit decât un singur scop unitar și anume acela de a proteja și a afirma interesele politice ale poporului, ființa sa națională.

Desigur, a fost importantă autonomia Transilvaniei și legislația sibiană care au funcționat în favoarea românilor ardeleni între 1860-1865. Doar că fericirea a durat foarte puțin și n-avea șanse să dureze într-un stat străin dușmănos. Deci, din cei 700 de ani de autonomie ardeleană, doar câteva luni în 1848-1849 și 4 ani în timpul lui Schmerling, noțiunea care a exprimat o realitate istorică

a avut un sens pozitiv pentru români. În restul timpului – cu mici excepții – ea a fost o autonomie nobiliar ungurească profund dăunătoare strămoșilor noștri.

Autorul nu se socotește însă îndreptățit să judece sau să condamne tactica pasivistă, atașamentul promotorilor ei, pe deplin explicabil în condițiile de atunci față de autonomia Transilvaniei și legislația sibiană; dimpotrivă, noi subliniem cu tărie faptul că șefii pasiviști au ținut morțiș la Diploma Leopoldină (1691), Sancțiunea Pragmatică (1722), legile din 1744, 1791, programul din mai 1848, legile din 1863, 1864, programul din 1869 de la Miercurea, fiindcă n-aveau altceva. Dreptul etnic n-a fost niciodată acceptat în Imperiu, deoarece a fost incompatibil cu structurile lui. Am arătat, în rândurile de mai sus, împrejurările istorice și politice care au alimentat gândirea și tactica pasivistă decenii de-a rândul și după 1867. Nu dorim să revenim asupra acestui lucru, însă am prefera totuși să reamintim pentru a ne feri de condamnări nejustificate că, deoarece așa au cerut cu obiectivitate factorii timp și progres, pasivismul și autonomia ardeleană au fost înlăturate la 1905 din tactica și programul mișcării.

De fapt, deceniile care au urmat instaurării dualismului au adevărat prezumția că, după ce a căzut autonomia Ardealului, a fost imposibilă reactivarea ei și a evidențiat cu și mai multă tărie utopismul tendinței de a uni celelalte provincii etnico-naționale în jurul fostului Mare Principat. În aceste condiții, a devenit și mai clar ca înainte că toți românii din Ungaria, ale căror programe au fost de nenumărate ori respinse de unguri și de monarhii din Viena, nu-și puteau salva existența națională decât prin dărâmarea structurilor statale străine ostile și prin unirea lor cu România. Aceste teritorii în frunte cu Ardealul trebuia să se desprindă dintr-un stat care a refuzat net federalizarea etnică și să se unească cu România.

Dar dacă este de înțeles de ce Barițiu – după propria-i mărturisire din 1869 – s-a agățat cu mâinile, cu picioarele de factorii amintiți – este mai greu de explicat de ce ~~doctrina~~ istoric

și partea lui componentă numită interpretare au apelat la aceleași principii. Din această cauză poate produce anumite confuzii și neajunsuri destul de grave pentru istoriografia noastră. Comparând starea lucrurilor și prezentând mișcarea și devenirea lor, Barițiu și partida lui și-au propus ca sarcină fundamentală să reactiveze autonomia Transilvaniei, dieta și legile ei din 1863-1864, dar a fost strict necesar ca aceste soluții parțiale să facă loc în program conceptului unitar al ființei naționale indivizibile a tuturor românilor din stat.

Cu alte cuvinte, nu trebuie să se pună accent numai și numai pe mentalitățile și soluțiile pasiviste, pe programele din mai 1848, pe cele ardelene din 1860-1861, cel de la Miercurea din martie 1869, autonomia ardeleană revendicată fără rost în 1881, ci, fără să le diminuăm importanța istorică pentru studiul mișcării naționale, este necesar să prezentăm paralel și gândirea politică activistă și parlamentarismul, direcțiile programatice unitare, înlăturarea soluțiilor și orientărilor parțiale, superioritatea fundamentării teoretice a programului din 1905. Acesta a promulgat și a definit clar și principial pe toți românii din Ungaria, ca formând o individualitate politică unică și indivizibilă ceea ce a permis reflectarea plenară a principiului naționalității și a deschis premisele teoretice unitare și globale în vederea luptei pentru desprinderea și eliberarea tuturor de acest stat și unirea lor cu România.

3. Geneza dualismului și istoriografia contemporană

Istoriografia contemporană trebuie să se despartă definitiv de ideea ce tinde să devină un fetiș că tot ce a existat în Imperiu înainte de 1867 a fost o apă și un pământ. Teoria că toate națiunile din estul Monarhiei atât cea maghiară, cât și cele slave și română, s-au situat la același nivel, au fost la fel de asuprite, părerea că au avut aceleași interese este idealistă și nu corespunde realității istorice. Și aceasta

fiindcă structura orientală a Imperiului n-a fost numai bidimensională sau biliniară, unele instituții aparținând aparatului monarhic, altele celui nobiliar, ci și piramidală.

În secolul al XVIII-lea, în vârful piramidei s-a aflat regele și aparatul monarhic de stat, sub el nobilimea cu dietele, comitatele și tribunalele ei, și jos de tot, adică la bază, sub tron și nobilime, s-au aflat păturile sau clasele sociale nenobile maghiare, slave și române. La începutul secolului al XIX-lea, au survenit mutații structurale fundamentale care au determinat formarea națiunii maghiare în epoca modernă și transformarea nobilimii îndeosebi liberală, dar într-o oarecare măsură și a celei conservatoare din clasa nobiliară în elită națională, în forța politică conducătoare a națiunii maghiare. Acest lucru a însemnat implicit că instrumentele puterii nobiliare care în secolul al XVIII-lea și în cele anterioare au constituit un monopol nobiliar, au devenit încă în prima jumătate a secolului al XIX-lea monopoluri naționale maghiare.

Acum s-a introdus limba maghiară ca limbă oficială în comitate. Dieta, Tabla Regală, Curtea Supremă de Justiție, tribunale etc. s-au încorporat la Ungaria. Introducerea limbii maghiare a fost efectuată fără discernământ, *tale-quala*, atât în unitățile administrative locuite de majorități etnice maghiare, unde fenomenul a avut un caracter progresist, cât și în cel cu majoritate etnice române și slave. Tot înainte de 1848, șefii unguri deschid lupta pentru unirea Ardealului și Croației cu Ungaria.

Cu alte cuvinte, națiunea maghiară a ținut strâns în mâinile ei – prin nobilime – instrumente ale puterii locale deloc neglijabile prin care și-au realizat parțial revendicările și chiar unele pretenții de supremație, încă înainte de 1848. Cei 916 015 români din comitatele Transilvaniei continuau să nu posede reprezentanță națională nici în congregațiile comitatense, nici în dieta Marelui Principat, ceea ce nu era cazul cu cei 368 454 maghiari de acolo; în dietă n-au încăput nici reprezentanții celor 205 635 români din pământul crăiesc, care au fost excluși și din Universitatea săsească sau din adunările scăunale. De asemenea, nici cei 1 211 544 de români din Banat,

Crișana, Maramureș, Partium, nu aveau reprezentanțe naționale în comitatele locuite de ei sau în dieta Ungariei.

Deci, într-o epocă în care apar, la toate popoarele din partea orientală a Monarhiei habsburgice, clase sau pături conducătoare naționale, singurii care au posedat și și-au „naționalizat“ dietele, comitatele, tribunalele, în sensul transformării lor din foruri feudale în foruri naționale, au fost maghiarii. După 1825, structura piramidală a administrației de stat a părții orientale a Monarhiei habsburgice (Tranleithania) s-a menținut cu unele modificări. În vârf a rămas tot tronul cu pârgھیile puterii centrale de stat, sub el națiunea maghiară dirijată de nobilime cu dietele, comitatele și tribunalele sale, și jos de tot, adică sub tron și sub națiunea maghiară și nobilimea ei, s-au aflat slavii și românii.

Maghiarii nenobili din Ungaria și Transilvania au plătit impozite și fīscului habsburgic și comitatelor, dar ei au avut măcar satisfacția că acestea din urmă, împreună cu dietele și deputații lor, au apărut interese maghiare, indiferent că ele au fost îndreptățite sau nu. Contribuabilii slavi și români, rămași în afara barierelor vieții publice și a instituțiilor ei, n-au avut asemenea satisfacții; deși impozitele plătite de ei au intrat tot în două buzunare, unul monarhic și altul nobiliar, n-au fost reprezentați de nimeni, ci au continuat să fie obiectul unei stăpâniri duale.

Cu alte cuvinte, dacă în secolul al XVIII-lea administrația de stat, stăpânirea duală a fost habsburgo-nobiliară exercitată de tron și de o clasă privilegiată, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, ea a devenit habsburgo-nobiliară maghiară, fiind exercitată de tron pe plan central, iar pe plan local de deputații nobili deveniți șefi naționali unguri din diete și congregații, de acei főispáni (comiți supremi), alispáni, (vicecomiți), táblabirő (judecător comitens), főjegyző (notar suprem), szolgabiró (șeful de cerc comitatens).

Practic vorbind, românii și slavii au avut administrație dublă habsburgică și nobiliaro-maghiară locală din comitate sau au fost administrate de Guberniul și Consiliul Locumtenențial, care le-au transmis, în numele suveranului din Viena, instrucțiuni și ordine în

limba maghiară, încă înainte de 1848, așa cum și legislația era dublă, legile fiind votate de dietele ungurești și sancționate de monarhul habsburgic. Acest lucru dovedește îndeajuns că nobilimea, clasa conducătoare a națiunii maghiare, a contribuit concomitent cu aparatul monarhic la administrarea și dubla opresiune a slavilor și românilor și înainte de 1848.

Poziția exactă în care s-a situat națiunea maghiară a fost la mijlocul piramidei, sub tron, dar peste români și slavi și a fost o națiune asuprită în raport cu sistemul metternichian și cu cei aflați în vârful piramidei, dar asupritoare, prin nobilimea ei, cu slavii și românii situați la baza acesteia. Liberalii unguri au orientat programul politic nu în jos, spre o egalitate cu românii și cu slavii, pe care n-au vrut să-i ridice la nivelul lor, ci în sus, spre Viena, pentru ca națiunea maghiară să devină egală cu cea austriacă, regele absolutist să fie transformat într-unul parlamentar și constituțional, ce urma să domnească mai mult decât să guverneze, întrucât guvernarea era rezervată pe seama viitorului guvern din Pesta.

Șefii politici unguri au urmărit să includă în unica națiune maghiară pe toți cetățenii ce locuiau între Carpați și Fiume, pe vastul teritoriu al Ungariei Coroanei Sf. Ștefan, botezat fără temeii stat național maghiar unitar, în acest spațiu revenind, la 5 unguri, 11 nemaghiari, ceea ce a însemnat că statul era poliglot și multinațional. Șefii politici români și slavi au intuit pericolul, au realizat că națiunile lor locuind aici și nu aiurea n-aveau nici o șansă de a-și pune în aplicare propriile lor programe politice, nu puteau să transforme Slovacia, Voivodina, Rutenia, Transilvania în state sau entități naționale autonome slave sau române, întrucât adversarii lor urmăreau să le contopească în așa-zisul stat național maghiar unitar.

Încă de pe acum s-a declanșat, la început pe plan ideologic, politic, dar în 1848 și pe teren militar, o luptă pentru teritorii care s-a rezolvat numai în 1918, în sensul că clasele conducătoare ale națiunilor austriacă și maghiară au făcut totul pentru a-și conserva pe seama lor teritoriile cucerite de propriii lor strămoși, iar conducerile politice ale slavilor și românilor au militat ca să le

elibereze și să le încadreze în state naționale unitare, libere și independente.

Conflictele de idei între slovacul Stur și Kossuth au început înainte de 1848, ca și cele între români și nobilii din Dieta Transilvaniei (1842), cele croato-maghiare etc., ceea ce a însemnat că ele n-au fost create artificial de Camarilă în 1848-1849, când ele au devenit virulente și s-au transpus și pe plan militar în cadrele unor războaie naționale grele și sângeroase.

Liberalii unguri au început încă din anii 1830 să militeze pentru o alianță cu austriecii așa cum a făcut contele Széchényi care a militat ca vienezul să fie vânătorul, iar pestanul gonașul și împreună să salveze Ungaria și Austria istorică și să stăpânească „vânatul“ sau mai precis supușii slavi, români, italieni. Tot din 1841, Deák a afirmat clar că dacă austriecii și ungurii nu vor înlătura conflictele dintre ei și nu se vor împăca, se putea ivi curând pericolul ca ambele lor state istorice să dispară în aceeași zi. Până și Kossuth, deși a adoptat un ton dur față de Viena absolutistă, care l-a persecutat, n-a avut nimic împotriva unei alianțe cu dinastia și cu Austria, dacă acesta ar fi ratificat sincer și loial programul politic maghiar, ceea ce înseamnă că marele conducător nu a fost, ci a devenit cu adevărat antiaustriac doar în toamna lui 1848, când regele și guvernul austriac au negat valabilitatea legilor din martie, mai, iunie, a constituției ungurești din aprilie același an.

Practic vorbind, încă înainte de 1848, tendința principală a orientării politice programatice maghiare a acționat convergent spre o înțelegere și o alianță cu dinastia și cu austriecii, nu cu slavii sau cu românii, fapt constatat cu amărăciune, dar și cu sincer regret, de unii gânditori politici realiști ridicați din rândurile acestora din urmă. Tot ei au înțeles că liberalii unguri au fost liberali din punct de vedere politic și național, numai și numai pentru ei, că au militat pentru a evita ca ungurul să devină cetățean al unei Austrii Mari, dar au acționat concomitent pentru integrarea politică a majorităților etnice slave și română în minoritatea etnică maghiară ceea ce echivala cu a transforma pe slovac, român, sârb, rutean, croat, sloven în cetățean al unei Ungarii Mari.

Șefii politici unguri au recurs practic la un comerț necinstit cu libertăți; ei au fost de acord ca slavii și românii să se bucure de libertatea socială, egalitate civică individuală, dar au manevrat pentru a le răpi libertatea națională, negându-le orice drept național colectiv. Conducătorii slavi și români au ripostat însă prompt și au cerut ca libertatea socială și cetățenească să fie însoțită și de cea națională.

În pofida preferințelor exprimate din mai multe părți pentru o alianță a tuturor popoarelor, baronii, conții, nemeșii unguri liberali din secolul trecut au preferat să fie egali sau să se alieze cu dianstia și cu austriecii împotriva slavilor, românilor și italienilor și nu invers.

Și întrucât tot ce s-a întâmplat înainte de 1848 a influențat 1848-ul, în primăvara aceluși an în Imperiu s-au instaurat doar două guverne, unul la Viena, altul la Pesta, monarhul devenind împărat și rege, constituțional în ambele capitale. N-a mai existat un al treilea guvern la Praga sau în altă parte, pentru ca configurația și structura să semene cu trialismul. Atunci s-a instituit un regim dualist parțial și, din fericire pentru români și slavi, de scurtă durată.

Gânditorii politici ai românilor și slavilor, de talia unor Palacky, Rieger, Axente, Murgu, Antoneli, Rusu, Hurban etc. au afirmat că în primăvara și vara anului 1848 au reușit doar cele două revoluții dualiste – austriacă și maghiară, că legile de atunci i-au dat pe români și slavi pe mâna ungarilor, că popoarele asuprite și desconsiderate au început o luptă politică sau militară antidualistă încă atunci și că, în pofida conflictelor survenite între austrieci și unguri în octombrie 1848 – august 1849, până la urmă tot ei s-au aliat în 1867, pe bazele din 1848, puțin lărgite și perfectate, pentru a corespunde nevoilor și afacerilor comune necesare în vederea conservării Austro-Ungariei.

Aceiași gânditori și luptători politici din trecut au afirmat limpede că neaustriecilor și nemaghiarilor li s-a pregătit atât în 1848, cât și în 1867 statutul de hiloți politici. De aceea a fost necesară analiza evoluției situației politice dintre 1848-1867.

marcată de mersul ascendent de la dualismul parțial și de scurtă durată la cel perfectat și paritar. Excepțiile din 1860-1865 au fost nu numai parțiale, ci și efemere, întrucât pentru români și slavi n-au putut supraviețui, într-un stat cu structuri străine ostile, drepturi și libertăți politice naționale negermane și nemaghiare.

Dualismul austro-ungar din 1867, care a zădărnicit „elvetizarea“ Monarhiei, tocmai fiindcă a fost o structură de stat, nu numai că n-a fost singurul regim de acest fel, a fost produsul unui fenomen ce a evoluat de-a lungul timpului. Să nu uităm că unii gânditori politici au sperat că o Monarhie „elvetizată“ sau federalizată ar fi putut deveni o placă turnantă și un prim pas spre federalizarea întregii Europe. Procesul a fost blocat de liberalii unguri și austrieci, și în 1848 și în 1867, și nu s-a mai putut reveni asupra lui. În acest sens, este clar că liderii nemaghiari și negermani au fost mai „europeni“ decât stăpânii lor politici din Viena și Budapesta.

Doi factori esențiali, stăpânirea duală și compromisurile, au generat diferite forme de dualism de structuri diferite, fără ca aceste noțiuni să fie identice cu dualismul; numai în anumite faze stăpânirea duală a evoluat înspre dualism și doar câteva compromisuri au instituit regimuri de acest fel, dar, oricum, ele au apărut prin fuziunea dintre realitatea istorică aproape permanentă a stăpânirii duale cu compromisul care, în ciclul „tensiune, ciocnire, compromis“, a constituit de mai multe ori faza împăcării între tron și nobilime în secolul al XVIII-lea sau între tron și națiunile austriacă și maghiară conduse de clasele lor burghezo-moșierești în secolul al XIX-lea.

Astfel, compromisul parțial din 1711 n-a făcut altceva decât să limiteze regimul monarhic absolutist între 1711-1740, tot așa cum cele din 1791, 1805, 1825 au limitat regimul absolutist între 1763-1847. Aceste compromisuri au salvat și au restabilit instrumentele puterii locale nobiliare (diete, comitate, tribunale inferioare, superioare), stăpânirea duală, prin limitarea absolutismului care n-a însemnat însă și răsturnarea lui.

În consecință, regimurile monarhice absolutiste limitate au fost compatibile cu dominația locală a nobilimii maghiare, ceea ce a însemnat că cele două realități nu se excludeau și coexistau, pe de o parte, iar stăpânirea duală n-a fost identică cu dualismul, ci s-a dovedit a fi viabilă și valabilă și în absolutismul slăbit, pe de alta. În secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, stăpânirea duală, fie ea habsburgo-nobiliară sau habsburgo-nobiliară maghiară, a fost aproape o permanență cu excepția anilor 1780-1789 și 1851-1859 când regimurile absolutiste sau neoabsolutiste imperiale au fost nelimitate și au impus structuri liniare și unidimensionale în stat. Dar și aceste două regimuri efemere și de scurtă durată au avut naturi și structuri diferite din punct de vedere social-economic și politic.

În anumite condiții interne și internaționale specifice, compromisul din 1740 a instituit un dualism incipient și embrionar de natură monarho-feudală, iar cele din 1848 și 1867, două regimuri dualiste austro-ungare, primul parțial și de scurtă durată, al doilea perfectat și paritar, care a fost însă și ultimul regim de acest fel din istoria Imperiului. Analiza genezei dualismului nu este lipsită de importanță, deoarece prin ea se evidențiază în toată amploarea și complexitatea lor conflictele dintre mișcările naționale și administrațiile și structurile asupra lor străine, eforturile de a rezista cu orice preț germanizării sau maghiarizării și nu în ultimă instanță se poate dovedi clar și limpede că organizarea de stat, cea administrativă, juridică, legislativă a fost astfel croită ca să-i favorizeze pe cei ce au avut șefi puternici, fenomen ce explică de ce în secolul al XVIII-lea doar tronul și nobilii, iar în secolul al XIX-lea numai tronul, ungurii și austriecii, s-au putut reconcilia pentru a-și aranja interesele naționale și politice exclusiviste și reacționare în raport cu nemaghiarii și neaustriecii de la care au răpit până și puținele drepturi, libertăți parțiale și firimituri acordate în fazele anterioare compromisului din 1867, când stăpânii se certaseră în timpul momentelor de tensiune.

Lucrurile trebuie reconstituite așa cum au fost, deoarece, cei ce au nutrit o clipă speranța că era posibil ca în Monarhie să persiste și

legile care le-au recunoscut limba și naționalitatea, au suferit crunte deziluzii, acestea întărind de fapt în mod gradual convingerea că pentru ei nu există libertate națională decât în frontierele și cadrele unor state proprii, unitare, libere și independente. Dar pentru românii din 1848, 1860, 1863-1864, 1867, 1881 etc., unitatea națională era doar un vis, un deziderat sau un secret și nu o realitate politică și de aceea până în 1918, când s-a produs transformarea visului în realitate, ei au trăit, au luptat, au suferit, dar au supraviețuit, ca entitate națională conștientă și combatantă în cadrele unor frontiere și state străine împilatoare și ostile.

Ca încheiere la această încercare de sinteză exprimăm câteva gânduri asupra finalizării luptei pentru libertate și unitate națională a tuturor românilor.

În epoca modernă când s-a manifestat procesul de formare și afirmare continuă a forței, vitalității și mobilismului politic al națiunii române în lupta sa complexă pentru conservarea ființei, limbii și naționalității împotriva maghiarizării, rusificării, germanizării, statul român, România Mică, realizat în 1859, trebuia în mod obiectiv să-și realizeze destinul istoric de a deveni România Mare, statul tuturor românilor. Garanția existenței și evoluției României princiare autonome și mai apoi regale și independente a fost indisolubil și dialectic legată de soarta românilor asuprași din zona estică (Bucovina, Basarabia, Dobrogea) și vestică (Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș).

Germanizarea sau rusificarea milioanele de români bucovineni și basarabeni sau maghiarizarea celorlalte milioane de români transilvăneni la estul și vestul frontierelor miciei României, ar fi aruncat în convulsii și ar fi slăbit substanțial perspectivele de existență, securitate și afirmare internațională a statului român. Iar pe de altă parte, menținerea ființei naționale a celor asuprași, desconsiderați și persecutați de statele străine dușmănoase elementului românesc, n-ar fi fost posibilă fără sprijinul material, moral, diplomatic, cultural și spiritual, al guvernelor, ministerelor, Academiei din București al Universităților și Bisericii autocefale din România.

În fond, aici avem de-a face cu continuarea operei benefice și multisekulare, devenite o permanență, a colaborării tuturor românilor. Dar în epoca modernă, ea s-a făcut cu mentalități, structuri și posibilități specifice ei și de aceea fenomenele au fost mult mai rapide și mai intense decât în trecut. Micul Regat liber și independent, Dinastia, guvernul, armata și diplomația română erau înzestrate cu posibilități mai mari, dar tocmai din acest motiv au avut și responsabilități pe măsură. Deci, România Mică a fost destinată să fie „Piemontul” întregii națiuni române în lupta pentru edificarea statului unitar tot așa cum acesta a condus formarea statului tuturor italianilor, iar Prusia, Serbia, Grecia au jucat același rol în făurirea unității germane, a slavilor de sud și a grecilor, realizată de unii în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, iar de alții, până la 1918. În aceste procese profund democratice și înnoitoare s-au îmbinat armonios acțiunile revoluționare, de jos, inițiate de masele asuprite cu războaiele tot atât de juste și de democratice de întregire națională, inițiate și susținute la nivelul de sus de guvernele și armatele naționale menționate anterior.

Intrarea României în război a avut un caracter progresist deoarece a declanșat, între 1916-1918, Războiul de întregire și de eliberare națională. Acesta a fost revitalizat însă în 1919, când tot armata română respinge atacurile bolșevice ungurești și rusești împotriva Transilvaniei și Basarabiei, apărând, implicit pe teren, hotărârile adoptate în 1918 de Sfatul Țării de la Chișinău și Marea Adunare de la Alba Iulia. Început în 1916, procesul făuririi statului unitar este completat prin acțiunile revoluționare bazate pe principiul autodeterminării naționale, aplicat în 1918 în Basarabia, Bucovina, Transilvania. Într-o a treia etapă, procesul este întărit din nou în 1919 prin acțiunile protectoare de apărare ale armatei române. (Vezi Dumitru Suci, *From the Union of the Principalities to the creation of Greater Romania. 1859-1918*, Center for Transylvanian Studies. The Romanian Cultural Foundation, Cluj-Napoca, 1993; Idem, *Monarhia și făurirea României Mari 1866-1918*, București, 1997.)

Indice de nume (Personalități istorice)

A

- Alduleana, Ioan** (1821-1871), 51
- Alecsandri, Vasile** (1821-1890), poet, diplomat și om politic, ministru în timpul lui Cuza. Mai târziu a susținut pe Carol I, membru al Academiei Române, laureat al „Societății pentru studiul limbilor romanice” de la Montpellier, 87
- Alexandrescu, Grigore** (1812-1885), scriitor, fabulist, ministru interimar în timpul lui Cuza, membru al Comisiei de la Focșani, 87
- Alexandru I** (1801-1825), țar al Rusiei, 38
- Andrássy, Gyula** (1823-1890), ministru-președinte al Ungariei între 1867-1871, ministru de Externe al Austro-Ungariei între 1871-1879, 25, 43, 44, 56, 71, 88, 97, 100, 109, 113, 128, 129, 139, 140, 157, 161, 168, 186, 222, 223, 243, 262, 272, 289, 472
- Andreica, Mihai** (1827-1902), tribun și prefect, numit de lăncu în locul lui Buleanu, pentru vitejia demonstrată în luptele cu trupele maghiare 279
- Angyal, judecător** la Curtea Supremă Regală de Justiție, 102
- Antoneli, Ioan** (1821-1888), vicar unit, canonic, Director al Gimnaziului din

Blaj, membru al Comitetului Central al Partidului Național Român, viceprefect al lui Axente Sever în 1848-1849, 34, 80, 86, 196, 197, 209, 226, 261, 262, 279, 304, 326, 370, 407, 499

Apor, Károly (1815-1885), baron, Președintele Tablei Regale din Târgu Mureș, 273, 274, 279, 286, 419

Appónyi, György (1808-1899), conte, om politic ungar, conservator, cancelar atlic al Ungariei, 512, 538

Arcoși, Ioan, jurist, lider național, 26

Arseni, român șcheian, 134

Auersperg, Anton Alexander (1821-1885), conte, prim-ministru al Austriei între 1871-1879, 299

Auguss, 512

Axente, Sever (1821-1906), prefect, membru al Comitetului Central al Partidului Național Român, 34, 200, 219, 221, 225, 226, 227, 278, 279, 326, 370, 389, 390, 402, 404, 405, 464, 466, 481, 499, 536

B

Babeș, Vincențiu (1821-1907), jurist, publicist, redactor, membru al Academiei Române, 34, 90, 138, 140, 147, 153, 154, 165, 169, 178,

- 184, 190, 278, 285, 365, 380, 441, 464, 477, 478, 480, 499, 500
- Bach, Alexander von** (1813-1884), baron, ministru de justiție și de interne, 27, 187
- Bakunin, Mihail Alexandrovici** (1814-1876), nobil rus, revoluționar, anarhist, 23
- Baldi, Lazăr**, 462
- Balint, Carolina**, soția lui Simion, 476
- Balint, Simion** (1810-1880), prefect, membru al Comitetului Central al Partidului Național Român, 219, 226, 227, 278, 279, 306, 370, 536
- Balomiri, Ioan**, deputat, 51, 52, 53, 54, 55, 70, 107, 146, 154, 158, 169, 307
- Balomiri, Simion**, deputat, 75, 147, 158, 169
- Banffy, Albert**, conte, 272
- Barbă Mare**, vezi Șaguna
- Barbu, Nicolae**, 323, 342, 343, 351
- Bardoș, Iuliu**, funcționar superior, român guvernamental, 90, 224, 243, 250
- Barha, S.**, 342, 343
- Baritiu, George** (1812-1893), istoric, publicist, membru al Comitetului Central al Partidului Național Român, membru al Academiei Române, 52, 58, 61, 69, 71, 72, 73, 79, 80, 81, 84, 85, 90, 95, 103, 104, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 127, 128, 129, 130, 133, 162, 198, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 208, 211, 213, 214, 215, 217, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 236, 238, 240, 241, 244, 245, 253, 255, 261, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 272, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 283, 293, 294, 295, 296, 326, 327, 328, 329, 363, 364, 365, 369, 370, 371, 372, 374, 375, 376, 379, 380, 383, 391, 392, 393, 398, 399, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 418, 419, 420, 421, 423, 424, 425, 426, 429, 430, 431, 432, 434, 436, 437, 440, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 462, 463, 464, 465, 466, 469, 476, 477, 478, 480, 481, 499, 500, 520, 521, 522, 523, 527, 536, 542
- Batthányi, Lajos**, 109
- Bădilă, Ioana**, fiica lui Dimitrie Moldovan, 476
- Bădilă, Petru**, 308
- Bălcescu, Nicolae** (1819-1852), istoric, revoluționar român, 25
- Bărnăuțiu, Simion** (1808-1864), jurist, profesor la Blaj, vicepreședinte al Comitetului Național Român de Pacificațiune, membru al Delegației către Monarh, și-a luat doctoratul în drept la Padova unde și-a completat studiile cu bani proveniți din fondul ramonțian, profesor universitar la Iași, frate cu bunica lui Iuliu Maniu, publicist. Unele scrieri i-au apărut postum sub îngrijirea profesorului Petru Suci. transilvănean stabilit la Iași, 149, 293, 375
- Belcredi**, 43
- Bem, Iosif** (1791(!)-1794/5(!)-1850), general polon în slujba Ungariei, nobil născut în Cracovia. A luptat și contra rușilor în 1830/1, 275
- Benedek**, deputat, 199, 261
- Berciu, I.**, 320
- Berzenczey, László** (1820-1884), deputat, lider independist, originar din Cluj, l-a însoțit pe Kossuth în exil. Călător vestit în epocă în căutarea locurilor strămoșilor ungarilor, 125, 126, 173, 178
- Bethlen, János** (1811-1879), conte, deputat, a activat și în secuime, 174, 178
- Bethlen Sándor**, conte, deputat, 257, 258

- Beust**, 42, 43, 44
- Binder, Michael**, deputat sas, autonomist, 71, 152, 175, 187
- Biro Miklós**, referent la Curtea Regală Supremă de Justiție a Ungariei, 102
- Blasianu, Octaviu**, student, 475
- Bădilă, Ioan**, 215
- Boer, Ioan** (1834-1867), deputat, român guvernamental și unionist, 51
- Boer, Carol**, comite suprem, 374
- Boerescu, Vasile** (1830-1883), jurist, om de stat român, liberal, apoi conservator, 296
- Boeriu**, 279
- Bohățel, Alexandru** (1816-1897), jurist, român nobil, deputat în Dieta din Cluj și din Pesta din 1848/9 când și-a folosit poziția pentru a scăpa pe unii români de la execuțiile ungurești. A dorit să condiționeze uniunea Transilvaniei cu Ungaria de decretarea națiunii române ca națiune politică egal îndreptățită cu cea ungară dar, sub presiunea ungarilor din Cluj care au strigat „unio vogy halál” (uniune sau moarte), a votat uniunea fără condiții, alături de Ioan Lemeni și Constantin Papfalvi. A fost deputat la Sibiu, Cluj și Pesta, a apărat cu succes drepturile economice și sociale ale grănicerilor, căpitan suprem, a sprijinit cultura română și Gimnaziul din Năsăud, Director al Băncii Economul din Cluj, 50, 51, 92, 93, 96, 100, 129, 131, 132, 146, 147, 148, 149, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 176, 186, 243, 342, 343, 352, 353, 354, 364
- Boiu, Zaharia** (1834-1903), protopop ortodox, scriitor, redactor al „Transilvaniei”, membru corespondent al Academiei Române din 1877, 342, 467
- Bolintineanu**, 243, 250
- Bolliac, Cezar** (1813-1880), istoric, scriitor revoluționar român, 25
- Bologa, Jacob** (1817-1888), jurist, notar al Marii Adunări Naționale de la Blaj din mai 1848, consilier la Tribunalul și Curtea de Apel a Transilvaniei între 1853-1858, protonotar al Tablei Regale de la Târgu Mureș, consilier gubernial și aulic, judecător la Tribunalul Suprem al Transilvaniei, în 1864 decorat cu Coroana de Fier, clasa a III-a, deputat, președinte și vicepreședinte al Astei, membru în Comitetul Național Permanent și în Comitetul Central al Partidului Național Român, 69, 70, 77, 87, 89, 90, 101, 103, 104, 112, 113, 133, 186, 190, 201, 202, 203, 206, 207, 213, 215, 217, 226, 235, 240, 277, 279, 280, 281, 282, 287, 288, 292, 314, 370, 391, 392, 396, 397, 398, 457, 466, 467
- Bonjs Samuel** (1810-1879), deputat, fost secretar de stat, lider de centru-stânga după 1861, 139, 153, 177
- Borcia, Ioan**, publicist, redactor, 300, 315, 341, 342, 343, 387, 388, 426, 446, 466, 497, 520
- Borlea, Sigismund**, 153, 154, 169, 177, 285
- Bömches, Friedrich** (1805-1866), lider sas guvernamental, judecător la Curtea Regală Supremă de Justiție a Ungariei, 71, 102
- Böszörményi, László** (1824-1869), redactor, deputat, lider independist, 140
- Botezan, Ioan**, 284, 332
- Bozoceanu**, 480
- Brătianu, D.**, 30
- Brătianu, Ion** (1821-1891), om de stat român, liberal, prim-ministru între

1876-1888, 144, 180, 196, 232, 251,
262, 292, 295, 466, 467

Brote, A., 467

Brote, Oprea, 81

Brote, P., primar, 467

Buhă-Țiel, vezi Bohățel

Bujánovité, Sándor, 117

Bunea, Isidor, 360

Butean, Vasile, 285

Buticescu-Ranta, Vasile (1842-1922),
jurist, lider național, scriitor, 87, 88

C

Candiano Popescu, Alexandru
(1841-1901), general, fost republican
în 1870, apoi partizan convins al lui
Carol I. al cărui aghiotant a fost, s-a
distins în luptele de la Grivița în
1877, a fost arestat de autoritățile
ungare în 1867 și expulzat pe motiv
că era agitator daco-român și
îndemna la revoltă pe românii din
Transilvania, 293, 294

Carol I. Hohenzollern (1839-1914),
Principe (1866-1878), Alteță regală
(1878-1881), Rege (1881-1914) al
României, 476

Castelar, I. Ripoli, Emilio (1823-
1899), om politic spaniol, istoric,
filosof, publicist, republican și
radical, 149, 186

Catargiu, Lascăr (1823-1900), om de
stat român, prim-ministru în 1866,
între 1871-1876, 1889, 1890-1895,
senator, a fost și membru al
Divanului ad-hoc din Moldova în
1857, a participat la răsturnarea lui
Cuza în 1866, 296

Cernovici, P. 186

Cepeșiu, Iosif, pretor, 80

Chifa, G., 462

Ciato, Ludvig, 479

Cipariu, Timotei (1805-1887), canonic,
literat, membru al Delegației Naționale
la Monarh, Director al Gimnaziului
din Blaj, membru al Academiei
Române, 293, 303

Ciugudean, Nicolae, 195

Ciurcu, Nicolae, maestru de poștă, 80,
473

Ciupe, Ladislau, membru al Delegației
Naționale de la Viena în 1849-1850,
26

Ciurea, Aurelia B., 476

Cîrlea, Eufrosina, 475, 476

Codru-Drăgușianu, Ioan, (1823-1884),
autorul Peregrinului transilvănean,
om de mare cultură, călător prin
Germania, Anglia, Franța, Elveția,
Rusia, prooccidental și adept al
aplicării în Orientul Europei a
modelelor politice și economice din
vestul continentului, 80, 209, 301,
342, 343

Connel, 485

Cosma, Maria, soția lui Partenie, 476

Cosma, Partenie (1837-1914), jurist,
deputat, primul președinte al
Societății studentești „Petru Maior”
din Budapesta, a avut rol major în
dezvoltarea Băncii Albina, a susținut
Astra și Biserica Română Ortodoxă,
456

Costache, 295, 456

Costescu, Emil (sau Costinescu !?)
(1844-1918?), om de stat român,
liberal, deputat, ministru de finanțe,
293

Cotruțiu, 466

Coșeriu, Ioan, 370

Crăciunescu, 223

Cristea, Nicolae (1834-1902), teolog,
profesor, redactor la „Telegraful
Român”, președinte al Societății
din Sibiu, condamnat în 1894,

publicist, 224, 250, 467
Crișan, Iosif, 350
Csany László (1790-1849), comisar guvernamental în Ardeal la 1848/9. a ordonat executarea multor români, prins de ruși a fost dat austrieților care l-au spânzurat în 10 octombrie, 84
Császár Bálint, deputat ungar, 234, 262
Csengery Imre (1819-1885), deputat, înalt funcționar de stat, fost notar comitatens în Bihor, 178, 179
Cserey, 435
Csergedi, funcționar, român guvernamental, 90
Csernátoni Lajos (1823-1901), deputat, redactor la „15 Martie”, fost secretar al lui Kossuth, independist, apoi face fuziune cu Tisza Kálmán, 146
Czartoryski Adam (1770-1861), prinț polonez, șeful emigrației polone, 15, 25, 38, 39, 243

D

Deac, Ioan, 307
Deák Ferenc (1803-1876), șeful liberalilor unguri după Széchenyi, om de stat, ministru în 1848, artizanul principal al dualismului, a obținut prin tratative reactivarea legilor din martie-iunie 1848 în 1867, supranumit „a haza bölöse” (înțeleptul patriei), 14, 15, 47, 58, 59, 60, 81, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 109, 130, 132, 153, 154, 155, 156, 162, 164, 165, 179, 184, 186, 207, 210, 246, 354, 400, 419, 427, 442, 457, 485, 513, 540, 546
Densușianu, Aron, 221, 222, 224, 225, 226, 253, 279, 283, 285, 304, 325, 362, 462, 463, 464, 465, 523
Densușianu, D., lider național, 196
Densușianu, Nicolae (1846-1911), istoric, frate cu Aron, stabilit la București în 1877, membru corespondent al Academiei Române, 465
Desprez, Hippolite (1819-?), democrat și publicist francez, filoromân, 24
Desseanu Popovici, Ioan (1831-1892), jurist, român de origine nobilă, fondator și conducător al „Asociației naționale orădene pentru cultura poporului român”, a impus respectarea limbii române în comitatul Aradului, a organizat temeinic organizația locală a Partidului Național Român, deputat, 153, 154, 169, 172, 184, 186, 296, 464
Dimitrievici, Miloș (1824-), jurist, deputat, primar al Novisadului, 153, 154
Dinelli, A., om de afaceri în România, 292
Dobo, Mihail, lider național, 402
Dobrjanski, Adolf, deputat rutean, conducător național, 57, 138, 140, 153, 154, 169
Doda, Traian (1822-1895), general în armata cezaro-regală a Austro-Ungariei, deputat în Parlamentul Ungar între 1874-1887, acuză guvernului Ungariei pentru politica lui față de români, este condamnat la 2 ani închisoare și 1 000 florini amendă, dar Francisc Iosif I, deși Rege constituțional și aliat al ungarilor, l-a grațiat deoarece n-a suportat ideea ca unul din generalii săi de talent să facă închisoare, fie ca chiar maghiară. A fost Președintele Comunității de avere a grănicerilor din Caransebeș. A sprijinit material și moral mișcarea națională și învățământul confesional

- considerând mereu că problema românească era pentru el și o chestiune de onoare personală, 385, 464, 477, 478
- Domokos**, 102
- Domșa, George**, lider național, 408
- Donici, Al.** (1806-1866), fabulist român originar din Basarabia, ofițer în armata rusă de unde a demisionat deoarece a realizat că-și uită limba maternă. A trecut în Moldova, a colaborat cu Negruzzi, traducător din La Fontaine, Pușkin și Antioh Cantemir, 292
- Dorgo, Gabriei**, comisar și funcționar la Locotenența generală a Transilvaniei, lider național, a reușit pentru moment să impună respectarea limbii române în administrația locală imediat după revoluția din 1848/9, 274
- Dragoș, I.**, 475
- Drăghici, Meletie**, protopop ortodox, 478
- Drăgescu, Ioachim G.** (1844-1915), medic, doctor în medicină în Italia în 1872, medic în Războiul de Independență din 1877/8, a activat în Dobrogea și Dolj, s-a interesat și de soarta macedo-românilor, fervent militant național, i-a înfierat aspru pe asupritorii poporului român de oriunde, 241, 334
- Drob, Vasile**, țaran proprietar, 81
- Drotleff, Thomas**, 153
- Dunca**, român sătmărean, 134
- Dunca, Paul de Sajó** (1800-1888), jurist, consilier gubernial, deputat în Senatul imperial, deputat dietal, membru fondator al Astrei și membru al Comitetului ei Central, unul dintre întemeietorii Băncii Albia, 292, 341, 342, 343, 351, 352, 426, 443
- Elecheșiu, Grigore**, protopop unit al Albei Iulii, 309
- Elisabeta** (1843-1915), Principesă (1866-1881) și Regină (1881-1914) a României, 476
- Elisabeta, Împărăteasă** – Regină a Austro-Ungariei, 43
- Eminescu, Mihail** (1850-1889), poet de geniu, dar și autor al unor valoroase scrieri politice cu semnificații adânci și de durată, redactor, conservator-junimist, 313
- Epureanu**, 296
- Eötvös Jozséf** (1813-1871), baron, om de stat ungar, ministru Cultelor și Instrucțiunii, liberal, colaborator de elită a lui Deák, publicist de valoare, 33, 44, 48, 56, 109, 114, 149, 152, 168, 186, 419
- Erdelyi, Vasile** (1796-1862), baron, episcop unit de Oradea, a militat pentru înființarea Mitropoliei Române Unite în 1853/4 și a episcopilor de Lugoj și Gherla, mecenat, consilier de stat, decorat cu Crucea de Cavaler al Ordinului Sf. Ștefan, 28

- Faur, Ioan**, 185
- Făgărașiu, Georgiu**, pretor, 80
- Făgărașu, Petru**, învățător, 82
- Fekete-Negruiu, Ioan** (1817-1888), canonic și profesor la Blaj, inițial între 1847-1862, protopop unit al Clujului și profesor de limba și literatura română a Gimnaziului maghiar din Cluj, director al Institutului preparandial și al școlilor normale din Blaj, inspector al

- școlilor confesionale unite din Arhidieceza greco-catolică, deputat la Dieta Transilvaniei și Senatul imperial din Viena între 1863-1865, autor de opere didactice și de gramatică, lider național. 303, 388
- Fekete, Samuel**, judecător la tribunalul suprem al Transilvaniei, 101
- Festetics György** (1815-1879), conte ungar, comite suprem, deputat, ministru de legătură cu Regele, 44, 168, 186
- Filip, Ana**, 475
- Földváry János**, 376
- Francisc I** (1830-1916), proclamat Împărat la 2 decembrie 1848, din 1867 Împărat și Rege al Austro-Ungariei, 42, 44, 97, 101, 109, 218, 400, 422, 457, 466, 512
- Frâncu, Amos** (1829-1891), jurist, tribun, protonotar și vicecomite în Zarand, a fost inițiatorul ideii înființării Gimnaziului din Brad, pe care l-a sprijinit material, jude regal la Baia de Criș, apoi judecător la Tribunalul din Miskolc, decorat cu Crucea de Aur pentru merite și cu o decorație rusă, 134
- Frâncu, Teofil** (-1903), scriitor, colaborator al lui G. Candrea la lucrările „Rotacismul la Moși și Istrienii” și „Românii din Munții Apuseni” (Moșii) în 1888, 459
- Frențiu**, 134
- G**
- Gabler, Wilhelm**, conducător național ceh, 27
- Gaetan, Nicolae**, jurist, lider național, magistrat la Tabla Regală, membru în Comitetul Central al Partidului Național Român, 226, 276, 279, 291, 316, 317, 318, 331, 407, 464, 481
- Gaj, Ljudevit** (1809-1872), jurist, scriitor, fondatorul limbii croate moderne literare, conducător național al croaților, printre altele a scris importanta lucrare „Croația n-a fost încă nimicită”, a întemeiat ziarele „Novine hrvatske” și „Danica”, tipografia națională în 1839, s-a opus centralismului maghiar de stat, a avut un rol mare în numirea lui Jellačić ca ban, în Dieta croată și în congresele naționale, 499
- Gajzago Salamon** (1830-1898), jurist, publicist, notar comitatens al Gherlei, deputat, notar și vicepreședinte al Camerei Deputaților, Președinte al Camerei de Conturi, spre bătrânețe a intrat în Camera Magnaților ca membru ereditar, în tinerețe l-a servit pe Széchenyi István și a luptat în armata ungară în 1848/9 sub comanda lui Zrinyi, consilier intim regal, 168
- Gál János** (!-1891), judecător, vicepreședinte al Tablei Regale, referent la Curtea Regală Supremă de Justiție a Ungariei, deputat, 102, 272
- Gall, Ioan**, lider național, 290, 306, 350
- Galu, Ana**, 475
- Garasanin, Iliya** (1812-1874), om de stat sârb, prim-ministru al Serbiei în 1852/3 și 1861-1867, 21
- Ghica, Dimitrie** (1816-1897), fiul principelui Moldovei Grigore Ghica, partizan al Unirii, al statului constituțional sub o dinastie europeană suverană, ministru sub Cuza, ministru și ministru-președinte sub Carol I, Președinte al Camerei și Senatului, 296

Ghica, Dimitrie Grigore, 473

Ghica, Ion (1818-1897), a studiat la Paris ingineria și matematica, profesor, economist, om politic, diplomat, guvernator al Insulei Samos între 1854-1859, ministru, ministru-președinte, ministru-plenipotențiar la Londra sub Cuza și Carol I, Director General al Teatrelor, membru al Academiei Române, a avut un rol important în revoluție, în Unirea Principatelor, aducerea lui Carol I și consolidarea statului modern, a posedat un veritabil spirit științific și critic în scrierile sale economice, politice, geografice, a avut o gândire clară, instruită, echilibrată, realistă și lipsită de sentimentalisme ieftine și inutile 29, 297

Gojdu, Emanuil (1802-1870), jurist, mare mecenat român, comite suprem de Caraș, deputat în Camera Deputaților și a Magnaților, judecător la Curtea Regală Supremă de Justiție a Ungariei, din uriașa lui fundațiune au studiat numeroși tineri români, guvernamental, prieten cu Deák, a cerut mereu mai mult respect politic față de națiunea română, 147

Goldiș, Vasile (1861-1934), fruntaș al Partidului Național Român din Transilvania, deputat, publicist, cu rol important în 1918, membru al Consiliului Dirigent, ministru în guvernul Brătianu (1918) și Averescu (1926), cu rol important în încheierea Concordatului cu Vaticanul, în 1925 este ales președintele Astei, 380

Golescu, Nicolae (1810-1878), om politic român, general, liberal radical, revoluționar, prefect de poliție, ministru de Interne sub Bibescu, membru al Locotenenței Domnești

în 1848, în exil la Paris până în 1857, ministru de Interne și de Război sub Cuza, apoi adept al principelui străin – pe care l-a dorit, de altfel, și Cuza pentru protejarea statului modern – membru al Locotenenței Domnești din 1866, ministru-președinte în 1868, 29, 296

Gorove István (1819-1881), om de stat ungar, deputat, a călătorit și în Europa Occidentală și înainte de 1848, iar după înfrângerea Ungariei a trăit în exil până în 1861, s-a atașat de Deák și în 1867 a fost ministru al Comerțului și Industriei, apoi ministru comun al Comerțului Austro-Ungariei în 1870, membru al Academiei Maghiare, 44, 56, 114, 168, 186, 239

Gött. I., 473

Gremoiu, Daniel, notar suprem, 80

Grideanu, Matei Pop (1820-!), jurist, deputat la Pesta și Debrețin în 1848/9, secretar gubernial în 1861, judecător la Tabla Regală din Târgu Mureș, deputat regalist la Dieta din Cluj, deputat în Dieta de Încoronare de la Pesta (1865-1868), președinte de onoare al Camerei Avocaților din Târgu Mureș, 97, 117, 118, 132, 139, 147, 153, 156, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 185, 186, 243, 364

Grigr, 414

Gul, deputat sas, autonomist, 71

H

Haller, 540

Hallóck, Jakab, 323

Hania, Ioan, protopop ortodox al Sibiului, lider național, secretar al Astei, membru în Comitetul Central al Partidului Național Român, 86.

- 89, 134, 142, 202, 203, 206, 207, 213, 215, 225, 226, 227, 228, 279, 288, 289, 291, 292, 300, 314, 315, 324, 370, 391, 467
- Hania, Maria**, soția lui Ioan, 476
- Harșianu, N.**, lider național, 302
- Hasner, Leopold** (1818-1891), om de stat austriac, liberal, Președintele Reichrathului Central de la Viena în regimul Rainer-Schmerling, apoi ministru al Instrucțiunii, 72
- Herlea**, 350
- Hertz**, om de afaceri, 292
- Hodoș, Iosif** (1829-1880), jurist, și-a luat doctoratul în Drept la Padova unde a studiat cu banii proveniți din fondul ramontian în 1854, în revoluția din 1848/9 a fost secretar al Marii Adunări Naționale de la Blaj, viceprefect, vicecomitele Zarandului în 1861, secretar II al Astei, publicist remarcabil și talentat, deputat, membru al Academiei Române, a tradus din scrierile lui Dimitrie Cantemir, a scris despre dreptul natural și despre istoria dreptului roman, 61, 70, 73, 74, 75, 77, 95, 138, 139, 147, 153, 156, 160, 165, 166, 167, 169, 173, 185, 276, 278, 279, 280, 281, 282, 285, 290, 296, 324, 331, 368, 369, 370, 371, 372, 374, 376, 377, 379, 380, 382, 383, 402, 405, 406, 407, 409, 459, 466, 482
- Hohenwart, Karl Sigismund** (1824-1898), conte, om de stat austriac, liberal, ministru-președinte al Austriei în 1871, a militat pentru o mai largă autonomie a țărilor ereditare și a Regatului Boemiei, căruia i-a recunoscut dreptul istoric de stat izvorât din legitimismul Coroanei Sfântului Venceslav (inclusiv pentru Moravia și Silezia), dar centraliștii austrieci și Andrassy, care s-au temut ca dualismul să nu devină trialism axat pe triumful Viena, Pesta, Praga sau chiar ca trialismul să nu evolueze spre federalism, au provocat căderea lui Hohenwart, deputat, Președintele Curții Supreme de Conturi, a condus grupul parlamentar clerical al slovenilor, cehilor și germanilor, l-a sprijinit mult pe Taafé, 298, 419
- Horsia, Augustin** lider național, 219, 227, 280, 370, 402, 404, 405
- Horváth, Boldizsár** (1822-1898), om de stat ungar, deputat, liberal, a făcut pușcărie austriacă în 1849 dar a prins amnistia din 1850, avocat, partizan al lui Deák, ministru al Justiției în cabinetul Andrassy, 44, 56, 101, 114, 117, 118, 120, 122, 125, 137, 153, 164, 165, 168, 186, 370
- Hossu-Longin, Francisc**, bibliotecarul Societății tineretului studios român din Cluj, publicist, lider național, 86, 87, 88
- Hossu, Iosif de Kis-Nyires și Restolcz** (1825-1897), în tinerețe profesor la Blaj, apoi funcționar de stat, deputat guvernamental, consilier de secție la Ministerul de Interne, vicepreședinte al Înaltei Curți de Conturi, decorat cu Ordinul Coroana de Fier, clasa a II-a, a sprijinit activitatea Astei, a fost membru și președinte al Fondului de teatru român și membru în Directoriul pentru administrarea fondurilor șulațiane, 50, 51, 55, 77, 116, 154, 165, 217, 219, 220, 221, 224, 227, 229, 235, 236, 243, 250, 303, 419, 455, 456, 540
- Hurban, Iosif Miloslav** (1817-1888), scriitor, conducător național remarcabil al slovacilor, a editat printre altele almanahul Nitra, s-a opus vehement în 1848/9 și după aceea centralismului

maghiar de stat, 33, 290, 324, 419, 499, 547

I

Iancu, Avram (1824-1872), jurist, prefect, supranumit Craiul Munților, membru al Delegației Naționale de la Viena, membru al Comitetului Național Român, a transformat în anii luptelor cu ungurii Munții Apuseni ai Transilvaniei într-o mică, dar inexpugnabilă, țară româncască, a refuzat decorația imperială pe motiv că programele politice românești n-au prins viață și nu s-a prezentat în fața Monarhului nici în 1852 când se îmbolnăvește psihic, și-a testat banii primiți de la Monarh pentru învățământul românesc, 144, 536

Ilieșu, Maria, doamnă româncă din Cluj, 474

Ioan, George, lider național, 214, 226

Ioanovici, Georgiu de Duleu și Valea Mare (1821-1909), jurist, mare proprietar, deputat în Dieta Ungariei de la Pojon din 1847/8, după 1849 este în exil unde a întreținut probabil legături cu Loja Orientală francmasonică, ales din nou deputat în 1865, guvernamental, secretar de stat la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii sub Eötvös pentru Biserica Ortodoxă Română, a contribuit la elaborarea Statutului ei autonom și la aprobarea lui de către guvern, membru al Academiei Maghiare, 146, 185

Lordășeanu, Popa, lider național local, 323

Iosif al II-lea, Habsburg de, (1780-1790), Împărat al Austriei și Rege

contestat al Ungariei, 152, 175

Irányi Dániel (1822-1892), jurist, om politic ungar, radical, independist, 68, 210

Iszekutz Adeodat, judecător la Tabla Regală din Târgu Mureș, 273

Iuga, Dumitru, negustor român din Brașov, lider național, 226, 305

Iuga, Victoria C.I., soția lui Dumitru, 476

Ivacicovici, Procopiu (1809-1881), român după mamă, sârb după tată, arhiepiscop și mitropolit al românilor ortodocși din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș în 1873/4, apoi patriarh al sârbilor, fost episcop ortodox al Aradului între 1853-1873, ca mitropolit român l-a uns episcop al Aradului pe Miron Romanul, care l-a și urmat în funcție după ce a plecat la Karlowitz, și ca arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei pe Teofil Bendela, consilier intim de stat, decorat cu Ordinul Coroana de Fier, clasa I, doctor *honoris causa* în filosofie și teologie a Universității din Cernăuți, Tisza Kálmán l-a silit în 1879 să demisioneze, Monarhul l-a decorat după aceea cu Crucea Mare a Ordinului Austriac Leopoldin pentru merite față de Coroană și Biserică, 154, 460

J

Jellačić, Josef (1801-1859), baron și comite croat, ban al Croației, 24, 27, 28

Jokai, 239

- Kaiserfeld**, 43
Kalnoki, 272
Kapp, Gustav, 175
Kaučič, lider național sloven, 38
Kemény, 537
Kerkápolyi Károl (1824-1891), om de stat ungar, liberal, deputat, ministru de Finanțe, filosof, profesor universitar, 153, 162, 164, 165
Királyi Pál (1821-1892), publicist, om politic, deputat, istoric, etnograf ungar, 199
Kirchner, Friederik, judecător sas la Tribunalul Suprem al Transilvaniei, 101
Klapka, György (1820-1892), general ungar, 29, 31
Knicanin, Ștefan, lider și militar sârb, 21
Kogălniceanu, Mihail (1817-1891), om de stat român, istoric, redactor, publicist, profesor, orator desăvârșit, a fost poreclit „privighetoarea Moldovei”, unul din șefii revoluției de la 1848, deputat în Divanul ad-hoc în 1857, ministru-președinte sub Cuza, ministru de Externe sub Carol I, delegat împreună cu Ion Brătianu la Congresul de la Berlin, 180, 292, 296, 476
Konradsheim, 274
Kossuth Lajos (1802-1894), guvernator al Ungariei în 1848/9, adversar al dualismului, 15, 25, 28, 29, 109, 187, 533, 546
König, Gustáv (1825-!), baron austriac, general, aghiotant cezaro-regal, 466
Krajnc-Krajncz, jurist, lider sloven, 38
Krasinski, Valerian, conte polonez, democrat, 23
Kuslan, Carol, lider croat, 25
Kvaternic, 298

- Ladai, Augustin de Körössust** (1815-1893), jurist, funcționar de stat, comite suprem în Alba Superioară, judecător la Curtea Regală Supremă de Justiție a Ungariei, decorat cu Ordinul Leopoldin cu rangul de cavaler, și-a testat averea Consistoriului din Blaj, pentru burse și instituțiile de învățământ, 90
Lasser, Iosif de Zollheim (1815-1879), baron, om de stat austriac, ministru de Interne, deputat, 298
László, Georgiu, președinte judecătoresc, 80
Lazăr, Alexandru, jurist, lider gubernial, 51, 69, 272, 465
Laurian, Augustin Treboniu (1810-1881), istoric, conducător național, membru al Academiei Române, 28
Leb, Al., lider național, 467
Lemeni, Ioan, 161
Leményi, Ioan Bran de (1811-!), jurist, căpitan suprem, membru al Delegației către Monarh în 1848, membru al Comitetului Central al Partidului Național Român, 218, 219, 226, 227, 279, 342, 360
Lenger, Ioan, jurist, lider național, 497
Lica, mare proprietar, deputat guvernamental, 417
Lica, asesor, 258
Linder, 467
List, Friedrich (1789-1846), mare economist german, liberal, publicist, 37, 38
Litsken, I., 472
Lónyay Menyhért (1822-1884), conte, ministru-președinte al Ungariei în 1871-1872, doctor în filosofie, deputat, membru al Academiei Maghiare, a fost și ministru de

Finanțe al Ungariei, dar și ministru comun de Finanțe al Austro-Ungariei, 44, 56, 114, 168, 184, 355, 356, 361, 390, 391, 393, 394, 395, 397, 400, 413, 414, 418, 419, 420, 421, 424, 425, 426, 427, 434, 436, 437, 438, 439, 44, 442, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 522, 539

Lucaciu, Vasile (1852-1923), protopop unit, membru al Comitetului Central al Partidului Național Român în 1887, secretar general al Partidului din 1892, și-a făcut studiile filosofice și teologice la Roma, a fost și profesor la Satu Mare și Loșonț, a fost închis de mai multe ori, foarte popular printre români care, în 1894, i-au compus o Doină: „Cântă mierla prin păduri / Robu-i Lucaciu la unguri / Pentru Sfânta libertate / De care noi n-avem parte /”. Aici se află versurile de mare intuiție și încredere într-un viitor național mai bun: „Vine dalba primăvară / Fi-va Lucaciu liber iară /”, deputat în 1905, în anii războiului a militat în străinătate pentru dreptul românilor din Transilvania și Bucovina de a se uni cu Regatul României, deputat și în Parlamentul României Mari, a intrat în Partidul Poporului al lui Averescu, redactor, autor de articole privind istoria bisericească și dreptul canonic, 380

Lugojianu, 279

M

Madarasz, 184

Maier, 226

Majlath György (1818-1883), conte ungar, jude al țării, cancelar aulic al

Ungariei, Președintele Camerei Magnaților și al Curții Regale Supreme de Justiție, decorat cu Crucea Mare de Aur a Ordinului Sfântului Ștefan, deputat, comite suprem, conservator, 102, 280, 538

Maiorescu, Ioan, 27

Makray László (1815-1878), comandant de unitate în 1848/9, a luptat sub comanda lui Bem și a lui Bethlen Gergely, condamnat la moarte de austrieci, pedeapsa i s-a comutat în 16 ani de închisoare, amnistiat în 1850, a boicotat Dieta de la Sibiu în 1863, deputat în Dieta de Încoronare de la Pesta (1865-1868), dar și în ciclurile parlamentare ulterioare până în 1875, 116

Mandel, 466

Maniu, Aurel, deputat, 146, 147, 154, 186

Maniu, Ioan, 33

Maniu, Iuliu (1873-1955), jurist, deputat, conducător național de frunte, cu rol major în 1918, Președinte al Partidului Național Țărănesc, prim-ministru, democrat convins, adversar al dictaturii regale, legionare și comuniste, căzut victimă presiunilor comuniste, 380

Manoilovici, Emil (1823-după 1900), jurist, președintele consilierilor de la Curtea Regală Supremă de Justiție a Ungariei, deputat sârb, decorat cu Crucea de Cavaler al Ordinului Sfântului Ștefan, 154, 185

Manole, Diamandi (1833-1899), mare negustor român din Brașov, mecenat, a acționat și la București până în 1865 întreținând un comerț intens cu România, și după aceea, a sprijinit mișcarea națională, președinte al Gremiului Comercianților Români, membru al Eforiei Școlilor Centrale

- Române din Brașov, membru al Comitetului Central al Partidului Național Român, membru al Sinodului și Congresului național bisericesc ortodox, 214, 473, 475, 480
- Manu, Gavril**, jurist, lider național, membru al Comitetului Central al Partidului Național Român, 196, 202, 203, 205, 213, 226, 279, 289, 291, 308, 318, 319, 320, 331, 350, 368, 370, 373, 374, 375, 376, 377, 379, 382, 383, 384, 404, 405, 464, 487, 522
- Manu, Petru** (1800-1876), consilier de finanțe, deși greco-catolic între 1823-1827 a fost secretar al Consistoriului Ortodox din Sibiu, secretar al Marii Adunări Naționale de la Blaj din mai 1848, membru al Comitetului Național Român, comisar al districtului Blaj și Reteag, consilier în Ministerul de Justiție din Viena în 1850, între 1851-1858 secretar și consilier în Direcția Financiară Transilvăneană, în 1859 membru în Direcția Fondului de Despăgubiri Urbariale, deputat. 276
- Marchișiu, Maniu**, român sătmărean, 134
- Mavrea**, român șcheian, 134
- Măcelariu, Ilie** (1822-1891), jurist, tribun, secretar al Delegației Naționale către Monarh, consilier de tribunal, jude regal, consilier gubernial, deputat, membru al Comitetului Național Permanent, Președintele Partidului Național Român, a activat la Banca Albina, la Astra, a susținut buna funcționare a școlilor confesionale române ortodoxe, 41, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 182, 184, 186, 187, 189, 190, 195, 196, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 253, 256, 257, 259, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 298, 299, 300, 304, 305, 310, 312, 314, 315, 316, 319, 320, 321, 322, 323, 328, 331, 332, 335, 337, 356, 357, 363, 364, 368, 370, 371, 376, 379, 380, 383, 387, 388, 389, 390, 391, 396, 398, 399, 400, 401, 402, 404, 405, 408, 416, 417, 418, 420, 421, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 434, 435, 436, 437, 438, 440, 450, 451, 452, 454, 455, 456, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 470, 471, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 486, 492, 495, 496, 499, 520, 521, 523, 524, 525, 526
- Măcelariu, Iudita**, soția lui Ilie, 468, 469, 470, 471, 473, 474, 475, 476
- Medan, Andrei** (1824-?), jurist, deputat, judecător la Lăpușul Unguresc, protonotar în districtul Cetății de Piatră, deputat, avocat în Șomcuța

Mare, 59, 60, 61, 76, 154, 169, 184
Metternich, Wimeburg, Klemens
(1773-1859), ministru de externe
(1809-1848), și cancelar al Austriei
(1821-1848), 9, 14

Mețianu, Ion (1828-1916), arhiepiscop
și mitropolit al românilor ortodocși
din Transilvania și Ungaria, a fost
protopop al tractului Branului,
episcop al Aradului din 1875, a
întărit și modernizat Institutul
Pedagogic și Teologic, inclusiv prin
clădiri corespunzătoare, a organizat
benefic uzufructul fundației Elena
Ghica-Birta pentru studenți și al
fundațiilor Teodor Papp și Ana
Popovici Ebesfalvi, a patronat
construcția și înființarea a 160 de
școli confessionale noi, a înființat o
școală pentru învățătoare în Arad;
baroneasa Iligenia Sina din Viena l-a
ajutat material în construcția
palatului seminarial oferindu-i teren
intravilan în Arad, a înființat o
Tipografie diecezană, Fonduri preoțești
și pentru zidirea de biserici și
ajutorarea parohiilor sărace, a avut un
rol important în despărțirea ierarhică
de sârbi, a cumpărat pentru eparhie și
pentru unele biserici de pe cuprinsul
ei 5 000 de iugăre de pământ, membru
în Camera Magnaților, din 1898 este
mitropolit și arhiepiscop, s-a îngrijit
de toate școlile confessionale ortodoxe
de pe cuprinsul Arhiepiscopiei, cu
accent pe cele din Brașov, decorat cu
Ordinul Coroana de Fier, clasa a II-a
și Ordinul Francisc Iosif I, clasa I,
198, 199, 303, 328, 329, 460

Mezei, Grigore, 482

Mezei, Paul, 323

Mica, Vasile, 86

Mihali, Grigore (1803-1872), canonic,
român de origine nobilă, profesor,

originar din Maramureș, rector
seminarial, 212

Mihali, Simion Mihalescu (1825-
1891), frate mai mic al lui Mihali,
care l-a și crescut și l-a ajutat de fapt
după moartea tatălui lor, a învățat la
Blaj și la Cluj, profesor de științe
naturale la Blaj, autor de manuale de
profil, a înființat Muzeul de Științe
Naturale, Matematic și Cultural,
membru din 1857 în Societatea
Naturaliștilor Germani, în 1860 în
urma unor conflicte cu autoritățile
trece la Craiova, credea chiar și în
cele mai grele momente în împlinirea
ideii de unitate națională de stat. 108,
293

Mihalyi, Petru, deputat, guvernamental,
fiul lui Gavril, frate cu protofiscalul
Maramureșului Ioan, autorul Diplo-
melor din Maramureș. Tatăl lui Gavril
a fost comisar regal în Maramureș și
septemvir la Curtea Regală Supremă
de Justiție a Ungariei, iar fratele lor
mai mic a fost Victor Mihalyi de
Apșa, 146, 147, 185, 186

Mihalyi, Victor, Apșa de (1841-1918),
arhiepiscop și mitropolit unit de Alba
Iulia și Făgăraș și-a făcut studiile
gimnaziale la Oradea, Târnavia și
Cașovia, a studiat filosofia și teologia
la Colegiul grecesc Sf. Atanasie și la
Colegiul Urban de Propaganda Fide
din Roma, doctor în teologie din
1863, prefect de studii și profesor la
Seminarul din Gherla între 1863-
1869, secretar mitropolitan și referent
consistorial la Blaj între 1869-1874,
în 1875 episcop unit al Lugoșului,
prelat domestic, asistent la tronul
Pontific, conte roman, membru
onorific al Academiei Române, ales
în 1893 arhiepiscop și mitropolit dar
însăunat doar în 1895, a refuzat să

- trimită delegați la Congresul Bisericii Catolice Latine Ungare, a cerut Regelui Apostolic al Ungariei să aprobe un congres numai pentru românii uniți din Ungaria, mecenat, în 1916 guvernul ungar i-a stabilit domiciliul în Oradea, 304, 360
- Mikes, Károly**, 272
- Mikó Imre** (1805-1876), conte, om de stat ungar, liberal, ministru al Lucrărilor Publice în guvernul Andrásy, consilier gubernial, consilier la Tezaurariatul Transilvaniei, comisar regal, guvernator al Transilvaniei în 1861, deputat, istoric, a scris despre istoria Ardealului, Petru Bod, Benkő József, membru al Academiei Maghiare, a finanțat construcția unor clădiri moderne din Cluj și din alte orașe ale Transilvaniei, a sprijinit Muzeul Ardelean și buna funcționare a Universității din Cluj înființată în 1872, 44, 55, 56, 114, 246, 537
- Miletici, Svetozar** (1826-1901), conducător național sârb, în 1848 a luptat contra centralismului maghiar de stat, a studiat dreptul la Viena cu o bursă acordată de prințul Miloș Obrenovici al Serbiei, avocat și primar la Neoplanta (Novisad) în 1861, a editat ziarul Zastava, a militat după 1867 pentru federalizarea Ungariei și transformarea ei într-un fel de Elveție Orientală, a criticat dur regimul dualist, deputat, în 1882 a propus în parlamentul de la Budapesta ca Austro-Ungaria să se retragă din Bosnia și Herțegovina, guvernul ungar l-a arestat preventiv, l-a pus de mai multe ori sub cercetare judecătorească și l-a condamnat la 5 ani temniță de stat, 56, 107, 140, 146, 153, 154, 169, 185, 268, 290, 324
- Millo, Matei** (1813-1894), mare actor român, actor dramatic, director al Teatrului Național, 482
- Minzat**, 323
- Mladin Ida**, 475
- Mocioni, Alexandru** (1841-1909), jurist, mecenat, și-a făcut studiile la Budapesta și Viena, în 1865 devine Doctor iuris utriusque la Universitatea din Graz, deputat între 1865-1874, când scârbit de dualism se retrage, a fost o somitate parlamentară, a impus respect personal și adversarilor unguri pentru inteligența, claritatea ideilor și a expunerii, orator desăvârșit, cu o logică de fier, lider politic realist, a propus recunoașterea mai multor națiuni politice în stat și egala lor îndreptățire pe cale parlamentară și legală, a fost adversarul petiționării la Monarh în 1892 considerând-o umilitoare și a afirmat că nu există ca românii să facă o prostie – deci să ducă Memorandumul la Viena pentru a-l pări pe Rege la Împărat – și ungurii să nu facă o prostie și mai mare și anume să-i condamne pentru acest lucru. A sprijinit substanțial Banca Albina, fiind primul ei președinte, a susținut Mitropolia Ortodoxă Română, publicist, a acordat numeroase burse pentru elevii, ucenicii și studenții români, în 1901 este președintele Astrei, 119, 147, 153, 154, 156, 165, 166, 169, 184, 190, 198, 223, 278, 285, 291, 322, 324, 380, 437, 464, 500
- Mocioni, Anton** (1816-1890), frate cu Andrei, George și Lucian, toți au fost fiii lui Ioan Mocioni (1780-1858), ofițer, a servit în regimentul de husari „Împăratul Ferdinand”, mare proprietar cu moșii la Prisaca, Verpelet, Bulci și un domeniu întins

- numit Puszta Szent Pál în comitatul Aradului, deputat între 1865-1875, Președinte al Clubului Deputaților Naționalităților din Parlamentul de la Budapesta, a sprijinit Banca Albina și activitatea Mitropoliei Ortodoxe Române, 154, 169, 184, 185, 305
- Mocioni, George** (1823-1887), jurist, frate cu Anton, Andrei, Lucian, mare proprietar în Banat, deputat între 1865-1875, a stipendiat numeroși studenți români, 154, 169, 184
- Moga, Ana**, 476
- Moisil, Grigore** (1814-1891), vicar episcopesc foraneu al Rodnei cu sediul la Năsăud, președinte al Fondurilor Școlare Grănicerești, a insistat mult pentru înființarea Districtului românesc al Năsăudului și a Gimnaziului din Năsăud al cărui director a fost între 1863-1868, 97
- Moldovan, Dimitrie** (1811-1889), a studiat Politehnica la Viena și Montanistica la Schemnitz, specialist în exploatarea minelor de aur, jude primar în comitatul Hunedoara, membru al Delegației Naționale către Monarh, în 1849 s-a refugiat în Principate din calea ungarilor, a fost comisar până în 1861, apoi secretar și consilier aulic la Viena, deputat, a cerut fiicei sale Ioana, căsătorită Bădilă, ca din averea lui 35 000 de florini să fie testați pentru studenții care studiază la Universitatea din Cluj, 90, 364, 389, 390, 391
- Moldovan, Gheorghe** (1845-1930), jurist, scriitor, pedagog, profesor la catedra de limba română a Universității din Cluj, a tradus în maghiară numeroase cântece și balade românești, guvernamental convins, lingvist, 86
- Moldovnn. Ioan**, deputat, 51, 52, 53, 54, 55, 70, 107, 146, 147, 405
- Moldovan, Micu Ioan** (1833-1915), canonic-cancelar, profesor, preposit, Președintele Astrei între 1893-1901, istoric, membru al Academiei Române, vicar, capitular, prelat domestic papal, autor de manuale, unele interzise de guvern, 108, 127, 182, 201, 221, 222, 223, 226, 227, 228, 278, 293, 294, 304, 312, 314, 317, 318, 331, 367, 380, 402, 404, 405, 406, 407, 408, 456, 464, 465
- Moldovan, Iuliu**, casierul Societății tineretului studios român din Cluj, 86
- Molnar**, 279
- Montesquieu**, 185
- Moritz, Conrad**, comite suprem al sașilor, 211, 215, 216, 217, 240
- Moroianu, I.**, 320
- Moruzi**, 489
- Munteanu**, 226
- Munteanu, Eugenia d'Alduleanu**, 475, 476
- Mureșan, Andrei** (1816-1863), poet, autorul poeziei „Deșteaptă-te, române”, susținător fervent al idealului național, fost elev al lui Cipariu și Bărnuțiu, publicist, a avut dese ciocniri cu autoritățile din Guberniul Transilvaniei între 1850-1861 când a fost destituit, a suferit și psihic din cauza asupririlor exercitate de autoritățile străine asupra poporului român, 87
- Mureșan, Iacob** (1827-1887), profesor, publicist, redactor, a fost 19 ani profesor și 20 de ani Director al Gimnaziului Romano-Catolic din Brașov, înființat de episcopul Kovács, unde au învățat mulți români, redactor al „Gazetei Transilvaniei” și al „Foi pentru minte, inimă și literatură” din 1850, când îl urmează

pe Barițiu – pe care l-a ajutat însă în redactarea acestor gazete încă de la înființarea lor –, pus sub urmărire judecătorească pentru redactarea Pronunciamentului, dar cercetarea a fost suspendată de Monarh, a fost sprijinit Astra, Banca Albina, Reuniunea Femeilor Române din Brașov, Școala Civilă de Fete din Sibiu, lider național remarcabil, membru al Academiei Române, 72, 79, 81, 115, 127, 146, 201, 202, 214, 226, 282, 475

Mureșan din Blaj, 279

Mureșan din Gherla, 279

Mureșan, Ioachim, proprietar, lider național, 219, 220, 221, 226, 279, 435, 440

Mureșan, Petru, 276, 277

Murgu, Eftimie, 547

Muțiu, Ilariu, 195

N

Negrea, Grigore, pretor, 80

Nemeș, Ioan, 300, 402, 467

Nemeș, Petru, 226, 266, 277, 342, 343, 416, 440

Nicola, Matei, jurist, lider național, 279, 306, 370, 390, 399, 400, 401, 402, 405, 407, 417, 464, 481, 486

Nicolae I (1825-1855), țar la Rusiei, 39

Nyary Pál (1806-1871), om politic ungar, jurist, deputat, notar comitatens, vicecomite și comite suprem, a făcut 7 ani de pușcărie austriacă, după 1861 s-a atașat de partida rezoluționiștilor conduși de Tisza și Ghiczzy, apoi a trecut la partida lui Deák, 172, 173, 185

O

Obonașiu, 279

Ochilariu, Ilie vezi **Măcelariu**

Ostrozinski-Ogarev (1817-1890), lider croat, adept al federalismului, 23, 38, 42, 499

Olteanu, funcționar, 90

Olteanu, Ioan (1839-1877), episcop greco-catolic de Lugoj și de Oradea, teolog de Viena, membru fondator al Astrei, guvernamental, 415

Ostroban, 258

Ösvey, judecător la Curtea Supremă de Justiție a Ungariei, 102

P

Paisz, Andor, notar parlamentar, 168

Palacky, Frantisek (1798-1876), mare istoric ceh, conducător național remarcabil, a luptat zadarnic pentru federalizarea Monarhiei, 20, 22, 27, 38, 39, 499, 547

Pamfilie, Ioan, canonic, 186, 279, 304

Panu, Anastasie (1810-1867), om politic radical, revoluționar, ministru al Justiției în 1852 sub Ghica, membru în Divanul ad-hoc de la Iași, unionist fervent, în 1858 caimacan al Moldovei alături de Vasile Sturdza și Ștefan Catargiu, Președintele Camerei din Iași, 149, 286

Pápay István (1827-1897), șef de cabinet regal, decorat cu Coroana de Fier, clasa I, a colaborat cu Deák pentru reactivarea legilor și a constituției din 1848, 466

Papfalvi, Constantin (1804-1892), canonic, preposit, deputat guvernamental, a lăsat o fundație consistentă pentru biserică și pentru învăță-

- mântul confesional, 97, 146, 147, 303, 325
- Papiu, Ilarian Alexandru** (1828-1879), jurist, istoric, tribun și membru al Comitetului Național Român. Doctor în Drept la Padova, profesor la Iași, în 1861 Procuror General al Curții de Casație din București, ministrul Justiției în guvernul Kogălniceanu, membru al Academiei Române, președintele Societății „Transilvania”, 77, 149, 187
- Papp Miklós** (1837-1880), redactor, publicist, istoric ungar, autor de piese de teatru, mare călător, 323
- Paraschiv, Ioan**, 307
- Patiția, Ioan**, 302
- Pavay, jurist**, consilier la Ministerul de Justiție al Ungariei, 274
- Păcurariu, Ștefan**, lider național, 342, 467
- Pășărariu, Samuil**, 80
- Péchy Emanuel** (1817-1889), conte, deputat, comite suprem, comisar regal pentru Transilvania, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 113, 141, 205, 207, 209, 210, 211, 212, 216, 235, 236, 238, 240, 244, 245, 246, 250, 251, 265, 284, 307, 324, 344, 389, 400, 430
- Perczel Mór** (1811-1899), general ungar, 25, 149
- Petcu, Lazăr**, deputat, 158, 169, 178, 342, 343
- Petran, Ioan**, 462
- Petri, Basiliu** (1833-), pedagog remarcabil, cu studii superioare la Praga, profesor la Năsăud și Deva, Director al Școlilor Grănicerești din Orlaț, 467
- Petrovici, Nicolae**, lider național, 308, 309, 311, 323, 520
- Picot, Emil** (1841-1918), istoric, a fost secretar al Principelui Carol I al României, a scris despre Alexandru cel Bun, despre Cronica lui Grigore Ureche și formarea limbii române, i-a apărat pe românii din Austro-Ungaria, membru al Academiei Române, profesor la École des langues orientales din Paris, 411, 522
- Pinciu, Ioan** (1824-1882), jurist, tribun, decorat cu Crucea de Aur pentru Merite, președinte de Tribunal Comitatens, membru al Comitetului Național Permanent, 203
- Pipoș, Eufemia**, soția lui Ioan, 475
- Pipoș, Ioan** (1822-1888), a studiat Dreptul la Cluj și Montanistica la Schemnitz, funcționar de stat la Tezaurariat, a fost și practicant la Tribunalul Montan din Zlatna, membru al Comitetului Național Român, a fugit din calea ungarilor în Muntenia, comisar adjunct, prefect al Districtului Secuiesc Ciuc-Cozmaș în 1854, comite suprem al Zarandului în 1861, membru al Camerei Magnaților, a sprijinit școlile confesionale și Gimnaziul Ortodox din Brad, 90, 307, 486
- Plecker, Joseph**, referent la Curtea Regală Supremă de Justiție a Ungariei, 102
- Pop, român sătmărean**, 134
- Pop, Augustin**, 55
- Pop, Elena de Băsești**, soția lui George, 476
- Pop, Gabriel**, 462
- Pop, Păcurariu Elisabeta**, soția lui Ștefan, 475
- Pop, George de Băsești** (1835-1919), jurist, mare proprietar, deputat între 1872-1881, condamnat în Procesul Memorandului din 1894. Președinte al Partidului Național Român, la

- unificarea căruia a contribuit mult, Președinte al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, 380, 478
- Pop. Papiriu Ioan**, protopop, lider național, 86, 225, 260
- Pop. Petru**, 360
- Pop. Basiliu Ladislau (1819-1875)**, jurist, baron din 1872, profesor la Blaj, a făcut și studii teologice la Viena, cancelist și practicant la Tabla Regală, comisar districtual, judecător la Curtea de Apel din Sibiu, consilier de secție la Ministerul de Justiție din Viena, consilier aulic, viceguvernator al Transilvaniei, Președinte al Tribunalului Suprem al Transilvaniei, șeful secției ardelene a Curții Regale Supreme de Justiție a Ungariei, consilier intim al Monarhului, decorat cu Ordinul Coroana de Fier, clasa a II-a, președinte de onoare al Societății pentru cultura poporului român din Bucovina, a militat cu succes pentru autonomia Bisericii Române Unite președinte al Astei din 1867, 69, 87, 100, 101, 102, 103, 104, 109, 110, 133, 139, 157, 272, 325, 326, 460
- Pop. Sigismund**, deputat guvernamental, redactor, 71, 74, 75, 147, 154, 165, 186
- Pop. Simeon**, 184
- Pop. Zenovie**, 25
- Popa, I.**, 467, 480, 481, 497
- Poparadu, Ioan**, 342
- Popasu, Ioan**, 278
- Popeea, Nicolae**, 226, 342, 343, 392, 394, 395, 396, 399, 418, 450, 456
- Popovici**, 349
- Popovici, Elena**, 475, 476
- Popovici, Sigismund**, 169
- Popovici, Suzana B.**, 475
- Poruțiu, Ion (1842-)**, jurist, cu studii de specialitate la Budapesta, redactor, a fost închis la Vác în 1871, a profesat și avocatura, a fost secretar interpret la Consulatul General al României din Ungaria, 190, 284, 285, 286, 287, 288, 297, 332
- Poruțiu, Samuil**, jurist, secretar și consilier guvernamental, 141, 186, 217, 219, 221, 222, 224, 225, 236, 250,
- Preda, Ioan**, lider național, 342, 343, 466, 497
- Pulski Ferenc (1814-1897)**, istoric, om politic ungar, membru al Academiei Române, publicist, deputat, exilat în Turcia, Anglia, S.U.A., Italia, a conspirat contra Austriei împreună cu Cavour și Garibaldi și cu unii oameni politici francezi, s-a întors în Ungaria după 1867 unde a fost grațiat de pedeapsa capitală pronunțată de regimul neoabsolutist al lui Bach, Director al Muzeului Național, 199
- Pușcariu, Ilarion (1842-1922)**, arhimandrit și vicar arhiepiscopesc la Sibiu, doctor în filosofie la Viena, profesor, istoric al bisericii, vicepreședinte al Astei, redactor, membru de onoare al Academiei Române, 134, 341, 426
- Pușcariu, Ioan (1824-1912)**, jurist, stegar al Marii Adunări Naționale de la Blaj, membru în Comitetul Național Permanent, concipist la Cancelaria Aulică a Transilvaniei de la Viena, administrator al comitatului Cetatea de Baltă, decorat cu ordinul Coroana de Fier, clasa a II-a, cu rangul de cavaler ereditar, căpitan suprem, consilier de secție la Ministerul de Culte și Instrucțiune, judecător la Curtea Regală Supremă de Justiție, deputat, istoric, publicist, membru al Academiei Române, a

contribuit la elaborarea Statutului Bisericii Române Ortodoxe din Transilvania și la aprobarea lui de către guvern, precum și la înființarea Astei și la buna ei funcționare, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 61, 70, 73, 76, 77, 84, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 107, 109, 110, 129, 132, 146, 147, 149, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 165, 176, 179, 185, 186, 187, 215, 219, 220, 221, 224, 231, 236, 243, 246, 250, 262, 298, 338, 339, 354, 364, 390, 430, 431, 432, 459, 485, 488

Pușcă-Stele, vezi **Pușcariu Ion**

R

Radetzky, Joseph (1766-1858), conte, feldmareșal austriac, în tinerețe a luptat contra turcilor și francezilor, în 1848/9 i-a zdrobit pe italieni la Custoza și Novara, 35

Raichetzer, Rudolf, general austriac, 160

Rannicher, Jakob (1823-1875), deputat sas, în 1848 antiunionist, s-a opus guvernului Ungariei, în 1850 consilier la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii din Viena, în 1863 consilier gubernial, a făcut parte din grupul deputaților sași autonomiști din Dieta de Încoronare de la Pesta, consilier și în Ministerul Cultelor și Instrucțiunii din Pesta condus de Eötvös, 71, 147, 148, 150, 158, 174, 175, 179

Rath, 280

Raț, Gherasim, episcop ortodox al Aradului între 1835-1850, 26

Rațiu, Emilia, soția lui Ioan, 476

Rațiu, Ioan (1828-1902), jurist, tribun,

deputat, Președintele Partidului Național Român, condamnat în Procesul Memorandului, 50, 54, 89, 90, 95, 98, 99, 101, 103, 111, 112, 113, 127, 128, 130, 133, 137, 138, 188, 198, 201, 202, 203, 205, 211, 213, 217, 219, 221, 224, 225, 226, 227, 231, 253, 263, 264, 266, 267, 276, 277, 278, 279, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 298, 320, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 331, 342, 356, 368, 370, 374, 375, 379, 380, 382, 383, 384, 389, 390, 391, 392, 399, 400, 401, 402, 417, 418, 420, 421, 423, 424, 425, 426, 429, 430, 431, 434, 436, 437, 440, 450, 455, 456, 458, 463, 464, 481, 486, 522, 537, 540

Rațiu, Vasile de Nagylak (1783-1870), prepozit capitular, liceul l-a făcut la Cluj, teologia la Blaj și Viena, profesor, a fost protopop la Turda, istoric al bisericii, a finanțat clădirile bisericii unite și a școlii din Turda, a testat bani pentru burse, a fost pus sub cercetare judecătorească dar Monarhul a suspendat urmărirea și ancheta, 136

Răuciu, Dimitrie, jurist, lider național, 300, 315, 335, 402, 403, 405, 406, 407, 408, 497, 520

Rădulescu, Constantin, 475

Reichenstein, 161

Resch, C., tipograf și editor, 477

Riecz, Gustav, 295

Rieger, Filip Friedrich von (1810-1903), baron, jurist, conducător național ceh, adept al federalismului, deputat, publicist, 20, 25, 27, 38, 324, 414, 499, 547

Robert, C., democrat francez, sprijină federalizarea Monarhiei habsburgice ca premisă a federalizării întregii Europe, 24

Roman, Alexandru (1826-1897),

- profesor de limba română la Academia de Drept din Oradea, translator la Consiliul Regal din Buda, redactor de limba română a foii legilor guverniale, redactor al Concordiei împreună cu Sigismund Pop, profesor de limba română la Universitatea din Budapesta în 1862, deputat între 1865-1888, redactor al Federațiunii, a făcut temniță de stat, membru ordinar al Academiei Române, 60, 61, 74, 75, 77, 95, 128, 129, 130, 131, 132, 136, 140, 143, 147, 153, 154, 162, 163, 169, 183, 184, 190, 200, 278, 279, 280, 284, 285, 291, 296, 297, 300, 326, 369, 370, 372, 373, 379, 380, 477, 481
- Roman, Ioan**, procuror de stat, 80, 304
- Roman, Visarion** (1833-1885), profesor, redactor, publicist, lider național, fondator al Băncii Albina, membru corespondent al Academiei Române, 81, 89, 134, 142, 144, 184, 201, 202, 203, 204, 206, 207, 211, 213, 214, 215, 216, 217, 219, 221, 224, 226, 228, 229, 230, 235, 240, 241, 244, 249, 253, 257, 260, 262, 263, 264, 267, 274, 275, 278, 281, 283, 291, 292, 294, 295, 296, 300, 315, 322, 370, 380, 448, 467
- Roman, Zinca**, soția lui Alexandru, 475, 476
- Romanul, Miron** (1828-1898), arhiepiscop și mitropolit al românilor ortodocși din Transilvania și Ungaria din 1874, publicist, deputat, inspector regal școlar în comitatul Caraș-Severin, scurt timp episcop al Aradului, Doctor Honoris Causa în teologie la Academia Teologică din Cernăuți, consilier intim al Monarhului, protestează la Monarh în 1879 contra introducerii limbii maghiare în școlile confesionale elementare și în Camera Magnaților, în 1883 contra introducerii ei în școlile medii confesionale, apoi în 1897 împotriva maghiarizării numelor comunelor, alții a luat și măsuri care conveneau regimului încercând apropierea de guvern dar fără succes, a aplicat Statutul Organic al lui Șaguna, a fost un stilist remarcabil în scrierile sale în limba română, maghiară și latină, a intrat în conflict cu guvernul în timpul jubileului mileniului în 1896 și în legătură cu școlile din Brașov precizând că ajutorul dat lor era mai degrabă rentă decât subvenție, 466, 467, 481
- Rosetti, C.A.** (1816-1885), om de stat român, liberal radical, redactor al „Românului”, ministru și Președinte al Camerei, a cerut libertate totală pentru presă, colegiu unic de alegători, eligibilitatea magistraturii, în tinerețe când se afla în exil a colaborat cu cercurile conspirative europene, 294
- Roșescu**, protopop, 87, 462
- Rotaru, Iulia**, 476
- Rusu, Ioan** (1811-1843), profesor, a scris în 3 volume „Icoana Pământului”, a fost un mare erudit, 15, 547
- Rusu, Ioan** (1823- după 1900), canonic, profesor, a activat 39 de ani preot și protopop greco-catolic la Sibiu, a construit școala unită, casa parohială din Sibiu, dar a ridicat biserici și școli pe tot cuprinsul districtului sau a tractului său protopopesec, a întemeiat o bibliotecă tractuală, a fost 15 ani al doilea secretar al Astrei, apoi vice-președintele ei în 1875-1877, a fost profesor și la Gimnaziul de stat din Sibiu unde a predat limba și literatura română,

autor de manuale școlare, 226, 300,
316, 342, 343, 500
Rusu, Victor, 462

S

Schmerling, Anton von (1805-1893), jurist, om de stat austriac, ministru de stat, autorul principal al Patentei din februarie 1861, a demisionat în 1865 deoarece s-a opus liberalilor dualiști unguri pe care i-a văzut victorioși după ce Monarhul i-a înlocuit pe Forgács și Pálffy și l-a chemat la Cancelaria Aulică a Ungariei pe Majláth György. Președintele Tribunalului Suprem. Președintele Academiei din Viena. În 1848-1849 a fost ministru și diplomat trimis la Parlamentul din Frankfurt. 37, 59, 71, 72, 78, 86, 119, 187, 222, 272, 273, 504

Schmidt, Conrad, comite suprem al sașilor, 71

Schreiber, fost funcționar la Guberniul Transilvaniei, 467

Schusselka, Franz (1811-1886), jurist, om politic austriac, originar din Boemia, redactor, publicist, adversar al dualismului, 268, 288

Schwarzenberg, Felix von (1800-1852), prinț, prim-ministru al Austriei din 22 noiembrie 1848, 12, 29,

Sentz, 283

Silăși, Grigore (1836-1897), profesor, filolog, membru al Academiei Române, a fost vicerector la Seminarul Sfânta Barbara din Viena, profesor la catedra de limbă și literatură română la Universitatea din Cluj, i-a apărat pe autorii Pronunciamentului, a fost un mare antidualist, pensionat forțat de

guvern, doctor în teologie la Viena, a editat „Sionul românesc”, 264, 265, 267, 304, 462, 465, 500, 514, 524

Simon Gergely, 178

Simonyi Lajos (1824-1894), baron, jurist, deputat, a fost adept al lui Tisza, deci rezoluționist, după fuziunea cu liberalii a fost și ministru al Industriei și Comerțului, 173

Sina, Simeon (1810-1876), baron macedo-român, mecenat, 25

Sion, Gheorghe (1822-1892), poet, revoluționar român, membru al Academiei Române, redactor, i-a sprijinit mult pe românii din statele străine, 293

Skladovsky, Karl, conducător național ceh, 414

Somssich Pál (1811-1888), liberal ungar, deputat, 33, 185

Sorescu, D., 251

Speranski, Mihail Mihailovici (1772-1839), conte rus, om de stat, liberal, exilat, rechemat de Nicolae I, a editat Colecția de Legi a Rusiei, 38

Springer, Anton (1825-1891), istoric austriac, 28

Stănescu, Aritti T., actriță română, 476

Stănescu, Cecilia, actriță română, 476

Stejaru, Ștefan Constantin, lider național, 342, 343

Stoiciovici, Al., deputat sârb, 154

Stoia, 226

Stoian, 391

Stoica, Nicolae, medic opidan, 81

Stratimirovici, Gheorghe, deputat sârb, conducător național, 56, 153

Strătescu, secretar de stat român, 466

Străvoiu, Nicolae, lider național, militant al activismului, 241, 342, 343, 375, 466, 480, 497

Strossmayer, Josef George (1815-1905),

- episcop croat, mare conducător național, conte roman, asistent al Scaunului Pontifical, a întemeiat un gimnaziu, școală superioară de fete, seminar și preparandie, a sprijinit Academia și Universitatea din Zagreb, a fost exilat câțiva ani, pe care i-a petrecut la Paris, deoarece s-a opus prea vehement dualismului, dar i s-a permis reîntoarcerea în țară. 499
- Stur, Ljudevit** (1815-1855), scriitor, folclorist, profesor, conducător național slovac, 14, 546
- Suciu, Ioan**, 380
- Szabo A.**, 473
- Szapáry Antal** (1802-1883), baron ungar, deputat, 199
- Széchényi István** (1791-1860), conte, om de stat ungar, șeful liberalilor, ministru în 1848, mare mecenat și om de cultură, a fost zguduit psihic deoarece regimul dualist parțial din 1848 a fost dărâmat în toamna anului, a propus mereu împăcarea între Austria și Ungaria, 15, 19, 548
- Szentivány Károlyi** (1802-1877), nemeș ungar, deputat, prieten și colaborator al lui Deák, Președintele Camerei Deputaților, în 1849 a fost comisar în Ardeal, 57, 168
- Szilagyi Dezső**, 323
- Szlávy Józef** (1818-1900), om de stat ungar, ministru-președinte al Ungariei, ministru al Comerțului, ministru comun al Finanțelor Austro-Ungariei, Președintele Camerei Deputaților și al Camerei Magnaților, custode al Coroanei Sfântului Ștefan, membru în Consiliul Director al Academiei Ungare de Știință, 420, 454, 455
- Szöcs**, 257, 258
- Șaguna, Andrei** (1808-1873), baron, episcop ortodox din 1847, mitropolit din 1864, conducător național, șef al Delegațiilor Naționale către Monarh și guvernul Ungariei, Președintele Astei, a efectuat emanciparea ierarhică de sub jurisdicția Patriarhiei Sârbe, copreședinte al Comitetului Național Permanent, a înființat Gimnaziile din Brașov și Brad, a stabilit studiile teologice universitare la doi, apoi la 3 ani, membru onorar al Academiei Române, consilier intim de stat, decorat cu Ordinul Coroana de Fier, clasa I și Ordinul Leopoldin cu Mare Cruce, a avut în subordine Episcopiile de Arad și Caransebeș, mecenat, a înființat Tipografia arhidiecezană și ziarul „Telegraful român”, deputat, membru în Camera Magnaților, 32, 85, 89, 101, 104, 105, 108, 109, 114, 130, 142, 145, 202, 203, 205, 214, 217, 229, 230, 231, 256, 283, 301, 302, 303, 313, 329, 337, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 347, 348, 349, 350, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 360, 361, 364, 371, 372, 380, 387, 388, 389, 391, 392, 394, 395, 397, 398, 399, 400, 401, 413, 418, 425, 426, 427, 428, 431, 436, 438, 457, 458, 459, 460, 484, 487, 500, 521, 522
- Șerb, Teodor**, jurist, luptător național, 26, 30
- Șuluțiu, Sterca Alexandru de Cărpiniș** (1794-1867), conte, vicar foraneu al Silvaniei, episcop unit din 1850, arhiepiscop și mitropolit al românilor greco-catolici din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș, consacrat prin Bulla „Eclesiam Christi” emanată de Papa Pius al IX-lea, instalat în

1855 la Blaj prin Cardinalul Viale-Prela, șef al unor Delegații Naționale la Monarh în 1860/1 și 1865, copreședinte al Comitetului Național Permanent, a avut în subordine episcopiile de Oradea, Gherla și Lugoj, mecenat, 89, 90, 109, 114, 145, 352, 364, 500, 513, 537

T

Tămaș, Vasile Ladislau, tribun, căpitan suprem, 307, 388

Teutsch, Georg Daniel (1817-1893), episcop sas evanghelic, istoric, deputat, membru al Academiei din Bavaria, membru în Casa Magnașilor, 71

Teleki Domokos (1810-1876), conte ungar, deputat, 261

Teleki László (1811-1861), conte ungar, democrat, 25, 29, 31, 437

Thiers, Adolphe Louis (1797-1877), om de stat francez, istoric, prim-ministru, 460

Tholdalagi Victor (1829-1881), conte ungar, camerar cezaro-regal, 273

Tincu, Ana, soția lui Avram, 475

Tincu, Avram, jurist, deputat, membru al Comitetului Central al Partidului Național Român, 117, 132, 154, 158, 169, 174, 177, 200, 223, 226, 227, 279, 284, 291, 300, 301, 331, 370, 402, 404, 405, 464, 466, 497

Tipei, Ioan, 307

Tisza Kálmán (1830-1902), conte, ministru-președinte al Ungariei între 1875-1890, 59, 60, 354, 470, 542

Tisza László (1829-1902), conte, lider maghiar, frate cu Kálmán și Lajos, a luptat în armata maghiară în 1848/9, s-a refugiat în Prusia, Franța și Anglia,

apoi a fost deputat și publicist, bun gospodar, mare crescător de cai, protector al bisericii reformate, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 178, 180, 239, 352

Topler Károly, consilier în Ministerul de Justiție, 274

Torma Károly (1829-1897), comite suprem, deputat, profesor la Universitatea din Cluj, arheolog, 374, 376

Trauschenfels, Emil, deputat sas, i 75, 258

Trefort Agoston (1817-1888), medic de profesie cu studii în Apus, om politic ungar, ministrul Cultelor și Instrucțiunii, 478, 481

Trifunaș, Paul, deputat sârb, 153, 154

Trombițaș, Anania, protopop ortodox de Târgu Mureș, lider național, 478

Tronca, N., 251

Tulbașiu, Ioan, deputat, 51, 52, 53, 54, 55, 70, 117, 146, 147, 154, 158, 169, 185, 342, 343

Türr, István (1824-1908), general ungar, lider politic radical, a trăit mult în străinătate, 150

Țăranu, Elena, 476

U

Urházy György (1823-1873), jurist, redactor, publicist, deputat, 199

Ursu, David de Marginea (1816-1897), baron, colonel, mecenat, în 1848/9, ofițer de graniță a luptat contra armatelor maghiare, decorat cu Crucea pentru Merite Militare și Ordinul rus Sfânta Ana, în 1859 s-a distins în lupta de la Solferino apărând Medola patru ore contra diviziei franceze Luzy, decorat cu

Coroana de Fier, clasa a III-a, Crucea de Cavaler al Ordinului Maria Tereza care i-a adus și titlul de baron, pensionat în 1863 pe motiv că înainta neregulamentar în grad ofițerii români, rechemat în 1866, apără trei zile insula Lissa contra flotei Italiei până când vine contraamiralul Tegetthof și o distruge, pensionat din nou la cererea cabinetului ungar, a condus Fondul de Montură și Școlile Grânicerești, a finanțat Astra, Banca Albina, a construit multe școli în comunele grânicerești, și-a testat averea pentru burse în favoarea tinerilor studioși români, 291, 292, 464

V

Vaida-Voevod, Alexandru (1872-1949), medic cu studii la Viena, membru în Comitetul Central al Partidului Național Român din 1896, deputat în 1906, cere vot universal, reformă agrară, înfierează legile Apponyi în 1907, când este bătut de deputații unguri, a întreținut relații de colaborare cu Franz-Ferdinand pentru dărâmarca dualismului prin federalism, în octombrie 1918 citește în Parlamentul de la Budapesta Declarația de autodeterminare a românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, membru în Consiliul Național Român Central și în Consiliul Dirigent, delegat al Comisiei trimisă de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia cu actele Unirii la Regele Ferdinand I Întregitorul, prim-ministru al României Mari, 380

Vaida, Ladislau de Soósmező (1829-

1891), jurist, deputat, secretar ministerial, mecenat, 87, 374, 375, 405, 408, 462, 523

Vancea, Ioan de Butcasa (1820-1892), mitropolit unit din 1868, fost episcop de Gherla și Oradea, conte roman, prelat domestic și asistent al tronului pontifical, mecenat, 114, 205, 214, 301, 302, 303, 326, 337, 340, 341, 343, 344, 345, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 371, 376, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 413, 418, 419, 420, 421, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 434, 437, 438, 440, 451, 452, 455, 456, 457, 458, 466, 487

Varga, Florian, deputat, 154, 169

Vegezzi-Ruscalla (1798-1886), diplomat italian, filoromân, a vizitat și Transilvania, a pledat pe lângă Cavour pentru Unirea Principatelor, a tradus din poeziile lui Vasile Alecsandri, la cererea guvernului român a susținut un curs de istorie și literatură română la Universitatea din Torino, cetățean de onoare român, 83

Vegsö, Gerard, 185

Vasici, Pavel (1806-1881), medic, consilier școlar ortodox, militant pentru introducerea literelor latine, membru al Academiei Române, lider național remarcabil, a militat pentru un Mare Ducat al românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina, dar fără efect, într-o Monarhie federalizată după sistem elvețian, 69, 84, 87, 112, 133, 245

Veștemeanu, Antoniu, lider național, 389, 390

Vitez, Georgiu, român din Teaca, 83, 407

Vlad. Aloisiu, de Săliște (1822-?).
jurist, deputat, notar la Tabla Regală,
vicecomite, Președinte al Tribunalului
Regal din Lugoj, judecător la Curtea
Regală Supremă de Justiție a
Ungariei, 169, 176, 184

Vlăduțiu, 536

Vlassa, Ilie (1813-1896), canonic și
rector la Seminarul din Blaj, deputat,
a testat o fundație pentru burse, 223,
226, 304

Vlassa, Nicolae, 370

Vulcan, Iosif, 105, 525

W

Wächter, Friedrich (1827-1884), conte
sas, senator, a luptat în armata
maghiară în 1848/9, deputat, comite
suprem, 470, 471, 473, 474, 476

Wendel, Gustav, 196, 211, 216, 217,
238

Wenkheim Bela (1811-1879), baron,
om de stat ungar, comite suprem,
deputat, ministru de Interne, 44, 56,
140, 157, 160, 161, 168, 186, 187,
237, 246, 247, 466

Wesselenyi, Mikloș, 533

Z

Zay Károly (1797-1871), conte, deputat,
membru al opoziției în Camera
Magnaților înainte de 1848, 17

CUPRINS

Capitolul I

<i>Introducere. De la programele naționale din Monarhia habsburgică din 1848-1851, situate între adversitate și complementaritate, la instaurarea regimului dualist ostil negermanilor și nemaghiarilor din 1867</i>	5
--	---

BIBLIOGRAFIE	45
---------------------------	----

Capitolul II

<i>Controverse în jurul parlamentarilor români ardeleni și solidaritatea populară cu primele inițiative antidualiste ale lui Ilie Măcelariu</i>	49
1. Ecolul intern și extern al acțiunilor antidualiste întreprinse de Ilie Măcelariu în martie-aprilie 1867	49
2. Opinia publică românească despre Ilie Măcelariu și tacticile de luptă națională	89
NOTE.....	107

Capitolul III

<i>Activizarea luptei pentru apărarea autonomiei Transilvaniei. Rolul lui Ilie Măcelariu</i>	111
1. Colaborarea pasiviștilor Barițiu și Rațiu cu activistul Ilie Măcelariu în declanșarea conflictului parlamentar din 17 iulie 1868 și urmările lui	111
2. Ilie Măcelariu în dezbaterile parlamentare privind legile naționalităților și cea a reglementării uniunii Transilvaniei cu Ungaria	146
NOTE.....	182

Capitolul IV

<i>Ilie Măcelariu și Conferința de la Miercurea</i>	189
1. Fostul activist Ilie Măcelariu, președinte al Partidului Național Român (pasivist)	189

2. Consecințele Conferinței de la Miercurea și încercările eșuate ale lui Ilie Măcelariu de a salva Comitetul Central al Partidului	231
NOTE.....	247

Capitolul V

<i>Soluții și orientări tactice și organizatorice ale mișcării naționale între 1869-1871</i>	252
1. Paralizarea activității Partidului Național Român. Ilie Măcelariu în organizarea rezistenței antidualiste după Conferința de la Miercurea	252
2. Sondajul politic din 1871 și Ilie Măcelariu	299
NOTE.....	330

Capitolul VI

<i>Conferința de la Alba Iulia din 1872 și criza temporară a mișcării politice românești, până la 1879. Ultima perioadă a vieții și activității lui Ilie Măcelariu</i>	337
1. Dezideratul Congresului sau al Adunării Generale	337
2. Ilie Măcelariu și alți fruntași la conferințele electorale din 1872 și atitudinea lor față de alternativa tactică	363
3. Atitudinea lui Ilie Măcelariu față de revendicarea Congresului: tratativele româno-maghiare și consecințele lor îndepărtate asupra mișcării naționale.....	418
4. Ultima perioadă a vieții și activității lui Ilie Măcelariu.....	459
NOTE.....	483

Capitolul VII

<i>Considerații privind manierele de lucru ale istoriografiei contemporane. Problemele teoretice și practice abordate, evoluția programatică și tactică a mișcării naționale</i>	491
1. Fundamentarea teoretică a programelor mișcării naționale, structura Partidului Național Român și evoluția tactică	491
2. Autonomia Transilvaniei și semnificațiile ei	526
3. Geneza dualismului și istoriografia contemporană.....	542
<i>Indice de nume</i>	553

**CARTE APĂRUTĂ CU SPRIJINUL MINISTERULUI
CULTURII ȘI CULTELOR**

Tehnoredactor: DOINIȚA NANU
Procesare computerizată: MARILENA și
EUGEN IFTODE

Dumitru Suciu, cercetător științific principal la Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, laureat al Premiului „Nicolae Iorga” al Academiei Române, s-a născut în comuna Pecica, județul Arad, la 6 martie 1944.

În lucrările și studiile de specialitate, dr. Dumitru Suciu a analizat evoluția programatică și tactică a mișcării naționale a românilor din Transilvania, în comparație cu luptele duse de celelalte națiuni negermane și nemaghiare din monarhia habsburgică, a insistat asupra programelor de federalizare sau „elvetizare” etc., dar care au fost stopate și zădărnicate de dualism.

A publicat *From the Union of the Principalities to the Creation of a Greater Romania. 1859–1918* (1993), *Monarhia și făurirea României Mari* (1997), *Antecedentele dualismului austro-ungar și lupta națională a românilor din Transilvania 1848–1867* (2000), precum și numeroase studii în română, engleză și franceză. Este coautor la *Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar* (1978), *Documente privind mișcarea națională a românilor din Transilvania, I, 1849–1851* (1996), *Istoria României. Transilvania, I–II* (1997–1999) și la tomurile *George Bariț și contemporanii săi*, vol. III–V (1976–1981) și vol. IX (1993).